AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR KIADVÁNYAI
XXXI.

A FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC LEVELESTÁRA

III.

ÖSSZEÁLLÍTOTTA,
JEGYZETEKKEL ÉS BEVEZETÉSSEL ELLÁTTA:

V. WALDAPFEL ESZTER

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

„MŰVELT NÉP" TUDOMÁNYOS ÉS ISMERETTERJESZTŐ KIADÓ
BUDAPEST 1955

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

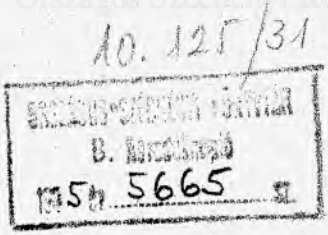

A kiadásért felel a »Művelt Nép« Tudományos és Ismeretterjesztő Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Kenessey Béla
Műszaki felelős: Löblin Imre
Kézirat beérkezett: 1954. IX. 3. — Imprimálva: 1955.
Terjedelem: 32 (A/5) ív. — Példányszám: 1500
Ez a könyv a MNOSZ 5601-54 és 5602-50Á szerint készült

Budapesti Szikra Nyomda, V., Honvéd-u. 10. — 3177 — Felelős vezető: Lengyel Lajos igazgató

BEVEZETÉS

1849 január. A főváros, a forradalom egyik legfőbb erőbázisa, a hadseregellátás centruma elveszett. Az ország nagyrésze az ellenség kezében: úgy látszik, hogy a magyar szabadság ügye végleg elbukott. Legalábbis így látják azok, akik hónapok feszült izgalmában lesték, várták az eredményeket, lesujtva minden olyan újságtól, mely a magyarság sikereiről, forradalmi lendületének erejéről számolt be s akik a késő ősz kedvezőtlen fordulata óta, megújuló reménységgel figyelték a magyar fegyverek kisebb-nagyobb kudarcairól érkező híreket. Jól jellemzi ezeket, az ellenség táborát növelő reakciós elemeket, a radikális baloldal forradalmi lapja, a „Március Tizenötödike" január 2-áról kelt kis híradásában. „Ki tegnap felemelt fővel, olykor magát el-elmosolyogva járt-kelt fel s alá az utcákon, ösmerőseinek, de még nem ösmerőseinek is egész készséggel így szólott: megmondtam, ez lesz belőle, az éjjel Windischgrätz bizonyosan elfoglalja Budapestet. Ki seregeink győzelmét nem hiszi, helyzetünk jólétéről kételkedik, az ellen hatalmát, győzelmét hirdeti, ki vezéreinket becsmérli, katonaságunk tanulatlanságát emlegeti; — ... ki először mindig azt kérdi, hol verte meg Windischgrätz, Schlick stb. hujus farine seregeinket? — ... az ily, ha még testestől-lelkestől nem schwarzgelb is, de közeljár azon iskolához, melyben a honárulás gaz mesterségét tanulják."[1]

De elveszettnek hitték a szabadságharcot azok is, akik csak sodródtak az eseményekkel s meggyőződés, az ügyhöz való ragaszkodás, a kockázatot vállaló elszánás nélkül, anyagi vagy „erkölcsi" sikerek reményében álltak a magyar ügy mellé s akik éppen ezért január elsején úgy érezték magukat, mint a kártyás, aki rossz lapra tette föl vagyonát s akiket ezért a vereség minden ellenállóképességüktől egyszerre megfosztott.

Nem kétséges, hogy ugyanilyennek látta a magyarság helyzetét maga Windischgrätz is; ezért nem volt hajlandó az országgyűlés követeivel tárgyalásokba bocsátkozni, ezért követelte a

[1] Hévmérő: Pest, január 2. Március Tizenötödike 1849. 1. sz. 1. l.

már levertnek tekintett, önálló létében megsemmisítettnek vélt nemzettől az „unbedingte Unterverfung"-ot.[2]

Csak a forradalom igazi harcosai, a radikális baloldal, élén Petőfivel[3] s a velük ez időben a legszorosabban együttműködő, a közös célért való küzdelemben egybeforrott vezér: Kossuth nem hiszik, nem tudják, nem akarják hinni, hogy a főváros eleste egyértelmű volna a magyar szabadság bukásával.

Míg itthon a nemzet legjobbjai töretlen bizalommal a jövő iránt, teljes energiával látnak neki, hogy a változott viszonyok között Debrecenben, a „szabadságharc fővárosában", megteremtsék az új körülmények megszabta új feltételeket: a harc továbbfolytatásához szükséges anyagi erőt és fegyvereket, addig külföldön az európai forradalmak leglelkesebb, legigazibb harcosai, a tudományos szocializmus megalapítói: Marx és Engels a toli fegyverével sietnek nemzeti harcunk segítségére. Január elején a legvigasztalanabb napokban hirdetik: „Még Budapest bukása esetén is megmaradnak a magyaroknak Alsó-Magyarország mezői, olyan terület, mely a lovascsapatok harcának rendkívül alkalmas s a mocsarak közötti számos bevehetetlen pont, hol a magyarok megvethetik a lábokat... Az osztrák hadseregnek évek kellenének ahhoz, hogy ezt a háborút befejezzék s a magyarok, ha csak pár hónapig kibírják, mentve vannak".[4]

S azoknak lett ekkor igazuk, akik bíztak a magyar nép, a magyar forradalom erejében, bíztak a honvéd hadseregben, bíztak Kossuth nagy energiájában és szervezőképességében.[5] 1849 januárjában a magyar szabadságharcnak új, sikerekben, dicsőségben gazdag korszaka kezdődik, egy olyan korszak, melyet méltán nevezett Engels az európai forradalmak hősi utójátékának.[6] E korszak — a magyar kormány debreceni időszaka — telve volt ugyan nehézségekkel s második szakaszában Kossuth forradalmi lendületének aláhanyatlását, a baloldallal való kapcsolatának meglazulását, s éppen ezért a forradalom belső erőinek visszaesését mutatta, egyben mint az előbbi folyományát, sőt sokban előidézőjét, a békepárt megalkuvó politikájának kiélesedését, a reakció megerősödését hozta magával, első szakasza azonban, a januártól április közepéig terjedő idő, a magyar fegyverek dicső-

---

[2] Ld.: 19. sz. levél 9. jegyzetét.

[3] Ekkor írja Petőfi „Budavárán újra német zászló" c. költeményét.

[4] V. ö. Engels: A magyar forradalom. Marx—Engels válogatott művei. Szerk. Szabó E. 1904. I. r. 137. l.

[5] „A magyarok ügye korántsem áll olyan rosszul, mint ahogy a fizetett fekete-sárga lelkesedés elhitetni szeretné. Ők még nincsenek legyőzve." V. ö.: Engels: i. m. 137—138. lk.

[6] Engels: i. m. 128. l.

ségét jelentette, fényes győzelmek sorát, melyre egész Európa felfigyelt. E hónapokban kelettől nyugatig Európa politikai küzdelmeinek középpontjában állottunk, s állottunk akkor is, amikor az április 14-én kimondott Függetlenségi Nyilatkozattal, annak, talán politikai időszerűtlensége ellenére is, Kossuth a kor nemzetközi politikájának legjelentősebb demonstrációját vitte végbe.

Jelen kötetünk anyaga az egész debreceni korszakot felöleli, tehát a januártól júniusig, a kormány s az országgyűlés Debrecenbe költözésétől a fővárosba való visszatéréséig terjedő időt fogja át. E korszak történetének legjelentősebb súlypontjai: a debreceni berendezkedés, a honvédő háború új alapjainak megteremtése, a belső pártvillongások, a hadseregben támadt s elsősorban Görgey által szított súlyos versengések, a dicsőséges tavaszi hadjárat, az erdélyi és délvidéki harcok, ragyogó fegyvertények és vesztett csaták, mind híven tükröződnek leveleinkben. Feltárulnak előttünk a trónfosztást megelőző politikai viták, tárgyalások, a Függetlenségi Nyilatkozat hazai és külföldi visszhangja, Görgey machinációi ezekben a hetekben s a nép lelkesedése. Feltárul mindez úgy, ahogy a változó benyomások az egykorú közvéleményben megnyilatkoztak.

A Függetlenségi Nyilatkozat utáni időszak legjelentősebb hadieseményei Buda ostromához kapcsolódnak,[7] melynek számos levelünk élénk, színes, minden veszélye s az ellenfél kíméletlen vandalizmusa ellenére is lelkes és lelkesítő rajzát adja. Május végén, június elején leveleink középpontjában az országgyűlés készülődése[8] a felszabadított fővárosba, az új országgyűlés[9] előkészületei s a mind valószínűbbé, majd valósággá váló rém, a cári intervenció, az invázió kérdései állanak.[10]

Leveleink másik jelentős csoportja azt a lázas külpolitikai tevékenységet tárja elénk, melynek középpontja Párizs, fő irányítója Teleki László.[11] Márciustól kezdve, talán kevésbé átfogóan, kevésbbé mélyen, de annál kiterjedtebben és mozgalmasabban folyik a küzdelem a magyar érdekekért Londonban is Pulszky Ferenc vezetésével.[12] S az egész időszakot, a hadieseményeket, a kül-

[7] Ld.: 160, 164, 166, 169, 173, 174, 193, 199, 206, 212, 213, 217. és 219. sz. leveleket.

[8] Ld.: 186, 198, 213, 256, 258. sz. leveleket.

[9] Ld.: 182, 207, 217. sz. leveleket.

[10] Ld.: 145, 149, 155, 159, 184, 188, 190, 195, 206, 214, 215, 226, 229, 247, 249, 257. sz. leveleket.

[11] Ld.: 119, 128, 139, 149, 165, 170, 183, 184, 189, 197, 214, 215, 225, 233, 238, 246, 250, 253, 254. sz. leveleket.

[12] Ld.: 74, 75, 76, 77, 83, 89, 91, 95, 97, 98, 99, 100, 105, 106, 115, 135, 138, 139, 143, 144, 145, 149, 152, 156, 159, 165, 170, 172, 175, 177, 183, 184, 185, 189, 190, 191, 194, 195, 197, 205, 209, 210, 214, 215, 218, 220, 221,

és belpolitikai harcok folyását végigkíséri, állandóan nyugtalanítva, zavarokat keltve, a maga belső feszültségében mind súlyosabb nehézségeket okozva, egész szabadságharcunk egyik legvégzetesebb belső ellentmondása, Kossuth súlyos és csak későn felismert tévedése, a nemzetiségi kérdés a maga sokrétű megoldatlan problémájával.[13]

Anyagunk a felvázolt tárgyak valamennyiét megvilágítja, napról-napra, jóbaráttól és ellenfél tollából, itthon és a külföldön szemléltetve e napok legégetőbb kérdéseit, legjelentősebb eseményeit. Leveleink tükrében számos olyan összefüggést meglátunk, melyek felfedése segítséget nyújt e korszak teljesebb megismeréséhez, tudományos feltárásához s a közölt szövegek egyszersmind érdekes, izgalmas olvasmányként is szolgálhatnak.

Az előző — második — kötetünkben közreadott levelek a főváros kiürítéséig kísérték az eseményeket. Utolsó levelünk ott Kossuthnak Szemeréhez intézett, január 19-én Debrecenben kelt levele volt, melyben Pest kardcsapás nélküli feladásával s a január 5-én kelt váci kiáltvánnyal kapcsolatban már felmerül Görgeyvel szemben az árulás vádja.[14]

Jelen kötetünk időpontjában keresztezi amazt. Első keltezett levelünk itt január 2-áról van datálva, a levelekben tárgyalt események szempontjából azonban most közreadott kötetünk egyenes folytatása az előbbinek. Míg ugyanis azt a főváros feladásával, annak legközvetlenebb hatásával fejeztük be, addig ezt a kötetünket a debreceni korszak első napjaival kezdjük. Csak egy levelünk van, amelyik korábbi: a fenti, január 2-i keletű; ezt a jelen kötet egyik középponti problémáját, a nemzetiségi kérdést tárgyaló tartalma miatt szorosan ehhez a kötethez tartozónak gondoljuk, így itt kellett publikálnunk.

Általában, már másutt forrásszerűen közölt leveleket, kötetünkbe nem vettünk be. Kivételt tettünk azonban Teleki Lászlónak Pulszky Ferenchez írt leveleivel; ezek egy része Pulszky: „Életem és korom" c. munkájának függelékében jelent meg, jelentős részük a „Háborús felelősség" c. diplomáciatörténeti, ma már alig hozzáférhető folyóiratban van kiadva. E levelek rendkívüli érdekessége, a többi, általunk először közölt levelekkel való szoros kapcsolatuk s a fenti kiadvány ritkasága, véleményünk szerint indokolja ezek újbóli megjelentetését.

*

223, 225, 226, 227, 232, 233, 235, 236, 238, 239, 240, 242, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 253, 254, 255, 259. sz. leveleket.

[13] Ld.: 84, 190, 229, 237. sz. leveleket.

[14] Ld.: II. k. 253. sz. levelet és annak 2. jegyzetét.

Kossuth első feladata Debrecenben: megteremteni azokat a feltételeket, amelyek a szabadságharc sikeres továbbvitelének lehetőségét biztosítják. Igen hamar s keservesen kell azonban tapasztalnia, hogy hiába sikerült megakadályozniok a jobboldalnak az országgyűlés visszatartására, a Honvédelmi Bizottmánytól való elszakítására irányuló törekvéseit, azt nem tudták meggátolni, hogy a jobboldalképezte békepárt ki ne használja a forradalmi Pesttől való elszakadás minden előnyét, lehetőségeit. Kossuthnak Debrecenben — a fegyveres ellenségen kívül — három fronton kell megküzdenie. Magában a parlamentben, a mindenáron megbékélést kereső, a belső reakciót erősítő békepárttal, a hadseregben a Görgey szította ellenállással, s külföldön, követein keresztül, az egyre erősbödő nemzetközi reakcióval.

Kossuth és küzdőtársai, mindenekelőtt a forradalmi lelkületű, harcos Madarász László, tisztában vannak azzal, hogy minden külső ellenségnél nagyobb veszélyt jelentenek a belső árulók, s a helyzettel megalkuvók serege. Petőfi január 10-én még úgy látja, hogy ez az elem szerencsésen „kihullott a rostán",[15] a következő hónapok azonban megmutatták, hogy a legnagyobb veszélyt továbbra is azok jelentik, akik bent maradtak s egymást biztatva, egymást erősítve, a reakció erejétől újabb lendületet kapva, gátolják a fejlődés, a haladás, a szervezés munkáját. Tragikus ellentmondása ennek a korszaknak, hogy ezek a harcok, noha elvileg tisztában volt a megalkuvás minden veszélyével, magát Kossuthot is felőrlik s ahelyett, hogy még szilárdabban kapcsolódnék korábbi fegyvertársaihoz, a radikális baloldalhoz, elszakadva forradalmi erőforrásától a pesti utcától, tárgyalt korszakunk második felében fokozatosan mind bizonytalanabbá válik, s mind gyakrabban tesz engedményeket a békepártnak.

A belső árulók ellen a debreceni kormány már az első napokban intézkedéseket tesz. „Seregünk közeledtekor, vagy ha lehet előbb is, eszközöld — írja Madarász Modrovits Ignácnak — hogy a fő bűnösök a nép által fogattassanak el és ha őket mindjárt fel nem magasztalják, amit legkevésbbé sem kell gátolni, kezeinkbe kerüljenek... Semmi esetre erőszakoltatás nélkül segédkezet egy jó emberünk se adjon az ellennek, mert mint ők, mi is golyóval fizetendünk az ilyeneknek."[16]

A Debrecenbe költözött Honvédelmi Bizottmánynak első intézkedése a császári csapatok által megzavart postaforgalom helyreállítása volt. Madarász László egymásután kiadott két rendeletében szabályozta a forgalmat s elrendelte, hogy minden hi-

[15] Ld.: Alföldi Hirlap jan. 10-én.
[16] Ld.: II. k. 16. sz. levelet.

vatalos iratot, az ellenség által feladott bármely küldeményt a postahivatalok Debrecenbe irányítsanak.[17]

Kossuth lázasan fog hozzá a szervezés feladataihoz, néhány nap alatt kell megvetnie a kormány és az országgyűlés működésének alapját, gondoskodnia kell a hadsereg ellátásáról is.

Pesten ezenközben Windischgrätz uralmának első napjaiban sokan állnak át az ellenséghez azok közül is, kik korábban látszólag a forradalom ügyét szolgálták. Sokan állnak át abban a reményben, hogy Windischgrätz „nagylelkűen" megbocsát majd a megtérőknek. Az osztrák uralom első napjai elegendők arra, hogy kiábrándítsák azokat, akik engedékenységet, megbocsátást, megbékélést reméltek. Voltak egyesek, bizonyára azok, akik az árulás komoly „érdemeire" hivatkozhattak, (így többek között a két fő császári biztos, Babarczy és Havas) akik valóban mindjárt az első napokban hivatalt is nyertek, általában azonban már néhány nap alatt kiábrándulás, megdöbbenés üli meg a várost. Megindul a titkos feladások és elfogatások kora. Sokakat a magukat önként feladók közül is (mint Mogát, Lázár Györgyöt, Hrabovszkyt stb.) elfogtak s börtönre ítéltek. Batthyányt, aki a „megbékélés" egyik főszószólója volt, s aki a békeküldöttek kudarca után Windischgrätz csapataival visszatérve nyugodtan a fővárosban maradt, elfogták s a szabadságharc végéig (kivégzéséig) fogvatartották. A rémuralom kezdetét vette a fővárosban. Czuczor Gergelyt, a költőt, december végén megjelent „Riadó" című költeményéért, vasban töltendő várfogságra ítélik s csak magas pártfogóinak s Toldi Ferencnek, az Akadémia főtitkárának érte vívott kitartó küzdelme eredményezte azt, hogy nem vitték külföldre, idegen börtönökbe. A budai várban töltötte fogságát. Toldinak minden utánjárásával, a legmagasabb helyek megmozgatásával is csak annyit sikerült elérnie, hogy tudományos munkájának folytatásával fogságát elviselhetőbbé tegye.[18]

A nyílt árulásra jellemző példa Károlyi Lajosnak, Nyitra vármegye főispánjának Apponyból keltezett levele, melyben tótmegyeri jószágigazgatóját utasítja, hogy „esméryén elveimet" teljesítsék a császári biztos, Neuperg utasításait, mely szerint „mostantul fogva a pesti Honvédelmi Bizottmánytul (mint törvényes ellenit deklarálván) semmi rendeleteket elfogadni többé nem szabad és egyenesen *Ferencz József* őfelségét m. királyunknak megismerni és *csak tőle* parancsokat elfogadni és rendeleteknek hódolni". „Én ... legsürgetősebb teendőket elvégzem és azonnal

---

17 Ld.: 3. sz. levél 1. jegyzetét.
18 Ld.: 36, 37, 38, 39, 43, 52, 88, 96. leveleket.

Pozsonyon át Bécsbe és onnét Olmützre az *új királyomnak* kötelességes hódoló tiszteletemet megteendeni sietek."[19]

E belső árulók lázas tevékenységét Pesten s az ellenség által megszállt vidéken Kossuth és harcostársai csak kemény, körültekintő munkával tudták ellensúlyozni. Még nehezebb volt azonban az a küzdelem, melyet a megalkuvókkal, a reakció előcsapataival Debrecenben vívtak. Alig indul meg az országgyűlés munkája, amikor a békepárt elérkezettnek látja az időt az első hadállások elleni támadásokra. Midőn január 13-án a képviselőházban Kossuth beszámol a békeküldöttség kudarcáról, amikor rávilágít arra, hogy a tárgyalások folytatása függetlenségünk, eddig elért eredményeink teljes föladásával volna egyenlő, a Debrecenben mindjárt az első perctől a békepárthoz csatlakozó, korábban a radikálisokhoz húzó Nyáry Pál az, aki további alkudozást ajánl „a 48-as törvények" alapján.[20] A vihar lecsillapodik. Kossuth álláspontja a radikálisoktól támogatva még győz, de az ülés lefolyása már rámutat azokra a feszültségekre, amelyek az elkövetkezendő hónapok munkáját akadályozni fogják. Pedig Kossuthnak minden erejével a harctér eseményei felé kell fordulnia. Számos levelünk mutatja azokat a belső ellentmondásokat, melyek a hadseregen belül a magyar kötelékben megmaradt volt császári tisztek, maga Görgey és a magyar forradalom célkitűzései között fennállnak. A váci kiáltvánnyal kapcsolatban Görgey, ha megszorították, a hadseregen belüli nehézségeire hivatkozott, azokkal mentette eljárását. Ha elfogadjuk is azt, hogy e tisztek megnyugtatására az adott pillanatban szükség volt a legalitás hangsúlyozására, semmiképpen sem menthető a kiáltványnak az a része, melyben Görgey az őt fővezérlettel megbízó kormánnyal, a Honvédelmi Bizottmánnyal helyezi magát és hadseregét szembe.[21]

Annál kevésbbé menthető ez kényszerkörülményekkel, mert a továbbiakban magatartásával bebizonyította, hogy azt, amit a kiáltványban mondott, állja is: január első napjaitól, a váci kiáltványtól kezdve egészen február közepéig a hadműveletek talán legizgalmasabb, legkritikusabb szakaszán keresztül nem hallat magáról. S Kossuth mégsem könnyen nyugszik bele abba, hogy Görgeybe vetett bizalma végleg megrendüljön. Szemere is mindent elkövet, hogy Görgeyt csatlakozásra, az egységes hadműveletekbe való bekapcsolódásra bírja. Január 17-én Miskolcról levelet intéz Görgeyhez: „Azt hiszem seregeinknek összekötte-

[19] Ld.: 5. sz. levelet.
[20] Ld.: 19. sz. levél 9. jegyzetét.
[21] Ld.: II. k. 253. sz. levél 3. jegyzetét.

tésben kell maradniok. De ha Gyöngyös felől jön Windischgrätz, s teheti, ön el van metszve tőlünk s előbb megrontva, mint segíthetnénk... Ha ön nem siet, talán Debrecenben sem találja a kormányt. Egyesüljön, egyesüljön, különválva nincs mentség, egyesülve Isten segedelmével az igazságé lesz a diadal."[22]

Görgey azonban továbbra is hallgat. Külön utakon jár, a Honvédelmi Bizottmánytól, amint azt a váci kiáltványban előre megmondta, utasítást nem fogad el, de nem fogad el Mészárostól sem, akit egyedül hajlandó a kiáltványban felettesének elismerni. Kossuth ismételt felszólítására sem ad életjelt magáról és csapatainak mozdulatairól. Szemere újabb és újabb kísérleteket tesz, hogy valamiképpen a kapcsolatot Görgeyvel megteremtse, fenntartsa és a sereg állapotáról tájékozódást nyerjen és Görgeyt is tájékoztathassa. „A seregnek helyzete nehéz. Ha ön rögtön mint sas nem csap erre, kénytelenek leszünk Nyíregyházára és még beljebb húzódni, hogy el ne metszessünk és szomorú módon fog újabban fogyni a haza területe"[23] — írja Tokajból jan. 22-én kelt levelében.

Január 25-én még változatlan a helyzet. Görgey még mindig nem ad hírt magáról, Szentiványi Károlyt küldi most Szemere utána. „Kérlek az Istenre, siess Görgeihez *magad* és add elő neki, hogyha segít Schlick és a másik megsemmisíttetik. De siessen villámgyorsan, a haza sorsa függ tőle."[24]

Közben mind világosabban bontakozik ki az, hogy Görgey seregével való egyesülés nélkül a szabadság ügye végleg elveszett. A debreceni kormány az első időben belső harcoktól marcangolva maga is állandóan menekülésre kész. A nemzet legjobbjai aggódva várják a harctéri híreket s mindenki érzi Görgey csatlakozásának a jelentőségét. „Még énbennem él a hit, — írja Csányi Kossuthnak január 18-án — hogy megmenekszik a haza. Görgey fog csatlakozni, csak Perczel tartsa magát. Mészáros megmaradása igen jó, ő egy ragasz a sereg és a nemzet között."[25]

Debrecenben a szervezés első nehézségei, a békepárt mesterkedései s a harctéri események áttekinthetetlensége egyre ingerültebbé teszik Kossuthot. Ezt a lelkiállapotát tükrözi január 30-án kelt, Szemere Bertalanhoz intézett, s vele szemben indokolatlanul gúnyos, fölényeskedő, szinte gorombahangú levele. „Görgeyről mondja ön, hogy semmi hír, de azt tanácsolja, vagy

22 Ld.: 14. sz. levelet.
23 Ld.: 21. sz. levelet.
24 Ld.: 25. sz. levelet.
25 Ld.: 16. sz. levelet.

hívassék vissza, vagy engedelmeskedjék. Szíves köszönet a tanácsért — miként effektuálná ezt ön — bátor vagyok kérdezni. Mi azt gondolók, biztosokat kell evégre küldeni. Küldünk s nem tesznek jelentést. Méltóztassék elhinni theóriai tanácsban nem szűkölködünk, hanem embereket a végrehajtásra nem tudunk teremteni.

És én szinte borzadok, hogy Görgey most engedelmeskedni talál nekünk s engedni ön fölhívásának, borzadok, mert nem volt, ki megakadályozza, hogy egy kapitányra ne bízassék a tokaji híd, kit ön már régen vagy árulónak vagy gyávának bélyegzett s ezen ember a hidat elégeti s így Görgeyt, ha jőni talál, Klapkától elvágja, veszélybe dönti, úgyhogy aligha egy ármádát nem kell teremtenünk, hogy Görgeyt megmentsük, mert a tokaji híd elégetése által el van vágva. Végre az országos haditervet ami illeti, tessék elhinni, annyi kis belátásunk nekünk is van, hogy ezt szükségesnek látjuk, azon terv meg is van és van bazirozva Pest elleni kombinált offenzívára. A baj eddig csak az volt, hogy Görgey ötven mértföldnyire van és még csak seregének elvehetését sem bírjuk a sok kormánybiztosok miatt konstatírozni ... Én azt hiszem, a haza mégis meg lesz mentve, de ha elveszne, a honvédtisztek, a végrehajtási hiányok, sokaknak pulyasága, másoknak árulása, alattomos intrigák és a sok theóriai tanács öli meg. Mert higyje el tisztelt bajtárs úr, a tanács özönlik minden oldalról, több idő kell ezeket elolvasni, mint egy hadsereget teremteni s ha aztán azt mondjuk a tanácsadónak „tedd hát, hajtsd végre" készen van a fennakadás."[26]

Végre február 12-én Mészáros egyik levele beszámol a Görgeyvel való egyesülésről. „Hála Istennek, Görgeyvel egyesültünk, Kassa a miénk. Hanem most a vész Bács-Bánátból fenyeget minket. Talán még segíthetünk, ha Bem generális Erdélyben győz."[27]

A branyiszkói győzelemről, mely február 5-én mintegy előhírnöke a győzelmes tavaszi hadjáratnak, Uchtritz Emilnek Pompéryhez intézett egyik levele számol be.[28] A két hadsereg egyesülése után február hónapja állandó harcok között múlik el. Ezek azonban komoly eredményt, a magyar fegyverek döntő győzelmeit még nem hozták meg. Annak ellenére, hogy a kápolnai csatáról itthon[29] és a külföldön is,[30] mint a magyar fegyverek dicsőségéről beszélnek, e csata még nem tekinthető tényleges győze-

26 Ld.: 32. sz. levelet.
27 Ld.: 51. sz. levelet.
28 Ld.: 62. sz. levelet.
29 Ld.: 74. sz. levelet.
30 Ld.: 99. sz. levelet.

lemnek. De ugyanígy hiba volt, Windischgrätz részéről is arról, mint fölényes, a császári csapatok által aratott győzelemről beszámolni.[31] A két fél az ütközet után lényegében eredeti állásait tartotta meg, ami azonban a téli szomorú visszavonulás, az örökös „retiráda" után a magyar csapatok számára már eredményt jelentett. Osztrák részről a vélt győzelem, mint majd látni fogjuk, a következményeiben beláthatatlan jelentőségű és horderejű gyalázatos intézkedést, a márciusi alkotmányt[32] vonta maga után. Windischgrätz döntő győzelemről, a magyar csapatok végleges szétzúzásáról számolt be, s ezzel jelt adott Bécsnek a magyar nemzet alkotmányos önállóságának végleges felszámolására éppen akkor, amikor fordult a hadihelyzet. Kápolna a maga eredménytelenségében február végén a magyar csapatok győzelmeinek a bevezetője. Ettől kezdve, ha kisebb kudarcról, baklövésekről, ügyetlen stratégiáról, taktikai hibákról időnként hírt is adnak leveleink, gyakrabban csendülhet ki a sorokból a győzelmes csaták fölött érzett öröm hangja.

Az eredményekhez, a nehézségek leküzdéséhez kétségtelenül nagyban hozzájárult az is, hogy a parasztság hangulata a Tisza-vidéken és Erdélyben egyaránt jó volt. Hã Kossuth el is mulasztotta a jobbágykérdés gyökeres megoldásával a parasztságot egyértelműen és fenntartás nélkül érdekeltté tenni a forradalomban, mégis számos levelünk bizonyítja, hogy a magyar nép hazafias lelkesedéssel a szabadságharc mellett állt, annak törekvéseit támogatta. Répásy Mihály tábornok, aki február elején veszi át Perczel szolnoktáji seregének vezérletét, a törökszentmiklós—czibakházai vonalon talált fegyelmezetlenség közepette csak a föld népében, annak szellemében bízik. „Egynéhány napok alatt körülményeinken változásnak kell történnie és tökéletesen hiszem, hogy ezen változások részünkre kedvezőek lesznek, mivel a szellem és akarat a föld népében reánknézve mindenütt igen jó."[33]

Hasonló hangnemben ír február 19-én is. „A hangulat mind seregemben, mind a föld népében igen jó és a Túlatiszáról is igazságos ügyünk iránt igen kedvező hivatalos jelentéseket és nyilatkozatokat kaptunk. Hogy tudniillik a nép csak arra vár, hogy a magyar sereg előrenyomuljon, akkor tömegestől felkél és a németet mind leöli. Az Isten áldja meg az ilyen jó népet, az

---

31 Ld.: Szeremlei: Magyarország krónikája az 1848. és 1849. évi forradalom idejéről. Pest 1867. II. 9. 63. l.

32 Ld.: 82. és 92. sz. leveleket és a vonatkozó jegyzeteket.

33 Ld.: 46. sz. levelet.

ilyet az ellenség, ha erővel rövid időre elnyomja is, de soha meg nem hódíthatja."[34]

Ezt az erőt ismeri fel s akarja felhasználni Szemere akkor, amikor a védsereg felállítására vonatkozó tervét március 16-án benyújtja Kossuthnak.[35] Már néhány nappal korábban a tervezet elkészülte előtt, március 10-én, Boronkay Albert kormánybiztoshoz intézett levelében fejti ki erre vonatkozó elgondolásait. „1. Nagyszerű guerilla-sereget akarok állítani ezer emberrel csoda dolgokat lehet végbevinni. Biztosítani lehet Felmagyarországot apró száguldók ellen, az ellenség fészke körül 1—2 mértföldnyire köröskörül. 2. Kell pedig *bátor, vakmerő vadász,* némileg betyár ember, inkább excessust csináljon, de ne féljen. 3. Ki alkalmas tisztnek? honvédrangot kap. 4. Kik guerillák? eleste esetében mint honvéd fog ápoltatni, sőt jutalmaztatni."[36]

Kossuth szívesen fogadja a tervezetet, azonban csak bizonyos megszorításokkal, kikötésekkel hajlandó a védsereg használhatóságát, jelentőségét elismerni.[37] Megszorításokkal, amelyeket maga Szemere is e sereg alkalmazásánál szem előtt tartott. Midőn Egressy Gábort április elején a borsodi védsereg vezérévé teszi, utasításokat ad a sereg fegyelmezésével kapcsolatban. „Bátorság, akarat, eszély, keresztülviszi minden veszedelmeken. De tartson fegyelmet mindenki irányában, legyen igazságos, részrehajlatlan, mint az örök igazság, kedvezés és félelem nélkül. A haditörvényeket olvastassa fel a védsereg előtt, ha kell többször."[38]

Míg Kossuth, mint említettük, bizonyos fenntartással, de lelkesen helyesli a védsereg tervét, addig Mészáros április 7-én kelt levelében a legélesebben elítéli azt.[39] Pedig a védsereg alkalmazására mind nagyobb szükség van. Április 12-én Szemere Egressyhez intézett levelében kiemeli a védsereg megszervezésének fontosságát. „Most jött el a *védseregi* munkálás, nem együtt, nem tömegben, hanem a hegyekben. Az oldaltvonulás által *kötni* meg az ellenség elvonulását, ha már B.[39a] őrnagy úr nem akar ellentállni, minthogy azt hiszi, mindig a több győz és nem a fortély, nem a bátorság. A védsereg fortéllyal, vállalkozással, ólálkodással győz. Önöknek most nyílt alkalom győzni, babért aratni. Ellepik a tájékot apró rajokban, de mégis összeköttetésben

34 Ld.: 57. sz. levelet.
35 Ld.: 101. sz. levél 3. jegyzetét.
36 Ld.: 78. sz. levelet.
37 V. ö.: KÖM XIV. k. II. k. 427. sz. levél és vonatkozó jegyzeteit.
38 Ld.: 110. sz. levelet.
39 Ld.: 112. sz. levelet.
39/a. Beniczky Lajos.

egymással. *Cornidessel mindenesetre értekezzenek.* Ő ismeri a vidéket mindenfelé."[40]

Míg a Tiszavidék népe erős támasza a hadműveleteknek s az erdélyi seregek hangulatáról is jó hírek jönnek, addig az északi megyékben, különösen Sárosban ellenséges a hangulat a magyar csapatokkal szemben.[41] Azt hiszem, nem tévedünk túlságosan, ha föltesszük, hogy éppen ezekkel a nyugtalanító mozzanatokkal szemben találta fontosnak Szemere a védsereg megszervezését. Erre mutat fentebb idézett levelének további néhány sora. „Sárosban és azon a tájékon jóleend a falukból kezeseket vinni, kijelentvén a népnek, hogyha áruló lesz, ha csal, a kezes főbe fog lövetni és azt meg is kell tenni. Ki kell választani a legnépszerűbbet, kell szerezni sárosi embert, úrfélét, ki hazafi és ki kalauzul szolgáljon. Szóval, az óvatosság minden eszközeit használják föl."

A felsőmagyarországi hadműveletekkel amúgyis sok baja van a magyar kormánynak. Február közepén Schlicknek sikerül a magyar seregek üldözése elől egérutat nyerni,[42] mire Klapka seregei Kassára érkeznek, a várost üresen találják. Görgey helyzetéről még csak néhány napja érkezett hír, a Tisza mentén elhelyezkedő, Debrecen védelmére hivatott csapatok fegyelme, amint arról számos levelünk beszámol, igen gyönge lábon áll, a hadseregen belül, a hadsereg és a kormányzat között is csírájában már megvan az a feszültség, amelyről alább még részletesen szó lesz. Ebben a helyzetben Schlick váratlan visszavonulása, csapatai hollétének bizonytalansága Kossuthban fokozott nyugtalanságot ébreszt. „Borzasztó, hogy azt a Schlicket elszalasztották s nyakára vetik a szegény Gömörnek és Pestre megy vagy ha mi odamegyünk, itt kell hagynunk annyi erőt a Tiszánál vesztegelni, hogy Schlicket sakkban tartsák."[43]

Két nappal később, február 12-én így ír ugyancsak Szemerének: „Klapka szörnyű ember. Minek kalandozott ő fel az üres Kassára s hagyta Schlicket oldalt elszökni ütközet nélkül. Borzasztó! Megérdemelné, hogy haditörvény elibe kerüljön. Schlick most Pestre megy, meglásd."[44]

Majd február 14-én ugyancsak Szemeréhez: „Február 12-éről szóló jelentésed minden szava szentigaz. Nem képzeled, mennyire nervózussá tett az a kassai komédia. A dolgot — hogy Schlick

---

[40] Ld.: 121. sz. levelet.
[41] Ld.: 53. és 204. sz. leveleket.
[42] Ld.: 48. sz. levél 1. jegyzetét.
[43] Ld.: 48, 50. és 53. sz. leveleket.
[44] Ld.: 50 sz. levelet.

csakugyan megszökik — amint természetesen megszökik és egyesül Windischgrätz-cel, nem hagyhatod szó, vizsgálat nélkül. Azonban, az Istenre kérlek, vigyázz, hogy Schlick valamiképpen haszontalanul megint ne csaljon el bennünket. Mert a rácok mármár elfoglalják Szegedet, ha nem intézkedünk s Damjanicsot fele seregével kéntelen valánk tíz napra leküldeni."[45]

Február folyamán úgylátszik, mintha kezdenének feloldódni azok a nehézségek, melyek a „szabadságharc fővárosában" az első időben jelentkeztek. Mintha a békepárt is — a nagy offenziva, a Madarász László ellen indítandó támadások előtt — kissé elhallgatott volna. Az erdélyi és délvidéki győzelmek, Kossuth határozott intézkedései mintha kedvüket szegné az ellenszegülőknek. Úgy látszik, hogy a hadsereg fővezérletének kérdését is sikerült megoldani Dembinszky személyében.[46] Kossuth, amidőn a magyar seregek fővezérletét a Teleki megbízásából Magyarországra jött, a lengyel forradalmi harcokban kipróbált vezérre, Dembinszkyre ruházza át, elsősorban Görgey túlkapásait, önkényeskedő, függelmet el nem ismerő, magatartását akarja megfékezni. Görgey és Klapka seregeinek egyesülése után megvan a remény az annyira szükséges, ütőképes, fegyelmezett hadsereg kialakítására. Kétségtelen, hogy Dembinszky nem volt az a nagyképességű, a hadihelyzetet pillanatok alatt átlátó, villámgyors és határozott állásfoglalású vezéregyéniség, akire az adott körülmények között szükség lett volna. De nem vitás az sem, hogy Görgey, aki ugyan látszólag lenyeli a mellőztetést, mindent elkövet, hogy Dembinszkyt a hadsereg előtt lehetetlenné tegye, a hadsereget a saját oldalára állítsa. Dembinszky fölismeri Görgey magatartásának rugóját, Szemeréhez intézett március 3-i levelében már világosan céloz arra, hogy Szemerén kívül más főparancsnokot elfogadni nem hajlandó.[47] Szemere e napokban Tiszafüreden olyan helyzettel találja magát szemben, melybe, ha nem akarja, hogy a sereg oppozíciója nyílt ellenállássá fajuljon, sürgősen be kell avatkoznia. A hadsereg tisztjei, akik az új hadtestbeosztásban[48] mellőztetést látnak, nyíltan kijelentik, hogy nem hajlandók Dembinszky alatt tovább harcolni. Szemere értesíti Kossuthot a veszélyről, s addig is, míg ő megérkezik, Dembinszky mellé tanácsadóknak alvezéreit, Répásyt, Görgeyt, Aulichot és Klapkát rendeli ki.[49] Midőn Dembinszky ezeknek közreműkö-

---

45 Ld.: 53. sz. levelet.
46 Ld.: II. k. 244. sz. levél 1. jegyzetét.
47 Ld.: 72. sz. levelet.
48 Ld.: 61. sz. levél 2. jegyzetét.
49 Ld.: 72. sz. levél 1. jegyzetét.

dését elfogadni, tanácsukat fölhasználni vonakodik, ideiglenesen Görgeyt bízza meg, Kossuth megérkeztéig, a fővezérlettel. Néhány nappal később Kossuth személyesen siet Tiszafüredre, hogy ott az ügyeket rendezze. A fővezérletet Vetterre bízza, de Görgeyt felszólítja a főparancsnokság ideiglenes továbbvitelére. Úgylátszik, mintha Görgey szintén teljesen feloldódott, Kossuthtal megbékélt volna.

A tiszafüredi találkozón Görgeynek eredményeivel, magatartásával látszólag sikerült Kossuthot meggyőznie arról, hogy első benyomásai voltak a helyesek, s Görgey mindent elkövet azért, hogy magát, eljárását Kossuth előtt igazolja. Március folyamán kétségtelenül jobb a viszony Görgey és Kossuth között. Mégsem érthetünk egyet azzal a teljesen egyértelmű és határozott fogalmazással, mely szerint Kossuthnak Görgeybe helyezett „bizalma helyreállt, ezt a bizalmat a tavaszi hadjárat igazolta".[50] Véleményünk szerint, s ezt számtalan levelünk is bizonyítja, Görgey a váci kiáltvánnyal Kossuth bizalmát végleg eljátszotta. Bíz rá Kossuth továbbra is nagy feladatokat, felhasználja őt, de ezt kényszerűségből teszi, mert jobb megoldás nem kínálkozott. Lelkendező nyilatkozatai csak hadi sikereinek szólnak, a feleségéhez intézett megnyugtató sorokból kiérzik, hogy azok csak a férjét Görgeytől személyében is féltő feleség megnyugtatására vannak szánva. Görgey magatartása lényegében szintén nem változott. Kossuth Görgeyvel szemben továbbra is elégedetlen, de látszólag enged, mert nem akarja, hogy Görgey magatartásával a nemzet egységét megbontsa, fél a hadsereg és a nemzet között, a katonai és a politikai hatalom között támasztható egyenetlenségektől. Nem akar, a politikai élet belső villongásaival küzdve, helyet engedni a hadseregen belüli villongásoknak is. Ezért néz el mindent Görgeynek, és elnéz azért, mert Görgey hadvezéri képességeit ismeri, ezeket fel kell használnia a szabadságharc legnagyobb erőfeszítésének idején. A tavaszi hadjárat sorozatos győzelmei igazolni látszanak elgondolásait. De Görgeyt Klapka hadtestével való egyesülése, február közepe óta, egy pillanatra sem engedi elveszni szemei elől. Ha csak lehet, maga van a hadseregnél; mint kormánybiztost, Szemerét, Ludvigh Jánost, majd később Klapkát rendeli mellé, mindegyiket azzal a titkos megbízatással, hogy Görgey magatartását szemmeltartsák, minden gyanús jelről őt értesítsék.[50a]

A tavaszi hadjárat során elért ragyogó győzelmeinek elis-

---

[50] Ld.: Ember Győző: Kossuth a Honvédelmi Bizottmány élén. Kossuth Emlékkönyv. I. 277. l.

[50/a.] Ld.: Gelich II. k. 464. l.

merészeként megkísérli kitüntetni, előléptetni Görgeyt, a sikert sikerre halmozó hadvezért, de továbbra sem bízik Görgeyben, az emberben,[51] és ez a bizalmatlansága teljes mértékben igazolódik a Függetlenségi Nyilatkozat kimondása után. Mielőtt azonban még ezzel a kérdéssel foglalkozó leveleinket szólaltatnánk meg, mielőtt rátérnénk a Függetlenségi Nyilatkozatot megelőző pártharcokra Debrecenben, térjünk vissza azokhoz a levelekhez, melyek a változatos erdélyi hadműveletekről,[52] a kibontakozó fényes győzelmekről, valamint a sikeres délvidéki hadjáratról adnak számot. Az erdélyi hadjáratról szóló hírek közül elsősorban Domahidy leveleit kell kiemelnünk. E levelek valamennyie mutatja azt a bizalmat, szeretetet és rajongást, amellyel az erdélyi sereg parancsnokát, Bem apót követte. „Az öreg generálnak szándoka innen nem mozdulni — írja Domahidy Szelindeken, január 27-én kelt levelében, — hanem a várt új erőket itt bevárva, az ágyúkat újra szerelve oly erővel támadjuk meg Szebent, hogy bár nagy áldozattal, de be nem vennünk lehetetlen, mert a Generál, mint bizonyosat mondja, táborunkban pedig olyan benne a bizodalom, hogy szava szentírás. Mert különben nem is lehet, mert azon hideg, nyugodt bátorságot, amit ő tanúsított a megtámadásoknál, csudálni kell, kivált midőn a golyózáporok között az ágyúkat maga sütögette s mindenfelől mentek hozzá a jelentések, hogy a munició elfogyott. Másfelől a töltések fogytak, másoknak a kapszlijok s hogy itt lehetetlen megmaradni, mert körülvesznek. Az öreg csak nyugodtan hallgatta s hidegen mondta: „macht nichts, genug, muss stehen“ . . .“[53]

Az erdélyi eseményekkel, győzelmekkel egyidőben február-március folyamán a délvidéki hadműveletek is jobb irányt vesznek. Dévay Imre március 20-án részletesen beszámol ezekről a harcokról. Levele mutatja, hogy már a maga korában sokan mily világosan látták a szerb harcok mögött meghúzódó, a bécsi reakció által szőtt cselszövéseket. Dévay, levele tanúsága szerint, tisztában van azzal, hogy a szerb nép mesterséges uszításnak, a bécsi reakciónak lett áldozatává. „Még csak most tetszik ki, minő hanyagul történt az ő felfegyvereztetése. Eképen nem csoda, ha ezen szegény nép, valamint az isteni gondviselés úgy a hazai kormány gondoskodása eránt már-már kétségbe van esve, nem hiányoznak azonfölől a reakciónak gaz bérszolgái, akik a szegény tudatlan népet mindenféle álhírek terjesztésével a ma-

51 Ld.: 63. és 130. sz. leveleket, továbbá Kossuth állandó bizalmatlanságára: Horváth i. m. II. k. 270—281. l.

52 Ld.: 6, 27, 231. sz. leveleket.

53 Ld.: 27. sz. levelet.

gyar kormány eránti bizalmatlanságra és gyűlöletre gerjesztik, kik ellen nyíltan föllépni élet-halálveszedelem nélkül nem lehet. Amit a jó hazafi szellemében tehet, azt csak alattomban, igen óvatosan lehet tenni."[54]

Már 1848 nyara óta a délvidéki hadiesemények középpontjában a szenttamási sáncok álltak. E nyáron ismételt és ismételt támadásokat intéztek itt a magyar csapatok a felkelő szerbek s a Szerbiából felfegyverzett szervián csapatok ellen. A három első támadás nem vezetett eredményre.[55] 1849. április 6-án lelkes levélben számol be Matuska János a szenttamási sáncok április 3-án történt bevételéről. „Ujságul mondva írhatom, hogy a híres Szenttamás és sáncait, a rácok fészkét tán hatezernyi seregünk Perczel Mór vezérlete alatt bevette rohammal s háromezren felül legyilkolt a rácokból, a többi részint a sáncokba fult, részint pedig megszökött. Csodálatraméltó, hogy nyárban ötvenezernyi seregünk ostromolta Szenttamást s mégsem vette be. Világos most, hogy akkoron valamennyi fővezér Bakonyin kívül gazember volt."[56]

A tavaszi hadjárat befejező, legtöbbet dicsőített és mégis alapjában elhibázott fegyverténye Buda ostroma volt. A nagysarlói csata, Komárom felszabadítása után itthon és a külföldön[57] mindenki azt várta, hogy Görgey a megvert osztrák csapatokat Bécs kapujáig üldözze és ott semmisítse meg. Kétségtelen, hogy Kossuth maga is sürgette — mint alább látni fogjuk — külpolitikai meggondolástól is vezetve, a főváros felszabadítását. Görgey később ismételten hivatkozik is a Kossuthtól nyert utasításokra. Ismerve azonban Görgeynek a váci proklamációtól a tiszafüredi találkozóig mutatott fölényes, a kormány utasításait semmibevevő állásfoglalását, nem vitás, hogy a megvert csapatok üldözésével nem Kossuth utasításai nyomán hagyott fel. Kossuth nem gondolt, nem is gondolhatott arra, hogy Görgey egész seregével visszaforduljon. Nem gondolhatott arra, hogy Görgey, a kitűnő stratéga, aki hadvezéri képességeinek számtalan jelét adta, ahelyett, hogy azonnal üldözőbe venné, futni hagyja a kifárasztott, megtépázott ellenséget, s ezzel időt enged neki arra, hogy erőforrásával, Béccsel megteremetve a kapcsolatot, seregeit átszervezze s megerősödve várja be — több mint másfél hónapi megszakítás után — a magyar csapatok támadását. Nem is katonai, hanem politikai meggondolások vezették Görgeyt ebben

54 Ld.: 84. sz. levelet.
55 Ld.: 111. sz. levél 3. jegyzetét.
56 Ld.: 111. sz. levelet.
57 Ld.: 139, 142. és 146. sz. leveleket.

az elhatározásban, melyben a békepárt, amely már március eleje óta Görgeyt szemelte ki arra, hogy vele Kossuthot megbuktassa, bizonyára szintén ebben az irányban befolyásolta. Ha Bécs falai alatt, a határon túl veri tönkre az ellenséget, aligha akad józan elme, amelyik a békepárt-követelte kiegyezésre hajlott volna. De szerepet játszott ebben az elgondolásban az is, hogy a váci proklamáció óta seregének császárhű tisztjei Görgeyt magukkal azonos gondolkozásúnak, a Habsburg-ház iránt loyálisnak tartották. Világos, hogy a Függetlenségi Nyilatkozat után, a határon túl, a császárváros alatt, a császári csapatokkal vívott küzdelem lerántotta volna a leplet Görgey ez irányban is kétszínű magatartásáról. A Buda ostromára fordított végzetes másfél hónapos késedelem viszont nem csupán az osztrák sereg belső erőinek rendezését jelentette, hanem azt is, hogy ideje volt Miklós cárnak arra, hogy a nagysallói ütközet után Ferenc József sürgető kérésének engedve, csapatait mozgósítsa s a hatalmas intervenciós sereget Magyarország határán összpontosítsa. A cári intervenció kérdése hosszú heteken keresztül tartja izgalomban az országot, heteken keresztül találgatják: megindul-e, mikor indul meg, milyen erővel indul meg az invázió. Ezt a hangulatot tükrözi május—júniustól kezdve írt leveleink jelentős része, de ez a kérdés áll — mint alább még látni fogjuk — Teleki és Pulszky diplomáciai tevékenységének is a középpontjában. Azokról az összefüggésekről, melyek a Függetlenségi Nyilatkozat, a cári intervenció, a franciaországi és angliai politikai viszonyok és e hatalmak Magyarországgal kapcsolatos magatartása között ez időben fennálltak, később lesz szó.

A cári intervenció jelentőségét a Budavár bevételével aratott fényes győzelem, a főváros lelkesedése sem tudja elnyomni, noha e lelkesedésről számos levelünk ad számot. Már igen korán, a tulajdonképpeni ostrom megindulása előtt hírt hallunk Budáról: Vadnay Lajos fiához, Vadnay Károlyhoz intézett levelében a következőket írja:[58] „Mintegy két hét óta folytonos ágyúzást hallunk a táborból, de a csatatérről bizonyos híreket nem tudunk. Annyi igaz, hogy a magyar győztes seregek Pest alatt vannak, amint mondják, bemenni csak azért nem akarnak, mert *Budán lévén a császári seregek, Pestet az összelövésnek kitenni* nem akarják."[59]

Hiába óvják azonban a magyar csapatok a fővárost, Hentzi nem kíméli azt. Május 6-án Kazinczy Gábornak, a békepárt egyik vezetőjének felesége, férjéhez intézett levelében leírja Pest ost-

[58] Ld.: 125. sz. levelet.
[59] Kiemelés tőlem. (W. E.)

romának borzalmait. Nyilvánvaló, hogy Hentzi ürügyet keres a város lövetésére: „E percben jött Hentzinek egy plakátja, melyben tudatja a pesti közönséggel, hogy ő csak azért löveti a várost, mivel innét egynéhányszor lőttek a Lánchíd irányába, az aláásott puskaporokra, mi merő hazugság, mert mi pestiek mitsem tudunk róla."[60]

Május 10-én Budaörsről keltezett levelében Dessewffy Arisztid írja a következőket: „Klapkát várják Buda ostromához, hogy segítségükre legyen ezeknek a kannibáloknak kiűzésében és megsemmisítésében, ezek nem emberek. A várból a gazemberek nőkre és gyermekekre lőnek. Buda és Pest a legjobb szellemben, hazafias hangulatban várja a dolgok kimenetelét és valószínűleg a legfeketesárgábbak is átváltoztak."[61]

Ugyanezen a napon Vadnay újból beszámol az eseményekről:[62] „Minden szem és figyelem most Budapesten függ. Buda egy hét óta a legkeményebb ostrom alatt van, az ottlévő német sereg száma nem tudatik, némelyek szerint négyezer főből álló, beszorítva, s egészen körülvéve a mieink által, folyvást keményen ágyúztatik. De makacsul tartja magát. Görgey a Szent Gellértről s Svábhegyről ágyúztatja iszonyúan a várost, mely némelyek szerint, kivált a várbeli része jobbadán már romban hever. A várba szolgáló vízhajtógép elromlott, hogy az ellenség vízhiány miatt is magát föladni kénytelen legyen. Most azon törekednek, hogy a hegyekből bevezető többi vezetékeket is elzárják, közhiedelem, hogy az ellenség legyőzvén, s akkor, miként halljuk: Görgey előtt nincs többé kegyelem, annyival inkább, mivel a várbeli német sereg mindjárt ágyúztatása megkezdésekor nemhogy az ostromlókra lövetett volna, hanem *Pestet kezdte ágyúztatni, hihetőleg azt gondolván, hogy mivel Pest a magyaroknak szemefénye, így azok fölhagynak Buda ostromlásával.*"[63]

Bulyovszky Lilla, akinek színes, élénk leveleiből többet is közlünk kötetünkben, két levélben számol be az ostromról.[64] „A világ minden kincséért nem adnám, hogy jelen lehettem Budavár nagyszerű bevételénél. Két órától fogva egész reggelig homokbuckákon ültem s hallgattam a folytonos puskaropogást s minden lövés hallatára egy mély fohász repült keblemből ég felé a szabadságért küzdő honvédink élteért. Mint örült a lelkem, midőn az első nemzetiszínű lobogót észrevettem. Később elmen-

60 Ld.: 160. sz. levelet.
61 Ld.: 174. sz. levelet.
62 Ld.: 173. sz. levelet.
63 Kiemelés tőlem. (W. E.)
64 Ld.: 199, 213. sz. leveleket.

tem a Dunapartra, láttam, mint hajigálták le a várfokról a horvátokat, de fájdalom, azt is láttam, mint hömpölyögtek le kik holtan, kik sebesülten a Nádorkertnél álló, honért és becsületért küzdő harcfiak."[65]

Budavár bevételének lelkesítő hatására mutat Bulyovszky Gyulának Debrecenben, május 25-én kelt válaszlevele. „Remegésteknek s az élet és halál közötti küzdelemnek, mióta Buda bevétetett, immár vége van, s tinéktek, kik hősileg állátok a veszély közelében, örökké egy nagyszerű emlékezet maradand föl a közelebbi napokról.

Szemtanúi valátok annak, mit számunkra — ha megélhetnők is — talán századok nem hoznának meg.

Amennyire remegtem érted, oly jól esik most, hogy a veszély borzasztóságain túl te legalább, édes Lillám, szemtanúja lehettél e fölséges eseménynek."[66]

De már sorai között ott bujkál a bizonytalanság, az újabb veszélytől, nem kétséges, hogy az inváziótól való félelem. „Ha ugyan valami átokteljes körülmény közbe nem fúródik, elmenekültünkbe már két hét sem telik... Édes, mondhatatlan édes lesz a viszontlátás, csak a honnak egy új borúja meg ne háborítaná."

A lelkesedés hangjába, amellyel Noisser Richárd anyjához intézett, május 21-én kelt levele beszél, szintén belevegyül az intervenció lehetősége. Belevegyül még akkor is, ha Noisser megpróbálja azt lekicsinyelni. „A mi vidékünkön óriási a lelkesedés. Ilyen népet nem győz le a világ egyetlen hatalma sem... Mi, a rebellis horda, nem vagyunk már a decemberiek... A legyőzhetetlen hősi osztrák hadsereg alaposan megemlegethet minket, ha Szolnokra, Isaszegre, Tápióbicskére, Nagysallóra, Komáromra stb. gondol. Még az oroszoktól sem félünk, ha a bécsi minisztérium a nyakunkra hozza."[67]

Mint már fentebb céloztunk rá, Görgey politikai magatartása, a Függetlenségi Nyilatkozat és a békepártnak a főváros feladásával legerősebb támaszát vesztett, a pesti utcától elszakadt baloldal ellen folytatott s az egész debreceni korszak alatt erősbödő, hol burkolt, hol nyílt összecsapásokban kirobbanó támadásai között szoros összefüggés van. Céloztunk arra is, hogy február folyamán a békepárt rövid időre, mintha fölhagyott volna korábbi, a baloldalt támadó politikai harcaival. Valójában azonban, mint ahogy a békepárt hadállásait máskor is kétszínű „mást

65 Ld.: 213. sz. levelet.
66 Ld.: 217. sz. levelet.
67 Ld.: 206. sz. levelet.

mondok, mást gondolok" magatartással álcázta, ez a viszonylagos politikai nyugalom is újabb viharokat megelőző szélcsendnek bizonyult. Február 10-én Szemeréhez intézett levelében céloz Kossuth először a békepárt Madarász ellen irányuló támadásaira. Ebben a levélben a korábban a radikálisok táborába tartozó Nyáry Pált már a békepárt soraiban látjuk. A Madarász László elleni aljas rágalomhadjáratban, a hírhedt „gyémántperben" Nyáry aktív, támadó szerepet vállalt. „Itt most alkalmasint miniszteri, helyesebben kormányi crisis lesz, — írja Kossuth, — Nyáry és Madarász ellen, ellenkező oldalról pártoskodnak."[68]

Március folyamán a támadások erősödnek és mindig határozottabbakká válnak. A békepárt, mely eddig csak kétértelmű célzásokat tett, most már teljes nyíltsággal lép fel rágalmaival. Ennek magyarázatát, a belső összefüggéseket könnyen megtaláljuk, ha kissé közelebbről vesszük vizsgálat alá e támadások célját a márciusi oktroyált alkotmány és a Függetlenségi Nyilatkozat közötti időszakban s párhuzamba állítjuk ezt a radikális baloldalnak és Kossuthnak tevékenységével: a nemzet fennmaradásáért vívott politikai harcaikkal. A március 4-én kiadott „összbirodalmi alkotmány" még a békepártot is megrendítette. Az olmützi manifesztum ugyanis nem csupán a 48-as, általuk kierőszakoltnak feltüntetett, de az „ősi" magyar alkotmányt is megsemmisítette s ezzel a Pragmatica sanctiót e korszak vitáiban oly sokat emlegető, mindig az ősi alkotmány bástyái mögé húzódó nemességalkotta békepártot is elvi alapjaiban ingatta meg. Ez és az oktroyált alkotmány miatt felbőszült közvélemény a magyarázata annak, hogy ezekben a hetekben a békepárt állásfoglalásában ingadozás, bizonytalanság mutatkozik, ez a magyarázata annak, hogy az első időben a jobboldal is egyetért a Bécsnek adandó csattanós válasszal. Egész Debrecen egységes állásfoglalását e pillanatokban biztosította, harckészségét fokozta az a körülmény, hogy az udvar március elején — mint ahogy arról már előbb is szó volt — rosszul mérlegelte az erőviszonyokat. Túl korán örültek Windischgrätz vélt hadisikereinek. Windischgrätz u. i. közvetlenül a kápolnai csata után jelentette, hogy „A lázadó csordákat nagyobbrészt megsemmisítettem, a maradék a Tiszán keresztül menekült, reménylem, hogy néhány nap alatt Debrecenben leszek s a pártütés fészkét hatalmamba kerítem", s ezzel mintegy megadta a jelt az uralkodónak a magyar alkotmánynak — „amennyiben az új alkotmánnyal össze nem fér" — hatályon kívül helyezésére. Mint már januárban, úgy most is korainak bizonyult Windischgrätznek a végleges győze-

[68] Ld.: 48. sz. levelet.

lemről, a magyarok megsemmisítéséről szóló jelentése. Az olmützi alkotmány megjelenésének pillanatában úgy látszott, hogy ez az intézkedés a nyílt árulók kivételével egységbe forrasztja az egész nemzetet.

Amint azonban Kossuth bel- és külpolitikai szempontból egyaránt mind halaszthatatlanabbnak tartja az oktroyált alkotmányra adandó választ, — választ, amely csak a Habsburg-ház trónfosztásának kimondása lehet — a békepárt is mind erősebben támad. Azonban a Függetlenségi Nyilatkozat politikai előkészítése közben a magyar fegyverek egyre sikeresebb csapásai Erdélyben és a Délvidéken, továbbá a tavaszi hadjárat bevezető győzelmei Kossuth politikai súlyát és népszerűségét növelték. Egyelőre tehát a közvéleménnyel szemben a békepárt még nem lép fel nyíltan, más síkra tereli „hadműveleteit". A radikálisok legerősebb oszlopát, Madarászt támadja. A békepárt politikai küzdelmeinek fokozódása, mind energikusabb fellépése viszont Kossuthban érleli meg az elhatározást, hogy az egyértelmű, nemcsak az udvarnak Bécsben vagy Olmützben, hanem az adott körülmények között mindenekelőtt a békepártnak szóló válasz, nem halasztható tovább. Csak a hadiszerencse további kedvező alakulására vár, hogy ezt a választ megadhassa. Számos nyilatkozata, a baloldal egész sajtókampánya, világosan mutatja ezeket az előkészületeket. Mindenki tud róla, tárgyalják, megvitatják, mindenki várja, várja örömmel vagy bizalmatlansággal. Beöthy Ödönnek, Kossuth egyik bizalmi emberének Hodossyhoz intézett, április elején kelt levele a következőket mondja: „Az európai hírek, melyek lassan-lassan valósulnak, reánk is kedvezőek lehetnek. A törvényhozó test előestéjén áll egy nagyszerű határozatnak, mely már csak addig marad függőben, míg a csata meg nem történik. Annak győzedelmes kimenetelétől függ az ország önállásának nyilvánítása."[69]

Március végétől kezdve, az előkészületek heteiben Kossuth tárgyalásokat folytat elvbarátaival, de nem rejti véka alá tervét az ellentábor előtt sem. Az egész magyar népet felháborító márciusi alkotmányra adandó válasz ellen a békepárt sem mer tiltakozni. A sorozatos győzelmek: Hatvan, Tápióbicske, Vác és Isaszeg után Kossuth április 7-én Gödöllőn megbeszélést tart táborkarával. Görgeyt már korábban is tájékoztatja elgondolásairól s annak későbbi, magát igazoló emlékiratain kívül nincs adatunk arra, hogy Görgey e négyszemközti megbeszéléseken valóban tiltakozott volna a trónfosztás ellen. Gödöllőn ugyan a megbeszélésen félrehúzódik s nem vesz részt a többiek helyeslő

69 Ld.: 104. sz. levelet.

vitájában, éljenzéseiben, de egyetlen szóval nem adott ellenkező véleményének sem kifejezést. Nem valószínű, hogy Kossuth, ha tisztában lett volna Görgey olyfokú ellenállásával, amilyent az a határozat kimondása utáni hetekben tanúsít, éppen a hadsereg tisztjeinek helyeslő véleményére hivatkozott volna az országgyűlés előtti indokolásában. E véleményünk mellett szól az a körülmény is, hogy négy nappal a Függetlenségi Nyilatkozatot kimondó képviselőházi ülés után, április 18-án baráti hangon szólítja fel Görgeyt, hogy vegyen részt az új kormány alakításában, vegye át a hadügyminisztérium vezetését. „Akármint gondolkodom, lehetetlenné válik, hogy *a hadügyminisztérium kormányzatát erélyes kezeidbe ne vedd.* Minél hamarébb. Barátom, az ország léte függ tőle, hogy 40—50.000 embert mihamarébb állítsunk ki, felszereljük, de itt ezen emberek inveterált slendriánjukkal nem tudnak semmit, de semmit eszközölni. *Majd megöl a méreg és bosszúság.* Organizáló fejre, erős karra van szükség, minő a tied. Aztán egyszer már végének kell lenni a slendriánnak, a haza formák miatti feláldozásának és örökös baklövéseknek, melyek merő békétlenséget gerjesztenek az ármádában."[70]

Néhány nappal később, április 23-án megdöbbenve értesül Ludvigh János április 18-án kelt leveléből arról, hogy midőn Léván Görgey tisztjei a detronizációt hírül vették, élesen kikeltek ellene. Maga Görgey ekkor még tréfával ütötte el a dolgot.[71] „Azért megvallom — írja Kossuth Ludvighhoz intézett válaszában — leveled igen-igen meglepő, sőt aggasztó volt, mert ha annyi nyilatkozatok, mennyit én százaknak szájából a táborban hallék, nem elegendők arra, hogy magamnak pozitív véleményt képezzek, ha azt kell hinnem, hogy a szó csak szó, úgy az ördög legyen a kormányzó, én nem... Ki helyettesíti a tömérdek hibát és fogyatkozást, ami történni fog, pedig jó hadügyminiszter nélkül elvész az ország, az bizonyos... *A hadügyminiszteri tárca mindenek közt a legfontosabb. Akarnám, hogy jól menjen, tehát Görgey kezére bízom, s akkor ennek csinálnak akadályt.*"[72]

Vajjon mi váltotta ki Görgeynél ezt a heves ellenállást? Görgey Habsburg-ellenes beállítottsága nem lehet vitás. Mérhetetlen becsvágyán kívül ez a legerősebb szál, ami őt a szabadság ügyéhez kapcsolja. Mennyire igaza volt Kossuthnak akkor, amikor Görgeyt már január folyamán úgy jellemezte: „Ha céljaink nem azonosak is, de az ellenség közös".

---

70 Ld.: Steier Lajos: Az 1849-iki trónfosztás előzményei és következményei. Bp. é. n. 22. l.

71 Steier L.: i. m. 211. l.

72 Ld.: 130. sz. levelet.

Magatartásában egész biztosan befolyásolták császárpárti tisztjeinek érzelmei is, akikkel szemben a váci kiáltvány óta — amint arra már más vonatkozásban is rámutattunk — igyekezett loyális magatartásának látszatát fenntartani. De szerepet játszott az is, hogy Kossuth nyilvánvalóan a debreceni népre és a forradalmi balszárnyra, a Görgey által gyűlölt flamingókra támaszkodva vitte keresztül az utolsó pillanatban felocsúdó békepárttal szemben a trónfosztás kimondását. A Függetlenségi Nyilatkozat kimondása utáni hangulatban Görgey versenytársának, Kossuthnak pozíciójában való megerősödését látta, s ezzel kapcsolatban félt a forradalmi párt megerősödésétől is. Emellett a békepárt már ekkor kereste a kapcsolatot Görgeyvel, akinek kiváló képességeiről a tavaszi hadjárat során mindannyian meggyőződtek, s akinek Kossuth-ellenes magatartása ekkor már régen köztudomású volt.

Kossuthnak Ludvigh Jánoshoz szóló, fentebb idézett levele még egy szempontból érdekes. Élénk fényt vet azokra a belső viszályokra, amelyek a márciusi alkotmányra adott választ, a függetlenség kimondását oly égetően sürgőssé tették. „Azt tudod — írja levelében — *minő fokra hágtak az intrigák és divergenciák.*[73] Tudod, hogyha az osztrák cselszövénynek tág tért hagyni nem akartunk, a márciusi manifesztumok ellenében kellett valamit nyilatkoztatni s miután kellett, hogy mást nyilatkoztatni nem lehetett, az gondolom elég világos. Kellett továbbá *változtatni a kormányt, a bizottmány divergens politikája, a hadügyminisztérium múló hibái nem tűrték az orvoslás késedelmét.*[74] Változtatást pedig csak ilymódon, s nem másképen lehetett eszközölni."

Nem lehet feladatunk az, hogy itt, leveleinktől elvonatkoztatva részletesebb vizsgálat alá vegyük a fentebb érintett összefüggéseket. Leveleinkkel kapcsolatban azonban szükségesnek véltük ennyit elmondani, s ezzel leveleinkben is megmutatni azokat a belső nehézségeket, melyekkel Kossuthnak ezekben a hetekben meg kellett küzdenie. Szükség volt erre azért is, mert csak ezeknek vázolása adhat a későbbiekben magyarázatot arra, hogy Kossuth, aki a Függetlenségi Nyilatkozatig, ha időnként látszólag engedve is, de keményen állja a harcot, Kossuth, aki még a Függetlenségi Nyilatkozat kimondásakor is szerepet juttat Madarásznak, aki április közepéig mindenben vállalja a baloldal célkitűzéseit és küzdelmeit, egyszerre határozatlanná, inga-

---

[73] Kiemelés tőlem. (W. E.)
[74] Kiemelés tőlem. (W. E.)

dozóvá válik. Noha tisztában van Madarász ártatlanságával, inkább — Madarász feláldozásával — egyik legszilárdabb politikai támaszát veszti el, semhogy a békepárttal folytassa a harcot. Ettől kezdve lép rá Kossuth ismét arra a kompromisszumos politikára, mellyel 48 őszén úgy látszott, hogy végleg szakított, arra a politikára, melyet végső következményében a szabadságharc bukása egyik tényezőjének kell tekintenünk.

Kossuthnak a gyémánt-perben tanúsított passzív magatartására élesen világít rá Madarász Lászlónak egy május 2-án Kossuth Lajoshoz intézett levele.[75] A levél döntő bizonyítéka Madarász ártatlanságának, mutatja azt az elfojtott indulatot, amellyel Madarász, az ügy érdekében, a pör lefolyása alatt hallgat, pedig a hang sejteti, hogy volna mondanivalója. „Háttérbe szorítom az érzet minden hangját — írja — de mint ember hívom fel benned az embert, ha neked volt alkalmad tudni, hogy én e hon szabadságához egy kis porszemmel segíték, végy csak annyi időt, olvasd el a Zichy-féle jelentésre a ház határozatát, ítélj magad, lehet-e így hivatalos lapodban szólani rólam. Én nem tudom mit teendesz; de Lajos! Tégy valamit és rögtön, ily bántalom több, mint becstelenítő botozás. Lajos! Én nem hiszem, hogy a kormányzóban meghalt az ember, neked képzelni kell érzelmeim fájdalmát, *egyetlen szavad megmenthetett volna az eddigi lealacsonyitástól,*[76] egyetlen szavad visszaadhatja azt az ellensúlyt, mely a morális gyilkolás felé ingadozik."

Nincs tudomásunk róla, hogy e levélre Kossuth bármily formában válaszolt volna. A levél keltét megelőző napokban egyébként is minden energiáját az új kormány alakításának gondjai kötik le. A békepárt viszont megkettőzi támadásait, s önnönmagát is felülmúló kétszínű játékba kezd. Inkább hajlandó a köztársaság mellett nyilatkozatot tenni, csakhogy Madarászt Kossuthtól leválassza. Legfontosabb harci feladata az új kormány — saját céljainak megfelelő — összetételének a biztosítása. Tudta jól, hogy ha sikerül e kormányban a békepárt befolyását biztosítani, ha sikerül meggátolni azt, hogy Madarász az új minisztériumban helyet kapjon, akkor oly helyzeti fölénybe kerülnek, amellyel szemben az egyre bizonytalanabbnak mutatkozó Kossuth tehetetlen. Az e hetekben megerősödő pártvillongások, amint azt a fentebb idézett, Ludvighhoz írt levele is bizonyítja, a hadsereg szervezése és ellátása körüli nehézségek, a hadvezérek között folyó állandó viszálykodás felőrlik Kossuth ellenálló képességét. Az a széleskörű köztársasági mozgalom,

75 Ld.: 151. sz. levelet.
76 Kiemelés tőlem. (W. E.)

amely a Függetlenségi Nyilatkozat kapcsán kibontakozott, sem felelt meg teljesen szándékainak. Kossuth — jól tudjuk — elvileg nem volt republikánus, s az államforma kérdésében éppen azért hagyta nyitva az ajtót, hogy módjában legyen adott esetben valamelyik külföldi dinasztiában Ausztriával szemben támaszt keresni. Erre vonatkozó célzással leveleinkben ismételten találkozunk: „Ne feledd el a *Coburg-Koháriakat* — ez magyar honban populáris eszme s ott hol vagy használhat, én a Bonapartékat dolgozandom" — írja Teleki Pulszkynak május 9-én kelt levelében.[77] Ily értelemben felel neki Teleki László is május 14-én kelt levelében. „A lehető királyok tekintetéből mindent teszünk óvatossággal és anélkül, hogy komprommittálnánk magunkat. Magyar honra nézve legjobb volna provizóriumban maradni még most.[78] Kossuth a Függetlenségi Nyilatkozattól, a Habsburgok trónfosztásától a magyar helyzet külpolitikai megszilárdítását várja. Az errevonatkozó tárgyalásokra külön megbízással küldi ki Bikkessyt Londonba. Leveleink azonban világosan mutatják, hogy a Függetlenségi Nyilatkozatnak még Párizsban sincs meg a várt visszhangja, Londonban, mint majd látni fogjuk, határozott ellenszenv fogadja. Május közepén, midőn Irinyi visszatér külföldi útjáról, értesül Kossuth ezekről a viszonyokról. Ez a körülmény bizonyára szintén befolyásolta őt a baloldalhoz való kapcsolatának meglazulásában.

A debreceni korszak külpolitikáját megvilágító levélanyag igen jelentős helyet foglal el kötetünkben. E levelek fényt vetnek Kossuth külpolitikájának minden vonatkozására, megvilágítják e korszak körültekintő, szerteágazó magyar diplomáciájának lázas tevékenységét. E levelek megmutatják azt, hogy a magyar külpolitika e korban távolról sem mozgott olyan légüres térben, mint ahogyan azt a polgári történetírás legtöbbször bemutatta. Ha áll anyagunk többi részére, — amint véleményünk szerint ez nem is vitatható, — hogy leveleink a hivatalos iratoknál sokkal hívebben tükrözik a valóságot, akkor fokozottabban áll ez a diplomáciai vonatkozású anyagra. Igen sok olyan levelet közlünk kötetünkben, amelyek bizalmasan, baráti közlés formájában tárják fel, magyarázzák meg diplomáciai lépések titkos hátterét, olyan kulisszatitkokat árulnak el, melyek a hivatalos, a valóságot sokszor leplező, a diplomácia taktikai meggondolásokkal készült aktáiban nem mutatkozhatnak meg. E levelek értékelésénél viszont nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a kö-

[77] Ld.: 170. sz. levelet.

[78] Háborús felelősség. Diplomáciai és kortörténeti szemle, Bp. 1928. 507. l.

rülményt, hogy e lázas külpolitikai tevékenykedés nem mindig nyugodott reális alapon s így Teleki, Pulszky és barátaik levelei sokszor a tényleges helyzet helyett saját lázas reménykedő vagy kétségbeeső hangulatukat tükrözik.

Kétségtelen, hogy a külpolitikai helyzetnek, a nemzetközi viszonyok alakulásának döntő jelentősége, elhatározó befolyása volt a magyar szabadságharcra. Ennek a kérdésnek részletes tárgyalására itt nem akarunk kitérni, annál kevésbbé, mert a kül- és belpolitika szoros összefonódásának a nemzetközi helyzet alakulására s az itthoni eseményeknek, a belpolitikai viszonyoknak s a hadihelyzetnek a külföldi diplomáciára való hatásával s mindezen kérdéseknek a nemzetiségi kérdéssel összefüggő vonatkozásaival más alkalommal kívánunk részletesen foglalkozni. Itt csupán arra szeretnénk rámutatni, hogy az 1848/49-es diplomácia történetének eddigi viszonylagos eredménytelenségét éppen abban látjuk, hogy a külpolitikát a szabadságharc belső politikai küzdelmeitől és a hadiesemények alakulásaitól elszakítva, elszigetelve, részben az egész külpolitikát magát is mozaikokra bontva, az egyes területeket külön vizsgálva, s nem összefüggéseiben tárva fel, tárgyalták. Ugyancsak kevés figyelmet szenteltek ezekben a kutatásokban — egy-két jó kezdeményezéstől eltekintve — a nemzetiségi kérdés külpolitikai összefüggéseinek, a nemzetiségi kérdés itthoni alakulása külföldi vonatkozásainak feltárására. Ezért lett torzó a legtöbb tanulmány, mely a forradalom és szabadságharc korának külpolitikájával foglalkozik, ezért tudott legjobb esetben is csak részeredményeket felmutatni s az összefüggő, átfogó kép helyett csak többékevésbbé ötletszerűen kiragadott vázlatokat megrajzolni. Ez egyik magyarázata annak is, hogy azok a tudósaink, akik e kor diplomáciájának történetével foglalkoztak, Kossuth külpolitikájával kapcsolatban általában negatív eredményre jutottak.

Ahhoz, hogy a külpolitika kérdéseit megvilágító leveleinket megértsük, az első független felelős magyar minisztérium külpolitikai elgondolásaihoz kell visszanyúlnunk. Március—áprilisban a 48-as törvények megalkotásakor önálló magyar külpolitika gondolata nem is szerepelhetett. Addig, amíg a perszonális unió fennállt, amíg ennek fenntartását az uralmon lévő magyar kormány is szükségesnek tartotta, a kor szemléletéből fakadóan nem is lehetett önálló magyar külpolitikára gondolni. A 48-as törvényhozásnak e kérdéssel kapcsolatban nem is lehetett messzebbmenő célkitűzése, mint az, hogy Bécsben, közvetlenül a király mellett legyen a minisztériumnak egy tagja, aki befolyásával, a közös politikán belül, a magyar érdekek érvényesülését biztosítsa.

Elvben megfelelt volna ez a megoldás az akkori helyzetnek. Legfeljebb időnként lett volna szükség arra, hogy Magyarország külpolitikai érdekeinek képviseletét, a külföld tájékoztatását, — mint ez már a nyár folyamán Frankfurtba küldött Szalay és Pázmándy esetében meg is történt — speciális küldöttek útján biztosítsuk. *Elvben* hangsúlyoztuk, mert Esterházy személye a magyar ügyek külpolitikai érdekképviseletét megnyugtató módon még a tavaszi helyzet fenntartása, a perszonális unió mellett sem jelenthette volna. Az osztrák és magyar külpolitika szétválasztására addig, amíg a monarchia együtt volt, sor nem is kerülhetett; a közös külpolitikai koncepción belül a magyar szempontok érvényesítése, a magyar speciális ügyekben a magyar állásfoglalás biztosítása lett volna a feladata a „király személye mellé rendelt", ha úgy tetszik, magyar külügyminiszternek.

Döntően megváltozik azonban a helyzet abban a pillanatban, amikor az udvarban fellépő és egyre erősödő nyílt reakció hatására szeptemberben Bécs és a magyar forradalmi kormány végkép szembekerülnek egymással, s ennek következtében a magyar forradalom a nyílt szakítás útjára kényszerül. A polgári történetírás statikus szemléletéből következik, hogy éles ellentmondást, következetlenséget keresett Szalay frankfurti követségének kezdeti periódusa s későbbi szakasza között, következetlenséget keresett abban, hogy a bécsi udvar, amelynek tudtával és beleegyezésével indulnak a magyar követek Frankfurtba, néhány héttel később ezt a lépést hallatlan rebelliónak tartja.[79] Hasonló ellentmondást véltek felfedezni Teleki párizsi küldetésének körülményeiben is. Augusztusban, szeptember elején u. i. Batthyány még az osztrák külügyminisztériummal tárgyalja meg Teleki kiküldetésének a körülményeit.[80] Ugyanezekben a napokban, a forradalom legkritikusabb óráiban azonban Kossuth már titokban magával Telekivel fogalmaztatja meg a megbízólevelet s még a fogalmazvány megsemmisítését is elrendeli.

Nem az ügyeket irányító bécsi udvar következetlenségéről, sem a magyar kormány állásfoglalásának zavaros, értelmetlen, indokolatlan és cél nélküli kettősségéről van szó, hanem az események fejlődése következtében beállt dialektikus, éppen magukból az eseményekből fakadó belső ellentmondásból nyerik ezek az ellentétesnek látszó, de a fejlődés menetébe beállítva szoros összhangban lévő intézkedések a magyarázatukat.

Amikor a magyar ügyek az osztrák ügyektől a gyakorlatban

---

[79] Ld.: Károlyi Árpád: Batthyány Lajos főbenjáró pöre. Bp. 1932. I. k. 281—325. l.

[80] Ld.: Károlyi i. m. 325—350. l.

minden területen teljesen elválnak, amikor Ausztria — ha az önállás papírforma szerint nincs is még kimondva — megszűnik a magyar ügyek annyi bajt okozó „irányítója" lenni, a magyar diplomáciai tevékenység is önállósul és természetszerűleg sokkal jelentősebbé és élénkebbé válik. Tragikus, de természetes belső ellentmondása a magyarság helyzetének az, hogy éppen ettől az időtől kezdve, amikor először beszélhetünk önálló, független magyar diplomáciáról, az osztrák ügyvivők állandó ellenagitációja s a magyarság helyzetének kellő nem ismerése következtében a magyar külpolitika előtt bezárulnak a hivatalos kapuk s a most már önállóan fellépő követek annyit sem tudnak szívós munkával elérni, amennyit azelőtt játszva elérhettek volna. Az önálló magyar külpolitika létjogosultságát nyugaton éppen akkor vonják kétségbe, amikor hosszú évszázados elnyomás után először vitathatatlan ismét létjogosultsága, s amikor annak elismerése a nemzet létérdeke volna. 1848 végétől s a következő év elejétől kezdve külföldön a magyar diplomácia képviselői áthághatatlan falba ütköznek. Abba az áthághatatlan falba, melyet a magyarság forradalmi ereje a gyakorlatban már 1848 szeptemberében, 1849 tavaszán pedig formailag is lebontott: az osztrák monarchia „közös ügyeinek" fikciójába. E közös ügyekre való hivatkozással utasítja el Palmerston, Anglia külügyminisztere, Európának ekkor legtekintélyesebb diplomatája Szalay Lászlót, aki Kossuth megbízásából jelentkezett nála, ezért fogadja csupán mint magánembert Pulszkyt és Bikessyt, kiknek magas összeköttetéseik révén sikerül hozzá bejutniok. E kérdés tisztázatlansága nehezíti Pulszky helyzetét akkor is, amikor angol barátai előtt bizonyítani akarja, hogy Magyarország, mégha fővárosa osztrák kézen van is, önálló, független állam. Ugyanezekbe a nehézségekbe ütközik — elsősorban a bécsi ügyvivő Thom rosszakarata miatt — Teleki is, amikor a hivatalos körökkel tárgyal.

A magyar szabadságharc külpolitikájának, minden tévedése ellenére is a legdöntőbb, legtöbb részeredményt felmutató korszaka a főváros feladásától Világosig terjedő időszak. Ennek a külpolitikának, mely mind a francia, mind az angol publicisztikához szorosan kapcsolódott, igen nagy része van abban, hogy Magyarország az egész korszakon keresztül a nemzetközi érdeklődés középpontjában állt. Ezt megelőzően, ha túlságosan leszűkítené is Teleki feladatát az, ha azt a román Golesco-féle magyarellenes propaganda leszerelésére irányuló megbízatásnak tekintenénk, kétségtelen, hogy ez csak tájékoztató jellegű az első időben. A magyar külpolitikának ezt megelőzően nincsenek messzebbmenő célkitűzései, nincs távolabbi perspektívája. 1849

januárjától kezdve azonban Teleki Kossuth megbízásából az egész magyar külpolitikát összefogja, áttekinti és irányítja. Ettől kezdve beszélhetünk széleskörű, egész Európát átfogó magyar külpolitikáról. Teleki tevékenysége 1849 elejétől kezdve Franciaország határain túl elér Olaszországba;[81] az 1849 tavaszán újraéledő olasz forradalom, az ezt követő novarai vereség, az ennek következtében támadt új, sajátos itáliai politika alakulása,[82] a június 3-án magyar részről kezdeményezett, de már korábbi tárgyalásokra visszanyúló velencei egyezmény,[83] éppenúgy Teleki kezében fut össze, mint ahogy ő irányítja Párizsból a kelet felé irányuló magyar diplomáciát is.[84] Leveleiben tükröződik a franciaországi reakció megerősödése,[85] világos képet kapunk a római expedíció előzményeiről, hátteréről s az ezzel kapcsolatos parlamenti harcokról.[86] Teleki hívja fel Kossuth figyelmét először arra, hogy tekintettel Anglia és Oroszország érdekeltségére a keleti kérdésben, szükséges volna legalább Bukarestben, sőt magában Konstantinápolyban is, állandó külképviseletet létesíteni.[87] Teleki szorgalmazására bízza meg Kossuth először Beöthyt,[88] hogy Bukarestben állítson fel konzulátust, majd ugyancsak Teleki az, aki Konstantinápolyba küldi Splényit,[89] a korábban Turinban működött magyar megbízottat és az angol őrnagyot, Brownet, aki korábban egy darabig közvetített Teleki és Kossuth között. Kossuth diplomáciai működése Teleki befolyására fokozódik a magyar szabadságharc fellendülésének korszakában. Tragikus ellentmondás, hogy az önálló magyar diplomácia éppen akkor kezd kibontakozni, amikor már „Európa csendes, újra csendes, elzúgtak forradalmai", amikor egész Európában elhamvadt a forradalom tüze, s amikor úgy látszott, hogy egészen magáramaradt a magyar. Külpolitikánk legnagyobb hibája éppen az volt, hogy nem vette észre, hogy a forradalom ellankadása a reakciónak olyan felülkerekedését jelentette, amely e reakciós kormányoknak a forradalmi Magyarországgal szemben való magatartására döntő befolyással volt. Érdekes megfigyelni e helyzettel kapcsolatban Teleki és Pulszky akcióinak különbözőségét. A külföldi reakciónak a magyar forradalommal szemben való ál-

---

81 Ld.: 149, 170. sz. leveleket.
82 Ld.: 103, 253. sz. leveleket.
83 Ld.: 253. sz. levél és vonatkozó jegyzetét.
84 Ld.: 128, 139. sz. leveleket.
85 Ld.: 183, 197, 214, 215. sz. leveleket.
86 Ld.: 170, 254. sz. leveleket.
87 Ld.: Háborús felelősség. I. évf. 507. l.
88 Ld.: 170. sz. levelet.
89 Ld.: 139, 149, 165, 170. sz. leveleket.

lásfoglalása Telekit arra készteti, hogy a hivatalos kormánykörök helyett, melyekkel pedig szintén jó kapcsolatai vannak, egyre inkább a parlament akkori balszárnyára, a hegypártra támaszkodjék. „Itt Bugeaudról szólnak — írja Pulszkynak május 17-én — a mozgás napról napra hihetőbb. Ledru Rollinnal igen jól vagyok. Új ismeretséget is kötöttem."[90] Még határozottabban foglal állást május 24-én: „Ha nyolc nap alatt nem változik meg teljesen a kormány politikája — úgy bizonyos szerintem, hogy Frankhon Ledru Rollin kezeire kerül... Ha csak a vörös kokárda használhat, fölteszem fejemre s igen félek, hogy más párttól sietö segélyt nem remélhetünk... a coup d'état azonban nem sikerülhet s aztán a vörösöknek kell következniök kétségtelenül."[91]

Telekinek május 25-én kelt levele még izgalmasabb. „Barrot sokkal jobb ember, mint a többiek: legalább becsületes és coup d'état-t nem akar. A többiektől kitelik. A rougeok mind hiszik... Ledru Rollinnal már szoros barátságban vagyok, igen jól fogad, min nagyon örvendek. Mert aligha nemsokára, legföllebb 10 nap alatt reá kerül sor."[92]

Június 8-án kelt levele még mindig tele a vörösök uralomrajutásának a lehetőségével. „A miniszter (t. i. Tocqueville, *W. E.*) gyönyörűen fogadott! Jó barátok vagyunk, de azért nem feledkezem meg a vörösökről, kik három hét alatt bizonyosan hatalomra jutnak. Igaz-é, hogy az angol kormány ügyünk iránt most hidegebb, mint azelőtt volt? Írj erről kérlek! Csütörtökön interpellátiók lesznek a magyar, osztrák, orosz dolgokban. Ledru Rollin kezdi, a vén Mauguin folytatja, Ferdinand de Lasteyrie is szóland. Belekényszerítendjük a háborúba, én Ledrut csak borzolom, ámbár Bugeaud megkért, ha találkoznám vele, mérsékelném s én minden szorosabb összeköttetés gyanúját magamtól elhárítva meg is ígértem. Nekünk mérséklés nem áll érdekünkben."[93] Pulszky, akinek, mint láttuk, az angol baloldallal úgysem volt kapcsolata, hamar átlátva a helyzeten, igyekezett a magyar függetlenségi harcot vivő forradalmi kormány megbízatása ellenére, *forradalmi* célkitűzéseit elhomályosítva a legszorosabb kapcsolatot a liberális burzsoázia újságíróival megteremteni. Sem Teleki, sem Pulszky a forradalom igazi képviselőivel, Marxszal és Engelsszel nem találkoztak, velük semmiféle kapcsolatban nem álltak. Teleki is, Pulszky is diplomáciájukban állandóan az erőviszonyokat mérlegelték. Ezért kereste Teleki is

90 Ld.: 197. sz. levelet.
91 Ld.: 214. sz. levelet.
92 Ld.: 215. sz. levelet.
93 Ld.: 238. sz. levelet.

a hegypárttal a kapcsolatot addig, amíg azok uralomra jutását remélhette. Nem vette észre egyikük sem, hogy amikor a *reális* külpolitika útjait keresték, váltak éppen irreálisakká. Elsősorban vonatkozik ez Pulszkyra, aki mérlegelése közben nem látta át, hogy bármilyenek is legyenek a *belső erőviszonyok,* a londoni liberális burzsoáziától, vagy méginkább Palmerstontól, az európai egyensúly és a nagyburzsoázia érdekeivel szemben, a magyar forradalom megsegítését várni, minden látszólagos szimpátia ellenére is, irreális vágyálom csupán.

Ennek ellenére, rendkívül érdekesek és sok tanulságot nyujtanak azok a jelentős többségükben idegennyelvű levelek, melyek Pulszky hagyatékában maradtak ránk, s melyek Pulszkynak, az angol közvélemény megnyerése érdekében folytatott, részleteiben sok sikert felmutató küzdelmeit mutatják meg. Sajnos, e leveleknek csak egy töredékét tudjuk kötetünkben közrebocsátani, azokat, amelyek a legjelentősebbek, a legjellemzőbbek, s a legtöbbet mutatnak meg abból a magyarbarát hangulatból, mellyel Londonban bizonyos körökben a magyar ügyet tekintették. Pulszky megbízatása természetesen az lett volna, hogy Palmerstonnal vegye fel a kapcsolatot, az angol külügyminisztert nyerje meg a magyar ügynek. Leveleink világosan mutatják azokat az akadályokat, melyeket magas összeköttetései ellenére sem tud áthágni. Baráti összeköttetései révén, amint azt leveleink mutatják, sikerül ugyan Palmerstonhoz bejutnia, ez biztosítja is jóindulatáról, e jóindulat azonban annyit sem ér, hogy legalább megfelelő módon érdeklődjék, tájékozódjék a magyar ügyek állásáról. Az a remény, hogy Palmerston a magyar ügyet Ausztriával szemben felkarolja — amint arra céloztunk már — a magyar külpolitikának végzetes tévedése volt. Pulszky levelei viszont igen jellemzően mutatják a magyarországi események, a tavaszi hadjárat dicső fegyvertényeinek közvetlen hatását az angol közvéleményre. Az angol liberális újságírók egész köre csoportosul Pulszky körül s állandóan figyelemmel kísérve a magyar eseményeket, a függetlenségi harc s a parlamenti küzdelmek vezéralakjairól sorozatosan jelennek meg a Pulszkytól fogalmazott, Magyarországot méltató cikkek. E publicisztikai tevékenység megvilágítására a legjelentősebbek Vipannak Pulszkyhoz írott levelei.[94] E levelek világosan mutatják azt is, hogy Pulszky tevékenysége nemcsak sokkal kisebb koncepciójú, mint Telekié, de nem is olyan lelkiismeretes és átgondolt, amilyen alaposság Teleki egész külföldi működését jellemezte.

[94] Ld.: 95, 138, 145, 152, 159, 172, 185, 190, 194, 220, 221, 226, 232, 244, 245, 248. sz. leveleket.

Pulszky *forradalmi* magatartására egyik levelében anyósa hibázott rá:[95] Pulszky inkább a véletlenek összejátszása folytán belesodródott az eseményekbe, semmint önként és tudatosan vállalta volna a forradalmi harc következményeit.

Teleki és Pulszky levelezése, s az előbb már említett egész Pulszky-hagyaték, nemcsupán a magyarországi eseményeket s a magyar diplomácia tevékenységét mutatják meg. Élénk fényt vetnek a franciaországi állapotokra,[96] a parlamenti küzdelmekre,[97] Louis Bonaparte Napoleon kormányzatának belső ellentmondásaira,[98] a francia kormányzat fokozatos, de állandó jobbratolódására,[99] éles reflektorral világítják meg az angol politikai életet[100] s bevilágítanak a frankfurti parlament tárgyalásaiba, a németországi eseményekbe is.[101] Teleki leveleiben már ekkor — mint láttuk — ismételten feltűnik a két évvel később bekövetkezett államcsíny, a coup d'état lehetősége is.[102]

Tavasztól kezdve a levelek középpontjában a cári intervenció áll. A cári invázió ellen folytatott diplomáciai küzdelmek Pulszky és Teleki leveleiből egyaránt kidomborodnak. A parlamenti interpellációk sorozatáról kapunk hírt s a magyar szabadság ügye május—június folyamán Párizsban szoros kapcsolatba került az itáliai szabadság utolsó frontja, a római forradalom kérdéseivel is.

Közös interpelláció készül az itáliai szabadság elnyomására szervezett római expedíció s a magyar szabadság eltiprására szövetkezett cári intervenció kérdésében. Teleki leveleiben világosan megmutatkozik Ledru Rollinék politikai harcainak gyöngesége, a kispolgári republikánusok azon hibája, hogy éppen a forradalom legnagyobb, legbiztosabb bázisára, a proletariátus erejére nem tudnak, nem mernek támaszkodni. Teleki, aki valamennyi magyar politikus közül éppen franciaországi helyzeténél fogva talán a legszélesebb perspektívában ismeri fel a magyar szabadság-világszabadság egybefonódó gondolatának jelentőségét, Ledru Rollinék bukásában, a reakció újabb diadalában felismeri a magyar szabadság hanyatlásának csíráit is. Tárgyalt korszakunk utolsó napjaiban keletkezett levelei a reménytvesztett kétségbeesés hangulatát tükrözik. Teleki egyik legnagyobb, a

95 Ld.: 91. sz. levelet.
96 Ld.: 128, 149, 238. sz. leveleket.
97 Ld.: 170, 183, 184, 233, 246. sz. leveleket.
98 Ld.: 145. sz. levelet.
99 Ld.: 97, 170, 225, 253. sz. leveleket.
100 Ld.: 138, 145, 159, 172, 175, 184, 226, 238. sz. leveleket.
101 Ld.: 82, 210, 215. sz. leveleket.
102 Ld., 197, 215, 225. sz. leveleket.

forradalom szempontjából kellőleg el nem ítélhető hibája amúgyis a lelki szilárdság, keménység hiánya volt. A nehézségek, a reakció ármánykodása, a külső események igen könnyen befolyásolták idegállapotát. Az izgalmak, a politikai helyzet állandó változásai felőrölték idegeit s levelei ilyenkor riadt félelmet, türelmetlenséget árulnak el. Levelei e gyöngeségek megnyilatkozásainak ellenére is mutatják azt a jelentőséget, amelyet Teleki a magyar diplomácia történetében betöltött. Ha végső következményeiben működése a szabadságharcban kevés eredményt tudott is felmutatni, mégis Teleki nevéhez a magyar külpolitika e korszakbeli történetének legdicsőségesebb, leggazdagabb lapjai tartoznak. Rendkívül érdekesek azok a levelek is, amelyek Teleki és Pulszky működése között közvetítenek. E levelek közül elsősorban a magyar Szarvady[103] és az angol származású, de Párizsban élő újságíró Sandford leveleit kell megemlítenünk.[104] Pulszky—Teleki levelezésének néhány érdekes darabja, valamint magának Orosz Józsefnek[105] egy igen érdekes levele, élénk fényt vet Orosznak, e kalandor diplomatának törekvéseire, működésére is. Noha közölt leveleink között Szalay Lászlónak egyetlen levele sincs, mégis Szalay kiterjedt, Németország, Franciaország és Anglia közötti diplomáciai tevékenysége is kibontakozik Apponyi Rudolf leveleiből.[106] Egy, az irodalomban ismeretlen, de mint levelei mutatják, a németországi eseményekben igen járatos személynek, Pulszky barátjának, Doktor Juliusnak levelei részletesen tárják föl a németországi eseményeket, a frankfurti parlament tehetetlenségét, eredménytelen tárgyalásait, Németország forradalmi májusának eseményeit, az egymásután felkelő forradalmi megmozdulások belső rugóit.[107] E levelek is mutatják, milyen várakozással tekintett a külföld a magyar események felé.[108]

Az a megbecsülés, amelyet Teleki a magyar ügynek, későbbi eredménytelensége ellenére is, Párizsban biztosított, maga az a körülmény, hogy sem az osztrák ügyvivő Thom, sőt maga Apponyi Rudolf, Ausztria párizsi követe sem tudják a leghevesebb ellenagitációval lerombolni tekintélyét, természetesen kivívja továbbra is maga ellen a már korábbi kötetünkből jólismert, szélsőségesen reakciós Apponyinak újabb ellentámadásait.[109] Nincs

103 Ld.: 74, 100, 117, 239, 240. sz. leveleket.
104 Ld.: 66, 67, 76, 83, 97, 98, 99, 115, 156. sz. leveleket.
105 Ld.: 242, 246. sz. leveleket.
106 Ld.: 2. és 10. sz. leveleket.
107 Ld.: 82, 210. sz. leveleket.
108 Ld.: A fenti 82. és 210 .sz. leveleken kívül ld. még 235. és 247. sz. leveleket.
109 Ld.: 2, 17, 59, 85, 122, 155, 188. sz. leveleket.

talán senki, aki annyit ártott volna külföldön a magyar ügynek, mint Apponyi, aki, miután nem sikerült neki Telekit árulóvá tenni, a magyar szabadságharc ügyétől, a magyar forradalomba vetett hitétől eltéríteni, más utat választva, elkövet mindent, hogy Teleki pozícióját Párizsban megrendítse s a hivatalos politikai köröket Telekivel, annak törekvéseivel szembeállítsa, Teleki egész működését Párizsban lehetetlenné tegye.

Nagyon érdekes és jellemző Apponyi reakciós, magyarellenes beállítottságára azon levele, melyben Brilič-csel, a délszláv mozgalmak Párizsba küldött exponensével folytatott beszélgetéséről számol be. Briličet, aki tulajdonképpen Jellačič ügynökeként került Párizsba, a párizsi szláv emigráció meggyőzi korábbi álláspontja helytelenségéről, meggyőzi az ausztroszláv mozgalom reakciós törekvéseiről. Brilič nem játszik nyílt kártyákkal Apponyi előtt, sőt Kossuth és Kossuth híveinek szidalmazásában egyet is ért a reakciós főúrral, mégis Brilič nagy föderációs államelképzelésében, melynek székvárosa Budapest lenne, Apponyinak meg kell látnia, hogy politikai elgondolásaik nem azonosak. Brilič messzekerült a reakciós szláv törekvésektől, felismeri azt, hogy Ausztria uralma nem a szabadságot és a függetlenséget jelenti, hanem a legkegyetlenebb abszolutizmus felé hajtja az eddig is elnyomott szláv népeket. Apponyi, mint levele mutatja, Brilič elveiben kommunista színezetet vél felismerni, bizonyos vörös árnyalatot, pedig az aulikus, áruló főúr nem ismer, nem ismerhet, nem fogadhat el mást, mint a feketesárga színt.[110] „A magam részéről — írja idézett levelében — nem engedhetek egy árnyalatnak sem, csak a feketének és a sárgának. Ez mindannyiunk számára az egyedül lehetséges horgony a boldoguláshoz, ezenkívül nincs más, mint eszmék zavara, forradalom és pusztító háborúk."

Brilič állásfoglalása csak egy kis részlete azoknak a szerteágazó törekvéseknek, amelyeket a szláv emigráció Párizsban kifejtett. Céloztunk már arra, milyen jelentős szerepet vitt Teleki a nemzetiségi kérdés megoldására irányuló kísérletekben. Teleki Párizsban világosan felismerte azokat a szoros összefüggéseket, amelyek a magyar szabadság és a nem magyarajkú nemzetiségek teljes szabadságjogainak biztosítása között fennállott. Leveleiben ismét és ismét kitér erre a kérdésre.[111] Tárgyalásokat folytat a szláv ügy párizsi képviselőivel, s mint egyik levelünk is mutatja, Pulszkyval együtt, akit ő hívott meg, részt

[110] Ld.: 59. sz. levelet.

[111] Ld.: 165, 214, 215. sz. leveleket, valamint: Háborús felelősség. I. 506—508. l.

vett azon a május 18-án Czartorisky gróf lakásán tartott értekezleten, melyen a bécsi birodalmi gyűlésen a szláv kérdés legfőbb magyarellenes képviselője Rieger László is jelen volt, s melynek középpontjában a magyar—szláv kérdés kiegyenlítése: a megbékélés állott. Ezen az ülésen jöttek létre azok a megállapodások, amelyekről Brilič is beszélt, s amelyek lényege egy olyan dunai föderáció, melynek középpontja Pest. Az értekezleten egyébként résztvett a nagy orosz forradalmár Herzen s a később teljesen anarchista nézeteket valló orosz emigráns, Bakunin is.

Annak ellenére, hogy ezen az értekezleten egy jegyzőkönyv is készült, bizonyos megállapodások is létrejöttek, mégis az egész, amint azt a szemtanú Pulszky megállapítja,[112] nem hozta meg a szláv—magyar kérdés megoldását. Mégcsak a további tárgyalások alapjait sem vetették meg. Teleki azonban, aki már év eleje óta sürgeti a nemzetiségi kérdés megnyugtató, nem engedmények, de jogbiztosítás alapján álló, területi autonómiát adó rendezését, amikor éppen ezekben a napokban a Függetlenségi Nyilatkozatot megkapja, annak legnagyobb fogyatékosságát a nemzetiségek helyzetének rendezetlenségében látja. Még veszélyesebbé teszi ezt az a körülmény, hogy az olmützi alkotmány beszél az egyenjogúság biztosításáról. Ezért sürgeti leveleiben egy kiáltvány kibocsátását, mely a Függetlenségi Nyilatkozat idevonatkozó homályát eloszlatná s a nemzetiségi kérdés gyökeres, megnyugtató megoldását expressis verbis kimondaná.[113] Kossuth legfőbb politikai tévedése a Függetlenségi Nyilatkozattal kapcsolatban éppen az volt, hogy az ekkor már a reakció vontatókötelére került Franciaország s a konzervatív monarchista Anglia várható segítségét túlbecsülte, viszont nem ismerte föl a nemzetiségek megbékélésének, a dunai föderációnak várható erejét és jelentőségét. Kossuth burzsoá nacionalista szemlélete volt az oka e legsúlyosabb tévedésének, annak, hogy a nemzeti egységfront kiépítésének útjára a nemzetiségek jogainak teljes biztosításával még májusban sem tudott rátérni, a történeti Magyarország, a magyar supremácia gondolatát még ekkor sem tudta feladni. A román nemzetiségekkel való megegyezés helyett Erdélyt még júniusban is tabula rasának tekinti s azt megelőzően is csak Telekinek hosszas sürgetésére hajlandó beleegyezni abba, hogy Dragos János fölvegye a közvetlen kapcsolatot a havasokban harcoló forradalmárokkal, Jancuval és Axen-

[112] Ld.: Pulszky: Életem és korom. Bp. 1884. 2. kiad. I. r. 450. l.
[113] Ld.: Háborús felelősség. I. 506—508. l.

tevel. Dragos tárgyalásai — mint tudjuk — Hatvaninak, Zaránd-vidék kormánybiztosának vétke, végzetes támadása miatt katasztrófával végződtek.[114] Ebben az időben Kossuth már világosan látja a román havasi hadműveletek haladó jellegét elfojtó bécsi reakció uszításának tragikus eredményeit.[115]

A szerbekkel már 1848 novembere óta folytak tárgyalások, mégis Perczelnek a szerb pacifikáció érdekében tett, autonómiára vonatkozó ígéreteit helyteleníti, csupán bizonyos nyelvi engedményeket hagy jóvá. Ezek a tévedések, mint majd a további — utolsó — kötetünkben megjelenő levelekből is látható lesz, voltak Kossuth 49-es politikájának nemesi szemléletéből fakadó legsúlyosabb, végzetes hibái. Szemere, aki július végén a nemzetiségi törvényt — elkésve — keresztülvitte, májusban még szintén nem mutatott nagyobb belátást. Ő sem ismerte fel időben a magyar szabadságharc sikerének ezeket a döntő előfeltételeit, ő is és öntudatlanul Kossuth is — a hatása alá került azoknak a békepárti politikusoknak, akik a Habsburg-házzal való kiegyezés reményében nem is kívánták a nemzetiségekkel való megbékülést.

Abban, hogy Telekinek e kérdésben vívott kétségbeesett harca itthon csak oly későn — már elkésve — talált visszhangra, része volt annak az izoláltságnak, melyben egész külföldi képviseletünk január eleje óta dolgozott. Alig egy-két esetben sikerül Telekinek hírt adnia magáról s csak április végén jut ki Párizsba elsőnek Kossuth megbízásaival Mérey felesége.[116] A legközelebbi küldött Csernátony Lajos[117], kit Kossuth már február végén Párizsba irányított,[118] aki azonban bizonyára a határzár miatt — bár biztos adatunk nincs erre — ekkor nem tudott kijutni.[119] Május közepén sikerült Teleki titkárának, Irinyinek is hazafelé átjutnia[120] a határon, ekkor kap Kossuth is világosabb képet a kinti viszonyokról.

Ekkor azonban már feltartóztathatatlanul veti előre árnyékát a sokáig hinni nem akart cári invázió. Jellemző, hogy az egykorú reakció és sok esetben a későbbi történetírás is az inváziót közvetlenül a Függetlenségi Nyilatkozattal hozza kapcsolatba. Teleki és Pulszky levelei világosan mutatják ennek a né-

---

114 Ld.: 237. sz. levelet és vonatkozó jegyzetét.
115 Ld.: KÖM IV. 889—890. l.
116 Ld.: 128. sz. levél 4. jegyzetét.
117 Ld.: 139. és 225. sz. leveleket.
118 Ld.: 64, 189. sz. leveleket.
119 Ld.: Március Tizenötödike 1849. 10. sz. Debrecen.
120 Ld.: Március Tizenötödike 1849. 31. sz. Debrecen.

zetnek a tarthatatlanságát; mindkettő leveleiben már márciusban, áprilisban az invázió, mint befejezett tény szerepel.[121] Teleki egyik levele viszont azt mutatja, hogy Franciaországban éppen megfordítva, a cári inváziós hírek természetes következményének tartják a trónfosztás kimondását.[122] Emberfeletti munkát fejt ki ezekben a hónapokban — amint az leveleiből is világosan látszik — Teleki azért, hogy a francia diplomáciát meggyőzze a magyar forradalom igazságáról, a cári intervenció jogtipró eljárásáról és annak nemzetközi vonatkozásairól.[123] Kossuth a Függetlenségi Nyilatkozatra való hivatkozással egyre inkább sürgeti Telekit, hogy lépjen közbe az intervenció meggátlása érdekében. Itt mutatkozik meg Kossuth külpolitikájának irrealitása, nem ismeri fel a nemzetközi helyzetben beállt változásnak a magyar ügyre vonatkozó hátrányait. Míg 48 tavaszán a forradalmi Európában Miklósnak, Európa zsandárjának, a beavatkozása egész Európa felzúdulását vívta volna ki, addig 49 nyarán e kérdés legfeljebb kényelmetlen, gusztustalan, de a mindinkább reakcióssá váló európai politika számára „az európai rend és civilizáció" fenntartásának legbiztosabb módját jelentette. Ezért marad eredménytelen a francia interpellációk sora, azoké az interpellációké, melyekben a magyar szabadság, az itáliai forradalom kérdésével fonódik szorosan össze. Ezért nem tudnak Osborne és Stuart Dudley Londonban a parlamentben elhangzott interpellációikra kielégítő választ kapni, ezért feleli Palmerston, mint egy nehéz, de szükséges operációnál, a cári megbízottnak: „helyes, helyes, de csak végezzenek gyorsan." Pulszky, Teleki s a köréjük csoportosuló magyar megbízottak s a velük kapcsolatban álló külföldiek levelei élő tanúbizonyságai a magyarság e korszakban elfoglalt nemzetközi jelentőségének. Ezek a levelek nemcsak a magyar fegyverek harci dicsőségét, a tavaszi hadjárat és Bem apó győzelmes csatáit, a délvidéken Perczel által vívott győzelmek jelentőségét hirdetik hangosan, de a magyarság súlyát is bizonyítják.

Nem akarnánk, nincs értelme annak, hogy találgatásokba bocsátkozzunk: mi lett volna, *ha*... Túlságosan sok *ha* szerepelne: megoldhatatlan egyenlet sok ismeretlennel. Ha azonban leveleinket abból a szempontból nézzük, hogy azokban a magyar szabadságharc győzelmének, a magyar forradalom diadalának lehetősége tükröződik-e, határozottan igennel kell felelnünk. Nem vitás, hogy szabadságharcunk nem volt eleve, szükségsze-

121 Ld.: 165. sz. levelet.
122 Ld.: 165. sz. levelet.
123 Ld.: 138, 149, 165, 170, 183, 214, 215, 226, 253. sz. leveleket.

rűen halálraítélve, s leveleink megmutatják azt is, hogy még a végső, hónapok múlva bekövetkezett tragikus bukás ellenére sem tekinthető a magyar szabadságharc meddő vállalkozásnak. „A szabadságért küzdő népekkel összefogva az európai haladás fő ellenségeivel küzdeni, ez volt a magyarság nemzeti hivatása. A kis magyar nép jár a nagy európai népek demokratikus harcainak élén, erre voltak büszkék a legjobb magyar hazafiak... ‚Emelje fel lelkeinket, hogy mi vagyunk a lámpafény' — írta Petőfi 1849-ben Debrecenben. — 1848 legmélyebb tanulsága éppen az, hogy népszabadság, nemzeti szabadság, világszabadság: a magyarság számára *különösen* eltéphetetlen egységet jelent."[124]

[124] Ld.: Révai: Marxizmus, népiesség, magyarság. 3. kiad. 1949. 209. l.

I.

Madarász József[1] — Modrovich Ignáchoz[2]

1849 január

Igen örültem hogy Vili[3] hozzánk jött. Mit fog L.[4] tenni, nem tudom, mert ő nem mer a velejére vágni. — Annyit mindenesetre jegyezz meg, hogy ha igen rosszul menne dolgod, s szorítanának, hogy ott nem lehetnél, jöjj hozzánk s anyival csak kijövendünk amennyim van. Nemsokára az bizonyos, jobb hireink s valónk leend. Seregeink győzelmesen vonulandanak be Pestre, s akkor jaj a Fejéri s más árulóknak is. — Mindenesetre szeretném, hogy rendőri bizatásod folytán, a mely az egész tulsó fél megyéire, s inenis a szemszédban szól, seregünk közeledtekor, vagy ha lehet előbb is, eszközöld, hogy a fő bünösök a nép álfal fogattassanak el, és ha őket mindjárt fel nem magasztalják, a mit legkevésbbé sem kell gátolni, kezeinkbe kerüljenek. Csak a Gál — Nancsai — Győri — s Keresztes[5] féle emberek el ne illanjanak. Ezért ha most nem kapnátok is pénzt ne kiméljetek semmit, *én megadandok minden költséget e tényért.* Egyébiránt müködésedre költséged s dijad ugyis jár — segédeddel, a ki legyen Vili; csak számot kell adnotok, magadnak legkevésb 4, segédednek 2 p. napdij s a költség: — és a Földvári sóháznál szabad felvenni. Ha hithagyottak mennek át megyéteken, amint Perczelt[6] s Nádo-

---

[1] Ld.: I. k. 39. sz. levél 3. jegyzetét.
[2] Ld.: II. k. 16, 27, 55, 196, 234.
[3] Ld.: II. k. 16. sz. levél 2. jegyzetét.
[4] Madarász László (Ld.: I. k. 27. sz. levél 10. jegyzetét).
[5] E nevek személyazonosságát nem sikerült megállapítanunk.
[6] Minden valószínűség szerint Perczel Sándor, aki Windischgrätz január 7-iki proklamációjának hatása alatt kivált a honvédseregből, jelentkezett a császári igazolóbizottság előtt, ahol sikerült is magát „igazoltatnia".

sit[7] hallom, azokat csak mindjárt el- és átkell szállitani s ugy tovább seregünkhez. — A költség s fáradság meg leend tériive. — Semmi esetre, erőszakoltatás nélkül segédkezet egy jó emberünk se adjon az ellennek, mert mint ők, mi is golyóval füzetendünk az ilyeneknek. Mit irand nem tudom, de 8 lapu leveledet át hatolta a mester, azért kedves Mariemmal köszöntünk, meg meglátogasd, és vigasztald nemzőinket s a paksiakat s adja az Isten hogy lobogóinkat mi előb Pesten együtt szemlélhessük — igaz barátod.

Ha szállásomra még pénzt nem küldtél, ezentul ne is küldj, hanem ha megszorultok intézkedjetek belőle.

(O. Sz. K. Levelestár)

2.

Apponyi Rudolf — Anyjához[1]

Apponyi, amint az korábbi, fentebb idézett leveleiben is láttuk, a legszélsőségesebb reakciót képviseli. E levelében is, egyik-másik helyen valóságos dühkitöréssel ad hangot forradalomellenes álláspontjának.

Palmerston intrikái és Olaszország forradalmasitására irányuló kísérletei — irja — nem hozták meg az olasz egységet. Palmerston, Normanby és Lamartine már letörölték volna Ausztriát Európa térképéről, de Ausztria bámulatos életereje szétfoszlatta ezen urak álmait. Lord Palmerston most az elnök szalonjában játssza ugyanazt a szerepet, mint előzőleg Lamartine és Cavaignac mellett. Minthogy a hatalmak az 1815-ös szerződéshez tartják magukat, Palmerston Olaszországgal kapcsolatban leszerepelt. Eddigi szereplése miatt hihetőleg vissza kell vonulnia a politikától, bukása nélkül nehezen lehetne visszaállitani a rendet Európában.

Teleki kezd reményvesztett lenni, eddig úgy viselkedett, mintha a Francia Köztársaság mellé akkreditált követ vagy miniszter lenne, de Drouyn de Lhuys nem fogadja el és nem mutatja be a köztársasági elnöknek. Teleki megjegyzésére, hogy M. Bastide bemutatta M. Cavaignacnak, azt felelték, hogy ez tévedésből történhetett. „Ami még szomorúbb számunkra, szegény magyarok számára, akiket ez a gyalázatos Kossuth minden módon meglopott és kifosztott, az, hogy Telekinek itt egy 300.000 frnc-os nyilt hitellevele van, oh a tolvajok!" — irja — „Egy bizonyos Szalay úr az összekötő Páris és London között, ő magát Mészáros úrnak, az ú. n. magyar honvédelmi miniszter szárnysegédjének mondja, ez a Szalay úr a legegzaltáltabb azok közül, akik Telekit körülveszik, és még mindig reménykedik a magyarországi abszurd és bűnös vállalkozás sikerében, amely vállalkozás nekünk annyi vérbe és pénzbe kerül." Teleki meglátogatta Apponyit, aki a beszélgetés folyamán — amint azzal levelében maga dicsekszik — nem nevezte másként Kossuthot, mint „az a tolvaj, az a gyilkos, az a gyaláza-

[7] Ld.: II. k. 167. sz. levél 4. jegyzetét.

[1] Ld.: II. k. 21, 40, 54, 96, 141, 182, 216, 237. sz. leveleket.

tos", a forradalmi kormány tetteit utopisztikusnak és bűnösnek tartja, ügynökeiket pedig vagy becsapottaknak vagy nyomorult intrikusoknak és árulóknak. Apponyi szerint a magyaroknak, mint a birodalom legkiváltságosabb népének, az uralkodó mellé kellett volna állniuk a márciusi forradalom idején, támogatniok kellett volna ellenségeivel szemben, nem pedig háborút viselni ellene azzal az ürüggyel, hogy megvédik a Magyar Korona jogát. Mily gyalázatos ürügy ahhoz, hogy felforgassák az országot. Már 15—18 éve lehetetlen dolgokat kezdeményeznek a két Házban, de nem alkottak semmit, most pedig a polgárháború borzalmait hozzák az országra. Teleki azt felelte, hogy Magyarország szerzett jogait védi, amelyeknek tiszteletbentartását az uralkodó is megígérte. Apponyi szerint ezeket a jogokat, amelyekről előre tudhatták, hogy nem lehet teljesíteni anélkül, hogy Magyarország el ne szakadjon Ausztriától, úgy csikarták ki az uralkodótól, amikor az kritikus helyzetben volt. „Kossuth jól tudta, hogy ha nyíltan merészelt volna a királyi felség ellen támadni, az egész ország ellene lett volna, így tehát terveit a törvényesség látszatával álcázta, hogy később kezébe kaparintsa majd a diktatúrát. Gyalázatos, gyalázatos, százezerszer is gyalázatos!" Teleki azzal fejezte be a beszélgetést, hogy idegileg és testileg teljesen kimerült és már csak nyugalomra vágyik.

A levél további részében ostoba szalonpletykák vannak.

Emile Déschamps, mint egyébként mindenki Párizsban, el van ragadtatva Windischgrätztől, Radetzkytől és Jellačičtól, irigylik értük az osztrákokat. Franciaország a sárban vonszolja magát mindaddig, míg meg nem szabadul eme minősíthetetlen Nemzetgyűléstől, amelynek olyan tagjai vannak, mint Proudhon és Felix Pyat.

Rotschildnél találkozott Duchesse de Gontand-dal, aki Esterházy Gézákról beszélt Apponyinak. Esterházy Géza csak az apja vagyonáért aggódik, de Mme Esterházy szerint legfeljebb nem fognak luxusban élni.

Amikor Hurban Jablonitz ellen vezette vállalkozását, volt vele egy katolikus pap is, Brilič abbé, aki levelezésben volt Cte Goze-val s akinek fel kellett volna lázítania hitsorsosait. Később ajánlólevelet kapott a gróftól Apponyihoz és azóta időnként eljár hozzá és beszélgetnek a magyarországi dolgokról, főként a forradalom leverése utáni idők adandó problémáiról. Brilič szláv kormányról álmodozik, amelynek Pest lenne a székhelye. Brilič a Magyarország elleni háborút a modern stratégia mesterművének tartja, de rossz néven veszi, hogy elhanyagolták a szerb hadsereget, nem adtak neki elég fegyvert és pénzt, bizalom hiánya miatt. Brilič szerint könnyen meglehet, hogy Pest bevétele után Szeged felé vonul vissza Kossuth, ahol tarthatja magát tavaszig, mert itt van a legjobb serege és itt van Bem tábornok. A császári sereg helyzetét megnehezíti, hogy csak Pestig van élelemmel ellátva, tehát nem üldözheti Kossuthot. Brilič szerint jó előjel, hogy Deák ellentétben van Kossuthtal, Deák az az ember, akinek a segítségével lehet majd tárgyalni és összebékíteni a pártokat és nemzetiségeket. — Állítólag Duc de Wellington azt mondta valakinek, hogy Napoleon császár óta nem volt olyan csodálatosan tervezett és végrehajtott haditerv, mint Windischgrätzé Magyarországon.

Ma chère et bonne mère

Il est sûr que les affaires en Italie ont tourné tout autrement que Lord Palmerston les a prévues, et il voit maintenant que malgré toutes les basses intrigues et son inqualifiable système de révolutionner ce malheureux pays, n'a point abouti à cette unité italienne qu'il avait rêvée et que devait nous couter nos possessions en Italie. Lord Palmerston et son écho, Lord Normanby, avec Mr de Lamartine avaient rayé l'Autriche de la carte de l'Europe, pour eux c'était un fait accompli, si parfaitement accompli, qu'ils ont basé là-dessus tout un échaffaudage de projets, les uns plus extravagants que les autres. Cependant l'Autriche, au grand étonnement de ces Messieurs, ayant développé une puissance, une force vitale qui étonne tout le monde, ces beaux rêves de Lamartine, Palmerston, Normanby ont tourné au néant et Normanby est maintenant fort embarassé dans son langage, il le serait bien plus encore s'il avait un peu plus d'esprit de conduite et de tenue. S'il a paru être l'ami intime le soutien de Cavaignac et auparavant de Lamartine, il joue aujourd'hui absolument le même rôle dans les salons du Président,[2] on s'en formalise ici, dans ce pays où cependant on devrait être accoutumé de ces manoeuvres un peu brusques en fait de changement à vue dans les opinions politiques. Lord Palmerston, si je ne me trompe, ne pourra plus longtemps continuer son rôle d'agitateur en Italie, les puissances partant du Principe du maintien des traités de 1815[3] et étant fermement resolues de le maintenir partout où des négociations pourraient avoir lieu, Lord Palmerston pourra guère se placer sur un autre terrain et s'il essaye de le faire il est très probable qu'il aura l'opinion de son pays contre lui, et qu'il serait obligé de quitter le pouvoir. Il aura déjà bien de la peine à se maintenir après l'ouverture du parlement

---

2 Louis Napoleon Bonaparte, aki 1848 decemberében Cavaignac fölött aratott választási győzelme révén lett a francia köztársaság elnöke. Cavaignac a júniusi párizsi forradalom után került hatalomra, amikor Lamartine-nel az élen a burzsoázia elárulta a forradalmat s a magára maradt hősiesen küzdő proletariátust kemény harcok után Cavaignac leverte.

3 Az 1815-ben az európai forradalmak ellen kötött szövetség, az ú. n. Szent Szövetség, melynek alapokmányát az orosz, osztrák és porosz uralkodók írták alá. Anglia, hogy cselekvésszabadságát megtartsa, nem írta alá a szerződést, azonban általában, amint azt éppen Palmerston magatartása a magyar forradalommal szemben bizonyítja — eszmeileg támogatta. Ahol viszont érdekei úgy kívánták (mint pl. Olaszországban), egyszerűen nem vett tudomást róla.

où il faudra rendre compte de toutes les fausses mesures qu'il a prises et du rôle peu digne qu'il a fait jouer à son pays depuis et déjà avant la révolution de Fevrier. Sa chute serait un grand débarras pour les affaires de l'Europe et je ne pense pas qu'on puisse rétablir l'ordre en Europe sans la retraite de ce ministre des affaires Etrangères.

Teleki commence enfin a désespérer de la sa cause (!) il est complètement démoralisé, si du temps de Bastide il avait des entretiens de 4 et 5 heures avec ce Ministre des affaires étrangères, s'il se trouvait dans tous les salons officiels prenant l'attitude d'un ministre ou Ambassadeur accrédité a la République Française, sa position a complètement changée aujourd'hui, Drouyn de Lhuys ne le reçoit pas et lui a refusé de le présenter au Président de la République ne lui reconnaissant aucun titre à cette faveur. Teleki a observé au Baron d'André qui s'était chargé de cette réponse, que Mr Bastide l'avait bien présenté à Mr de Cavaignac; Si Mr Bastide l'a fait dont j'ai lieu d'être fort étonné, lui dit-il, Mr Drouyn de Lhuys ne saurait dans aucun cas admettre ce précédent qu'il doit attribuer simplement à une erreur de la part de son prédécesseur et Teleki fut congédié. Ce qui est plus triste pour nous autres malheureux Hongrois, volés dépouillés de toutes les manières par cet infame Kossuth, c'est que Teleki a ici une lettre de credit ouverte de m/300 francs, oh! les voleurs. Un certain Mr Szalay fait la navette entre Paris et Londres, il se dit aide-de-camp du soi-disant Ministre de la Guerre Hongrois Mr Mészáros, ce Mr Szalay[4] est, parmi ceux qui entourent Teleki, un des plus exaltés et espère encore toujours à la réussite de l'absurde et coupable entreprise en Hongrie qui nous coute tant de sang et tant d'argent. Teleki est venu un jour chez moi j'ai eu une conversation de plusieurs heures avec lui, je n'ai ménagé en rien son parti, pour Vous en donner une idée, je Vous dirai seulement que je n'ai jamais appelé Kossuth autrement que ce voleur, cet assasin cet infame, et quant à leur actes à eux tous, je les ai stigmatisés, de perfides, d'utopiques, de coupables, et j'ai partagé les agitateurs en deux camps très-distincts; l'un celui des dupes, l'autre celui de miserables intrigants d'ambitieux, de traîtres. Je lui ai dit combien notre rôle aurait pu être noble et grand en défendant l'Empereur contre la révolution de Mars, en nous prononçant pour l'ordre et le bon droit, en soutenant notre Roi contre ses ennemis, aulieu de lui

[4] Szalay László előbb a frankfurti alkotmányozó birodalmi gyűlésen képviselte a magyar forradalom ügyét, majd Párizsban és Londonban fejtett ki hasonló tevékenységet.

faire la guerre; nous le peuple éminament privilégié de l'Empire, nous nous mettons en devoir de renverser son pouvoir royal dans le but, soi-disant, de conserver les droits de la Couronne de la Hongrie, quelle absurdité! quelle méchant, quel misérable pretexte pour bouleverser tout un pays, pour se livrer à toutes les infamies, à toutes les trahisons, à toutes les laches oppressions, je lui ai dit que ce qui se passe dans ce moment en Hongrie, est à la honte de notre pays et que quant à moi, je protesterai à jamais à être gouverné par mes compatriotes pure sang, je n'en veux point, voilà 15 ou 18 ans, lui dis-je, que vous débitez des absurdités dans Vos deux chambres, sans avoir rien construit, rien fait; pas une pauvre petite loi organique à citer, et après tant de stupide et méchant bavardage, Vous nous organisez toutes les horreurs de la guerre civile, grand merci, Messieurs, si jusqu'à présent il y a eu des aveugles, j'espère qu'ils commenceront à y voir, à juger Votre belle oeuvre, elle est faite pour inspirer un profond dégout et pour prouver aux yeux de l'Europe que les Hongrois ne sont pas capables de se gouverner eux-mêmes. Quel amour propre, quel luxe de vanité Vous avez dépensé dans cette occasion, quelle forfanterie, quelles bravades finissant toujours par un sauve qui peut! Il n'a rien su me répondre si ce n'est que la Hongrie avait pris les armes pour défendre ses droits acquis, par les promesses faites par l'Empereur. Oui des promesses, dis-je, que Vous avez eu la lâcheté d'extorquer le couteau à la gorge, c'est précisement ce que je Vous reproche le plus, c'est d'avoir eu la mauvaise foi d'exiger dans un temps aussi critique pour la monarchie, des choses que Vous saviez parfaitement bien être impossibles à remplir, à moins de renoncer à la Hongrie, c'était demander la déchéance du Roi de Hongrie sous la fausse enveloppe d'une simple pétition censée avoir pour but l'administration du pays rien de plus. Kossuth savait bien que s'il osait atteindre ouvertement à la Majesté Souveraine, il aurait tout le pays contre lui, il fallait donc masquer ses projets sous une apparence de légalité, pour s'emparer plus tard de la dictature. Infame, infame, cent mille fois infame! Teleki finit par me dire qu'il n'aspirait plus à autre chose qu'à un peu de repos, qu'il était épuisé, fatigué et il en a l'air, il est décharné son estomac est à ce qu'il m'a dit, complètement inactif, qu'il ne digère plus rien, que sa position si fausse lui donnait de l'agitation qui lui brulait le sang et finirait par le tuer. Et en effet il fait pitié à voir, et si Teleki bien portant et jeune était déjà bien laid figurez Vous ce qu'il est aujourd'hui presque vieux et très-malade il est hideux à voir.

J'ai été voir l'exposition de la vente de ce vieux mauvais sujet de Marquis d'Alygre, il y a eu beaucoup de statues et de bustes en marbre, des sarcophages antiques et des fragmens de bustes, de vases, de bas-reliefs en marbre antique. L'ancienne chambre à coucher de feue la Marquise a été changée après sa mort en un magnifique Salon tendu en étoffe magnifique avec un plafond en caissons richement dorés et ornés d'une foule de petits amours dans toutes sortes d'attitudes plus ou moins risquées, sur la cheminée il y avait une pendule et des vases en vieux sèvre admirable, puis un enorme lustre en cristal de Roche mais la principale merveille de cette pièce consistait dans une statue en grandeur naturelle representant la Marquise d'Aligre en robe de cour avec un magnifique diadème de m/100 francs en diamant sur la tête et toute cette statue est en argent massif pesant m/60 francs d'argent. Statue et diadème tout est à vendre. Dans le jardin dans les serres et surtout dans une chambre ad hoc laquelle par ordre de la police a été fermée au publique, étaient remplies de statues et peintures vases etc. avec des sujets les plus inconvenants du monde et lettement scandaleuses même, qu'il s'agissait de confisquer le tout et le livrer aux flammes, les heritiers en vue de ce danger ont fait pendant la nuit deloger la fameuse collection de la chambre mistèrieuse dumoins et l'ont fait déposer chez une Madame Husat qui lui avait procuré presque toute cette incroyable collection, peut-être unique dans son genre et qui lui a couté des sommes énormes, en reconnaissance de ce service à lui rendu par la dite Madame Husat, il lui a fait par testament un legue de m/10 livres de rentes par an.

Le Pce Kurukine s'est pris tout à coup d'une belle passion pour la peinture à l'huile, j'ai été dernièrement lui faire visite dans son atelier, il a fait sa femme en grandeur naturelle à cheval caressant un chien, le tout fait d'après une petite Litographie de de Dreux, ce n'est certes pas un chef-d'oevre mais cela vaut bien les tableaux de Mme de Mayendorff, il peint ces énormes tableaux avec une célerité incroyable, son atelier est pittoresquement arrangé avec de vieux meubles sculptés des armoires en boule, des consoles dorés, des vieilles glaces de venise dans leur encadrement bizarre, puis des statuettes, des souvenirs de Rome en marbre antique etc. avec cela son atelier est au rez-de-chaussé, il est très-clair et parfaitement chauffé.

Le Duc de Ranzan est venu ces jours derniers chez moi, il a horriblement souffert de la goutte et a mauvaise mine, la Duchesse est bien, ce bon Duc n'a pas pu s'empeché de me dire que j'avais quelques mètres d'escaliers à monter pour arriver

dans mon appartement, ce qui me faisait de la peine pour lui c'était l'idée de le voir descendre ces 70 marches, mais dans sa politesse et bienveillance il m'assura que cet escalier était malgré sa hauteur très-facile à monter et à descendre grâce au nombre de paliers qui le partageait en 4 ou 5 parties. Ce bon Duc s'informa avec une véritable sollicitude de Vous mon adorée Liny de bon Piny de Jules, de Sophie et de Marie, le même jour j'ai eu aussi la visite de Pierre d'Aremberg qui est venu à Paris pour chercher ses enfans à Mafflier (?) et les enmener avec Lui à Bruxelles où il a loué une vieille maison appartenant à son frère, qu'il a fait arranger et où il veut passer son hier (!). Il m'a dit que Bruxelles était très-animé, qu'il y avait plusieurs cotteries, celle de la Princesse de Chimay, une autre de la Pcesse Witgenstein puis une troisième de Mme de Wikerlooth de Weredetensten dans cette dernière la Princesse Léonie exerce toute son influence, il y a donc beaucoup de mouvement divers, soupers bals etc. elle mange, mais malheureusement elle ne peut pas encore danser, ce qui fait son désespoir.

Il me semble que je Vous ai parlé dans le courant de cette correspondance que Mme Baudon avait fait si parfaitement la conquète du Général Cavaignac qu'il y passait toutes ses soirées, elle a même fini par amadour la mère rouge et enfin c'était devenu le plus tendre trio possible au point que l'on disait dans le temps que le Général n'attendait que sa nomination à la présidence, qu'il croyait déjà avoir dans sa poche, pour épouser Mme Baudon devenue veuve si à-propos, mais aujourd'hui où le Général n'est resté que Général et n'est point devenu président, elle préfère rester veuve que d'avoir une mère rouge pour belle mère, en effet il faut bien subir une mère rouge lorsqu'on en est le fils, mais de la prendre pour belle mère, lorsqu'on n'y est pas obligé, serait une folie, et cela encore sans que le mari soit chef de la république, incident qui aurait puissamment contrebalancé la mère rouge dans l'esprit assez ambitieux de Mme de Baudon.

Dernièrment j'ai rencontré chez la Princesse de Craon Emile Déschamps qui, ainsi que tout le monde ici, est dans l'enthousiasme de nos grands militaires Windisch-Grätz, Radetzki, Jellachich, tandis que tout se passe chez Vous avec grandeur, nous nous trainerons encore, me dit-il, longtemps dans la boue, et avant d'être délivré de cette inqualifiable assemblée nationale il n'y a rien à faire ici, une Chambre qui renferme dans son sein des membres comme Proudhon[5] et Felix Pyat[6], que j'ai vus se battre

[5] Proudhon, Pierre Joseph (1809—1865) az alkotmányozó gyűlés tagja, közgazdász, kispolgári szocialista, az anarchizmus elméleti megalapítója.

en pleine chambre et dans les couloirs, se donnant des coups de poing, se roulant par terre l'un sur l'autre, se donnant des soufflets et Proudhon ripostant par un violent coup donné à Pyat au milieu de la figure, qui lui enfonça les dents et lui fendit la lèvre supérieure. Pendant tout cela, il echangèrent entre eux des épithètes dont le dernier charetier aurait de la peine à en trouver de pareilles dans son dictionnaire, il m'assura de plus connaître un des huissiers qui a rapporté à Mr Déschamps que ces messieurs à la Chambre se donnaient dans leur emportement des noms si injurieux, si orduriers, que ce Huissier dans son état d'Architecte ayant eu affaire avec les ouvriers maçons et autres des plus basses classes de la société, il n'avait cependant jamais entendu de pareilles injures et un vocabulaire plus avilissant; au point que bien souvent il n'en comprenait ni les mots, ni le sens de la phrase. Et c'est cependant le langage de ceux qui doivent representer notre pauvre France reprit Deschamps en poussant un profond soupir. J'ai saisis le moment, où la conversation revint à la Littérature pour dire à Mr Deschamps que j'avais assisté à une des représentations de la tragédie de Macbeth traduite par lui, et dont l'execution à l'Odéon, malgré la médiocrité des acteurs, m'avait fort interessé. Il m'a dit à ce propos qu'il avait demandé aux acteurs rien qu'une chose, c'est de parler et ne point déclamer, il n'y a rien de terrible pour un ecrivain poursuivit il, que de s'entendre écorchér de la sorte, mais que voulez Vous, ces messieurs, malgré toute leur gaucherie et incapacité, s'imaginent faire valoir mes vers par leur pathos burlesque.

Un jour ou j'ai diné chez Rothchild en petit comité comme il dit, et qui était bien le cas cette fois-ci, j'ai rencontré la Duchesse de Gontand, il n'y avait à diner en fait d'étrangers que la Dite Duchesse, Mme Narischkan Kisseleff et moi. Madame de Gontand a été fort aimable et rayonnante d'espoir pour Henry V, elle m'a donné des détails très-satisfaisants sur le ménage Gez. Esterhazy qui va à ce qu'il paraît à merveille, mais que George avait de grandes inquiétudes rélativement aux atteintes à la fortune de son père, et Mme Esterhazy écrit à ce propos à Mme de Gontand, nous ne vivrons point dans le luxe, mais

---

„Mi a magántulajdon" c. első tanulmányával, melyben a magántulajdont lopásnak nevezte, vált híressé 1840-ben. 1849 márciusában rövid ideig börtönbüntetést szenvedett Louis Napoleon ellen írt cikke miatt.

6 Pyat Félix (1810—1889) az alkotmányozó gyűlés tagja, köztársaságpárti forradalmár. A Párizsi Kommünben való részvétele miatt 1873-ban — miután sikerül elmenekülnie — in contumaciam halálra ítélték. Az 1880 júl. 14-i általános amnesztia után visszatért Párizsba.

nous n'en serons pas moins heureux, parceque nous nous aimerons toujours. Elle est au reste, continua la Duchesse, un peu délicate de poitrine et je suis parconséquent charmée qu'ils aient pu passer une partie de l'hiver à Lisbonne où ils s'ennuient à la vérité, mais où le climat fait du bien à cette chère Louise qui a été très-souffrante après ses couches. La Duchesse m'a demandé mille détails sur Vous tous, sur ce que Vous comptez faire et si Vous ne viendrez pas bientôt ici, faire une petite visite à tant d'amis que Vous avez laissé à Paris, elle a fini par me charger de Vous dire un million de tendresses et d'amitiées de sa part.

J'ai dîné dernièrement chez Mme de Valancay notre bon vieux Emanuél s'est surpassé à cette occasion, le dîner a été parfait, d'une élégance et d'un luxe, tout à fait extraordinaire pour les temps où nous vivons, après dîner, lorsque nous rentrâmes dans les salons nous les trouvâmes éclairés à jour, ce riche et charmant ameublement faisant vraiment un merveilleux effet, ces belles dorures, ces superbes vases en porcelaine, ces tableaux anciens magnifiques et cette admirable étoffe jaune brodée en plein par feue la Duchesse de Montmorency, tout cet ensemble en un mot, me rappela les bons vieux temps, et cependant tout ces frais etraordinaires n'ont été fait que pour des Cousins et cousines Mortemart Laurançaih, leur deux filles, Monsieur Billot deputé et homme d'Affaire de Madame de Valancay, et enfin pour moi. Lorsque les autres nous avaient quittés, j'ai voulu en faire de même, ne fusse que par discrétion pour les cent lumières qui brulèrent, mais la Duchesse me retint et nous causames, Elle, Valantine sa fille et moi pendant le reste de la soirée et je ne l'ai quitté qu'á onze heures veillée inouie pour elle qui se couche toujours de bonne heure. Je lui ai renouvelé mes régrèts au sujet du certain proces et lui ai dit qu'elle avait encore été bien heureuse que Chaix-Destange n'ait pas fait mention de certains détails de souterrain et autres, qui devaient-être mentionnés dans sa plaidoirie, — Ah quant à cela, m'interrompit la Duchesse, il l'aurait certainement fait s'il n'avait pas été obligé de menager, non pas moi, mais mon défenseur Billot le député, il y avait des raisons pour cela qu'il seraient trop long à Vous détailler, mais tant il est que Billot m'avait promis d'avance que Mr Chaix ne me ferait pas trop de mal il Vous en a cependant fait assez puisque Vous avez perdu Votre procès, qui était au reste ainsi que j'ai eu l'honneur de Vous dire, impossible à gagner et cependant continuai-je, en avez Vous appelé à la cour de cassation où Vous ne gagnerez pas davantage, ce sont donc d'énormes frais à pure perte, et permettez moi, de Vous dire, avec la franchise d'un ami,

que Mr Billot l'archi-republicain charmant, spirituel tout ce que Vous voudrez, est ravi d'avoir à Vous extorquer Votre argent sous tel ou autre pretexte. Lorsque je lui ai fait l'éloge de son goût dans l'arrangement de son magnifique appartement, elle me dit: je suis très-contente d'avoir fait l'aquisition de cet hôtel, je l'aime beaucoup et c'est pour moi une grande jouissance que d'être maitresse absolue dans mon hôtel, j'aurais été bien heureuse si la Csse Appony avait voulu m'accorder le plaisir de le lui montrer. Je lui ai repondu, que Vous auriez été très-digne de voir toutes ces belles choses et que je ne connaissais personne qui aurait été dans le cas de savoir les apprécier mieux que Vous, puisque Vous avez en toute chose le sentiment du beau, et que la beauté des personnes comme celle des choses pas moins que celles de la nature et des lettres ne Vous étaient indifférentes, que Vous en jouissez et que Vous aviez autant de plaisir de rencontrer le beau chez les autres que de le posseder Vous même. Elle m'a encore chargé de Vous exprimer tout le sincère attachement et l'admiration qu'elle a toujours eus pour Vous ma bonne et adorée Liny.

Il est encore toujours question de la fusion des deux partis de celui de la branche ainée et de la branche cadette des Bourbons, j'ai été dernièrement voir les Beauffremons à St Germain, et il m'ont dit que le Duc de Coigny ayant été chargé de proposer au Roi L. P.[7] de vouloir traiter avec la branche ainée, il a répondu au Duc de Coigny, qu'il y perdrait toute sa *popularité* en France! au reste les partis ont passé outre et s'arrangent entre eux sans tenir bien à ce que les membres de la famille comptent faire à ce sujet.

Dans le temp où Hurban faisait son expédition contre Jablonitz,[8] il y avait avec lui un prêtre catholique qui dirigeait cette expédition avec lui et devait exalter ses correligionaires, c'est ce même abbé Berlics[9] qui est en correspondance avec le Cte Goze et qui lui écrivit cette lettre des environs de Jablonitz qui me bouleversa et me donna tant d'inquiétudes pour les miens, en m'apprenant l'arrivée d'une horde de 10 000 Swornosto à Bresina; Goze[10] donc, musait le dit abbé d'une lettre pour moi, et mon petit abbé ennemi, se présenta sous l'ombre de la recommandation de son ami diplomate. Je le reçus comme bien Vous pensez en génereux ennemi, ce qui me convenait d'autant

7 Louis Philippe (Ld.: I. k. 32. sz. levél 6. jegyzetét).
8 Jablonitz Nyitra megyei falu, Apponyi anyjának lakhelye.
9 Ld.: 59. sz. levelet és 1. jegyzetet.
10 Ld.: 59. sz. levelet.

plus, que je suis resté vainqueur dans la lutte et que les 10,000 hommes avaient été heureusement repoussés et ne nous ont fait, l'inquiétude près, aucun mal. Le petit abbé vient donc de temps en temps chez moi, je l'invite à diner et nous parlons très amicalement de toutes les affaires qui désolent cette pauvre hongrie, les fautes qu'on a commises des deux côtés et du resultat probable de la fin de la guerre qui n'est nullement douteuse à la verité, mais après laquelle il restera encore bien des choses à regler, si l'on partage la Hongrie administrativement d'après les langues ou nationalités ce qui sera assez difficile puisqu'il y a bien des communes allemandes au milieu de tout un pays Hongrais, il y aura bien des obstacles à vaincre, bien des haines à appaiser. Berlics un peu slave rève un Gouvernement Slave dont le siège serait Pest et qui pourrait être étendu et augmenté par les Principautés que l'Autriche devrait prendre en échange à la Lombardie ce dont on se gardera bien, j'en suis sûr. Il dit que la guerre contre la Hongrie est un chef-d'oeuvre de la Stratégie moderne, il n'y trouve qu'un seul reproche à faire, c'est qu'on a négligé l'armée Serbe qu'on ne lui a pas donné ni assez d'armes, ni assez d'argent et cela par manque de confiance, il se pourrait donc facilement, continua Berlich, que Kossuth après la prise de Pest ne se retirât vers Szegedin, où se trouve sa meilleure armée, où est nommément le Gal Bem et où il pourrait se tenir certainement jusqu'au printemps. Une circonstance qui rend la situation pour l'armée Impériale plus grave encore, c'est qu'ils n'ont de vivres que jusqu'à Pest et que si l'on ne peut pas s'en procurer dans cette ville, ou prendre quelques restes sur l'armée ennemie Windisch, ne pourra point poursuivre les Hongrais et Kossuth pourrait bien s'y tenir jusqu'au printemps. Mais ce que Berlich trouve de bon augure c'est que Deák se met dans l'opposition avec Kossuth, c'est un homme, me dit-il, qui jouit d'une grande popularité et par lui on parviendra à traiter avec tous les partis, à calmer les esprits et à conjurer les haines et les vengeances des différentes nationalités. Mr Annisson Duperron m'a dit dernièrement chez la Duchesse de Ranzan que le Duc de Wellington avait dit à quelqu'un que depuis l'Empereur Napoléon il n'y pas eu un plan de campagne plus admirablement conçu et mieux exécuté que celui par le Pce de Windisch-Grätz en Hongrie.

Madame de Belgiojoso peu de tems avant la nomination du Prince Louis Bonaparte lui écrivit un petit mot où il était dit qu'elle avait une chose de la plus haute importance à lui révéler et qu'elle lui demandait une Audience, le Prince lui écrivit en

réponse qu'il se rendrait chez elle tel et tel jour. Il tint parole arrivé chez la Princesse celle ci lui fit des excuses de ne pas avoir pu réunir encore les papiers nécessaires pour lui faire son importante révélation, mais que si ce n'était trop abuser des bontés du Prince elle le priait de revenir chez elle le lendemain et qu'alors elle serait parfaitement en mesure. — Le Prince accéda à sa demande et revint en effet le lendemain, il retrouva la princesse encore sans ses papiers et assez embarrassée de sa personne, puis elle se leva et dit au Prince qu'elle irait chercher les papiers dans sa chambre; Bonaparte n'avait rien à y objecter et après l'avoir fait attendre un petit quart d'heure elle ouvre la porte de sa chambre et pousse un individu dans le salon en la refermant aussitôt après. Quel fut l'étonnement du Prince en se trouvant en face de Dalton Shec cet énergumène cet homme à banquets reformistes. Le Prince Louis ne voulant absolument rien avoir à demeler avec cet individu, prit son chapeau et sortit sans lui adresser la parole. — Il raconta lui même cette histoire en y ajoutant, c'était pour la première mais aussi pour la dernière fois que cette folle m'aura vu.

(O. Sz. K. Quart. Gall. 69. XVIII.)

3.

Daróczy Elek — Modrovich Ignáchoz

Édes Barátom Nátzi!

Madarász László meghagyásából, megkérlek szíveskedj őtet a legelső alkalommal a Fejér megyei és azon vidéki helyzetről körülményesen minél gyakrabban tudósításokat küldeni — a póstai közlekedésről gondoskodva van[1], mert lehet Paksnak, Patajnak, Izsáknak sa't. póstákon ide Debreczenbe a leveleket küldeni. Ha pedig ezen vonalon is veszélyezve lenne a közlekedés, akkor Pécsnek, Báttaszéknek és Bajának sa't postákon a leveleket ide küldeni. Latzi igen kéret, szíveskedj ezen megkeresését hiven és pontosan teljesiteni.

Tisztel barátod
Daróczy Elek

[1] A Debrecenbe költözött Honvédelmi Bizottmánynak a Közlönyben megjelent első rendelete a császári csapatok által megzavart postaforgalomnak helyreállítása volt. Madarász László egymásután kiadott két rendeletében szabályozta a forgalmat s elrendelte, hogy minden hivatalos iratot, valamint az ellenség által feladott bármely küldeményt a postahivatalok Debrecenbe irányítsanak.

Kéret Laczi ezen Salamon Lajosnak szóló levelet sürgöny által azonnal rögtön küldjed el — ha Salamon Lajos Fejér megyében nem volna akkor az ./. alatt idemellékelt rendelet szerint felhatalmaztatol e levelet felbontani, és a bent irtakat elvégezhetni

Daróczy Elek

Debreczenben Jan 9. 849.

(O. Sz. K. Levelestár)

4.

Lossonczy József — Lossonczy Károlyhoz

Brüx Januar 10-én 849

Kedves Károlyom!

Nyughatatlanság és bizonytalanság, mely már engemet csaknem az őrülésig kinoz állapototok felől, nem engedi meg várni a bizonyos hirt, vajjon a közlekedés már valahára véletek csak levél által is, megnyitódott-é? Azért azon jó reménységben hogy ezen néhány soraim hozzád érkeznek, sietlek tudósitani hogy még én élek, és hála az Egeknek egéséges vagyok, de ez is ám mindöszve a mim van, még is szerencsésnek érzem magamat hogy ennyi szomorú körülmények között eztet meg tartani képes vóltam.

Nem akarok semmit nagyobbitani, de hidd el édes Bátyám, hogy sok vólt, mit lelki képen ki kelletett állanunk, minden felöl-ről a szörnyü bizonytalanság, embereinknek erántunk, és nekünk ő erántok hetekig tartó bizodalmatlansága, mert ezredünkben is sikerült alávaló gaz embereknek csalfa hirek által egyrészét hütlen szökésre csábitani[1], igy századomnak is kevés része October 27én a Borosi által elcsabittatott, de még ebben is szerencsés vóltam mert csak 32 gazember ment el tőlem, ez tehát könnyen ki pótolható, egy szóval állapotunk még most is rettenetes és sok vólna mindazt egy levélben leirni, mi minket nyom, jelenleg már csak állapototok nyugtalanit legfőbb részben, azért azon jó reménységben, hogy ezen soraim már kezedhez veszed, kérlek tudósits körülményesen és ne hagy tovább ezen nyughatatlanságban. A mi pénzbeli körülményeimet illeti, képzelheted hogy áll,

[1] Ld.: II. k. 177. sz. levelet.

midőn a mult tavasztól egy fillért sem kaptam, sőt annyira nyomott a szükség, hogy a táborban, hol négy egész hólnapot töltöttem, egy szép paripámat kéntelen vóltam el adni, ez pedig nálam a legutolsó szükségben történhet.

A mi legfőkép reményeimet neveli és csaknem bizonyoságot nyertem, az, hogy ösmervén elveiteket meg vagyok győződve, hogy semmi alávaló, vagy csak gondolatlanságra is testvéreim közül vetemedni egyik sem tudott.

Már most azon kéréssel, hogy tüstént tudósits zárom ezen levelemet, melynek fő czélja az, hogy hóllétemet tudhassátok, ki is külömben minden hozzám tartozandóimmal ölel s csókol

szerető testvéred

Józsi

(O. Sz. K. Leveleslár)

5.

Károlyi Lajos — Heuffel Jánoshoz

Appony Jan 9kén 849

Igen tisztelt Director Ur!

Egy pár igen fontos szót. Tegnap a *Császári Major* gróf Neuperg Nyitrai parancsnok itten volt, és többi közt azt mondá nekem, hogy e napokba Tót-Megyerre is jövend — Seine Streitpatrouille nämlich[1], melyek ezen tájékba faluról falura járnak, és mindenütt a birókat, lelkészt, uradalmi tiszteket és ha vármegyei tisztviselő van, ez öszve hivja; proclamatiokat osztogat, és röviden mondva azon nyilatkozatot igényel *ezen nevezett illetőktől,* hogy mostantul fogva a pesti honvédelmi bizottmánytul (mint törvényes ellenit declarálván) semmi rendeleteket elfogadni többé nem szabad, és egyenesen *Ferencz József* Őfelségét m. királyunknak megesmerni és *csak tőle* parancsokat elfogadni és rendeleteknek hódolni: sőt igen sok *helységekbe Ghymesen, Tavarnokon, Bodokon, Elephánton* magok a földesurak személyesen megjelentek. Reménylem tehát, hogy ezen *actus* Megyeren is csendessen békébe fog *celebráltatni:* vegye ennek következtében azon utasítást, hogy ha akkor még Megyeren nem volnék Uraságod *esmervén elveimet,* az én nevemben mind főtisztem

[1] Jelentése: tudniillik az ő őrjárata (vagyis nem személyesen).

ezen nyilatkozatot elfogadván, a többi tisztek által a *majorokba* az cselédség közt is kihirdesse. Minthogy tudom, hogy ezen utasitásom Director Urnak váratlan, és talán kellemetlen is lesz, bátor vagyok ezen alkalommal egy pár komoly szót Director Urhoz intézni, az utolsó vészteljes időkbe se Director Ur, de nevezetesen Kismártonyi Ur, *az én nézeteimhez* és *elveimhez* nem tudtak és nem akartak simulni; én a multra fátyolt vetek. De valamint jövendőbe az öszves *tisztségem* eránt *ebbe a tárgyba* sokkal szigorubb leszek, mint eddig, úgy a két Urakat főleg, barátságosan oly részrül, de *hivatalosan is* ezennel felszólitom, hogy jövőre *más térre lépjenek át; ezt* az uraktól mint főtiszteim, a kik személyemet környezik, és igy személy és vagyon érdekeim az Urakat leginkább érdeklik, mélytán és bizton igénylem, és várom. Sapienti[2] pauca a katonaságnak akkoron való ellátását bizza az Director Ur *Cziganek kasznár* és *Rech urakra.* Ezek bizonyossan teljes megelégedésemre fogják ezen, az úrnak rendeletét végrehajtani. En jövő kedden és szerdán 16. aut. 17. h. m.[3] Megyerre jövök; ottan az Urakkal 8 nap alatt a legsürgetősebb teendőket elvégzem, és azonnal per Posony, — Bécsbe, és onnét Olmützre az *uj Királyomnak*[4] kötelességes hodoló tiszteletemet megteendeni sietek. A plébános Ur *jó viselje* magát, az utolsó szószéki mondókáját melyet a honvédelmi bizottmány rendeletébül tartott (jobb lett volna si tacuisset[5]) tudják Nyitrán. Es ugy jó egésséget jövő héten ismétlátásig maradok

Director Urnak
jó akarója
Gf Károlyi Lajos

Bizony kár, hogy gabonát vitetett Komáromba,[6] — Kismártonyinak ezt izenem, hogy ne gondoljon mostan még Posonyba menni.

(O. L. 1848/49-es iratok)

---

2 Latin közmondás. Jelentése: az okosnak elég (ennyit mondani).
3 huius mensis. Jelentése: folyó hó.
4 Ld.: II. k. 208. sz. levél 1. jegyzetét.
5 Latin közmondás. Si tacuisses, philosophus mansisses; jelentése: ha hallgattál volna, bölcs maradtál volna.
6 Csányi rendeletére a megszállással fenyegetett vidékről a gabonát Komáromban gyűjtötték össze.

6.

Domahidi Ferenc — Atyjához Domahidi Menyhérthez[1]

Beszterce, 1849. 10. Janu.

Kedves Atyám!

Hogy eddig levelem által nem tudósitottam állapotunkról oka az, hogy a postai közlekedés még ez ideig sem nyilt meg. Jelenlegi levelemet már többé nem mint önkéntes, hanem mint Vilhelm huszár s négy évre lekötött sor ezredbeli katona irom, reám nézve még tán jobb, ugy is már otthon létemkor szándékoztam a rendes honvédekhez át menni. Az eddig velünk történteket Majos szóval előadja, s azért róla nem is irok; most egy vagy két nap alatt indulunk Marosvásárhely fele Szebennek, Puchner[2] és Gedeon[3] ellen s hiszem az Istent ott is győzünk s ők is az Urbán sorsára jutnak.[4] Ha csak lehet az erdélyi táborozást bevégezve husvéttájba szabadsággal vagy két hétre haza megyek. Szatmáron Papóczinénál maradt holmimat, ládámat és egyéb apróságaimat Majosra rábiztam hogy vigye haza, ha haza nem vitte, vitesse haza édes atyám, hogy ha haza mehetek magamhoz vehessem. Pénzem van elég fizetésem hólnaponként 75 p. p. f. azon kivül minden szász város bevételekor egy félhónapi, néhol hólnapi ajánlott dijj.

Ha husvétkor haza mehetek lehet hogy vagy 1000 ezüst forintot otthon hagyhatok. Már jelenleg is van 400 pengőm a mit nélkülözhetek és van 13 személyre való masszív ezüstöm roppant nagy leveses kanállal. A mit Beszterczére bémenetelünkkor az ott és a Naszód felprédálása alkalmával szerzettekből pénzemért szereztem. S haza menetelemkor haza viszem — otthon hagyandót. A strapa a mit ki kell állanunk több mint otthon lévő ember képzelni is tudná, s marsba szerencsésnek tarthatja az ember magát ha némely helyeken csak lova számára kap helyet a hova békötheti, s maga egy olá viskóba 10 — vagy 12ed magá-

---

[1] Ld.: II. k. 198. sz. levelet.

[2] Ld.: I. k. 174. sz. levél 1. jegyzetét.

[3] Gedeon József 1848-ban cs. kir. hadseregben tábornok volt Erdélyben állomáshellyel. Az udvarral való végleges szakítás után a székelyek elleni hadműveletek vezére lett, Bem erdélyi hadjáratában a székely csapatok állandó ellenfele. (Ld.: még II. k. 175. sz. levél 3. jegyzetét.)

[4] Bem tábornok január 3-án Beszterce felől előrenyomulva Urbán seregét Doboka megyében, Tihuczánál szuronyrohamban megveri. A teljesen felbomlott császári csapatok jórésze fejvesztetten Bukovinába menekül. Urbán korábbi vereségeiről ld.: még II. k. 226. sz. levelet.

val a földön csak nem egymáson fekve, alá csak szalmát kaphat. De ezt békével türjük csak hazánk legyen szabad. Hanem ez ha az Isten a tavaszt elhozza máskép lesz. Vagy a mi sorsunk is megkönyebbül. Ránk nézve legrosszab hogy hirlapot nem olvashatunk, mert hogy a posták nem járnak s a Magyarországon történtekről semmit sem tudunk kivévén néha a Generalnak[5] jövő privát levélből. Hacsak lehet az elindulásunk után történt nevezetességekről időről időre tudósitni fogom kedves atyámat. Ránk nézve igen leverő vólt a napokba azon hir hogy Vindisgrätz már Pest alatt van s az országgyülés is Pestet oda hagyva Debreczenbe huzódott vissza.[6] De a ma hallott hir azt velünk felejtetve az egész tábort lelkesedéssel töltötte el. T. i. hogy Görgei Téténynél keményen meg verve az ellent az országgyülés vissza tétetődött Pestre,[7] csak tavaszig tartsák magokat, akkorra Erdéllyel mi is végezve hozzájok csatlakozunk, Erdély fedezésére kevés tartalék sereget hagyva, akkor hiszem bajosabb lesz velünk boldogulnia. Egyéb aránt az Atyafiakat és esmerősöket tisztelve kedves atyám kezeit és testvéremet csókolva vagyok

Kedves atyámat

tisztelő fija

Domahidi Ferencz

U. i. a kocsimat, ha vevője akad, adja el édes atyám. Hanem ha lehet a 800 — frton felül mert én 1200at adtam érette. Ha pedig meg veszik a kocsim magazinjaiba lévő holmikat pakolja édes atyám a maga régi nagy ládájába azt eléb kitisztittatván, vagy pedig a maga szobájába lévő komódba, mert az ebédlőbe lévő komódba az egér összerágja mint a multkor némely ruhámat.

(O. L. 1848/49-es iratok)

7.

Ismeretlen — Forgách Kálmánhoz

A levélíró, aki a forgalmi zárlat miatt csak több napos késedelemmel juthatott át a Szepességből Kassára, Pestről érkezett hivatalos hír alapján a főváros kardcsapás nélkül történt feladásáról értesíti a címzettet.

5 Bem tábornok.

6 Ld.: II. k. 246. sz. levél 3. jegyzetét.

7 Ez az álhír is mutatja azt a bizakodó hangulatot, mellyel Görgey visszavonuló hadmozdulatait kísérték. Mindenki azt várta, hogy Görgey a főváros alatt döntő csatát fog vívni.

Caschau 10 Jan 1849

Lieber Graf Manki!

Indem ich den Empfang von 45 fl. Cm. bestättige, danke ich ergebenst für Ihre mir so oft bewiesene Gnade.

Seit den 26-sten Dezember war ich in Zipsen bey meiner kranken Mutter und musste dort bis zum 4 Jan. bleiben, da man Niemanden aus Zipsen herüber liess.

Was um Caschau geschah, werden Sie wohl wissen[1] — sollte Ihnen nicht bekannt noch seyn, dass eine officielle Nachricht aus Pesth eingetroffen seyn soll, das Pesth sich ohne Schwerthstreich ergeben habe[2] so mache ich Ihnen die bekannt. Ich habe sie von Hptm. Bergler erfahren, dem man glauben kann.

Euer Hochgeboren

ergebenster Diener

Alexy

(O. L. Forgách cs. lta.)

8.

Mikó Imre — Vankay Jánoshoz

Bvardo, Januar 10 849

Kedves Fiscalis Ur!

Lelkem méllyéből, de soha levertebb kedéllyel, mint most azt mondom mint igaz magyarnak, adjon Isten bóldog Uj esztendőt! a Pest vidékén egybe tornyosuló nehéz felhők nem fogják é a szegény magyarnak végromlását előidézni, azt az órák[1] végzés könyvéből ki nem olvashatom, Isten! ki ha lakol az egekbe ments meg szegény Hazámat!

Bizony meg vagyunk akadva legigazabb követeléseinkkel, mihaszna lett annak hogy Bem már mult hó 27diken Kolosváron vólt,[2] és az ólta mennyit nem tehetett? ha onnét Pest tájékáról

---

[1] A január 4-én végbement kassai ütközetben Schlick cs. tábornoktól súlyos vereséget szenvednek a Mészáros Lázár vezérlete alatt álló magyar csapatok.

[2] Ld.: II. k. 246. sz. levél 3. jegyzetét.

[1] Órák, hórák a görög mitológiában a törvényes rend őrei. Bizonyára a párkákkal, a végzet istennőivel téveszti össze őket a levélíró.

[2] Bem tábornok dec. 25-én foglalta vissza Kolozsvárt a császáriaktól.

iszonyu orkán huzal (!) felénk, félek a békövetkezhető megsemmisülésünktől.

Mit végzett k. Fiscalis Ur a Badalai zsidóval nem tudom — denique miólta Szőllősre küldöttem, szinét se láttam; Majoros úrral végezni még nehezebb dolog, nem azért mintha tiszta, és igaz nem lenne ügyünk, hanem azért, mert jelen zavaros időbe kiváltképpen — a posta administratio a Status igényeivel a legszorosabb kapcsolatba áll, mellynek kezelését el hertelenkedve másra által ruházni nem tanácsos — ezen kivül mulhatatlan szükség van előbb elegendő pósta lovakat, taligákat, legényeket sat be szerezni jó s alkalmatos quartélyrol gondoskodni, meg nem felejdkezve egyszersmind alkalmas posta expeditorrul sat. sat. és csak ezek után lehetne a posta kezelésnek áltvétele felöl szóllani. Minthogy az 1847diki november és december és az 1848diki januarius hólnapra még szegény Hankelné fizette volna ki az 1/4 évi illetőségét — Majoros úr pedig csak a következő negyedre u. m. február, március és április holnapokra 848 fizetett volna, azólta pedig semmit se — következőleg már eddig két egész fertálybeli honorárium 200 pforint a kezeinél lenne, — nem ártana talán ha K. Fiscalis Ur Majoros úrat még egyszer levele által fel szóllitaná és annyinak bé fizetését szorgalmazná, amennyit a honorariumból még el nem költött, és kezeinél vagyon. In fine finali[3] jobb valami, mint semmi, most más egyebet a postára nézve hogy tegyünk, elgondolni képes nem vagyok. Mert pénzünk tellyességgel nincsen, különben jelen körülmények között a Méltóságos Báró[4] eddig talán már Debreczenbe vagyon, vagy ma hólnap által és hozzánk jövend, vélle értekezvén K. Fiscalis Ur, méltóztassanak határozni és végezni, annyi igaz hogy pénzünk nincs, már ezen hólnapra a megkivánt deputatum gabonát sat ismét költsön pénzel pótolnom kellett, ezen esztendőre 1000 mázsa timsónál többre van a gyárnál[5] többnyire ki égetett timsókő porondunk és kövünk, majd valahogy csak ki szállitjuk a pusztakerepeczi öl fát és ha ehhez még vagy 200 öl fát bészerezhetnénk (csak el tudnánk a 200 mázsa timsó maradványt mi előbb adni) ezen fa az imént emlitettem porond ki főzésére alkalmasint elegendő lenne. Ha élünk, és a teméntelen külső és belső ellenség a jó szivü becsületes magyarnak nyakát nem szegi. De ha a magyarnak testéhez illő feje nem lesz — vagy éppen semmi — mit hogy el érjen vagy hogy vélle ugy történyen mentse

---

[3] Jelentése: végül is.

[4] Báró Perényi Zsigmond Beregszász-Vég-Ardó földesura.

[5] A Perényi-birtokon folyó timsógyártásra ld.: I. k. 122. és 142. sz. leveleket.

meg őt az Isten! ugy se lesz azután a magyarnak timsóra, se egyébre szüksége. Géressy pukkanásig fáradoz a közös regalé jövedelme bévehetése eránt, sükertelenül, denique a zsidó nem fizet — mit néki a Haza? ámitó vólt, az is marad tőbbnyire — most gondollya magába jelen az idő in turbido piscari[6] pénzét a zsebjébe teszi, — és egygyet nevet. — — Aláson engedelmet kérek, majd el is felejtettem, hogy kár azokat a jó hazafiakat sértegetni, kik száz meg száz orvosi hiteles bizonyitványokkal bebizonyitani tudják azt, miért nem mentek és mennek a nemzetőrökkel s honvédekkel az ütközetbe — t. i. mert betegek. — Hát nincsen igazságok?

Bizony hamis capritziosus vén ember az a külömben liberalis Pogány József úr, mintha bizony ami az ő agyvelejébe meg születik már az változhatatlan szent igazság lenne! — holott igazságát sem ágyu, sem ármáda nem kiséri! — szeme előtt áll a dolog, — és fogadni mernék nem tudná definiálni az igazságot! Kezeibe adtam a költségvetést, — annak sok ponttya van, — ha in praxi tudná mi az igazság, ezen pontokat egyrül egyig crisis alá venné, és vagy meg hazutólná ezen pontokat, vagy talán maga is valamit igaznak mondana. Ezen egész költségvetés — meg történt dolgokat számba tünteti elő — meg lehet, hogy valamelyik pontba a 2 × 2ő nem =re négyre de hatra vagy tőbbre tétetett ki (amit ugyan bátorkodom tagadni), azomba minden pontra nézve maradni fog egész sok, ami igaz. Mikor azomba a tisztelt ur meg érkezése előtt tán még Debreczenbe kiszámitotta a lehető költségvetést — és az nála talán 30 bankó forintra se ment — bucsuba való megérkezése után pedig tapasztalnia kelletett hogy bizony szőllejét, kolompérját senki se kapálta ingyen és azon felül, hogy bizony ingyen nékie a báró szántatni nem akart, és kivánná a bevétett magvaknak akkori piaczi árokat sat. sat. Természetesen, hogy ilyenkor a tisztelt öreg úr iszonyuan meg döbbenhetett és hülemedett, miből még ez idáig se tud fel eszmélni, — és szinte mint a jó Beregi és Isten tudgya hová való nemzetőrők Hanus-falva, s Eperjes körül ugy gondolkozék, hogy az ellenségnek sem pora, sem keze, sem fegyvere, a tüzér leissza az eszét, ágyuját a világért se tudgya meg tölteni, a hadnagy p. o. a nagy szakállú gazdag ügyvéd egy kőállás szegletéből kacsingat biztoson az ellenség eleibe és csapatját 1000 lépés távolságról rendezi, és megtörténik, aminek megtörténnie kellet; hogy 400—500 ember 2500—3000 embert meg szalaszt, természetesen ilyenkor el áll az embernek szeme

---

[6] Jelentése: A zavarosban halászni.

szája, és a meg történt dolgon iszonyuan töprenkedik és meg nem foghatja mint tekintetes Pogány úr a béadott költségvetésnek alapos voltát. Ilyen osztán az a meg rögzött Verbőczianus.[7]

Ötven köböl árpa? itten nincsen sehol, messzebre annyiért fáradni bajos, pénz nincs, hát ha ott Szöllösön közel beszerezni lehetne? egyéberánt, tudakolódni fogok utánna.

Éppen most veszem Füredynek a timsógyárnál történt munkákról szólló jegyzékét, ahhoz kapcsolom az ardai pénztár egész évi kivonatát, méltóztasson a Méltóságos Báróval közleni, nékem se ir semmit a Báró. Valóban óhajtanám inkább itten hagyni Ardót — in fine csakugyan fáj az embernek — az a leverő hidegség, de azért éljen ő és az Isten áldja K. Fiskalis Urat — maradok tisztelő igaz szolgája

Mikó inspektor

(O. L. Perényi cs. lta.)

9.

Beöthy Ödön[1] — Kossuth Lajoshoz

Kolozsvár Januar 12én 84[9]

Kedves barátom, Hasztalan, a roncsolt egésség erőt vesz a legerősebb lelken is. Naponta meg győződöm mind inkább, hogy az itteni dolgokat szobából kormányozni tellyes lehetetlen; én pedig, mihelyt lakom küszöbén ki lépek, a legkinosabb mellgörcs veszen ostrom alá, s tehetetlenné tesz. Itt pedig, hol seregeket alakitani, embereket buzditani kellenék, oly egyénre van szükség, ki folytonosan bent, valamint kint egyaránt munkálkodhatik. Mit én nem tehetvén, nehogy legjobb szándék-akarat és igyekezetem mellett, dolgaink hátra maradást — még pedig károst — kipótolhatatlant szenvedjenek, engedj kérésemnek és váltass föl.[2]

Rohamaim oly erősök, oly gyakoriak, hogy orvosommal mulhatatlanul találkoznom kelletik.

---

[7] Verbőczi István Tripartituma (Hármaskönyve) a feudális elnyomás törvénykönyve. Évszázadokon keresztül ezt tekintették a nemzeti jog alappillérének. Verbőczi volt a feudális jogtudós eszményképe.

[1] Ld.: I. k. 17. sz. levél 2. jegyzetét.

[2] Beöthy Ödönt, ismételt kérése alapján, Csányi László február 1-én váltja fel erdélyi kormánybiztosi tisztségében.

Ne magyarázd félre kérésem, de Isten látja lelkem, hogy ezen lépés meg tételére hazám eránt tartozó kötelesség vezetett. Itt sokat lehet — és kelletik is tenni — de ezt csak sok munkával és fáradsággal.

Válaszod minél hamaráb el várja barátod

Beöthy Ödön

(O. L. Vörös Antal 796.)

10.

Apponyi Rudolf — Anyjához

A levél elején Apponyi a franciaországi politikai eseményekkel foglalkozik.

Szegény Bonaparte herceg ninos megelégedve helyzetével. Mikor Lajos Fülöp trónralépett, legalább egy pártja volt, amelyre támaszkodhatott. Azok viszont, akik őt hatalomra emelték, mind árulók és csak azt várják, hogy megbuktassák. Molé, Thiers nem is akartak résztvenni a kormányban, jobb jövőre tartogatják magukat. Mindenki állásokat osztogat, hogy a jövőre támaszokat biztositson magának.

Mme de Ségur szerint Franciaországban, mely néhány hónapja a demokráciába csúszott, a nép kegye kezd monarchikus irányba fordulni, már jobb a helyzet, mint volt februárban, de még sok borzalmas esemény következhetik be. Mme Ségur vidékről jött, ott nem szeretik a köztársaságot, de még mindig szívesebben látják, mint a Bourbonokat; Napoleonért lelkesednek, ennek a névnek „mágikus hatása" van. Még szerencse, hogy itt van Lajos herceg, mert ha ő nem lenne, Pierre Bonapartet választották volna, „ezt a brigantit, aki 1793 összes borzalmaival árasztotta volna el a nemzetet". Nem lehet mást tenni, mint hizelegni a derék Lajos hercegnek és megfigyelni őt, nehogy a vörösök karjaiba vesse magát. Mindenekelőtt fel kell oszlatni a Nemzetgyűlést, ami most jó úton halad.

Teleki a minap megkérdezte Fesztetichet, mit gondol, veszélyes lenne-e ha visszatérne Bécsbe vagy Magyarországra. Fesztetich azt mondta, hogy rövidesen elintéznék őt és csodálkozik, hogy még illúziói lehetnek e téren. — Szalay Londonban volt, hogy Magyarország érdekében tárgyaljon Palmerstonnal, de azt a választ kapta, hogy forduljon Ausztria követségéhez.

Párizsban most a Nemzetgyűlés feloszlatását várják és csak az új választások után lépnek a különféle pártok akcióba. A legközelebbi nemzetgyűlés igen figyelemreméltó lesz, az összes régi és modern nagyságok a különféle kormányzatokból részt fognak venni és minden nagy tudós és iró is ott lesz. De nem kétséges, hogy túlnyomó többségében monarchista lesz. — A Duc de Guiche bemutatja főrtelmes kis angol feleségét, aki szegény is.

Az elnök nagyszabású ünnepségeket akar adni, 2000 főt is meghívni egyszerre, hogy minden úgy menjen nála is, mint Lajos Fülöpnél, de nem áll rendelkezésére a Tuileries, sem annyi pénz.

Az otthonról kapott levél alapján örül, hogy a polgárháború borzalmai elkerülték családját.

Ce pauvre Prince Bonaparte est peu satisfait de sa position, il dit l'autre jour à quelqu'un de ma connaissance Louis Phil. lors qu'il est monté sur le trône, avait une position infiniment plus facile que la mienne, il avait au moins un parti sur lequel il pouvait compter tandis que moi je ne suis entouré que de traîtres, de personnes qui n'attendent que le moment pour m'éloigner, et ce sont encore les mêmes personnes qui ont tout fait pour me faire arriver à la présidence qui font aujourd'hui tout pour miner mon pouvoir, je Vous citerai M. M. Molé Thiers etc. ils n'ont pas même voulu entrer dans mon ministère se reservant pour un meilleur avenir, je n'ai pu obtenir tout au plus que leurs doublures. Quant aux nominations aux emplois il n'a pas non plus beaucoup de marge car les ministres absorbent tout pour se créer un appui soit, dans les provinces soit, à la Chambre, dès que le malheureux veut nommer quelques amis ou parents à telle ou telle place tout le monde au conseil jète des hauts cris et à moins de vouloir faire sortir un ministre et s'exposer à une crise ministérielle, très-dangereuse dans ce moment, il faut céder. Voilà ce qui lui est arrivé avec la nomination de Nieukerke, de Montessuy, de de la Moskowa, ce dernier est furieux car il avait dit à tout le monde qu'il allait à Berlin comme Ministre, et Nieukerke après avoir fait une scène à la Princesse Mathilde et celle-ci par ricocher au Prince Louis, est redevenu un enragé carliste, malheureusement il n'a pas le dernier sous pour vivre, il cherche donc maintenant à prendre service militaire, et s'est présenté dernièrement chez Changarier à cet effet, et lui dit pour se faire bien recevoir par le Général, que la Pcesse Mathilde le protégeait beaucoup. Je vous en fais mon compliment lui répondit le général et tout fut dit.

Mme Howard Maktawish, après avoir été pendant assez longtemps avec un acteur que l'on dit être fort beau, de théatre historique, avec lequel elle a dépensé, dit-on, beaucoup d'argent, elle est entrée en négotiation avec Mr de Gervilliers, cet horreur d'homme roux, puant, avec une figure qui ressemble à un abscès pret à crever, il lui fait une pension et depuis ce temps là, ils vont ensemble dans un petit brougham. C'est cependant pas trop dégoutant.

J'ai été voir dernièrement Madame Bulwer, elle est heureuse, rayonnante de bonheur, elle a beaucoup ri, en me revoyant, „lorsque Bulwer s'est déclaré me dit elle et m'a demandé en mariage, j'ai bien pensé à Vous qui m'avez toujours prédit cela.

Et moi, repris-je, Bulwer est en effet *fascinating!* et elle redoubla ses rires, les Stackberg étaient présens à la scène et ne comprirent rien à ce dialogue et surtout à toute cette gaité de part et autre. Mr Bulwer a aussi depuis son mariage pris un air un peu plus peigné, mieux mis, c'est presqu'un *dandy.* Mme Bulwer m'a chargée de mille et mille bons souvenirs pour Vous ainsi que pour Marie qu'elle aime vraiment beaucoup, c'est en génerale une excellente personne et extremement sensible aux témoignages d'amitié, le Gal Faget qui ne quitte pas encore la chambre depuis sa fluxion de poitrine m'a promis de m'inviter avec les Bulwer à diner. Jugez que les chambres de la Hollande ont rogné de 30 mille francs par an, les appointemens de ce pauvre général, il ne lui reste plus que 30,000 francs, il a été parconséquent obligé de faire des économies de toute espèce de restreindre sa maison et jusqu'à renvoyer son cuisinier qui était fort bon mais un peu voleur.

Mme de Kisseleff est de retour à Paris, elle est plus négligée plus déguenillée, plus sale, que jamais, surtout le matin, et elle a vieillie de la manière la plus facheuse. Felix a perdu 10,000 francs à Bade. Madame Calergi a maintenant une passion délirante pour Cavaignac, elle le porte non seulement dans son coeur, mais aussi dans la bouche, c'est, dit-elle, ce matin que j'ai vu Cavaignac, nous avons fumé un cigare ensemble, ou bien, j'ai été a cheval au bois avec le Général ou bien, nous nous sommes donné rendez-vous au Théatre. Si j'étais libre dit-elle je l'épouserai — mais lui observa un de ses amis Vous étes donc infidèle à Adam Czartorisky — ne me parlez pas de ce traitre répondit-elle, Vous savez la Princesse est grosse! En voilà une bonne, reprit son interlocuteur, Vous prenez cela pour une infidélité qu'il Vous a faite; Et reprit-elle de quelle autre manière voulez-Vous que je prenne ce rapprochement!

J'ai revu Madame Paul de Ségur elle est maintenant Ultra Prince de Joinville — Voyez Vous disait elle l'autre jour à Mme de Maillé vous ne ferez rien avec Henry V sans le Pce de Joinville, — Et je Vous réponds reprit la Duchesse que Votre Prince de Joinville ne fera pas non plus rien sans le Duc de Bordeaux, Votre prince est trop entaché de souvenirs de son père, de cette popularité qui mène à rien. Il a bien changé depuis, je lis sa correspondance très-intime et très-suivie qu'il a en France, et je Vous assure qu'il a modifié sa manière de voir en beaucoup de choses, c'est un esprit sage moderé, très-cultivé et qui connait parfaitement son pays. — Ce serait fort utile dans d'autres temps aujourd'hui il faut avant tout un principe en France. On avait

glissé il y a quelques mois dans la démocratie aujourd'hui la faveur populaire a tourné dans le sens monarchique dès lors il faut un principe hors de là tout est confusion et désordre. Ce que nous avons dans ce moment-ci comparativement à ce que nous avons eu depuis fevrier est déjà bon, mais il nous faut mieux que cela, — sans doute, mais pour y arriver il nous faudra encore passer par de terribles évenemens plus terribles, je le crainds que ceux de Juin reprit Mme de Ségur, je viens de trois provinces où nous avons des propriétés, hé bien, on n'y aime pas la république, bien s'en faut, mais on l'aime pourtant mieux que les Bourbons, je le déplore, fit Madame de Ségur, mais c'est ainsi, il faudra des temps et bien des catastrophes pour changer cet opinion des populations rurales — mais on est exalté pour Bonaparte ce nom est magique, nous avons été encore bien heureux d'être tombé sur le Pce Louis, figurez Vous s'il n'avait pas été là, on aurait pris Pierre Bonaparte, un veritable brigand, un cerveau brulé, il nous aurait lancé dans toutes les horreurs de 93, et rien, je Vous assure, n'aurait pu empecher ce choix uniquement parce qu'il porte le nom de Bonaparte. — Il n'y a donc rien à faire pour le moment que de soutenir de toute nos forces ce bon Prince Louis et l'amadouer le flatter le plus que nous pourrons, le surveiller à fin qu'il ne nous joue pas par depit le mauvais tour de se jeter entre les bras des rouges. — Ce qu'il faut maintenant avant tout c'est de renvoyer l'Assemblée nationale nous sommes en bon chemin depuis hier où la proposition de Rateau à cet effet a été prise en considération, dès lors l'affaire se trouve déjà moralement jugée. Thiers et Mole sont dans ce moment parfaitement d'accord, il n'y a que Mme Thiers et Mme Dosue qui soient contraires à tout arrangement avec la branche ainée, et Vous savez que ces dames ont malheureusement beaucoup d'influence sur Thiers. Berrier est allé dernièrement à Bruxelles pour engager le Roi Léopold à écrire au Roi Louis P. et l'engager à faire des arrangemens avec le Duc de Bordeaux. Je suis étonné lui répondit le Roi, je suis vieux et Vous n'êtes pas jeune, je m'étonne donc Vous dis-je que Vous m'engagiez de nos temps à écrire, dans ces cas là il faut parler si l'on peut mais point écrire. Alors reprit Berrier Parlez Sir à Votre Beaupère. Vous avez toujours eu grand influence sur l'esprit de Louis Ph. On s'accorde à dire que le parti legitimiste manoeuvre dans ce moment avec une grande habileté et nommément Berrier qui est d'un savoir faire à ce que l'on dit incomparable.

Teleki a demandé l'autre jour à Fesztetics s'il croyait qu'il serait dangereux pour lui de retourner à Vienne ou de revenir

en Hongrie,[1] ton affaire mon cher serait bientôt faite sois-en sur et certain lui répondit l'autre tu es un des plus compromis et je ne comprends pas comment tu peut te faire illusion à ce sujet. — Ce certain Mr Szalay qui s'est rendu dernièrement à Londres pour negocier en faveur de la Hongrie avec Lord Palmerston a eu pour réponse qu'il avait en toute chose à s'adresser à l'Ambassade d'Autriche. Cette réponse ne fut pas de son gout et il est revenu assez démoralisé de Londres.

On vit dans ce moment-ci à Paris dans l'attente du renvoi de l'Assemblée nationale, ce n'est qu'après les nouvelles élections que l'action commencera et que les différents partis se destineront. La prochaine Chambre sera une des plus remarquables assemblées nationales possibles, toutes les sommités anciennes et modernes de tous les regimes y paraitront Guizot, Duchalet etc. et jusqu'à Villelu et à côté de cela tous les grands hommes de lettres. Ce sera vraiment curieux à voir, mais il n'y a pas de doute qu'elle sera eminament monarchique. — Le Duc de Guiche présente son affreuse petite ignoble anglaise qu'il a épousé, on dit même qu'elle n'aura jamais plus qu'elle n'a aujourd'hui c'est à dire 25 francs par an.

Le Président veut donner beaucoup de Fêtes dernièrement un de ses aides de Camps Mr Bauioche est venu chez nous nous demander de sa part des listes de nos compatriotes. Il veut inviter jusqu'à 2000 personnes à la fois. Dieu nous en préserve nous serons écrasés malgré l'aile en bois qu'il veut faire ajouter à l'Elysée bourbon. Le président veut à ce qu'il parait que tout se passe chez lui exactement comme du tems de Louis Phil. l'éspace près cependant car il n'a point le Chateau des Tuileries à sa disposition et puis je ne comprends pas comment il veut donner des fêtes de ce genre avec 600 mille francs par an, il lui en faudrait douze fois autant.

Je viens de recevoir à l'instant une lettre de Léopold de Jablonitz dans laquelle il me parle d'un messager arrivé d'Appony et qui leur a apporté les meilleurs nouvelles de Vous tous que Vous êtes resté tous très-tranquilles que Vous n'avez rien eu à souffrir de cette épouventable guerre civile la lettre de mon frère est du 31 Decembre, j'espère donc que Vous êtes sauves et que Vous n'avez plus rien à craindre. J'en remercie le bon Dieu du fond de mon coeur.

---

[1] Festetich Leo (Ld.: II. k. 211. sz. levél 1. jegyzetét, valamint az idézett levelet is).

Je Vous embrasse de coeur tous à la fois et fais des voeux pour Votre bonheur

Rodolphe

(O. Sz. K. Quart. Gall. 69. XVIII.)

11.

Bem József — Beöthy Ödönhöz

Orsz. Kormánybiztos ur!

Van szerencsém Önnek tudomására hozni, hogy tegnap Marosvásárhelyt elfoglaltam és ma Segesvár felé egy hadosztályt küldök. A székelyek minden oldalon özönlenek hozzánk, győzelmünk nemsokára meg- és nagy leend. Tóth alezredes azt a parancsot kapta, hogy nyomuljon Felvinczig s ott várja be parancsaimat.[1]

Marosvásárhely, 1849. január 14.

Bem tábornok, m. p.

(Megj. 48/49-es Történeti Lapok 1892. V. 1. 74 l.)

12.

Wessenberg-Ampringen Johann Philip[1a] — Apponyi Rudolfhoz

Wessenberg, amint ez a levele is mutatja, azokkal tartott, akik a magyar szabadságharcot a Főváros elestével befejezettnek hitték. „A háború végére jár, de a politikai hadjárat, — melyet remélem, nem fognak a katonai uralomnak martalékul dobni, — hátra van még és szeretném, ha teljes politikai bölcseséggel és mérséklettel járnának el. Egyik is, másik is lényeges és feltétlenül szükséges, ha valami jót és állandót akarnak alkotni. Utóbbi időben sokat foglalkoztam a magyar ügyekkel: Az Ön honfitársai közül soknak, úgy látszik, bizalma volt hozzám — még Deák és Batthyány Lajos pártjának is. Az igazság az, hogy hiábavaló volt minden fáradozásom: a teljes szakítást megakadályozni nem tudtam. De ez nem akadályoz meg abban, hogy élénken részt ne vegyek az ország pacifikálásában és jövendő jólétének munkálásában. Egy kissé számot kell vetni a körülmények összességével és nem szabad a kérdést a győztes kardjával elintézni."

Fribourg, ce 16-janv. 1849.

J'espère que vous êtes revenu sans accident à Carlsruhe. Je comptais venir un de ces jours pour rendre ma visite et me rendre

[1] Tóth Ágoston a kolozsvári hadmegye parancsnoka.

[1a] Ld.: II. k. 4. sz. levél. 1. jegyzetét.

alors pour quelques moments a Frankfourt mais ce qui vient de s'y passer m'engage a remettre un peu cette excursion bien que l'archiduc m'ecrive une lettre plus lamentable que l'autre sur sa position qui n'est pas des plus agreables et que l'honorable M. de Schmerling ne semble guère adoucir.

Je vous envoys un petit imprimé qui a circulé á Vienne et qui exprime comment on envisageait dans un certain cercle la question allemande vers la fin du Decembre. Veuillez n'en faire aucun usage. Le fait est, que toute la confusion dans laquelle se trouve aujord'hui l'Allemagne a sa source dans la malheureuse idée de convertir la conféderation en un empire germanique. A Carlsruhe on vient d'aller au devant des idées du jour — on croit se sauver en s'offrant le premier en holocauste — bon, c'est une affaire de goût — mais je predis une chause c'est que si l'on place le roi de Prusse, (qui du reste n'en a pas personellement envie mais qui sera forcé d'accepter par le grand parti) à la tête de l'Allemagne comme Empereur héréditaire — l'Allemagne ne sera bientot plus qu'un erweiteres Preussenthum — il n'y a que la présence simultanée de la Prusse et de l'Autriche dans la confederation et leur rivalité qui pouvait sauver les états du second et troisième ordre.

Qu'entendez vous de la Hongrie? La campagne militaire touche à sa fin — mais la campagne politique — que j'espère on n'abandonnera pas à la Militaireherrschaft — reste à faire et je voudrais qu'on y mette toute la sagesse et moderation possible — l'une et l'autre sont essentielles et absolument necessaires si l'on veut faire quelque chose de bon et de durable. Je me suis beaucoup occupé dans le dernier temps des affaires hongroises — beaucoup de Vos compatriotes semblaient avoir quelque confiance en moi — même le parti de Deák et de Louis Battyani — à la verité mes efforts d'empecher une rupture complete ont été inutiles — mais cela ne m'empeche pas de prendre une part très vive à la pacification de ce pays et à sa future prospérité — il faut tenir un peu compte de l'ensemble des circonstances et ne pas vouloir trancher d'abord la question avec l'épée du conquérant.

Excusez mon griffonage.

Votre tout dévoué

Wessenberg.

(O. Sz. K. Apponyi Rudolf iratai karlsruhei tartózkodási idejéből)

13.

Szemere Bertalan — Klapka Györgyhöz

Január 15. 1849.

Klapka Ezredes és Fővezér Urnak. Tokajba. — Barátságosan irom e sorokat. Először kérdem, semmit nem tudna részemre Debreczenből? mert a honvédelmi bizottmánytól ezen értesitést vettem.

De fontosb a másik.

Én az ország kormányának képviselője vagyok, teljes hatalommal. Nem akarok vezér lenni, mert ön annak mestere, de kötelességem tudni mindent. Igy munkálkodtunk barátommal, a hadministerrel.[1] Mint ilyen azonban most semmit nem tudok.

Azt tartja a honvédelmi bizottmány csata nélkül Miskolczot felnemadni. Azt tartom én, oka: Abauj, Torna, Gömör, Borsod, Heves, elveszett. E megyék jelen kutforrásaink $^1/_4$dét teszik. E pont a közvélemény kutfeje is. Ezt feladva még csak csizmát sem vehetünk. Számüztük magunkat a tiszai pusztaságra, hol malom sincs. Miskolcz nélkül lisztünk nem lessz, fánk sem, és a legtöbb sem. Debreczent is haladja e pont ilyen tekintetben.

Vannak kérdések, mikben a politicai tekintet főbb, ez olyan. Ez öt megye elvesztése, körülbelől oly sensatiot okoz, mint Budapesté.

Ezért azon parancsot, mit ön ma Desseffy alezredes urhoz intézett, meglepetve olvastam. Ebben ki van mondva Miskolcz feladása.

Ezt tiltja a honvédelmi bizottmány. Én e parancshoz ragaszkodom, elvállalom a felelősséget érette.

Sajnállom hogy ön nem adott alkalmat az értekezésre, erre utazván. Én nem mehetek innen most el, mivel széltszalad minden, s talán meghivatik az ellenség, nem sympathiából, de félelemből.

Legyünk öszinték, egyenesek. Én az vagyok, ime jele e levél.

Az ellenség ereje (mennyi nem tudjuk?) Hidas Németiben hált ma, ön parancsa szerint, mit D. Alezredeshez irt, innen kikell vonulnunk. Ez lehetetlen.

Küldök futárt, ki biztosan hozza a levelet, ha már személyesen értekezni nem lehet szerencsém.

Mindent a hazáért.

(Másolat. Borsod-Miskolci Múzeum.)

[1] Mészáros Lázár.

14.

Szemere Bertalan — Görgey Arthurhoz

Miskolc, 17/I. 1849.

A miskolczi hadsereg vezérségében változás történt. Mészáros[1] elment és Pulszky[2] is. Mindkettő derék, de lassu ember. Jött Klapka, Bulharyn, maradt Dessewffy; az első értelmes, bátor, a másik tapasztalt, a harmadik vállalkozó katona. Jobb jövendőnek nézek elébe.

Önnek mi a czélja? Nem tudom. Bécsbe menni? Nehéz is, — de mi végre? Ott biztosan semmire, és senkire nem lehet számolni. És igy a körülfogás veszélyének ki van téve, az ellent megverheti, de nem véd semmit *egyszersmind.*

Azt hiszem, seregeinknek összeköttetésben kell maradniok. De ha Gyöngyös felé jön W.,[3] s teheti, és ha Schlik Gömörbe jön, s teheti, Ön el van metszve tőlünk, s előbb megrontva, mint segithetnénk.

Bajunk volt eddig is az eldaraboltság. Halálunk lesz. Nekünk jobban árt, és mi tesszük inkább. És miért árt nekünk jobban? Mivel annyi vezérünk és tisztünk van, hogy egy két sereg önállólag s összeköttetésben dolgozzék, — talán van, de több nincs.

Nincs mást tenni, mint egy testben maradnunk, és az egységből kiágazva munkálkodnunk. Ez a Tiszavidék és Felsőmagyarország itt és Erdély. Ha igy elveszünk, Komárom utána vész, ha győzünk, visszafoglaljuk mind, eléhaladva.

Ha Ön nem siet, talán Debreczenben sem találja a kormányt. Mit mond Ön arra, hogy seregének egy részével, talán $^1/_5$vel, vagy $^1/_4$vel Gömörön áltvetné magát Kassa felé, és két oldalrul Schlick nem kiszalasztatnék, de megfogatnék. Mert ez a gyökeres győzelem. Szepes—Gömör felől bekeritve kiillannia lehetetlen. Más részről seregének $^3/_4$—$^4/_5$vel, lassan közelebb vonulva a Tisza felé, ámitaná W.zet, — mert Schlik éles szemü és az árulók !; — e gondolat Kassa felé csak gyorsan kivihető. Minden áron kellene siettetni a menetelt. A villámot ki nem kerülhetni.

---

[1] A jan. 4-én végbement szerencsétlen kimenetelü kassai csata után (Ld.: 7. sz. levél 1. jegyzetét) Mészárostól Klapka György táborkari ezredes vette át a fővezérséget. Kinevezése jan. 16-án jelent meg dátum nélkül a Közlönyben.

[2] Pulszky Sándor.

[3] Windischgrätz.

Klapka ezredes nincs itt, várom, tennap óta. Azt hiszem, helyeselné e tervet. Ha eljőend, irunk ismét, mert tőle kell származnia a tervnek részletesen.

Itt van 9—10.000 ember, köztte 1200—1400 lovas, 35 álgyu, a köztt 3—4 van 12 fontos. Ma a katonaság van Forrón, Tályán, Megyaszón, ez a vonal. Nemzetőrség nincs kiállitva; kiállitható 10—15.000. —

Isten áldása Önnel.

Egyesüljön, egyesüljön,[4] külön válva nincs mentség, egyesülve Isten segedelmével, az igazságé lesz a diadal.

Ugy legyen, amen.

Szemere

Szepestől kezdve Aradig tiszta lesz a tér, oldalt és hátmegett.

(O. L. Görgey cs. lta. 13.)

15.

Derecskei Antal — Sinay Károlyhoz

Kedves bátyám!

Bige Márton százados ur Hunyadról kelt levelében arról vagyok értesülve, hogy a kedves bátyám és Pósár József vezérelte két század az Erdély országi táborból tévedésből rendeltetvén haza; magukkal 46 lőfegyvert és töltényeket hoztak el; miknek beszedésére és a táborba leendő rögtön visszaküldésére levén utasitva, kérem kedves bátyámat, ha azon fegyverek századjabeli nemzetőröknél vagynak, tőlök a töltényekkel együtt beszedvén, hozzám, a táborba leendő viszaszálitás véget, Vértesre átküldeni, méltóztassék, vagy ha ott nem lennének kérem megirni, hol és merre volnának megkaphatók. Válaszát kérve tisztelettel maradtam Vértesen Januarius 17én 1849

alázatos szolgája
Derecskei Antal
szbiró

(O. L. 1848/49-es iratok)

---

[4] Ld.: Bevezetés 9 — 11. l.

16.

Csányi László — Kossuth Lajoshoz

Döbroczön, 18/1. 49.

Igen tisztelt Barátom!

Nem Perczelnek irtam hogy Kunhegyesnek jöjjön vissza, hanem futáromat utasitottam, hogy vissza jövet arra vegye utját. Isten mentsen vezéreinknek reteradára utat jelelni.

Szives köszönetemet mondom az utalványozási engedelemért azon tárból mely legközelebb áll hozzám, a napi dijakat azon fontos okból, hogy ti, különössen te, aki miliókat nyomattál és magad bizonyosan napi szükségeidet nem fogsz képes lenni fedezni, moraliter kénszeritve ne legyetek, el fogadom, de lélekismeretesen oly magosra nem számlálhatom, mert 26a september óta ha valami privatus embereknél voltunk kormánybiztosok, ha ott fizetéssel nem lehetett megkinálni a gazdát, a cselédségnek mindnyájunk részéről ajándék adatott a pénztárból, igy a pozsonyi fogadóban a szobákért és világitásért is, ezen kivül mi talán Böthinek nincsen, én 26a september óta 4 lóra termesztményt veszek az állodalomtul — eszerint 10 pforint untig elég levén, ennyit fogok utalványozni.

Még én bennem él a hit, hogy meg menekszik e haza, Görgey fog csatlakozni, csak Perczel tartsa magát. Mészáros megmaradása igen jó, ő egy ragasz a sereg és a nemzet köztt. Vetterről is hiszem, hogy elfogadja a fővezérséget[1] — csak Isten adjon nehány békés napokat. Igaz tisztelettel vagyok mindenkor hived

Csányi

(O. L. Vörös Antal 823.)

17.

Apponyi Rudolf — Anyjához

Ebben a levélben Apponyi — ha lehet — fölülmúlja korábbi leveleiben használt reakciós kitételeit. Mint irja — Teleki kiadott itt a kormány, a császár és a kamarilla ellen egy „förtelmes gunyiratot", mely két részre oszlik. Az elsőben régi magyar törvényeket idéz, amelyek alkalmasak min-

---

[1] A levél keltének napján, január 18-án érkezik Dembinszky Debrecenbe, akit Kossuth azonnal megbíz a fővezérlettel.

denféle ügyvédi kiforgatásra, a második rész káromlások és káromkodások sorozata, a magyar „Leteremtette"-vel. Mindezt Teleki unokatestvére, Gerando, a hírhedt magyar publicista fordította le franciára, az, akinek tavaly megjelent egy nagyon zavaros és homályos könyve a nemzetiségek jövőjéről Magyarországon, és amely könyvnek az volt a szerencsétlensége, hogy minden másként következett be, mint ahogy megjósolta. Teleki a törvényesség lovát lovagolja mindaddig, míg a császári kormányról van szó, de ha a saját pártjának törvénytelenségeiről beszél, azokat reformoknak nevezi — írja Apponyi —. Az alább következő szavaknál teljesen elveszti önuralmát és minősíthetetlen dühkitörésében, melyben a reakció minden aljas, hazug rágalma szóhoz jut, ad kifejezést tehetetlen, elfojtott indulatainak. „Ami Kossuth urat illeti, róla kevés szó esik, ezt a brosurát olvasva nem tett mást, mint követte a nemzeti indíttatást, Kossuth tehát teljesen árnyékba van helyezve, és ebben Telekinek igaza volt, mert ténylegesen milyen szerepet adhat ennek az agitátornak, ennek a pénzhamisítónak, Szent István koronája tolvajának, hogy magyarázhatná meg a hasonló szörnyüségeket." Mulatságos a brosurában az a kívánság, — folytatja — hogy Magyarország adjon civilizációt Ausztriának, Csehországnak és Németországnak. Akár csak azt a nagyszerű szabadságot, amelyet Kossuth igért, elborítva Magyarországot akasztófákkal, amelyeknek árnyékában sétálhat a boldog nép, ha nem akasztották fel a mágnásokkal és nemesekkel együtt; az akasztófa lábánál tökéletes egyenlőséget adtak. Lamberg meggyilkolását balesetnek nevezi. — A csapatok sem lelkesedésből mennek a csatába, hanem a terrortól való félelmükben, aztán az ellenségtől is félnek innen a sok hanyatthomlok menekülés. „Egyszóval „Kossuth semmitől sem kímélte meg ezt a szerencsétlen országot, sem a gyalázattól, sem a szégyentől, sem a nevetségtől, sem a hatalom bitorlói közigazgatási, pénzügyi és katonai tehetetlenségének napvilágra hozásától, ezek az emberek, akik annyit igértek és semmit sem tartottak meg." Teleki könyvének vége, hogy ha győznek, Magyarország Keleteurópa civilizációjának feje lesz, ha nem, az utolsó emberig védekeznek. De Teleki se siet nagyon védekezni, hanem Párisban élvezi a hitellevelét, amit Kossuth a lopott pénzből adott neki. „Ez csak kis része azoknak a pénzeknek, — folytatja hazug, minden alapot nélkülöző rágalmait Apponyi — amit Kossuth, ez az emberbarát hóhér a diktatúrája alatt lopott. Legutóbb is a feleségének 12 milliót kellett biztonságba helyezni, ami sikerült is neki, ha hihetünk annak a levelének, amelyben ezt a szerencsés elintézést a férjének jelenti."

Paris le 19 Janvier 1849.

Ma chère ma bonne mère,

Teleki a publié ici une affreuse diatribe[1] contre notre Gouvernement et l'Empereur et contre la soi-disant Camarilla; cet ouvrage peut se partager en deux parties, la première est un échaffaudage de sophismes émaillée de citations de vieilles lois du code Hongrais dont le texte se prête si merveilleusement à toutes les financeries avocacières; et la seconde partie est une suite d'injures et de jurons, *le teremtette* hongrais indispen-

[1] A levélben említett mű címe: Teleki: La Hongrie aux peuples civilisés.

sable à la fin de toute discussion, ce tout mis en français par le nommé Gérando, cousin de Teleki, fameux publiciste Hongrais qui a publié l'année dernière un gros volume très confus, très nuageux, sur l'avenir des nationalités en Hongrie[2] et qui a eu le malheur de prévoir tout juste ce qui n'est pas arrivé. Teleki dans son ouvrage est à cheval sur la légalité aussi longtems qu'il s'agit d'attaquer le Gouvernement Impérial, tandis que dès qu'il est question des illégalités de son parti il les baptise du nom pompeux de réformes, c'est ainsi qu'il s'appelle lui même representant du peuple hongrois et envoyé de Hongrie près la république Française, c'est ainsi qu'il entend la légalité chaque fois qu'il veut bien se l'appliquer à lui-même. Quant à Mr Kossuth il y est très-peu question, à lire cette brochure ce dernier n'a rien fait, si ce n'est de suivre l'impulsion nationale, Kossuth est donc entièrement mis à l'ombre et en cela Teleki a eu raison, car en effet quel rôle assigner à cet agitateur, à ce faux monnayeur à ce voleur de la couronne de St Etienne[3] comment expliquer de semblables énormités. Une des choses délicieuses de cette brochure, c'est la prétention de la part de la Hongrie de donner la civilisation à l'Autriche, à la Bohême et à l'Allemagne, ainsi que cette liberté magnifique par laquelle Kossuth signala son entrée au pouvoir et qu'il inaugura par cette mesure d'amour et de philantropie; en couvrant toute la Hongrie de potences, sous l'ombre bienfaisante desquelles le peuple heureux pouvait se promener s'il n'était pas pendu en compagnie avec les magnats et nobles; cette magnifique reforme humanitaire qui rendit à tout le monde une parfaite égalité au pied de la potence. Quant à l'assasinat du Cte Lamberg[4] il l'appelle un accident dans un moment d'anthousiasme pour la liberté. C'est dans ce même sens qu'il explique à la suite de la terreur établie par Kossuth, le départ de toutes ces légions pour combattre l'ennemi, tandis que ce n'était que sous l'impression de la peur, mais le grand agitateur avait oublié, que les soldats qui vont à la guerre par peur, emportent ce sentiment avec eux et s'ils ont eu peur de Kossuth ils — auront encore bien plus peur de l'ennemi, il en est résulté le sauve qui peut général tout à fait honteux. En un mot Kossuth n'a rien épargné à ce malheureux Pays, ni l'infamie, ni la honte, ni le ridicule, ni la

---

2 Szinnyei: Magyar írók c. műve de Gerando-nak ilyen tárgyú, 1848-ban megjelent munkáját nem ismeri.

3 A külföldi reakciós sajtó, Kossuthot kompromittálandó, azt a hírt is terjesztette, hogy Kossuth végcélja magát megkoronáztatni.

4 Ld.: II. k. 62. sz. levél 5. jegyzetét.

mise à jour de l'incapacité administrative, financière et militaire de ces hommes qui ont usurpé le pouvoir, qui ont tant promis et qui n'ont rien tenu. La Brochure de Teleki finit très-pompeusement, si nous remportons la Victoire contre l'Autriche, il en était à peu près certain, au moment ou il rédigeait ce pamphlet, nous sommes appelés à nous mettre à la tête de la civilisation orientale de l'Europe, si au contraire nous succombons dans la lutte, nous nous défendrons jusqu'au dernier homme!!!

En voilà une bonne, sans compter tous les sauve qui peut de cette mémorable campagne; il parait que Teleki lui même n'avait pas grand anvie de mourir pour sa cause étant resté très tranquillement à Paris jouissant d'une lettre de credit de m/300 francs qui lui a été ouverte par maître voleur Mr Kossuth, c'est un petit à compte de tant d'autres sommes que ce philantropique bourreau nous a volées pendant sa dictature, une petite bagatelle de 12 millions entre autres que sa femme a été chargée de mettre en sureté ce qui lui a réussi à en croire une lettre dans laquelle elle annonce cet heureux coup à son mari.

(O. Sz. K. Quart. Gall. 69. XVIII.)

18.

Erdélyi János — Szilágyi Sándorhoz

Tisztelt Szerkesztő ur!

Adjon nekem, ha szüksége nincs rájok, külföldi ujságokat Nov. dec. hónapokról. Pest jan. 19. 1849

Tisztelője
Erdélyi János

(O. Sz. K. Levelestár)

19.

Paczona Vilmos — Modrovics Ignáchoz[1]

Dunaföldvár, január 19. 1849.

Tisztelt Modrovich Ur!

Nem hiszem hogy van e hazába magyar ember, ha csakugyan magyar, — ki előtt kedves dolgot ne tennék akkor, midőn

[1] Ld.: II. k. 106, 123. sz. leveleket.

Görgei Arthur fő hadi parancsnokunk eddigi működésének hiteles le irásával lepem meg.

Kezdem a leirást azon időtől miolta a hazafi kebelt aggodalom tölti el a miatt, hogy semmi hitelest nem halhat, t. i. *Windisgrécz* serege Pestre vonulása időszakától[2] mai napig.

Az alatt az idő alatt még az ellenséges csapat fővárosunkba be vonult *Görgei* Vácz alá huzódott hogy ott a Vácz felé vonuló *Svarczenberg* seregét meg verhesse, — ezt azonban észre vette Windisgrez és hogy a győzelmet részére biztositsa, Pestről mintegy 10.000 főből álló csapatot segitségére küldött *Svarczenbergnek*, — a Magyarok Istene ellenkezőt akarván, mint a zsarnok főnök, s igy történt, hogy Vácz alatt vitéz Görgeink irgalmatlanul meg verte őket ugy anyira hogy nem birván ágyuival sebesen szaladni, el vágták az istrángokat, hogy a tüzérek lóháton könyebben menekülhessenek, — egy egész *racéta Bateriát*, az az 8 rakétás ágyut otthagytak.[3]

Ezen ütközet még becsesebb lett az által hogy ott egy *Scadron Lengyel* Ulánus hozzánk átjött, — s igy a 8 ágyu-nyerésnek, és a lelkes ulánusoknak örülve éljeneztek a hős magyarok, az ellenség részéről elesett holt testekkel boritott vérmezőn.

Meghallván ezt a zsoldosok főnöke[4] seregének nagy részét Gödöllő felé küldötte Görgeink győzedelmes serege megsemmisitésére.

Azomban a Magyarok Istene és a kiolthatatlan lelkesedés ezt sem engedte megtörténni. Sőt ellenkezőleg ugy ütött ki az ütközet, — hogy a zsarnokságot megunt *olasz lovasok, (Krez Svaliserek)* még a megütközés előtt magyar barátaikhoz által jöttek és az nap a szabadságért harcoló magyarokkal oly lelkesen harcoltak nap estig, mint megannyi szabadság hősök.

De lett is sikere a lelkesedésnek olyan, milyen még miolta a függetlenségért harcolunk nem volt.

A csata tért zsoldosok tetemei fedték minden felé, mintha Isten boszuló keze sujtotta volna le az üdvösség, a szabadság és a függetlenség ellen küzdő Zsoldosokat, mintha Isten átka és haragja verte volna agyon az önérdeke ellen küzdő bérszolgá-

---

[2] Ld.: II. k. 246. sz. levél 9. jegyzetét.

[3] Görgey január 6-án hagyja el Váczot s két irányban indul meg azzal az elhatározással, hogy Lipótvár alatt egyesülve felszabadítja azt Simmunich ostromzára alól. Ütközben Oroszi, Szántó Varsány és Verebély nógrádmegyei helységekben kisebb jelentőségű győzelmeket arat az őt üldöző Csorics és Schwarzenberg csapatai fölött. Győzelmei ellenére helyzete az üldöző csapatok miatt olyannyira szorongatott, hogy lemond Lipótvár ostromáról és a bányavárosok felé húzódik.

[4] Windischgrätz.

kat, kik egyesek vétkes nagyravágyása tömjénezéséért fegyvert fogtak a természetes jog és igazságnak az összes Emberiség részére szánt biztositásáért harcoló Magyarok ellen.

E csatában a *Svalizserek* át jövetelén és az elhulltak fegyverein kivül még az a hasznunk is lett, hogy a bérszolgák ugy le voltak szellemileg is verve, hogy nem szégyellették vezérüknek azt mondani, midön 75 szekér sebesültet, és 15 nagy kocsi csupa sisakot, mellvasat, és egyéb szereket csak egy *transportba* hoztak Pestre, pedig több transportba is vittek.

Ezen győzelem után derék Görgeink még akkor éjjel Esztergom felé 4 mérföldet halladott, és csakhamar odaérvén két zászlóalj német *Jágert* ott szoritott, kik Pestről a fegyverek összeszedésére voltak ki küldve, ezeket vele el hajtotta, s miután Esztergomba a magyar zászlót ki tüzte ment Komárom felé hol 1.200 hős hozzá csatlakozván — a Győrbe hátrahagyott kisebb csapatját *Windisgrecznek* el fogta, s miután a három szinü zászlót itt is kitüzte, ment gyorsan Pozsonyba az ott, és ut közbe el hagyott ellenséges csapatok elfogására, — s midőn Pozsonyba is elfogta az ellenség katonáit, kik a közlekedés elzárásával erről nem értesülhettek — egyszerre meglepettek és elfogattak és a nemzeti zászló pedig Pozsonba is ki tüzetett.

Az ut közbe elfogott katonákat pedig miután besorozta derék *Görgeink,* egy felszólitást küldött *Bétsbe* a *Munkásokhoz* (kik a *Windisgrecz* kivonulása után az ott hagyott katonákat rég kiverték): csatlakozzanak hozzá, ezek kapván az alkalmon roppant számmal fegyveresen le jöttek és vezérlete alá bizván magukat a magyar hősnek, — és meg indultak Soprony felé hogy ott is el foghassák a zsoldos sereget.[5]

Itt azomba már későn jártak, mert utközbe meghallották hogy az ott lévő katonák meg érezték a pecsenye szagot, és elszöktek, a katonák elszökése után pedig a nép ki tüzte a nemzeti lobogót.

Nem találván vezérünk több ellenséges csapatot a felső vidéken, *Érsekujvár* felé vonult, hol *Svarczenberg* seregét (ki Pestről ki huzódott Görgei meg semmisittesére) igen nagyon meg verte, mit a Debrecenbe nyomtatott *Közlönybe*[6] is olvastam, a

---

[5] Az egész levél tele van légből kapott, vagy erősen kiszinezett, eltúlzott híradással. Fenti hírt a minden alapot nélkülöző kacsák közé kell sorolnunk. Görgei indokolatlan dicsőitése minden valószinűség szerint még a Schwechátnál szerzett benyomásokkal — melyek Kossuthban is oly bizalmat ébresztettek — magyarázhatók.

[6] A Közlöny 1849. jan. 16-án Debrecenben megjelenő 2. számának Belföld rovatában: „Bizodalmas kézből értesülünk miként Görgey Arthur fővezér Schwarzenberg herceget megverte."

mint a Honvédelmi bizottmánynak jelenti hogy Swarczenberg seregét szét verte, és hogy most már jön Pest felé nagy számú lelkes csapatjával, s így meg van fejtve a talány, hogy mért huzódik *Windisgrécz* Bitske felé, és hogy mért fogy Pesten a katonaság?

Azt sem hiszem hogy kedves vendég nem leszek ha azt el mondom mit *(Bonczy Jánosként)* testi szemeimmel olvastam a *Közlönybe,*[7] hogy t. i. *Bém* egész *Erdélt* vissza foglalta, = *Szerém, Naszód, Beszterczét,* szóval, mindent meg hóditott, és jön a vitéz székelekkel Windis ellen.

Az is érdekes ujság, hogy *Bemet* tette a bizottmány Magyar Ország fő hadi parancsnokává.

Rossz de szinte hiteles hir az is, hogy Mészáros (a kinek soha sem hittem) *Sltkket* nem hogy meg slikkelte volna, sőt inkáb minden ágyunkat el hagyta fogni,[8] az is érdekes hogy *Nyári* a Márcziusi törvenyek alapjan alkut ajánlott, de az országgyülése visszavetette.[9]

(O. Sz. K. Kézirattár.)

20.

Bem József — Tóth Ágostonhoz.[1]

Bem felszólítja a címzettet, hogy mihelyt csapatai kissé kipihenik magukat, zárkózzék fel seregéhez, de a legsürgősebb, hogy lőszert küldjön, mert a seregnél kifogyott. Ha Bemnek hátrálnia kellene, mielőtt az alezredes beérkezik, utóbbi erős állást foglaljon el, ahonnan az ellenséget együtt visszaverhetik.

Herr Oberstleutnant! Maschiren Sie an uns sobald die Zeile

---

7 A Közlöny ugyanazon száma ad hírt Bem győzelmeiről is.

8 Január 4-én Kassánál Schlick cs. tábornok Mészáros csapatait megveri és menekülésre készteti. (Ld.: 7. sz. levél 1. jegyzetet.) Schlick azonban ezt a győzelmet nem használja ki, hanem félvén a zemplénmegyei fölkelők mozgolódásaitól, visszavonul Kassára.

9 A Debrecenben január 13-án tartott második ülésen Nyári Pál, a békepárt egyik vezére, Kossuth nagy beszéde után kijelentette, hogy mindenáron meg kell kísérelni az áprilisi törvények alapján a békét. Kossuth kifejtette, hogy a jelen helyzetben, miután Windischgrätz a békeküldöttség elé feltételként feltétlen megadást (Unbedingte Unterwerfung) szabott, nem köthetik meg a nemzet kezét. Az országgyűlés Kossuth álláspontját fogadta el. Nyári mellett alig néhányan szavaztak.

1 Ld.: 11. sz. levelet.

werden sich etwas ausgeruhet haben. Die Munition schicken Sie mir am aller ersten denn wir haben schon alles verschossen.

Wenn wir unglücklicher weise retiriren mussten bevor Sie ankommen, so nehmen Sie eine gute Position, dass wir dann zusammen den Feind zurückschlagen.[2]

21 Jänner 1849.

J Bem

(O. L. 1848/49-es iratok)

21.

Szemere Bertalan — Görgei Arthurhoz[1]

Tokaj, 22/I. 1849. este 6-kor

Tábornok ur!

Várom az ezredes-fővezért[2] vissza, hogy megirhassam a mai nap eredményét. Megjegyzem addig, hogy hg. Schwarzenberg Léva körül sebet kapván, Váczon megholt.[3] A Windischgratz *előőrei* 19én Gödöllőn, 20án már Gyöngyösön voltak.[4] Ottinger Török-Szent-Miklósig ment, de hir szerint visszatért volna, oldalt.[5] *Alsó* seregeink Szegedre vonatnak, a Bácsból és Bánátból. Arad, talán, 2 nap alatt bevétetik. Bem M. Vásárhelyt *bevette*, s most már Szebenben van, ha ugyan győzött, mert ott

---

[2] Bem január 16-án indul el és 21-én kezdi meg első támadását Nagyszeben ellen. Mivel Nagyváradról nem küldték utána az igényelt lőszerkészletet — amint azt egyik, Kossuthhoz intézett levelében panaszolja — vált sürgőssé, hogy Tóth alezredes, ekkor a kolozsvári hadmegye főparancsnoka lássa el a legsürgősebb munícióval.

[1] A levél Róth Sándor százados nevére van címezve, de nyilvánvalóan Görgeinek szól.

[2] Klapka György. Ld.: 14. sz. levél 1. jegyzetét.

[3] Görgei Terebesnél — Léva mellett — valóban megverte január 13-án Schwarzenberg előőrseit, azonban a Schwarzenberg haláláról szóló hír valótlan.

[4] Schlick kérésére Windischgrätz Schulzig altábornagyot küldi 2 dandárral (4 zászlóalj, 8 lovasszázad, s 18 ágyú) támogatására. E csapatok június 19-én indulnak Gyöngyösön, Mezőkövesden és Miskolcon át Kassa felé.

[5] Ottinger január 9-én Budapestről kiindulva ellenállás nélkül megszállja Szolnokot s tartja jan. 22-ig, amikor Perczel csapatai az első szolnoki ütközetben a város feladására kényszerítik.

csatának kellett történni.[6] Perczel Török-Szent-Miklóson innen tartozott csatázni.[7] Serege s a Répássyé 15—20.000, és talán 40 ágyu. *Dembinszky* lengyel general 18án ment Miskolczon keresztül, Debreczenbe *sietve* küldtem.[8] Bem jó hitelt szerzett a lengyel forradalom vezéreinek. A Dánielis által kivánt csizmákat igyekeztem beszerezni. Talán 1000 párt viend. Pénz nélkül jött a küldött, a mi körömbe esett, azt rendeltem kifizetni. Eleve Rósnyón stb. sokat meg lehetne rendelni, a merre Ön tábora vonuland. Egy szállító 4600 pár bakkancsot kinált a Szepesből, küldtem, adja ált Ön seregének.

Itt a mi seregünk van Tarczal, Tokaj, Kereszturon. A Schlické nyomul Liszkán, Mádon ált. (Mondják: Szikszó felé is menne csekély erő; de Miskolczot beveheti ez is, mert üres.) Van csata Tarczal előtt, és Keresztur előtt.[9] Délben kezdődött, nem nagyban, s még most is foly, azaz hirünk nincs, Tarczalnál csellel élt az ellen. Fejér kendőt lobogtatott az ellen. Kezet fogtak a katonák. Ekkor az ellen tüzet parancsolt.[10] A mi huszárunk a majort levágta, egy kapitány fogva van . . Itt győzünk.

Többet nem tudok. *Várok* . . .

Némi hireink vannak, hogy Ung-Bereg felől ismét uj osztály törne be. 3—4000 ből álló. Még nem bizonyos.

Schlik Kassán-Eperjesen csekély, igen csekély erőt hagyott. De ha ő erre azért tör ide, hogy foglalkodtasson s segedel-

---

6 Nagyszeben elfoglalására jan. 21-én indítja meg Bem a támadást. Puchner azonban oly túlerővel veri vissza a támadást, hogy a magyar csapatok, a székelyek segitségét bevárandó, Szelindekig visszavonulni kénytelenek.

7 Perczel — miután az O. H. B. utasította őt, hogy a Tisza vonalán Debrecenig tervezett visszavonulási szándékával hagyjon fel s az oly fontos szolnoki állást szállja meg — 18-án megkezdte előrevonulását Szolnok felé. Egyik hadosztályát Tisza-Bő felé — 3 mérföldnyire Szolnok fölött — irányította, míg maga, hadtestének zömével Törökszentmiklósra ment.

8 Dembinszky Henriket Kossuth, Teleky László ajánlatára (Ld.: II. k. 244. sz. levelet és vonatkozó jegyzeteit) hívja meg Magyarországra. Dembinszky január 3-án indult el Párisból és január 18-án érkezett meg Debrecenbe. Kossuth az egyesült magyar seregek fővezérségét ruházza rá.

9 Noha Schlick Windischgrätztől azt az utasítást kapta, hogy míg komolyabb erősítést nem kap, a Tisza vonalán mindenféle támadást kerüljön, mégis január 22-én a tarczal—tokaj—bodrogkeresztúri állásokban Klapka jól védett csapatait megtámadja. A tokaji magaslatok körül és Bodrogkeresztúrnál vívott kemény csatákban a magyar csapatok győznek.

10 A tarczali ütközetben — amint az Klapka hivatalos jelentésében is szerepel — valóban megtörtént, hogy a császári csapatok megadást jeleztek s aztán a támadást beszüntető magyar csapatokat mégis erős tűzzel fogadták.

mére Debreczen vidékének ne lehessünk, vagy azért hogy a Gyöngyösi szárnnyal kapcsolja magát, és körbe keritsen, ekkor aligha lehet Schliket megsemmisiteni, mert ő, most már, ha mi itt fentartóztatjuk is, Gyöngyös felé a többi erővel, csatlakozhatik, ha Ön hátulról szoritaná.

És mégis *alig* van más tenni valója mint jönni, ha bár terhet hoz is magával, t. i. azt az ellenséges sereget, melyet most fentartóztat és foglakodtat. Én a tényeket, az állásokat elsoroltam, Ön fogja tudni hol árthat legtöbbet az ellenségnek, és használhat a hazának. Ha valósul a galliciai uj betörés, ha való, minthogy igaz, a Gyöngyös felé huzódás, és itt van Schlik, e seregnek helyzete nehez, és ha ön rögtön mint sas nem csap erre, kénytelenek leszünk Nyiregyházára és még beljebb huzódni hogy el ne metszessünk, — és szomoru módon fog ujabban fogyni a haza területe.

———————

7kor este.

Tarczalnál győztünk. Az ellen megfutamodott. Keresztur előtt is maradtunk helyben. Sok holtat vesztett Schlik. Isten legyen áldott!

A Tisza *kiönt* majd. Ezért siet Windischgrätz Debreczen felé. Isten Önnel és annak áldása.

Szemere.

Fönt más kézzel: *Roth százados ur forditsa azonnal németre — de egyedül.*

(O. L. Görgei cs. lta. 13.)

22.

Pósta Alajos — Eöry Istvánhoz

Egyházas-Rádócz, 1849. jan. 22.

Kedves Sógor Ur!

Egy kérésem kérem teljesittetni. Öcsém Jenknándo .....[1] len létében egyhelyen 30 pengőfrnyi adósságot csinált, mellynek lefüzetése a Creditor által nálam sürgöltetik. Az idők változékonysága, mely a sarcz füzetés által reám nézve még

[1] A levél csonka, a kipontozott rész hiányzik.

nkább folyósittatik, én szanálva vagyok e magában nem nagy summának előlegezéséről; kérem azért Tisztelt Sógor Urat, szíveskedjék a kért összeget még ezen holnapban biztos alkalommal felküldeni.

A többi dolgaink elintézése, computus, s egyebek tellyesitését, csak a Mindenható csendességet engedjen, megtegyük rövid dő mulva, hogy tisztába jöhessünk végképen.

Mi jelenleg a Cs. Kir. hadsereg védelme alatt állunk, melynek szigoru, de mind a mellett kiméletes rendszabályai gyorsan teljesitetnek. A kereskedés tökéletesen megnyittatott.

Kérésemet ismételve, az Öregeknek, és kedvelt övéinek tiszteletével maradok

Kedves Sógor Urnak igaz lelkü rokona

Pósta Alajos
plébános

(O. Sz. K. Levelestár)

23.

Szarka József — Ismeretlenhez

Szászmeggyes, Januar 23 — 849.

Kedves Tiszteletes Ur!

Rég vágytam tudósitani Tiszteletes Urat enmagam s az erdélyi dolgok állásáról; de ezen törekvésemet a hosszas utazás fáradalmai, a gyakorta történt ütközetek, a táborozás kellemetlen vólta, s végre az egyhelybenni továbbmaradás bizonytalansága tetemesen meg akadályozták. Most, miután annyi nehézségekkel meg kellett küzdenie, miután táborunkról sebem miatt egy bizonyos helyre rendeltettem gyógyitás végett, csendes perceim közt kivánom e levélben csak megérinteni s tudatni az eddig történt dolgokat. Rendes hadi járatunk Zsibónál kezdődött el.[1] Itt a már megvert Urbán táborát üldöztök fojtonosan, a ki mindég csak néhány órával járt elébb nálunknál. Ellentállás nélkül foglaltuk vissza Dést, Szamosujvárt, Kolosvárt és Beszterczét. Kolosváron innen Szamosfalva határába elfogtunk 300 grániczer katonát és 28 svalizsert tisztjeikkel együtt. Beszterczén tul történt az első össze csapás Urbánnal, de alig nehány ágyu lövésünkre sebesen elfu-

[1] Ld. 6. sz. levelet.

tott. Nyomba követtük tehát őt, s át vergődtünk a havasokon leirhatatlan kemény hidegbe Borjana-Számpi-ig, hol végződik Erdélynek határa. Itt derék tábornokunk Bem tetszésére bizta a magyar seregnek tovább is üldözni a megfutamodó Urbán táborát. Mi, a debreceni tüzérek, három ágyuinkkal, a székely huszárok egy százada, 20 Vilhelm huszár, egy század Mátyáslovag, két század negyedik zászlóaljbeli honvéd és három század székely gyalogság — ajánlkoztunk derék tábornokunkkal a gránicon is tulmenni. Alig egy jó államásra a gránicztól, Tihuczán utól értük Urbánt. Köztünk és az ellenség közt egy iszonyatos nagy tátongó mélység foglala...[2] körültük óriási hegyek emelkedtek, melyek sürü fenyvesekkel valának benőve. Ágyuink megszólaltak s a partoldalba huzódott ellenség a golyók záporát nem állhatván megfutottak.[3] Majd innen is tovább utánnok haladtunk, bár fáradtan, megtörődve Dorna Cáncrén keresztül Dorna Vatrán ujra össze csaptunk. Dorna Vátra kezeink közé jutott, kiverve onnan az ellenséget. A győzelem itt leginkább a Bécsi aula derék tagjainak köszönhető. Behuzódott Urbán Bukovinán keresztül Gallicziába s mi őt tovább nem üldözénk, hanem két napi pihenés után Bukovinából megtértünk Erdélybe, hogy a többi ellenséges erőt is megsemmisitsük s az elfoglalt helyeket az ellenségtől megtisztitván, magunkévá tegyük. Mi a Bukovinai utunkért ajándékul 25 napi lenungot kaptunk. Visszajövet Beszterczén négy napig mulatánk, s ennek elteltével megindultunk Szebennek. Marosvásárhelyen tul másfél állomásnyira Gálfalvánál megütközénk Puchner táborával, mely állott 12 ezer sorkatonaságból. Január 15n délután 4 órakor kezdődött a csata s tartott másnap késő estvéig. Az ütközet szinhelye Gálfalva, Dicsőszentmárton, Szőkefalva és Balázstelke közti nagy térség vala. Több mint 150 gránátos és 80 Leininger esett el sok svalizsérrel gránicerrel együtt az ellen részéről, midőn közülünk alig néhány sebesült meg. Ezenkivül kaptunk két század gránátost fogolyul. Futott itt is az ellenség Szebenig, s mi Szászmeggyest ostrom nélkül bevettük.[4] Eddig diadalmasan, győztesen haladtunk előbbre. De szerencsétlen vala ránk nézve Január 21-ike. Erős csatánk vala Szeben alatt, millyenbe még eddig soha részt nem vettem. Az első ágyu golyó a derék gr. Mikes Kelement lőtte

[2] A levél szakadt. A kipontozott részek hiányoznak.

[3] Ld.: 6. sz. levél 4. jegyzetét.

[4] Szeremlei: „Magyarország krónikája a forradalom idejéből" című munka e csatározásokat január 17-ére, Gelich: „Magyarország függetlenségi harca" című mű január 16-ra teszi. Egyébként a levél leirása teljes történeti hűséggel követi az eseményeket éppen úgy, mint az utána következő január 21-i szebeni csata leirásában.

főbe, s kivüle számtalan tisztek s közemberek estek el s sebesültek meg. A debreceni ágyuk közül az 1ső és 3ik széjjellövetett, 5 ágyús ló elesett, 6 tüzér megsebesült, közöttük én is. Bal lábam szára élét csapta a kartács golyó, de fáradt levén, nem törhette el lábamat, miért Istennek legyen hála! — 38 ágyu szórta reánk sürün a halált, mind 12, 18 és 24 fontosok, s ezen kivül a roppant gránát. Minekünk vonulni kellett vissza s estve felé Szelindeken háltunk. Én, mint sebesült, többekkel együtt Szászmeggyesre vitettem s itt vagyok most is. Lehet, hogy három nap mulva Marosvásárhelyre fogok menni. Hólnap ismét Szeben ostromlása folytattik mind addig, mig bevéve nem lesz. Az oláhok még most is dühöngnek a szászokkal. Közöttük népfelkelés van. Enyedet és Zalatnát már elpusztitották, számtalan nőket gyermekekkel, férjeikkel együtt, kik mind magyarok valának, ki végeztek.[5] Mi fog még történni nem tudom. Kérem naponta a magyarok Istenét, hogy valahára adjon nekünk győzelmes bóldog és szerencsés napokat. Isten örködjön Tiszteletes Ur felett. Tisztelem Tiszteletes urat.

örökös tisztelője

Szarka József

(O. L. 1848/49-es iratok)

24.

Wessenberg Ampringen, Johann Philipp — Apponyi Rudolfhoz[1]

Magyarországi események szempontjából teljesen érdektelen sorok után Wessenberg rátér a magyar viszonyokra. „Unokatestvéredet a kancellárt (t. i. Apponyi Györgyöt — *W. E.*) Olmützbe hívták. Remélem, megfontolás tárgyává teszi a magyar többségnek sajátos állapotát, akiket én egyáltalán nem tartok lázadóknak; a mérséklet tökéletessé tenné a hóditást, helyesebben szólva a büntetést. Én a magam részéről mindent elkövetek, hogy a mérsékelteket s valóban igaz magyar hazafiakat meghallgassák. Sokan a legkülönbözőbb oldalról fordultak hozzám, a Batthyányiak, Deák is, ugy látszik biznak az én szemléletemben és méltányosságomban".

Fribourg le 24 janv. 1849.

Mille remerciments de votre aimable lettre du 25. Je vous prie de faire savoir à M de Sturmfeder que je suis tres flatté de l'invitation de Madame la Grande Duchesse et que je compte

[5] A bécsi udvar állandó uszitásainak következményeképpen pusztitja egymást Erdélyben a román és a magyar lakosság.

[1] Ld.: 12. sz. levelet.

bien en profiter mais qu'a vue du pays cela ne sera guère possible d'ici à quelques semaines comme j'entends combiner ma visite à Carlsruhe et cette à Mannheim avec mes autres que je veus faire à Frankfurt il m'importe de n'arriver dans cette dernière ville que quand la confusion y sera un peu moins grande qu'en ce moment. Quelques pressantes que soient les lettres de l'archiduc je ne puis pour le moment lui donner d'autre conseil que celui de tenir encore bon et de faire comprendre au Reichsministerium qu'on ne prend pas les constitutions d'assault. J'ignore quelles instructions a reçu M de Schmerling, qui ne parait pas d'une grande ressource à l'archiduc —; peut etre se bornent-elles à attendre celles qu'il doit reçevoir.

Je suis bien aise d'apprendre que la pension de M votre père est enfin reglée; — elle ne pouvait lui etre refusée, et vu la date de ses services — il avait un droit acquit à la plus forte; — limitée aujourd'hui à f 1000. Mon rapport à ce sujet déjà été expédié dans le courant (vers la fin) de Septembre et le ministre des finances n'y avait fait aucune objection. La catastrophe du C. ... a suspendu toutes les expéditions, — il n'a été fait obstacle que pour la pension du Ct (Comte) Dietrichstein celui-ci ayant demandé simplement sa retraite (dont il s'est bien repenti plus tard) sans articuler le désir de vouloir rester au service. Vu le nombre d'années de service le departement des finances ne voulait lui accorder je crois que 30 te mils florins. Veuillez me rappeler au souvenir de M votre Père quand vous lui écrirez. Votre cousin, le Chancelier[2] a été appelé à Ollmütz, j'éspère qu'on prendra en considération la situation particulière de la majorité des hongrois que je ne regarde pas comme rebelle — la modération complètera la quonquête ou pour mieux dire, la punition. J'ai tout fait de mon coté pour qu'on écoute les hommes modérés et les véritables patriotes hongrois. Beaucoup s'étaient adressé — et cela de differents partis à moi — meme les Battyany — Deák — semblant avoir quelque confiance dans ma manière de voir et dans mon equité.

Si vous voulez m'envoyer le Lloyd et la Gazette d'Ollmütz — *par la diligence* je vous serai bien obligé. Je crains que le Lloyd ait pris trop la couleur du ministère pour lui etre vraiment utile.

Votre tout devoué

Wessenberg.

(O. Sz. K. Apponyi R. diplomáciai iratai.)

---

2 Apponyi György.

25.

Szemere Bertalan — Szentiványi Károlyhoz

Tokaj, 25/I. 1849.

Barátom, itt győztünk 22—23-án kétszer két nap. Sok tiszt elesett mindkét részről. Rohamra mentek. Harmad nap is győzünk, ha 23-án *éjjel* Schl. meg nem szökik, Kérig Abaujban.[1]

A pályakezdet szép.

De Schulzig jön Eger felé, 5000-rel és 18 ágyuval. Ez elront mindent. Kérlek az Istenre, siess Görgeyhez *magad*,[2] és add elő neki, hogy ha segit Schl. és a másik is megsemmisittetik. De siessen, villámgyorsan. A haza sorsa függ tőle. Én neki Egerből 1000 köböl életet küldtem, ha az ellenség le nem tartóztatta, és 600—700 pár csizmát.

Siess, siess. Mi Tálya—Tokajon vagyunk.

Irj futártol, én magam is akarok menni, ha lehet.

Kardot szerezz Bemnek és pisztolyt. Szedd be mind, szedd be.

Sies menni, siess irni!

Szemere

(O. L. Görgey cs. lta. 13. fasc.)

26.

Hammersberg — Forgách Kálmánhoz

Minthogy Hammersbergnek bizonyítania kell, hogy apósa kassai majorjában neki magának is volt tehene, igazolást kér a mult szeptemberben a Kassai vásár idején, a gróffal lebonyolított cseréről, melynek során egy tehenet adott át az utóbbinak a tőle kapot két borjúért. — Ő Schlick altábornagy parancsára letartóztatásba s bírói vizsgálat alá került, igy kötelességeinek egyelőre nem tud eleget tenni, amiért elnézést kér a grófi családtól.

Caschau am 25ten Jaenner 1849.

Hochgeborner Herr Graf!

Es werden sich Euer Hochgeborn und die Frau Gräfin noch

[1] A két napig tartó csata után (Ld.: 21. sz. levél 9. sz. jegyzetét) Schlick Mádra (csak néhány kilométerre Abaúj-Kértől) vonul vissza.

[2] Görgeytől a váci kiáltvány óta az O. H. B. alig kapott hírt, jelentés oda tőle nem érkezett. A csapatok, melyek a tokaji hadműveleteket végrehajtották, február 8-án találkoztak először Görgey csapataival, amikor Schlicket Kassánál két tűz közé szorították.

genau erinnern, wie Sie mit mir, zur Zeit des kaschauer Marktes, im leztverflossenen Monat September gegen die Kuh Rigó zwei roth und weiss gefleckte Kälber eingetauscht haben. Da ich nun zu beweisen habe, dass ich in dem Meyerhofe meines Schwiegervaters zu Caschau auch mein eigenes Vieh stehen hatte — bitte ich ergebenst haben Sie die hohe Gnade, mir ein möglichst umständliches Zeugniss über diesen Tausch aus zu fertigen, und ehestens herein an meine Frau ein zu senden, namentlich auch darin berühren, wie Sie und die Gräfin die angebotenen Kälber selbst ansehen waren, wie ich den Tausch für mich und ohne den mindesten Einfluss meines Schwiegervaters abgemacht habe, und wie die mir gegebene Kuh nach Gestalt und Farbe ausgesehen hat. Die hohgeborne Gräfin möge die Gnade haben das Zeugniss auch zu unterfertigen, und wenn Sie sich erinnern auch das zu berühren wie ich schon mehrere Jahre von meinem geschakten Vieh erzählet habe, welches ich für meine Frau angekauft.

Da ich auf Befehl Seiner Excellenz des Feldmarschallieutenant Grafen Schlik arretirt bin, und mich unter gerichtlicher Untersuchung befinde, werden Euer Hochgeborn mich mit diesem Unglüke, auch bei der Gräfin Mutter und den anderen Herrn Grafen gütigst entschuldigen, indem ich, vor der Hand, in dieser Lage meinen Berufspflichten nicht nachkommen kann.

Euer Hochgeborn und den sämmtlichen Herrschaften der hohen Familie, auch in fernere Gnaden empfohlen, bin ich in Gefühlen innigster Verehrung Euer Hochgeborn

unterthänigster Diener

Hammersberg.

(O. L. Forgács cs. ltа.)

27.

Domahidi Ferenc — Domahidi Menyhérthez

Nagy Szelindek 1849. 27. Január.

Kedves Atyám!

Levélirásom kezdetével nem lehet hálát nem adnom az Isteni gondviselésnek, hogy annyi veszély közül, mint a mennyi környezett, kimentve megadta még egyszer érnem hogy kedves Atyámnak — bár nem egész egésségben, — irhatok. A több iz-

beli csaták körülményeiről általánosan nem irok, azt szóval elő adja Szintai, egyedül a részletes eseteket s a leginkáb a mi osztályunkat illető dolgokat sorolom el. Mult levelemet Besztercéről irtam s annak keltétől egész Marosvásárhelyig velünk semmi nevezetes nem történt.[1] Marosvásárhelyről meg indultunk 15ik Január, akkor nap csak masirozással telt el. 16ikba estvére Gálfalvánál várt az ellenség s ott velünk meg ütközött,[2] de mi visza vertük s még vagy két falun keresztül kergettük, de késő lévén a setétség miatt tovább nem üldözhettük. Akkor éjjel az egyik faluban bé qvártélyozott egyzászlóalj gyalog székelységet s a székely lovasságot és még egy más honvéd zászlóaljat az ellenség megtámadván a faluból kiverte, 17-ik hajnalán a csatánk ismét elkezdődött s mint egy három óráig tartó heves csata után az ellent meg futantattuk. S akkor egész nap kergettük Szászmegyesen keresztül, hanem tovább seregünk fáradt lévén nem nyomulhattunk utánnok. Az akkornapi csatában közülük igen számosat elfogtunk, egy néhány magyar gránátos önként hátra maradt hozzánk, s annyira el vóltak fáradva, hogy minden sebkapás nélkül önként levágták magokat a hóba s hagyták magokat elfogni, más rész pedig a falukon át vonultokban bévették magokat a házakhoz s ott fogdostuk el, én magam Mikefalván kilévén küldve 8 legénnyel patrolirozni 17et fogtam el. Akkor nap délután mint egy két óra tájban egy dombon a mi lovasságunk annyira meg szoritotta az ellenséget, hogy ha a gyalogságunknak csak egy része lett vólna ott s egy nehány ágyunk, semmivé lett vólna téve ugy hogy — hogy az ágyuit és tár szekereit a hegyen leszállithassa s általunk el ne fogassék kéntelen vólt a lovassága reánk egy rohanást tenni, de reánk nézve ez is szerencsésen ütött ki, mert közülünk csak négy kapott sebet, de halálost egy se. Közülük pedig sokan a csatatéren halva maradtak, három pedig, a kik közt egyik főhadnagy vólt, elfogatott. Ezen csatában én is szerencsés vóltam közülük egyet levághatni, a kinek emlékül a kardját el is hoztam, egyet pedig elevenen elfogtam, s ez életét egyedül nékem köszönheti, mert a népünk neki lévén az attak által dühülve, a már gyalog lévőknek sem kegyelmeztek közülük. Hanem én magam személyesen kisértem le az ágyu telephez s a többi fogjok közé a strázsáknak át adtam az uton életét óltalmazva. Leginkább pedig azért szántam meg, hogy elfogván, a kegyelem esdeklésen felül, a zsebéből egy kis piszkos zacskóba mintegy 4 vagy 5 huszast kivévén ide nyujtotta, gondolván, s látván a többi leölt társain is hogy egy-

[1] Ld.: 6. sz. levelet.
[2] Ld.: 23. sz. levél 4. jegyzetét.

szerre a zsebét kobozzák. Én persze a pénzt még más által se hagytam tőle elvétetni, s annyit mondhatok magamról, bár nem dicsekedésképp, a Svaliséreket én magam üldöztem legmesszeb kilenced magammal, s oly közel az egész seregekhez, hogy már a gyalogság puskával lövöldözött ránk. S az elfogott svalisért is már ott fogtam el, s vezettem a golyó zápor és kartács lövések közt vissza, ugy hogy mellettem csak ugy porzott a hó a kartácsoktól. Az ekkor napi csatát mondhatom hogy csak mulatságnak vettem, s hideg vérüségemet legkisebbé se hangolva le, bennem semmi változást nem tett, bár a halál itt is több izbe környezett, s számtalan halottakat láttam. De gondoltam magamba, ha meg lőnek meg halok, s igy a szenvedésektől az ember meg menekszik. A lovasokkali csata pedig jó vivó embernek jó lovon, s kivált oly félénk emberekkel, mulattságra nézve vetekedik egy hajdani kassinó bállal. Hanem máskép történt Szebennél, az uton egy napot pihenve egy Szász faluba 20ikba estvére meg érkeztünk a Szeben szomszédságában lévő faluba éjszakára. Forpostra én vóltam kirendelve 25öd magammal Szeben fele az országuton, azon falu, Szeben feleutján lévő dombra. Köd vólt, a borzasztó hideget alig állhatta az ember képe. Az ellenség forpostjainak lókopogását, a beszédjeket is több izbe hallottuk s gyakran nem vóltak tőlünk messzebb mint egy száz lépésre, de a köd miatt észre nem vehettek. Egyszer éjjel mint egy 11 és 12 közt hallok a hátunk megett lévő faluba, ahol a mi seregünk feküdt, nagy lövöldözést s utánna a lárma dob és a lárma trombita rémletes harsogását és roppant ágyu lövéseket. Bizonyosnak tartottam az éjjeli meg támadást, hogy a falut más oldalrul támadták meg. S magunkat elveszetteknek hittük, mert a forpostról parancsolat nélkül el vonulni, főbe lövés büntetés terhe alatt, nem szabad, ellenkező esetben pedig gondoltam ha szinte a miénk győznek is, az ellenség erre fog szaladni, Szebennek s akkor is végünk, el vóltunk tökélve s helyt vártuk a következést — hogy magunkat az utolsóig védelmezve, ha lehet keresztül vágjuk, de meg nem adjuk. Inkább meg halunk. De az egész lárma csak félreértés miatt történt, valami fekete partoldalt gondolván ellenségnek arra lövöldöztek. Felvirradt végre ránk nézve szerencsétlenül kiütött 21ik s mi reggel jó kedvvel meg indultunk Szebennek előre kalkulálva a sok éhezés utánni jóllakásra és magunk kipihenésére. Mert a falvakat előttünk az uton mindenüt üressen s egy lélek nélkül — kiköltözötten találtuk. De reményünkben csalatkoztunk, mert hetedfél órai igen véres csata után kéntelenek vóltunk vissza vonulni, mert az ágyuink elromlottak, a municiónk elfogyott, az ellenségnek pedig csak egy

redoutba 24 ágyuja vólt bésáncolva, a mi seregünk bal szárnyán, ahonnan irtóztató tüz eső ömlött, halált hagyván nyomában, tüzérei igen jól lőnek. Azonban az egész tér fel vólt általok mérve, s bizonyosra lőttek. S számok a mi seregünkét kétszerezte, még is két izbe vissza nyomtuk. S ha seregünknek jobb szárnya Torda felül a Czecz vezérlete alatt jókorabb érkezik, talán nyerünk, de már akkor a bal szárny meg vólt verve a mi közép ponton vóltunk, s Czecz meg érkeztével uj lelkesedést kapva, az ellenséget egész vissza nyomtuk, valamint a jobb szárnyon is Czecz, úgy hogy kivévén a bal szárnyon, az ellenség meg vólt verve, de továb mi se tarthattuk magunkat, mert az egyedüli ut a menekülésre a balszárnyon vólt, s azt a mi seregünk oda hagyva az ellenség nyomult előre s ha késedelmezünk az utat elfoglalva bé szorit. Osztályunkról itt is irhatok annyit, hogy ha mi nem vagyunk, két Compania székely gyalogság az ellenség lovassai által bé keritve, el let vólna fogva. Pedig már alig vóltunk 60an, mert igen sokan közülünk az uton együtt másutt tartalék csapatoknak szakaszonkint elvólt hagyogatva, némelyek pedig a csata sikjáról meg szöktek. Azon felül a Generált[3] hasonlag elfogják mert leghátul maradva minden adjutánsaitól elhagyva egy dombon állott s az ellen lovassai észre vévén már rohantak reá, midőn mi észre vettük. Ő pedig a lábai öszve lévén lövöldözve, lovon, kivévén lépésbe, nem tartózkodhatik. Borzasztó vólt nézni ezt az elszántságot a mellyel várta a támadást, a lovát reájok szemmel forditotta s egy kis korbáccsal veregette nyakát. Ezt mi látva bár 6od rész kevesen, mint a reánk nyomuló lovasság, nem gondolva a veszéllyel s oroszlányi bátorságtól meghatva, felrohantunk mellé s atakot fuvatva, rohantunk az ellen felé. Ők ezt meg látva vissza futottak. S igy a hazára nézve ugyszólván csaknem a legbecsesebb élet mentve lön. A csata részleteit Szintai szóval bővebb elő beszélli — hanem nem lehet meg nem emlitenem azon változást, amit ezen napi események bennem tettek. Mert a haláltól nem félek, bátran kimerem mondani, s azt több izbe be is bizonyitottam. De embernek fogalma az ily nagyszerü ütközetekről nem lehet, csak aki benne részt vett. Mert hogy minden szempillantatba a halál környezi az semmi, mert a halál jótékonyság azon borzasztó látomásokhoz képest, mint a minek az ember szemtanui, s nem hiszek oly hideg vért vagy érzéketlen keblet a kire ez behatást s borzadást ne gyakorolna. Látva a meg csonkitott élő tetemeket, kinek a keze, kinek a csipeje, kinek a faráról a

[3] Bem tábornok.

hus, hogy a csont látszik, kinek az egész fél válla keresztül s még a mélyéből is egy darab elhordva s az agyon lövésért isten nevében rimánkodó marczangolt alakokat. S ismét másokat a kik még meg halva nincsenek s már kivinni lehetetlen ez, több, mint ember borzadás nélkül nézhetné, még a vad állatot is meg inditná. A puska golyó csak játék s a fütyölését csak közönösen veszi az ember, mert vagy halálosan talál, vagy pedig kigyógyul az ember tökéletesen, de nem csonkit. A csata térről megretirálva az egész sereg, gyalogság lovasság előre nyomult, csak mi egyedül a Vilhelm huszárok maradtunk hátul az ágyukat, muniçiós szekereket, tár szekereket fedezendők s mondhatom egyedül mi mentettük meg, s ha az ellen egy kicsit bátrabb, minket egynehányunkat semmivé tesz, ágyuinkat munición kat elfoghatja, annyival is inkább, mivel az utak nagy hegyeken menvén által, mig a szekerek le ereszkedtek sok időbe telvén, addig mi hátul egyhelybe álltunk s az ellenség ágyu tüzét szenvedtük, mert ő is meg állott s csak ágyuval lövöldözött ránk, pedig a gyalogsága is elfoghatott volna. S én kivált 5öd magammal aziergarolba hátul az ellenség és mi táborunk közt középpontba s ily tüzet állottunk ki Szebentől egy stációig, Szelindekig a hol most vagyunk, ide estve felé meg érkeztünk, s mi nem is gyanitottuk, hogy itt meg álljunk, mert hogy egy völgybe fekszik hegyekkel körül véve, s az ellenség egészen bekerithet. De az öreg General meg állott s csak ugyan 4 óráig tartó heves ütközet után vissza vertük az ellent estvéli ½ 9re. S igy reggeli 7 órától estveli 9ig 14 óráig egy huzomba vóltunk tüzbe. Másnap reggel recognostirozni vóltam az ellenséget s a nagy ködbe rájok bukkanva a forpostjokra mintegy 10 lépésre töllök, kicsibe hogy el nem fogtak a lovasok, mert más oldalról a gyalogság is jött felénk, de lovaink meg mentének. Itt Szelindeken 24ikbe dél tájba ismét reánk ütött az ellenség s a csata tartott estvéli 8utánig, a midön a miéink tökéletesen visza verték minden óldalról, mert tökéletesen körül vóltunk véve minden óldalról, s ha nem győzünk veszve vagyunk s mindenütt elfogva. De hála az égnek tökéletesen visszaverettek, pedig már a székelyek akkor nap távoztak el tölünk haza menendök három ágyuval mintegy 1200-an gyalogok és lovasok — az otthon való székelyeket magukhoz veéndök s ugy ismét uj erővel jöve Szebent az öreg Generálnak szándoka innen nem mozdulni, hanem a várt uj erőket itt bevárva, az ágyukat ujra szerelve, oly erővel támadjuk meg Szebent, hogy bár nagy áldozattal, de be nem vennünk lehetetlen, mert a General mint bizonyost mondja, táborunkba pedig olyan benne a bizodalom hogy szava Szentirás. Mert különben nem is lehet,

mert azon hideg, nyugott bátorságot a mit ő tanusitott a meg támadásoknál csudálni kell, kivált midön a golyózáporok közt az ágyukat maga sütögette s minden felül mentek hozzá a jelentések hogy a munitio elfogyott, más felől a töltések fogytak; másoknak a kapszlijok, — s hogy itt lehetetlen meg maradni, mert körülvesznek, az öreg csak nyugodtan hallgatta s hidegen mondta Macht nichs, genug nur stehen.[4] Egyéberánt magamra nézve, hogy a gondviselés tartott meg némely eseteket elő sorolok. A Szebeni csatába egy ágyu golyó a többi számtalanok közt, a melyek környeztek, egy a lovam hasa alatt ment el, egy gránát mellettem eset el, s a lovam alá hömbörödött, s midön észre vettem hogy gránát, bizonyosnak tartottam a halált s vártam az elpattanást, — de szerencsére elaludt. Egy más golyó jobb oldalon a köpenyegemet hordta keresztül. A 24iki itt lévő csatába[5] pedig hasonlóan mellettem pattant el a gránát s a lovam lábát, és hasát találva a mint elesett fére szökve, a melyemre esett, és én vért hányva a faluba szekeren hoztak bé. S még kevessé most is sinlem. De már minden veszedelmen tul vagyok. S jövő levelemet reménylem, ha csak el nem esem, Szebenből irom. —

Egyéb aránt az itteni élelem módról fogalma senkinek sem lehet; egy egy udvarba vagyunk szálva 50en 60an s egy szobába hálunk 11en 12en a piszokba, tisztát hetek ólta nem vettünk s sokan tetvekkel eltelvék. Még eddig a mit kaptunk a faluba, mindent felemeltettünk, most a marhákat disznókat öldösik, s ma már kenyerünk is érkezett, mert vagy két nap igen nagy szükibe vóltunk, ugy hogy a legények a húst kenyérnélkül ették, mi pedig lisztből magunk gyurván meg vizzel a lisztet pogácsának, hamuba sütöttük meg, s jobbizü süteményt nála soha sem ettem. De mindent örömest türünk, még a halált is, csak a hon lenne szabad. De Magyarországról semmit sem tudunk, most ugyan rossz hirek ütötték meg füleinket, mit adna Isten ne lenne igaz. — Itt Erdélybe hiszem az Istent rövid időn minden jóra fordul. Itt minden embernek egy vágy tölti bé keblét hogy a hon szabad legyen, s mellékesen hogy teszem a magam részéröl ne csak távolba tölle. Hogy még egyszer adja meg az Isten hogy kedves atyámék körébe a csendes otthoni élet boldogságait élvezhetném. Czerjékék nem tudom mennek é a vasas ezreddel, vagy otthon maradtak. Ha elmentek — a mint igérték akkor jó — de ha csak a katonaságtól akartak szabadulni ilyen időben, akkor gyaláza-

[4] Jelentése: Nem tesz semmit, elég, csak kitartani,

[5] Bem tábornok csapataival Szelindeken az őt d. u. 3—4 órakor három felől megtámadó császári csapatokat néhány órás kemény küzdelem után visszaveri és előbbi állásukba nyomja vissza.

tos emberek. Esésem következtében most vagy három nap kéntelenittettem feküdni. Még is olyan nehezen esett, hogy szolgálatot nem tehettem, s még vagy két nap nem tehetek. De azért ha ma csata lenne, — mennék s bár betegen is részt vennék. Itt azon példa beszéd, hogy a kinek pénze van mindene van, meg van hazudtolva, mert itt csak pénz van, egyéb semmi. Kedves atyámat tisztelve minden esmeröseimet csókolva kedves hugommal együtt vagyok

tisztelő Fija

Domahidi Ferencz

U. i. reményem van hogy Szebenbe bemenetelünkkor századosnak leszek kinevezve, mert a divisióba az egyik Svadron századosa örnagy lett, Zsurmai. Főhadnagy pedig mind a két századnál én vagyok az első. De érzem is hogy legjobban érdemlem.

(O. L. 1848/49-es iratok)

28.

Ribiánszky József — Walther Lászlóhoz

Kedves édes Atyám! Annyi hirek szállongnak nálunk, hogy hallásukon már kábul a fejünk, kérem édes atyát tudósitson ezen alkalommal az iránt: hogy mi a való, igaz é hogy Pest Budán megengedte hg. Windischgrätz a nemzeti lobogót kitüzetni,[1] s mi adott erre okot? igaz é hogy Kossuth közelg, s hogy Pestről a katonaság kihuzódik részint le, részint Buda városba,[2] és Szolnoknál minő ütközet volt?[3] — sat.

Mi mindjáján megvagyunk, de Gyula hasfájós, Irma is

---

[1] Természetesen e hír ily formában téves. Annyi azonban igaz, hogy a magyar érzelmű lakosság a győzelmek hírére kezdett trikolórral vagy nemzeti ruhában mutatkozni.

[2] Windischgrätz budapesti főhadiszállásán nagy rémületet keltett Perczel és Klapka jan. 22. és 25-i sikerének (Ld.: 21. sz. levél 9. jegyzetét) híre. A katonaság jelentős részét vonatra rakja s maga is másnap, január 26-án Albertibe siet, miután a pestiek „loyális érzületében" nem bízott.

[3] Január 22-én Perczel Mór Ottinger vezérőrnagy csapatait Szolnok városából kiűzi. A csapatok Abony felé menekülnek. Perczel azonban a nagy köd miatt ekkor nem üldözi őket s csak néhány nappal később, jan. 25-én támadja meg Abony és Cegléd között s 2 órai erős ágyúzás után állásaikból kiverve Irsáig üldözi őket.

gyengélkedik, — Isten mindnyájukat minden jóval áldja meg — tisztelettel maradván

engedelmes fia
Ry József

Vácz Január 28 849

(O. Sz. K. Levelestár)

29.

Menyhárt Antal — Bikkesy Alajoshoz

Már kb. 14 napja, hogy a hadügyminisztérium több tisztnek a kérvényét akik, mint gr. Esterházy, Bárczay ezredes stb., a szolgálatból való elbocsátásukat kérik, a Honvédelmi Bizottmány elé terjesztette s ez még mindig nem közölte döntését. A miniszter most azzal bizott meg, irja Menyhárt, hogy Hozzád forduljak a választ sürgetni. Számos tiszti előléptetési javaslat is van Bikkesynél, ezeknek szintén lehető gyors elintézését kéri a levélíró.

Schätzbarer Freund!

Vor etwa 14 Tagen schon sind von Seite des Kriegsministeriums mehrere Gesuche u z: des Grf Eszterházy, Oberst Barczay, Vecsey August, Voinics, Zichy, ihre Charge quittieren zu dürfen[1] dem Hohen Landesvertheidigungs-Ausschuss unterbereitet worden — und es ist noch immer kein Bescheid uns zutheil geworden.[2] Der Herr Krigsminister trägt mir auf, Dir zu schreiben und aufzufordern: dem Krigsministerium den Bescheid des Hohen Landesvertheidigungs-Ausschusses sobald wie möglich zukommen zu lassen. Es befinden sich auch mehrere Offiziers Vorschläge bey Dir, die ich wo möglich, zu erledigen bitte.

Ich zeichne mich achtungsvoll

dein ergebener Freund
Menyhárt
Oberstlt.

(O. L. Vörös A. 1192.)

---

[1] A főváros eleste után az ingadozó s csak az első sikerek hatása alatt a magyar ügyhöz csatlakozó tisztek közül számosan kérik nyugdíjazásukat. Ezek többnyire nyíltan át is álltak az ellenséghez.

[2] Kossuth a levél keltét 2 nappal megelőzően értesíti a hadügyminisztériumot, hogy a levélben említettek lemondásait tudomásul veszi, „de nehezteléssel és megbotránkozással veszi a veszély percében ily lemondásokat, s el nem mulasztandja az ilyek neveit nehezteló emlékezetben tartani". (V. ö. KÖM. XIV. 262. l.)

30.

Szabó Mihály — Fiához, Szabó Károlyhoz[1]

Kedves Károlyom! Számtartó Walbereky Aradra jött Gábris fiát meglátogatandó, hozzám is eljött, nem küldenék-e levelet tőle neked is fiam? Én, ki mindenkor óhajtottam, s óhajtom, hol és miképeni léteteket tudni: örömmel fogtam tollat jelen soraim írásokra — ugy hallottuk, hogy Aradról tul a Maroson—Kisfaludára mentetek; hanem ismét hallottuk, hogy talán még most is Aradon vagytok. Véve levelemet, végy magadnak kedves fiam annyi időt, hogy nehány soraidban értesits mind magad létéről s körülményeidről, mind az aradi vár ostromoltatása miképen reménylhető kimeneteléről, s több e tárgyat illető észre vételeidről. Nem vettétek észre; vagy nem adatott-é már tudtotokra, hogy változva a körülmények, Aradról, merre fogtok indittatni? —

Elmented olta, ugy tetszik, naponként jobban ugyan, de egésségemet illetőleg, még is csak gyengén vagyok: adja jó Istenem, hogy mielőbb annyira javulhatnék, hogy hivatalos kötelességeimet, már minél előbb teljesithetném; adja jó Istenünk, hogy te is kedves fiam, a legdrágább kinccsel, a jó egésséggel dicsekedhessél minél állandóbban és minél tovább. Jó anyád — ha jókorabb értesülhetett vala Számtartó ur meneteléről; nehány pogácsát küldött volna; de bizony mikor megtudta az indulási időt, már akkor nem volt annyi idő, mennyit ez anyai szándék teljesitése igényel vala magának; majd talán lesz még ebben is mód és alkalom. Égi legjobb atyánk áldjon meg kedves fiam, és vezérelje lépteidet; ez adjon mindenben szerencsét, kivánja K. Tarcsán Jan: 30:1849;

Szerető atyád

SzM
mk.

Berman urnak irtam Gyarmatra, küldené hozzám Csifen hagyott vadásztarisznyádat: de biz a nem küldte s hihetőleg a rossz lelkü Csárdás miatt többé az kezedhez nem is jutand.

(O. Sz. K. Levelestár)

---

[1] Ld.: II. k. 29, 30, 112, 122, 159, 201, 220. sz. leveleket.

31.

Irinyi Bertalan — Apjához

Szeged, 30./I. — 849.

Kedves apám!

A ki tudja, mily körben élünk itten, fennakadás nélkül áttlátja azon lehetetlenségeket, mely mindenkit hátrált, sorsárul bár mely csekély vázlatban is, legkedvessebjeinek hirt adhatni — ez ki mondhatatlan fájdalmat okoza szivemnek, s vért facsart abbul könny helyett, mert azokat, kiket a teremtő után imádok s töllök éltem függ, a várakozás, a remény tusakodása közt mind eddig függőbe tartám és az apám anyám s elhagyot kedves hü nőm, — szerelmem azonban vivott a gond csomóval, s kikutatta végtére azon lehetőséget, mely a sors egyeztével célhoz vezérlendi leveleimet.

Tábornokom,[1] kinek kegyeit birom, megengedte legényemet leküldhetni, és én egész bizodalommal, nyugottan teszem legdrágább kincsemet ezen ember kezeibe, kérem én Istenem vezérellye szegényt helyettem szerencsésen azok közé, hol nékem a boldogság egész tökéletességében virult, és fog melyen kivül nyugodt, soha soha és sehol lennem nem szabad.

Annyi mindenrül irhatnék ha üdőm, mely fogyatékán van engedhetné? Azt mégsem hagyom érintetlenül, hogy Verbászruli kijöttünkkel a rác elemek egész nagyságába törtek ki, szivem hasad a sok honja vesztett véreinkért, kik a fenék elől futnak cél nélkül — s ennek meg kelle történni, — jön üdő, mikor Isten azon sulyt, melyet leckére állhatatosság próbájául most reánk rov, ugyan azzal minden ellenségünket le alázand, *ép általunk,* igaz ügyünk ezt csirázta szivemben, s hitem abban nem csal meg. A legujjabb — a szegedi tábor Pest felé indul legfeljebb 3 napok alatt, a következményét ezen expeditionak majd ki izzadja a debreceni sajtó.

A legnagyobb szerencsémnek tartom ily zavarok közepette szives köteleségemnek bármely áron is megfelelhetni, csak annyit tehetek még e sorokhoz, érdemesitsen szeretetére ez után is ugy, mint én azt siromig megérdemleni öntudatombul óhajtom. Imátkozom egésségeért, engedje Isten apámnak kezeit sok éveken tul csókolhassa engedelmes fia

Bertalan
huszár örnagy

---

[1] Vécsey Károly tábornok, a bácskai sereg parancsnoka.

P. s. Anyámat — Cornelkámat — látogassa néha Örzsit — köszöntöm igen sokszor.

Egy uj határozat következtében —, seregünk innen nem Pestnek, de Vásár-felé induland február 2kán.

(O. L. 1848/49-es iratok)

32.

Kossuth Lajos — Szemere Bertalanhoz

Január 30. 849.

Szemere Bertalan országos biztos Urnak! Január 28-ról Nagyfaluból (!) irott jelentésére a honvédelmi bizottmány rendeletéből válaszolom:

A bizottmány köszönettel veszi önnek tanácsait; ámbár az mind olly dolgokat foglal magában, miket a honvédelmi bizottmány különben is szerencsés volt tudni: s általában tanácsokban igen nagyon bővelkedik, de fájdalom a végrehajtásban vannak azon hiányok, melyek minden tanácsok sikerét semmivé teszik. És ez az a min legalább segiteni nem tudok; mert egyéneket nem tudok teremteni.

Ime ön hazánk kevés erélyes emberei legerélyesebbjeinek egyike, ott van Tokajban, biztosi hatóságának felmaradott egyik főhelyén; és Ön ott helyben nem akadályozza meg, hogy a kormány positiv rendeleteinek ellenére, roppant fontosságu communicationalis kincsünk a Tokaji hid[1] leégettetett botrányosan, menthetetlenül. És még Ön is majd Tokajban maradt — a mint irja.

És azon tisztet ön még sem lövette agyon! hanem máshová tételét sürgeti?[2] s tüstént fő tisztet sürget — amire feleltem hogy nincs, s hogy is lehessen, ha a hadjárat nem képes önök seregében egy embert nevelni, a kit helyére javaslatba tehessenek.

A honvéd tisztek ölik meg a hazát — mondja ön — s én még nem kaptam jelentést, hogy ezen hazát ölő honvédtisztek közül kötelessége mulasztásáért, az Ön teljhatalmu biztosi felügyelése alatt álló seregnél csak egy is megbüntettetett vólna.

Az mondja ön ne tegyünk az uj zászlóaljakhoz régi tiszteket. — Hát mit tegyünk kérem? táblabirákat.

---

[1] A tokaji hidat — Szemere jelentése szerint — egyenes utasítás ellenére Friwisz Ferenc tüzérszázados égette fel.

[2] Szemere Friwiszt vád alatt Debrecenbe küldte, hogy ügyében ott ítélkezzenek. Aprilisban, 3 havi vizsgálati fogság után Friwiszt felmentették.

Azt mondja ön ne szaporitsuk a sereget, hanem organizáltassék, disciplináltassék. Ez utóbbit mink tegyük-e Debrecenből Tokajban, Szolnokon, Szegeden, Aradon sat. vagy az illető sereg vezérei és az országos biztosok; — igen szeretném, ha ön szives volna megmondani, hogy miként történhessék, az elsőt pedig ha nem tesszük, ugyan honnan teljesitsük minden hadsereg vezérnek erőszaporitás iránti kivánatait.

Azt mondja ön adjunk 2500 miguel hőst — ez többet ér 10.000 Bochkai óriásnál![3] — nagyon szép, csakhogy kérdeznem kell, hol van az a 2500 miguel hős, hogy oda adhassuk.

Ormayról szól ön — Ormay Száz századosnak[4] nem parancsnoka — Száznak tudnia kell, ki az ő parancsnoka, s kinek tartozik engedelmeskedni, ha én országos biztos volnék valamely hadseregnél, s azon sereg tiszteivel egy nagyváradi őrnagy disponálna, én a tisztet a ki engedelmeskedni merne ennek, profoshoz küldetni követelném. Őrnagy Uram iránt majd én fogok rendelkezni.

Ön még az országgyülés lételét is bajnak nyilatkoztatja, s arról szól, hogy minden rést mely oda vezet, beakarunk tömni. Ez különös! Pedig Debrecen körül a most alakuló rekrutákon kivül egy katona sincs. Egyébkint csak az kellne még hogy hagyjuk tul a Tiszára is átsétálni az ellenséget, akkor hol lessz Magyarország; és hagyjuk a pénzmühelyt elzavartatni, mikor, mikor aztán 3 hétig egy fillérünk sem lessz; ha csak pénzzé nem változtatjuk azon tanácsot, hogy veressünk ezüst, és pakfong 30 krajczárosokat — mit igen szeretnénk, ha ön szives volna megmondani, hogy miként történhessék ez innen, és mindjárt. Történetesen Dembinszkynek egy pecsét nyomóra van szüksége, s nem tudok neki csináltatni.

Ha ön az országgyülést bajnak tartja, vegye át Cromwell[5] szerepét. Én nem teszem; s pedig azért is nem, mert először nincs reá hatalmam, másodszor akaratom, s harmadszor mert ezt tartanám a haza halálos döfésének.

Mondja ön hogy őröket állitott Füredig. Igen helyesen tevé.

---

[3] A Bocskay-zászlóalj és lovascsapat szervezése január folyamán sok nehézséggel járt, ezzel magyarázható, hogy Szemere a felvidéki hadjáratban a rendezettebb, fegyelmezettebb sorkatonasággal szeretné megerősíteni seregét.

[4] Ormay Norbert őrnagy — aki vadászcsapatok felállításával volt megbízva — előbb Gyöngyös, majd Szeged, a levél keltének idején Nagyváradon működött; Száz (Szász) János őrnagy, a pesti önkéntes nemzetőrségből alakult 7. zászlóalj parancsnoka.

[5] Cromwell Olivér, a XVII. században lezajlott angol polgári forradalom vezére.

De ezt mi is tevénk; hanem a tokaji hidat mi innen meghem őrizhetjük a bünös elégetéstől.[6]

Görgeyről mondja ön hogy semmi hir; s azt tanácsolja vagy hivassák vissza, vagy engedelmeskedjék. Szives köszönet a tanácsért — miként effectuálná ezt ön? bátor vagyok kérdezni. Mi azt gondolók biztosokat kell e végre küldenünk — küldénk — s nem tesznek jelentést.[7] Méltóztassék elhinni theoriai tanácsban nem igen szükölködünk — hanem embereket a végrehajtásra nem tudunk teremteni.

És én szinte borzadok, hogy Görgey most engedelmeskedni talál nekünk, s engedni ön felhívásának, borzadok, mert nem volt ki megakadályozza, hogy egy kapitányra ne bizassék a tokaji hid — kit ön már régen vagy árulónak vagy gyávának bélyegzett — s ezen ember a hidat elégeti, s igy Görgeyt, ha jőni talál, Klapkától elvágja, veszélybe dönti — úgy hogy aligha egy ármádát nem kell teremtenünk, hogy Görgeyt megmentsük — mert a tokaji hid elégetése által el van vágva.

Végre az országos haditenvet a mi illeti: Tessék elhinni annyi kis belátásunk nekünk is van, hogy ezt szükségesnek látjuk, s azon terv meg is van, és van basirozva Pest elleni combinált offensivára — a baj eddig csak az volt, hogy Görgey 50 mértföldnyire van; és még csak seregének elvehetését sem birjuk a sok kormánybiztosok miatt constatirozni — Mészárost megvernék; s a derék Klapka ellenében 16,000 ember állitattak — Eszterházy elárulta a Bácsi sereget, s Nádossyt[8] leküldtük orvoslására s az is elárult, végre Vécsey által megmentettük a sereget,[9] s most utban van Szegedtől felfelé. Damjanics szintugy utban a távol Torontálból,[10] és sár is van Békésben, meg Szentes körül, pedig igen nagy, és az ágyuk történetesen nem tudnak repülni — Perczel pedig — — no de hagyjuk annyiban — elég az: hogy van terv is, van már most fővezér is (Dembinszki),[11] csak feleljen meg a végrehajtási erély a terveknek, meg lesz a siker; de ha ez nem lessz, ez sem leszen.

---

[6] Ld.: az 1. sz. jegyzetet.

[7] Kossuth január 13-án Luzsénszky Pált és Ragályi Ferdinándot küldi teljhatalmú biztosokként Görgey táborába, hogy ezek Görgeyt ellenőrizzék és a hadműveletek állásáról neki és Szemerének jelentést tegyenek.

[8] Ld.: 29. sz. levél 1—2. jegyzetét.

[9] Bácsi sereg fővezérletét Vécsey, Eszterházy és Nádossy árulása után, jan. közepén veszi át. Jan. 18-án indítja el a sereget Verbászról, s jan. 25-én érkeznek Szegedre.

[10] Ugyancsak január 16-án kezdi meg a kormány rendeletéből a bánsági sereg Damjanics vezérlete alatt a felfelé vonulást, hogy ezáltal az erők koncentráltassanak.

[11] Ld.: 21. sz. levél 8. jegyzetét.

Én azt hiszem a haza még is meg lessz mentve. De ha elveszne — a honvéd tisztek — a végrehajtási hiányok, sokaknak pulyasága, másoknak árulása, alattomos intrigák és — a sok theoriai tanács öl meg.

Mert hiddje el tisztelt bajtárs Ur, a tanács özönlik minden oldalról, több idő kell ezeket elolvasni mint egy hadsereget teremteni; s ha aztán azt mondjuk a tanácsadónak: „tedd hát, hajtsd végre" készen van a felakadás.

Ön egy pár órát vesztett különben igen becses levelével, én szintannyit — a feleletettel — s a resultátum? — semmi. Bocsásson, de igazán bocsásson meg, nervosus vagyok, annyi bajom van az emberekkel. Bocsásson meg, hogy viszonoztam levele hangulatát. Isten áldja, egy igen fontos, most vett hirt ide zárok.

Kossuth
m. s. k.

(Másolat. Borsod-Miskolci Múzeum.)

33.

Dömе Károlyné — Rakodczay Andráshoz

Csak hosszú hallgatásából gyanitották, hogy elutazott a többiekkel. „Te mindenütt ott akarsz lenni, maga kárán tanul az ember", korholja fiát a levélíró. Újságot nem írhat otthonról, mert lapok nem jönnek s Lenti kívül esik a forgalomból. Hírek ugyan szép számmal keringenek, de ezek többnyire nem felelnek meg a valóságnak. A posta hosszabb ideig le volt zárva, még most is rendszertelen. A legtöbb levelet felbontják, így magánügyekről sem lehet szabadon írni. Pénzt nehéz küldeni, a posta semmit sem vesz fel s Kismarton felé sem mennek küldemények, minden megállt. A tél nagyon kemény.

Lenti den 31t Jän. 1849.

Lieber Sohn Endre!

Deyn schreiben von 24t dies ist uns Gestern Eingehändiget worden. Auss diesem haben Wir ersehen dass dich deyne Gesundheit bessret und du wider auf deynen Posten bist. Deyne Krankheit hat uns der Csilag Latci, den Wir grüssen, und einstweilen von seynen Glücks Wunsch dancken, geschrieben, aber nicht dass du mit der Jugend Auch Abgereist bist. Nur Muthmassten Wir, da du so lange nichts hören liessest, dass Auch du mit den Übrigen Abgereiset bist. Wie weit wahrest du

nun, weil du nur Gesund bist, auch du hätest bleiben könen, wie Natzi. Aber du musst Überall dabey seyn, mit eigenen Schaden lehrnet mann, du wünschest zu erfahren wie es uns gehet? Gesund sind wir alle den Schöpfer sey es Gedankt, aber Neuigkeiten kan Ich dir keine schreiben, Denn Zeitungen komen keine, Privat Nachrichte gibt es wohl manche, aber diese sind meystens Lügen. Die Posten wahren längerer Zeit abgesperrt, auch Gegenwärtig noch unordentlich, die meisten Brife werden erbrochen, so kan man selbst Privat Angelegenheiten nicht frey schreiben. Und hir sind keine Neuigkeiten, du weisst ja dass Lenti ganz Ausser der Strasse liegt. Poja Joska ist immer reisfertig aber wann Er abgehen wird weiss Ih nicht. Moriz hat schon seyt Novem. nicht geschrieben Lotti einmal seyt Sie Verheiratet ist. Sie schreibt Zufriden zu seyn. Auch von Szencz und Vidor keine Nachrichten, wo Jantsi wissen Wir nicht.

Schreibe recht bald. Wir haten einen sehr strengen Winter, wie oft haben Wir den Armen Pál bedauert, so herum zu wandern in der Kälte. Nun sind Wir beruhigt, da du schreibst dass Er gesund und gut gelaunt ist. Got gebe Friden dem Lande. Wegen den Geld wird der Fater Anstalten trefen dass du selbst bekamest, aber es ist jezt schwer da auf der Post nichts Angenomen wird, und nacher Eisenstadt gehen auch keine Liferungen Alles ist im stocken. Nun Lebe wohl von uns Allen oftmahl küssend bin Ih dich Liebede

Mutter

K Döme

(O. Sz. K. Quart. Hung. 2191.)

34.

Podhorszky Lajos[1] — Széchenyi Bélához

(1849. jan. vége vagy febr. eleje.)

Édes Bélám!

Végbucsum előtt nem akarlak vádolni, bár fáj hogy levelemre épen egy hanggal sem válaszolsz. Ma dül el, látlak-e még vagy sem. Welden parancsnok Austria tartományából számüz; s e tette által, bár tőled elszakadok, azon boldogok sorába he-

1 Széchenyi István kisebbik fiának, Bélának nevelője.

lyez, kik hazájukért szenvednek. Kettős emlék kötend ezentul lelkünket egy még szorosabb barátságba, idegen honban bujdosand a számüzött magyar, ki téged karjain nevele. Most hiszem, nem felejtesz el. Csak most boldogan várom az órát, melyben évek után, ha az Isten ugy akarja, lelkes ifjuul látlak viszont. Eddig reménylém, hogy atyáddal szólva, én végezhetem azon fiunak nevelését, ki iparkodásomat szorgalma, s kristálytiszta szivével jutalmazá: hittem, hogy édes anyád jobb szándokra buzdul, s visszahijja azon embert, kinek hüségében, tudom soha sem kételkedett. De bár miként történjék a sors parancsa, atyáddal őszintén szólj s kérdezd meg, melyik bátyád példája szerint akar neveltetni, mondd meg, hogy énvelem férfivá s hasznos magyar polgárrá nősz vala föl, valld meg hogy német intézetbe s latin nyelvre nem akarsz szorittatni. Mind ezt atyáddal közöld, édes anyáddal hijába ne vitázz: légy illő tisztelettel iránta, de egyszersmind a mit jónak látsz vagy rossznak, arról ne hadd magadat semmi módon lebeszéltetni. A te korodban sok fiu dicsővé lőn már, csak akarnod kell midőn alkalom kivánja. Oly korban menté meg a francia királyt vadkan fogai elől egy nemes fiu, oly korban, mint te, áldozá föl magát Louis Philippe öccse nevelőjéért, egy bomba roppanásakor magát közbevetvén, oly korban vivott meg az ángol fiu a fene cápahallal, atyát haláltól megmentvén. — Az akarat teszi, de ez nem veszekedő, de nyugodt, szándokát keblébe rejtő, nem durva de nemesen ellentálló.

Anyád ugy látszik még mindig nem ösmer. Mondd meg neki, hogy mielőtt Cenkről elindulék, a biróhoz mentem, kinél a helység elsői valának. Épen átkozták a földesurakat, kik az idegen pusztitó katonát reájok hoztának. Nem kimélték atyádat sem. Akkor én megmagyaráztam nekik a Kossuth s Széchenyi politicája különbségét, meg győztem őket arról, hogy mind a baj nem történik, ha atyád tanácsára hallgatnak. Mind ezt nem nem hitték volna, ha még a Gróf szolgálatába volnék, de hitték most, midőn ily szörnyü körülményekben elbocsátottak. Hittek annak, ki ahelyett, hogy mint nemtelen lélek, házatok ellen kikelne, a Gróf hazafiságát magasztalám.

Mondd meg tovább, hogy meghallván Széchenyi Pál pénzszükét, ámbár tudtam, hogy ő is a többi nénékkel vallásom miatt ellenem müködött, nemes bosszum az volt, hogy pénzemmel meg kináltam. Mondd meg neki, hogy ármányos Lunkányi cselszövéseit biztos főből ismerve, sőt a Soproni parancsnok segédétől is hallva, hogy ellenem gyanusitva tör, nem tartám méltónak e szolgák szolgáját, hogy féregkint agyontiporjam. Nem

tudja anyád mi fáj nekem, nem hivatalom, nem uri háza, haném az fáj, hogy tégedet silány mesterek, tanitók, intézetek által oda fog vinni, ha magad törekedel derék maradni, hová Alfred, Geyza jutott, hova jutand a munkakerülő Imre[2], hova minden saloni csudaféle uracs el jutand okvetlen. Isten ne adja, de a félelem nem hagy alunni.

Tudja anyád, hogy bár jogom volna, Döblingbe nem tolakodtam; ma valék édes anyádnál, hogy ha csakugyan Bécset oda kell hagynom, legalább passzus-t eszközöljön számomra: nem vala ideje elfogadni, nálánál kit ismerek mást, hogy hozzá folyamodjam?

Élőfájdalmam mélyéből irtam atyádnak Cenkről, egy igét sem válaszolt: most mint egyetlen nemtőmhöz fordulék hozzá, ki hatalmas neve által segithetett, egy szava által föl vagyok mentve minden kintól — ő, öt órára rendel. Ha én öt óráig várok, midőn a hid fölénk szakadt, akkor anyádnak két fiával kevesebb van.[3] De jól van, hadd harcoljanak Pontius Pilátustól, számüzzenek vagy zárjanak el, — lelkem tiszta, s a hazaszeretet s irántad ólhatatlan barátság lángja, hévbüszkeséggel töltendik el keblemet. Neked, drága Angyalom, hatalmas, mely a börtön sötét falait is barátság templomává változtatandja.

Tisztelt édes jó atyádat nevemben, s kérd ne engedje, hogy téged a mechanikai pályáról, holmi hivatlan tanácsadó nének s bátyák, félrevonhassanak: köszönd meg azon irántam táplált bizalmát, hogy rám legnagyobb kincsét, gyermekei boldogságát, bizta. Isten Veled Bélám

száműzött nevelőd

Podhorszky

Oldalt a margón: Ma még láthatnál estve, de tudom nem jösz el, ma még irhatnál, de ezt sem reménylem. Isten Veled!

A hátlapon: Széchenyi Béla Nevendékemnek Lakán. Ha külföldre irsz, magad neve helyett irj, Ormay Zalán, én e francia név alatt irok Olan Valgodmar. De a levél külsején a rendes nevemet kell irnod, mert másként nem kapom meg. Adieu.

Podhorszky

(O. L. Széchényi cs. lta.)

---

[2] Zichy Alfréd, Széchenyi István mostohafia, Széchenyi Imre és Géza unokaöccsei.

[3] Ld.: I. k. 219. sz. levél 2. jegyzetét.

35.

Szemere Bertalan — Kossuth Lajoshoz

Kossuth Lajos Elnök Urnak Hosszu levelére[1] (költje nincs, talán Január 30. 1849)[2] röviden válaszolok.

Nem hiszem, hogy a honvédelmi bizottmány gunyos és éles hangon kivánt volna levelemre válaszoltatni.

Én e hangon a haza jelen szent korszakában nem felelek.

Jövendőben is megmondom véleményemet és tanácsomat, nem okoskodásból, hanem egyszerüen lelkiismeretes hazafiui kötelességből. Választ nem kivánok rá, mert az puszta vélemény, önöktől függ elfogadni vagy nem fogadni.

Részemről engem nem bánt soha a figyelmeztetés, meghallom szivesen, és teszem csak kötelességből.

És végzem válaszomat, mert érzem, a nehéz halgatással, a nem viszonzással a hazafiság diadalmaskodik bennem az enérzésen.

Nagyfalu februar 1. 1849.

Szemere m. s. k.

(Másolat. Borsod-Miskolczi Múzeum.)

36.

Czuczor Gergely[1] — Toldy Ferenchez

[Toldy kézírásával]: Vettem febr. 2. 1849.

Kedves barátom!

Horáczot visszaküldöm. Virgil müveit kérem. Ne feledkez-

---

[1] Ld.: 32. sz. levelet.

[2] Az általunk ismert másolat, melyet a Borsod-Miskolci Múzeum őrzött, keltezve van, valóban január 30-ról.

[1] Windischgrätz a főváros elfoglalása után tett „védelmi" intézkedései során a lakásán betegen fekvő költőt, Czuczor Gergelyt is elfogatta s törvényszék elé állíttatta, mely őt a decemberben a Pesti Hirlapban megjelent „Riadó" című verséért 6 évi vasban eltöltendő várfogságra ítélte. Sokak, elsősorban Teleky József grófi, az Akadémia elnöke s Toldy Ferenc, annak főtitkára közbenjárására (Ld.: 37, 38. sz. leveleket) fogságát enyhítették, munkalehetőségét többé-kevésbbé biztosították. (Fogarasi Jánossal az 1858-ban megjelent Akadémiai Nagy Szótáron dolgozott) 1850-ben Kufsteinba vitték várfogságra, honnan 1 év múlva kegyelem útján szabadult.

zél el rólam. Jó volna talán, ha a primás[2] és Pesten levő főpapok is folyamodnának értem. A gróf[3] jóakaratában, és bölcseségében sokat bizom.

A hadi törvényszék hat évi várfogságra ítélt. Szörnyü büntetés! De bizom Istenben, Isten után Ő Felsége kegyelmességében, és a Kormányzó Herczeg[4] megkegyelmezésében. De ha beteg leszek ez szomorit! Isten veled.

(Akad. M. Irod. lev. 61. f.)

37.

Teleki József — Windischgrätz Alfrédhoz

Mint a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, Teleki a Czuczorra kiszabott, Kufsteinban eltöltendő 6 évi várfogság enyhítéséért jár közben. Czuczor az Akadémia tevékeny tagja, akinek hosszabb időre való elvesztése pótolhatatlan veszteség volna, mivel ez a munka közepén ragadná ki őt az Akadémia Nagy Szótárának szerkesztéséből, mellyel évek óta foglalkozik. Teleki véleménye szerint Czuczor csak „Riadó" c. versével kompromitálta magát. Anélkül, hogy ezt mentegetni akarná, kéri Windischgrätzet, mérlegelje azokat az izgató és megtévesztő befolyásokat, melyek a szerző tüzes hazafias kedélyét így elragadták, s őt egy ily költőietlen s rendes gondolkodásmódjától távolálló vers megírására indították. Vegye figyelembe továbbá Czuczor őszinte megbánását, melyről Teleki maga győződött meg. Czuczor igazi mérsékelt és loyális felfogását a Mezei Naptárban megjelent „Szabadság, egyenlőség, testvériség" c. verse mutatja. Aki ezt írta, csak beteg kedélyhangulatában írhatta a „Riadó"-t. Czuczor nem is vett soha részt politikai klubbok életében, agitációiban, csak oktatói pályájának s irodalmi munkásságának élt. Legalább arra kellene a magyar irodalom és az Akadémia érdekében lehetőséget nyujtani, hogy mint elítélt, betegségét kezeltethesse, s a Nagy Szótár szerkesztését tovább vihesse. Annál inkább enyhíteni kellene sorsán, mert egyébként a rá kiszabott fogságának egy kis részét is aligha fogja túlélni.

Durchlauchtiger Herr Fürst Feldmarschall!

Der Benediktiner Czuczor soll auf sechs jaehrige Gefangenschaft in Kufstein verurtheilt seyn.

Euer Durchlaucht werden dem Presidenten der Akademie erlauben Sie, in vollem Vertrauen auf Ihr Wohlwollen gegen gefallene Ehrenmänner, um Linderung der Strafe zu bitten, zumalen da der Verurtheilte ein eben so ruhmgekrönter als fortwaehrend thaetiger Mitglied der Akademie ist, dessen Verlust auf lange Zeit unersetzlich seyn dürfte, da er seit mehren Jahren

---

2 Hám János. (Ld.: I. k. 196. sz. levél 5. jegyzetét.)
3 Gróf Teleki József. (Ld.: a következő levelet.)
4 Windischgrätz.

ausschliesslich mit der Redaction des grossen Wörterbuchs der Akademie beschaeftigt ist, und sein Unglück ihn dieser Arbeit in der Mitte derselben entrücken würde.

Durchlaucht! ich kenne nicht das Verbrechen, dessen der Verurtheilte gezeiht wird; da ich aber den Mann, seinen Character und seine Praemissen kenne, bin ich überzeugt, dass ihn nur sein Lied „Riadó" compromittirt haben kann.

Weit entfernt dieses Lied an und für sich zu entschuldigen bitt ich Eu. Durchlaucht *die aufregenden und beirrenden Einflüsse* gütigst zu würdigen, unter denen ein feuriges patriotisches Gemüth, seiner durchaus loyalen Natur untreu werden, und in Gefühlsausbrüchen Erleichterung suchen konnte, die eben so unpoetisch als seiner gewohnten Empfindungsweise gleich unangemessen und unwürdig sind.

Ich bitte sein eigenes aufrichtiges Bedauern für ihn sprechen zu lassen, das er wie ich selbst erfahren habe, empfand (und das er gewiss auch bei Gelegenheit seiner Verhöre an den Tag gelegt) als er nach dem Einrücken der kais. Truppen in Pesth über Manches, was den Einwohnern der Stadt bis dahin vorenthalten blieb, sich aufgeklaert sah.

Ich beziehe mich hiebei zugleich auf sein für das Landvolk geschriebene und durch den Mezei Naptár verbreitete Gedicht über „Freiheit, Gleichheit u. Brüderlichkeit" welches ein treues Bild seiner gesunden, gemaessigten, humanen und loyalen politischen Sinnes giebt, wie dieser in ungetrübter Seelenlage sich durchaus lobenswerth äeuszerte. Der Verfasser *dieses* Gedichtes konnte *nur in kranken Gemütsstimmung das Riadó schreiben.*

Ich bitte seinen bisherigen Lebenslauf für ihn sprechen zu lassen, der in jeder Hinsicht tadellos ist; wobei ich noch bemerke, dass er nie an politischen Clubben und Agitationen Theil genommen, überhaupt weder durch Rede, noch durch Schrift, noch durch That Zeichen politischer Tendenzen gab: und stets nur dem Lehramt und durch seine schriftstellerischen Arbeiten der Wissenschaft lebte.

Ich bitte ferner aus Rücksicht für die Academie und ungarische Literatur den Verurtheilten gnaedigst in eine Lage zu versetzen, dass er seine schwaechliche Gesundheit, welche empfindlichen und gefaerlichen Unterleibleiden unterworfen ist, pflegen, und dabei jener wissenschaftlichen Arbeit, welche ihn gegenwertig beschaeftigt hat, naemlich der Redaktion des grossen academischen Wörterbuchs, auch ferner obliegen könne! Hiefür wird Eurer Durchlaucht die Wissenschaft und die Academie Dank schulden.

Endlich bitte ich Eure Durchlaucht die bleibenden Verdienste dieses Unglücklichen um die Literatur, den hohen Ruhm und die Achtung die seinen Nahmen umgeben, so wie die Theilnahme, die das ganze Vaterland seinem Unglück zollen wird: für ihn sprechen zu lassen; und ihn um so gewisser zu retten, da wenn er der ganzen Strenge des Urtheils verfällt, schwerlich einen kleinen Theil der ihm bemessenen Zeit überleben dürfte.

Im festen Vertrauen, dass Eure Durchlaucht in diesem Falle, der nicht bloss die Angelegenheit einer Einzelen ist, Gnade für Recht ergehen lassen werden, zeichne ich mit Hochachtung

Eurer Durchlauchts

Gyömrő, am 3-ten Februar 1849.

ganz ergebenster

(Levéljogalmazvány Toldy Ferenc kézírásával. — Akd. M. Irod. lev. 4r. 149.)

38.

Czuczor Gergely — Toldy Ferenchez [1]

[Toldy kézírásával]: Vettem febr. 4. 849.

Kedves barátom!

Mozdits meg mindent, hogy legalább idegen országi fogságra ne vigyenek. Nem volna-e jó, ha Babarczy,[2] Havas,[3] és több más kedves emberek is megkeresnének, hogy esedezzenek értem?

(Akad. M. Irod. lev. 61.)

---

[1] Ld.: 36. sz. levelet és vonatkozó jegyzetét.

[2] Babarczy Antal az udvari reakció egyik hazai főképviselője, Windischgrätz csapatainak élelmezési biztosa. Pest megye és a Jászkun kerület császári biztosa.

[3] Havas József 1847/48-ban Pest reakciós követe, 1848-ban az első felelős minisztérium egyik osztályfőnöke (közlekedésügy). 1849-ben a fővárosban visszamaradva vállalja a budai kerület császári biztosi megbízatását.

39.

Toldy Ferenc — Rimely Mihályhoz[1]

Méltóságos és Főtisztelendő Főapát úr!

A körülmények sürgetős volta kényszerit szegény Czuczor ügyében Méltóságodhoz folyamodnom. Egynapi mulasztás egész életére kihathat, vagy inkább életébe kerülhet. Méltóságod tudja sorsát: az borzasztó, ő azt tul nem éli. Gyenge lelke elvész, még elébb gyengélkedő teste. Méltóságod el fogja feledni, hogy mikor ő a veszélyt még nem hitte, elbizakodó sőt gyengédtelen, hogy ne mondjam hálátlan volt Méltóságod aggodalma iránt; Méltóságod ugy fog tenni, mint a jó atya, ki vétkes fiát is szereti és védi szerencsétlenségében: Méltóságod nem lesz ez áldozattól idegen és személyesen fogja büntetése enyhitését a teljhatalmu hercegnél szorgalmazni: ha erről meg nem volnék győződve, térdenállva esdekelnék Méltóságod előtt... de igy azon bizodalom éltet, hogy Méltóságod jövetele levelemet is megelőzi: csak az időnek szorongó futása késztetett e vajha felesleges sorok irására. Azon kivül a hercegprimás tegnap estve ugy nyilatkozott előttem miszerint várja Méltóságodat hogy együtt tanácskozván, egyet értve tegyék a mit tenni lehet és tenni kell — engedje meg Méltóságod hozzá tennem: amit a haza s a jövendőség előtt elmulasztani nem szabad. Czuczor elveszte nemzeti veszteség, mert megkezdett munkáját nincs ki befejezze, s az utókor megfoghatatlannak tartaná, mikép nem lehete a Lovasy László nyomoru sorsától[2] megmenteni e nagy érdemü és nagy dicsőségü név viselőjét!

A kérelem tárgya, Méltóságos Ur, nem „megkegyelmezés", nem az évek megröviditése: ezeket meg fogja röviditeni a közbocsánat, mely nélkül nem végződik forradalom: de Czuczor ez időt bármely közel legyen is az, meg nem éri Kufstein pinceoduiban!

Minden meg van nyerve, ha kieszközöltetik, hogy oly állapotba tetessék „a tudomány érdekében" hogy a nagy szótárt befejezhesse. Csak ezt!

Méltóságodhoz általam az Académia (mely szinte tett lépést), az irodalom, a haza folyamodik. A hatás, melyet elitélte-

---

[1] Ld.: 36. sz. levelet és vonatkozó jegyzetét.

[2] Lovassy László a Wesselényi körül csoportosuló országgyűlési ifjak egyike. 1836-ban Wesselényi mellett tartott beszédéért elfogják s mint politikai foglyot 10 évi várfogságra ítélik. Spielbergben a fogságban megőrül.

tése tett, roppant, s a hazafiak szemei Méltóságodra vannak függesztve. A siker alig kétes.

Bocsásson meg Méltóságod aggodalmamnak, s engedje, hogy mint barátom nemeslelkü atyját tisztelhessem!

Pesten, febr. 5. 849.

Méltóságod
alázatos szolg.
T. F.

(Akad. M. Irod. lev. 4r 149.)

40.

Szilágyi Béla — Bulyovszky Gyuláné, Szilágyi Lillához

Pest, Télutó, 6. 1849.

Kedves szeretett testvérem Lillám. Sebesen irok mert a kocsi néhány perc mulva indul, s ha ezen alkalmat elmulasztanám, rosz fiutestvér volnék. Irnom valami különös nincs, mert ha volna is nem szabad. A Ludoviciából kipottyantam, mert a professzorokat kik már bent laktak egy délután, mind szétkergeték,[1] a rendes tanodákba sem járhatok, mert már igen sokat elmulasztottam, s igy én két szék közt a pad alatt maradtam. Köszönöm azt az 500 puszit, (mert a többi 500 puszit anyám küldte) melyet leveledben küldöttél, de a levélhozó ugy járt vele, mint a cigány a rákkal, mely kosarából elmászott, de a levélben megvolt. Bulyovszky sógor urat[2] tisztelem, téged pedig igen sokszor csókolnálak, de messze vagy, azért azt csak akkorra hagyom, hogy ha te Pestre, vagy én hol te vagy megyek, s akkor is csak ugy, hogy ha Bulyovszky sógor úr megengedi, mert már a száddal hiába csak ő parancsol. Tanácslom hogy jer vissza Pestre legalább volna alkalmad a szinpadon nagy szerepekben müködni. De a kocsi indul tehát isten veled, emlékezzél meg néha üres óráidban a téged forrón szerető testvéredről

Béláról.

U. i. kérlek, ha lehet, irj egy pár sort minél hamarébb.

(O. Sz. K. Levelestár)

[1] A Ludoviceum hosszas vajúdás után már csak a főváros megszállása után, január 7-én nyilt meg. Néhány nappal később azonban már fel is oszlatták és az épületben kórházat rendeztek be.

[2] Bulyovszky Gyula, a márciusi ifjak egyike, Szilágyi Lilla férje.

Lobkowitz hercegné — Görgey Guidóhoz [1]

Bár a levélíró meg van győződve arról, hogy Windischgrätz herceget cselekedeteiben csak a kötelességérzet vezeti, ennek saját érzelmeit is alárendeli s így kérésekre nem lehet tekintettel, Görgey levelét mégis elküldte a tábornagy hadsegédéhez. Nem akarja azzal áltatni, hogy ennek valami sikere lehetne, csak Görgey iránti részvétét akarta általa kimutatni, melynek hatása alatt nem tudta megtenni, hogy a hozzá intézett kérést elutasítsa.

Lieber Herr von Görgey!

Ich habe Ihren Brief erhalten und kann Sie versichern, dass es mir sehr weh gethan hat. Erlauben Sie mir Ihnen mein ganzes Mitgefühl über den Schmerz auszudrücken, welcher Ihr Herz durchdringt, und seien Sie gewiss, dass es mich mit dem innigsten Bedauern erfüllt zu denken, dass ein so tiefes Leid Sie getroffen hat.

Wenn ich auch vollkommen überzeugt bin, dass Fürst Windischgrätz in allen seinen Handlungen, nur durch das Gefühl einer höheren Pflicht geleitet wird, und dass er diesem selbst die Regungen seines Herzens zu unterordnen weiss, weshalb er auf Bitten keinerlei Art Rücksichten nehmen darf, noch kann, so habe ich dennoch Ihren Brief an einen der Adjudanten des Feldmarschalls geschickt. Ich würde eine Unwahrheit sagen, wenn ich Sie ermuthigen wollte, darin einen Grund zur Hoffnung zu suchen, sondern ich bitte Sie es als einen Beweis meines persönlichen Mitgefühls anzusehen, welches mir es unmöglich machte, Ihre an mich gerichtete Bitte gänzlich abzulehnen.

Die Niederkunft meiner Tochter hinderte mich daran Ihnen früher zu antworten, doch habe ich Ihren Brief schon vor mehreren Tagen an den Ort seiner Bestimmung abgeschickt.

Empfangen Sie lieber Herr von Görgey den Ausdruck meiner vollständigsten und ausgezeichnetsten Hochachtung

Fürstin Lobkowiz
Schwarzenberg.

Prag, am 6-ten Februar 1849.

NB. A levélhez fűzött külön cédulán a következő feljegyzés olvasható: A Lobkovitz herczegné ezen levelében említett levelet

[1] Görgey Guido cs. miniszteri tanácsos, Görgey Arthur testvérbátyja.

Guido bátyám azon napok egyikén irta az ösmerős herczegnőnek, a mikor 1849 ujévkor Windisch-Grätz hg. diadalmasan bevonult Pestre, — a régi tisztek csapatosan elhagyták zászlónkat és Arthur végveszélyben forogni látszott. Ha G. A. fogságba esik: ez esetre keresett Guido protectiot számára.

Id. Görgey István.

(O. L. 1848—49-es iratok.)

42.

Tasner Antal — Lunkányi Jánoshoz[1]

Pest, febr. 7. 1849.

Igen tisztelt Barátom Uram!

Jan. 29iki becses sorait vettem a Podhorszkynak szóló levéllel együtt. Sajnálom, hogy nem jutott kezéhez. Értésére adtam benne, hozzám intézett panaszaira válaszul, hogy az egésznek ő maga az oka. A Bélának irt levél históriája[2] pedig, mellyről azóta a grófné bőven értesitett, épen szörnyüség! Jó, hogy P., illy veszedelmes léte mellett, mentül messzebbre távozott el már.

Dr Goergentől[3] vett levélből értem, hogy grófunknak mostani javuló állapotjában mindent mellőzni kell, mi, kivált pénzügyi tekintetben, kedvetlenül hathatna kedélyére. Ennélfogva szükségesnek tartottam Önt ezennel figyelmeztetni, hogy azon megjegyzés, mellyet a vasmügyári részvények mostani kétséges helyzete iránt tettem, alig lenne még alkalmas a vele leendő közlésre. Szintugy nem tudom: a lóiskola-telkekre nézve fenforgó körülmény is nem hatna-e kellemetlenül rá még most?

A főpénztár által itt Pesten fizetni szokott terhek 1848ra tudtomra mind le vannak róva, kivéve az academiai alapitvány kamatnak 2ik félévi részlegét 1800 pgő forint, mellyről Szalaynak meg is irtam, hogy ne küldje. A többiről az illető nyugtatványokat neki megküldöttem.

Itt mi nem mondhatjuk meg, hogy egészen nyugalomban volnánk. A legellenkezőbb hirek terjengenek és a kibékülésre még eddig semmi kilátás. A közügyek mikénti rendezéséről is még semmi bizonyosat nem tudni. — Budavárát nagyon erősitik, sőt még a lánczhid bejárásait is mind két felől elkarózzák.

---

[1] Ld.: I. k. 74, 219, II. k. 65, 252. sz. leveleket.
[2] Ld.: 34. sz. levelet.
[3] Széchenyi kezelőorvosa Döblingben.

Állandó jó egészséget kivánva és a gyapju-árra nézve szíves válaszát várva maradok

Önnek

igaz tisztelő btja

Tasner

A soproni sors-jegy-egyesület által kiadott sorsjegy-lajstromon alul az olvasható, hogy az Antheilscheine gegen die . . . . . scheine ausgewechselt werden. Kérem, nem feledkezett-e ön meg, azon „Antheilscheine"-kat számomra és nevemre annak idején kivenni? — Bocsánat, hogy alkalmatlankodom.

(O. L. Széchényi cs. lta. Langer.)

43.

Czuczor Gergely — Toldy Ferenchez[1]

Kedves barátom!

Köszönöm fáradságodat, s illetőleg a másokét is. A folyamodás holnap reggel megyen a herczeghez. Adja isten, hogy sikere legyen. Egészségem gyöngül, s csak azon remény gyógyithat meg, ha hazámban maradhatok. Virgil fordításáról még szó sem lehet, mert kedélyem levert. Ha Eötvös utósó regényét[2] elküldenéd, annak olvasása talán röviditené unalmas óráimat. Isten veled!

Buda, febr. 8. 1849

Czuczor

(Akad. M. Irod. lev. 61.)

44.

Kun Géza — Paál Józsefhez

Édes Josim.

Esméretes előttem s az egész tiszti kar előtt erélyességed, — magad meglehetsz győződve, hogy zászlóaljamból tán egy

[1] Ld.: 36. sz. levelet és vonatkozó jegyzetét.
[2] Magyarország 1514-ben. Bp. 1847.

tiszt sem volt, ki mikor a parancsot olvastuk, sajnálattal ne emlékezett volna zászlóaljamból eltávozásodról.

A sors mely bennünket, kik ugy szólván veszprémi eltávozásunk után ugy öszve kötött s ugy éltünk egymás közt mint testvér testvér közt, most szét szakasztva, ha valaha ellenségeink ellen egyik vagy másik zászlóaljjal harczolnunk kell, s egyőnk vagy másikunk megsebesül, fájdalmainkat nem is közölhetjük egymás közt, pedig vajh mi jó esik a jóbarátnak, ha ily alkalomkor a jó barátja bánik vele.

Édes Josim már ha igy elszakasztottak is bennünket egymástól, tartsuk meg egymásközti barátságot, — most már neked édes Josim tót grammatikát kell venned, hogy mentül előbb bele jőjj abba a szép nyelv tanulásába, csak attól félek ha a Sors egypár évre elszakasztana egymástól, majd nem értjük meg egymást. Ha az Isten velünk lesz még elválásunk előtt, ugy hiszem egypár jó napot élvezhetünk. Jöjjetek által, látogassatok meg Kozma .....val[1] emlékezzetek meg a sánczbeliekről és köszönt az egész tisztikar — Isten veled édes Josim élj boldogul ezt kivánja

őszinte barátod

Géza.

Kiskomárombeli erősségben febr 8kán 1849

(O. L. 1848/49-es iratok)

45.

Szutsuk Péter — Farkas Bélához

Tisztelt Esküdt Ur!

Sokat nem irhatok, — egyébiránt ugy hiszem elég lesz az ha — ha azt irom hogy Arad városa bé van véve,[2] már pedig az ellenség nyomul felénk s meg lehet hogy hónap már itt leend. Azért tehát kedves neje nevében kérem mindent félre tétetni s azon perczben indulni haza felé, mert ugy lehet, hogy legkisebb

---

1 Olvashatatlan név.

2 A Thodorović tábornoktól küldött szerb föllelők és az ezekkel egyesült császári csapatok február 8-án megtámadják Ó-Aradot és a visszavonulást elrendelő Gál Miklós tábornok tehetetlensége következtében meg is szállják. Csak a Boczkó Dániel kormánybiztostól buzdított Asztalos századosnak sikerült — a vezér parancsa ellenére visszafordulva, s a városból kimenekült lakosság segítségével — a várost véres csatában visszaszerezni.

késedelem a legnagyobb veszedelmet vonandja maga után, ez pedig bizonyos hir, mert a hátra maradt erőnk mind kivonult Áradról. A munitiót, fegyvereket, szóval mindent elhoztak s még ma éjszaka Okulicsnyi Örnagy is meg érkezik a fegyvereseivel, Gyulán azt öszve vonandó.

Szóval csak siessen, hogy haza jöjjön, nehogy el késsen.

Kétegyháza, Febrar 8án 9órakor 849.

Szutsuk Péter

Farkas Béla Esküdt Urnak, kéretnek az elöljárók hogy ezen levelet egy perczet sem késve küldjék Orosházára a legterhesebb felelőség alatt lovas ember által — az Orosházi Elöljárók pedig azonnal kézbesitsék Sürgetős tárgyban Orosházán.

(O. L. 1848/49-es iratok)

46.

Répásy Mihály — Répásy Jánoshoz[1]

Török St. Miklós, febr. 8kán 1849.

Kedves Bátyám!

Én még mindig itt vagyok Török-szent-miklóson, és bajlódom a sok, itt a seregnél talált rendetlenségek helyre hozásával[2], a mely reménylem nekem rövid időn sikerülni fog.

Egy nehány napok alatt körülményeinken változásnak kell történni, és tökélletesen hiszem, hogy ezen változások részünkre kedvezők lesznek, mivel a szellem és akarat a földnépében reánk nézve mindenütt igen jó.

Dini Ötsémet magam mellé vettem, és tegnap főhadnaggyá ki neveztem.

A napokban a Szabóltsiak Czibakházánál magokat nagyon jól viselték,[3] miértt is többeket közzülök előléptettem, Miketz Tamás kapitánnyá lett, valamint Uray Jósy is Bujról, mint gondolom a Tamás öccse.

---

[1] Ld.: I. k. 112, 186. és 220. sz. leveleket.

[2] Január 29-én a magyar kormány Dembinszkyt a „szolnok-törökszentmiklósi, tiszafüredi és tokajtáji" seregek fővezérévé nevezi ki, a szolnoktáji osztályt pedig, mely eddig Perczel Mór parancsnoksága alatt állt, Répásy tábornokra bízza.

[3] Január végén, február elején Cibakháza körül Ottinger csapataival állandó csatározásban állanak a magyar csapatok. Ezek az összecsapások február 4-én a magyarok győzelmével végződnek.

Kedves testvéreimet gyerekeikkel együtt ezerszer meg ezerszer csókolom, s mindnyájoknak állandó friss egésséget kívánván, magamat kedves Bátyámnak tapasztalt testvéri szeretetibe ajánlott változhatlanul vagyok

igazán szerető öccse
Mihály

Somossy Ignátz mint kormánybiztos itt müködik velem, köszönti kedves Bátyámat.

A szabóltsi zászlóalynak, mely mindenütt dicséretesen viseli magát a száma megfogyott, nagyon szép volna, ha a megye ujjoncokat küldene utánok, még pedig fegyveresen is felöltöztetve. Debreczenben a ruhát és fegyvert az álladalomtól meg lehetne kapni.

mintt fellyebb

(O. L. 1848/49-es iratok)

47.

Kossuth Lajos — Szemere Bertalanhoz

február 8. 1849.

Szemere Bertalan Felső Magyarországi teljhatalmu Kormánybiztos Urnak! Öröm érzettel üdvözlöm Önt Miskolcon. A nemzet Istene legyen Önökkel.

De vigyázni, nagyon vigyázni kell, hogy messze ne távozzunk nagyon; mert az ellenségnek a Tisza mentiben 32.000 embere van (Pesten azonkivül 8.000) s nagy baj volna ha concentrált erővel közé vetné magát hadseregeink közé, elvágna egymástól s az öszpontositott erőveli müködést megsemmisitené. De hiszen az öreg Dembinszky gondol erre — ismerem nézeteit.

Azt tudja ön hogy harcaink célja nem lehet egyes városokat azokbani táborozás által védeni. Miskolc birtoka végett tehát Dembinsky nem fog ott időzni. Miskolcot az assecurálja, ha háta mögött nem lesz ellenség, az az ha Görgei és Klapka két tüz közé vehetik Schlickket, s decisiv megverhetik. Ez csak ugy lehet, ha Görgeivel érintkezésbe tehetik magukat — mert az rettenetes ember a maga hallgatásával. Ha ez nem történik, ha Görgei nem győz, vagy Klapkát visszaverik, ugy Miskolcot meg lehet, nem soká birjuk. Ha ellenben Görgei győz, Dembinszky

pedig a Tiszánál foglalva állást, Miskolcot előrül fedi — akkor Miskolconi táborozás nélkül is, e város fedezve van.

Mivel tehát a harc kockavetése bizontalan — minden esetre szükséges Miskolc birtokát a leghirtelenebben ugy felhasználni a mint csak lehet.

Kérésem tehát, hogy a mi élelmezési, felfegyverzési, ruházati, sat. tekintetben Miskolcon és környékén előteremthető, azt ön mind teremtse elő s vegye meg, és szállittassa a Tisza ezen oldalára oly helyre melyet Dembinszkyvel erre legalkalmatosbnak itélend. — Gabonát, lisztet, marhát, bőrt, posztót, vászont, csizmát, ónt, vasat, (szuronyoknak lándzsáknak valót) minden szijjártó munkát, zablákat, kengyel vasat s a t. — az ujoncokat ha még hátra vannak azonnal kiállitani — a pseudo alispánokat elfogatni, s rögtönitélő törvényszék elibe állitani — Szirmay Istvánnak[1] az árulónak, s a kik vele tartanak birtokát (ha van ott Miskolc táján) elfoglalni, az ingókat, a mennyire felhasználhatók, azonnal felhasználni; az ingatlanokat pedig 10 holdjával jó érzésű birtoktalan zsellérek között a lehető legolcsóbb árenda alapján 15—30 kr. egy holdtól, ki osztani, hogy sok ember érdeke olvadjon bele — vagy pedig harctehetetlen invalidusoknak tulajdonul is adni — ezek, s hasonlók most önnek hazafiui erélyét teljes mértékben igénybe kell hogy vegyék.

Az ezüst pénz összeszedése a diósgyőri hámorok, lándzsák, szuronyok, puskavesszők, ha lehet kardvasak készitésére felhasználása érdekében volna ide szállittatása nagyon fontos teendő.

Ha pénz kell önnek küldjön futárt, ha egyes embertől nagyobb mennyiséget veszen valamiből, küldje ide assignatióval kifizetésre.

Kórházszerekre, seborvosi szerszámokra legyen figyelemmel. Szóval Miskolc birtokát a mire csak lehet használja fel haladéktalanul. —

290-ik levelére van szerencsém válaszolni hogy só, főzelék, főzésérti 3 kr. fizetést nem adóbeszámitásban, hanem készpénz fizetésben értjük, oly formán, hogy hetenkint a község adja be az illetéket; az in massa fizettessék ki a községnek, az ossza ki fejenkint; de oly meghagyással, hogy a mult évekről adó tartozása, kinek kinek egy részben aztán mindjárt szedessék be.

Azon Szatmári ki Dembinszkytől megszökött — gaz áruló, de nem Szatmáry Barna más Szatmáry — történetesen árulása nem ártott, mert nem azon terv szerint dolgoztunk, melynek projectumát ellopta.

[1] Szirmay István, főleg szlovákokból, szabadcsapatot alakított és azt a császári seregnek ajánlotta fel.

A 31-iki Közlöny pórias kifejezései nagy botrányunkra szolgáltak nekünk is.[2] — Vette észre minő intézkedéseket tevénk annak következtiben.[3] — Küldök Miskolc számára néhány közlönyt. — Isten áldja önt. Debreczen Februar 8. 1849.

Kossuth Lajos
m. s. k. a h. v. b. e.

(Másolat. Borsod-Miskolci Múzeum.)

48.

Kossuth Lajos — Szemere Bertalanhoz

Kedves Barátom! Dembinszkinek irok egy levelet, szeretném ha veled közölné; sokban adhatnál utasitást s felvilágositást neki localis ismereteidnél fogva.

Borzasztó hogy azt a Schlikket elszalasztották,[1] s nyakára vetik szegény Görnörnek — és Pestre megy, vagy ha mi oda megyünk, itt kell hagynunk annyi erőt a Tiszánál vesztegelni, hogy Schlikket schakban tartsa.

Akarlak ez alkalommal figyelmeztetni édes Barátom, hogy Kassát és Meczenzéfet siess felhasználni, különösen zabla, kengyelvas, csattok, vakaró, álladzó lánczok s mindennemű felsze-

---

[2] A Közlöny jan. 31-i számában Csernátony tollából cikk jelent meg a Habsburgok német uralma, s az uralkodó, Ferenc József ellen. Kossuth minden bizonnyal nem a cikk szellemét kifogásolta, hanem stílusát és hangját nem találta időszerűnek. („Valami Zsófia nevű boszorkány" „valami Szepi nevű fiókat ültették, kiről el akarják hitetni, hogy király... bár még beszélni is alig tud". „Másként — mint király — meg sem tudna élni, annyira nekiszokott az ingyennek, csalásnak és lopásnak" stb., stb.)

[3] A Közlöny február 2-i számában a honvédelmi bizottmány a következő kis kommünikét adta ki:

„A honvédelmi bizottmány a Közlöny olvasóinak.

A honvédelmi bizottmány tapasztalta, hogy a hivatalos Közlönyben magán iróktól oly cikkek is jelennek meg, melyek részint tartalomra, részint modorra, sem egy hivatalos lapnak komolyságával össze nem férnek, sem a kormány nézeteit hiven vissza nem tükrözik —; azért akkép intézkedett: hogy jövőre a Közlöny céljának megfeleljen, s a hivatalos rovatok mellett oly cikkeket adjon, mellyek az olvasó közönségnek tájékozásul és irányul szolgáljanak azon hazafiui nézetek és intézkedések hü felfogására, melyeket a honvédelmi bizottmány hazánk jó és nehéz napjaiban, szent ügyünk sikerére célszerüeknek itél."

[1] Február 10-én vonul be Klapka Schlicket üldözve Kassára. Schlick azonban csapataival még megérkezésük előtt éjjel elhagyja a várost. Üldözésében Klapkát Dembinszky parancsa akadályozza meg, aki őt Miskolcra rendeli vissza.

relési eszközök tekintetében; Meczenzéfen szuronyokat készítettek, s a veszélyben elrejtették — most kérlek a lehető leggyorsabban küldesd ide, és csináltass a lehető legtöbb szuronyt, puskát, kardot, kardhüvelyt, puskavesszőket, srofokat s a t. Kardban nagy szükségben vagyon, kard hüvelyben még nagyobb.

Isten áldjon meg.

Itt most alkalmasint ministeri — helyesebben kormányi crisis lesz, Nyári és Madarász ellen[2] — ellenkező oldalról pártoskodnak. 10/2 49.

hived

Kossuth
m. s. k.

(Másolat. Borsod-Miskolczi Múzeum.)

49.

Szabó Mihály — Fiához, Szabó Károlyhoz [1]

K. Tarcsa, febr. 11. 849.

Kedves Károlyom!

Jelen sorainkat csak sietve irom ezen tarcsai Luczi János úrtól szegény embertől, ki meghallva fiának az aradi csatában[2] történt halálát, futva ment Aradra, fiának, bár hideg tetemét nem láthatja is, legalább ment azért, hogy mint atya halljon valamit eltemetése minőségéről. Ilyen ám fiam a szülei érzés! Hát Te fiam hogy vagy? Nincs-e valami bajod? Egy vagy más tekintetben. Irj, ha csak tudsz s időd leend, egy vagy két sort.

Gonda ispán ur közelebbi leveledet kézhez adta, de abban minthogy azóta történt az aradi csata — semmit sem irhattál az ottan történtekről; ennélfogva semmit a különféle hirekről, — e csatáról sem irhattál.

Bátyád febr. 4-én ment Szegedre, Szegedet a rácok ellen —

---

[2] Kossuth azokra az áskálódásokra utal itt, amelyekkel a békepárt már februárban megindította támadását a baloldal ellen. Ezeknek folytatásai a Madarász ellen intézett támadások, melyekkel márciusban, Madarász megbuktatásával sikerül is a békepártnak a baloldalt gyöngíteni. Egy nappal levelünk kelte előtt — február 9-én nyújtja be javaslatát Halász Boldizsár a Honvédelmi Bizottmány működésének fenntartásáról. E javaslat célja a békepárt törekvéseivel szemben az OHB fenntartása és megerősítése.

[1] Ld.: II. k. 29., 30., 112., 122., 159., 201., 220, sz, leveleket,

[2] Ld.: 45. sz. levél 1. jegyzetét

mégpedig bizonytalan ideig — védeni.[3] Elég keserves neki most menni, mikor neje minden órában várandós.

A tarisznyád csakugyan megkerült .....ről: ennélfogva küldjük a golyókat, a töltényeket, a golyóöntésre; pecsétnyomót.

Naponként én is jobban érzem magamat; talán majd csak megerősit a jó Istenem. Neked is kedves fiam Istentől állandó jó egészséget, másoktól érdemlett becsülést kivánva maradtam.

szerető atyád

Szabó Mihály

NB. Szakál Lajos urnak is, mielőbb lehet, irj fiam. Szivesen várja leveledet.

Cimedet fiam ird meg, hogy azután irhassak hozzád levelet.

(O. Sz. K. Levelestár)

50.

Kossuth Lajos — Szemere Bertalanhoz

Barátom! Klapka szörnyü ember — minek kalandozott ő fel az üres Kassára, s hagyta Schlikket oldalt elszökni — ütközet nélkül.[1] — Borzasztó! megérdemelné hogy hadi törvény elibe kerüljön. Schlikk most Pestre megy meg lásd.

Hevesben biztos Repeczki Ferencz — rendelkezz vele.

Kassán kérlek tégy mindent a mit lehet, hogy a lehető leggyorsabban legtöbb hasznát vegyük — Eperjesen dettó, a Szepességen kivált ott Ludvigh[2] által (ki ott van) sokat tehetsz.

Még ma irok ujólag — most nagyon sietek Dembinszkynek tudtul adni, hogy Vécsey serege megjött Török Sz Miklósra — Isten áldjon! 12/2 49. délután 2½ óra.

Kossuth
m. s. k.

(Másolat. Borsod-Miskolczi Múzeum.)

---

[3] Ld.: 51. sz. levél 3. jegyzetét.
[1] Ld.: 48. sz. levél 1. jegyzetét.
[2] Ludvigh János, ekkor szepesi kormánybiztos.

51.

Mészáros Lázár — Leitner Ferdinándhoz [1]

Tisztelt Alezredes Ur, Barátom Ur!

Megkapta kivánsága második részének kielégitését bár Blau Uram, erődítési tervéért a kapitányságot vagy főhadnagyságot (nem tudom mi lett) alig érdemlette meg, azonba meg van, magunk kárára okulunk.

Továbbá köszönöm a quartély fogadását, és kérem utolsó márciusig megis tartani, és az árát kifizetés véget tudtomra adni. Márciust irtam, mivel ekkor bizonyára tudva lesz, előre megyünk e vagy hátra. És márciusba majd megirom mi tévő legyen. A quartély, ha hátrálni kenyszerülünk, ugyse lesz már az enyim, hanem Gróf Batthyányi Kázmér feleségié, és akkor egy szobára tartok számot magánál.

Hála Istennek Görgeivel egyesültünk,[2] Kassa a miénk, hanem most a vész Bács-Bánátból fenyeget minket,[3] talán még segitünk, ha Bem Generalis Erdélybe.

12n feb 849

Isten éltesse tisztelője
Mészáros Lázár

(O. L. 1848/49-es iratok)

52.

Czuczor Gergely — Toldy Ferenchez [1]

Kedves barátom!

A folyamodást elküldöttem a Herczeghez;[2] ha kezéhez jutott-e, nem tudom. Az ügyet sürgetni kellene, mert megeshetik, hogy egyszer csak kocsira tesznek, és visznek, mit bizony nem szeretnék. Kedélyem már meglehetősen csillapodnék, csak a de-

---

1 Leitner Ferdinánd, nagyváradi várparancsnok.

2 Ld.: 26. sz. levél 2. jegyzetét.

3 Február 11-én Theodorović, a szerb fölkelőkkel egyesült császári csapatok vezére elfoglalja Uj-Szegedet és a Tiszán Szegedet ágyúztatja. Hadik nemzetőrei azonban szuronnyal csakhamar visszaszorítják csapatait. Ugyancsak szerb felkelők szállják meg ezen a napon Zombort.

1 Ld.: 36. sz. levelet és vonatkozó jegyzetét.

2 Windischgrätzhez.

portálás félelme ne zavarná meg. Barátom, ha lehet, siessetek, mert ha a Herczeg eltalálna utazni, mindennek vége. Mulattató könyvekre volna szükségem, mig benső nyugalmam meg nem lér, azután majd komolyabbak is elkelnek. A vas folytonosan nyomja, mondhatom senyveszti karomat, és lábamat. Ettől, ettől hogy menekszem meg? De türök, mondhatom, hiten fölül türök. Megsegit Isten. Kedvező tudósitást várok tőled. Tisztelem minden barátimat és jóakaróimat.

Buda, febr. 12. 1849.

hü barátod

Czuczor Gergely

(Akad. M. Irod. lev. 61.)

53.

Kossuth Lajos — Szemere Bertalanhoz

Kedves Barátom!

Február 12-kéről szóló jelentésed minden szava szent igaz. Nem képzeled mennyire nervosussá tett az a Kassai Comoedia,[1] a dolgot, — hogy Schlick csakugyan megszökik — a mint természetesen megszökik; és egyesül Windischgrätz-cel — nem hagyhatod a dolgot szó s vizsgálat nélkül.

Azonban az Istenre kérlek, vigyázz hogy Schlik valamiképen haszontalanul messzire ne csaljon el bennünket, mert a Rácok már már elfoglalják Szegedet, ha nem intézkedünk s Damjanicsot fele seregével kéntelenek valánk 10 napra leküldeni. Vécsey igaz Török SzMiklóson van, s Damjanics fele serege Czibakházán, de 3000 emberrel kevesebb van mindenesetre 10 napig mint calculáltunk és Damjanics maga sincs most au pointe.

Ha megtalálnak itt támadni Szolnoknál s Dembinszky messze találna lenni — nem tréfa dolog volna.

Pénzt megint küldtem 100,000 forintot és ismét fogok küldeni.

Irányi nem megyen Sárosba. Ez az ő állapodása. Nekem pedig az a figyelmeztetésem hogy Szepesben, Sárosban protestánst nem lehet kormánybiztosul küldeni, fanatisálják a népet a vallással, Szepesbe elrendelem Csáky főispányt, Sárosban most

[1] Ld.: 48. sz. levél 1. jegyzetét.

alig lehet mást tenni, mint a vármegyei hatóságot felfüggeszteni s egy comissiora alkotni talán Szinnyei praesidiuma alatt. ha irott declaratio mellett elvállalja. Ezeket tán Luzsénszky ott elrendezhetné. E két megyével meggyül a bajunk.

Töltényinek[2] nagyon körmére üttetek, minő impertinentia!! A gránátokat még nem hozták meg, a patkószegeket sem.

Ma kaptam egy levelet a vegyes törvényszékek felállitása iránt[3] — kérlek Madácsot[4] (ki ezen levelet viszi) alkalmazd — van még itt egy Szitkay nevü, Bathányi Kázmér volt bicskei ügyvéde, igen derék ember, főbe akarták lövetni, mint a Bicskei papot főbe lőtték. Birónak jó volna. Nem alkalmazhatnád?

hived

Kossuth
m. s. k.

Hogy Kist[5] miért tettük M. O. főparancsnokká? ennek oka van, megirom mihelyt reá érek, Czim kellett — sine cura.

(Másolat. Borsod-Miskolci Múzeum.)

54.

Kayser Albert — Pulszky Ferenchez

Méltóságos Ur! Kötelességemnek tartom Méltóságod tudósitani az „Implacabile" nevü hajó ügye meneteléről, és mint az Magyarországra nézve véget érte. Mint méltóztatik tudni e vállalatnak eredetét és célját,[1] ugy előadásomat ideérkezésünktül

---

[2] Töltényi Alajos kassai térparancsnok.

[3] A Közlöny febr. 18-iki számában jelent meg a rendelet „a rögtönitélő hadi- és polgári vegyesbiróságok" felállitásáról. Rendeltetése, hogy a különböző a hadseregben elkövetett vétségért, akár katonai, akár polgári személy által elkövetett hazaárulási ügyekben itélkezzék.

[4] Madách Pálnak a nagykállói rögtönitélő vegyesbirósághoz szóló kinevezése április 17-én jelent meg a Közlönyben.

[5] Kiss Ernőt a hadvezetésben elkövetett hibái, elsősorban a pancsoval kudarca miatt kellett leváltani, mint az egyik legnagyobb tiszteletben álló tisztet, Magyarország főhadparancsnokává tették meg.

[1] Kossuth még 1848 nyarán szerződést kötött Firenzében egy Gopčevich nevü egyénnel egy hadihajó épitése iránt. A szerződés értelmében a hajót Angliában kellett volna hadilábra állitani. A hajóra vonatkozó szerződés teljhatalmú megbizottja Matkovics, valamint a hajó designált kapitánya Domini Vince, már hosszabb idő óta Londonban mulatoztak, a foglaló pénz legnagyob részét elköltötték, decemberben pedig, mikor híre ment, hogy

fogva kezdem. Domini Vince a magyar hadügyiminiszter által kapitánynak és e hajó parancsnoknak kineveztetett, és én ideiglenesen oldala mellé rendeltettem. A szerződés, mely Matkovich ur mint Gopčevich, — a hajó tulajdonosnak — teljhatalmazottja és a magyar kormány közt köttetett, fő pontjaiban ugy szól: hogy Gopčevich tartozik e hajót Angolhonban felszerelni és felfegyverezni, a szerződésbe nevezett módon és Domini V. parancsnoknak átadni, mirül ez Collaudatiot adjon, a minek előmutatásával a magyar kormány tartozik Gopčevichnek a teljes vételártól hátramaradott 25.000 p. ft. tüstént kifizetni. Ide érkezésünkkor Gopčevich semiféle utasitást és rendelkezést nem tett, sőt más pénzbeli követeléseket inditott bizonyos károkért miket a hajó ide utazásában szenvedett, és ezután nyilatkozott hogy egy angol törvény (mely szigoruan tilt minden hajó fegyverkezést, mely egy ország ellen történik a mellyel Britannia békeséges viszonyban van) akadályozza e hajót felfegyverezni.[2]

Ennek következtében Matkovich ur inditványozott egy igen célszerü és igazságos kiegyenlési módot, azaz hogy a fegyverek ára melyeket szerződésnél fogva Gopčevich tartozik megszerezni, lerovassék a hátramaradt vételárból a 25.000 p. ftról, és a többi Gopčevichnek itt fizettessék ki, és a hajó tökéletesen Domini és Matkovichnek adassék át. Ez igazságos és józan eljárással lehetetlennek tartottuk hogy Gopčevich meg ne egyezne, és ugy a hajó kapitányával Giurcovich Péter és Matkovich ur egy részről, és Domini — a magyar kormány nevébe — más részrül egy uj szerződés (Conventio) köttetett az elmondott értelembe, a teljes vételárig hiányzó circa 1569 L. sterling a kapitánynak kifizettetett a feltétellel hogy ha Gopčevich az uj szerződésbe nem egyezne meg, a pénzt vissza tartozzék adni. Kevés napok mulva Gopčevich határozottan ellenmond ez uj szerződésnek, kapitányát arra utasitja: azt végképen megsemmisiteni, de a felvett pénzt a 1569 L. sterl. minden módon magánál tartani, de az nem tör-

---

Windischgrätz bevonult Pestre, a hajót átadták az osztrák követségnek. A magyar kormány nevében Szalay László megpróbálta ugyan a hajót visszaperelni, azonban mivel őt Londonban hivatalosan nem ismerték el, nem tehetett semmit. Pulszky maga is tárgyalt ebben az ügyben, azonban ügyvédi körökben azt a választ kapta, hogy mivel a magyar kormány nincs elismerve, sőt a magyar főváros is osztrák kézben van, az ügy teljesen reménytelen. Mivel Angliában a pereskedés amúgyis hihetetlenül drága volt, Pulszky bejelentve Kossuthnak hivatalosan az esetet, felhagyott minden további kísérlettel.

[2] Kossuth, amikor a szerződést hivatalosan megkötötték — amint ezt az „Életem és korom" c. munkájában Pulszky, az esetről szólva megemlíti (I. k. 452—453. l.) — ezt az angol törvényt nem ismerte.

ténhetett, mert a pénz, mint említém, egy angol háznál a feltétellel volt letéve, hogy azt visszaálitani tartozik az esetben ha Gopčevich a szerződést meg nem tartja.

Gopčevich pénzbeli követeléseket igényel, melyeknek első látásra képtelenségük kitünik, ugy mint az aranyok árát 3 ft. 5 xr. helyett 4 ft. 30 xr. számitja, melyeket pedig az ő telyhatalmazottja 5 ft. 5 xr. vette fel, és más kárpótlások, anélkül, hogy valakit teljesen felhatalmazott volna a hajó tulajdonát másra ruházni, ha mind ezen követelései is megelégitettek volna, a mibül világosan kitünik rossz akaratja, az egész ügyet minden módon megsemmisiteni.

Matkovich ur trieszti levelezésébül tudom hogy Gopčevichnek minden követeléseit és csábitásait erélyesen és határozottan vissza utasitotta s czélja csak az volt a magyar kormány tulajdonát biztositani.

Utolsó lépése Gopčevichnek az volt: hogy kapitánya egy angol ügyvéd által Dominit felszólitotta, hogy ő eszközölje ki az engedményt az angol kormánytól a hajót felfegyverezhetni, más különben a hajót vissza fogja vezetni és tulajdonosának átadni. Erre Domini szinte ügyvéd által felelt hogy az engedmény eszközlése nem őt tekinti, mivel a szerződésbe Gopčevich kötelezi magát felfegyverkezni, és hogy ha 7 nap mulva az utóbbi kötött szerződést meg nem tartja, ünnepélyesen ellenmond és felelőssé teszi minden okozott időveszteség és kárpótlásokért, a mire a kapitány nem felelt és a hajóval készült Triestbe vissza indulni.

Domini Vince ur utolsó lépése az, hogy az egész ügyet az itteni osztrák ügyvivőségnek kinyilatkozta és kezébe adta. E lépésit se Matkovich ur, se én nem akadályozhattuk és ugy az ügy most Austriáévá vált. Az itteni osztrák küldött Br. Koller jelentést tett Bécsbe és Dominának rendelte az onnani feleletet elvárni. Matkovich semmi módon e lépésbe nem egyezvén meg, Dominitul elvált és visszaindul családjához, ez urnak minden eddigi tettjei és életjele világosan mutatja hogy a magyar ügyet tökéletesen magáévá tette.

Mi Dominit e lépésre birta nagyon világos és annál kárhoztatóbb: Magyarországrul akkori hirek[3] arra birták, hogy még idején Austriához folyamodjon bizonyos reménnyel: állását és rangját megtarthatni.

A mint tehát az ügyet Ausztria vette ált, ugy ezen két urak

---

[3] Ld.: az első jegyzetet.

tartoznak Austriának számot adni a felvett 20.000 p. ftról a mirül az austriai kormány értesülve van.

Méltóságodnak alázatos szolgája

London 15 dik Febbr. 1849.

Kayser Albert

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

55.

Döme Károlyné — Rakodczay Andráshoz

Döméné, ki már egy korábbi levelében is említette, hogy a postát többnyire felbontják, inti fiát: ne írjon olyan szabadon. A leveleket ugyanis, minthogy az ország ostromállapotban van, feltörhetik. Ne ártsa magát a dolgokba. Otthon a zárlat miatt december óta sehonnan nem kapnak híreket.

Lenti den 16. Feb. 1849.

Lieber Sohn Endre!

Des Herren Grünwald seyne Abreise war zu Eilig und so konte dir dazumahlen nicht schreiben. Auss eben dieser Ursache erhiltest du auch von Fater bloss deyn Geld ohne Brif; dass Wir Got Lob alle Gesund sind, wird dir Herr Grünwald gesagt haben. Auch wie sich hier alles bis zur Stunde Gebildet hat — wie es noch weiter seyn wird, ist Ungewiss. Der Fater lässt dir Ausdrücklich sagen, du solst nicht so frey schreiben und dich so Unbescheidener Ausdrücke bedinen, den, da dass Land in Belagerungsstande ist, werden sehr ville Brife erbrochen; es könten deyne Brife auch dass widerfahren und dir dadurch Unannehmlichkeiten geschehen. Lasse dass denen Über die welche Sich der Sache Angenommen, Sie werden alles enden. Von Pál wissen Wir Gar nichts, soltest du etwas erfahren, so theile es uns Gleich mit den die Posten wahren Gespert und so erhilten Wir seyt Monath December gar keine Nachricht weder von Moriz noch Vidor, auch vom Schwager keine Nachricht, wass die Vámosmikolaer machen ist uns Unbewusst. Lebe wohl von uns Allen küssend bin Ih dich

Liebende Mutter

K. Döme

Schreibe bald aber Behutsam.

(O. Sz. K. Quart. Hung. 2151.)

56.

Egan, Jankováczi Uradalmi Igazgató — Tóth N. őrnagyhoz

Különösen tisztelt Őrnagy Ur!

Jankovátz mező városában a lakosoknak vagyontalan része, az ugy nevezett csőcselék nép között minden vagyonosabb, de leginkább a hivatalbeliek és általjában a honoratiorok irányában oly ingerültség mutatkozik, a melyet leirni nem lehet, minthogy pár százan öszve gyülekezvén és titkos gyülekezeteket tartván egymásnak esküdtek, hogy legelsőbbis ez előtt az egész községnek bizodalmát biró jegyzőt, utána pedig a többi kaputosokat, és igy folytatva a vagyonosabakat le ölni fogják; ezen körülmény az uradalmi igazgatóságnak tudomására esvén, lelki esméretes dolognak tartotta, tisztelt Őrnagy Urat ezekről tudósitni arra kérvén, hogy a legborzasztóbb események kikerülése tekintetéből — a gonoszok fékezésére — a józanabb rész élete és vagyona biztositására vagy 100 katonát elegendő lőszerekkel ellátva Jankovátzra és pedig a lehetségig minél előbb által küldeni méltóztasson. Ebéli kérésemet ujitván

tisztelettel maradtam Jankovátzi Uradalomhoz tartozó Kisszállási pusztán — 1849iki februar 18án

Tisztelt Őrnagy Urnak

Egan
Uradalmi Igazgató

(O. L. Vörös A. 847.)

57.

Répásy Mihály — Répásy Jánoshoz [1]

Kenderes, febr. 19kén 1849.

Kedves Bátyám!

Ma délutáni 2 órakor érkeztem meg itt Kenderesen, nem messze Kisujszállástól és reménylem nem sokára innen Szolnok felé indulok. Török Sz. Miklóson most Vécsey tábornok van Seregével; az én seregemnek Tisza-Füreden, fele pedig itt Kenderesen és vidékén van. A hangulat mind seregemben, mind a föld-

1 Ld.: 46. sz. levél 1. jegyzetét.

népében igen jó; és tul a Tiszáról is igazságos ügyünk iránt igen kedvező hivatalos jelentéseket és nyilatkozatokat kapunk hogy t. i. a nép csak arra vár, hogy a magyar sereg előre nyomuljon, s akkor tömegestől fel kél és a németet mind le öli: az Isten áldja meg az illyen jó népet, az ilyet az ellenség ha erővel rövid időre el nyomja is, de soha meg nem hódithatja.

Ma érkeztek meg hozzám a szaboltsiak, a tisztek mind nállam vóltak; a zászlóaly, mely magát mindenütt vitézül viselte, nagyon meg fogyott; Perczel egy kevesét mostohán bánt velök,[2] én majd gondoskodni fogok róllok, hólnap az egész zászlóallyat meg fogom szemlélni; nagyon jól esik ennyi hős fijait Szabóltsnak látni magam körül.

Somossy Ignátz, mint a honvédelmi bizottmánytól ki kért kormánybiztos müködik itt velem, mindég együtt vagyunk, egymás kezére dolgozunk, és nagyon jól megértjük egymást: Ő kedves Bátyámat egész háza népével együtt igen nagyon köszönti.

Kérem kedves Bátyámat ugy intézkedjen, hogy a részemre meg vásárlandó jószágotska, a mennyire csak lehetséges egy helyütt legyen, amint vélem a Nfaluban eladó száz egy nehány köblös föld talán drága lenne 6000 forintért: ha a megvásárlandó jószág valamivel drágább lenne is, ugy hiszem, hogy ha az Ur Isten megtart, egy pár hónap mulva, a fentebbi summát még vagy 1000 forinttal pótolhatom: egyébbiránt ugy cselekedjen kedves Bátyám a mint legjobbnak látja.

Dini Öcsém, kit magam mellé vettem, édes Annyának kezeit csókolja, és mindnyájokat csókol és köszönt.

Én is kedves testvéreimet gyerekeikkel és minden hozzájok tartozandóikkal együtt ezerszer meg ezerszer csókolván, s mindnyájoknak állandó friss egésséget kivánván, magamat kedves Bátyámnak tapasztalt testvéri szeretetibe ajánlott változtathatlanul vagyok

igazán szerető öccse

Mihály

A kedves Bátyám levelében foglalt köszöntések mindenektől viszonoztatnak.

(O. L. 1848/49-es iratok.)

---

[2] Ld.: 46. sz. levél 2. jegyzetét.

58.

Kossuth Lajos — Szemere Bertalanhoz

Barátom! Ujházy körödbe akar menni, hogy a sárosi dolgokban segitségedre legyen. Ez jó. Hanem azon véleményemet jelentem ki, hogy én Sárost még azon esetben is, ha azt seregeink mozdulatai mellett még most is magunkénak nevezhessük bár, nem tartom oly állapotban hogy ott politikai administrációt már most behozzunk. Nézetem szerint ott a megyei hatóságot — a bekövetkezendő reorganisacióig — fel kell függeszteni, a katonai törvény alá helyezni. Ily értelemben irtam Luzsénszkinak is, ez amnestiáról beszél Sárosra nézve, abban meg nem egyezem — Péchi, Hedry, Podhoránvi etc. nem amnestiálhatók.[1] — Isten áldjon. Debrecen, Február 19. 1849. Kossuth Lajos m. s. k. elnök.

(Másolat. Borsod-Miskolczi Múzeum.)

59.

Apponyi Rudolf — Anyjához

Szülei levelét megkapta és vele a másolatokat, amelyek kiegészitik egyébként is bőséges gyüjteményét a magyarországi eseményekre vonatkozó hirekből és újságkivonatokból.

A minden megnyilvánulásában reakciós Apponyi magyarellenes álláspontja jut kifejezésre ebben a levelében is, amikor a szlávokról, azoknak a Magyarországgal kapcsolatos elgondolásairól beszél:

Goze grófi raguzai követségi titkár Drezdában, Brilič abbé délszláv és a szintén délszláv származású Goze barátja. Simonich tábornok is bizonyára azért tűri meg Ziska hadtestét, hogy ne sértse meg a szláv pártot, amelynek maga Jellačič is tagja. Goze úr egyik beszélgetésében kifejtette, hogy ragaszkodik a magyar szent korona fenntartásához, azt szeretné, ha Pest lenne az osztrák monarchia középpontja, Magyarország dunai hatalomá és egy nagy szláv tömb, az egységes északi- és délszláv birodalom középpontjává válna. Egyben bevallotta, hogy a délszlávok még nem elég érettek ahhoz, hogy bármilyen politikai államszervezetnek élére álljanak. Goze szellemes és művelt ember, de élénksége és mozgékonysága kivihetetlen ideák felé hajtják, valóságos utópiák felé. Ilyen az ő osztrák-délszláv-magyar kormánya is Pesten. Ez a párt mindenekelőtt attól fél, hogy Ausztria

[1] Sárosban, amikor a császári csapatok betörnek, a megyei apparátus áruló módon csaknem teljes egészében átáll a császáriakhoz, igy lesz maga az alispán, Hedry Ernő is császári biztossá. Schlick csapatainak kiűzése után éppen a főkolomposok megpróbálják magukat ismét átmenteni. Ezzel szemben lép fel erélyesen Kossuth akkor, amikor az árulás részeseinek törvény elé állitását és elitéltetését követeli.

szövetségre lép Oroszországgal, és Jellačić is ennek a pártnak az eszköze. Slovanska lipa így a szláv mozgalom egyik vezetője lenne általában, és a kárpáti szlovákoké különösen, ezért voltak együtt Hurban és Briličh Bresinánál, hogy egy Kossuth-ellenes szláv mozgalmat szervezzenek. Apponyi szerint, ha Briličh nem a szláv tanács megbízásából és nem a parasztokhoz fordul, fellázítva őket földesuraik ellen, hanem a császár nevében jött volna, a császár ügyének érdekében és a nagybirtokosokhoz fordult volna, több sikert érhetett volna el, mert a mód, ahogy munkához látott, arra enged következtetni, hogy ez a mozgalom kommunista színezetű, és ettől kezdve minden párt egyesült ellene. Briličh is bevallja ,hogy hibákat követtek el, de azok is hibásak, akik őket Magyarországra küldték. Apponyi szerint Briličék bizonyára nagyobb tömegekre és nagyobb szimpátiára számítottak és talán küldőiknek bizonyos ígéreteket is tettek, amelyeket aztán nem tudtak beváltani. Briličh panaszkodott Nyáryra és Jeszenákra, Kossuth dühödt védelmezőire, akik leginkább megakadályozták terveik kivitelét. Briličh nem tudta bebizonyítani Apponyinak, hogy pártjában nincs egy kis kommunista árnyalat. Apponyi szerint jobb, hogy Simunich állította helyre a dolgokat, mint Hurban és Briličh. „Ami engem illet, én nem fogadok el semmi más árnyalatot, csak a fekete és sárgát, mert a mi számunkra ez az egyetlen lehetséges és üdvös támasz, ezen kívül semmi nincs csak az eszmék zűrzavara, forradalom és polgárháboru... A mi létünk szorosan össze van kötve a császár létével, és ha a birodalom (császárság) elbukik, mi is el fogunk bukni... Kossuth szép ígéreteket tett, nem kerültek neki semmibe, tudva jól, hogy nem akarja megtartani őket, de még ha a legjobb szándéka lett volna is, hogy megtartsa, lehetetlen lett volna számára azok megvalósítása" — folytatja reakciós érzelmeitől elvakult levelét Apponyi.

Paris le 20. Fevrier 1849

Ma chère, ma bonne mère.

Je viens de recevoir Votre chère lettre du 13 Fevrier, Vous saurez par une lettre que j'ai en attendant adressé à Léopold que j'ai exactement reçu le bulletin de mon père et que Vous avez bien voulu copier, j'ai été reconnaissant mais en même tems péné de Vous avoir tous les deux mes cher parens fatigués à ce point pour moi; car je possède en effet déjà tout un grand volume de ces précieux extraits de journaux et collections de nouvelles qui forment un ensemble parfait un tableau complet de tout ce qui se passe en Hongrie. Si je ne Vous ai pas repondu lettre par lettre, c'est qu'avec toute la bonne volonté du monde cela me devient impossible. J'ai à passer plusieurs heures tous les jours à la Chancellerie, je dois lire les journaux français et Allemands, les revues, et une foule d'ouvrages qui paraissent et qu'il est impossible de ne pas lire, j'ecris mon volumineux journal qui s'adresse alternativement à Vous et à bonne Lini; je l'ecris bien vite, sans trop réfléchir, et mon style souvent très négligé Vous en fournira la preuve suffisante, mais encore faut il le tems matériel pour former les lettres, pour parcourir avec la plume toutes ces pages en les barouillant du haut en bas de

mon griffonnage. Et pour rendre mes recits un tant soit peu, digne de Votre attention, il faut suivre le monde, faire des visites, parler et faire causer les autres, plus ou moins bien écouter et discuter, tout cela demande du tems. Et à part cela j'ai bien des billets à écrire, bien des lettres à répondre, et la journée qui à Paris devrait avoir aumoins 48 heures, n'en a malheureusement que 24. Il faut donc opter entre mon journal ou la continuation ce que Vous appelez le cours régulier de notre correspondance particulière; mais il m'est matériellement impossible de mener les deux correspondances de front.

Le Cte Goze est Ragusin sécrétaire à la légation Impériale à Dresde. L'Abbé Berlich[1] ist ein Südslave und Freund des C. Goze der auch Südslave ist, vos flibustiers sont les amis de ces amis précités et si un corps d'un certain Ziska est quelque peu toléré par le Gal Simonich c'est qu'il le fait probablement pour ne pas blesser le parti Slave dont Jellachich en fait lui-même parti. Mr de Goze tient donc, comme il me disait bien souvent, à la conservation de la *Sacratissima corona Hungariae,*[2] il voudrait que Pest fut le centre de la Monarchie Autrichienne en devenant par la Puissance Danubienne et centre d'un grand empire Slave der Nord und Südslaven, tout en m'avouant que le Süd-Slave n'est pas encore mur pour se mettre à la tête de l'organisation d'un état politique quelconque. Goze est un homme d'esprit et d'instruction mais sa vivacité, sa mobilité l'entrainent à des idées impossibles à exécuter, à de véritables utopies. Et son prétendu Gouvernement Austro-Slave-Hongrois de Pest est de ce nombre. Ce parti craint avant tout l'alliance intime de l'Autriche avec la Russie, et Jellachich, à entendre le Cte Goze, ne serait autre chose que l'instrument de ce parti Slave qui le briserait aussitôt qu'il voulait secouer le joug des slaves. La Slovanska[3] lipa serait ainsi un des comités directeurs des mouvemens des Slaves en général et des Slovakes des carpates en particulier c'est ainsi que Hurban et Berlich se sont trouvés en-

---

[1] Andrea Torquato Brilič abbét eredetileg Jellačić küldte Párisba, hogy ott a demokratikus délszláv és magyar, osztrákellenes propagandát ellensúlyozza, Brilič azonban csakhamar maga is a demokrata táborhoz csatlakozott. Hogy magyarországi látogatása mögött milyen erők álltak, pontosan meghatározni nem tudjuk, állásfoglalása a magyar forradalommal kapcsolatban is további kutatásokra szorul.

[2] Jelentése: a legszentebb magyar korona. A magyarországi nemzetiségek ébredő nemzeti öntudatával párhuzamosan jelentkező törekvésekkel szemben, a magyar soviniszta álláspontot kifejező „történeti Magyarország" területi egységét védő álláspont szimbólumaként szerepel.

[3] Szlovák egyesület.

semble à la Brésina[4] pour organiser un mouvement Slave contre Kossuth. J'ai dit à Berlich que sa demarche dans le temps avait été passablement irrégulière et que si au lieu de s'adresser aux paysans en les soulevant contre les proprietaires il était venu de la part, non pas de leur comité, mais au nom de l'Empereur et en faveur de la Cause de l'Empereur s'adresser aux grands propriétaires, il aurait eu plus de chances de succes, tandis que de la manière dont il s'y est pris, on devait prendre ce mouvement comme entaché de communisme, — dès lors tous les partis se sont réunis pour le combattre et il lui est arrivé ce qu'il sait. Il a fini par m'avouer qu'ils avaient en effet commis de grandes fautes, mais qu'ils avaient été d'un autre côté pas assez avoué par ceux qui les avaient envoyés en Hongrie. — Avouez aussi lui dis-je que Vous avez cru avoir plus de monde pour Vous en Hongrie, y trouver plus de Sympathies et que Vous avez fait peut être des promesses à ceux qui Vous y ont envoyés, basées sur ces illusions et qui en réalité n'ont pas répondu ni à Votre attente, ni à Vos promesses. Berlich s'est pleint de la contrée de Jablonitz de l'opposition qu'il a trouvée dans Nyáry[5] et dans Jeszenak,[6] tous les deux enragés défenseurs de Kossuth, ce sont eux qui leur ont fait le plus de tort dans l'exécution de leur projet. — Dans tout cela il n'a jamais pu bien me prouver que dans son parti il n'y ait pas une légère nuance, une teinte plus ou moins forte de communisme. Dans tous les cas j'aime mieux que Simonich ait rétabli nos affaires plutôt que Hurban et son très-spirituel ami Berlich, quant à moi je n'admets aucune nuance autre que le noir et jaune c'est quant à nous autres la seule ancre de salut possible, hors de là il n'y a rien que confusion d'idées, révolution et guerre intestine. Notre existence est intimement liée avec celle de l'Empereur, si l'Empire tombe nous tomberons aussi. Kossuth a fait de belles promesses, elles ne lui coutèrent rien sachant bien qu'il ne comptait pas les tenir, mais encore aurait- il eu les meilleurs intentions de les tenir il lui aurait été impossible de les réaliser.

Jamais Paris n'a été plus social que cette année ci, il est impossible de se rendre à toutes les invitations c'est ainsi que

---

[4] Bresova (Brezina) Nyitra megyei falu, Hurbán (ld.: II. k. 100. sz. levél 3. jegyzetét) szervezkedésének központja.

[5] Semmiesetre sem azonos Nyáry Pállal, valószínűleg a Nyitra megyei berencsi ágnak valamelyik tagja.

[6] Jeszenák János (1800—1849) Nyitra, később Pozsony és Nyitra megyék kormánybiztosa. Hurbán ausztroszláv mozgalmaival szemben a magyar ügy kitartó harcosa. Az ő érdeme, hogy Lipótvár 1848-ban nem pártolt át a császáriakhoz. Haynau 1849 október 10-én kivégeztette.

hier par exemple, je dinais en Ville, puis j'avais quatre bals, chez les Marquises de Fetz james et de Persent, et les dames Obreskof et Lony, puis des soirées chez les Brignole, Vaugué, la Desse de Maillé, Ridgwey, Boissy, c'est tous les jours ainsi, malgré toute ma bonne volonté de répondre à toutes ces politesses il m'est impossible d'y parvenir. —

Je suis au désespoir d'apprendre que mon bon et excellent père soit encore toujours souffrant et que ces souffrances aient surtout cette facheuse influence sur son moral, j'attribue tous ces maux à une grande irritation nerveuse, suite des agitations que lui ont causé les événemens chez nous. Il me semble que dans ce cas Gastein lui ferait plus de bien que Baden, d'autant plus que les eaux dont je Vous parle sont fortifiantes, tandis que celles de Baden doivent être plutôt relachantes. Dans tous les cas il lui faut le séjour de quelques eaux pour le distraire autant que pour en faire usage. Léopold, j'en suis sûr nous indiquera les moyens pour subvenir aux dépenses, si c'était là la raison qui pourrait empêcher mon père de s'y rendre. Quant à ce qui me concerne je suis tellement réduit que je dois à la lettre calculer chaque sous pour arriver au bout du mois, car non seulement nos revenues se sont reduits de moitié mais encore on me dedait ..... de mes appointements èt j'en paye 15/c pour faire arriver mon argent jusqu'ici ce qui fait tout juste 20/c de perte donc 80 au lieu de 100 et 800 au lieu de 1000.—

Je Vous embrasse tous de coeur

Rodolphe

(O. Sz. K. Quart. Gall. 69. XVIII.)

60.

Gasparich Kilit[1] — Batthyány Kázmérhoz

1849. febr. 20.

Tisztelt Fő Ispány Ur!

Igéretemet telyesitem, ime irok, s tudósitom Önt azokról, mikről mint Fő Ispán Urat érdeklőkről, értesültem. Horvátországban kétszer egymás után Crawal volt. Januar 27én Zágráb-

[1] Ld.: I. k. 176. sz. levél 1. jegyzetét.

ban. Februar 2án Varasd és Körösön, mellyekről az *Agramer*[2] azt mondja, hogy csakhamar lecsendesültek, ahogy katonai erő közbenjött. Zágrábban erősödik a magyar párt, mióta ilir szineiket letépette Lentulai, a legdühösebb ilirek ide csatlakoznak. Maga az eddig czudar Agramer köpenyt kezd cserélni. Gaj[3] Bisztriczei csudálatos Máriához tért, Ujsága szerkesztését más vette által, — azt beszéllte onnan jött emberem hogy valahol nagyon megpáholták, s most Mária gyógyitja Bisztriczén. Szegény tatár. Triestben jan. 29én olaszok és németek között nagyszerű verekedés volt, még az olasz asszonyok is szerepeltek, kövekkel hajigálták a katonákat. Görtzben megölték a Kreishauptmant. Laibachban az egyes és kettős bankók miatt zavarok vannak, a muraközi fuvarosok nem akarják elvenni fuvarjaik béreül e rongyokat. Mióta az ellenség elfoglalta Kanizsát, az ut megnyilt s szakadatlan viszik ki a magyar gabonát, bort, és lovat. Agramer 3dik Februari száma szerint — rómaiak — kiknek hadat izent volt a nápolyi király[4] — megverték a nápolyiakat', tetemes veszteségjük van. Bár igaz volna, hogy fővezérét és egész munitióját is elfogták, a camarilla egyik vérebének a nápolyi királynak. Toscana ellen Radeczky segitséget küldött a nápolyi királynak. Olaszországban jó formán Austria ügyei rosszul állanak, mert a rendes katonaság Laibach, Triest, sőt Varasdról is szállittatik oda, holott ezen állomásokon a horvát nemzetőrök erőszakoltatnak katonai szolgálatokat tenni. Krapina s Szent Iván tájáról nem rég 3000 nemzetőr indittatott ki Laibach felé. Jó lenne, ha az ember most valahogy át tudna hatolni Muraközbe, s Zalamegyébe, én nem sokára megpróbálom, mire Kossuth Elnök Urnak nyilt rendeletét ki is kérem, kérem tisztelt Főispány Urat sziveskedjék őt ennek mi hamarabbi elküldésére személyesen is fölszóllitani; tudja jól Fő Ispány Ur én nem irtózom semmi fáradságtól, én éltemet szivesen föláldozom honomnak, nem félek semmi veszedelemtől, hazámért többször tettem ki magamat már eddig is a veszedelemnek, én megyek örömmel Muraköz felé, mert lelkemben látom közelg az idő pont, midőn ott tevékenységemnek mező nyilik, mellyen sokat használandhatok hazámnak. Szabadkáról többet irhatnék, de a többit tőlem olvasandja Főispány Ur a Közlönyben,[5] hova szinte ez uttal irtam. Ugy hiszem

[2] Agramer Zeitung (előbb Agramer Politische Zeitung) 1826-ban indult, aulikus felfogású, a bécsi kormány érdekeit szolgáló, hetenként háromszor, később naponta megjelenő politikai hirlap.

[3] Gaj Lajos a horvát nyelvi-kulturális fejlődés előmozdítására létrejött mozgalomnak, az illirizmusnak vezetője.

[4] T .i. Ferdinánd Károly.

[5] A Közlönyben Gasparich Kilit cikke neve alatt, nem jelent meg.

Ön iránti tisztemet telyesitem, tisztelem Önt lelkemben s vegye szivesen soraimat. Isten Önnel, kivánja tisztelője, igen, és Fő Ispány Urnak

őszinte barátja

Gasparich mp.

(O. L. Vörös A. 882.)

61.

Kossuth Lajos — Szemere Bertalanhoz

Barátom!

Mit irok Luzsénszkinak, lásd meg, bontsd fel a levelet olvasd meg,[1] s mint a honvédelmi bizottmány tagja lépj fel erélylyel, a mutatkozó indisciplina kiirtásában,[2] aztán pecsételd le a levelet, s küldd el akinek szól.

Tehát mindig és mindig semmi sem történik? ez borzasztó, már magamnak kell mennem — látom — a hadsereghez.[3]

Isten áldjon! Egy hete nem kaptunk tölled semmi hirt.

Debrec. febr. 23. este 5 órakor

barátod

Kossuth

(Borsod-Miskolczi Múzeum.)

62.

Üchtritz Emil — Pompéry Jánoshoz

Közli, hogy az előző napon bevonultak Miskolcra, ahol Guyon hadosztályát kitörő örömmel fogadták. Ezt meg is érdemli, mert Görgey VII. hadtestének sikerei főleg ennek a hadosztálynak köszönhetők, éppen ezért ez is

---

[1] Az említett levél közölve KÖM. IV. k. 530—534. 11.

[2] Görgey hadseregében a hadsereg újjászervezésével és Dembinszky fővezérré történő kinevezésével kapcsolatban lépett fel elégedetlenség. Az új szervezet az addig önállóan Görgey vezénylete alatt működő feldunai sereget az egységes hadseregbe VII. hadtestként sorolta be. A tisztek mozgalmát, noha látszólag csitította, lényegében Görgey szította, akinek önérzetét sértette, hogy Dembinszky alá rendelték.

[3] Március elejétől kezdve Kossuth tényleg heteket volt egyhuzamban a hadseregnél.

szenvedett legtöbbet s felszerelés dolgában igen megviselt állapotban van. A legutóbbi hadműveletekről szólva, elég részletesen ismerteti a branyiszkói csatát, felsorolja az abban magyar oldalon résztvett alakulatokat s megemliti a saját hadicsinyét, mellyel az ellenséget a csata során megtévesztette. A besztercebányai honvédzászlóaljnak a balszárnyon, erdőktől takarva előnyomuló különitményéhez ugyanis saját huszárosztályából 3 trombitást vezényelt s azokkal a vadász-indulót fuvatta. Fogoly tisztek elbeszélése szerint az igy félrevezetett ellenség nagyobb vadász-alakulatok felvonulására gondolva, rémületében fejét vesztette. Uchtritzék most Miskolcon táboroznak, de hamarosan Pest felé indulnak tovább. Hazai híreket karácsony óta nem kapott, csak annyit hallott nemrég, hogy marcaltői kastélyát osztrák ulánusok kifosztották, ingóságait, marháit elrabolták.

Miskolcz am 24 ten Febr. 1849.

Verehrter Freund!

Ich schreibe aus Ihrer Vaterstadt in die wir gestern einmaschiert sind und woselbst die Truppen Division des Obersten Grafen Guyon mit unendlichem Jubel empfangen wurde und das auch nicht ganz mit Unrecht, indem das siegende Fortschreiten des VII. Armée Corps unter dem Generalen Görgey *grössten theils* dieser Truppendivision zuzu schreiben ist,[1] welche aber auch am meisten vom Feinde gelitten und in einem sehr abgerissenen und zerfetzten Zustande was Armatur und Montour anbelangt, sich befindet. — Bei Iglo am 3-ten Februar schlugen wir zum ersten Male den Feind zurück, nahmen am 5-ten Februar die Defileés des Braniczka[2] in Zeit von $2^1/_2$ Stunden gegen einen 3 fach stärkeren Feind, da von uns nur 6 Compagnien des 33-ten Honvéd Batallion 2 Comp. des 2-ten Neusohler Batallion und 1 Comp. des 13-ten Honvéd Batallion samt 2 Stück Kanonen unter Hauptmann Schulz und *eine* dem Feinde zu Iglo abgenommene Racketenbatterie jedoch nur mit *einem Tische* unter meinem Commando, und schliesslich *meine* Huszaren Division des 12 Honvéd Huszaren Regimentes (ehemals Palatinal Huszaren) operirt und angegriffen haben, indem Oberstlieutenant Szedfried mit 2 Batallionen und 8 Geschützen und einem Flügel Huszaren nebst der ganzen Pionier Abtheilung und den Ujhazer Jäger d. h. mit der ganzen VII-ten Brigade eine Umgehungscolonne ausführen sollte die aber leider sehr *unglücklich* ausfiel indem statt dem Feinde in den Rücken zu kommen er mit seiner Brigade nach

[1] Mind Vácról a bányavárosokba történt visszavonulás alkalmával (Ld.: 19. sz. levél 3. jegyzetét), mind a Kassa körüli hadműveleteknél (Ld.: 48. sz. levél 1. jegyzetét) Guyon hadosztálya ismételten kitűnt.

[2] A branyiszkói ütközet február 5-én egyike a tavaszi hadjáratok legkorábbi hadi sikereinek. Ez nyitotta meg az utat a Klapka-vezette felvidéki hadtesttel való egyesüléshez.

1¾ Stunden in unseren Arsch nach Einnahme der 1-ten Position erschien. — Noch ein kleines Stratageme welches ich ausführen liess und welches wesentlich zum schnelleren Weichen des Feindes beitrug muss ich Ihnen erzählen — nemlich bevor ich die Raketenbatterie übernahm liess ich 3 Huszaren Trompeter vom Pferde steigen und mit den 300 Mann der 2-ten Neusohler Batallion welche am linken Flügel ganz in Plänkler unter Major Mikoveny sich in den Wald warfen — avanciren und den Jäger-Marsch blasen so dass später verwundete feindliche Offiziere mich frugen wo wir die vielen Tiroler Jäger hergenommen hätten die am linken Flügel so fürchterlich schnell avancirt wären und die ihren Leuten so einen panischen Schrecken eingejagt hätten. — Nun hilft was helfen kann! —

Ich wollte mich hier bei Ihrer verehrten Frau Mutter einquartieren doch musste ich darauf Verzicht leisten da sie nicht hinlängliche Stallungen im Hause hat, ich war gestern N. M. gegen 3 Stunden bei ihr und habe sie recht wohl und munter getroffen, Sie können sich denken dass von Jantsi viel die Rede war, und die Mama sieht ihn schon als Praesident der Republick avec le beonnet phrygien mit dopelten Goldborten. —

Ich gehe jetz gleich zum Frühstück zu Ihrer lieben Mutter und werde wahrscheinlich auch Abschied nehmen da wir gegen Pesth marschieren sollen. — Pesth sollte man links liegen lassen und strada dretta nach Wien marschieren! — ! —

Von meiner Frau, Kinder und der Frau von Josipovich sowie von Adele und meinem Bruder Albert und auch von Marczaltheö habe ich seit 25-ten December 1848 *gar keine* Nachricht nur vor 4 Wochen kam ein Papaer Jude zu mir der mir erzählte dass Marczaltheö von den Uhlanen das Schloss ganz ausgeraubt und meine sämmtlichen Vorräthe und das Vieh weggeführt worden sei. —

Nun leben Sie wohl ich hätte noch viel zu erzählen doch ich muss schliessen da Ihr Vetter Lewandowsky Ferencz mich zum Frühstück abholt.

Adieu.

Ihr aufrichtiger Freund
Üchtritz
Major

A levél első lapján jegyzet a levélíró aláírásával:

Braniczka Feind:
3 Batallions Infanterie

4 Stück 12 Pfund Kanonen
3 Racketen Tische
2 Escadronen Chevauxlegers.

A borítékon:

Bitte nicht auf meinen Säbel den ich Ihnen mitgegeben habe um Scheide und Korb machen zu lassen, *zu vergessen.*

Üchtritz.

(O. Sz. K. Levelestár)

63.

Kossuth Lajos — Csernátoni Lajoshoz [1]

A honvédelmi bizotm. elnöke.

Csernátoni urnak.

Önnek mint egyik elnöki titoknoknak állása a közvélemény előtt természetesen azon következést vonja maga után, hogy a mit mint journalista ir, az az én véleményemmel nem ellenkezőnek vagy éppen megegyezőnek gondoltatik, mert az emberek ugy okoskodnak, hogy ha ez nem igy volna, Önnek meg kellene szünni elnöki titoknoknak lenni.

E nézetet a közvélemény annyira ultrirozza, hogy nemcsak a mit Ön ir, hanem mindent a mi azon lapban van, melynek Ön rendes dolgozó társa, az én véleményemmel megegyezőnek itéltetik.

A „Martiust"[2] Önnel, Önt pedig — mert titoknokom — az én véleményemmel identificálja a közönség.

Nagy tévedés, de ugy van.

Én erre Önt figyelmeztettem, s reményltem discretiójától, hogy ezen viszony delicát oldalát kellőleg méltányolandja, s lesz annyi tekintettel irántam, hogy nem ügyekvendik engem személyesen compromittálni.

Sajnáltam, hogy e várakozásomban csalódtam.

Mészáros hadügyminiszter ur elleni tegnapi kikelése[3] nevé-

[1] Ld.: II. k. 137. sz. levél 3. jegyzetét.

[2] „Március Tizenötödike" c. lapra ld.: I. k. 69. sz. levél 3. jegyzetét.

[3] A „Március Tizenötödike" február 23-iki számában Csernátonyi cikket irt, melyben Mészárost szidalmazza, Kossuthot pedig dicséri.

nek aláirásával reám nézve borzasztó compromissio s ilyen eljárás az elnöki titoknok állásával incompatibilis.

Elébb már kikelt Ön — az elnöki titoknok a honvédelmi bizottmány tagjai ellen, kik nekem az országgyűlés parancsából kormány társaim.

Most a hadügyminiszter ellen; s ily kiméletlen modorban.

Nevelő compromissióját, hogy ugyan azon czikkben az én titoknokom, *engem* dicsérget.

Tetézi pedig a compromissiót, hogy ugyanazon lapban, melyben Mészáros annyira gyaláztatik — s kilépése — mit százszor ajánlott — sürgettetik, azon Görgey egekig magasztaltatik, ki irott proclamatioban mondta ki hogy csak Mészáros utján hozzá érkezendő parancsoknak engedelmeskedik.[4]

És mind ez történik épen akkor, midőn a Görgey seregének Dembinszki alá rendelése[5] miatt mutatkozó bujtogatások megfékezése vétetett munkába s minden eszközt fel kell használni, hogy a hadseregnek hüségét s a haza iránti engedelmességét elvégre tökéletesen biztosithassuk.

Ön nem képzeli mennyit ártott, mennyi bajt okozott némely czikkeivel. Hogy e szegény hazának még hü fiai is annyira nevelik bajait!!

Ez öl meg nem az ellenség.

Én Csernátoni véleményét — ha felejtve az élet practicus oldalát — azt gondolja, hogy ily nyilatkozatokkal használ e hazának (miben mondhatlanul csalódik) a sajtó szabadságnál fogva respectálom; — de hogy saját titoknokom engem compromittáljon, s ő maga nehezitse borzasztó hivatalom sulyát — erre nem valék s nem vagyok elkészülve.

S azért sajnálattal vagyok Önt kérni kénytelen, hogy titoknoki hivatalával hagyjon fel.

Legyen meggyőződve hogy e kérelem kénytelensége nekem nagyon fáj — de lehetetlen azt mellőznöm. Mennyire gáncsolt az egész világ, hogy Önt ez állásba helyezém — emlegették Önnek ifjukori tévedéseit, — bankócsinálást, e miatti fogságot,[6] mondák, hogy állásommal meg nem férhet Önnek ily markirozott multja. Hallgattam, mert szomorunak tartanám, ha az ifjukori botlások egy ember életen át se tekintethetnének rehabilitálhatóknak — de Ön engem folyvást borzasztón compromittálgat, nem akarja felfogni hivatalos állása delicateszének igényeit.

---

[4] A hirhedt Váci kiáltványban. (Ld.: II. k. 253. sz. levél 3. jegyzetét.)

[5] Ld.: 61. sz. levél 2. jegyzetét.

[6] Kitörölve a következő sorok: „s egy más még ennél is borzasztóbb bűnért, kezemre adták a próbákat".

Ez tovább igy nem mehet. — Lehetetlen, hogy megengedjem hogy saját titoknokom legyen az Eris almája,[7] köztem, s a hadsereg közt. A katonai becsület nagyon kényes dolog; Lederer macska zenéje[8] 3 lovas ezred átszökésére volt ok vagy alkalom. Most Ön czikkei tág utat nyitnak az ellenemi ármánynak a hadseregben. Magammal nem gondolnék, de a hazával kell gondolnom. — Isten áldja önt

Debreczen febr. 24. 1849.

Kossuth Lajos

(O. Sz. K. Levelestár)

64.

Kossuth Lajos — Csernátoni Lajoshoz

[1849. febr. 24. k.]

Barátom

Levelében hiven feltaláltam azon érzelmeket miket feltalálni reméltem.

Haza szeretetében, s elhatározott akaratában, Ön maga szemei előtt egy egész becsületes élettel rehabilitálni önmagát soha nem kételkedtem. Jele: hogy tudtam amaz ifjukori botlást,[1] s még is hallgattam, sőt másokat is hallgatásra kényszeritettem; mert a kik arról szólva hogy nekem környezetemben is arany tisztának kell lenni, Önt tehát eresszem el, nemmel feleltem, tetszésökre bizván Ön megtámadtatásával engem compromittálni, — ha tetszik — hogy a legbizodalmasabb állomások betöltésében, nem vagyok eléggé ovatos. — És hallgattak, kellett hallgatniok.

Ön ritka elmebeli tehetségeivel hazájának még sokat használhat. De egy tanácsot ne vegyen tőllem rosz néven. — Elemeket ember nem teremt. *Felhasználni azt ami van, ez* a status bölcsesség feladata. A puszta igazság tehát még nem használ a ha-

---

7 Eris a görög mitológiában a viszály, civakodás istene. A monda szerint mivel nem hívták meg Peleus és Thetis lakodalmára, bosszúból a násznép közé egy arany almát dobott ezzel a felírással: „A legszebbnek". Az almáért hárman versenyeztek: Hera, Aphrodité és Pallas Athene. Páris az almát Aphroditének ítélte, amivel a másik kettőt magára haragította. Ez istennők haragja volt a kiindulópontja a 10 évig tartó trójai háborúnak. Innen a „Páris almája" elnevezés is.

8 Ld.: I. k. 116. sz. levél 5. jegyzetét.

1 Ld.: Előző levelet.

zának, ha annak utjára a valósitás elemeire való tekintet nélkül mintegy behunt szemmel akarunk keresztül törni. Ha engem nem zsibbasztottak volna, igaz sok másképen állana. De ha én, az elemeket számba nem véve, csak lelkem ösztönét követem, a nemzet — első percben eltörpül az óriási feladat szemléletén, s esküszöm Istenre már rég elveszett volna, gyáván, nemtelenül. — Azért nemcsak tudni mi volna jó, hanem számot is tudni vetni a körülményekkel, ez a kormányzat feladata.

Nekünk nem mindegy 10,000 emberrel több vagy kevesebb védi e hazát, van-e egyetértés vagy nincs a hadseregben, mert még nem győztünk egy nagy csatában. Győztünk volna csak, akkor a számvetés másképpen állhatna. De egy nemzet életét, nem lehet a személyes meggyőződés miatt koczkára vetni. Magunkat igen, a nemzetet nem.

A kormányzat tudománya, s hidje el Ön, az ész fegyverének, az irásnak használata körül is, ugy vagyunk, mint hadvezér a bátorsággal. — Katonának bátornak kell lenni; ki tagadná hogy ez — axioma. De bünné változik az erény a hadvezérnél, ha bátorsága által a nemzet megmentésére szánt sereget világos veszedelembe viszi. — Bün volt hogy Bem 3800 embert neki vitt rettenthetetlenül 15.000 rendes katonának, s egy ágyukkal megrakott pallisadirozott, erős városnak.[2] Számolni kell. Nem elég tudni mi volna jó, hanem számba kell venni mit ártunk, vagy használunk, ha tekintet nélkül a körülményekre neki vágunk a csomónak. — Nagy Sándor szétvágta a csomót,[3] s ha czélja csak a volt, hogy az a csomó ne legyen csomó, de ha czéljának annak kellett lenni, hogy a sinórt mellyből a csomó kötve volt, kötő sinórnak használja, akkor igen bolondot tett, hogy összevágta.

Ön nem képzelheti tegnapi czikkével[4] — éppen most — midőn minden attól függ, hogy az ütközet előestéjén senkinek ne legyen ürügye bomlásnak vezetni az ütközet végett egyesitett erőt s hol az egyesités s abból következő subordinatio miatt, annyi a megsértett hiuság mely ürügy nélkül nem mer félre huzni

---

[2] A január 21-én végbement első nagyszebeni csata, melyben Bem csapatai súlyos vereséget szenvedtek a császáriaktól. (Ld.: 20. sz. levél 2. jegyzetét.)

[3] Gordios, Frígia földművesből lett királya, a görög monda szerint egy szekérrudat és igát fahánccsal oly ügyesen kötött össze, hogy azt emberi erő nem tudta feloldani. A jósok Ázsia uralmát e csomó feloldásához kötötték. Nagy Sándor, ki hódító hadjárata során 333-ban Gordion városát felkereste, a híres csomót kardjával kettévágta. Innen a gordiusi csomó a megoldhatatlannak látszó, de kellő határozottsággal és találékonysággal megoldott probléma jelképe lett.

[4] Ld.: Előző levél 3. jegyzetét.

ütközet előtt, de nagyon szeretne ürügyet találni, nyert ütközet után azonban nem fog az ürügyön kapni — mennyire megronthatná az eldöntő perczben, mind azt a mit 4 hét alatt épiték. Borzadok ha reá gondolok.

Vegye hát szivesen azon tanácsot, életem nehéz iskolájából, hogy számolás nélkül — hiu minden bölcseség az életben.

A mi lemondásának módját illeti, köszönöm hogy irántami figyelemből, az iránt nekem kérdést teszen. Valóban kényes dolog, a lapszerkesztőnek minden viszonyokban teljesen járatlan tapintatlansága miatt, mert azon két czikk egymás mellett igy áll: hogy az ármádia fele, mely a hadnagyból lett ifju tábornokra kancsal szemmel néz azt fogja mondani, meggyaláztattam Mészárost, hogy a megdicsért Görgeyből ministert tegyek, Görgey pedig s párthivei kik tudják hogy az engedelmességet felmondó tábornokot nem akarom ministerré tenni, — azt mondandják eleresztem Önt, mert lapja megdicsérte Görgeyt.

Baj. Én igy gondolnám: Nyilatkoztassa ki a lapban, hogy részint családi körülményei, részint más nemü rendeltetés következtében jelenti Ön, hogy sem titoknoki hivatalát, sem journalisticai pályáját nem lehet folytatnia egy ideig — s olvasóinak hozza fel mentségül, hogy ujabb rendeltetésének, a journalisticai pályát feláldoznia azon meggyőződés inditotta, mert ujabb rendeltetését mind titoknoki hivatalánál, mind amannál a hazára hasznosabbnak véli. S vegye fel egy évi titoknoki fizetését, s kisértse meg — ha eszközölhetőnek véli — Telekinek utasitásokat vinni Párisba az Oriens felé.[5] Ha nem sikerül kimennie, vissza jő — s ha elfogadja, akkor valamelly más rendeltetést vállal — ha Isten ugy akarja, hogy én még tehessek valamit.

Isten áldja Önt.

Kossuth

(Oldalt a margón)

Egyébiránt én kijelentem, mikint a legtávolabbról sem akarok legkisebb befolyással lenni arra, hogy Ön a journalisticai pályáról lemondjon. Azt gondolom tehát, a lemondás egyenesen akkint is történhetik — ha tetszik — hogy Ön a journalistai pá-

---

5 Csernátonynak csak hónapokkal később, májusban sikerült kijutnia Párisba, ahol Teleki, majd Pulszky mellett egy darabig Fehér álnéven működik. (Ld.: 189. sz. levél 3. jegyzetét.) Jelentősebb szerepet nem visz.

lyán kivánván müködni, hogy idejét ennek szentelhesse egészen, titoknoki hivataláról lemondott.

(O. Sz. K. Levelestár)

65.

Szabó Mihály — Fiához, Szabó Károlyhoz[1]

K. Tarcsáról, Febr. 26án 849.

Kedves Károlyom!

Épen most jutottunk tudomására, hogy Makai István hallgatóm megy Aradra, fiát meglátogatandó. Miután ajánlotta, hogy levelemet minden bizonnyal kezedhez adandja, kivántalak jelen soraimban mintlétünk felöl, kedves fiam, értesiteni:

Magamról — miután elmaradt volt, ismét visszajött oldalnyilalásom — ugy szólva, semmi kedvezőt sem irhatok; most már ugyan ismét fent lézengek, miután Franki orvosi kurája alól, mely egy hétig tartott, felszabadultam; de tartok tőle, hogy ismét recidivázhatok, noha mindenben és leggondosabban vigyázok magamra. Megköszönhetetlen jó reám nézve, hogy édes anyád sok bajai közt is, állandó egésséggel bir; különben nem tudom, mi vált volna belőlünk.

Hát te kedves fiam, hogyan vagy? minden héten óhajtva várom, a tőlünk Aradon megforduló embereinktől leveledet, de még ez ideig mostanában egyet sem kaptam. Tudom, hogy tömérdek bajod van, mert ezt másoktól is hallom; és épen ezt tartom egyedüli okának annak, hogy mostanában nem irtál: mind e mellett, ha csak plajbásszal is, irj kedves fiam, egy vagy két sort, hadd láthassuk mint létedet. Nem tudom, levelemet Aradon veended-e vagy másutt?

Anyád egy főtt sonkát, és, minthogy későn esett tudtunkra Makainak menetele, egy száraz kenyeret is küld; máskor, meg lehet, lágyabbat küldhetünk, mert mint halljuk, sokat kell éhezned.

Mihály bátyád még most is Szegeden van mint nemzetőr; egy csatában már jelen volt Szeged alatt,[2] meglehet, nem sokára — mint talán Néked is fiam? — másikra kell ki állania. Neje, mint tudjuk febr. 16án szült egy figyermeket, azólta rólok sem tudunk semmi bizonyost is.

---

[1] Ld.: 49. sz. levél 1. jegyzetét.
[2] Ld.: 49. sz. levél 3. jegyzetét.

Mi — valamint elhiszem más sokak is — hazánk sorsáról, és a napi eseményekről, ugy szólva semmit sem tudunk. Azt ugyan gyanitjuk, *sőt* csaknem mint bizonyost, minden nap várjuk, hogy: Törökszent Miklós körül lévő hadseregünk mielőbb, megütközik a császáriakkal:[3] adja az ég, hogy ezen csata, valamint a többiek is, hazánkra kedvezőleg üssenek ki!

Ezzel az ég oltalmába ajánlva és állandó egésséget kivánva, maradunk

Kedves Károlyunk

Szerető szüleid
SzM mk és *T S*

(O. Sz. K. Levelestár)

66.

Sandford William — Ismeretlenhez

Sandford sorai szerint Pulszky 1849 januárjában hagyta el Magyarországot. Igen jól ismeri az osztrák és magyar viszonyokat, van bizonyos befolyása honfitársaira. Pulszky a legfrisebb ausztriai mozgalmakig inkább mint az irodalom, régiségek és művészet kedvelője, semmint politikus volt ismeretes. Azt a vádat, hogy az előző év októberében Bécsben lejátszódott zavargások előidézésében része lett volna, cáfolja. Pulszky Bécsben a magyar külügyminisztériumban dolgozott mint államtitkár, hg. Esterházy mellett, amíg nem indult meg a támadás a magyar kormányzat megdöntésére. Pulszky igen boldog volna, ha Edinburghban, ahol barátját készül meglátogatni, alkalma volna a címzettel találkozni.

Rue Trouchet 14, Paris
Febr. 26/49.

Sir,

Mr. Pulszky, who left Hungary early in January last, has mentioned to me his intention of going to see a friend in Edinburgh and I have taken the liberty of asking him to call upon you at Granton House. He is well acquainted with Austrian and Hungarian Affairs, that means of exercising some influence over his Countrymen; he would be very glad of an opportunity of discussing with you on this very important subject.

Allow me to mention that till the recent movement in Austria, Mr. Pulszky was much more known for his devotion to

[3] Ld.: 46. sz. levél 2—3. jegyzetét.

literature, antiquities & art than as a Politician; and that he has thrown back the imputation cast upon him of having instigated the Vienna disordering in October last.

I venture to hope that you will pardon the liberty I have taken, and that you will be glad to have an opportunity of seeing Mr. Pulszky.

I have the honor to be,
Sir,

Your most obedient Servant
W. Sandford

M. Pulszky was Under Secrt. for Hungarian Foreign Affairs at Vienna with Prince Esterhazy for his Chief till the attempt was begun to overthrow the Hungarian Governement.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

67.

Sandford William — Ismeretlenhez

Pulszky Ferencet, aki Oxfordba készül, mint bizonyos politikai jelleggel bíró magyar urat ajánlja, aki azonban nagy barátja a művészeteknek, régiségeknek, könyvtáraknak stb. A magyar ügyekben kitünően tud tájékoztatni, hiszen 1848-ban egyike volt a főszereplőknek és minden remény megvan arra, hogy jelentős pályát fog befutni, még ha pártja e pillanatban nem is győzedelmeskedik. Már korábban is járt Angliában és utjáról egy német könyvben számolt be: „Aus dem Tagebuch eines in Grossbritannien reisenden Ungarn."[1]

Rue Trouchet 14, Paris
February 27, 1849.

My dear Sir,

Allow me to avail myself of your offer to countenance at Oxford such worthy friends as I might recommend to you, and to present to you Mr. Pulszky, a Hungarian Gentleman of some political note, and also a great lover of Art, Antiquities, Libraries etc. etc. Mr. Pulszky will tell you of the last batch of cigars we have been so fortunate as to make a catch of. Rather smuggled I suspect, and consequently more to our task than the large ten sous specimens of your old friend in the Rue St. Honoré who

[1] Jelentése magyarul: Egy Nagybritanniában utazó magyar naplójából A könyv csak németül jelent meg, Pesten 1837-ben névtelenül.

still deplores your absence: Perhaps Mr. Pulszky may prevail upon you to return to Paris. If he should not succeed in that point I hope he will bring me word of your happiness and prosperity at Oxford. I have never seen your Calais flame.

If you should take any interest in the affairs of Hungary Mr. Pulszky can give you the best information, having been one of the principal actors in 1848, and having still before him, I hope, a prospect of an important career, though his party are not for the moment triumphant. He has been in England before and published his Travels under the German title of „Diary of a Hungarian Traveller in Great Britain".

I am very glad to have the opportunity of recalling myself to your recollection through the medium of my friend Mr. Pulszky, who is capable of appreciating the objects of interest afforded by Oxford and whose acquaintance with the most stirring Events of Europe will make him an acquisition to a man of the world like yourself amidst the tranquillity and noiseless seclusion of your University.

Hoping he may be so fortunate as to find you at Oxford, I am, My dear Sir,

Yours very sincerely,
W. Sandford

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

68.

Szabó Mihály — Fiához, Szabó Károlyhoz

K. Tarcsáról, febr. 28a 849.

Kedves Károlyom!

A Makai Istvántól küldött levelemet már kezéhez adtam, a csizmákon kivül mindennel, a mit édes anyád számodra hirtelenében küldhetett; s épen ekkor veszem ohajtva várt soraidat, melyekben többek közt irod, hogy honn hagyott csizmáid közül a jobbikat küldenők el. Több csizmád fiam, ezen, Makai Istvántól küldöttnél hon nem lévén; ezt minthogy még leveled vételekor el nem indult, tőle küldöm.

Látom kedves Károlyom, leveledből, hogy betegségem hire levert tégedet is: ez, szüleid iránti, fiui hő szereteted csalhatatlan jele, melyet mindenkor örömmel tapasztaltunk mind benned, mind bátyádban; hanem, édes gyermekem gyengélkedésemen tul-

ságosan ne aggodjál, mert ezzel ugy sem segithetünk bajomon; tudom, jőnél látogatásomra örömest, de azt is tudom, hogy jelen háborus napokban katonának, kivált kire, valami bizva van, helyét hagyogatni nem lehet, s nem is engedtetik: ennél fogva, én csak azt óhajtom, hogy imádságodat érettem, melyet távolból bocsátasz az égre, hallgassa meg legjobb mennyei Atyánk! tégedet pedig kedves gyermekem tartson meg erőben s egésségben, hogy lehess nékünk, szüleidnek, dicsekedésünk; sokat szenvedő hazánknak pedig hasznos fia!!! Sajnálom körünkbőli távollétedet, de midőn másoktól hallom, hogy Felsőbbjeid szeretnek, s oly kitüntetésben állasz, melyet hiszem, hogy megérdemlesz, de aligha számoltál reá ily rövid idő alatt: ezt mindenkor édes kárpótlás helyett veszem.

Magamról semmivel sem irhatok örvendetessebbet, a tegnapinál, mert mára viradóra, ismét többször tapasztaltam jeleit az oldalnyilalásnak, még pedig a bal oldalamon, mi lehet oka e bajnak? meg nem foghatom; mert noha gyakran emlékezem reátok kedves Fiam: mind a mellett sorsotokon meg nyugszom, mert tudom, hogy annak a jelen körülmények közt ugy kell lenni; talán majd idővel kedvezőbbet irhatok egésségem felől!

Ugy halljuk, hogy épen ezen soraimat megadó asszonnyal együtt ment volna valami tarcsai leány Aradra, oly czélból, hogy ott maradva, két bátyaira, és másokra is, kiknek szükségök van reá, ott léte alatt mosson: ha talán nem mindenkor mosathatnál fiam, mikor szükséges volna, szólj ezen leánnyal, e bizonyoson örömest fog reád is mosni; e leány, minthogy olyan házaknál szolgált, hol nemcsak mosni, de vasalni kellett, ugy tartom ő jól fog mosni.

Szakál Lajos rokonunknak, ha még nem irtál, mi előbb irj; mind ő mind neje, sőt az egész Tormási család kedvesen emlékeznek reád, s örülnek, hogy Gyulán létedkor megkerested őket.

Tarcsai rokonid, s jó barátid köszöntenek; én pedig, és jó anyád, kedves Károlyom, Istentől lelki s testi jókat kérve reád: maradtunk

Kedves Károlyom

szerető szüleid

Sz M mk és T S.

(O. Sz. K. Levelestár)

69.

Tasner Antal — Lunkányi Jánoshoz [1]

Pest, február 28. 1849.

Igen tisztelt Barátom Uram!

F. hó 22ikén költ becses sorait vettem. Nagyon köszönöm tudósitását a gyapju eladása iránt. E szerint az itteni hajhászok kérdezősködéseit megszüntethetem; a vevő nevét és a kapott árt nem fogom emliteni senkinek sem, Ön kivánságához képest. Örvendek a jó árnak, valamint annak is különösen, hogy a részint kamat nélküli előlegezéssel részint csak 5%-ra felvett összeggel a Sinánál[2] levő 6%-os tartozásból annyi le lett róva, s hogy nemsokára az egész le lesz tisztázva. Tudom, grófunknak igen jól fog majd ez esni; mert az utolsó időben is ezen adósság nyomta őt leginkább és gyakrabban nyilvánitá előttem abbeli kivánságát, bár csak már megszabadulhatna tőle! Valljon *közlötte-e Ön vele* már most is e kedvező pénzügyi kezelést, és a gyapju jó árát, s egyéb illy örvendeteseket? Illyesek bizonyosan már most is ir gyanánt hatnának aggodó kedélyére, miután, mint a grófnétól és Goergentől[3] tudom, még most is gyakran nyugtalanitja őt azon eszme, hogy vagyona rosszul áll és szegénység következik be. Gróf *Lajos és Pál* megfizették-e már lejárt járandóságukat? Ez is egyik tárgya aggodalmainak.

Itt már most is nagy zavart okoznak a magyar bankjegyek, kivált a százasok, amellyek napról napra csökkennek hitelükben s napról napra több veszteséggel cserélhetők ki bécsi banknóták iránt.[4] Mi lesz sorsuk később, még senki sem tudja itt. Megkértem a grófnét levél által, hogy tudna meg Bécsben valamit, ha lehet, az e részbeni kilátásokról s értesitne engem előre. Legjobb most fizetéseket tenni magyar bankóval, a bevételeket pedig, ha ezek azzal történnének, elhalasztani. Általában még az austriai banknótával sem tudhatjuk mi *történik* nem sokára!

Károlnak, mint Önt tudósitám, január*26ikán* fizettem *104 for. 24 krt* pengőben, többet nem. Néhány nappal ezelőtt ismét kért 200-at. Mondtam neki, hogy magyar banknótánál egyebet

---

[1] Ld.: 42. sz. levél 1. jegyzetét.

[2] Sina György híres bankháza a maga korában a Rotschildokéval vetekedett.

[3] Goergen doktor a döblingi elmegyógyintézet tulajdonos főorvosa.

[4] Windischgrätz bevonulása után természetesen a Kossuthtal és kormányzatával szemben támadt bizonytalanság következtében a Kossuth-bankók értéke esett.

nem adhatok s azt is csak százasokat. Mind a mellett felvette. Másnap azonban visszahozta, mert nem adhatott tul rajtok tetemes veszteség nélkül, és Vágytól vett fel *ötösökben kevesebbet.*

Az 1834-ki sorsjegyek iránti szives tudósitását is köszönöm. — De azt nem tudom még, valljon tetszett e már a társulati két részvényt vagy Scheint számomra és *nevemre* kivenni?

Itt mi még mindig örökös bizonytalanságban élünk. Tiszántulról teljes bizonyossággal semmit nem tudhatunk. A legkülönfélébb kósza hireknek nincs vége. Annyi bizonyos, hogy mult szombaton *Czibakházánál* nevezetesb ágyucsatázásnak kellett történnie,[5] mert ide sok sebesültet hoztak, de uj terraint, mint hallom, egyik fél sem nyert. Buda és a pesti Dunapart is mind inkább erősittetik. Szerencsétlenségemre azon ház is, mellyben én lakom, a palisadok rayon-jába van bezárva, s ha itt valamire kerülne a dolog, mitől sokan félnek, ablakaim aligha lőlyukakul nem fognának szolgálni!!

Minden jónak kivánása mellett, baráti indulatába ajánlottan maradok

tisztelő barátja

Tasner

Lajos és Pál grófék Sopronban vannak-e még?

(O. L. Széchenyi cs. lta. [Langer])

70.

Nagy Lajos — Nagy Sándorhoz

MVásárhely Mártius 1 849.

Kedves Szülőim!

Életem más fordulatot vett, a szerencsét más ösvényeken fogom megkisérteni, t. i. a Mátyás huszár ezredből folyó hó 17-én átléptem a gyalogsághoz a Marosszéken alakuló Tolnai féle honvéd zászlóaly 6k századjához.[1] Okaim, miért ezen lépést tettem ezek: meguntam Vásárhelyt mindig csak gyalog huszároskodni, továbbá, a szegény fiunak csakis a gyalogosoknál van a jö-

---

[5] Ld.: 46. sz. levél 3., valamint 71. sz. levél 1. jegyzetét.

[1] A zászlóalj Tolnai őrnagy vezénylete alatt röviddel Kolozsvár feladása (nov. 17.) után, még 1848 végén megalakult, az egyes századok a következő év folyamán folyamatosan álltak föl.

vőre kinézése, fizetésem már is több 15 krajczárral mint volt a huszároknál, az az napjába 40 krajczár és kenyér; mert valóságos tizedes lettem. Vásárhelyről nem sok idő mulva el fogunk menni, hihető Magyarországra, vagy Szebenbe. Kérem tehát azt a pár tarka inget beküldeni vagy hozni, hogy azt vihessem el magammal, egy lábravalót, hogy a szennyest vele fel válthassam, és a nevezett lájbit is hozzák be.

Isten áldja mindnyájokat.

Nagy Lajos

(O. Sz. K. Levelestár)

71.

Mesterházy István — Leiningen Károlyhoz

A levél írója gratulál a kitüntetéshez, amit Leiningen és csapata kaptak és kéri, hogy küljön 15—20.000 töltényről elismervényt.

An Herrn Majorn Grafen von Leiningen!

Mich freut es herzlich, die Superbe Auszeichnung deiner Fahne dir hiemit bekannt machen zu können! Ich wünsche dir, tapferer Bruder und deiner ausgezeichneten Bataillon Glück!!![1]

Habe die Güte allsogleich einen Ausweis oder Quittung über 15—20.000 Patronen (Gattung), es geht in einer ½ Stund ein Feuerwerker nach T. Szt. Miklos.

Czibakháza den 1 ten März 1849.

Mesterházy mp

(O. L. 1848/49-es iratok.)

72.

Dembinszky Henrik — Szemere Bertalanhoz

Dembinszky alvezérei: Görgey, Répássy, Aulich és Klapka nyilatkozatára utalva, kijelenti, hogy haditanácsot nem fog tartani. A legutóbbi napok

[1] A 19. gyalogezred 3. zászlóalját, Leiningen egész zászlóalját a február 24-én és 25-én Cibakháza körüli csatározásokban tanúsított bátorságáért, mellyel Leiningent az ellenség szeme előtt kiszabadította fogságából, a harmadosztályú érdemrenddel tüntették ki, maga Leiningen március elsején lépett elő alezredessé.

hadieseményeivel foglalkozva, a sikertelenség okát alárendeltjei katonai ismereteinek fogyatékosságában s főleg Görgey magatartásában látja. Görgey a vett parancs ellenére Poroszlóról a Tisza mögé vonult vissza s ezzel az ellenség üldözése csaknem lehetetlenné vált, illetőleg azt csak olyan hadban jártas tiszt tudta volna végrehajtani, amilyent ő még seregében nem talált. Ismerteti a Szolnok körüli, Szolnok elfoglalását célzó hadműveletekre kiadott parancsait. Szemere gondoskodjék, hogy azokat pontosan végre is hajtsák. Ha Szemere, mint a kormány tagja, átveszi a parancsnokságot, ő minden erejével segíteni fogja. Ha azonban a sereg vezetése más kezébe kerülne, ő nem segíthet, mert itt senkit nem lát e feladatra alkalmasnak.

Tisza Füred 3 März 1849
um 5 Uhr abends

an den Herrn Regierungs-Komissaire Szemere,

Sie wahren Zeuge der Erklärung der Officiere General Görgey, Répássy, und Aulich, so wohl wie des Obersten Klapka, kein Kriegs-Rate werde Ich nicht halten, nie heute nie jemals[1] Ein Gedanke muss den Krieg leiten, und das werden sie einsehen dass so seyn muss, wenn Ich Ihnen sage, dass in der selben Zeit wo ich in Erlau mit der Bewegung gegen Göngös beschäftigt war, ich am 26-ten Februar dem General Damianich den Befehl erteilt habe über die Theiss zu setzen, wenn Er die Brüke bei Czibakhaza in guten Stande findet. Dieser tapfere General hat mir den Bericht gegeben dass er am 1-ten März über die Theiss setzt, und heute habe ich Meldung von General Vécsey erhalten in welcher Er mir sagt dass Er die Attaque heute mit dem General Damianich auf Solnok macht,[2] alle Kundschaften

[1] Március 3-án Szemere jelenlétében, Görgey kezdeményezésére — aki akkor már elérkezettnek látta az időt, hogy a hadseregben viszályt s a fővezérrel, Dembinszkyvel szemben elégedetlenséget szítva, magának szerezze meg a fővezérletet — a főtisztek kijelentik, hogy nincs bizalmuk Dembinszky fővezérben s többen azonnal új vezért akarnak választani. Szemerének sikerült keresztülvinnie, hogy addig, míg Kossuth, akit Szemere a bajokról már értesített, megérkezik, maradjon Dembinszky a helyén, azonban tanácsadóknak Répássyt, Görgeyt, Aulichot és Klapkát rendeli ki. Dembinszky, mint levelünkből is látjuk, ezek közreműködését vonakodott elfogadni, mire Szemere őt azonnali hatállyal felfüggeszti.

[2] Az egész levél mutatja Dembinszky tehetetlenségét és azt a fegyelmezetlenséget, ami elsősorban a vezérek között, ezekben a napokban-hetekben a hadseregben uralkodott. A Görgey által még szított elégedetlenség következtében Dembinszky, aki egyébként is rossz hadvezérnek bizonyult, teljesen képtelenné vált a fővezérletre. Damjanich Szolnok körül kezdi meg — Dembinszky egyenes parancsa ellenére — a támadást, míg Görgey, akinek az volt a feladata, hogy a főssereg útját Tisza-Füred felé fedezze, Poroszlótól — „nehogy a legjobb magyar hadtest haszon nélkül lemészároltassék" — a nyert, kétségtelenül hibás utasítást semmibe véve, elvonul a keskeny tiszai gáton. A magyar seregnek egyetlen szerencséje, hogy ezekben a napokban

melden mir, dass der Feind nicht hier kommt, aber mit Eile gegen Solnok zurückzieht, der enorme Kriegsfehler den der General Görgey gemacht hat indem Er gegen meinen Befehl Poroszló verlassen hat,[3] um einen Schutz hinter der Theiss zu suchen. macht die Verfolgung des Feindes so wie sie geschehen sollte, fast unmöglich, oder müsste durch einen thätigen und des Kriegsverständigen Mann gesucht, den Ich leider noch hier unter meinen Untergeordneten nicht habe kennen gehabt.

Aber um zu verhüten das im Falle eines glücklichen Erfolges, Solnok wieder von dem Feinde der hier in der Gegend war, nicht genommen seyn könte, habe Ich den Befehl gegeben dass das Corps was der Oberst Klapka komandirte, morgen nach Kenderes marschire, ausgenommen die Reuterer die schon heute nach Madaras maschiren sollte, laut der nämlichen Befehl sorgen sie also *dass das Corps Klapka die oben angezeigte Befehl ausführe* und sagen sie dazu, dass Ich heute durch Courier der vor zwei Stunden abgegangen ist, dem General Vécsey geschrieben habe dass sobald er mit dem Damianich Solnok im Besitz nehmen, *Er, Vécsey das Corps des Klapka schnell nach Solnok rufen könnt um die Besatzung von Solnok zu verstöcken.* Sorgen sie also dass dieser Befehl pünktlich ausgeführt werde. Wenn jedoch was besonderes ausfallen sollte, was das Wohl Ungarns antrefen konte und eine Bewegung sich nöthig zeigt, (hätte Ich andere untergeordnete Haupt ansuchen, so möchte Ich über Poroszlo debuschiren) und sie wollen als Mitglied der Regierung das Comando übernehmen so werde Ich Ihnen mit allen meinen Kräften hülfen Rat-Tat, aber wenn ein anderer, als sie die Armee leiten soll, kann Ich durchaus nicht Ihnen hülfen da Ich niemanden genug tätig, fähig, und dreisst hier sehe.[4]

Heinrich Dembinszki Gral, Lt.

(Borsod-Miskolci Múzeum.)

---

az ellenfél táborában még nagyobb ellentétek dúlnak: Windischgrätz tisztjei bizalmát annyira elvesztette, hogy márc. 8-án Schlick, Wrbna és Jellačić egyszerre helyezkednek szembe intézkedéseivel.

[3] Ld.: az előző jegyzetet.

[4] Dembinszky után Kossuth Vetterre bízta a fővezérletet.

73.

Dembinszky Henrik — Szemere Bertalanhoz

Szemere hivatalosnak látszó írást küldött Dembinszkynek. Miután azonban ki van kötve, hogy a dolgok állásáról senkinek sem beszélhet, az írás pedig magyar nyelvű, amit ő nem ért, vagy a szöveg fordítását kéri, vagy felhatalmazást arra, hogy egyik tisztjével elolvastathassa.

Tisza Füred den 3-ten Marz 1849. 8¼ abends.

Würdiger Herr

Sie senden mir eine Schrift, welche nach dessen Format, eine Schrift sein muss, nach dem was von allen Seiten versprochen war, darf ich niemanden das was vorgegangen ist sagen. Jedoch ist diese Schrift in der Ungarischen Sprache abgeführt, die ich, wie sie es wissen, nicht verstähe. Wollen sie mir also entweder die Übersätzung dieser Schrift geben, oder Schreiben sie mir dass ich ihm einem Oficiere meines Stabes zu lesen geben kann

mit der mutigsten Hochschätzung

Heinrich Dembinski

(Borsod-Miskolci Múzeum.)

74.

Szarvady Frigyes[1] — Pulszky Ferenchez

Szarvady egy Pestről kapott levelet juttat el Pulszkyhoz: „Ez talán az utolsó levél, amelyet Önnek Pestről elküldhetek, mert néhány nap mulva a mieink bevonulhatnak a fővárosba és a bécsi összeköttetés megszünik. Windischgrätz tegnapelőtt megjött Kápolnáról — ahol a mieink, Dembinszky, Klapka és Görgey vezetésével tökéletesen megverték február 26 és 27-én. Azt a hirt terjeszti, hogy a magyarokat Poroszlóig visszaszorította és hogy 300 osztrák és ugyanannyi magyar esett el. De egészen bizonyos és én felelek, azért a hírért, hogy az osztrákok több mint 3000 embert vesztettek. Windischgrätz át is tette főhadiszállását Pestre, tegnap visszavonták a tüzérséget és mindent, ami egy főhadiszálláshoz szükséges. Tegnap plakáton hirdette, hogy Zeisberg tábornok Poroszlóig nyomult elő és hogy ő áthelyezte volna hadiszállását Moklárra. Ez hazugság. Dembinszky engedte Zeisberget egészen Poroszlóig előrejutni, de ott aztán előlről és hátba támadta. Zeisberg nagy vereséget szenvedett. Egyes osztrák tisztek még azt is állítják, hogy Zeisberg fogoly volna. Mindenesetre biztos az, hogy az osztrákok sok tisztet vesztettek... Március 5-én hét órakor reggel Dembinszky kis csapat-

[1] Ld.: II. k. 184. sz. levél 1. jegyzetét.

teste Czibakházáról Szolnok felé tört elő: ütközet volt... az osztrákok 4000 emberből álló seregét megverték. Windischgrätz átadta a tiszai hadsereg parancsnokságát Schlick tábornoknak. Reméljük, hogy a mieink pár nap múlva itt lesznek és ugy gondoljuk, hogy utoljára Gödöllőnél ütköznek meg. Bem megverte Puchner tábornokot kétszer. Most Brassó mellett lehet."

Kedves Pulszky Ur!

Most vettem Pestről egy levelet — mit azonnal a hirlapokkal akarok közleni, bizhatik benne mert eddig még mind ilyen volt mit tudósitom közlött velem. Nem érvén rá magam irni a levelet Brownenak[2] dictáltam mert tudja hogy magam vagyok. Holnap irok megint. Ha P.[3]-nal beszél irja meg kérem mert biztos és rövid uton tudtára fogom adni. K.-nak[4]

Tisztelem

Szarvady

[Más irás]

Victorie! Je pense demain pour sur Exalté des derniers nouvelles. J'éspère avait... que mon gouvernement sera déjà à Pesth — Je vous félecite mon ami de votre succès à Londre, il faut que nous gagnions surtout.

Pesth. 6. Mars. 1849.

Copie

Cette lettre, est peut'ètre la dernière que je pourrais vous adresser de Pesth, parceque d'ici quelques jours les notres peuvent entrer dans la capitale et la communication avec Vienne sera entrecoupé — avant hier Windischgrätz est de retour de Kapolna[5] après que les nôtres les battaient compètement, sous Dembinsky Görgey et Klapka le 26 et 27 Fevrier il se repend le bruit des ce qu'il aurait refoulé les Hongrois jusqu'à Poroszló,

---

2 Browne, magyarbarát angol őrnagy, akit Pulszky küldött Kossuthhoz. Kossuth megbízásából 1849 áprilisában Splényivel együtt Konstantinápolyba megy, hogy a Portát a magyarok barátságáról biztositsa és a Függetlenségi Nyilatkozatról tájékoztassa.

3 Palmerston, Henry John Temple Viscount (1784—1865) angol külügyminiszter, a liberális párt legreakciósabb elemeinek vezetője. Külpolitikája következetesen az európai forradalmi mozgalmak ellen irányult.

4 Kossuth.

5 A február 26—28-án végbement háromnapos kápolnai csata végsőfokon döntetlenül zárult, mindkét fél, hosszú, heves küzdelem után, visszavonult anélkül, hogy a másikat üldözte volna. A magyar csapatok győzelmét elsősorban a Zanini-zászlóalj árulása akadályozta meg, amelynek tagjai a döntő pillanatban tömegesen átpártoltak az ellenséghez.

où que seulement 300 Autrichiens et autant d'Hongrois seraient tombées. Mais il est sur et je vous en garantis que les Autrichiens ont perdu plus que 3000 hommes. Aussi le Gl. Windischgratz a-t-il transporté le quartier général à Pesth,[6] hier on a rapporté l'artillerie et les pintons. En un mot tout ce que il est nécessaire au quartier general. Hier le 5 il a fait publier dans un placard que le général Zeisberg[7] devoit avancé jusqu'à Poroszló et qu'il aurait transporté son quartier général jusqu'à Moklar. Mais c'est une mensonge — Dembinszky a laissé avancer Zeisberg jusqu'à Poroszló, mais là il l'a attaqué par devant et par derrière.[8] — Zeisberg a essuyé une grande defaite — il y a même d'officiers Autrichiens qui disent que Zeisberg aurait été fait prisonnier. En tout cas il est sûr que les Autrichiens ont perdu beaucoup d'officiers entre autre le Prince Holstein, et le Cousin de Jellachich — ce que je vous vais écrire maintenant, je le tiens d'une source autenthique mon frère qui comme vous savez est auditeur dans l'armée Autrichienne me le disait Hier c' est à dire le 5 Mars, à 7 heure du matin un petit corps de l'armée de Dembinszky c'est avancée de Czibakháza vers Szolnok dans les environs de cette dernière ville[9], il y avait une bataille — les brigades Grammont de 4000 homes, fut defaite — d'un bataillon de chasseurs il ne restait que 10 hommes. Et d'un bataillon de Serbes il ne restait que 8 hommes, — Mon frère qui est arrivé aujourd'hui me garantit l'éxactitude de ces détailles. Windischgratz a remis le commandement de l'armée de Theis au Gl. Schlich. Nous ésperons que les nôtres seront ici dans quelques jours — et nous croyons qu'il y aura une dernière bataille près de Gödöllő. Bem a battu le Gl. Puchner a deux reprises. Il doit être maintenant près de Hermanstadt.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

---

6 Windischgrätz már eredetileg is Pesten akarta bevárni az összevont magyar erőket.

7 Wrbna altábornagy március 2-án parancsot ad Zeisbergnek, hogy két dandárral támadja meg és gyujtsa fel Poroszlót. Zeisberg ezt a parancsot, a túlzott veszélyre való hivatkozással, nem teljesíti.

8 Március első napjaiban Bem csapatai Medgyes környékén sorozatos győzelmeket aratnak a Puchner vezette császáriakon.

9 A március 5-i, második szolnoki ütközetben Damjanich csapatai fényes győzelmet aratnak a császáriak felett, a várost elfoglalják.

75.

Kiss Miklós — Pulszky Ferenchez

Tisztelt Feri Barátom!

Lásd én még most is Párisban vagyok, pedig bizon már ég a föld a talpam alatt. Szegény Laci[1] barátunk ma csakugyan elment elkisérvén barát[2]-ját, s minthogy Lipcsébe is rendelt levelet, tudtommal Szarvady[3] által ugy, tartok tőle, hogy nagyon is közel megyen az ellenséges földhöz s mint mindig, sokat fog merni. Egyébiránt oly nagy mértékbe érzékenyen hagyá el barátit s annyi holmit vitt vele, hogy egy könnyen nem valószinü visszatérése, azért Barátom siess ide vissza, mert most itt a dolgok à la mercie de Dieux[4] vagynak — ismered Irinyit,[5] kivel a derék kis Szarvady[6] is egy kerékvágásba látszik járni ami a politikát illeti, pedig bizon nem hiszem hogy az övék lenne az üdvös, Franciaországban, hazánkra nézve. Ma megkapom francia passzusomat — Syreur szerzé s holnap megyek Turinba, hol Splényi[7] kártyáiba belé tekintvén, s Lacitul vett meghatalmazásomnál fogva tán más irányt adván müködésének, sietek Rómába s Florenczbe, miután rendeltetésem valódi helyeit Genuát, Livornót ottani ismerőim s rokonim által kellő irányba felizgatám.

Tegnap itt néhány oláhval[8] jöttem össze Lacinál, kik a legszorosb frigybe akarnak velünk lenni s közös ellenségünk, az orosz ellen közösen müködni itt is, de különösen s főleg Angliában. Ugy hiszem hogy már eddig érintkezésbe tetted magad a Londonban létező oláhokkal. Az oroszt kell Angliának megfenyiteni derekasan, mert az utóbbi hirek szerint pajtás, ugy látom, hogy az osztrák hadaknak megtudtunk felelni, mert hisz miért koldulta volna különben az orosz segitséget. Ügyünknek,

---

[1] Teleky László.

[2] Valószínüleg Szalay László, aki ugyan a frankfurti parlamentnél volt követi megbízással, de időnként Párizsban is szerepelt.

[3] Ld.: II. k. 184. sz. levél 1. jegyzetét.

[4] Jelentése: Isten kegyelmére.

[5] Ld.: I. k. 70. sz. levél 3. jegyzetét.

[6] Ld.: II. k. 184. sz. levél 1. jegyzetét.

[7] Splényi Lajos torinói követ, akinek megbízása az volt, hogy a forradalmi erőket, mindenekelőtt Szardínia királyát, Carlo Albertót megnyerje a magyar ügy számára.

[8] A román emigránsok közül mindenekelőtt a két Brătianu testvérre, Jonra és Dimitriura kell gondolnunk, akik az 1848-as román felkelés után menekültek Párizsba.

nemzetünk tekintetének sokat használt nézetem szerint az oroszok behivása[9] Európa előtt, s ezen a téren lehet most a czudar Ausztriát Európa előtt moraliter tönkre tenni. Arese[10] tegnap azt mondta hogy Carlo[11] rövid hetek mulva megkezdi a háborut — s ha Szardinia verekszik, az angol kiparancsolja az oroszt Erdélybül, ugy gyönyörü fordulatot vesznek dolgaink. Csak szoritsd Ferkó Palmerston Uramat — ki már is derék gyerek. Brown jövő hétfőn fog megindulni, még pedig Bécsnek.[12] Általa irtam Kossuthnak, az angol nézetekről az orosz interventio iránt, s a te Londonba létedről, s ottani müködésed reményéről. Ugy szinte Irinyirül is tettem emlitést, különösen azon esetben, ha Teleki vissza nem jönne s te vezetnéd itt is a dolgokat, mert absurdum Irinyit Párisban hizlalni azért hogy ő ostoba felfuvalkodottságával itt antipathiakat gerjesszen, ami ugy is elég van.

Most néhány szót magam dolgairul, én Telekyt praeveniáltam hogy Kossuth megbizása folytán én hozzá vagyok utasitva pénzdolgába. Én nem hittem hogy igénybe veszem a status pénzét — azomban ma reggel össze számitva itteni kiadásaimat, contoimat s kész pénzemet — azt tapasztalám hogy annyira megvékonyodott erszényem, hogy okvetlen szükségem leend hátralévő fizetésemre, hogy dolgaimat végezvén haza is mehessek, annyival inkább, mert már nem is reméllem hogy Pali Bátyámnak sikerüljön pénzt kiküldhetni, minthogy még egyetlen egy levelet sem kaptam, sem tőle, sem senkitől az országbul — siettem tehát Lacihoz hogy hátralévő három havi fizetésem fejébe adjon egy kis mennyiséget — de Laci már indulóba volt s a pénzek manipulációját tereád bizván, arra kért hogy irnék neked ez érdemben.

Kérlek tehát Barátom utasitsd Genuába három havi dijjamat, mely teszen január, február és márciusra circiter 1000 pengő forintot összesen — de arra kérlek hogy francia pénzben és conto nélkül amennyire lehet. Én folyó hó 20-án, de talán 18-án is, Genuába leszek — s minthogy saját nevem alatti utlevéllel már birok (most hozták meg) kérlek sziveskedj néhány sort irni posterestante. Megvallom nehezemre esik ezen mennyiséget a statustól az idekintlevő kis cassabul felvenni, de tudod, hogy

---

9 Lüders Puchner hívására már február elején, hónapokkal a tulajdonképpeni intervenció megindulása előtt csapategységeket küld Erdélybe.

10 Arese-Visconti Ferenc olasz államférfi, részt vett 1848-ban a milánói felkelésben, majd annak leverése után Piemontba menekült. A francia külpolitikával állandó kapcsolatot tartott fenn.

11 Carlo Alberto Szardínia királya.

12 Ld.: 74. sz. levél 2. jegyzetét.

eddig ugy szólván magamébul költöttem odahaza a status dolgaiban, s igy tulságos szerénység lenne bajba keveredni a financiák miatt külföldön. Átkozott sokba került párisi séjourom, jó lecke a jövőre.

Még egy kérésem van Pajtás! Mindezen nevekre melyeket alább irni fogok, leveleket rendeltem Londonba, légy oly kegyes kérdezd őket posterestante a postán s ha van, küldd el őket szinte Genuába. Fogsz Te találni módot a levelek kiadatására. Turinból foglak tudósitani — 13-án már ott leszek, ha valamit óhajtasz tétetni Turinba, parancsolj velem mint régi titkároddal őszinte barátod

Kiss Miklós

Ugyan sok veszélyes dolgot nem irék e levélben, de mégis kérlek Barátom tépd el azonnal — *de okvetlen!*

Ezek a nevek: Johan Müller — Jakob Müller — Johan Kégel — Martin Kégel — Constant Mayer — Carl Mayer — Johan Hartman — Niclay Kiss — a levelet tépd el kérlek.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

76.

Sandford William — Pulszky Ferenchez

Bevezetőjében Sandford a földközitengeri török birtokok szervezetében és vezetésében bekövetkezett változásokról ir és kéri Pulszkyt, hogy ezeket a híreket alkalomadtán közölje Sir Charles Fellows-szal.

Közli, hogy Teleki csak előző nap távozott, miután Sandford útján megkapta Pulszky levelét. Brownetól tudja, hogy Teleki Szarvadyval együtt egész éjjelen át virrasztva dolgozott. Egészségének helyreállására tehát néhány napon belül alig lehet számitani. Teleki a távozása előtt Lamartine-éknél és Toqueville-éknél látogatásokat bonyolított le, a hölgyek részéről tapasztalt rokonszenvmegnyilvánulások látszólag megnyugtatólag hatottak rá.

Tanácsolja Pulszkynak, hogy keresse fel Sir John Mc. Neillt, a magyarok őszinte barátját, akinek a tanácsai nagy hasznára lehetnek. Beszámol még a „Siècle et Crédit" c. lap cikkéről, valamint arról, hogy a „Reform" c. lapban egy román azzal vádolja a magyarokat, hogy nem forradalmárok. Ez jó bizonyítékként fog szogálni azokkal az érzékeny emberekkel szemben, akiknek be kell bizonyitani, hogy Pulszky valóban mérsékelt.

Amennyiben Oroszország erőlteti a Dardanellákat, akkor Sandford szerint: „nekünk legalább annyit kellene Konstantinápoly érdekében tenni, mint amennyit Oroszország tett Nagyszeben érdekében, sőt remélem többet." Azután a „Globe" egyik feltűnő cikkéről ir, mely szerint Metternich pártja meg szeretné buktatni Palmerstont. Ezzel kapcsolatban lehetségesnek tartja, hogy Palmerston viszont azokat az osztrák politikusokat szeretné megbukva látni, akik Oroszországgal együttműködnek.

„Magyarország, ha nem verik meg Dembinszkyt, az oroszellenes Ausztria testét-lelkét és minden erejét jelenti. Ahogy a dolgok mennek, Lord Pal-

merston — úgy gondolom — inkább számításba vesz egy magyar-Ausztriát, mint egy orosz-Ausztriát. Ausztria-Oroszország és Ausztria-Magyarország között lehet tehát választani. Az esetben, ha összeütközésre kerülne a sor Oroszország és Törökország között és az utóbbit Franciaország és Anglia támogatná, kívánatos volna, hogy legyen valaki Konstantinápolyban, aki ismerős a magyarországi helyzettel."

Ezután egy angol hajóraj kifutásának lehetőségéről ír, amelynek a Dardanellákon fennálló helyzettel kapcsolatban lenne szerepe. Azt a körülményt, hogy bizonyos angol közéleti személyiségek kedvezően nyilatkoztak Lengyelországról, Sandford összefüggésbe hozza a frankfurti parlamenttel, melyen Szalai képviseli a magyar ügyet. Az angolok ellenséges beállítottsága az osztrák-orosz féllel szemben nézete szerint talpraállíthatja Frankfurtot.

A továbbiakban Irinyi híradása nyomán tudósítja Pulszkyt arról, hogy Győr evangélikus egyházfelügyelőjét 6 évi börtönre ítélték, mert kedvezően nyilatkozott a magyar nemzeti pártról. Ajánlja ennek a hírnek az angol sajtóban való felhasználását.

Végül felveti, hogy amennyiben Pulszky Mc. Neill-hez utaztában megállna Birminghamban, keresse fel Brooks Evans-t, aki hasznos szolgálatokat tehet neki.

Utoljára kifejezést ad anak a meggyőződésének, hogy amennyiben Dembinszky jelentős veszteség nélkül vonulna vissza Hatvan alól, az osztrákok helyzetének tovább kell rosszabbodnia.

Rue Trouchet 14 March 8, 1849

My dear Sir,

I beg to thank you for the letter relating to your visit to the British Museum[1] etc. In case you should again see Sir Charles Fellows[2], pray present my kind regards to him and tell him that the Ottoman Government has placed all the Turkish Islands Cyprus, Rhodes Mitylene, Samos, etc. under a new system of government, that is of a *Pacha to be resident at Rhodes* instead of their bring under the Capidan Pacha as formerly. Monpa Saffati Pacha who has been Minister of Finance and lately Governor of Damascus, has been appointed to the Post — Rhodes is therefore likely to assume the increased importance, I have ventured to predict for that Post.

Count Teleki left only yesterday morning the 7th. I sent your letter for him to read before his departure. Browne tells me that he had sat up *all night* working with Sarvady, before getting off, I cannot therefore anticipate that we can hear any account of *improvement* in his health for some days at least. — He had paid many visits before leaving and appeared pleased with the sympathy he had experienced from Mesdames Lamartine,

[1] A British Museum-ban Pulszky londoni tartózkodása idejében sokat olvasott, kutatott; különösen a rendkívül értékes régészeti gyűjteményeket tanulmányozta.

[2] Charles Fellows, régészeti kutató, aki különösen Lys ókori görög városra vonatkozó kutatásai révén lett híressé. A felfedezés számba nemő eredményeiért Viktóriától, Anglia uralkodójától lovagi címet nyert.

Tocqueville etc. etc. If you be disposed to go to Edinburgh, Sir John McNeil will be very glad to see you, — Granton House is three miles distant from Edinburgh, but Sir John is generally to be met with every day at *102 George Street,* where he appears to have some official duties to attend to. — Your best course will therefore be to call upon him there. His letter has black seal edges indicating the recent death of some near Connection. His letter to me is marked „Private" I therefore take the liberty of suggesting that you should not speak of your intention of consulting with him in such a manner as to attract any attention. He appears from his letters to live retired from the diplomatic world; but I think it probable that he would be able to give you many suggestions and indications which may be very useful to you on your returning to London, and that the information you communicate to him may perhaps find its way to quarters which may be of service to your Cause. As you have now the assurance of meeting with him at Edinburgh, I think, if you can spare a few days, it may be well worth your while to go there, and I venture to suggest that the earlier you can go the better, as I think your Conversation with him may be of service to you *afterwards* in *London.*

You did not give me your address I shall therefore send this letter to Birkbeck with a request that he will forward it to you. I will also send to him several French Papers, the Siècle & Crédit[3] have had good articles on foreign affaires and the letter of a Roumain in the Reform *accusing* the Hungarians of not being revolutionists etc. is very good evidence for you to produce to these sensible men that you are really moderate. I do not yet know what is the latest news but we are evidently approaching some stirring events. If Russia should force the Dardanellas, I think we must do at least for Constantinople as much as Russia has done for Hermanstadt and I hope something more. Do you see the Globe? The Globe of Monday had a very striking article. Admirable. The Metternich Party are very desirous of overthrowing Lord Palmerston. It is very probable that Lord P. may find it desirable to return the Compliment and overthrow that class of Austrian Politicians who are working *with* Russia.

Hungary, if Dembinsky avoids being beaten, presents the Body and Soul and Strength of Anti-Russian-Austria and as

---

3 A Le Siècle 1836-ban indult népszerű napilap, a forradalom és a köztársaság őszinte híve; a Le Crédit (1848—1850 aug. 31.) konzervatív republikánus napilap (alcíme szerint).

:hings appear to be going, I think Lord Palmertson may still :ombine with Hungarian-Austria, rather than Russian-Austria. Le Choix est entre l'Autriche-Russe et l'Autriche-Hongroise. In Case the question should lead to collision between Russia and Turkey, the latter supported by France and England, it would be very desirable to have some one acquainted with Hungary at Constantinople or with the Englisch Squadron. M. Kips would be ready for such a cruize and if any naval force should be going out from England perhaps you could get him a passage out in one of our ships which would be an advantageous plan and would suit his health. You will laugh at my scheming, but as we have reports of the Russians forcing the Dardanellas I don't know what pace events may shortly be going. You will observe in the Article on last Monday's Globe[4] that Lord Castlereegh's opinion in favor of Poland are alluded to; and that Baron Gagern and the Francfort Assembly are favorably spoken of — M. Szalai will under these circumstances not lose sight of Francfort[5] English hostility to Russian-Austrians may help to get Francfort on its legs. I shall be very glad to hear what progress you may be making and I have great hopes of your success. Pray let me hear from you again when you have leisure and command my services in Paris sans ceremonie. Browne talks of leaving in a very few days probably Sunday. Irinyi tells me that the Lutheran Superintendant of Raab is condemned to six years severe imprisonment for an address favorable to Hungarian National party. Our press may perhaps notice that point if you mention it to Mr. Birkbeck or Banfield. I hope you will go very soon to Edinburgh. If you would stop at all at Birmingham you have only to call upon *Mr. Brooke Evans* with my complts. To tell him you are from Hungary to receive every attention from him and the best information as to Birmingham Manufactures, Arms etc. He is interested in some mines near Lenteham for Nikel etc. Rotschild and Sina decline taking part in the Austrian Loan which looks very favorable to the good cause. In case Dembinski should have retired from Hatvan without much loss, Austrian embarassments must continue to increase 6. I hope he will be prudent and cautions.

Believe me, My dear Sir,

Truly Yours,
W. Sandford

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

[4] Globe, Palmerston lapja.
[5] Ld.: I. k. 23. sz. levél 6. jegyzetét.

77.

Dudley Stuart — Banfieldhez

Dudley Stuart értesíti Banfield-et, hogy egy éppen most lefolyt beszélgetés során megkérdezvén Palmerstont, találkozott-e már Pulszkyval, azt a választ kapta: „nem, de nagyon fogok látogatásának örülni, ha ő is úgy kívánja". A levéliró ezután biztonság kedvéért megkérdezte, tudomására hozhatja-e ezt Pulszkynak, amire igenlő választ kapott. „Ha Öntől azt az értesítést kapom — folytatja Dudley Stuart — hogy Pulszky kihallgatást óhajt, meg fogom kérni Palmerstont ennek kijelölésére." „Feltételeztem — fűzi hozzá — hogy ezt Lansdown lord már elintézte."

34 In la'Pcé Thursday — March 8th 1849.

Dear Mr. Banfield,

In the course of conversation just now with Ld. Palm. I asked him if he had seen M. Pulski. He said „No, but I shall be very glad to see him if he wished it." I, then, *to make sure,* enquired whether I might tell him so and he said I might. If I hear from you that Mr. Pulski wishes for an audience I will ask Ld. Palm.[1] for an appointment. I had supposed that this had been already arranged through Ld. Lansdown, but I lose no time in appointing you of the For(eign) Sec(retary)'s . . .

Yours truly

Dudley Stuart

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

78.

Szemere Bertalan — Boronkay Alberthez

Barátom! A következőkre felelj nekem *sietve:*

1. Nagyszerü guerilla sereget akarok állitani.[1] Ezer emberrel csoda dolgokat lehet végbevinni. Biztositani lehet Felsőmagyarországot apróbb száguldók ellen, az ellenség fészke körül 1—2 mérföldnyire köröskörül.

---

[1] Jellemző Palmerston állásfoglalására a magyar forradalommal szemben, hogy Pulszkynak, a magyar forradalmi kormány megbízottjának csak mint magánembernek sikerült vele tárgyalni. A magánkapcsolatokkal nem rendelkező Szalay Lászlónak rövid idővel előbb azt üzente, hogy csak az osztrák követségen keresztül hajlandó vele tárgyalni.

[1] Ld.: 101. sz. levél 3. jegyzetét.

2. Kell pedig *bátor, vakmerő, vadász,* némileg betyár ember, inkább excessust csinálhasson, de ne féljen.

3. Ki alkalmas tisztnek? Honvéd rangot kap.

4. Kik guerilláknak? Eleste esetében mint honvéd fog ápoltatni, sőt *jutalmaztatni.* Kellene kiválogatni személyes ismeretség után. A honvédnél jobban fizettetik, a zsákmányból bővebben részesittetnek.

5. Sőt nézz be a börtön ajtóin, és ha találsz bátor, elesett, vállalkozó, ügyes, erős embereket (szándékos gyilkoson kivül), kinek 1—4 éve hátra van, azt töltse el mint hazaszabaditó. Személyesen *válogasd* és válogattasd meg, és irj nekem. Bünösökből vitézeket alakitunk.

Sietve sietve felelj, végezz, esedezem. Isten veled. Irj Miskolczra

Szemere Bertalan

T. F-red 10/III. 1849.

(O. L. Boronkai korm. bizt. iratok 6. sz.)

79.

Ismeretlen — Hrabovszky Jánoshoz

Az ismeretlen levélíró örömének ad kifejezést, hogy Hrabovszkyt nem sujtották le azok a bajok, melyek őt az utóbbi időben érték. (T. i. elfogatása a császáriak által. *Szerk.)* Bízik abban, hogy „figyelembe fogják venni azt a kritikus helyzetet, amelyben voltál, hiszen mindenkinek, aki Téged ismer, tisztában kell lennie állhatatosságoddal".

Sajnálja, hogy Hrabovszky felesége visszaküldte a magyar pénzben küldött árendát. Szívesen küldte volna osztrák pénzben, de alig lehet hozzájutni s akkor is csak nagy áldozatok árán.

Pél am 13ten März 849.

S. Excellenz Herrn Feldmarschallieutenant Hrabovszky!

Sehr erfreute mich dein liebes Schreiben vom 22ten v. M. Ich ersehe daraus dass Du, wie ein Mann den das Schicksal greift, gestüzt auf Dein reines Gewissen und Unschuld gegen derselben kämpfst und nicht durch die momentanen Bitterkeiten die Du erleiden musst Dich zu Boden drücken lässt. Gott gebe Dir Kraft und Muth. (Deine gerechte Sache muss siegen, und ich hoffe bald den Augenblick dass Du über Deine Verläumdern Triumphirst. — Man wird und muss die kritische Lage in dem Du dich befunden berücksichtigen, und jeden der Dich deine Verhältnisse, die Umstände in denen Du Dich befunden konnte

gewiss von Deiner Reinheit überzeigt sein — Also nur Muth alter Freund, und sei der innigsten Teilnahme deiner Latzi gewiss.)[1]

Deine liebe Gemahlin schickte mir wie Du richtig bemerktest leider die Arenda zurück, ich hätte ihr so gerne Oesterreichische Noten gegeben, aber man kann sie nur schwer, und das gegen bedeutende Opfern erhalten; ich werde nun trachten, sobald nach Pesth komme, die verflossene wie auch neue Arenda in Wien Dir anzuweisen, jedenfalls Dir aber von Pesth aus schreiben wer das Geld Dir zu erlegen haben wird. Wehe thut es mir Euch lieber Freund v. f. nicht pünktlich gezahlt zu haben, aber berücksichtigst Du einigermassen die schlimmen, das Stoken alles Verkehres so wirst Du meine Verzögerung gewiss Nachsichtig beurtheilen.

(O. L. 1848/49-es iratok. Levél-fogalmazvány.)

80.

Dancs Menyhért — Somossy Klárához

Madaras, 1849, március 13.

Kedves Klárim!

Ezen fennebbi megszóllitásomért először is bocsánatot és engedelmet kérek mert ezt csak és egyedül azért tettem, hogy valamint mindég, mind Kegyed is tapasztalhatta, őszinte ember voltam, most is igen őszinte és nyilt kivánok lenni, mindenek, de különösen annak irányába, kit az általam ösmert nők, vagy szépnemek közt legjobban tisztelek, legforróbban szeretek.

Jó barátjától, atyafiától, övéitől, megválni valakinek nem kis feladat, de azt csak most tapasztaltam, hogy sokkal nehezebb feladat az embernek meg válni szerelmesétől, mert azt hidje el kedves Klárim, hogy öt havi katonáskodásom ideje alatt annyi nyughatatlan éjszakám sőt nappalom sem volt, mint mióta Nagysádat elhagyva e tövisekkel telt pályára léptem ismét át; nyugodt, mondhatom ritka, vagy talán egy éjjem se vólt; de azomban a reménység táplál, hogy az általam forrón szeretett hölgynek, valamint eljövetelemkor, ugy most sincs semmi baja, mitől isten őrizze is s hiszem, hogy megtartja a szenyvedő boldogitására, hazajövetelünkig s azután.

[1] A zárójelbe tett mondat az eredetiben áthúzva.

Eljövetelem után 4 napi folytonos utazásom után a tábort Tisza-Füreden utól értem hol is Dembinszki, Görgei, Répási tábornokok, Klapka és Guyon ezredesek táborai együtt voltunk[1] és több jó barátaimmal találkoztam, többek közt Guti Ferencz kapitánnyal és ennek főhadnagyával Somossy Bertivel, kik is általam tiszteletüket küldik, egy jó estvét együtt ezekkel a fiúkkal töltöttem, hanem ők ez előtt 5 nappal Füredről Tokajnak vonultak Görgeivel együtt, minekutánna Dembinszki és Répási a tábornokságról lemondottak[2], mi pedig éppen ma indultunk ki Füredről Szolnok felé[3] hol az ellenségnek egész ereje öszve huzva van, nékünk ezekkel lesz dolgunk hiszem akkorára bizonyosan, mikor Nagyságod e sorokat olvassa, minő sikerrel azomban, azt még most csak Isten tudhatja, ha azomban Isten ugy akarja mint én, a csata után egy kissé frissebb ujsággal fogok kedveskedni, hanem édes Klárim egy kérdezni valóm volna, az nevezetesen, hogy póstán Nagysádnak cimezzem-e levelemet, ha ugyan cimezhetem, vagy — jónak látván ha ugyan *becses sorai* által jóvá hagyná — Lang Ferencnének cimezni, ő kézbesitené levelemet. Kivált ha édes Klárim is felszóllitaná erre, s engemet ez eránt csak egy és nem több sorral tudósitana, de hová? az *Aulich* tábornok táborába, mert uj tábornokunknak ez a neve.

Ujság itt semmi, mint fellebb is emlitém az egész német erő Szolnokon van s hiszem 3 napok alatt mulhatatlanul vele megütközünk, s legyőzve Pest felé tovább haladunk, de ez mind csak reménység azomban meglehet ezen sorok Nagysádhoz elsők és utolsók, mert ..... de ha isten éltet okvetlen fogok még pár sorokkal alkalmatlankodni.

Ezek után Nagysád kedves annya kezeit csókolva mind fi, mind nő testvéreik mélyen tisztelve, Nagysádat pedig — ha szabad, mit hiszem hogy valaha lesz szabad — ezerszer csókolva maradok édes Nagysádnak

sirig tisztelője és hive
Dancs Menyhért

---

[1] Ld.: 72. sz. levelet.

[2] A hír ilyen formában téves. Kossuth a fővezérletre alkalmatlannak bizonyult Dembinszky helyett (Ld.: 72. sz. levelet) néhány napi interregnum után, mely alatt *ideiglenesen* Görgey volt megbízva a fővezérlettel, Vettert nevezte ki fővezérnek. Répássytól a 2. hadtest parancsnokságát Aulich vette át.

[3] A győzelmes szolnoki ütközet után a magyar haderő egy részét Klapka és Damjanich vezérlete alatt Szolnok—Cibakháza körül vonták össze. Görgey a haditerv értelmében Tokaj felé vonult, hogy átkelve a Tiszán, a gyöngyösi vonalon „tüntetéseket tegyen".

81.

Szabó Mihály — Fiához, Szabó Károlyhoz

K. Tarcsa, Martz 15: 849.

Kedves Károlyom!

Utóbb küldött két leveledből örömmel értettük, hogy a terhes éjjeli és nappali katonai szolgálat dacára is kivánt erőben és egésségben vagy. Tartson meg kedves fiam, ezután is a Gondviselés erőben és békességben, azt kivánjuk!

Én is, Istené érte a hála, már most jobban vagyok; hivatalomat, miután ugy is elég terhes vólt a helyettem szolgált tanár uraknak, már most magam viszem; noha nincs nap, melyen az oldalnyilalásnak több izben fájdalmas jeleit ne érezném.

Pest bevételét a mieink által[1] irtad fiam: mi erről, ugy szólva, semmit sem tudunk, bár ugy volna mint irád, ugy csak több reményünk lehetne a háboru kedvező eredményéhez.

Kivánkoznál, mint értettem, ha csak egy napra is haza jőni: ezt mi is óhajtanók; de nincs reménységünk, hogy ily háborus időben, a hazajöhetésre, könnyen engedelmet nyerhetnél.

Ezzel, lelki s testi jók szives kivánta mellett, az ég oltalmába ajánlva, maradtunk:

Kedves Károlyom

szerető szüleid

Sz. M. mk és T. S.

(O. Sz. K. Levelestár)

82.

Doctor Julius — Pulszky Ferenchez

Dr. Julius örül Pulszky londoni fogadtatásának. Kéri, legyen hozzá bizodalommal, annak ellenére, hogy német. „Aki méltó akar lenni a szabadságra, annak azt nemcsak a saját számára kell kivánnia. Ezért minden elnyomott népnek és nemzetnek, amely szabadságra és önállóságra törekszik, épp úgy sikert kívánok, mint a Pál-templomban tettem. Radowitz férfi és elveihez hű, de ezt nem lehet Metternichről, Windischgrätzről és Kutetzkyről elmondani. Az olyan emberek a Pál-templomban, szerencsétlenséget jelentenek és igazán jobban illenének Rómába, az inquisitio törvényszékébe.

[1] Február végétől kezdve, amint a téli hadjárat győzelmeinek híre elterjedt, mindgyakrabban röppen fel a hír, hogy a mieink Pestet elfoglalták.

Amit Te, kedves Barátom, a jelenlegi osztrák kormány üldözési módszeréről írsz, mind kevés, mert vajjon milyen toll volna képes azt az önkény-, rém- és véruralmat ecsetelni. Ki tudná leírni az úgynevezett konzervatívok és az arany egyház által törvényesnek minősített, minden emberi jogot lábbal tipró cselekedeteket? Az ujságokból eléggé értesülhettél megkegyelmezésekről, melyek lőporra és golyóra, tízévi könnyű és nehéz vasra szólnak, — mindez Bécsben a maga loyális véres útján folyik. Arról is értesülsz majd, hogy a tartományi tanácsot feloszlatták, képviselőket börtönbe zártak; mások, akiket köröztek, elmenekültek és ide jöttek. Ezek olvasták már az oktrojált osztrák alkotmányt. Magyarország az osztrák államkomplexum egy része lesz és képviselőit az osztrák tartománygyűlésbe kell hogy küldje. Ezt sohasem tudom elhinni és kevés emberrel találkoztam itt, akik a legtávolabbról is gondolnak arra, hogy Ausztria ezt képes keresztülvinni." Elmondja Julius levelében, hogy egy baloldali képviselő a poseni kérdésben azt kiáltotta oda a jobboldalnak: „Felfalhatjátok (megzabálhatjátok), de megemészteni nem tudjátok soha." Mennyivel inkább áll ez Magyarországra, hiszen azt még fel sem falták, az orosz barátok ellenére. 8 napja nem adnak ki az osztrákok hadijelentéseket, a dolog nem megy olyan könnyen mint gondolták, az osztrákok kemény dióba haraptak, egy pár foguk már beletörött. Fél mégis, hogy Magyarországot legyőzi a túlerő és irtózik, mi történik majd akkor. „A történelem azonban arra tanít, hogy a kegyetlen uralkodók nem sokáig kormányoznak. Egy ideig lehet fél millió szuronnyal egy államot fékentartani, — de nem államdóan. — Mindenütt ellenséges nemzetiségek, túlfűtött indulatok és ellenszenv(vel szemben), a saját fővárosának szivében. Az ilyen kormánynak nincs biztos alapja." Levelének további részében a frankfurti parlament csődjéről beszél, amely a német egység temetőjét jelenti. Anglia nem tud mozdulni Oroszországgal szemben, mert India köti le, Franciaország pedig gyalázatos politikát folytat.

Frankfurt am 16—Marz 1849.

Es freut mich innigst aus Deinem u. besonders meiner Schwester Brief an uns Dein Wohlbefinden u. Zufriedenheit mit Deiner Aufnahme zu London zu ersehen. Offen gesagt staunte ich über die uns geschriebenen Worte, dass Du ungern an einen Deutschen politische Ansicht schriebest, ich glaube mein Lieber wir stünden uns zu nahe als dass Du mir gegenüber eine solche Berücksichtigung obwalten lassen brauchtest, auch sehe ich nicht ein dass auch bei einer germanischen Geschichtsansicht und Gesinnungen nicht anderen Nationalitäten sollte Gerechtigkeit wiederfahren lassen, ich mein lieber Pulszky denke wer der Freiheit werth sein will, darf sie nicht für sich allein wünschen und daher wünsche ich jeder Nationalität, jedem Volke welches unterdrückt u. sich frei und selbständig zu machen sucht, eben so von Herzen einen glücklichen Erfolg, so wie ich es in der Paulskirche wünschte[1]! Wohl ist Radowitz ein Mann u. ganz consequent, dasselbe aber lässt sich doch von Metternich, Win-

[1] Frankfurtban, a Szent Pál székesegyházban ülésezett a birodalmi gyűlés (Ld.: II. k. 40. sz. levél 18. jegyzetét).

dischgrätz u. Kutezky nicht sagen, solche Männer als wie in der Paulskirche sind deren Unglück, besser passten sie wohl nach Rom in einem Inquisitionsgericht! Was Du mein lieber Freund über das Verfolgungssystem der nunmehrigen Öst. Regierung sagst, ist zu wenig noch, denn wahrlich welche Feder wohl könnte genug diese Willkühr, Schreckens und Blutregierung schildern, diese alle Menschenrechte mit Füssen tretenden Handlungen die von der sogenannten Conservationen, den Fanatikern der goldenen Kirche als legal bezeichnet werden! Die Begnadigungen mit Pulver, Bley, 10 jährige schwehre u. leichte Eisen, für eine verborgene

das alles dieses zu Wien

loyalen Blutweg fortgeht, wirst Du hinlänglich aus den Zeitungen ersehen haben und wirst noch ferner fort ersehen, der Landtag aufgelöst, Deputirte eingesteckt, mehrere nach denen gefahndet wurde sind entkommen u. sind hieher unter anderen auch Löhner. Die octroirte öst. Verfassung daraus sie bereits gelesen haben[2], also Ungarn soll auch ein Theil des Österr. Staatencomplexes ausmachen u. seine Deputirten zum öst. Landtage schikken, ich glaube es nie u. habe hier noch wenige gesprochen die nur im entferntesten glauben, dass Öst. dies zu wege bringen könnte, mit weit mehr Recht noch (ich meine das Recht in Hinsicht der phisischen Kraft, die Ungarn noch besitzt) kann man an Öst. zurufen was ein Deputirter der Linken in der Paulskirche ausrief als ein Theil Posens zu Deutschland einverleibt wurde „fressen könnt ihr es, aber verdauen nie!" u. Ungarn ist selbst auch noch nicht gefressen trotz der russischen Freunde! Die Neuigkeiten vom dortigen Kriegsschauplatz kennst Du mein Lieber so gut wie wir hier, seit 8 Tagen schon fehlen die Öst. Bulletins, die Sache gieng nicht so leicht als man glaubte, ja die Österr. schienen eine harte Nuss zu beissen zu haben und manchen Zahn hat sich Österr. schon ausgebissen, aber trotz diesen augenblicklichen Urtheilen fürchte ich die Übermacht der Öst. Regimenter u. fürchte dass so viel edles Blut vergebens ver-

---

[2] Március 4-én Ferenc József Olmützben „alkotmányt" ad az „egy oszthatatlan ausztriai császárság számára". Az ú. n. oktrojált alkotmányban „Magyarország alkotmánya olyképen tartatik fenn, hogy mindazon szabályai, melyek a birodalmi alkotmánnyal összhangban nincsenek, érvényüket elvesztik". Ezzel az irattal az udvar nyíltan is kifejezésre juttatta, hogy győzelme esetére nemcsak az 1848-as törvényekhez, de még a forradalom előtti állapotokhoz sem akar visszatérni, hanem még addigi viszonylagos függetlenségétől is megfosztva Magyarországot az ausztriai császárság koronatartományává akarja tenni.

spritzt u. Ungarn zuletzt materiell unterliegen wird! Hier kann man wieder sehen was Vaterlandsliebe alles vermag. Wohl hast Du recht wenn Du sagst, die Nation ist noch nicht vom Krämergeist beherrscht, waren bey Euch die pecuniarén Interessen so vorherrschend wie in Deutschland u. auch in Frankreich, die Nation hatte sich nie so erhoben. Mir schaudert es denke ich an das Regime wenn Ungarn unterworfen, welches dort wohl eingeführt wird, doch lehrt uns wohl die Geschichte, dass strenge Herrscher nicht so lange regieren mit einer halben Million Bajonette kann wohl ein Staat eine Zeit lange, aber beständig nicht auf den Beinen zu halten gegen überall feindliche Nationalitäten und Überreizung und Widerwillen im eigenen Herzen der Hauptstadt, wahrlich eine solche Regierung hat keinen festen Boden.

Nun mein lieber Pulszky wie drollig es in der Paulskirche zugeht ersahst Du aus den Blättern, ebenso die neue österr. Note, die aus Deutschland einen Staatenbund kurzweg den lieben alten Bundestag wiedergestalten will, ebenso die verunglückte Mission der sogenannten Grossdeutschen Parthey nach Wien u. Welkers plötzliche Bekehrung, seinen Vertrag gegen Öst. u. seinen Antrag den König von Preussen als erblichen Kaiser auszurufen, also die Paulskirche soll sich Preussen in die Arme werfen, es soll das Vaterland aus der Gefahr in welcher die Österr. Russische Allianz befindet, retten. Morgen Samstag wird über den Welkerischen Antrag abgestimmt, ich fürchte sehr, er geht wenigstens was die Kaiserwahl betrifft, durch, die Professoren werden siegen und das Ungethüm ein Russe noch zu den 34 Fürsten wird gebohren werden! Was wird Öst. nun beginnen, wird Preussen die Wahl annehmen und was gewinnt Deutschland hiedurch, nichts und was die Linke alles dagegen sagt hat sie nur zu recht. Verdient die preussische Regierung mehr Vertrauen als die Österr., wahrlich nicht, sie waren und sind seit 30 Jahren zu gute Freunde. Ach was liesse sich aber alles diesen nicht alles sagen! Genug der dummen Democraten in Deutschland durch ihr zweckloses wahnsinniges Treiben, die Professoren, die verräterischen Diplomaten und Ultramontanen in der Paulskirche, haben der deutschen Einheit eine gewaltige Grube gegraben; ich halte von allem nichts mehr und nur neue gewaltige Ereignisse von Aussen her können das deutsche Volk wieder zu Kraft bringen, keinen grösseren Beweis ihrer Ohnmacht gibt die Paulskirche als durch die Annahme des Weckerischen Antrags und bis heute glaubt man an dessen Annahme! Was die öst. Deputirten thun werden, hierüber verlautet noch

nichts. Der liebe gemütliche und geistreiche Giskra der seit May Frankfurt nicht verliess und der sehr gemässigte Gesinnungen hat, und zum linken Centrum gehört ist in öst. Blättern bezeichnet, dass er bey seinen Eintritt in Österr. sollte gleich arretirt werden, weil er als Emissar des ..... Demokratenvereins zum Aufwiegeln dorthin komme, Giskra droht nicht von hier wegzugehen, ist in keinem democratischen Verein, dies gehört zu den österr. Zuständen! England kann unmöglich wohl das Ausdehnen Russlands nach der Donau bisher zusehen, es hat aber gegenwärtig in Indien seine Last! Frankreich befolgt eine erbärmliche Politik, wenn man sich erinnert der Reden die der ..... französische Minister seit 1830 gegen Louis Philips Politik und bey den italienischen Ereignissen 1831 gehalten, was würde Baerdt alles gegen L. Philips Regierung gesprochen haben, hätte er bey ähnlichen italienischen Verhältnissen den Weg verfolgt, den die gegenwärtige französische Regierung eingeschlagen! Dass es wohl mein sehnlichster Wunsch ist, Dich mein lieber Pulszky zu sehen und persönlich kennen zu lernen, kannst Du mir recht treulich glauben, doch verhindern mich leider unübersteigliche Hindernisse daran, Dich zu besuchen, doch hoffe ich immer noch, dass uns im Laufe dieses Jahres die Freude vergönnt wird, Dich hier bey uns zu sehen.

Lebe gesund wohl und vergnügt wie es innigst wünscht Dein

aufrichtiger *Julius.*

Eben lese ich in der hiesigen deutschen Zeitung, dass Minister Stadion hier angekommen sein soll! Dass Schmerling abgedankt wirst Du aus den Zeitungen ersehen haben, das heisst man mit Dank bezahlt wurde ..... deutsche Reichsminister zu Deutschlands Lasten, wurde er ohne ..... öst. Ministerium bereitet u. soll kein Wort von der octroirten Verfassung gewusst haben —! u. schwer vom Ministerium getäuscht gesehen.

Für heute theurer Pulszky füge ich nur meine besten Grüsse für Sie bei und hoffe, dass Sie sich stets nach unserem Wunsche, wohl befinden; meine Geschwister sagen Ihnen alles Liebe.

Ihre ergebene Pauline.

Nachschrift: Die Anwesenheit Stadions hat sich nicht bestätigt. Die heutigen Tagesnachrichten lauten, es soll eine ziemliche Majorität zur Kaiserwahl bereits vorhanden sein, gestern Abend kamen österr. Deputirte, die hier zugleich Deputirte sind hier an, so Simon aus Österr. der für die Kaiserwahl ist und einen Theil der Linken sogar soll dazu bestimmt haben, ich

glaube wohl das Centrum die Linke doch nicht so leicht! Die österr. Deputirten sind untröstlich über die Politik ihrer Regierung.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

83.

Sandford William — Pulszky Ferenchez

Sandford tréfásan megütközik azon, hogy Pulszky olyan „irinyies" (t. i. Irinyihez illő. — *W. E.)* negyedben keresett lakást magának, mint amilyen a Golden Square.

Közli, hogy Sumner írt D'Israeli-nek Magyarország érdekében és megígérte, hogy Cobdennek is fog írni. A továbbiakban a La Tribune des Peuples c. újságról ír, melyet Browne küldött Pulszkynak és közli az újságról alkotott lesújtó véleményét. A Pulszkyhoz intézett, benne megjelent levelet teljesen ártalmatlannak, alig érthetőnek és figyelemre sem méltónak tartja. Végül beszámol arról, hogy Zamoysky gróf meghozta Birkbeck röpiratát, melyből azonnal adott az éppen nála lévő Lord Eastnornak.

Befejezésül kéri Pulszkyt, hogy értesítse őt londoni működéséről, melynek sikeréhez nagy reményeket fűz. Reméli azt is, hogy a Szolnokról és Poroszlóról hozott hírek igazaknak és nem túlzottaknak bizonyulnak.

March 17th, 1849.

My dear Sir,

I enclose a line in Browne's letter to tell you how much my prudish feelings are shocked by your taking up your abode in such an Irinyan Quarter as Golden Square. If you should reply to me that Vipan[1] approves of that neighbourhood I shall retort as the Emperor Francis did to Prince Metternich when he interceded for Prince Kaunitz. Vipan's Irinyan propensities are rather suspected. I am afraid Lady Lansdown may feel sorry for Mad[e] Pulszky and be afraid her husband is not *better than he* should be as our saying is. I take the liberty of mentioning to you that I think if you could be near the clubs about Pall Mall on Charing Cross, it might facilitate your seing some four M. P.[s] previous to discussions on the Russian Movements near the Danube. Mr. Sumner[2] has written to Mr. D'Israeli in favor of Hungary and promised to write Mr. Cobden. Browne has sent you La Tribune des Peuples[3] the very worst got up Paper I ever

[1] Vipan D. J. magyarbarát újságíró, Pulszky barátja, aki ugyanúgy mint Pulszky, archeológiai tanulmányokkal is foglalkozott.

[2] Sumner György, amerikai író, Pulszky barátja.

[3] A forradalom bukása következtében emigráltak lapja, mely az elnyomott népek érdekeit volt hivatva képviselni. Teleki László is munkatársa volt. Szerkesztője a saintsimonista Lechevalier volt, a pénzt gróf Branyiczky gazdag lengyel emigráns adta.

saw in any language. I should the Printer's devils had the Management of the Paper without the assistance of any Editor. The letter addressed to yourself is very harmless and not very intelligible bitterly unworthy of any notice. Count Zamoysky has just been in bringing me Birkbecks Pamphlets for which I thank him. Lord Eastnor who was in my room took one home with him to read. I hope you will have the kindness to inform me how you get on in London. I have great hopes of your success. I hope the intelligence from Szolnok, Poroszló[4] may prove authentic and not exagerated. I must go to see Browne who leaves this evening.

Believe me My dear Sir

Truly Yours,
W. Sandford

Excuse this hasty lines.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

84.

Dévay Imre — Batthyány Kázmérhoz

Szántován, Marcz 20kán 849.

Mélyen tisztelt

Méltóságos Gróf Főispány, és Kormánybiztos Ur!

Tudva lévén előttem, hogy megyénknek kormányzó tisztviselői jelen vészes környyélmények végett a megyéből távol vannak, és ezektül Méltóságod a megye több részeinek állapotáról tudósitásokat nem nyerhet, én ki miután Zomborban a rácok vad dühe által mindenem földulatván lakházam és gazdasági épületjeim porrá égettek, költség hiánya végett tovább nem menekülhetvén itt Szantován, egyik Duna melléki községben huztam meg magamat, mint régi, kiszolgált és sokat tapasztalt megyei tisztviselő bátorságot veszek magamnak az e tájon történtekről némely alázatos észrevételeimet és tudósitásomat Méltóságodnak következendőkben elő terjeszteni — és pedig

1ször e folyó hó 18kán Baján lévén ott annyit ki tudtam, hogy ugyan folyó hó 16kán gözösökön Bajára érkezett császári katonaság, mint egy 2000 gyalogság, kik között egy zászlóalj

[4] Ld.: 72. sz. levél 2. jegyzetét.

Csekopiéri ezredbéli olaszok, egy zászlóalj német gránátosok, mintegy fél század János-ezredbéli dragonyosok, egy ágyu üteggel báró Petricsevics Horváth ezredes vezénylete alatt, korán sem a bácskai rácok segitségére érkeztek. Mert amint a tisztektől érteni lehetett ők ezen gaz rablókkal még csak érintkezni sem akarnak; hanem az ő föladások, mint Ambulans Dunai Patrol (!) a Dunai közlekedést fenntartani és biztositani, ők miután Baján 5 ezer pengő fkat és mint egy 200 pár csizmát zsaroltak, 17kén délután gőzhajókba visszarakodván fölfelé hajókáztak, azt állitván, hogy miután le jövetelek alkalmával Kalocsa táján reájok lövések történtek ezen tettet szándékoznak meg boszulni, amint hogy 18kán regvel csakugyan hallatszott is Bajára nehány álgyulövés Kalocsa felől, de mi történt tovább ott, arról még tudósitásunk nincs.

2szor Ami Zombort illeti, az ottani állapotról naponként nyerünk tudósításokat, községbéli lakosaink által, akik fuvarozásra oda berendelve levén haza bocsájtatnak. Ezeknek állitása szerént Zomborban csekély katonai erő vagyon, a horvát határi erők, látván a rácok által naponként elkövetni szokott istentelen rablásokat, gyilkolásokat, mint egy magokban szálva ezen gazságokat szégyenelvén többen már viszamentek, akik még vannak az 8 és 6 zászlóaljbéliek hitvány tanulatlan emberek, ezeken fölül van még egypár száz csajkai és nehány servián, a többi mind bácskai rác parasztság, és ezek viszik a legtöbb gazságokat, mert akit az utcán magyarul hallanak beszéllni, azt irgalmatlanul lelövik, a vagyonosabb zombori óhitü rácok közül többen ki vándoroltak Schlavoniában, Baranyában, és az Alvidékre, a Rác Comité mint egy 8 napok előtt, négy tagból álló választmányt küldöt Nugenthez akit, Batinára vártak, segitséget kérendőt. Erre azt hiresztelték hogy 4 lovas ezred fog Zomborba érkezni, és meg és nevezték a vasas-dragonyos és könyü német lovas ezredeket, ez meg nem valósulván, továbbá azt mondották, hogy 2 zászlóalj vasasok fognak jönni, de ez sem valósult, mert nem jött több mint egy század. Ezek 3 nap előtt Zomborba mentek, de miért miért nem, ma ismét visszajöttek Bezdánba, meg maradnak-é, avagy tovább mennek, még nem tudni, hanem ami legfontosabb, hogy Zombort igen sáncolják, ezerenként hajtják a körül fekvő községekből a népet sáncot ásni, most már egészen körül van a város sáncolva, mint egy 8 lábnyi szélességű árokkal, de ezt még most nem volna nehéz bevenni, annál inkább, mert rendes katonaságok nincs, már pedig Zombor bevételével azonnal elesne a megyén való uralmok, mert ki mondhatatlan minő zsarolásokat visznek végbe ezen szegény népen. Számtalan sok kocsikat ren-

delnek be naponként és minden csekély tekintélyes rácnak az udvarán 3—4 kocsinak köll lenni, melyeket ide s tova hajolnak, és sokszor 6—7 napokig éhen szomjan erőszakkal ott tartják. Ezen fölül jóllehet a községektől, midőn magokat meg adni kénszerülve voltak, bizonyos somma pénzt zsaroltak, most ujra minden községnek köll állitani, egy sátorral födött 2 nagyobb lovakkal, lószerszámmal, és kocsissal ellátott kocsi a munitio hordására, továbbá amint a községek nagyobbak vagy kisebbek, minden négy napokon 4—5 több száz kenyeret. Mind ezen rendeletek oly fenyegetéssel tétetnek, hogy az engedetlen község ki raboltatik, és porrá égettetik. Mit tegyen tehát a szegény, magára hagyot nép, ámbár sokaknak már megevő kenyerek nincs, kénytelen a maga és gyermekei szájától a kenyeret megvonni, és a gaz bitangoknak adni. Legközelébb érkezett ismét a comitének szoros rendelet, hogy az adót ezen egész évre azonnal ki vessék, és menttél előbb beszedjék, továbbá hogy minden gabona menynyiségét öszve irjanak, hogy igy a fölösleggel rendelkezhessenek, minden ezek pedig megtérités reménye nélkül tétetnek, mert sem a fuvarokat, sem élelmiszereket, nem nyugtattyák. Mind ezen nagy áldozatai mellett, sem a személy- sem a vagyon bátorság biztositva nincs, mert a közel lévő Rigyicai és Sztanicsici községekből, ugy a Zombori szállásokat (!) a rácok ki ütnek, és rabolnak, a nép magát nem védheti, mert fegyvereitől megfosztatott, holott a rabló rácoknál meg hagyatott, és ezek mind el vagynak fegyverekkel látva, még csak most tetszik ki, minő hanyagul történt az ő lefegyverteztetések. Eképpen nem csoda ha ezen szegény nép — valamint az Isteni gondviselés, ugy a hazai kormány gondoskodása eránt már már kétségben vannak esve, nem heányoznak azon fölül a reactionak gaz bérszolgái, akik a szegény tudatlan népet minden felé álhirek terjesztésével a magyar kormány eránti bizalmatlanságra, és gyülöletre gerjesztik, kik ellen nyiltan föllépni élet halál veszedelem nélkül nem lehet. Amit a jó hazafi ezek ellenében tehet, azt csak alattomban és igen óvatosan lehet tenni.

3szor Még arra kivántam Méltóságodat figyelmetessé tenni, hogy a Zombor, és az Eszéki Vár között lévő közlekedés biztositására a Batinai-révnél a Dunának mind két partján erős sáncok készittetnek, a Batinai hegy pedig ágyúval vagyon megrakva, azomban Batinán kevés katonaság vagyon, Dersánban pedig amint magam meggyőződtem és személyesen láttam, ami Zomborból oda visszajött egyszázad őrnél, régi nehéz csatári szuronyos fegyverrel ellátva, de magok az emberek igen hitványok, nyomorultak, és tisztség szólva tetvesek. Ezen fontos ál-

lomás elfoglalása kevés katonai erőre lenne szükség, mert az elkeseredett bezdányi magyarok legalább 2—3 ezer fegyvert fogható embert kiállitanának.

4szor Még talán érdekes lesz Méltóságodnak tudni hogy a rác bizon kormánynak ezen tájékon legerélyesebben müködő organuma bizonyos Knopf nevezetü nyugalmazott kapitány (szolgált a Szász városoknál). Ezen ember, aki hat évig lakván Béregen ette a magyar kenyeret, és mindekorig valóságos remete életet élt, mihelyst a rácok Zombort elfoglalták, azonnal Zomborban termett — ahonnét, mint kinevezett Kreis-Hauptmann tért vissza — és akor a valóságos községeknek ő erőszakolta a községeket a rácok eránt való engedelmességre — az előlljárókat, és elöbbkelő lakosokat, meg eskettette a Császár eránt való hüségre, ezen fölül a mi a lakosokat inkább el keseritette, egy dankadrest iratott velek alá, melyben a szentséges rác patriárchának köszönetet szavaznak — és szentséges kezeit csókolják, hogy őket a gőgös magyarok zsarnoksága alól föl szabaditotta. Ily alávaló áll fogásokkal akarják ezen emberek gaztetteiket palástolni. Ezen ember továbbá minden elölljárókat, és jegyzőket, akik eránt gyanuja van, hogy a magyar kormányhoz szitnak, hivatalából csufosan ki üz és heleiket alávaló, erkölcstelen, gaz áruló, és hizelkedőkkel tölti be. Ugyanő 3 napok előtt 5 vörös sapkásokkal Apatinban menvén az ottani nemzetőröket leakarva fegyverzeni, ezek azomban ellene szegülvén őket embereivel együtt csufosan kiüzték. Apatinban ugyan vagyon több száz főre menő szuronyos puskákkal ellátott nemzetőr, melyek onnét, mivel őket, mint választmányi elnök én irtam öszve, azomban ha ágyukkal találnak ellenünk menni áldozatul nem esnek, mely veszélyt csak ugy lehetne róluk el háritani, ha most hamarjában Zombor ellen támadás intéztetne, mert meg hallván a magyarok érkeztét a rácok, akik bizonyos, hogy most igen nagy rettegésben vagynak — sáncaikból kibujni nem mernének.

Ami engem illet én Méltóságos Uram 66 éves aggastán vagyok, mint megyei tisztviselő több hivatalokban majd 35 évekig szolgáltam. Végre 1841ik évben mint volt középponti főbiró nyugalomra léptem, 1809ik évben a nemesi fölkelő seregnél mint főhadnagy és ezredsegéd szolgáltam a hazánkra annyi nyomort hozott ausztriai dinasztiának is, és igy gondolom hogy hazámnak kötelességemet leróttam. Azomban az Isteni Gondviselés ép erővel, egéséggel és erős testalkotással áldott meg, és ami csekély tehetségemtől telik örömest kivánom a hazának javát elő mozditani. Nem pénzért, vagy jutalomért — mert én eléggé meg leszek jutalmazva ha hazánknak szent, és igazságos ügyét sze-

rencsés kimenetel koronázza. De mivel már a kegyetlen sors arra kárhoztatott, hogy vagyonomnak nagyobb részétől meg fosztva itt a rác uralom alatt köllött magamat meg vonnom, kiknek uralmát én ugyan soha el ösmérni és nékiek hódolni nem fogok, ha a megyei népnek erántam való bizodalmával, régi tapasztalásaimnak a háznak jelen vészes körülményei között addig is mig — a megyének rendes kormányt az Isten segitségével visza álland — valami szolgálatot tehetek, parancsoljon velem Méltóságod, én hazafiui kötelességemnek fogom tartani, parancsait tehetségem szerént teljesiteni. Ami tehetségemből hibázni fog, ki pótolandja azt jó akaratom, és hazámhoz vonzó hő szeretete.

Aki egyébb eránt magas kegyeibe ajánlott mély tisztelettel vagyok

Méltóságodnak

legalázatosabb szolgája

Dévay Imre

a volt megyei Bizotmánynak egyik Tagja.

(O. L. 1848/49-es iratok.)

85.

Apponyi Rudolf — Testvéréhez, Apponyi Karolinához

Komoly megrettenést tükröz a levél. Carlo Alberto újra hadat üzent Ausztriának. A demokratikus köztársaság lapjai naponta gyújtó cikkeket közölnek. A vége az lesz, hogy veszélybe sodorják a meglévő társadalmi rendet.

„Sobrier védőbeszéde Bourge-ban borzalmas fenyegetés a társadalom és magántulajdon ellen. A dolgok rendjének új és még borzalmasabb felfordulását jósolja meg. Szavából mély megyőződés csendül ki, — nemcsak jogairól — hanem, ami rosszabb, teljes bizonyosság afelől, hogy ő és pártja meg fogják érni nemsokára azt az időt, hogy állitólagos jogaikat felettünk gyakorolhatják. Át- meg áthatja az embert, a társadalmat és civilizációt fenyegető veszély tudata. Lélekzet után kapkodva, kifulladva, akaratunk ellenére tovaragadva futunk. Üldöztetve, majd követve a népeknek ezt az ijesztő, ismeretlen veszélyteli cél felé törtető megmozdulását", mely létünket, intézményeinket, civilizációnkat fenyegeti. A tömegével kinálkozó, mohón habzsolt élvezetek ahhoz az eszeveszett háborusághoz hasonlítanak, amelyet Boccacio kertjében kerestek, a pestis rémülete ellen...

Szardinia királya tehát hadat üzent nekünk. Mind ez a tény, mind kiáltványa olyan felforgató forradalmi dokumentum, amilyen csak elképzelhető. Mindez bizonyitja, hogy ez a szerencsétlen király csak egy óriási társadalomellenes összeesküvés eszköze. Radetzky legkésőbb 3 hét mulva Turinban lesz, de azután idők végéig ott hagyhatunk egy hadtestet. Mindezt

köztársasággal Franciaországban, okvetlenül trónfosztott királlyal Szardiniában, kikiáltott köztársasággal Génuában, Savoyában, Rómában, talán felkeléssel Milánóban. Hozzá még Lord Palmerston összes intrikái ellenünk Itáliában, Magyarországon, Németországban, Poroszországban. Pulszkyt megérkezése után azonnal hivatta, biztatta, hogy csak lelkesítse pártját Magyarországon, majd ő segíti, támogatja Kossuthot vállalkozásában. Vajjon képes lesz-e a francia köztársaság elnöke és minisztériuma sokáig ellenállni a hegypárt rendszeres ellenzékének? Nem rántják-e majd őket egy ellenünk irányuló beavatkozásba Itáliában? És ha igen, milyen ijesztő veszélyt jelent ez Párisnak, Lyonnak és a többi városnak. A katonaság az egyetlen védelem a vörös felkelések ellen. Hiszen mindentől félhetünk Brutus gyermekei borzalmas szélsőségeinek láttára. Nem kell-e Castilja marquise-nak szociáldemokrata barátja tanácsait követnie, aki ezt mondta: „Őszintén érdekel a sorsa Asszonyom, higyjen nekem, meneküljön Párisból. A csatornák sem elég mélyek, sem elég szélesek, hogy befogadják majd a megölt arisztokraták vérét. Az utcára hurcolva meg kell ölni irgalom nélkül mindet. Javíthatatlan ez a fajta, nem lehet velük paktálni." Van egy másik ismerős asszony, akinek Lamenais — pap létére — hasonló módon irt: „Tegyen mindent pénzzé és azután meneküljön, meneküljön, vannak büntetett előéletü emberek, lengyelek és egyéb országokból menekült besorozottak, felfegyverkezve, többékevésbbé fegyelmezettek, ezek klubokban, azok párttagozatokban. Mindezeket titkos bizottságok dirigálják. Ezek a bizottságok megosztják a hatalmat, ügyeket levelezést és összeköttetéseket létesítenek hasonló, Európa minden államában szervezett bizottságokkal. Van ilyen Itáliában, Németországban, Bécsben, Magyarországon, Lengyelországban, Oroszországban. Nem is sejti, hogy a Czartoriskik, Zamoyskik, Braniczkik, Potockiek milyen nagy szerepet játszanak ezekben a megmozdulásokban. Zamoyski, amint Önnek már mondtam, főleg a háborus pártot vezeti. Lord Palmerston és a párisi angol követség erősen támogatja őt. Mind a francia, mind az összes más hadsereget ijesztően megdolgozzák. A mienket főleg a lengyelek, akik a mi hadseregünkben magyarországi szláv szimpátiára számitanak". Reszket arra a gondolatra, mi történhetik, ha a hadsereg, az utolsó támasz, meginog és ők egyedül maradnak minden állam forradalmáraival szemben. Csak az orosz cárban bizik; az egyesült osztrák és orosz hadak magukkal ragadják majd a poroszokat és így meg lehet menteni a helyzetet. A francia kormány is kétségkivül jószándéku: nem akarhatja sem Piemont növekedését, sem az egységes Itáliát, sem egy centralizált Németországot, sem egy Oroszország által elfoglalt Törökországot, sem olyan Magyarországot, amely egy szláv királyság része. Franciaország nem akarhatja Ausztria vesztét, sorsuk közös. De a francia kormány gyökértelen, a választójog államformát — és elvet választhat. A franciák örökké kímélik a forradalmárokat. A miniszterek, az elnök minden forradalmi állam valamennyi követét fogadják. Így Drouyn de Lhuys fogadta Kossuth küldötteit, sőt még maga az elnök is. Jártak náluk Velence, Milano, Toscána küldöttjei is. Egyiknek hajórajt igérnek, a másiknak pénzt és erkölcsi támaszt. Szóval félelemből bátoritanak, gyengeségből erősitik a forradalmat, azután csodálkoznak azon, hogy Ausztria Oroszország karjaiba veti magát. Olyan hirei vannak, hogy Szardiniának egy fillérje sincsen a háborura, kölcsönt sem tud kapni sehonnan erre a célra, de kapna bőven, ha békét kötne Ausztriával. A toszkánai hadsereg állitólag teljesen felbomlott, pedig Apponyi értesülései szerint számitottak erre a segitségre. „Ha Franciaországot belerántják ebbe a háboruba, akkor mindenekelőtt be kell zárni az összes klubot, fel kell függeszteni a sajtószabadságot és a demokratikus és szociális köztársaság pártjának 600 tagját be kell csukni. A dolgok ilyen állapota diktatúrára vezetne, a diktatura okvetlen császárság-

hoz... Ha Franciaország ilyen körülmények között indulna háboruba, akkor nem az anarchiát és felfordulást szolgálná, hanem ellenkezőleg, Európa rendjét és felépitését... De a demokratikus párt mindenütt támogatja a fölkelést és szoritja a francia köztársaságot, hogy támogassa a népek állitólagos jogait uralkodóik ellen.

Mon adorée Liny.

C'est au milieu de toutes les préoccupations que nous causent les grands évenements en Italie et nommément la reprise des hostilités du roi Charles Albert, contre nous, que je commence cette partie de mon journal. La disposition des esprits s'est sans doute amendée depuis quelque tems en France, mais les journaux de la république démocratique publient journellement des articles incendiaires et finiront à mettre l'état social en danger, la défense de Sobrier à Bourge[1] est une affreuse ménace contre la societé, la proprieté et une prédiction d'un nouveau et plus terrible bouleversement de l'ordre des choses et il y a dans sa parole une conviction profonde, non seulement de son droit mais que pis est, la certitude que lui et son parti arriveront bientôt à l'exercice de leur prétendu droit sur nous. D'autre part on est penétré du danger qui ménace la societé, la civilisation, nous sommes donc toujours haletants, éssouflés et malgré nous entrainés, poursuivis et poursuivant tour à tour cet effrayant mouvement des peuples, vers un but inconnu, hérissé de dangers menacant nos institutions, notre existence, notre civilisation, les plaisirs dont on est si friand dans ce moment, qui s'offre à nous en foule, ressemblent à cet étourdissement, que l'on recherchait et dans leque on se plongeait avec frénesie, du tems où les jardins de Boccaccio[2] servaient de refuge contre la terreur, que causait le danger de la peste, la societé partisant ainsi avec la peur sans pouvoir fuir le danger qui en était le resultat. On court de salon en salon de fêtes en fêtes, essayant d'oublier les dangers qui vous entourent, on tâche ainsi à échapper à des réflexions tristes et funestes, sur le danger effrayant, terrible qui nous menace de plus en plus, que les

---

[1] Az 1848 május 15-i párizsi forradalmi megmozdulások résztvevői ellen „kormányellenes összeesküvés" címén indítottak pert. Az 1849. márc. 5.—április 2. között Bourgesben lefolytatott eljárás során a proletariátus képviselői mellett a hegypárt vezetői közül is sokakat perbefogtak és börtönre vagy száműzetésre ítéltek. Ezek egyike volt a kispolgári demokrata Sobrier is.

[2] Boccaccio Dekameronjának kerete szerint a Firenzében dühöngő pestisjárvány alatt néhány ifjú férfi és nő összegyűlt egy kertben és hogy a pestis rémét elűzzék, egymásnak mondták el a Dekameron tartalmazta történeteket.

esprits les plus courageux n'osent s'avouer dans son vaste ensemble, ni envisager dans ses irrémediables conséquences. — Le rois de Sardaigne nous a donc déclaré la guerre en dénonçant l'armistice, cet acte ainsi que son manifeste sont deux documens aussi subversives, aussi révolutionnaires, aussi socialistes dans leur rédaction, qui est possible d'imaginer, cela seul prouve, que ce malheureux roi n'est qu'un misérable instrument de cette vaste conspiration antisociale. Le Maréchal Radetzki sera dans trois semaines au plus tard à Turin, mais après pourrons nous y laisser un corps d'armée pour l'occuper indéfiniment avec une république en France, un Roi de Sardaigne[3] irrévoquablement détroné, une république proclamée à Gène, en Savoye, à Rome, une insurrection peut être à Milan et toutes les intrigues de Lord Palmerston contre nous en Italie, en Hongrie (il fit venir aussitôt à son arrivée à Londres Mr. Pulski en l'engageant à faire tenir de bout son parti en Hongrie et qu'il soutiendrait et aiderait Kossuth dans son entreprise) en Allemagne, en Prusse, le Président de la République Française et son ministère pourront ils résister longtems à cette opposition systématique de la montagne, ne seront ils pas entrainés à une intervention contre nous en Italie! et si elle a lieu, quels dangers effrayants pour Paris, Lyon et autres Villes forcément dégarnies des troupes qui les défendent contre une insurrection de la part des rouges, ne doit on pas tout craindre des effroyables excès des enfans de Brutus. La Marquise de Castelja n'aura-t-elle pas lieu alors de suivre le conseil de son ami, un des démocrates socialistes, qui dit: „Je m'intéresse sincèrement à vous Madame, croyez moi fuyez de Paris, les égouts ne seront pas assez profonds, assez larges pour contenir le sang des Aristo, des r . . . que nous allons égorger, il faut les descendre tous dans la rue, les tuer sans pitié c'est une race incorrigible avec laquelle il n'y a pas à pactiser". Et une autre femme de ma connaissance à laquelle Lamenays écrivait et parlait dans le même sens, un Abbé!! „convertissez tout ce que Vous avez" dit il „en or et puis fuyez, fuyez si Vous tenez à votre vie et à celle des Vôtres. Il y a 80,000 ouvriers sans ouvrage, des repris de justice, des Polonais et autres refugiés de tous les pays, enrolés, armés plus ou moins disciplinés, organisés en clubs, et ceux-ci en séctions, le tout dirigé par des comités secrets, ces comités se partagent les pouvoirs et les affaires, les correspondances et les rélations avec des semblables comités organisés dans tous les pays de l'Europe, il y en a ici

[3] Carlo Alberto.

pour l'Italie, l'Allemagne, pour Vienne, pour la Hongrie, pour la Pologne, pour la Russie, Vous ne doutez pas que les Zartoriski, les Zamoiski, les Branicki, les Potocki[4] jouent un grand rôle dans tous ces mouvemens, comme Zamoiski, ainsi que je vous ai dit, dirige surtout le parti de la guerre, il est aussi fort protegé par Lord Palmerston et à l'Ambassade d'Angleterre à Paris. L'Armée française ainsi que toutes les autres sont dans ce moment effroyablement travaillées, la nôtre surtout par les Polonais, qui comptent sur les sympathies slaves en Hongrie dans notre armée." Je frémis à la pensée de ce qui arrivera le jour où on ne pourra plus compter sur les armées, ce dernier ancre de notre salut; ou bien si notre armée par des revers se trouvait démoralisée ce qui pourrait bien arriver, si nous restons seuls en face des révolutions dans tous les pays et en face des Intrigues Palmerston c'est pourquoi je ne compte que sur l'Empereur de la Russie, c'est lui avec son armée réunie avec la nôtre, entraînant celle de la Prussie et par ces deux puissances le reste de l'Allemagne contre le mouvement révolutionnaire, qué nous pouvons arriver à nous rendre maître de la situation et sauver la civilisation contre l'élement déstructeur qui nous menace de la barbarie. Le Gouvernement Français a sans doute les meilleurs intentions vis à vis de l'Autriche, il comprend parfaitement que l'ordre en Europe et un état normal ne peuvent être maintenus, que par cette Puissance, que nos intérêts sont les mêmes partout en Italie, en Orient, en Allemagne, en Hongrie, car la France ne peut pas vouloir l'agrandissement du Roi de Piemont, ni une Italie unitaire, ni une Allemagne centrale, ni une Turquie occupée par la Russie, ni une Hongrie faisant partie d'un Royaume slave etc. la France donc ne peut pas vouloir notre perte, précisément parce que sa conservation se rattache à la nôtre. Mais pouvons nous et pourrons jamais compter sur un gouvernement aussi dangereusement placé que celui-ci sans base aucune, qui au futur appel au suffrage universel peut changer entièrement de forme et de principes par conséquent changer dans les hommes et dans les choses. Aussi sont-ils éternellement à ménager les révolutionnaires de tous les pays, les Ministres, le Président donnent des audiences à tous les renvoyés de tous les pays en révolution, c'est ainsi que les délegués de Kossuth, aussi de Venise, de la Toscane, de Milan même sont de fait reçus par Droyn de Lhuys et même par le Président, on promet des flottes aux uns de l'argent ou un appui moral aux autres, en un mot on encou-

[4] A párizsi lengyel emigráció jelentősebb tagjai.

rage par peur, on soutient les révolutions par faiblesse et puis on s'étonne que nous nous jetons entre les bras de la Russie.

On a ajouté aussi que Vous aurez Vu par les journaux m/600 francs au Président de la République à titre d'indemnité pour les dépenses de réprésentation au Palais de l'Elysée national. C'est une petite poire pour la soif, mais ce n'est certes pas assez, ni pour payer les dettes déjà contractées par Louis Bonaparte, ni pour pouvoir continuer ses réceptions, ses dîners et surtout ses fêtes, la dernière lui a couté 60.000 francs. Vous comprendrez cette énorme dépense lorsque je Vous aurai observé q'il est obligé de construire chaque fois de salles de danse, de souper et en outre des galéries pour établir des moyens de circulation. Au dernier bal il y en a eu plus de 2000 personnes de priées, c'est le colonel Vandray en absence de Ba . . . iochi qui a surveillé la liste des invitations, comme ni lui, ni le Président n'ont pas la moindre idée de la societé Parisienne, et il résulte des méprises assez facheuses. La Marquise de Laforce chez laquelle je dinais l'autre jour me dit qu'elle s'était trouvée assise à ce bal à coté de la Pcesse Mathilde et qu'elle lui avait observé qu'elle voyait dans leurs environs des personnes qui ne brillent que par leur beauté, ne devraient pas se trouver au Palais de l'Elysée, en effet on aurait mieux fait de les faire briller par leur absence. La Princesse Mathilde lui dit avec humeur: „C'est cet imbécile de Vandray à qui mon cousin doit toutes ces femmes et en général cette foule qui nous écrase, cette chaleur qui nous étouffe". Et en effet depuis le véstibule jusque dans les salles il y avait une effroyable cohue, qui même au grands bals du Roi Louis Philippe on n'a jamais rien vu de pareil. Les femmes de la societé et surtout du Faubourg St. Germain se sont données rendes Vous, ainsi que cela se pratique dans ces cas dans une des salles ces dames se réservant certaines banquettes et leurs danseurs se groupant autour d'elles en inpénétrable phalange pour toutes les personnes inconnues, il arrive que dans ce coin de la salle on ne voit que des figures de connaissance et que l'on forme un tout petit bal bien choisi, bien intime au milieu d'un monde complètement inconnu. Mais pour arriver dans ces bien heureux parages pour jouir de ce parfum aristocratique, pour se voir entouré de ce monde dont les noms ronflants rappellent les galéries de Versailles et les jardins et bosquets des Trianons, il faut endurer bien des coudes, il faut avoir le courage d'éffronter tous les dangers à courir en perçant un foule plus ou moins compacte et toujours décidée à opposer si non une résistance positive aumoins celle d'une impitoyable inertie, ces messieurs

semblent avoir pris racine entre les portes et principalement devant celles qui doivent s'ouvrir au moment du souper, à la vue des buffets, ces trônes, ces rochers immuables tout à l'heure s'animent comme par enchantement, c'est un flux et reflux qui menacent de Vous abimer, cette avalanche affamée Vous emporte, elle est impitoyable, irrésistible, elle vous enlève et transporte malgré Vous, au milieu des cotelettes, des dindes truffées, des homards et autres monstres marins, marchant de paire avec les paté de foi gras etc et avant de pouvoir songer à la retraite, des centaines de bras armés de couteaux et de fourchettes forment déjà un berceau piquant et menaçant audessus de Votre tête, on se penche pardessus Vous, Vous poussant contre cet échaffaudage de plats échelonnés les uns sur les autres, une assiette dans une main, une fourchette dans l'autre, on tâche d'enfourcher quelque chose, n'importe quoi, tout doit être bon à prendre, car tout doit être bon chez le Président de la république, d'ailleurs c'est de la part des représentants un profit net, sur les 25 francs par jour, un dîner de moins à payer, on enfourche donc de bien loin, sans trop y voir dans quoi cet instrument piquant s'arrête, on ne s' arrête pas en le plongeant soit dans une soupière, soit dans une gelée, c'est même la perruque du chef du fil de ce régiment de voraces... pardon Monsieur,... et la perruque est rendue au propriétaire et un aile de poulet l'a remplacé incontinent. Le bruit des assiettes, des couteaux et des fourchettes quelque fois augmenté par celui du départ d'un bouchon que l'on fait sauter d'une bouteille de Champagne est à peu près tout ce qu'on entend dans cette immense salle toute remplie de mangeurs déterminés, c'est leur droit, bien plus, c'est leur devoir, il fait bien faire honneur au souper voté par eux à l'assemblée nationale, ils y sont appelés par le suffrage universel, cette conviction profonde a pénétré dans leur âme et a rempli leurs estomacs; aussi le Président a-t-il essayé en vain et a trois fois encore, à s'approcher de son propre souper, impossible et il a eu la satisfaction de voir disparaitre ces merveilles gastronomiques, avant d'avoir pu y toucher lui-même; il conta la mésavanture en riant et de la manière la plus gracieuse du monde.

Napoléon Bonaparte fils de Gerome a enfin accepté l'Ambassade d'Espagne, ce n'est cependant pas pour y rester, mais seulement pour s'y rendre pour très peu de tems, tout juste assez pour remettre ses lettres de créance et se mettre en posséssion de la place à fin de pouvoir tirer ensuite les appointements d'Ambassadeur, cela fait, il reviendra ici intriguer à l'occasion des nouvelles élections.

Madame Selvage, que vous connaissez, est, me dit on, une grande amie du Président, car elle a été aussi de la Reine Hortense et de toutes les Reines de ce tems fabuleux, elle a toujours prédit et soutenu envers et contre le monde que le Prince Louis serait rappelé en France et qu'il monterait sur le trône, si cette prédiction ne s'est pas encore réalisée tout à fait, il faut cependant avouer qu'elle est en bon train de réalisation, aussi le Président après sa nomination comme chef du Gouvernement en France a-t-il cru devoir faire appeler chez lui la propriétaire du fameux nez que vous connaissez, et lorsque elle se présenta chez lui, il l'embrassa malgré le nez et toutes les autres énormités qui l'accompagnent, c'est l'effet d'un bon coeur, Madame de Selvage en pleura d'attendrissement et le Président en frémit — Tout le monde présent à cette scène si touchante admira le devouement du Prince et lui même avoue qu'après une pareille victoire remporté sur lui même, il n'y a plus rien qui lui paresse impossible pour sauver la France.

J'ai dîné dernièrement chez la Cesse Alberic de Choiseul, il y avait le Duc et la Duchesse de Maillé, la Presse de Clairemont Tonnerre, le Comte de Clairmont Tonnerre son beau père, le Cte Blaicas, le Marquis et la Mise d'Osmont, et le Cte Démoutier de Mérinville Mesdames de Clairmont Tonnerre et de Choiseul me disaient que le Pce de Clairmont allait mieux, que les médecins leur donnaient beaucoup d'espoir et qu'il comptait faire un voyage dans les Pyrenées, je sais cependant de très bonne source que ce pouvre Clairmont-tonnerre n'est non seulement mieux, mais tout au contraire son médecin pense qu'il ne pourra guère survivre ce printems-ci c'est une bien triste perspective pour cette pauvre femme qui a été encore à ce dîner plein d'espoir et à la suite de cela rieuse et en train. Madame de Choiseul me chargea de Vous bien des choses aimables et gracieuses ainsi que Madame d'Osmont, etc me parlèrent comme tout le monde, sans excéption je Vous assure, du regret de ne pas Vous voir à Paris — Madame Fréderic de la Rochomauld avec la quelle j'ai dîné hier chez les Bettrisy m'a encore dit que le curé de St. Valère parlait à la chaire sans cesse de Vous, de tout bien que vous faisiez aux pauvres de la paroisse, nous apprenons me dit-elle de nouveaux détails sur la bonté, la charité de la Comtesse d'Apponyi, ces recits vraiment touchants et que nous ignorions complètement pendant qu'elle était parmi nous, nous la font que plus regretter, et chérir encore plus s'il est possible que nous l'avons fait jusqu'à présent, jamais aucune Ambassadrice n'a laissé un pareil souvenir ! Le Marquis Briejnole que j'ai aussi rencontré

chez les Bettrisy, me dit que la Sardaigne n'avait pas le sous pour faire la guerre, que personne ne voulait lui prêter de l'argent à cet effet, mais autant qu'on veut, s'il fait la Paix avec l'Autriche. L'Armée Toscane est, me dit-il, en complète dissolution et je sais que l'on comptait chez nous sur cet auxiliaire. Si la France était entrainée dans cette guerre, il faudrait avant tout fermer tous les clubs, suspendre la liberté de la presse et avoir droit de mettre en prison 600 individus du parti de la république démocratique et sociale, cet état de chose mènerait à une dictature et la dictature à un empire infailliblement, sans ces conditions la France ne pourra dans aucun cas entreprendre la guerre. — Si donc elle la fait sous les conditions sousmentionnées ce ne serait plus une guerre en faveur de l'anarchie et du désordre, mais tout au contraire pour l'ordre et la reconstruction de l'Europe, mais qu'est ce qui fait craindre que ce gouvernement-ci ne soit entraîné à la faire, c'est précisément le parti démocratique qui veut soutenir l'insurréction partout où elle a lieu et qui pousse la République Française à soutenir ce prétendu droit des peuples contre leurs souverains. En supposant que ce principe de désordre doit être étouffé en France avant d'entreprendre les hostilités, la raison que les fait naître n'existerait plus.

Je vous embrasse tous de coeur
Rod.

(O. Sz. K. Quart. Gall. 69. XVIII.)

Országos Széchényi Könyvtár

86.

Atyja — Aschermann Ferenchez

A posták le vannak zárva, de Medvetzky százados, aki Debrecenbe megy a minisztériumhoz, vállalkozott a levél elvitelére. Az újságokban dicsérettel olvasta fia nevét, majd mint századost a Hannover-huszároknál, majd mint gyalogsági századost, sőt egy jan. 25-i közlemény mint egy honvéd zászlóalj őrnagyát említi. Többek között takarékosságra inti, mert szülei nem tudják támogatni, minthogy az előző év novemberében és októberében, amikor az ellenség az ő vidékükön volt, súlyos anyagi veszteségeket szenvedtek. Brassó, mint ellenséges város le van zárva, ezért nagy a drágulás.

Szt. György am 22. März [1] 849.

Lieber Franz!

Ein verdrüsslicher Umstand das die Posten gespert sind, und man von einem und anderem nichts erfahren kann; auf ge-

rades Wohl, da der H[err] Rittmeister Auditor von Medvetzky von hier nach Debrecin zum Ministerium abgehet, auch so gefällig ist dieses Schreiben an dich mit zunehmen, wann das Glück will dich hiemit zu treffen; obwohlen man öfter mahls aus deren ungarischen Blättern als Tapfer ruhmvoll deinen Namen erwähnt gehört habe, bald als Rittmeister bey Hanover, bald als Hauptmann, auch gar vom 25ten Jänner c J hier aus Stuhls gelangten Blätter wieder als Major bey einem Honved Battailion benannt seyest; dies alles ist für uns erfreulich, Gott der Allgütige erhalte dich bey guter Gesundheit und wolle dich stets in all deinen Unternehmungen, Thun und Lassen glücklich zu deinem gegenwärtigen als künftigen Wohl leiten und sichern; sey immer im gerechten Wege sowohl gegen deinen Vorgesetzten als Untergebenen, handle weise und gütig nach Umständen gegen jedweden deiner Untergebenen, wofür sie dir bey Tag und Nacht dankbar treu ergeben seyn werden, und der Segen des Allgütigen wird stets mit dir hiefür seyn. Bist du nun demnach in der Charge betreffend vorgerückt, so danke der gütigen Vorsehung im stetten Gebete, sey nicht übermüthig in Gesellschaften, nicht verschwänderisch, sey nun vernünitig wirthschaftlich, umsomehr, da gegenwärtig dir grossen Gagen gezahlt werden, sicher der wirthschaftliche nicht verschwänderische und vorsorgende für die Hinkunft sich leicht etwas ersparen kann; damit er sich im Nothfalle geschützt wisse; denn diese nie verhoffte traurigen eingetrettenen Umstände hatten uns auch unendlichen Schaden zugefügt, da das Wenige was wir noch aussen stehen hatten, durch die Flichtung der Menschen im Monath November und Xbr verflossenen Jahres als die Feinde sich um diese Gegend hier gezogen hatten, auch verlohren gegangen sey; da nun niemand der eine Schuld bezahlt, oder des Ellendes wegen, die nicht geflichteten, auch nicht vermögen nur eine Schuld von einigen Gulden zuzahlen; dahero leider wir auch ausser Stande sind dir lieber Franz eine Zulage mehr zu versprechen; indem wir durch diese unsägliche Zeitumstände bloss auf dem . . . . . Gehalt leider beschrenckt worden sind. Gott gäbe bald den Frieden mit seinen Seegen wieder: dein Vorrüken in höhere Charge erfreut uns unendlich (obwohlen die gute Mutter ihres so traurigen geistlichen Zustandes wegen so schmerzlich geschwächt, das sie nur mit harter Mühe die Thürschwelle überschritten vermag) erfreut auch mit . . . . . deines seyn bereits. Sey aber auch nicht vergesslich und schreibe uns nur sobald es dir thunlich ist; damit wir doch sicher wissen mögen wie und in Welchem Stand und wo du dich befindest, ob du wohlauf

und gesund seyest: dieses alles möge um einstweils deine selbst Gegenwart einigermassen zum Trost ersetzen, obzwar ein Urlaub sicher, wenn es die Umstände dir gewährten, wäre uns freulich vor unserem Ableben viel erwünschter du magst dies selbst denken, wie sehnlichst wir harren deiner Gegenwart; — dein alter Freund Kiss Carl, welcher als Hauptmann eingerückt, hat uns zur Freude soviel gesagt, das er dich als Hauptmann gesprochen habe, im 8ber oder Novbr, ob du noch als Adjutant bey . . . . Hussarn oder beym Generalstaab dich befindest ist uns unbewust, lezters glaubeten wir weil du in dem lezten Schreiben vom 1ten 8ber v. J. erwähnt hattest dass du dich zum G[ene]ralstab werdest eintheilen lassen. Kiss ist seit seines Einrüken mit besonderem Zustand krank. — Antos ist voriges Jahr als Lieutenant mit die Szekler ins Banat ausmarschiert, blieb mir schuldig laut seines mir zugesendten Schreiben 40 ft. . . . . so du im Falle ihn irgends treffen solltest so übernehme selbe gegen eines Empfangscheines. — Cronstadt ist als feindlich gespert; und hiedurch grosse Theurung. Nun lieber Franz zum Schlusse empfählen wir dich im Schutze des Allmächtigen Vaters — und sey von uns mit des Allgütigen Seegen gegrüsst und geküsst; Gott gebe dass dir diese Zeilen glücklich zu Handen gelangen, und dich wohlauf treffen mögen; schreibe uns sodann von deinem Befinden, damit wir auch getröst einigermassen erfreuen dürfen, und wo möglich die Umstände es gewähren mit Urlaub, wonach mit Sehnsucht die Mutter harret. Lebe wohl, dies dein besorgter Vater. Fatal, da man nicht weis in welchem Charakter du gegenwärtig seyest, und soeben wohin; daher habe ich den H[errn] Rittmeister Auditor ersucht im Falle er dich erfragen kann wo du dich befindest, das nöthige gefälligst an die Adresse zusetzten wollen. —

Nb. Antos ist jener der mit dir in der Mattematischen Schule war. —

(O. L. 1848/49-es iratok.)

87.

Vadnay Lajos — Fiához, Vadnay Károlyhoz[1]

Édes Fiam!

Eseted hamarébb semmint megirád vala, némileg már tudva volt hir szerént előttünk, igaz oka azonban kevésbbé, mert sokan

[1] Ld.: II. k. 239. sz. levelet.

jellembélyegző tetteket is emlegettek, minő: a korcsmázás, részegeskedés, s a század pénzének elköltése. Ily erkölcsi aljasságokat, s elvetemedést mindazáltal, jóllehet meg valék győződve, hogy csakugyan hibáztál, rólad föltenni még sem tudtam. Jó anyád vigasztalhatatlan volt, keservesen sirt, s egészségi állapotában is tetemesen szenvedett. Tudni, hogy fia gonosztevőkint vason hurczoltatott rabul a börtönbe, s annak személye, és vele a szülei becsület is veszélyben forog, kegyetlen tördöfés volt szerető gyöngéd anyai szivének. Elkövettem mindent nyugtatására, bár magammal sem valék kibékülve. Aggodalmam volt-e nagyobb, vagy bosszankodásom? nehéz volna meghatározni; ezt a boldogságodért gondos atyai szives ügyekezet, gyermekséged óta hallott erkölcsi tanács s életszabályokrai oktatás ellenére is, a benned helyezett szép reményekben vélt keserü csalódás: amazt pedig a titkolhatlan szeretet idézték elő bánatos lelkemben. Tudósításodat vártam, mert a fiui bizalom jelét még épebbnek hivém nálad, s becsesebbnek is mint bárkinél. Örvendek, hogy e részben nem csalatkoztam, mert ha tetted őszinte bevallását is megtagadhattad volna tőlünk: ugy hinnem kellett volna azon erkölcsi sülyedést, mellyet némellyek, egyéniségedet nem ösmérve, már is hajlandók valának tiszta valókint fogadni. Leveled ugyan bizonyos tekintetben megnyugtat, látván belőle, hogy nem erkölcsi botlás, hanem alárendeltetés elleni vétekből származott az egész baj; de minden hibádat nem menti. Katonának vak engedelmesség a legfőbb erénye, s ha valahol, a katonaságnál szenvedhetlen bün, minden alárendeltetési vétség. Polgári életben is tilalmas az miügyünkbeni elégtételszerzés, vagyis az önbiráskodás, mennyivel inkább a hadiban. — Katonánál, a ki szereti becsületét, s várja előmenetelét, az ily vétség egész jövőjére kiterjedhet: mert irigység, harag, és rágalom, mi a katonai pályán sem hiányzik, ügyesen föl szokta azt használni. Hiszem, hogy kapitányod, a mint többektől hallottam, sokszor tulszigoru is lehet; de még az nem jogosit altisztet a vele szembe szállásra. — És miért kellett épen neked azt tenni? holott abból senkire sem háramlott dicsőség. — Hidd el még a legjobb barátod is, ki talán szivéből sajnált, titkon elmondá felőled, hogy kár volt magadat annyira kitenned. Igy megy az a világi életben. ha botlunk nyomoruságunkban még kinevettetünk. Azért mondám gyakran, sőt még kapitányod által vett levelemben is, hogy az igazságot, hol kötelesség parancsolja, ki nem mondani bátran, és őszintén, férfihez nem illő gyávaság, ellenben annak meggondolatlan kimondásával, mintegy vakmerően játszani ott, hol nem szükség, s magunknak ártunk, másnak pedig nem hasz-

nálunk valódi bátorság, s a melly ember igy botlik, az, maga szerencséjét eljátszva, s fölül rá, mint életbölcsesség nélküli, ki is nevettetik. — Óhajtanám, hogy ezen botlásodról okulnál, s némelly társaid fölhevitgetése által magadat bárminemüekre is többé könnyelmüleg ragadtatni ne engednéd; kivánnám, hogy ez lenne egyszersmind utolsó. Kérlek és intelek ujólag, légy vigyázó társaid, s barátid megválasztásában, s óvatos tanácsaik követésében; mert teljesen hiszem, miszerint kapitányod elleni bajod is egyedül e kutfőből forrásozott. Legjobb, ha mindenki saját esze, és szive sugalatát higgadtan követi, s maga dolgában kivált, a legnagyobb méltatlanságok esetében is, más józan, és nem tüzes vérü emberek tanácsát követi, maga azonban soha sem biráskodik, hanem, midőn tovább már türnie lehetetlen, az illető helyen orvoslásért folyamodik, ha ti is ezt teszitek vala, bajotok nem leendett. Hadnagyságodat, mennyire erőmtől telik, eszközölni ügyekvendek, de az nemis olly könnyü dolog, kivált botlásod után, bármint mondják is, hogy az előmeneteledre káros hatásoddal nem leend,: szükséges minden esetre, hogy jó magaviselet, engedelmesség, s szolgálatbéli ügyesség által hibádat azokkal is felejtesd, kik netalán fegyverül ohajtanának azt ellened használni.

Egyébiránt, reménylem hogy érdemed után te is jutalmat veendesz, de türni, és sokat kell szenvedni, ha czélt akarunk érni. Azért fiam csak kitartás, és jó kedv, ez az, mi az ifjut derék férfiuvá edzi. Tegnap a legmélyebb szomoruság ért bennünket, Vadnay Miksa bátyádat[2] temettük. Szenvedés nélkül mult ki, Debreczenből haza jövet Apostol Józsi szobájában hált, ki őt reggel halva találta. A guta legmélyebb álmában ugy találta, hogy meg sem mozdult. Tudom szivedből siratni fogod te is a jó polgárt, és atyafit, ki olly melegen szerette a jókat. Segitni rajta lehetetlen volt, Rudi, a ki épen itt vala, elkövetett mindent, de hasztalanul. Atyádfiai mindnyáján köszöntenek, őket is fölötte igen nyugtalanitotta bizonytalan állapotod. A hadjárási ügyeket, s jelen polgári viszonyainkat, igérete szerint, a mai postával, Fazekas Józsi fogja megirni, ugyan azért egészen hallgatok. E levelemet ismét azon atyai kérdemmel zárom be, hogy jövendőben légy vigyázóbb, okulj, ha másképen nem lehetett, saját példádon, s hárits el tőlünk mindent, a mi tenmagadra veszélyt,

---

[2] Vadnay Miksa Borsodban ellenzéki képviselő, a forradalmi mozgalmakban Kossuthék hive. Mikor 1849. március 17-én hirtelen meghalt, másnap Szemere Bertalan irt róla a Közlönyben nekrológot, április 1-én pedig Szász Károly búcsúztatta a képviselőházban. (Ld.: Közlöny 1849. április 5-iki sz.)

s ránk gyalázatot hozhatna. A rossz társaságtól, kártyától, s bortól óvakodjál, egészségedre lehetőleg fölügyelj, s derék atyádfia halála meg ne renditsen. Irj a mikor csak lehet. Hosszufalussy Kálmán még nem jött haza, sőt nem is tudják szüléi, hogy jönni készül. Ha eljövend, által a két csizmát megkapod. Többire az Isten áldása kisérjen mindenütt. Édes anyád, és Erzsi számtalanszor csókolnak s minden jó ösmerőseid köszöntenek, maradván állandó szeretettel, s gondoskodással

szerető atyád
Vadnay Lajos

Miskolczon 21/III. 1849.

(O. L. 1848/49-es iratok.)

88.

Czuczor Gergely — Toldy Ferenchez [1]

Édes barátom!

Gondolom, tudtodra esett Irányi által jelen állapotom, hogy egy szobában sokad magammal, (két mellékszoba között) kell lennem, és semmit sem tehetek; holott úgy volt eleinte a rendelet, hogy számomra külön szoba adassék. Nagyon szeretnék veled minél elébb beszélni, vagy ha ez nem lehetne, menj el kérlek Trattner ezredeshez, és eszközöld, hogy külön, de egészséges, tiszta szobát kaphassak akár itt, akár az Országházban, vagy legfelebb másod magammal lehessek, mert jelen helyzetemben egészségemet sem ápolhatom kellőleg, pedig lábaimat kenegetnem kell, azon fölül semmit sem dolgozhatom, miért is az unalom már fölötte terhemre kezd válni. Külön szobában legalább, ha megbetegedném is, gyógyíttathatnám magamat, ha pedig most érne a baj, katonai kórházba kellene mennem, mitől isten mentsen meg! Jósika Józsikáját[2] már rég elküldtem családom által, vajon megkaptad-e?

Isten áldjon meg. Csókollak

Buda, marc. 22. 1849

barátod
Czuczor

(Akadémia M. Irod. lev. 61. f.)

[1] Ld.: 36. sz. levél 1. jegyzetét.
[2] Jósika Miklós Jósika István c. 5 kötetes regénye. (Bp. 1847.)

89.

Birkbeck W. — Pulszky Ferenchez

Értesíti Pulszky Ferencet, hogy Mr. Urquhart óhajt vele megismerkedni. Úgy látszik, Urquhart nem ismeri jól a magyar ügyeket és Birkbeck nem sok eredményt vár ettől a látogatástól. Kéri mégis Pulszkyt, keressen vele személyes összeköttetést.

6 Home Build. Lin(coln)v Street
24 th. March 1849. —

My Dear Sir! Mr. Urquhart[1] told me other evening that he was desirious of making your acquaintance, and that he would be at home ab [!] day to day. He resides in Clarges Street Piccadilly No. 28. (I believe.) He does not seem to be very well informed on Hungarian matters and although I do not think much good a result from an interwiew with him, it would perhaps be well that you should know him personally.

I received the accompanying paper yesterday for you — and as the address appeared to be in Sandford's hand writing I opened it, supposing he intended me to send it and afterwards forward it to you. — If I ought not to have opened it may excuse me.

Believe me my Dear Sir.

Yours very sincerly
W. L. Birkbeck.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

90.

Jánik Ferenc — Forgách Kálmánhoz

Csákány, Martius 24n 849.

Méltóságos Gróf, kegyes uram!

Alkalmasint azon hir, hogy a magyarok jönnek — okozá Eperjesen a rossz vásárt. Egy tulkot sem adhatott el Demeczky,

[1] Urquhart Dávid angol államférfi. A cári Oroszországgal szemben elfoglalt politikai állásfoglalása miatt Palmerstonnal éles politikai harcban állt. A „The Free Press" c. lapnak, melynek Marx is egyidőben a munkatársa volt, a kiadója.

kit velök oda küldöttem, ugy a fiam is mind vissza hajtatta a magáét. Vevő nem volt általában. De nem kis zavart okozott a Windischgrätz-féle proclamatio is[1] — a magyar papirpénz tárgyában. Több szekerek Sóvárrul só nélkül utasitattak vissza a gaz sótisztek által — ez okból — úgy hiszem, rövid idő mulva lakolandók érdemök szerint.

Mi illeti Papczon dolgát: én magam is szeretem, ha Szteránka nem jön, kivel ugy sem érnénk célt. Ez okból, én nem is küldtem recursusát, melyet feltételesen indorsáltam, küldöm azt ide mellékelve; legyen Méltóságod kezeinél, hogy — ha reá szükségünk léend, őt ide kaphassuk; ha pedig nem: bizonyitványait Méltóságod visszaadhassa. Igen jó lenne, ha Papczon állomását elfoglalhatná: de én nem bizok benne, és félek, hogy mig az első eset megvizsgálás alá kerülend: meggondolatlan viselete által uj bajt fog szerezni, és az elsőt is — melly részére kedvező elégtételt eredményezne — elrontaná. Én mult csütörtökön voltam Kassán a gyülésen, hol Papczonnal beszéltem, és megnyugtattam. Ő recursust adott be az alispány urhoz, de délelőtt nem vétetett fel, én pedig délután vissza tértem. Azonban informáltam magam is többeket, és dolga jól áll: csak physikai erő legyen, mert e nélkül kár lenne megis kezdeni.

A mult héten beidéztem a zselléreket és jó prédikácziót tartottam nékik. Ugy vettem észre, hogy nem volt hatás nélküli. De a zsiri zsellérek között találkoztak, kik kinyilatkoztatták: hogy ők csak a helységgel tartandnak, és a szolgálatról immel ámmal beszéltek. Én megmondtam nékik: hogy hajon fogva senkit sem huzunk a munkába, de ha e miatt bajok lessz: magoknak tulajdonitsák. Legnagyobb zavart okoz a theresianum urbarium,[2] mellyben többen vannak minden helységben feljegyezve. De erről majd később bővebben teendem jelentésemet, s véleményemet.

A rendkivüli tartós hideg igen hátráltatni fogja a tavaszi munkát, és épen ez okból több ökrökre lenne szükségünk, hogy idejére bevethessünk. Buzánk, s zabunk van még eladó, mellynek eladhatása ismét szabad, mert a minapi körlevél tartalma

---

[1] Windischgrätz egy héten belül, március 2-án és 8-án két egymással ellentétes rendeletet bocsát ki. Míg az elsőben megnyugtatja a lakosságot, hogy a magyar pénz érvényben marad, addig március 8-án ezt visszavonva, az 5 és 100 forintos bankókat azonnal érvénytelennek jelenti ki, míg az 1 és 2 forintosoknál azoknak osztrák bankjegyekre való átváltását helyezi kilátásba.

[2] A Mária Terézia-féle 1767-ben kiadott úrbéri rendelet alapján készült úrbéri összeírás. Az ebben szereplők az 1848-as törvény értelmében mint úrbéresek természetszerűleg felszabadultak.

szerint gátolva valánk. Sok rendeletek tétetnek a rossz magyarázat, s köröztetés által impractikussá. Illyen volt ez is.

Végre — mit legelől érintenem kell vala — a grófnénak szerencsés lebetegedésén, szivemből örvendek. Adjon az ég az uj szülöttben Méltóságtoknak teljes örömet, és a hazának lelkes polgárt — vagy polgárnőt! Éljen! !

Én pedig nagy uri kegyükbe ajánlott, mély tisztelettel maradtam, Méltóságodnak

legalázatosabb szolgája

Jánik Ferencz

Ide mellékelem az Ujházy féle kérdéses tisztről kiértesitést is, melyből látható, hogy ő az kit keresünk, és ugy látom, megszerezhető.

(O. L. Forgách család lta.)

91.

Walter Ágostonné — Douglas Louisához

Walterné levelében vejét, Pulszkyt ajánlja a címzett figyelmébe. Sajnálatosan egy „politikai szerencsétlenség" úgy hozta, hogy Pulszky, aki hazájában a forradalom révén súlyos és veszélyes pozicióba került, felesége (Walterné leánya) nélkül megy Angliába. Pulszky járt már korábban is ott, irt is ottani tartózkodásáról.

Vienne 24 Mars 49.

Chère Miss Louisa Douglas!

Bien des années se sont écoulées depuis que nous nous sommes rencontré cependant que nos relations n'ont pus changé. Nous avons toujours prit le plus vif intérêt à tout ce qui vous concerne vous et votre chère famille, et j'ai la conviction que vous partagez nos sentiments. Ma chère Thérèse avait toujours le plus vif désir de présenter son épouse à ses chers amis d'Angleterre. Malheureusement un malheur politique a decidé Mr Pulszky à se rendre sans ma fille dans votre pays. Mr P. se présentera chez vous ma chère Miss, avec ces lignes, et je recommande mon beau fils, le digne épouse de ma Thérèse, à votre bienveillance, à celle, de Mme votre mère et de M l'Admiral, Mr P occupa dans sa patrie une haute charge, et se trouva par les chances de la révolution d'Hongrie dans une position difficile et dangereuse. Vous trouverez dans Mr P un homme éclairé; possédant beaucoup

des connaissances et s'intéressant particulièrement à l'histoire des antiques des Indes. Comme vous vous interessez beaucoup au culte protestant Mr P qui lui même est protestant, pourra vous donner des renseignements interessants sur l'état de ce culte en Hongrie. Mr P s'il a l'avantage de se présenter chez vous, vous dira pourquoi je vous écris et non pas ma fille Thérèse, sur le sort de laquelle je suis tranquillisée autant qu'on peut l'être éloignée l'une de l'autre dans ces tems désastreuses. Mr P n'est pas étranger à Londres; il y a déjà passé quelque tems il y a quelques années et a même écrit sur son séjour dans ce tems. Reçu en ami chez Lord Lansdowne dans son voyage d'à présent et dans plusieurs autres familles, il s'y trouve très bien depuis quelque semaines, et c'est pour augmenter son bien être que je desire qu'il soit admis chez vous. Nous avons appris avec le plus vif intérêt que Mr Mac Kenzie s'est de nouveau distingué dans les derniers affaires aux Indes. O ma chère Miss, à quelles épreuves a déjà été exposée la chère et aimable Hélène! N'est-il pas singulier le sort de ces deux jeunes femmes. H se trouve aux Indes tremblante à plusieurs reprises pour la vie d'un mari chéri, et T au fond de la Hongrie au milieu de toutes les horreurs d'une guerre civile, séparée aussi momentanément d'un mari chéri, et toutes les deux separées de leurs familles. Mr P vous connait vous et votre famille par vos lettres à T et par tout ce que nous lui avons raconté de nos relations. Voulez vous bien donner bien des détails à Mr P sur Misstress Mac Kenzie et vous tous, car j'attends avec le plus vif désir de vos nouvelles. T rejoindera, aussitôt que les circonstances le permetteront, son mari en Angleterre.

Recommandez moi au souvenir de votre famille.

Adieu très chère Miss Louisa! Votre dèvouée

Henriette Walter

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

92.

Bentinck Károly — Ismeretlenhez

A levél igen jól érzékelteti azt a bizonytalanságot, melyben a hadsereg Magyarországra került idegen-, vagy magyar, de nem magyar érzésü tisztjei, a Bécsel való nyilt szakitásig a részükre áttekinthetetlen helyzetben, az események között tanácstalanul sodródtak. A levéliró testvére — huszártiszt, ugy látszik: százados — Pesten ügyének eldőlését várja, melyet az alábbiak-

ban ismertet. Testvére az 1848 év tavaszán az osztrák hadügyminisztérium parancsára a lázadóknak nyilvánított szerbek ellen vonult, akikről még ő sem tudta, hogy császári tábornokok vezetése alatt állanak s Bécsből kapják a fegyvert. Helyzetét a nyár s az ősz folyamán sem láthatta világosabban, a hireket ott lent a magyar ujságokból vették, katonai feletteseiktől megnyugtató felvilágosításokat kaptak, Windischgrätz magyarországi főbiztosi kinevezése pedig neki pl. nem jutott tudomására. Novemberben Mészáros hadügyminiszter parancsára csapattestét hajón Pestre hozták, innen Győr felé vezényelték, majd tovább ki a határra, közben a magyar kormány kiküldöttei a legénységet teljesen „fanatizálták". Az itteni hadmüveletekben császári csapatokkal szembekerülve, a szóbanforgó tiszt beteget jelentett, századát átadta s Budára jött. Itt bujkált a császári csapatok bevonulásáig, akkor azonnal jelentkezett, de sorsáról nem döntöttek. A levéliró Pestre érkezve testvére ügyében felkereste Jellačićot, „az uralkodóház megmentőjét", aki reá komédiás benyomását tette s akiről itt érdekes jellemzést ad. Windischgrätznél szintén volt kihallgatáson, róla is kritikus hangon ir, főleg környezetét birálja. A magyar „felkelők" ellen a hadmüveletek nem jól alakulnak, a magyarok időt nyertek az ujjászerveződésre. A háboru kimenetele nem világos, ha a „felkelők"-nek idejük lesz csapataikat begyakorolni, a hadiszerencse megfordulhat. Ujabb veszély a szerbek elégedetlensége (t. i. a császári kormányzat ellen), délszláv felkeléstől lehet tartani. Ez esetben bizonyára a bán is velük tartana. A hadsereg a heterogén elemekből összetett osztrák birodalom tarkaságát mutatja: az utcákon a katonák közt olasz, lengyel, cseh, magyar, szerb stb. nyelvek keverednek. Minden csapatot más ürüggyel izgatnak a magyarok ellen. De meddig tart ennek az eredménye? A „felkelők" viszont egy eszméért harcolnak s tudják, hogy győzniük kell, különben kérlelhetetlen törvényszék itélete vár reájuk.

A császári hadsereg tisztjeinek szelleme a régihez képest megromlott, a fegyvernemek közötti ellentétek kiélesedtek. Külön osztályt képeznek a magyar szolgálatba lépett, vizsgálat alatt álló tisztek. Ezek „egy perfid politika áldozatai, akik mások bűneiért bünhődnek". A többieket a hasonló sorstól csak a véletlen mentette meg. Mégis a német ezredek tisztjei görbén néznek rájuk s bár a helyzet e téren legutóbb javult, Windischgrätz környezete, mint a leprásoktól, úgy tartja magát tőlük távol. Pedig ezek csaknem mind derék katonák s katonai becsvágyuk lett balsorsuk okozója: nem akarták kivonni magukat a szerbek golyói elől, így elmulasztották a kellő időpontot, amit a szerencsésebbek közül sokan őszintén elismernek. A levélíró nem érti ezt a politikát, miért teszik őket gyakran 20—30 évi szolgálat után koldusokká? Testvérét is, bár a hadbíró tudja, hogy minősítése kitünő, el fogják bocsátani, mert egyszer császári csapatokkal állott szemben s nem mert át hozzájuk. Tegnap hallotta egy másik hadbírótól — otthagyja a szolgálatot, minthogy meggyőződése ellen volna ezeket a tiszteket elítélnie. Egyébként is arra fog vezetni a dolog, hogy a még magyar oldalon lévő tisztek közül senki sem fog többé átjönni, sőt kétségbeesetten fognak harcolni. A levélíró néhány nap mulva elhagyja Pestet s a következő nyáron talán Heidelbergbe utazik.

Abgesendt d. 25 März von Pest.

Verehrter Herr Hofrath!

Sie werden nicht wissen, wo ich geblieben bin und kaum glauben, dass ich noch hier, fast am Ende der Civilisation in Pest mich befinde. Die Angelegenheit meines Bruders hält mich

hier noch fest, denn es ist noch keine Entscheidung über ihn erfolgt und scheint es fest, dass mann die Entscheidung absichtlich verzögert, weil mann zu keinem Entschluss kommen kann. Erlauben Sie dass ich Ihnen kurtz das Faktische über meinen Bruder mittheile.

Im Frühjahr marschirte mein Bruder auf Befehl des Oestr. Kriegsministeriums gegen die (áthúzva: Rebellen) Serben,[1] welche von eben diesem Krisgsministerium als Rebellen bezeichnet wurden, dise Rebellen wurden aber, wie sie freilich zu spät erfuhren, von Kaiserl. Generälen angeführt und von Wien aus mit Waffen und Munition unterstützt.[2] Im Laufe des Sommers oder vielmehr im Herbst, wurde den Offizieren manches verdächtig, da aber der Krigesminister selbst das Commando führte, so beruhigten sie sich um so mehr als der Feldmarsch, Leutn. Eder[3], den Offizieren des Regiments, welche ihm ihre Zweifel vortrugen auf sein Ehrenwort erklärte, dass sie auf vollkommen gesetzlichen Wege wären und dass er sofort seinen Degen beistecken würde, wenn sie gegen Kaiserl. Truppen und nicht gegen Rebellen fächten. Alle politischen Nachrichten erhielten sie nur durch die in Ung. erscheinenden Zeitungen, und als mein Bruder in der Pester Zeitung las, dass ein Manifest erschien, welches den Ban zum Comisar für Ungarn ernenne,[4] ging er persönlich zum Commandirenden in Peterwardein um sich Auskunft über dies Manifest zu erbitten. Der Generalkommando Adjutandt versicherte ihm aber *auf Ehrenwort,* dass dies Manifest zwar erschienen, jedoch bereits vom Kaiser für ungültig erklärt worden sei.[5]

Mein Bruder durfte an eine so feierliche Versicherung eines Offiziers mal nicht zweifeln. Sein Commando nahm ihn sehr in Anspruch, da er die äussersten Vorposten hatte und während 6 Wochen immer angekleidet entweder auf freien Felde oder im Zimmer vor dem offenen Fenster zu schlafen hat, dabei standen die Pferde Nachts immer gesattelt. Sie können denken dass ein so ausgesetzter Posten sein Nachdenken hinreichend in Anspruch nahm und ihm keine Zeit zum Politisiren liess. Mann sagt jetzt zwar, die Ermordung des Grafen Lambert (!) hätte sie aufmerksam machen müssen. Freilich ist das jetzt leicht zu sagen, mann muss aber doch billig fragen: wie erfuhren denn die Offiziere

---

[1] Ld.: I. k. 156. sz. levelet és vonatkozó jegyzeteit.
[2] Ld.: I. k. 176. sz. levél 2., 190. sz. levél 5., II. k. 15. sz. levél 8, és 9., 59. sz. levél 6. jegyzeteit.
[3] Ld.: I. k. 193. sz. levél 2. jegyzetét.
[4] Ld.: II. k. 15. sz. levél 21. és 59. sz. levél 6. jegyzeteit.
[5] Ld.: II. k. 15. sz. levél 21. jegyzetét.

diese Ermordung? Aus der Pester Zeitung durch die Regierung selbst! Die Regierung stellte diese Ermordung als das Verbrechen einer meuterischen Klasse dar und sprach sich mit Entrüstung über diese Schändlichkeit aus, mit der Bemerkung, dass die Mörder gerichtlich verfolgt und strenge bestraft werden sollten. Wer dachte damals daran, dass dieser Mord durch die herrschende Parthei veranlasst wurde? Wer kann aber jetzt beweisen, dass die Regierung den Grafen hat ermorden lassen?

Den Aufstand in Wien[6] erfuhr mein Bruder allerdings so wie auch die Einnahme Wiens durch Windischgr.:[7] seine Ernennung zum K. Commissär für Ungarn aber nicht,[8] denn am 8 November erhielt er plötzlich den Befehl nach Baya zu marschiren um die Winterquartire zu beziehen, da das Rgmt sehr die Ruhe bedürfte. In Baya empfang sie der Kriegsminister Messaros und gab ihnen den Befehl nach Pest sich einzuschiffen, wo sie die Ruhe aufrecht erhalten sollten. Vier Tage wahren sie auf dem Dampfboot und als sie in Pest ankamen sagte ihnen der Kriegsminister wiederum selbst, sie wurden in zwei Tagen nach Raab marschiren, wo sie die Winterruhe benützen sollten um das sehr beschädigte Material wieder herzustellen, die Schwadrons-Commandanten müssten deshalb aus dem Depot die dazu nöthigen Utensilien kommen lassen.

In Pest liess die Regierung durch Emissäre die Unteroffiziere und Gemeinen dermassen fanatisiren, dass die Offiziere kaum ihres Lebens sicher waren, sie hofften aber auf dem Marsche und in Raab die Disciplin wiederherzustellen, da sie nicht ahndeten, dass die Regierung die Emissäre ausgesandt hatte. In Raab empfingen sie durch den Chef des General Staabes den Befehl nach Pressburg zu marschiren und wurden auf dem Marsche dahin, nach Banna [?!] einem Dorfe an der Grenze, nahe bei Karlburg, [?] beendet: Hier sehen sie plötzlich Truppen vor sich. Das schwarze Lederzeug machte sie aber zweifelhaft ob es auch Kaiserl. Truppen wären, denn nur die Deutschen haben weisses Lederzeug, die Kroaten und Grenzer aber schwarzes. Von Banna zogen sie sich zurück nach Wieselburg, wo sie aber gleich in die Reserve gestellt wurden. Mein Bruder fasste gleich den Entschluss nicht zu fechten und hat nicht einmal seinen Säbel gezogen. Erst in Raab woher sie sich zurückzogen, erfuhr er durch

---

6 A bécsi októberi forradalom részletes leírását. Ld.: II. k. 113. sz. levélben.

7 Ld.: II. k. 152. sz. levél 1. jegyzetét.

8 V. Ferdinánd október 16-án nevezte ki Windischgrätzet Magyarország teljhatalmú főparancsnokává.

einen Offizier des Rgmnts der den General Ottinger gesprochen, die wahre Lage der Sache, und erklärte nun sofort seinem Brigadär, dass er nicht mehr fechten werde und seinen Abschied einreiche. Mann nahm keine Notiz deren und liess ihn den ganzen Tag zwischen einem Batallion Infanterie, einer Batterie und zwei Schwadronen Würtenberg Husaren marschiren. Den andren Tag erklärte er aber ganz bestimmt, dass er nicht mehr dienen wolle und sich krank melde, zugleich übergab er die Schwadron und die Cassa dem Oberl. und entfernte sich vom Corps; ihm blieb keine andere Wahl als nach Ofen zu reiten wo er den 30 Dcber ankam und sich in einem kleinen Wirttshause in Ofen versteckte. Bis zum 5 Jan. schwebte er nun in beständiger Lebensgefahr, da die Blätter der Regierung den Pöbel zur Ermordung der zurückbleibenden Husaren Offiziere beständig anreizten. Am Tage musste mein Bruder sich verborgen halten und nur Nachts konnte er einen Freund besuchen, der ihn von Allem in Kenntniss erhielt, ihm auch für den Fall, dass die Gefahr grösser würde ein Asyl bereitete. Als am 5-ten Jan. die Kaiserl. einrückten, meldete mein Bruder sich sofort und glaubte auch, dass er alsbald sich rechtfertigen könne, mann hat aber die Vernehmung hingezögert und ein Spruch ist noch nicht erfolgt. Als ich hier ankam, war der Fürst W. nicht anwesend, dagegen der Banus hier, dem ich auch gleich meinen Besuch machte. Ich war natürlich sehr neugierig den *Retter* der *Dynastie* zu sehen. Sie werden sein Portrait gesehen haben, es ist ziemlich ähnlich, nur ist sein Auge lebhafter. Er war gegen mich sehr freundlich und äusserte sich auch günstig über meinen Bruder, dessen Schiksal ich ihm erzählte, dennoch habe ich einen Widerwillen gegen ihn. Ich weiss nicht woher es kommt, aber ich kann den Gedanken nicht los werden, dass er ein Comödiant ist. Bei den Offizieren ist er ungemein geliebt, sie hängen ihm schon blind an, er weiss aber auch den Ton zu treffen, um ihnen zu schmeicheln; aber eben darin finde ich eine Absichtlichkeit, und einen Mangel an innerer Würde, die mich abstösst. Von Figur ist er nicht gross aber kräftig gebaut, der Husaren Pelz steht ihm sehr gut, etwas Vornehmes hat er durchaus nicht, aber so wenig imponirt er. Was mir besonders auffiel, war der laute Tadel, den er über die Operationen der Armee aussprach mit dem Zusatz: *wie er es machen würde.* Ein solcher Tadel aus dem Munde eines Mannes in seiner Stellung ist mindestens sehr unvorsichtig denn bei seinem Einfluss auf den Geist der Offiziere, muss er wenigstens lähmend einwirken und erweckt Misstrauen gegen die Oberleitung der Armee. Seine Rolle beginnt erst und ich will hoffen, dass sie nicht tragisch

endet. Die ung. Husaren-Offiziere welche seine Freunde nicht sind, welche aber auch das Land und die Verhältnisse kennen, sind des festen Glaubens, dass sie noch einmal gegen ihn unter der Fahne des Kaisers kämpfen würden. Als mein Bruder die neue Constitution las[9] sagte er gleich: damit werden die Croaten nich zufrieden sein, die Ungarn sind es aber auch nicht, nicht etwa die Insurgenten, sondern die bis dahin entschieden kaiserlich gesinnten. Einem Ungarn aus einem alten ung. Geschlecht hat mann neulich den Antrag gemacht, in seiner Charge, er war Hauptm. bei den Honvéds, in den kaiserl. Dienst zu treten. Er hat die Antwort gegeben, ich will wol dienen aber nicht in einem deutschen Rgmt, auch nicht in einem ung. Inft. Rgmt, wol in meiner Charge in einem Husaren Rgmt. Die Husaren sind aber bei den Insurgenten und sind durchaus ungarisch gesinnt. Gegen mich sagte er hiezu: Ich werde doch nicht gegen meine eigene Constitution fechten — Er ist ins Ausland gegangen — —. Und so denken sie mehr oder weniger Alle.

Als der Fürst hier angekommen war, machte ich ihm meine Aufwartung. Er ist ein imponirender Greiss. Die innere Würde tritt einem mächtig entgegen, und dennoch verwirrt sie nicht. Er hörte mich schweigend an und sprach sich dann in Allgemeinen sehr energisch über die Offiziere der ung. Armee aus, namentlich hob er es hervor, dass auch nicht ein Mann von Karakter sich gezeigt habe, der durch ein energisches Benehmen den Übrigen einen Haltpunkt gebothen habe.

Wegen meines Bruders äusserte er sich nicht, empfohl mir aber, dass er sich über einige Punkte, die ihn persönlich betreffen noch vernehmen lassen müsste, weil daraus seine Gesinnungen und sein Bestreben den rechten Weg zu finden hervorgeht. Ich war schon ganz für ihn eingenommen als ich ihn verliess, denn seine Schroffheit wird doch durch eine nicht zu verkennende Herzensgüte gemildert. Ich glaube, er ist nur so rauh und streng aus Prinzip, nicht durch seinen Karakter, für einen grossen Geist halte ich ihn nicht.

Mit seiner Umgebung ist mann durchaus unzufrieden, sie ist für die jetzige Zeit zu fürstlich. Seine Adjutanden sind fast lauter Prinzen und Grafen, die sich freilich durch das Alter ihres Geschlechts, nicht aber durch ihren Geist und ihre Tüchtigkeit auszeichnen. Im Anfang hat mann zu langsam operirt und dadurch den rechten Moment verfehlt, jetzt haben die Insurgenten Zeit gehabt sich zu organisiren und nach Allen was mann hört

[9] Ld.: 82. sz. levél 2. jegyzetét.

führt Dembinsky das Commando mit grosser Energie.[10] In den letzten Gefechten sollen die Dispositionen und die Männer vorzüglich gewesen sein und nur die Tapferkeit der Truppen der Kaiserl. den Sieg erfochten haben. Den Ungarn fehlt es an guter Infanterie und an Offizieren, sonst müsste es schlimm für sie aussehn. Die Taktik der Oestreicher wird sehr getadelt, die Linien sind zu lang und zu dünn, wie im siebenjährigen Kriege und deshalb unbeholfen die Taktik der Insurgenten scheint dahin zu gehn, auf einzelnen Punkten mit ganzer Macht operieren. Ich sehe dem Ausgang des Krieges nicht mit Ruhe entgegen, denn wenn die Insurgenten Zeit gewinnen ihre Truppen gehörig einzuüben und kriegsgewohnt zu machen, so könnte leicht das Blatt sich wenden und ein von den Insurgenten erfochtener Sieg würde sehr schlimme Folgen haben. Es droht aber eine neue Schwierigkeit, denn die Serben sollen durch die Aufhebung der Wojwoidschaft sehr unzufriden geworden sein und ein Aufstand der Raizen in diesem Augenblick würde den Insurgenten Luft machen. Ein ruhiger gutunterrichteter sagte mir, dass ein Aufstand der Südslawen sehr zu fürchten sei, denn sie wären sehr unzufrieden. Was wird in diesem Fall der Ban thun? Von den Ungarn ist er gehasst und wenn seine Landsleute sich empören, werden sie ihn zwingen mit ihnen zu gehen.

Von den hetherogenen Elementen, aus deren der Oestr. Staat zusammen gesetzt, bekommt mann hier einen ungefähren Begriff durch die Armee.

Die Soldaten dieser Armee sind nicht einmal durch eine gleiche Sprache verbunden, auf den Strassen hört mann: italienisch, pollnisch, böhmisch, ungarisch, razisch, schlowenisch, wallachisch, ungarisch und deutsch in breiter Mischung durcheinander, und was das Schlimmste ist, diese Raizen hassen sich unter einander, nur der Stock hält sie zusammen und treibt sie einem gemeinschaftlichen Ziele zu. Von einem Geist ist natürlich nicht die Rede, sie werden wie Bulldogs gegen den Feind gehetzt, denn mann sagt den einzelnen Truppen immer etwas Anderes. Der einen Truppe sagt mann, es sind die deutsche Studenten, welche ihnen gegenüber stehn, den anderen sagt mann wieder, was sie hassen und so treibt mann sie wie Fanatiker vorwärts. Wie lange wird der Fanatismus aber verhalten? und was dann, wenn eine Zunehmung in nationale Elemente beginnt? Die Insurgenten kämpfen aber für eine Idee: die Ungarn für ihre Nationalität und die Polen und Deutschen für die Republik, ihre

[10] Ld.: II. k. 244. sz. levél 1. jegyzetét.

Rettung liegt nur im Siege, denn besiegt oder gefangen verfallen sie einem unerbitterlichen Gerichte.

Der Geist unter den Offizieren ist nicht besser, Infanterie und Cavellerie stehen sich scharf gegenüber, nur solche Offiziere diser Waffengattungen welche sich persönlich kennen, grüssen sich, was bei dem vertraulichen Geiste, der sonst in der Oestr. Armee herrscht, sehr bemerkenswert ist. Eine dritte Classe sind die Offiziere der ung. Armee, welche hier in Untersuchung befangen sind. Gerechtfertigt und nicht gerechtfertigt, sie sind Cameraden geblieben, denn sie haben Alle ein gleiches Schiksal, und nur der Zufall hat die meisten gerettet, hier wird es ihnen nun klar, dass sie das Opfer einer perfiden Politik sind und dass sie für die Sünden Anderer büssen müssen. Dazu wurden sie von den Offizieren welche bei den deutschen Regimenten stehn scheel angesehn, weil mann ihre Lage nicht kennt, erst in der letzten Zeit hat sich dies bedeutend gebessert und nur die Gallopin's, d. h. die persönliche Umgebung der Commandirenden, deren Hauptverdienst darin besteht, dass sie gefährliche Stellen zu vermeiden wissen, bleibt hoffentlich dabei sich von diesen Aussätzigen fern zu halten. Die letzte Classe halte ich für die gefährlichste, sie sind fast ohne Ausnahme brave Soldaten, denn ihr militärisches Ehrgefühl ist meistens die alleinige Ursache ihres Unglücks, sie haben sich dem Verdruss nicht aussetzen wollen als hätten die Kugeln der Serben einen unangenehmen Ton und haben dadurch den rechten Zeitpunkt versäumt. Mann kann gewiss nicht vernehmen dass die Offiziere, welche gegen die Serben standen, besser unterrichtet waren als wir und deshalb in richtiger Wertigung der Zukunft, die Armee verlassen hätten. Sehr viele Offiziere, die nicht gerade aus dem Feuer sich enfernt haben, gestehn ganz offen, dass sie nur dem Zufall ihre Rettung verdanken. Ich begreife wahrlich diese Politik nicht, welche diese Offiziere zur Verzweiflung treibt, denn manche von ihnen werden Bettler, denn sie sind ohne Vermögen und haben oft 20—30 Jahre mit Auszeichnung gedient. Ich habe für meinen Bruder das Mögliche gethan und dennoch wird er entlassen werden, obgleich mir sein Richter sagte: seine Conduit Liste sei eine der besten und über seine Gesinnungen walte nicht der leiseste Zweifel, die Norm welche sie erhalten hätten, zwinge sie aber auf seine Entlassung anzutragen, denn er habe einmal kaiserl. Truppen gegenüber gestanden und sei nicht übergegangen. Ich verdenke es ihm wahrlich nicht, dass er sich nicht hat aufhängen lassen wollen und dass er es nicht versucht hat mitten durch das Kanonenfeuer überzugehen und dazu einen Zeitpunkt abgewartet hat,

wo er es mit *Aussicht auf Erfolg* thun konnte. Gestern sagte mir ein Richter, er habe seinen Abschied eingereicht, weil es gegen seine Ueberzeugung sei diese Offiziere zu verurtheilen, was er nach dem Buchstaben der Verordnung müsse. Einen Offizier, der wahrscheinlich aus einem Kriegsarest kam hörte ich in der grössten Aufregung, sich in den stärksten Ausdrücken sich über dies Verfahren aussprechen. Wo bleibt unter solchen Verhältnissen für kommende Fälle das Vertrauen? werden in Zukunft diejenigen Offiziere, welche sich kompromittirt glauben wieder übergehen? und wenn bei der ung. Armee diese 3—400 Offiziere wären, wie sehen dann um die Erfolge der Kaiserl. aus? Ob W. in Ofen nur geschweige denn an der Theiss stünde, wäre sehr die Frage wenn die Offiziere gegen ihn hätten kämpfen vollen. Der Ban hat bei Bekasch eine Erfahrung gemacht, wornach er urtheilen könnte. Von den Offizieren welche jetzt noch bei den Ungarn sind, kommt keiner mehr, denn sie können sich ihr Loos leicht denken, sie fechten einen Verzweiflungskampf. Entschuldigen Sie meine Geschmiere aber mein Unwohlsein und die häufigen Störungen hindern mich an einer zusammenhängenden Erzählung. In einigen Tagen reise ich von hier ab, vielleicht komme ich im Laufe des Sommers nach Heidelberg. Gelernt habe ich hier viel, nur fehlt noch die Ordnung des Materials. Ihre Antwort bitte ich nach (olvashatatlan) an B. zu schicken, hat sie hier doch etwas in Schreck gesetzt. Ich habe ihnen mit der Öffentlichkeit gedroht, die mann sehr zu fürchten scheint. Meine Grüsse an ihre Frau.

K. B.

(O. L. 1848/49-es iratok.)

93.

Bertussek Antal — Ismeretlenhez

Panaszkodik a háború miatt, mely életét is minden pillanatban veszélyezteti. Szörnyű helyzetüket nem tudja, de nem is meri leírni. Egyszer császáriak, másszor magyarok, majd teljesen magukra vannak utalva. December 11-én Schlick vonult be Kassára, ekkor a konventnek kellett elszállásolni 70 lengyel katonát és 7 tisztet, akiket minden élelemmel el kellett látni, de csak a húst fizették ki. Lovakat állítottak be istállójukba, sőt a saját marháikat is elvitték katonai fuvarba. Február 6-án és 7-én, Görgey közeledtére, Schlick lövegeket helyezett el a tetődombon, a konvent felé fordított csővel, de nem lövetett, hanem 8-án éjjel az egész hadsereg eltűnt. Február 10-én magyar csapatok jöttek a városba, harc nélkül, ezekből 100 személyt kellett

ellátniok. Miután a magyar csapatok harc nélkül elhagyták Kassát, február 26. és 27-én Ramberg császári generális jött vissza, ennek csapatából 100 fő részére foglaltak le náluk helyet, de nem jött annyi. Ezek március 10-ig tartották Kassát. Akkor volt 4 nap, amikor semmiféle katona nem volt a városban, de 12-én szláv csapatokkal megérkezett Blaudek, Stur és Hurban, akik ellen a kassaiak ellenszenvvel viseltettek. Egy hét mulva ezek is elhagyták a várost. Azután megint honvédek jöttek, akik fegyvereket és katonákat szedtek össze, de március 26-án, a levél írásának napján már megint feketesárga zászló van kitűzve, a császáriak megtiltották a harangozást és mindenféle fenyegetődzésekkel rémítik meg az embert.

Eger táján több ütközet volt, de kimenetelükről nincs megbízható értesülése.

Csodálja, hogy barátja levelét megkapta, mert teljesen el vannak zárva a világtól, igazolvány nélkül a saját szőlőjükbe se mehetnek ki, ahol a házacskát Schlick katonái kifosztották és felgyujtották. Mivel ennyire el vannak zárva a világtól, mindennek az ára is felszökött. — Rengeteg bajuk volt 1848-tól, attól kezdve, hogy az *Éljen a szabadság* elkezdődött.

Különféle zaklatásoknak volt a konvent kitéve, különféle célokra akarták épületeit igénybevenni, de Bertussek nagyrészt elhárította ezeket. És noha élelmezni kellett annyi embert, mégis többet hagy utódjára, mint amennyivel ő kezdte, mert az 1848-as év jó termést adott.

Valamennyi szombathelyi és vasvári testvér aláírásával magyar nyelvű levélben hívták meg őket mult év szeptember 25-re Szombathelyre egy gyűlésre, ahol provinciális nélkül akartak tárgyalni arról, hogy a magyar konventeket elkülönítik az osztrákoktól, hogy a provinciálist a rend minden tagja válassza és hogy a konventjüket redukálják (talán hogy feleséget hozzanak), de a levélíró nem ment el Szombathelyre, nem tudja mit határoztak, úgy látszik azonban, hogy a soproni prior elment.

Azután báró Eötvös kultuszminiszterhez kérvényt vittek, amelyben kérik, 1. a német konventektől való elszakadást, 2. a püspöki igazságszolgáltatás alóli kivonást. Kérték a rendnek a magyar minisztériumtól való azonnali függését, azzal, hogy 17 dominikánus személy minden vagyonát a haza oltárára teszi le inkább, semmint hogy alávesse magát a püspök igazságszolgáltatásának és hogy elismerje a külföldtől való függést.

Érdeklődik a soproni és szombathelyi testvérek felől, panaszkodik a fegyelem lazulása miatt. Helyesen tette a címzett, hogy ő szent Felségétől a rend feloszlatását kérte, mivel a legtöbben elégedetlenek sorsukkal.

Kéri barátját, hogy továbbítsa a priorválasztással kapcsolatos kérését a felettesüknek.

P. S. Itt az emberek értékeiket állandóan elrejtve, nagyrészt a földben elásva tartják. Ezüst pénzt nem lehet látni, csak osztrák és magyar papírpénzt.

Kassa, 1849. március 26.

Dilectissime Amice!

Magno solatio me Tuae Literae affecerunt, cum a la Novembris e nulla orbis plaga literale commercium obtinueram. — Amicissime! Deo Maximo quotidie gratias ago, quod in collo caput adhuc portem. — Multa terriculamenta, multae minae cum patibulis, cum trajectione, tam ex parte Ducum Caesareorum, quam et Hungarica ad praesens vulgabantur. Calamitatem

nostram nec possum, nec licet describere. His in Oris soli non scimus qualiter stamus, jam sumus Caesarei, jam Hungarici, jam sibimet relicti. Decembris 11a Generalis Schlik comittendo proelium prope fluvium Hernadum, in monte Cassoviensi versus Eperiesinum, Cassoviam cum Caesareo milite ingressus est. Hac occasione nos ad Conventum accepimus milites Polonos 70a et 7em Officiales, quos victu, carnibus, vino, omni bona accommodatione providere debuimus, et post Septimanam 1o pro carnibus solum solverunt, reliquum gratis eis praestabatur. Tum impositi sunt Equites ad Nostra stabula, et pecora nostra pro vecturis militum deserviebant, quae etiam intra 2as Septimanas et ultra non vidimus, et vix redeundo rursus ad vecturas applicita sunt. — Plura proelia circa Cassoviam commissa sunt. Dies 6a, 7a Februarii pro conventu nostro maxime periculosa videbatur, siquidem appropinquante Görgey cum validis copiis Hungaricis, Generalis Schlik supra cemeterium militare (ad collem si Te reflectis) multa Tormenta, et Rachetas extraxit, et versus nostram Ecclesiam et Conventum vertit, qui indubie perivisset, tamquam vicinus, et maxime supra alia aedificia prostans, si bombas inde versus nos misisset. Noctu 8a Februarii Schlik cum universo Exercitu suo disparuit. 10a Februarii intraverunt cum jubilo copiae Hungaricae Civitatem, sine proelio, ex quibus rursus 1a nocte aut 100 ad nos illocarunt, qui numerus subsequis diebus tamen notabiliter decrevit, et hos opportebat vino, et victualibus providere, non vero ita prouti Caesareos milites, pecuniis enim magis hi, ac illi abundabant. — 26a 27a Februarii (Copiae Hungaricae sine proelio Cassoviam relinquendo) advenit rursus Caesareus Generalis Ramberg, ex cujus Exercitu pro 100 militibus locum ut demus, dispositum erat, non tamen tanto numero ad nos illocati sunt. — Hic usque 8am Martii Cassoviam tenuit, — 4or dein diebus respirium habuimus, intra quod spacium nullus miles hac in civitate visebatur. — Attacti mensis die 12a cum copiis schlavicis in vestitu Rusticano advenit Blaudek, Stur, Hurban, erga quos Cassovienses antipathiam monstrarunt, qui pariter jam hunc locum post septimanam deseruerunt. — Deinde aliquot Honvéd, h. e. quidam hungarici milites venatores etsi pauci numero cum Civitate disponebant, placata affigebant, arma et milites coligebant, — sed recte hodie seu 26a Martii novitus vexillum summo mane schwarz-gelb exposuerunt. Caesarei nunquam ita male dispositi, et iracundi veluti hodie Civitatem ingressi sunt, quosdam conquirunt et abducunt, omnem pulsum campanalem inhibuerunt, cum direptione quod minentur multi mihi referunt, et nequidem ad suburbia homines dimittunt etc.

Amice tremor me invadit si de futuris cogito. Nos adhuc male ambulabimus in hac civitate, et finaliter vix bombas, et spoliationem evitabimus.

Versus Agriam plura proelia commissa sunt, sed nulli narrationi fides dari potest quali cum effectu. Tu plus scis ibi quam nos hic praeclusi de bello Hungarico, etsi credas in Novalibus quam plurima, aut valde exagerative, aut plane false vulgentur.

Miror quod a Te literas accipere potueram, quia fere nullae Literae, nulla Novalia ad nos transmittuntur, quin imo sine Passualibus nequidem ad propriam nostram vineam exire poteram, ubi Nostram domunculam *Forpost* milites Schlikiani expilantes cados combusserunt, circulus ferreos, et quid quid adinvenerunt absportarunt, ultra 200 fl. damni inferendo. Dum taliter praeclusi undique sumus, pretia omnium rerum notabiliter acreverunt. — D. Amice qualis fuit annus 1848us, quantae calamitates, quantae miseriae undique in nos irruebant per Hungaricum *Éljen a' szabadság* pacientia Te legentem, et me ad plures phileras scribentem desereret, si circumstantialiter Te edocere vellem.

Providentia Divina tantum salvavit Conventum Nostrum. — Deputationes quotidie fere hic considebant, milites pedites, et Pyrobolarii cum Tormentis hic in area et ambitibus se exercitarunt, Fratres omnes cum civico Exercitu in armis erant, quod impedire nullus nisi lex ministerii hungarici potuit. — Jam pro militibus, jam pro xenodochio, jam pro magazino, et Deus novit pro quali re aedes nostras applicare voluerunt, sed feliciter, partim rogando, partim resistendo, partim contradicendo haec omnia mala a Conventu Nostro amovi, et ita quidem quod ad praesentem diem ita simus prouti antiquitus eramus nullum damnum Notabile Nostrae societati illatum est. Esculenta consummere, ligna comburere, celarium evacuare nos juverunt quidem milites, sed etsi tot et tantos hospites providebamus tamen meo successori plus ex omnibus resignaturus sum, ac ego inveni, annus enim 848us satis fertilis erat.

Dilectissime Amice! vix fuit Prior in hoc conventu tantis calamitatibus obrutus veluti ego, jam eluvio aquarum, jam incendium, jam fames, jam bellum intra breve illud tempus, quo curam nostri conventus concreditam habeo, interitum nobis minabantur. — Post incendium omne onus tuli cum P. Dominico (alii nec unum stramen, ut dicitur pro conventu levarunt) modo milites Poloni ex omni parte circa me, exactiones faciendo, de die, de nocte, rursus a nullo adjutorium habui nisi a P. Dominico, caeteri segregati ab amni molestia, sedentes in suis calidis cubiculis, ad paratum prandium et coenam compareuere. — Om-

nia tamen libenter tuli, et ad diem praesentem feliciter superavi, nec graviter haec mihi acciderunt. — Acciderunt tamen dolorose injuriae immeritae, proterviae, grobianitates mihi penes haec omnia a meis fratribus duce P. Augustino illatae, qui omnem subordinationem effringendo, se adinvicem concitando; mihi officium, et onus dupliciter gravius reddiderunt, ita quidem: ut ad mille garamandas meum officium projecissem, nisi me Soproniensis Prior, cui omnes meas afflictiones adaperui, ad patientiam hortatus fuisset. — Quin eo processit Fratrum meorum temeritas, ut Ipsum Dignissimum P. Provincialem Nostrum, postquam ad eorum Literas eis nullum responsum dederat, e Provincialatu deposuerunt, et Priori Sabariensi Provincialatum, missis ad eum Literis, obtulerunt. — Sed nec hic quidquam eis respondit, et ab eo tempore diversa complot, et plana cudunt quidem, sed ad apertum non erumpunt. — Haec non Te attonitum faciunt??

His praemissis modo ad Tuas postremas Literas respondeo et 1o quidem quo ad Electionem Prioralem — ego a Dignissimo nullas literas percepi de facultate eligendi Priorem nobis concessa, neque vel una voce (uti petii) et me relevasset a Prioris officio quidquam scio, perconsequens nec electionem servavimus, nec scrutinium Dignissimo P. Provinciali substernere potuimus.

Decursu anni 1848i ter Dignissimo de motibus inter meos confratres ortis scripsi, ultima vice misi Ei Literas 20a Novembris. A Dignissimo tamen postremas literas annus jam 8a Februarii elapsus obtinui, eas videlicet in quibus P. Ludovico Dispositionem, et graecensia sacra acclusit. Ab 8a itaque Februarii 1848i nihil scio de voluntate Dignissimi Provincialis. — Sed et Tu Amice commemora, quod ad 3am Literam nullum responsum Tibi scribam, a Te Frater pariter per decursum anni 1848i usque 24a Martii 1849i nullam Epistolam obtinui.

Quo ad 2am Si Dignissimus Patris Dominici Graecii habet necessitatem, rogo efficias, ut et me auferat, quocunque et ad quemcunque conventum, nec una hora cuperem hic inter meos ingratos fratres commorari, et illocet illis quem vult ex quocunque Conventu superiorem. — Consensus Episcopi in hoc negotio expeti non potest, si quidem Episcopus Otskay vir singularis, Budae in Septembri ex moerore animi, propter motus sui Cleri, mortuus est, Vicarius vero König, scis homo bonus, mitis, sed nullius energiae, ad omnia accedit. Illum qualiter quis vult ita habet. —

P. Augustinus, quem Tu ad huc non noscis quidem Germanicam non loquitur, sed intelligit bene, et Germanice jam bis

est concionatus, negari non potest capacitatis et ingenii est magni, ille alternative assecuro Graeci libenter concionaretur si necessitas est, et brevi sublimis evaderet Germanus. — Illum sine detrimento Conventus, aut P. Ludovicum Graecium translocare potest. — Si vero Dignissimus unice P. Dominicum transponere intenderet, tunc Ores D. Amice, ut jam memini, Ores inquam et pro mea dispositione, quocunque pro ultimo individuo libenter me resolvo, et magno cum gaudio ambo hinc discedemus, qui pro nostris servitiis sedulitate, fatigiis immeritam Mercedem metimus.

Sed modo ad alia, ut apparet ex Tua Epistola Tibi ignota, nostram Provinciam concernentia negotia procedo. — Omnes Sabarienses Patres cum Vasvariensibus subscripti miserunt ad Nos Hungarico idiomate adornatam (duce Benkes) Epistolam, et me cum socio invitarunt ad Capitulum Sabariam, quod indixerunt pro 25a Septembris anni praeteriti, et voluerunt de sequentibus punctis tractare (et hoc sine capite, sine Provinciale!) !!! 1o de Segregatione Hungaricorum Conventuum ab Austriacis; 2o Ut Provinciales per Omnia Individua Ordinis eligantur. 3o Ut Nostri Conventus ad genium aevi reducantur (forte ut uxores ducant, et mixtaces portent, veluti nonnulli stulti inceperunt), sed ego non ivi Sabariam, quid deciderunt? non mihi constat. — Sed neque, ut mihi videtur Soproniensis Prior, Sabariam ivit.

Porro — accesserunt Pestini eo tum Cultus Ministrum Bar. Ötvös, et illi porrexerunt Instantiam in qua petierunt 1o a Germanicis Conventibus segregationem. 2o Ab Jurisdictione Episcoporum exemptionem, quae originem habet unice a Josepho Imperatore. Postularunt porro immediatam a Ministri Hungaricis dependentiam ordinis, et quidem cum tali adnexa clausula, quod parata sint 17 Individua Dominicanorum in Hungaria reperibilia, omnia sua bona ad Aram Patriae deponere, quam Jurisdictioni Episcopali subesse, et dependentiam ab extraneis agnoscere. —

Quae facies rerum Sabariae? forte audivisti. — Sopronii qualiter sunt comparati nostri fratres? haud Te latebit. — Quis spiritus apud nos viget? notum Tibi est — Judices idcirco sapienter, potestne Conventus aut Ordo stabilitatem aut Incrementum bonum accipere ubi nulla subordinatio? nec disciplina, nec unio fraterna, quis Status e talibus indisciplinatis Religiosis emolumentum expectare poterit? qui unice suis passionibus, et voluptatibus litant, omnem superioritatem jam vel ideo odio habent, quia est superioritas. — Haec et similia attenta revolvendo mente saepe suspiravi: Deus vere sumus indigni Tua Gratia! —

Sed nec modela penes modernum aevi spiritum, his adferri potest, — quia quo juniores Juvenes, eo luridiorum irreligiosiorum, temerariorum sunt principiorum. — Forte bene fecisset Dignissimus dum 8a Martii ad S. Sacratam Majestatem in Causis Ordinis discesserat, ejus suppressionem potius postulasset, cassationem enim Ordinis (nauseando bonam vitam) quam plurimi, sua sorte discontentissimi — — Fratres nostri anhelanter expectant, et utique Ordo noster penes modernos motus diu conservare se haud poterit. — Optimi cordis — bonus Noster Dssimus Provincialis vere ex nobis suis Filiis solatium habere non potest, dum ex quovis Conventu inamoenissima, ingratissima nuncia percipit.

Dilecte Frater! unum est quod ad huc a Te rogandum habeo: Cum ad Tuas literas Electionem prioralem servare non possimus, referas penes mea humillima obsequia Dignissimo, quod ab Eodem indultum eligendi Priorem juxta morem antiquissimum expectaturi simus, aut sicuti vult nobiscum Dignissimus sic disponat, — me ad Sua mandata exequenda semper promptissimum paratissimumque adinveniet.

Praeterea ores pro Nostro Conventu Directoria, quibus valde indigemus.

Jam nauseasti legere fusos hos meos Ordines, — ego libenter a Te quo longiores percipere amarem epistolas.

In reliquo penes salutem Tuis Fratribus a me significandam Deus det Tibi pacificam omni cum prosperitate connexam longaevam vitam vale

Tuus

Cassoviae die 26a Martii 1849o.

ad tumulum sincerus amicus

Antoninus Bertussek

P. S. hic homines suos Thesauros continuo reconditos et passim in terra tenent. Argenteam pecuniam non est videre. Banknotae unice Austricae, et Hungaricae sunt, magnas experimur difficultates in emendis rebus.

(O. L. Vörös A. 803.)

94.

Damjanich János — Szemere Bertalanhoz

Kormány biztos ur!

Valahányszor Önnel viszonyok engemet érintkezésbe hoznak, mindannyiszor enyim a szerencse, Önben a honnak egy nagy szivü polgárát tisztelhetni. Fogadja szives, hazafi tiszteletemet, — ezuttalis. A korerányuságot borba becsülöm ugyan, de ezt követelni hösiesség nyomán a honfinak szerénytelenség volna. Becses ajándéka oly jeles nedvet foglal, hogy azt izlő, átkoznom kell minden magyart ki idegen borra vágyik, midőn hazafiát ihattya. Honnunk hegyei é nemes terményét, buzgó hazafiak körébe ürittem ki, szeretett hazánk ditső jövendőjéért, önnek hosszas jolléteért.

Fogadja öszinte legszivesbb hálámat.

Poroszlón Martius 27-k 849.

Damjanich

(Borsod-Miskolci Múzeum.)

95.

Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez

Vipan kérdéseket intéz Pulszkyhoz, adatokat kér az „Edinburgh" c. lap számára. Érdekli a tiszai és szávai gőzhajózás és a legutolsó magyar kereskedelmi hozamok, ha nem is számokban kifejezve. Tudni kívánja, hogyan fizeti Kossuth csapatait, vajjon papírpénzben-e? Szívesen fogadják-e a magyar bankjegyeket az országban? Kell valamit irni, sok újság számára, a magyar tengerparti területekről, legalább annyit, mióta vannak magyar tulajdonban. — Olyan hírek járnak, hogy Ausztria, ha legyőzte Magyarországot, a poroszok ellen fordul, bár az angol kormány nem tartja elég erősnek erre. Poroszországnak érdeke volna Ausztria megsemmisítése.

Tunbridge Wells
Tuesday, 29 Marz.

Dear Pulszky,

I shall be in town to morrow, but I do not know whether I shall go direct from London Bridge to Bayswater, or round by Reform Club: it will depend upon whether I feel well or not: if I do come to the Reform Club, I shall be there from ½ past 3 till 4 and after 4 I would in that case go to Golden Square: but

it is not worth waiting at home. My coming is too uncertain. But on Thursday I shall have to be in London again.

I think Berkeley Chambers Binton St. would be a very good place for you if nothing better or cheaper can be found.

I want for the Edinburgh the following.

Any thing about steam Navigation of Theiss, of Save

The *latest* returns of trade, if they are not printed in notes still they serve to make the writer feel seeme if his subject and will always be of use for some purpose or other.

I cannot read the name of the Venetian who made plans for the embankments of the Theiss.

Could not Stolzmann be made use of to go to the British Museum or somewhere else if he has no card, and look over your Articles on Trade and extract the Tables of Returns?

I also want to know something as to how Kossuth pays his troops: with paper money? and are the Hungarian notes willingly taken in the Country?

I do not know whether Banfield has been with you but something about the Coast Litorals Land, must be drawn up for a great many newspapers.[1] I think if you send the history of how long it has been Hungarian we can put the rest together. But I ought to find it on my return to Bedford Place.

Yours sincerely

D. J. Vipan

Englishmen believe Austria to be strong because she brought such great armies into the field against Napoleon. Something should be said about this.

Private.

I hear that Austria is ready in case she puts down the Hungarians to turn upon Prussia and try to assert her ancient influence in Germany. But our Cabinet considers Prussia too strong to be put down by Austria. I do not know whether the King of Prussia is ignorant or careless of the intentions of Austria. I believe the latter. I believe Prussia is more afraid of the chance of a Republic in Germany, than of any thing Austria can do. Otherwise one would think it would be the interest of Prussia that Austria should be annihilated.

---

[1] E levél is mutatja Pulszky széleskörű diplomáciai tevékenységét. A cikk kétségtelenül a június elején megkötött velencei szerződés előkészítését volt hivatva szolgálni. (Ld.: 253. sz. levél 2. jegyzetét.)

96.

Czuczor Gergely — Toldy Ferenchez [1]

Kedves barátom.

Nem tudom, kaptad-e két izben küldött soraimat? de minden esetre nagyon aggódom rajta, hogy semmit sem tudok rólad, s ha tettél-e vajon némely lépéseket mellettem, s kértél-e engedelmet velem szólhatni? Köztünk az a hir terjedez, hogy egy pár nap mulva Pozsonyba megy a Central-Commissio[2], s hogy minket is elvisznek innen. Ez volna gyönge egészségemre nézve a legnagyobb csapás! De isten neki! Csak nagy munkámat sajnálom, s azon költséget, melyet az Academia haszontalanul kidobott rá.[3] Én nem vagyok oka. Isten ítéletétől nem rettegek, ettől rettegjenek a gonosztevők, én az nem vagyok. Még egyszer kérlek, ha lehet, szóljunk együtt.

barátod

Czuczor

Buda. márc. 30. 1849.

(Akadémia M. Irod. lev. 61.)

97.

Sandford William — Pulszky Ferenchez

Sandford Pulszkynak egy levél kivonatát küldi meg, melyet most kapott Marseilleből. A levél nyilvánvalóan a novarai csata utáni hangulatot tükrözi. „Nizzába érkezve a magyar csapattestet teljes kétségbeesésben találtam. A békeszerződés második pontja szerint a szardiniai király köteles a magyar, lengyel és lombard csapatokat elbocsátani: Nos majdnem el akarták kergetni ezt a szegény 120 magyart, zsandárok kíséretében, Toulonig, ahol az afrikai idegen légióba akartak inkább belépni, mintsem Radetzkyhez visszatérni. De a francia konzul nem akarta őket Franciaországba beengedni anélkül, hogy ne kapjanak 10 frc.-t fejenként, amit a piemonti miniszter megtagadott tőlük. Rögtön a kormányzóhoz mentem és igen erőteljes szavakkal vetettem szemére a kormány hálátlan viselkedését ezekkel a katonákkal szemben, akik életüket jöttek feláldozni Itália szabadságáért. Fellépésem után megváltoztatták bánásmódjukat, adtak egy összegben a katonáknak 500 frc.-t és kiséret nélkül engedték el őket — de fegyverek nélkül is. Április

[1] Ld.: 36. sz. levél 1. jegyzetét.

[2] Bizottság, amely a Windischgrätz által megszállt területen az emberek forradalom alatti magatartását vizsgálta s ítéletet hozott.

[3] Ld.: 36. sz. levél 1. jegyzetét.

2-án elindultak Nizzából, látszólag az osztrák határ felé tartva. A valóságban Genuába mentek, ahol jó fogadtatást reménlnek."

A levél írója aggódik a magyar csapattest miatt, hiszen oly távol vannak hazájuktól pénz és támogatás nélkül. Még Genuában is bizonytalan a helyzetük, mert Itáliában percenként változik a politikai hangulat. „De nem esem kétségbe Itália miatt, jóllehet a piemonti sereg eddig nyomoruságosnak látszik. Genua, Róma és Toscana nem lesznek olyan hitványak, hogy ne hozzanak meg minden áldozatot Piemontért, amely annyit áldozott Itáliáért. Genuában felkelés készül. Egy másik március 26. vagy 27-éről Alexandriából és Genuából kelt levél szerint, Szardinia ügyei igen rosszul állnak, az osztrákok 3 órára vannak Turintól s minden percben várható a bevonulásuk. Piemont távolról sem lelkesedik úgy a háborúért, ahogy azt a lapok terjesztik. Állítólag a magyar csapatok fel vannak bőszülve a piemontiak ellen."

1849. [április eleje]

Mon cher Pulszky,

Je vous envoie un Extrait d'une lettre que je viens de recevoir de Marseilles.

„En arrivant à Nice j'ai trouvé là le Corps des Hongrois dans un désespoir complet. Selon le 2me article de l'armistice le roi de Sardaigne était obligé de congédier les Corps Hongrois Polonais & Lombards. He bien, on a voulu presque chasser ces pauvres 120 hongrois les accompagnant jusqu'à Toulon par des Gendarmes où ils voulaient entrer dans la légion étrangère pour l'Afrique plutôt que de retourner chez Radetczky Mais le Consul Français ne voulait pas les laisser entrer en France sans que le Ministre Piemontais ne leur donne 10 francs par tête, ce que le Ministre Piemontais refusait de donner. Je me suis rendu aussitôt chez le Gouverneur et j'ai reproché par des paroles très vigoureuses la conduite ingrate du gouvernement envers ces soldats qui sont venus sacrifier leur vie pour la liberté de l'Italie. Après cette langage de ma parti on changeait la manière de procéder et on donnât aux soldats 500 francs en tout, et on les laissa partir sans escorte mais aussi sans armes. Ils sont donc partis le 2 avril au soir de Nice, faisant semblant de partir pour la frontière d'Autriche mais en verité ils ne sont allés qu'à Gênes où ils espèrent d'être bien accueillis.

Racontez ça a Mons. Pulszky, et a Mons. Szarvady, qu'ils s'informent du sort de ces pauvres gens, si loin de leur patrie, sans argent sans protection. Dieu sait ce qu'ils sont devenu s'ils ne pouvaient pas arriver à Gênes. Ou même à Gênes comme les vues politiques surtout en Italie changent de moment en moment.

Mais l'honneur de la nation commande qu'on n'abandonne pas ces pauvres gens."

Je vous donne encore un extrait de cette lettre.

„Je ne désespère pas pour l'Italie quoique l'armée Piemontaise me semble assez miserable. Gênes, Rome et Toscan ne seront pas si viles de ne pas sacrifier tout pour Piemont qui a tant sacrifié pour l'Italie. Gênes est en insurrection. Le Commandant Militaire Gênes (Haxana) était emprisonné en ma présence. Ce corps des Lombards, dit les Bersaglièri, sous le Commando du Génl. Le Marmora était attendu à Gênes, de même des Troupes de Florence, Rome, Modêne, Parme etc. et l'on veut commencer la guerre de Gênes."

Extrait d'une autre lettre écrite d'Alexandrie et Gênes le 26 et 27 Mars.

Les affaires en Sardaigne vont très mal. Les Autrichiens ne sont qu'à trois heures de distance de Turin et on ne sait même où se trouve le quartier générale Piemontais. J'avais pris hier une place dans le Courrier pour aller au quartier génl. mais le Courrier n'est pas parti. Et tout le monde s'attendait que les Autrichiens entrèrent à Turin le soir même. Comme je ne voulais pas tomber entre leurs mains je pris la Poste pour Alexandrie, ville très bien fortifiée et remplie de soldats. J'ai parlé à Turin avec beaucoup de mes anciennes connaissances et j'ai conclus que les Piemontais ne sont pas tellement enragés pour la guerre comme on en a parlé dans les Journaux. Il n'y a pas harmonie et unité dans le gouvernement, il n'y a pas confiance dans le Commando de l'armée et que les véritables Piemontais haissent peut-être d'avantage les Lombards que les Autrichiens et je dois vous avouer que j'ai bien peu d'espoir de cette guerre. On dit que les troupes hongroises sont enragés contre les Piemontais.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

98.

Sandford William — Pulszky Ferenchez

Említést tesz egy, csak 12 példányban készült röpiratról, melyről Teleki rövidesen be fog számolni a 2. sz. Feuille-ben. A röpirat érdekes, de Magyarországra nézve nem kedvező, viszont könnyen megválaszolható.

Teleki kérésére közli Sandford, hogy a nemzetgyűlésben aznap a magyar kérdésnek eléggé megfelelő értékelésére került sor. Teleki most ír Drouyn de L'huyhsnak, hogy kifejezze hálaját a fejtegetésekért. A külügyminiszter viszont közölte, hogy az ügyet aggódva figyelték és ezért jegyzéket küldtek, melyben céloztak arra, hogy nem fognak hozzájárulni a beleegyezésük nélkül teendő beavatkozásokhoz. Sandford reméli, hogy jól értette mindazt, amit neki erről a tárgyról sebtében elmondtak.

Sandford ezután Brook Evansról ír, aki szerinte hasznos szolgálatokat tehet Pulszkynak Birminghamben, a lakossággal való érintkezés során, vagy a fegyverszerzés kérdésében. Majd szó szerint idézi Evans levelének egyik érdekes részét.

„Éppen most jöttem Magyarországról, Gömör vármegyében voltam. A nagy lelkesedés rendkívül meglepett. Őszinte meggyőződésem, hogy a magyarok győzni fognak, még ha az oroszok szövetkeznek is ellenük. Persze fegyverhiány van és ha 100—200.000 puskát kaphatnának, befejeződnék az ügy azonnal. Galicián mentem keresztül. Neumarktban a parancsnok olyan tisztnek tartott, ki a lázadókhoz készül állni. Ha nem lett volna ott valaki, aki felismert engem, hogy többször jártam errefelé régebben is, visszatartott volna. Visszatérve ki is kérdezett a magyar ügyekről és én több igazságot olvastam a fejire, mint amennyit szeretett volna hallani. A hegyekben, mint rendesen, folyik a földmívelés, bár az egész szomszédság tele van harcoló katonasággal. Mikor kijöttem Magyarországról, az előretolt őrszemek két német mérföldnyire voltak egymástól, mégsem volt semmi kellemetlenség, az utak biztonságosak. Ha nem volnának guerillák, akik minden pillanatban kibukkanhatnak az erdőből, az idegen utas elég kényelmesen érezhetné magát. Kossuth papírpénzét mindenütt elfogadják, nemcsak az élet közhasználati dolgaira, de a nagy üzleti ügyekre is. Egyformán biztonságosnak tartják mind a magyar, mind az osztrák bankjegyet."

Sandford kéri a fentiek titokbantartását, kivéve azt, ha a levél írója homályban maradhat.

Bejelenti, hogy nem olvasta röpiratát. Kéri, hogy a Szarvadytól hasonló témában megjelent cikket szintén továbbítsa Pulszky Sir John McNeillhez, hogy annak legyen még elegendő ideje az átnézéshez a Blackwood júniusi számának nyomdába menése előtt. Úgy véli, hogy az általa éppen nagy tetszéssel olvasott cikk jó hatással lesz a konzervatívokra és mérsékeltekre és örül annak, hogy Magyarország számára oly kitűnő támaszt sikerült szerezni, mint Sir John McNeill.

Levele végén hírt ad Kiss Miklós spanyolországi és portugáliai utazásáról és arról a reményéről, hogy Arthur Paget Bécsbe ment, továbbá közli hogy az osztrákok nem engedik ki Pagetnét azon az alapon, hogy politikai ügynök.

Sandford szerint Metternich herceget ki kellene adni a magyaroknak. Mindent megtett Sandford annak érdekében, hogy Teleki több példányt küldjön Pulszkynak a lapjából (feuille), de Teleki különösképpen fukarkodik velük. Reméli Sandford, hogy Pulszky az ilyen természetű dolgokat mind megküldi Sir John McNeill-nek.

Saturday 5 o'clock

My dear Pulszky,

The Baron Lopresti leaves this evening for London and I have asked him to convey to you the enclosed Book which I beg of you to forward to Sir John McNeill as early as you can. I have seen a Pamphlet by the same author of which *only twelve* copies have been printed. Teleki is not getting it copied, and intends to allude to it shortly in Feuille No. 2. It is curious, not favorable to Hungary, but will be easily replied to, I think. L'opinion publique has a notice of it which I will send you.

Teleki has begged me to tell you that a notice of the Hungarian question by the *Assembly today* has been assez satisfaisante. He is now occupied in writing to Drouyn de Lhuyhs to say how much gratified he was to hear his Explanation. The Minister for Foreign Affairs said the subject had occupied their anxious attention and that they had sent notes intimate that interference without their concurrence would not be allowed. I believe, I am right in having so understood what was hastily told me. I am afraid Teleki will not be able to write to you today, it is already so late.

I have this morning received letters from Banfield and Vipan. Also one from *Mr. Brooke Evans* of *Birmingham* whom I beg you will call upon, when you go to Birmingham. He can put you in communication with all Birmingham people and give you the best advice as to procuring arms etc. I give you an extract from his letter which is very interesting.

(Extract)

I am just coming from Hungary having been in Gömör Comitat. I was exceedingly surprised to see so much enthusiasm. My candid opinion is that even if the Russians join against them the Hungarians will be victorious. They are certainly short of arms, if they could procure one or two hundred thousand muskets the affair would be closed immediately. I went through Gallicia. At Neumarkt the Commandant took me for an officer going to join the Rebels and had it not been for a person who recognised me as having often been there previously he would have pevented my going. However as I came back he enquired respecting the Hungarian Affairs when he received more Truths than he wished. In the mountains the cultivation of the land proceeds as usual although the whole neighbourhood was full of contending troops. As I came out of Hungary the advanced guards were only 2 German miles apart, however, I found no inconvenience, the Roads safe, and if it were not for the Guerillas whom one expects every minute to issue from the woods, the thing would go on for a stranger comfortably enough. The new paper money (Kossuths) is taken every where not only for the common necessaries of life but also for large business transactions, the idea being that there is about equal security for Hungarian as for the Austrian Bank Note.

(End of Extract)

Pray don't publish this except altered so as not to be traced to the writer.

I have not read this Pamphlet. Szarvady has something

on the same subject in the press which pray send also to Sir John as soon as you receive a copy. There may be time for him to look at them before the going to press of the June Number of Blackwood,[1] which will, I hope, contain another article. I was very much pleased with the one I have just read and I anticipate that it will have a most beneficial effect on the opinions of our Conservatives and moderates. I think Sir John the most powerful advocate you could have found and I am delighted at his going so fully in favor of Hungary. Shall you pay your promised visit to him this month? Sumner tells me that a letter of his was shown to Lord Lansdowne. Have you heard anything about it? I see some questions were asked yesterday by Mr. Osborn but did not elicit any important information.

In haste

Truly Yours,
W. Sandford

Kiss[2] will leave Cadix about the 17th for Lisbon Oporto and London. He did not allow me sufficient time to write to him at Cadiz. Arthur Paget is I hope gone to Vienna. The Austrian refuse to allow Mrs. Paget to leave on the ground that she is a political agent.

I think we ought to hand over Prince Metternich to the Hungarians.

I have done my utmost with Teleki to get him to send you more copies of his feuille. He is wonderfully stingy of them I hoped the Daily News would have given a translation. I hope you send all things of that kind to Sir John McNeill.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

99.

Sandford William — Pulszky Ferenchez

Levelében, melynek eleje hiányzik, Sandford valami levélből idéz, melynek szerzője úgy látszik Wardener tábornok barátja és Puchner baráti köréhez tartozik. Valószínűleg jelen volt a csucsai csatában, ahol Bem megverte Wardenert. Nagyon dühösnek és szórakozottnak látszik, azt hiszem volt egy

---

[1] Blackwood's Magazin. Edinburgh. 1817-ben indult, ma is élő, a szabadságharc alatt konzervatív jellegű havi folyóirat.
Ld.: 75. sz. levelet.

pár zord, hideg, hosszú, elég kellemetlen utazási napja. Mégis el kellene olvasnia azt a tudósítást, amely arról szól, hogy miként akasztottak fel az oroszok öt lengyel tisztet és ennek hinnie is kellene, hiszen a híradás az ő pártjától jön. Olvasnia kéne az „Assemblée Nationale" (párizsi osztrák lap) véleményét is, mely szerint helyes ezt az eljárást alkalmazni minden idegennel szemben. „Látom, a „Sun" jól leszólta ezt és örülök a „Globe" hangjának is."

Ezután M[érey]-né közlése nyomán írja, hogy a kormány jelentést kapott, mely szerint az osztrákokat döntőleg megverték és a magyarok és a szlávok szövetséget kötöttek. Ezt a hírt korainak tartja.

Telekit sokkal jobb kedvűnek találja, ezután az olaszországi helyzetről ír, ahonnan különféle híreket kap. Birkbeck unokatestvére és Circourt szerint néhány száz ember elintézhetné a római liberálisokat. Sumner és barátai szerint viszont a rómaiaknak maguknak kellene a rómaiak sorait megtisztítani. Splényi jó véleménnyel van róluk.

A levél írója dicséri Méreyné hazafiasságát és felajánlja, hogy rajta keresztül üzenetet közvetít, majd így ír: „Ha meggondoljuk, hogy az Osztrák Nagykövetséget Metternich támogatja az arisztokrácia befolyásolásában, be kell látnunk, hogy még Neked is, aki a legjobb ügyet védelmezed, félelmetes nehézségekkel kell megküzdened."

Ezután megkérdi, hogy Pulszky nem találkozott-e újból Palmerstonnal, majd említést tesz Paget angliai látogatásáról, az Angliába és Franciaországba érkező hírekkel kapcsolatos óvatosságról, érdeklődik Vipan felől, üdvözli Kemblét, Banfieldet és Birkbecket. Végül egy Magyarországot ábrázoló, Wylde kiadásában megjelent térképről tesz említést, megküldését kéri, amennyiben nem drága.

49 tavasza.

[1]..... of the letters appears to have been a friend of Genrl. Wardener and of those with Puchner and to have been present at the battle at Cucza[2], where I presume Wardener was beaten by Bem. He appears very angry and amusing and has had I dare say some rough cold long Journeys unpleasant enough. He should however read the account of the hanging of the five Polish officers by the Russians, and *believe it* as it comes from his party, and he should also read the approbation expected by the Assemblée Nationale (An Austrian organ in Paris) of such treatment being adopted towards all strangers. I see the Sun abused him pretty well. I am glad to see the tone of the Globe. Mrs. M. has been told that the Govt. had a despatch that the Austrians were decisively beaten in Hungary[3] and that the Magyars and Slaves had agreed to a federation which is perhaps partly premature. Teleki is in much better spirits. I hear very various opinions as to Italy. Birkbeck's cousin thinks a very few

[1] A levél eleje hiányzik.

[2] A csucsai ütközet 1848. december 19-én ment végbe. Ez volt Wardener utolsó magyarországi szereplése.

[3] Ld.: 74. sz. levél 5. jegyzetét.

hundred men would settle the roman Liberals, Circourt thinks so too. Sumner and some of his friends say the reverse that the Romans are to turn out Romans. Spleny thinks well of them.

Mrs. M. is very patriotic[4], Lyon must let her know that you received her letter. Not write to her on purpose but send a message in some other letter. I shall be happy to communicate any message you may entrust me with when next you favour me with a letter. I hear from different persons that your presence in London has been very advantageous to your cause. When we consider that the Austrian Embassy has the assistance of Metternich to influence our Aristocracy we must feel that though with the best cause, you have formidable difficulties to contend against. Have you seen more of Lord Palmerston? I have a letter in my possession showing that Mr. Paget's coming to England has been long expected. Great anxiety is shown to Austria to prevent information reaching England or France which gives good ground for suspecting perhaps more than the truth. You have not told me how Vipan is? I hope he is better and stronger than when I last saw him. Pray remember me very kindly to him, also to Mr. Kemble and to Banfield & Birkbeck. I did not know that Sir Charles Fellows had married again till you mentioned Lady Fellow's Soirée. Have you not seen anything of Stanford? He appears to be desperately Tory just now from the style of his writing. I think you get Vienna news in London as early as we do in Paris, but I hope there will soon be a good letter from Pest. Hoping to hear from you soon believe me, My dear Pulszky,

Very sincerely Yours,

W. Sandford

Wylde has published a map of Hungary. If in a cheap form and the map good Mons. Circourt[5] would like very much to have one. 5 or 6 francs not more. Perhaps if Wylde were to send some to Galizyani if not dear? they might be sold here. Teleki was not so well this morning. I have not seen him. The porter told me he was out but not well.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

[4] Méreyné. (Ld.: 128. sz. levél 4. jegyzetét.)
[5] Circourt Albert gróf, magyarbarát francia diplomata.

100.

Szarvady Frigyes — Pulszky Ferenchez

Kedves Pulszky Ur,

Schütte[1] Doctor az ide mellékelt levelet [írta], ma feleltem neki. Reisinger[2] ujra igen lamentabilis levelet irt, talán mégis kellene valamit tenni érte. Az ő iratai inkább ártanak ugyan mint sem használnak, de éppen azért kellene megóvni magunkat desperatiójától, mely uj könyveket irathatna vele. A National Zeitungnak[3] jó lesz időnkénti tudósitásokat küldeni, mert eléggé terjesztett lap. Én részemről fogok küldeni. A Cobden[4] beszédje a nevezetesebb német lapok által fordittatott. A National Zeitungnak francia és angol czikkeket lehet küldeni, Schütte maga fogja leforditani. Kérem legyen szives megtudni, vajjon nem Longworth[5] irja a Pesti leveleket a Daily Newsben[6]. A mai hirek igen jók. Az Österreich. Correspond.[7] közöl Kossuthnak egy bülletinjét melyben tudtára adja a hazának hogy Bem kiverte az oroszokat Erdélyből.[8]

Circourt és Sumner tisztelik.

Barátságos tisztelettel

Szarvady

Kérem sziveskedjék mondani tiszteletemet a Londoni követség titkárné, Pulszky asszonságnak.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

---

[1] Schütte (Ld.: II. k. 184. sz. levél 3. jegyzetét) ez időben a Berliner National Zeitung szerkesztője.

[2] Reisinger Ferenc, akivel Pulszky és Teleki egyaránt élénk kapcsolatban álltak, a Landerer és Heckenastnál 1847—48-ban megjelent „Pester Mephisto" c. szatirikus néplap szerkesztője volt.

[3] A Berliner National Zeitung liberális lap.

[4] Cobden Richárd (1804—1865) liberális képviselővel Pulszky Londonban állandó kapcsolatban állt.

[5] Longworth, Guyon szárnysegéde; Kossuth bizalmasa. Korábban a sztambuli nagykövetnek, Canningnek a környezetéhez tartozott.

[6] A Daily News 1846-ban indult, első szerkesztője Dickens, a Cobden-féle szabadkereskedelmi politika híve. Az első olcsó, nagy példányszámú lap Angliában.

[7] Österreichische Korrespondenz (1848. nov. 1.—dec. 31., Olmützben, 1849-ben Kremsierben, majd 1850-ben Wienben megjelenő) reakciós lap, a császári kormány félhivatalosa. Szerkesztője Julius Seidlitz.

[8] Bem — miután márc. 19-én Brassót elfoglalta — márc. 21-én a vörös-toronyi szorosba üzi, majd 27-én ott végleg megverve az országból kiüzi a cári csapatokat.

101.

Szemere Bertalan — Kossuth Lajoshoz

Miskolc, 1849. április 1.

Barátom,

Most jött egy futár Komárombul, Jablonczay százados, hozzám kisérték. Ő hoz levelet Töröktül[1]. Még nincs ott Guyon[2]. Indult f. h. 22-én. 17ke óta bombázzák a várat, de kivált a várost 30, 60, sőt már 120 fontossal. Eddig kevés kárt tesz. De a vár segedelmet vár. Ha oda szorittatik az ellen, rájok, attól tartanak. stb. Indul innen sietve.

Utközben ellenséget B. Gyarmaton, Zagyván talált, s a vidéken, 12,000. Miatta Hont felé tartanának. Egy helyen Sáros, Tokajt hallotta emliteni, — mintha efféle forogna eszökben. Az lehet, oda játszák ált a had szinhelyét.

Utja Jablonczaynak érdekes. Két *kis* szép gyermekleány van vele. Vezettesd magad elébe.

E felső megyékből 4000—5000 ujoncz néhány napok alatt kiáll. Én a védseregbe 19, 20, 21 évek között nem engedtem bevétetni; minden tekinteteket meg szoktam fontolni.[3]

Sürgetem az adót. Minden *pénztár üres*. De némelyek azt emlegetik, ez uj évre nincs *adótörvény*.[4] Az országgyülés tehetne valamit benne. A megyékkel közlött eszmém szerint 10 nap alatt mindenik tárában lehet 40—60000 frt.

Beniczky ma Iglón van, sőt talán már tennap ott volt.[5] Vele van *320* védsereg. Én pedig Kassára *400* védsereget repiték fu-

---

[1] Török Ignác Komárom ideiglenes várparancsnoka.

[2] Guyont március 10-én nevezte ki Kossuth a gyengekezű Török helyett Komáromba várparancsnoknak. Ezzel csaknem egyidejűleg Lenkei ezredest ugyanoda seregparancsnoknak nevezte ki.

[3] Szemere márc. 16-án nyujtotta be a Honvédelmi Bizottmánynak a felsőmagyarországi védsereg tervét. Kossuth március 16-án írt levelében (Ld.: KÖM. XIV. k. 729. kk. 11.) kifejti a guerillákra vonatkozó nézeteit, hangsúlyozva, hogy guerilla csapatok csak hegyes vidéken és megfelelő, a vidéket jól ismerő vezetővel alkalmazhatók. Egyébként inkább gátolják, semmint segítenék a hadmozdulatokat. Ezt a nézetet Szemere is osztotta. Mészáros, a hadügyminiszter, minden fenntartás nélkül, ellene volt a guerilla csapatok alkalmazásának.

[4] 1848 dec. 8-án a képviselőház 1848. nov.—1849. júniusi időszakra tárgyalta az adót, de határozat nem született.

[5] A Görgey által a tokaj—losonci vonal biztosítására rendelt Beniczky Lajos márc. 24-én a császári csapatokat váratlanul meglepi és beveszi Losoncot.

varokon, és ott leend Szabolcsi 200 lovas. Ha gyorsak, mindent tehetnek.

Hogy az ország tudja a Beniczky huszárjainak dicsőségét, az ellenség pedig a szám iránt zavarba jöjjön, az ide zárt hirdelményt nyomattam Szentiványi neve alatt. — Inkey javithatatlan,[6] kisérői azt mondják.

A százas bankót ritkitsuk. Szörnyü baj van vele. Ha fizetné a nép az adót, másképen volna. 30, 15 krajcárost épen ugy nem látni, mint ezüstöt nem. Ide zárom a magyarázatot.

Én rendeleteimben, a hol valami országos intézkedés is kivánható, *ideiglenesen* szoktam rendelkezni, 1° a papirpénz iránt. Ez a rés, ez a mentség. De egyebekben nagyobb hiba volna *késő*, vagy *rosszul* rendelkezni mint épen nem rendelkezni. Annak tudása, hogy valaki mer rendelkezni, záloga a sikernek. Ez a titok. A mennyire lehet, én kerülöm azt hogy a kormány tetteit ne anticipáljam. Apróbbakban megáll a tietek, ha compromitálva érezvén állásomat, helyet adok másnak.

Kézzel lábbal rajta vagyok hogy mindent teremtsünk. Naponkint 4—5 tót-szekér portékát foglaltatok le Gömörben. Sőt az egész gácsi gyárt[7] szeretném exurálni, magunknak, — különben az ellenség veszi el.

Isten áldása utaidon.

Miskolcz, 1/IV. 1849.

Szemere

(Hadtörténelmi levéltár. 1848/49-es iratok 10. fasc.)

102.

Bocskor Antal — Bocskor Ferenchez

NSzeben April 2kán.

Kedves bátyám!

Ádám bácsitól most közelebbről egymásután két levelet vettem, melyekben többek között reád vonatkozólag azt irja, mi-

---

[6] Inkey Ede cs. őrnagy a losonci rajtaütésnél kerül fogságba. Fivére, a magyar seregben szolgáló Inkey Kázmér közbenjárására, Kossuth egy darabig habozik, de néhány napi gondolkodás után mégis rögtönítélő törvényszék elé állítja.

[7] A nógrádmegyei Gácsi-posztógyár a hadsereg ruhaellátásának egyik főforrása volt.

szerént modanám meg néked, hogy a tutajokra nézve irnád meg körülményesen, kire és miként biztad légyen azokat? mert ha most sem tudja azokat eladni, a bennök heverő 2600 ftja oda vesz. Ezt szükségesnek láttam néked megirni hogy Ádám bácsit a tudósitandókról haladéktalanul tudósitsad, s igy szegény öregnek aggodalmát megszüntesd. Továbbá egyik levelébe még azt is irja, hogy Elek bátyánk átszenderült a jobb létre — béke poraira! A midőn Kabos őrnagy ur zászlóalja Brassóból vissza jött, már előre örvendettem, hogy veled ujból találkozhatom, azomban a tisztelt őrnagy urtól fájdalommal értém, hogy te egy ujj zászlóaljat alakitandó Brassóba maradtál. A közelebbről mult szombaton egy falragasz jelent meg ezen szavakban „Karlsburg hatt kapitulirt“[1] azomban másnap ezen falragasz minden utcza szögletekről eltünt, s a helyett Bem aláirása alatt egy más falragasz tünt fel, mellyben — annak előrebocsátása mellett, hogy Fejérvár Capitulálása hamis hir — az mondatik „Karlsburg hatt nicht kapitulirt, wird aber morgen bombardirt“[2] — e szerént hát ma Fejérvár ostroma valószinüleg megkezdődött[3]. Bem tábornok maga is mára virradólag elutazott Fejérvárra. A mult héten legalább 2000 ásót, s e felett roppant mennyiségü kapát, csákányt és fejszét vittek Fejérvár felé, az ágyukat is négyet ötöt kivéve, mind elvitték, azt hiszem, hogy istentelenül meg fogják izzasztani a Fejérvári várban lévő sógorokat, ó adja Isten, hogy onnan őket mentől hamarább ki zaklassák és a Károly-kapura kitüzött sárga fekete zászlót egy nemzeti tricolorral váltsák fel! A napokba érkezett meg Csikból az 5k zászlóalj, melyel Zöld Laczi is mint segéd tiszt kijött, ezen zászlóalj jelenleg az oláh határőr falvak lefegyverzésében müködik, a Székely földről még most is naponként jőnnek az ujonczok, ugy hogy az embert bámulat fogja el honnan kerülhet ki azon sok ember. Ma délután a hadügyminisztériumból egy alezredes Mészárosnak segéd tisztje s ezen kivül a képviselő testülettől 2 követ jött, a mint hallám, Bemnek ujjból egy érdemkeresztet hoztak[4] s e felett még 40 érdemjeleket az erdélyi magyar

[1] Jelentése: Fehérvár megadta magát.

[2] Jelentése: Fehérvár nem adta meg magát, de holnap bombázzuk.

[3] Fehérvár ostromát ápr. 2-án kezdte meg Bem s néhány órai lövetés után felszólította Auguszt várparancsnokot a vár feladására. Ez elutasítólag válaszolt. Erre megindult a heves ostrom. Gyulafehérvár az ismételt heves ostrom és állandó ostromzár ellenére az egész szabadságharc alatt a császáriak kezében maradt.

[4] Márc. 21-én a Honvédelmi Bizottmány Bem tábornokot, mivel a császári és cári ellenséges csapatokat Erdélyből kiűzte, „a hálás nemzet méltó jutalmául“ altábornaggyá nevezi ki és a katonai érdemjel első osztályával díszíti fel.

tábor között kiosztandó, bár csak neked is jutna vagy egy belőllök!

Inneni elmeneteled utánni napon a kis Lajost felkerestem s szegényt betegen feküve találtam, most már szegény jobbacskán van. A 7 pengő forintot nékie átadtam azon meghagyással, hogy nékem számoljon azon pénz hová és mire költéséről. De már nem untatlak tovább hosszas irásommal, hanem levelemet befejezem azon óhajtással miszerint a réád bizott zászlóalj alakitásábani fáradozásaidat koronázza az Isten dus sikerrel! Melylyek után magamot tapasztalt szeretetedbe ajánlva maradtam szerető öcséd

Bocskor Anti

U. i.: kedves Ferim! ha könnyü szerüleg módjat eljtheted küldj nékem Brassóból egy font jó török dohányt.

(O. L. 1848/49-es iratok.)

103.

Splényi Lajos[1] — Michaele de Pintohoz[2]

Splényi minden zavar elkerülése végett kéri a piemonti forradalmi kormány torinói követét, hogy amennyiben a már megbeszélt tervekkel nem értenek egyet, úgy haladéktalanul küldjék vissza Türrt és Bárdyt.

Monsieur!

Pour rendre impossible toute confusion, et pour épargner une attente inutile, j'ai l'honneur de vous prier de vouloir bien décider votre Gouvernement, qu'il fasse avertir sans delai Monsieur le Comandant Thürr[3] et le délégué Rudolph Bárdy[4] à Nice

---

[1] Splényi Lajos turini magyar követ. Eredeti megbízása már 1848. nyarán az volt, hogy az osztrák hadseregben szolgáló magyar katonák hazatérését megszervezze. 1849-ben a piemonti kormány mellett mint kormánymegbizott szerepelt azzal az utasítással, hogy az itáliai magyar légiókat megszervezze.

[2] Michaele de Pinto a piemonti forradalmi kormány torinói követe.

[3] Türr István a forradalom egyik kiváló alakja, korábban császári tiszt, akit Radeczky seregében ért a szabadságharc; csak 1849. januárjában sikerült átszöknie Piemontba s itt a magyar légió szervezője és vezetője lett.

[4] Bárdy Rudolf a magyar kormány megbízásából működött Piemontban.

dans le cas qu'il ne voudrait ou ne pourrait pas acconsentir au projet, dont nous avons parlés.[5]

Je suis avec la plus parfaite consideration

Votre
bien devoué
Splény

3 Avril 849

104.

Beöthy Ödön — Hodossy Miklóshoz

a posta bélyegző szerint
1849. április 3.

Édes barátom!

Leveled vettem. Servánszky és Esztegár meg dorgáltatását meg hagytam Thurzonak, tudatván velök, hogy még egy ily nemü panasz és hivatalaiktól tüstént föl függesztem. Jövőre pedig kérlek ha ilyesmi adja magát elő, irgalom nélkül élj hatalmaddal.

Ujságot mit sem irhatok. Seregeink át keltek a Tiszán, előörseink Hatvanon tul vannak, Kossuth maga Egerbe, eddig hiszem ő is Gyöngyösön van.

Európai politikai hirek — melyek lassan lassan valósulnak — reánk is kedvező lehet.[1] A törvényhozó test elő estéjén áll egy nagyszerü határozatnak, mely már csak addig marad függőbe, mig a csata meg nem történik,[2] ennek győzedelmes kimenetelétől függ az ország önállásának nyilvánitása.

Isten áldjon — maradtam igaz barátod

Beöthy Ödön

(O. L. Kossuth Lajos iratai 233.)

---

[5] A levél a végzetes novarai csata, 1849. márc. 23-a után íródott. E csatában a császáriak leverték Carlo Albertót. Nyilvánvalóan az új helyzetben követendő eljárással kaposolatos tervekről van szó.

[1] 1849. tavaszán, különösen Franciaország felől sokan várták a forradalmi erők megerősödését, voltak is forradalmi megmozdulások, de ezek a reakció nyomása alatt nem tudtak kitörni.

[2] A győzelmes tavaszi hadjárat első sikere a hatvani csata, április 2-án. Meglepő, hogy Beöthy, aki Kossuth bizalmasai közé tartozott, már ilyen korán — négy nappal a gödöllői értekezlet előtt, melyen Kossuth táborkara előtt nyíltan fölveti az Ausztriától való elszakadás kérdését — tud és beszél a függetlenség kimondásáról s azt közvetlenül a hadisikerektől függőnek mondja.

Tanárky Gyula[1] — Pulszky Ferenchez

A levél eleje rendkívül érdekes. Élénk fényt vet azokra a viszonyokra, amelyek itthon s éppen így Bécsben is, ezekben az időkben uralkodtak. Az udvari reakció, amely Pulszkynak, különösen a bécsi októberi forradalomban vitt szerepét nem bocsátotta meg, mindent elkövetett, hogyha már ő maga elmenekült is, legalább a családját kerítse kézre.

A levelezés Pulszky és felesége között a legkülönbözőbb ál- és titkos utakon ment s még így is nehezen jutott kézbe.

A továbbiakban Tanárky értesíti Pulszkyt, hogy a bányavárosokon kívül, amelyeket az osztrákok, valamint Kassán és Eperjesen kívül, amelyeket a magyarok tartanak megszállva, az egész vidék majdnem mentes a katonaságtól. Mindkét hadsereg Pest környékén áll, erőit összevonva, egymással szemben. „Tegnap hallottunk egy, Görgey által vívott csatáról, Ludány és Halápi környékén. Állítólag megnyerték... a magyarok hangulata sohasem volt három hónap óta olyan bátor és bizakodó, mint jelenleg."

Balogh den 4. April 1849.

Hochverehrter innigstgeliebter Herr!

Endlich eine Gelegenheit die die Hoffnung gewährt dass eine Nachricht von meiner Gnädigen Frau Ihnen *direct* zukommt. Schade dass dieselbe uns nicht genug Zeit gewährt ausführlicher zu schreiben.

Am 28.t vorigen Monaths früh $^1/_2$8 Uhr war es — als Ihr dritter Sohn das Licht erblickte, ich hatte das beglückende Gefühl, das schöne, starke, gesunde Knäbchen gestern aus der Taufe zu heben, es erhielt den Namen Gyula Sándor. Preisen Sie den Namen des Herrn Hochverehrtester, der nach so vielen Stürmen die seit 6 Monathen das Gemüth der Vortrefflichsten aller Frauen bewegten, diese Geburt so über alle Erwartung glücklich geschehen liess! Sie fühlt sich minder geschwächt — so gesteht Sie es heute am 7-ten Tage — als nach Gusti und Gáborka — die gleich Rosenknöspchen blühen, so Mama im englischen Brief treffend bemerkt; und Gyulácska nachdem er über Tags brav geschrien mit einer Stimme die einst gleich jener des Papas das Forum zu erschüttern verspricht — schläft des Nachts süss wie der Papa und lässt auch andere schlafen.

Seit 7.t Februar weilen wir schon bei diesen braven Leutchen Carl Berez als herrschaftlicher Rentmeister in Cobourgs Diensten, die meine Gnädige überaus herzlich beherbergen, herzlicher als die Verwandten bei denen wir im Monath Januar ge-

[1] Tanárky Gyula, a Pulszky-gyerekek nevelője.

weilt. Sie werden überzeugt sein mein Hochverehrtester, dass während dieser nächstverflossenen drei Monathen meine Gnädige Frau nur ein einziges alleiniges sehnlichstes Bestreben nährte: das der Vereinigung mit Ihnen. Leider gelang es uns nicht einen Pass zu erhalten. Es ist und es war immer der Wunsch der Ältern in Wien und Herrn von Fehérváry's[2] meine Gnädige Frau samt den Kinderchen in Wien oder wenigstens in Pest zu haben. Nachdem sie einsehen mussten, dass dies vor Ihren Wochen wohl nicht recht möglich war, so gaben sie sich alle mögliche Mühe es nach dem Verlauf derselben zu erlangen. Auf die Schritte, die in dieser Beziehung bisher eingeleitet wurden, hat weder meine Gnädige Frau noch ich Einfluss genommen. Herr von Fehérváry hat vor beiläufig drei Wochen eine Bittschrift an den Fürsten Windischgrätz eingereicht womit er um die Erlaubnis einkommt, dass die Gnädige Frau samt ihren Kindern in Wien oder in Pest erscheinen dürfe. Am 30t März erschien hier ein gewisser Gutherz Doctor der Rechte aus Wien, der uns einen *Geleitschein* überbrachte ausgefertigt auf Befehl des Fürsten Windischgrätz und unterzeichnet von den Generalen Henzi und dem Oberpolizei Commisar von Pest Fresenthal. Herr Gutherz gab sich als einen Abgesandten der Mama beauftragt von ihr, wo die Mutter nicht könnte — die Kinderchen *mit sich im vorhinein* nach Wien mitzunehmen; auffallenderweise stund aber in dem Briefe den er von den Ältern vorzeigte weder von seiner Person noch von der lezteren Mission eine Silbe da. — Er wurde erst den anderen Tag, als unsere Gnädige vollkommen vorbereitet und gefasst war, bei Ihr vorgelassen, dass dies *ganz* zu verweigern gefährlicher gewesen wäre wird niemand eher zugeben als Ihr Herr Gemahl, der Sie in dieser Beziehung vollkommen kennt. Meine Gnädige fand es für gerathen kein Misstrauen zu zeigen, äusserte Ihre Geneigtheit nach Ablauf Ihrer Wochen seinen angebothenen Beistand zu Ihrer Beförderung nach Wien und von da hinaus im möglichen Falle anzunehmen, sich aber von Ihren *Kindern* auf *keinen Fall* zu trennen. Der Mann reiste obzwar in der Hauptsache nicht befriedigt, doch sichtlich zufrieden mit dem was er eingeleitet zu haben glaubt in der Gesellschaft Paulinens und einen Theil der entbehrlichen Bagage welche beide ihm meine Gnädige zu seiner völligen Beruhigung im vorhinein mitgab den 31.t Marz ab. Nun hören Sie einmahl mein Hochverehrtester, welch seltsame Dinge uns die-

---

[2] Fehérváry Gábor, Pulszky nagybátyja, híres régiséggyűjtő, aki Pulszky egész fejlődésére erős befolyással volt.

ser gute Herr wahrscheinlich aufgemuntert durch den guten Empfang den er gefunden — an dem Bette meiner Gnädigen Frau zu Besten gegeben. Er ist der leibliche Schwager des Obristen (jetzt schon General) Mayerhoffer, Agent des Fürsten Windischgrätz und intimer Freund der ..... Herren von Jobb und Németh; er behauptete, die Altern hätten den festen Vorsatz die Gnädige und die Kinder sobald sie nach Wien kämen — auf *keinen Fall* von dort *weiter reisen* zu lassen — es dürften daher weder die Kinder, wenn dieselbe ihm jetzt gleich anvertraut würden, noch später die Gnädige Frau die Schwelle des älterlichen Hauses betreten wo ohnehin gleich jener die Kinder auch unter *polizeiliche Aufsicht* gerathen würden, sondern er würde sie auf sein eigenes Landhaus bei Glognitz verbergen bis er Mitteln treffen würde ihre Reise ins Ausland ins Werk zu setzen. Er behauptete ferner, der arme Vater dürfe sich kaum öffentlich zeigen ohne insultirt zu werden und dass in Wien kaum 1000 Menschen waren welche H u. B für einen ehrlichen Menschen (!) hielten. Auf wiederholtes und dringliches Anfragen aber ausser den obberührten — wo seiner keine Erwähnung geschieht — nicht noch andere Briefe an die Gnädige Frau bei sich habe? gestand er, dass die Mama ihm alle Briefe welche Sie Hochverehrtester ihr geschrieben — der Mitteilung wegen zwar mitgegeben — dass er aber diese *in Pest vergessen* hätte; auch zog er noch zwei Briefe aus dem Sack, aus denen er einzelne Stellen vorlas, von denen einen er von Herr v. Fehérváry den anderen von der Mama an sich selbst geschrieben behauptete; die Gnädige Frau glaubt jedoch auf dem Rücken des einen *ihre eigene* Adresse deutlich bemerkt zu haben. Endlich gab sich dieser seltsame Ambassadeur sowenig Mühe sich selbst in einer und derselben Stunde nicht 10 mahl zu widersprechen, dass es Sie nicht Wunder tragen wird, wenn meine Gnädige Frau meine Meinung einzuholen für überflüssig hilt ehe Sie jenen obenbeschriebenen Bescheid erteilte. Aus dem ganzen Verlauf dieser sonderbaren Nunciatur sich übrigens die Gnädige Frau folgende zwei Schlüsse: 1t. dass ausser den Ältern in Wien und dem Onkl in Pest es auch noch *andere Leute* gäbe, die Sie mit ihren Kindern in einer dieser Hauptstädte *gerne sehen* würden, und 2t dass man nicht ohne Grund befürchten müsse, dass sowol Mama als auch der Onkl Fehérváry in ihrer preoccupirten Ansicht vor dem nothwendigen Ausgang des Kampfes Schritte thun in Dinge sich einlassen dürften, die nicht nur diejenigen denen sie damit zu nützen glauben, sondern auch sie selbst einst vielleicht bereuen werden.

Politische Neuigkeiten zu schreiben hat mir die Gnädige

Frau verbothen; dies wäre ohnedies schwer, denn wir sind hier beinahe hermetisch verschlossen. Für eine solche wird man doch vielleicht nicht dasjenige ansehen, was hier zu Land beiden Seiten jedermann weiss, dass nämlich ausser den Bergstädten die von den Österreichern und ausser Kaschau und Eperjes, welche von den Ungarn beiderseitig nur schwach besetzt sind, das übrige Land beinahe ganz von allem Militär frei steht und beider Armeen concentrirt um Pest herum sich gegenüber stehen. Gestern hörten wir von einer Schlacht die in der Umgegend von Ludány und Halápi v. dem Görgey geliefert[3] und gewonnen worden sein soll. Bestätigt sich diese Nachricht, so dürfte dieselbe auf unsere Privat Interessen einen bedeutenden Einfluss üben. Wir leben übrigens in einem Striche Landes, welches bisher immer unter ungarischen Einfluss gestanden und können daher bloss von der hier herrschenden Stimmung urtheilen, diese war seit 3 Monathen nie so muthig und hoffnungsvoll als in dem gegenwärtigen Augenblick. Apropos ich muss noch bemerken dass man in Wien und in Pest den Wunsch zu hegen scheint — ich schliesse es wenigstens aus Gutherzens Betreibungen, — dass ich meinen Posten in Sz.[4] jetzt sogleich occupiren soll. Was könnte ich für Sie mein Theuerster Verehrtester jetzt dort nützen? Ich kenne Ihre Ansichten, ich kenne die Wünsche der Gnädigen Frau. Diese aber so hochgesinnte Seele als sie liebereich ist, hat mir gestern erst wiederholt, dass obwohl Sie nur in dem Gedanken lebt, Ihren geliebten Mann wieder zu sehen, Sie doch eher noch lange dulden und vor Sensucht vergehen wollte, als dass Sie etwas thun würde den Ruf Ihres Mannes compromittiren oder ihn in der Erfüllung seiner hohen Bestimmung hemmen könnte. Sie braucht also keinen Rath, denn Sie ist sich selbst Ihre beste Ratgeberin. Sie braucht aber jene Stütze, die eine Frau ihrer Lage in solchen Zeiten nicht entbehren kann und diese Ihr zu leisten habe ich Ihnen, habe ich Ihr versprochen, bis Sie mit Ihnen wieder vereint ist. Gebe Gott dass dieses Versprechen so glücklich gelöset werde als es treulich erfüllt worden wäre von Ihrem in Hochachtung und Liebe ergebenen

Julius.

---

[3] Ludány és Halápi nógrádmegyei helységek a balassagyarmat—hatvani vonalon. A Balassagyarmatról kivonuló császári és Gyöngyös—Egerből kiinduló, Hatvannál támadó (Ld.: 104. sz. levél 2. jegyzetét) forradalmi csapatok egyik csatározásának helye.

[4] Szécsényben (Nógrád m.) Pulszkynak birtoka volt, melyet a család márciusban a császári csapatok közeledtének híre volt kénytelen elhagyni.

Die Antwort auf diesen Brief bittet Gnädige Frau womöglich nicht auf den bisher benützen Wege — sondern unter der in dem englischen Briefe enthaltenen Adresse *per Kaufmann Rigó in Rimaszombat* in mercantilischem Wege anher gelangen zu lassen. Mit Geld sind wir noch voraus versehen.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

106.

Pulszkyné, Walter Teréz — Férjéhez, Pulszky Ferenchez

Pulszkyné — akinek hónapok óta nem sikerült férje után Londonba menni — biztatja férjét, hogy türelemmel várjon. Erdeklődik, hogy nem lehetne-e valamit az ügyben L(ansdowne) lordon és a követségen keresztül elindítani. Szeretne gyermekeivel együtt legálisan utazni. „Az alárendelt fezőrökben nem bízik. Alig hisz az újságoknak, még kevésbbé a szóbeszédnek és a leveleknek, hihetetlen, milyen megbízhatatlanok a hírek manapság... s oly gyorsan változnak a viszonyok, hogy ma már nem igaz az, ami tegnap még bizonyosnak látszott..." Kevés hírrel beéri, csak azt akarja tudni, hogy egészséges, mert a cenzúra miatt bármi egyebet írna, gyanút kelthetne s nem jutna a levél kezeihez.

Balogh 4t Aprili 1849.

Geliebtes Kindl mein!

Bleib mir nur gesund und *wohlbewahrt* in jeder Beziehung, erwarte *ruhig* das seelige Zusammenkommen. Wenn Du kannst so sage mir Deine Meinung an wem ich mich wegen eines Passes am besten wende, glaubst Du nicht ob durch Lord L.[1] und die Gesandschaft etwas zu machen wäre. Der gerade Weg dünkt mir für mich und die Kinder jedenfalls der beste; ich traue den untergeordneten Faiseurs nicht. Traue Zeitungsnachrichten wenig und Briefen und Plaudereien noch weniger, es ist unglaublich wie unzuverlässig und oft ganz unbegründet die Nachrichten in den jetzigen Zeiten sind. Das ersehe ich seither auch aus den Nachrichten von den Ältern und von dem Onkl[2], auch ändern sich die Umstände so unaufhörlich, dass heute schon nicht mehr wahr was am vorhergehenden Tag als gewiss erschien. Bleibe mir Du nur ruhig und gesund Geliebtester und vertraue mit mir dem baldigen Wiedersehen. Mit Dir sein ist die Seeligkeit meiner

---

[1] Lord Lansdowne, angol miniszter, aki Walterékkal egyik európai körútján ismerkedett meg. Lansdowne leánya, Louisa, Pulszkyné Walter Terézzel jó barátságot tartott fenn.

[2] Ld.: előző levelet és vonatkozó jegyzetét.

ganzen Zukunft um die ich dann nicht sorge, wie immer sie sich gestalten mag, ich träume oft von einem sehr zurückgezogenen stillen Leben in welchem wir unsere und der Kinder Lebensunterhalt unserem eigenen Fleisse werden zu danken haben, da werde ich Dein kleiner Sekretär sein und Dir Übersetzen und Abschreiben. Ich weiss Du wirst sagen, dass dies nicht viel ausgeben wird, aber Du wirst sehen wie ich fleissig und gescheit sein werde. Ich habe eine wahre Freude jetzt manches zu entbehren, was mir als Bedürfnis angewohnt war und die Kinder auch an so wenig Bedürfnisse wie möglich zu gewöhnen. So wenig Wert ich übrigens auf Besitz lege, so habe ich doch bereits und werde noch ehe ich weggehe alles thun was gerechter und vernünftigerweise wegen Sz.[3] zu tun ist. Auch sei ganz ruhig dass ich mir nichts versage was für meine Gesundheit erspriesslich, und dass ich mich für Dich und die Kinder schone. Deshalb denke ich auch die sechs Wochen vernünftig abzuwarten wenn nicht ganz unvorhergesehenes dazwischen kommt. Mit dem Correspondiren ist es gar zu schwer auch bescheide ich mich sehr gern nur wenig Nachrichten von Dir zu erhalten und will gar nichts wissen als ob Du gesund bist, dass Du mich liebst und meiner wartest, denn jeder weitere Inhalt des Briefes kommt bei den jetzigen unglaublichen Misstrauen denselben verhindern in meine Hände zu gelangen, avis au lecteur auch wenn an *Andere* schreibst — Ältern und Onkl.

T[4] der trefflichste aller Freunde ist bei mir zu meinem Trost u. meiner Beruhigung; ich wünschte er könnte mich zu Dir geleiten.[5] Gott segne Dich es wirt nicht mehr schreiben. Lieb *Dein*

Liebstes.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

107.

Rohonczy Claire — Leiningen-Westerburg Károlynéhoz

Végre jó híreket közöl, Károly (Leiningen) Szolnoknál úgy kitüntette magát, hogy azonnal alezredessé lett és kitüntetést kapott. Három fajtájú kitüntetést rendszeresítettek a honvédségnél, amelyek pénzjutalommal is járnak. Hogy férje melyiket kapta, nem tudja. A másodosztályú kitüntetést már

---

[3] Ld.: előző levél 4. jegyzetét.

[4] Ld.: előző levelet és vonatkozó 1. jegyzetét.

[5] Pulszkynénak csak június elején sikerült igen kalandos úton, álruhában kijutnia Londonba.

megkapták Bem, Görgey, Vetter, Damjanich, Guyon, Perczel. Olyan hírek vannak, hogy Schlick rohammal elfoglalta Hatvant, mások szerint a magyarok nyomulnak előre. Egészen megbizhatatlan minden hír.

Állítólag Károly Albert fia fogságba esett. „Oh szerencsétlen népek, melyeknek egy elv miatt vagy inkább önfejűségből pusztulniok kell."

Pesth am 4.—849.

Endlich kann ich Dir theure Lisi gute Nachrichten sagen, denn wozu soll ich Dir schreiben als um Dich aufzuheitern. Lp[1] schrieb mir, dass C.[2] sich bei Szolnok so ausgezeichnet hat, dass er gleich Oberstlieutenant wurde und einen Orden bekam.[3] wie ich höre sollen drei Gattungen davon seyn.[4] Erste Classe trägt jährlich zweitausend Fm, zweite Classe 1500, die III Classe 1000 Fm ein. Die zweite Classe soll Bem, Görgey, Vetter, Damianich, Perczel, Guyon haben, die erste Classe noch Keiner! welchen C. hat, dies weiss ich nicht; Lp schreibt, dass C. der Tapferste im Heere ist — welche Freude einen solchen Schwager zu haben! — Gy.[6] soll auf seinem Gute sein, der Feige! Lp sagt, sie wollen Königthum aber die Märzgesetze, Föderationsstaat, dann Leben, Gut u. Blut für einen König.[6] Die Charpie etc. sammt Deinen Brief hat man C. eigenhändig übergeben, die Haare Hermanns schickte ich auch schon weg. Schlik soll Hatvan mit Sturm vorgestern genommen haben, sagen Offiziere,[7] Andere wieder, die Ungarn rücken näher, beide Theile lügen en gros folglich kann man daraus nicht klug werden, die Jungfrau soll nun standhaft seyn, sie ist unüberwindlich. — Carlo Albertos Sohn soll gefangen seyn, Piemont verräth es? — O die armen Völker, die wegen einem Prinzipe, oder vielmehr aus Starrsinn hingeschlachtet werden![8] Le sang se vengera! Que le diable

---

[1] Rohonczy Lipót, Leiningen Westerburg, Károly sógora (Ld.: I. k. 180. sz. levél 2. jegyzetét).

[2] Carl; Leiningen Károly.

[3] A szolnoki csatában (Ld.: 74. sz. levél 9. jegyzetét) tanúsított bátorságáért Damjanich sajátkezűleg tűzte fel Leiningen mellére a kitüntetést s közölte vele alezredesi kinevezését. A levélben a kitüntetés rajza közölve van!

[4] Mészáros március elején adja ki a rendeletet a háromféle kitüntetésről. Az ezek után járó illetmények a levélben túlzottak. Az első után járt a nyugalombavonulás után 1500, a második után 1000 pfrt, a harmadik után, melyet őrmestertől lefelé kapnak, 10 pfrt napidíj.

[5] György, Leiningen testvérbátyja, aki a császári seregben szolgált.

[6] Jellemző ez a mondat, a forradalom célkitűzéseit egyáltalán nem látó, de saját álláspontjukat sem tisztázó, megalkuvó, s mindenáron megegyezést kereső elemek álláspontjára. Kiindulópontjuk és alapjuk a császárhűség, de a márciusban hozott törvények alapján: föderatív állam, de egy uralkodóval.

[7] A hatvani csatára ld.: 102. sz. levél 2. jegyzetét.

[8] Célzás a novarai csatára (Ld.: 103. sz. levél 5. jegyzetét).

emporte les Russes.[9] — Schreibe nicht doppelt liebe Lisi, Deine Schrift ist[10]

(O. L. 1848/49-es iratok.)

108.

Szabó Mihály — Fiához, Szabó Károlyhoz

K.Tarcsa, Apri 5en 1849.

Kedves Károlyom!

Vettem Szegedről küldött leveledet, s benne örömmel láttam, hogy a gondviselés erővel s egésséggel megáldott, mi nélkül a katonai szolgálat csak kin és nyomor. Elhiszem, hogy sok dolgod van fiam, kivált mi után, az őrnagy urnál is több teendőid vannak; hanem ennek, ha Isten egészséget enged, csak örülnöd lehet. Én is mostanában türhetően voltam; de már tegnap és ma ismét aggasztó állapotban vagyok egészségem megváltozta miatt; nem tudom mikor álland tökéletesen helyre, óhajtott egészségem? édes anyád, hála az égnek! több bajai közt, még ez ideig, jó s kivánt egészségben volt.

Ha állandóul, mit azomban nem reménylek — Szegeden szállásolnátok, ha elébb nem, pünkösd után óhajtanálak meglátogatni; de ugy tartom, hogy ekkorra már másfelé veenditek utatokat. értesits fiam, ha másképen nem lehet, postán, hol és mint léted felől.

Hajdu János volt cselédemet, ki önként állva a honvédek közé, mi után Török Szentmiklósról betegen jött haza, f. hónap 2an itteni szokás szerint, a legtisztességesebben temettük el.

Ha tudsz valamit Szakál Antal és Albert rokonokról, ird meg, mert hollétekről semmit sem tud az annyok.

Ezzel: a jó Isten óltalmába ajánlva, s lelki s testi jókat óhajtva, maradtam Kedves Károlyom

szerető atyád
Szabó Mihály mk

(O. Sz. K. Levelestár)

---

[9] Jelentése: A [kiontott] vér meg fogja magát bosszulni, hogy az ördög vinné el az oroszokat; (érdekes, hogy míg a magyar közvélemény előtt szerették volna sokan, azok, akik a Függetlenségi Nyilatkozattal nem értettek egyet, a cári inváziót az Ausztriától való elszakadás következményének feltüntetni, itt már világosan látszik, hogy annak réme, jóval korábban, mint közeli lehetőség fenyegetett).

[10] A levél csonka.

Langh Frigyes — Forgách Kálmánhoz

„A legújabb hír az, hogy Schlick, Schulzig és Jablonovsky állásukról lemondtak, és hogy Itáliából körülbelül 8000 ember indult ki, hogy a magyarok segítségére siessenek. Azt is tudni vélik, hogy Pest és Buda magyar kézen van. Az itteni csapattest ma az eperjesi szlovákok ellen indul. Körülbelül 600 gyalogos jön délben ide és azonnal Eperjes felé vonul."

Hochgeborner Hochzuehrndester Herr Graf!

Endlich nachdem mein Brief an Édeskutÿ von Eperjes aus, woher er sich wegzog nach Leutschau gelangte, — kam selber persönlich und brachte die Bücher von Gallik anher, um die Waaren specifisch einsehen zu können, es sind drey bis 4 Seiten voll Waaren eingeschrieben, das Buch ist bey H. v. Aranyossy deponirt, wenn man diesen Conto ausschreiben lassen wollte, müsste man wenigstens 3 Zwanziger spendiren, vielleicht können Euer Hochgeboren herein, so konnte man komod alles einsehen, denn nachdem die Bücher wechselgerichtlich paraphirt sind, so genügt der Eyd des Kaufmannes vollkommen, wogegen dann keine Exception mehr stichfältig ist. —

Befehlen daher, dass ich den Conto ganz herausschreiben lasse, so werde sogleich dienen. Das Neueste hier ist, das Schlik Schulzig und Jablonovszky abgedankt haben und aus Italien bey 8000 Mann herausgezogen sind, um den Ungarn zu Hilfe zu kommen, — auch will man bereits wissen dass Pesth und Ofen in Ungarns Hände sind. Heute geht das hiesige Corps gegen den Eperjesser Slovaken los, bey 600 Mann Infanterie kommt Mittags her, um gleich wieder nach Eperjes zu marschiren. Mit tiefster Ehrfurcht geharrend Euer Hochgeboren ergebenst gehorsamer Diener

Cassau d 6t April 849.

F. Langh

(O. L. Forgách család lta.)

110.

Szemere Bertalan — Egressy Gáborhoz

Egressy Gábor vezérkapitány urnak.

Önt üdvözlöm a téren. A harmadik pályát[1] is fussa diszszel. Bátorság, akarat, eszély keresztül viszi minden veszedelmeken.

De tartson fegyelmet mindenki irányában. Legyen igazságos, részrehajlatlan, mint az örök igazság, kedvezés és félelem nélkül.

A hadi törvényeket olvastassa fel a védsereg[2] előtt, és ha kell, többször.

Önhöz megy Fodor Ferencz főhadnagy, Marton Sándor, Augustin Imre hadnagy urak. Sebes fogaton küldöm őket.

Felesleges nem lehet sem őrmester, sem tizedes.

A második kapitány Major Jósef ur, ki holnap Losoncz felé indul, mert az egészen fedezetlen.

Öt nap mulva ismét készen leend 150.

Küldök a Felhivásból 10, a Tervből 3 példányt.[3]

Gyutacsot Debreczenből várok.

Csizmákat Komáromy K. biztos ur is utalványozhat.

Hadseregünk Gödöllőn van. Elvettek 3 álgyut a mieink. Tennap csata volt,[4] eredményét nem tudom.

Isten Önnel.

Miskolcz, 6 IV. 1849.

Szemere Bertalan

(O. L. 1848/49-es iratok.)

---

[1] A színészi, kormánybiztosi és vezérkapitányi (L.d.: I. k. 188. sz. levél 1. jegyzetét).

[2] A védsereg felállítására ld.: 101. sz. levél 3. jegyzetét. Az újonnan felállított felsőmagyarországi védsereg vezérkapitánya lett Egressy.

[3] A felhivás a védseregbe való belépésre önállóan jelent meg, a terv, melyet Szemere márc. 16-án nyújtott be az OHB-nél, a Közlöny márc. 23-iki számában látott napvilágot.

[4] Április 4-én Tápióbicskénél, 6-án Isaszegen arattak diadalt a magyar csapatok.

III.

Matuska János — Danilovics Melániához

Szoboszló, Április 6án 1849.

Édes Szerettem Melánil

Mult hó 31én küldtem egy levelet 20. postafordultával, recepisse mellett; de a térti vevény, melynek tőled érkeznie kell itten nem érend, pedig felette óhajtottam volna leveledet Szoboszlón olvasni. Azonban intézkedtem: miszerint, ha levelem érkezne az utánnam küldessék s annál inkább reménylem ebbeli rendelkezésem teljesülését, mivel az itteni posta mesterrel nagyon jól vagyok. Zászlóaljunk 2ik osztálya felfegyvereztetvén éppen ma délbe vevők a parancsot: miszerint hónap, 7 órakkor reggel Arad felé az 1ő osztály után indulandunk. Napjaink 1ő ápriltól maig zene és tánczvigalmak közt folytak le. Őrnagyunk vig s különösen nő társaságot szerető ember lévén, Debreczenből három kocsin urhölgyeket hozatott ki, de nem oly szándékkal, hogy öt napig folyvást itt mulassanak, minden nap haza akartak menni, ő nem bocsájtá. Ó szent hét! Ó nagy hét![1] mikor imádkoznunk kelle, pohár — és zene közt — ünnepeltük Jézus kinszenvedéseit. No de szent ügyért harczolóknak megbocsájt az igazság istene. Rendkivüli idő, rendkivüli szokás s a plébános is velünk tartott. A vigalommal kis arányban adózám, mert meglehetős hurutom volt. De ez mind semmi csak hogy már hónap megyünk. Ujságul mondva irhatom, hogy a hires Szent Tamást és sánczait — a ráczok fészkét — tán 6 ezernyi seregünk Perczel Mór vezérlete alatt bevette[2] — rohammal s három ezeren felül legyilkolt a ráczokból, a többi részint a sánczokba fult, részint pedig megszökött. Csodálatra méltó, hogy nyárban 50 ezernyi seregünk ostromolta Sz. Tamást s még sem vette be![3] világos most, hogy akkoron valamennyi fővezér Bakonyin[4] kivül gazember volt. Windischgrätz seregének egy részét Görgei — Gödöllő és Kis Bag közt szinte megverte[5] — stb. Nem sokára iran-

[1] 1849. húsvét vasárnapja április 8-ára esett, a 6-án kelt levelet Matuska éppen nagypénteken irta.

[2] Perczel tábornok vezérlete mellett a szenttamási sáncokat a magyar csapatok ápr. 3-án Bosznics és Stefanovics fölött aratott győzelemmel bevették.

[3] Az első két szenttamási csatára ld.: I. k. 185, 187, 193, 202, 204, 208. és 216. sz. leveleket és a vonatkozó jegyzeteket; a harmadikra II. k. 11, 20, 35, 45, 94, 100. és 200. sz. leveleket és a vonatkozó jegyzeteket.

[4] Ld.: I. k. 208. sz. levél 2. jegyzetét.

[5] Ld.: 110. sz. levél 4. jegyzetét.

dok. Bácsit, Anyánkat különösen tisztelem és csókolom, ide értvén a jó rokonokat is. Isten veled ölel és csókol szerető férjed

M. János

(O. L. 1848/49-es iratok.)

112.

Mészáros Lázár — Szemere Bertalanhoz

Debreczen, [április] 7edik 1849.

Barátom! Te Deumot fogok szolgáltatni, ha egyszer megszabadulok a magyar Kormánytól,[1] mert akármit csinálok egy az, átok van rajta, más az, hogy legszebb szándékom mellett valaki sértve érzi magát, sértve pedig azért, mivel kisebb köréből nem tudva az egészet, azt gondolja, hogy ő ellene van intézve valamely rendelet. Én nem tehetek róla, hogy a kormány annyi csapatoknak a hadügyminister tudta nélkül felhatalmazást adott, melyek később káros következményekkel dicsekedhettek.

Arról sem tehetek, hogy Perczel Bácsban szinte népfelkeléshez fellebezéssel a zászlóaljaktól tiszteket tett ált.

Arról sem tehetek, hogy annyi önkéntes és nemzetőr, mint igéret mellett, tiszti kinevezést követel, s igy arról

tartoztam tehetni, hogy ha szükség nem lesz a sok katonaságra, hogy ezeret könnyen elérő számfeletti tiszt ne terhelje az ugyis koldusság felé közelgő hazát.

És igy jött létre intézkedésem, s azon időben a te intézkedésed, melyről midőn eszméd megszült,[2] és te előre nem méltóztatva bennünket tudósitani, természetes hogy éles surlódás keletkezett.

Már most, bár elébb a te hibád, mivel nem értekezél velem, mint sem az enyim, ki a rendeletet elébb adta ki, nem tudván a tiedről semmit, még is én vagyok bűnbak. Isten neki, ugy sem tart soká, utódam minden hibámat helyrehozhatja, Kossuth ugy is eleget compromitált ujra, hogy ha nem helyeseltetnék mostani

---

[1] Mészáros, aki már eddig is sokszor került ellentétbe Kossuthtal, 1849. április 15-én, egy nappal függetlenségünk kimondása után, lemondott a hadügyi tárcáról.

[2] Ld.: 100. sz. levél 3. jegyzetét.

szabad csapatokról nézetem,[3] ez[4] mostani hivatalomban nem igen növelni.

8,000 Kappllit kapsz, és a kivánt töltést. Isten veled. Teremtsétek meg a Gubernatort,[5] és ez teremtse meg ministereit, én magamat csak számkivettetni kérem.

Mészáros mk.

(O. L. 1848/49-es iratok. Szemere-levelezés másolatok, jan. 9— aug. 20.)

113.

Egressy Gábor — Szemere Bertalanhoz

Szemere Bertalan t. h. országos biztos urnak!

Tegnapi levelemben tett igéretem szerént a visszafoglalt Eperjesről irom e sorokat.

De igen nagy panaszom van. Szabolcsi huszárok csaknem a legnagyobb zavarba hoztak, nem csak engemet, hanem az ügyet is. Én alá rendelvén magamat a fő haderő vezényletének Radácsról április 6kán hajnalba Somosra mentem és egy kedvező ponton tábort ütöttem. A csatáról mely két óra multával oda érkezésünk után következett — már irtam. A németeket visszavervén ujra el foglalám állásomat egy dombon, mely az egész vidék fölött uralkodni látszott. Április 7kére virradó 1 órakor seregemet kocsikon Eperjes felé mozditám; de nem az országuton, minthogy biztos tudósitás szerént a visszavert ellenség előttem egy órányira Szentpéteren vőn állomást. Én tehát Dubrava felé vettem utamat, azért, nehogy Szentpéteren föltartóztatva lévén, Eperjes előtti meg jelenésemben el késsem. Felszólitottam a szaboltsi huszárok kapitányát Maurert, hogy lenne seregemnek fedezője, s mennénk egy uton. Tömérdek kis lelkü, gyáva habozásai után tisztikarának, végre megegyezett benne, hogy együtt haladjunk előre, mint hogy megosztva nem látszottunk elég erőseknek a feladat ellenében. Midőn a Benyitzky őrnagy ur által meghatározott órában Eperjestől 3/4 órányira a

---

3 Mészáros az addig közvetlenül az OHB alá tartozó szabadcsapatokat a honvédelmi minisztérium alá kívánta rendelni.

4 E levél másolatban maradt fönn. Az ez szócska után „inalygesemet" értelmetlen szó áll a szövegben. Bizonyára a levél másolója rosszul olvasta az eredeti szöveget.

5 Ld.: 104. sz. levél 2. jegyzetét.

sóvári oldalról már csapatomat rendezném a csatára, várván a huszárok érkezését: akkor veszem a hirt hogy ők fele utról visszatértek Somosra, minthogy, ugymond, ez oldalon sok poziciója van a lovasságnak s ők az országúton kivánnak előre nyomulni. Ha ágyu szó által Benitzky jöveteléről értesitve vagyok: még a magam kis erejével is támadást rendezek. Azomban hasztalan várván az ágyuszóra, balra az országut felé fordulék, hogy egyesüljek a huszárokkal, vagy visszatérjek Kassára. Délután 2 órakor hallottam az első ágyuszót, mire seregem — éljen rivalgással rohant Eperjesnek s midőn épen hadi rendbe állitanám csapatomat hátul a huszárokat megpillantám; felszólitám a parancsnokot, hogy felosztásom után alkalmazva magát két szárnyamra küldene fedezetet. Teljesitette, s ekkor két oldalról nyomultunk Eperjes felé; fájdalom ellentállásra már nem találhatánk minthogy a huszártisztek gyáva késedelmezése miatt a rablóknak idejök jutott fél órával előbb elillanhatni, a mi benyomulásunk előtt. És ekkor is, nem hogy üldöznék a hegyekre rohanó ellenséget, hanem parádésan rendbe állva az utcza hosszában várják a hős Beniczky bevonulását.[1]

Sárosmegye tehát ismét a miénk és most majd a politikai hajtóvadászat következik.[2]

A hadnagyokat szivesen veszem, de velök együtt igen óhajtottam volna hátralevő 300 emberemet.

Holnap itt ki fogom magamat pihenni a nagyhéti hadmenetnek valóban bibliai fáradalmaiból; azután mi teendők leszünk, Beniczky őrnagy urral majd elvégezzük, ha különben orsz. biztos urtól más utasitást nem vehetünk.

A hadi törvényeknek azon példányát, melyet használat végett nekem által adott Orsz. b. ur, kérem el küldeni. Szállásomon van.

Más kérésem nincs mint 300 derék borsodi ember, 100 ló, és minél több munitió, melyből kifogytunk. Ha Kassáról kenyeret nem fogok kapni, ugy védseregem éhen vesz el, mert e nép itt nem csak szegény, hanem malitiosus is, védeim élelmezésében. — Minő kenyeret kaptak embereim Kassa és Eperjes közötti községekben! az égbe kiáltó. Az nem kenyér, hanem sár. Németi és Koncsek urak, kik tőlem jelenleg bucsut vőnek, kötelességeiknek hiven meg feleltek.

---

[1] Aprilis 7-én Beniczky őrnagy és Egressy Gábor guerilla csapataikkal a császáriakat Eperjesről pár órai csatározás után kiszorítják és a várost elfoglalják.

[2] Ld.: Bevezetés 14. l.

([Egressy kezével]: Eperjes. Apr. 7. 849.) délutánni hatodfél órakor.

Egressy Gábor
vezérkapitány

(O. Sz. K. Levelestár. Másolat.)

114.

Szemere Bertalan — Feleségéhez, Dinához

1849. IV. 7.

Dinácskám,

Még mind ez ideig csata nem volt. Azt hallom Pöltenberg Bagon van, — és Hatvannál volt valami harcocska,[1] s a mieink 2 ágyut vettek el. A főhadiszállás Jászberény, *mivel* Kossuth Gyöngyösön nem akart, nem szeretett lenni.

De épen ezért, ha Mamácska megy, menjen Hevesről *Jász-Kisérre,* és menjen Farkas ur is ha maga megy, *Hetényihez,* ki legbiztosb uton vezetendi. Szóval, kerüljék Jászberényt. Azután mennél lejjebb kerülve Cegléd, Alberti felé, *Bugyiba,* Vay M. jószágába, hol a tiszttartó jó ismerősöm. Ámbár *talán* Vayné is ott van. Minden esetre az jó ut lesz.

Hetényi levelét kaptam, fia iránt, és a mit tehetek, szivesen teszem.

Mamácska gondolja meg, van e kedve menni? Ha vesznie kell javainak, akkor ne menjen, ha meg akarja menteni, akkor, igen. Maradjon a[2] mellett, és hogy Dina beteges volt, az anyai kötelesség parancsolta. Az anyai szeretet a legfőbb mentség, egyenesen kimondva.

Az a folyamodás nem igen fog használni. És minden esetre attól tartok, hogy megtalálván Farkasnál, gyanusitás lesz belőle. A nyugtatvány elküldhető, kitétetvén, hogy csak Rácz J. ur vehesse fel, és ő is tartozzék aláirni. Ez a biztositék az elvétel s elveszés esetében.

Isten tudja, mi a legjobb.

Szántón talán nem talál Mamácska örömet.

Tegye Mama mit legjobbnak ítél.

---

[1] Az április 2-ánl végbement hatvani csata (Ld.: 104. sz. levél 2. jegyzetét) a szabadságharc legdicsőségesebb szakaszának bevezetője.

[2] Olvashatatlan szó.

Mimi hogy van? Sipeg mint a galamb? Tartozik egészséges lenni mikorra haza megyek. Tehát 48 óra alatt.

Dina itt volt és nincs itt. Mint a fátyolkép, — eltünt mintha álom lett volna. Az a találkozás csodálatos és az elválás, mint midőn az árnyékok ellebbennek egymás mellett.

Csókollak mind, Mamát különösen, és Mimit, és Téged, az eltünő alakot. Hived.

(O. L. 1848/49-es iratok.)

115.

Sandford William — Pulszky Ferenchez

Sandford sietve ir pár sort Pulszkynak a posta lezárása előtt. Ismerteti Kiss leveleit, melyekből kiderül, hogy Kiss Spanyolországon keresztül Portugáliába, majd Angliába megy és onnan tér vissza Párizsba. Tegnap indult Marseilleből Barcelonán és Valencián keresztül Madridba. Kiss az első levelében arra kérte Sandfordot, hogy a levelet azonnal égesse el és senkinek ne mondja el, hogy ő Spanyolországba megy — Sandford ezt be is tartotta. Megkérte Birkbecket arra is, hogy továbbítsa Londonból Kiss leveleit Madridba.

Minthogy Pulszky levelezik Szarvadyval, Sandford feltételezi, hogy Pulszky tud Splényi londoni tartózkodásáról és arról, hogy Telekit is várják Brüsszelből. Reméli, hogy Teleki egészsége megjavult. Szarvadytól azt hallotta, hogy Pulszky túlságosan elfoglalt Londonban ahhoz, hogy Skóciába mehessen. Bízik Pulszky működésének eredményességében, és feltételezi, hogy a legutóbb érkezett kitűnő híreket Pulszky Angliában gyümölcsöztetni tudja.

A Szarvady által Pulszkynak írt levéllel kapcsolatban közli, hogy nem kíván vitába bocsátkozni István főherceggel. Szarvadynak mérsékelnie kellene magát Telekivel szemben, bármilyenek legyenek is érzelmei. Ő ugyanolyan intézkedéseket tett volna annak érdekében, hogy az ország ne kerüljön a vörösök kezeibe, mint ahogy ezt István főherceg is helyesnek látja. Nem kívánhatják a főhercegtől, hogy lelkes híve legyen a szélsőségeknek, viszont fél attól, hogy a szélsőségesek ellene lesznek a főhercegnek és kedvezőtlenül ítélik meg majd azt, ami előnyös fogadtatást érdemelne. Nézete szerint a főhercegnek igaza van és Magyarország is újra el tudná őt viselni. Beszédei és 1848-ban elfoglalt álláspontja figyelemreméltó és elősegítheti az angolok megértését Magyarország iránt.

Monday, April 9, 1849.
Rue Trouchet 14.

My dear Pulszky,

I have few minutes before the closing of the Post but I prefer sending you this rough paper of extracts at once to delaying it till tomorrow. The letters were from our Friend Kiss

who is going through Spain to Portugal[1] and so to England and back to Paris. He left Marseilles for Madrid by Barcelona and Valencia yesterday. In his first letter to me he requested me to burn his letter immediately and not mention to any one that he was going to Spain, I consequently did not communicate any part of its contents to any one. I however requested Mr. Birkbeck to forward letters to Madrid which might be at the Post Office in London under several addresses which I gave him. Pray tell him that letters which may arrive *after this time* had better remain at the London Office as he expected to be at Madrid on the 16th. He does not mention his intention of remaining there long. As you correspond with Szarvady I suppose you know that Spleny is here and that Count Teleki is expected today from Brussels.[2] I sincerely hope we may find him improved in health. Szarvady thinks you are too busy in London to find time for Scotland. I hope very much you are making satisfactory progress. The News[3] lately has been excellent and I presume you have now means of bringing it forward in England. I entertain great hopes. I saw Sun and Globe[4] of Saturday.

I cannot say that I wish to quarrel with the Arch Duke Etienne for the letter Szarvady sent you yesterday. His position towards the Count required considerable management of his language whatever his own sentiments may have been; and I dare say he desired as much as I should have done to take precautions to restrain the Country from falling into the hands of the rouge. He could not have been expected and I think neither you nor myself should have wished him to have been a partizan exalté of the ultraparty I consequently fear the ultras exaltados may be against him and may view unfavorably what ought to receice a favorable explanation.[5] If my view of the Arch Duke be not wrong and the temper of Hungary would be likely to bear him again, I think some articles in English Papers showing

---

[1] Ld.: 75. sz. levelet.

[2] Az olasz kérdés rendezésére egybehívott brüsszeli konferencián az eddig ismert irodalom szerint Szalay képviselte a magyar ügyet.

[3] Ld.: 100. sz. levél 6. jegyzetét.

[4] A *Sun* 1792—1871 London. 1848—49-ben radikális irányú napilap, hasábjain számos magyarbarát cikk látott napvilágot. A *Globe* 1802-ben indult Londonban. Liberális napilap. 1848—49-ben Palmerston szócsöve. Ennek ellenére szívesen hozott magyarbarát cikkeket, így Pulszkytól is.

[5] Jellemző az angol és francia burzsoá újságírói körök politikai tájékozatlanságára, a magyar forradalom célkitűzéseinek teljes nem ismerésére, hogy ugyanazok, akik Telekivel és Pulszkyval tartanak fenn kapcsolatot, s a magyar forradalom „sikeréért" szállnak síkra, egyidejűleg elképzelhetőnek tartják azt, hogy István nádor visszatérjen és átvegye a hatalmat.

his speech on the opening of the diet in July[6] etc. and his position during 1848 might attract a good deal of attention and constitute to the English understanding Hungary. I have no more time.

Kiss found Sumner (English) at . . . . . they travelled together to Lyon. He has since called at Marseilles at the address Sumner had given him but he cannot hear anything about him. In haste

Sincerely Yours

W. Sandford

If you do not go to Edinburgh pray write long letters to Sir John McNeill and tell him about Hungary.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

116.

Barczikay János — Egressy Gáborhoz

Egressy Gábor vezérkapitány urnak

Eperjes v. tovább.

Miskolcz, 1849, 10/IV.

Harmadik sereg — vagy csapatot van szerencsém utnak inditani, mennyire kitelhetett, igyekeztem Kassa felé kapitány ur vezérlete alá minél derekabb s rendesebb népet inditani.

Sok történt itt minek történni nem kellett volna, ha a hazaszeretet ki fogyhatatlan édes orvosságából a megtörtént emészthetetlenségekre egy egy adagot nem vettem volna; — a kulcs régen be adódott volna, de engem az öntudat igen gazdagon ajándokoz, ha más nem is, hogy hazámért mindent elkövettem.

Némethy Károly serege mellett mindent elkövettem — de még eddig a várt süker a fel állitott elv tökéletes meg rontásával, mindég csak elmaradt. Engem Kapitány Urhoz adott szavam köt. Ez az mi, — következtében — 16án e folyó hónak a még hátra lévő sereggel Kapitány Urhoz indulok, viszek mindent a mit csak lehet, és hasznát vehetjük.

Tiszteletre méltó nőjével tudattam az alkalmat s elindulásom alkalmával is tudatni fogom, s a küldötteket viszi Endre

[6] 1848. július 5-én az első népképviseleti országgyűlést István nádor nyitotta meg.

hadnagy ezt ajánlom figyelmébe, — nagyon jó katona — hazafi és barát.

Kis csappantyut vagy százszor tett kérésem, jelentésem után sem kaphattam.

Pest fele jó világ van. Április 2ától kezdve a német mindennap kapott magyar oktatást, most legközelebb Vácznál 3000 német döglött el a Lamberg és Sulczig seregéből — Göcz el esett.[1]

Isten áldja Önt, hordozza szerencsésen, ne feledje el

Önt — tisztelő barátját

Barczikay Jánost

(O. L. 1848/49-es iratok.)

117.

Szarvady Frigyes — Pulszky Ferenchez

Paris 10/4.

Kedves Pulszky Ur,

Április 9-éről levelét ma vettem, meg is irtam már Debreczenbe mit izent. Ez igen jó gondolat. Már azt irtam volt hogy összeköttetésbe tegyék magukat a Bukaresti Consullal, de annyi időm nem volt. Ma kaptam levelet Pestről április 2-ával! Bem március 20-án bevette Brassót[1] és ő maga már ki is jött Erdélyből. Nem igen hagyott, a mi katonáinknak, hogy raboljanak, igen jól viselték magukat és jól is fogadtattak a Brassói és Szebeni néptől. Nugent Pétervárt megrohanta de *iszonyuan* visszaveretett. Ép ugy járnak Komárommal, mind a mellett hogy 100 fontos bankókkal traktálják, már 4—5000 embert vesztettek ottan az osztrákok és ugy látszik fel is fognak hagyni az ostromlással. A magyar sereg igen közel van hozzánk. Pénteken egész nap hallottunk bombázni Vácz felé.[2] Az osztrákok Vácztól, Gödöllő, Üllő, Czeglédig állanak 45000-an (azt hiszem többen vannak) a miénk

---

[1] Április 10-én Vác alatt harcol sikeresen Damjanich és Klapka vezérlete alatt a magyar sereg. A császári csapatok vezére, Götz, fogságba esik, a vezérletet átvevő Jablonovszky vezérőrnagyot az Ipolyon túlra, Szalkára űzik Damjanich csapatai.

[1] Ld.: 100. sz. levél 8. jegyzetét.

[2] Az első személyben való előadás bizonyára a fentebb jelzett pesti levélből van átvéve.

pedig Gyarmat, Rétság, Gyöngyös, Jászberény, Szolnok és K. Körösön álltak, a mult héten Görgey, Guyon, Klapka és Répássy és Damjanich dult. Dembinszki és Vetter a Generalstabot képezik, részint Debreczenben, részint Török Szt Miklóson. Három nap előtt Bem is érkezett oda.[3] E hét vége felé a koczka el fog dülni. Részünkről 100000 honvéd harczol közte 20000 huszár egész sergénk 150000 ből áll, még fog kiállitatni 50000. A fegyvergyár hetenként 600 puskát készit el és igy hetenkint fél zászlóalj megyen a sereghez bevonultan. Perczel 8 nap előtt indult meg Szegedről. A ráczokat megverte Zenta mellett, a római sánczokat um rasirte sie,[4] — Szt Tamást is elfoglalta.[5] Losoncon Cibininek a vejét, Inkeyt fogták el.[6] A miénk minden áron Komárom felé huzódnak és ottan fognak átmenni a Dunán — féltik Pestet és nem akarják semmivé tenni! 150 nagy kocsi érkezett sebesültekkel. Plakát nincs, tehát megverettek az osztrákok.

Teleky még nem érkezett.[7]

barátságos tisztelettel

Szarvady

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

118.

Szilágyi Sándor — Szilágyi Jánoshoz

Kedves Szülőim.

Már az ötödik levelet irom, még se semmi üzenetet még nem kaptam, nem tudom mi az oka, élnek vagy halnak-e otthun, se bátyámról se hugomról hirt nem hallok, hogy merre vannak, vagy hun vannak; én hála istennek egészségbe vagyok, de hogy hamarébb levelet nem irhattam, mert a posta nem ment, és Bánátról el masiroztunk, Aradra. Egy hétig voltunk Aradon, onnan . . . . . .[1] masiroztunk Erdél országban éjjel és nappal, mindég mentünk, alig értünk Erdélországban, már az ellenség megtámat és mink szerteszéjjel vertünk az ellenséget.

Muszka országból enyihány ezer muszka jött ki muszka or-

[3] Ld.: 125. sz. levél 5. jegyzetét.
[4] Jelentése: leborotválta.
[5] Ld.: 111. sz. levél 3. jegyzetét.
[6] Ld.: 101. sz. levél 6. jegyzetét.
[7] Teleki csaknem két hónapot töltött Londonban. (Ld.: 122. sz. levelet.)
[1] A levél csonka, a kipontozott részek hiányzanak.

ságból, (!) mink pedig azt meg tuttunk és velök őszeáttunk, mink pedig azt montunk rajta magyar az kutyákra ugy széjjel vertünk hogy még; — és sokat is elfogtunk; a muszkák azt monták, ezek nem magyarok, ezek francziák, mert olyan dühösen jönnek mind a farkasok.

Egész Erdél országot be vettük,[2] most csendesség van, ugy mind máskor, én nekem semmi bajom nincsen egésségbe vagyok, jó vizek is vannak, de jó nagy hegyek is vannak, azokon eleget mászkátunk, most pedik Brasoba vagyunk. Én itt jól élek csak mindég az fejem haza gondolkozik, hogy hogyvannak e othun, és irjon mentül hamaréb levelet; és irjon bátyámról és hugomról, hogy hogy vannak; tisztölöm az othon lévő atyafiságokat; én pedig maradok szerető fija

Szilágyi Sándor

Költ Braso 10dik Aprilis 1849.

Igy atresszája:

Pestről

Ezen levelet ajánlom

Szilágyi Sándor úrnak

Honvéd-tüzér 2dik 3 fontos gyalog ütegnél

Brasora

(O. L. 1848/49-es iratok.)

119.

Teleky László — Pulszky Ferenchez

April 12-ikén 1849.

Kedves Barátom!

Szörnyü fogfájdalmaim miatt még nem irhattam Neked — Most is csak egypárt szót — Könyörgök küldd nekem vissza Kossüth levelét! — Szükségem lessz reá — Nem gondolnám hogy azt hirlapok utján a maga *eredeti* formájában közölni lehessen — hanem más alakba kell önteni! Mit gondolsz te? holnap bővebben irok neked erről! Még Drouyn de L'huys-szel[1] nem szólhattam, hanem holnap hihetőleg látandom őt — az ered-

[2] Ld.: 102. sz. levél 4. jegyzetét.

[1] Drouyn de L'huys Eduard a francia kormány külügyminisztere.

ményről aztán tudósitandlak. Nem sokat reménylek. Isten veled! holnapig.

Irj nekem, ha időd lessz kérlek!

Hiv barátod

Teleki

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

120.

Brătianu Demeter — Pulszky Ferenchez

Brătianu értesíti Pulszkyt, hogy egy ismerőse szeretne vele valamit közölni, ami őt bizonyára érdekelné. Ezért találkozóra hívja Pulszkyt a lakására.

Londres le 12 avril 1849.

Mon cher Monsieur!

Un Monsieur de ma connaissance désire vous faire une communication qui peut vous intéresser. Il m'a chargé à cet effet de lui procurer l'occasion de vous recontrer.

Si vous vouliez lui donner rendez vous chez moi je m'empresserais de le lui faire savoir.

L'état de ma tante ne me permet pas d'aller vous livrer la maison dans ce moment comme je le voudrais.

Reçevez, mon cher Monsieur, l'expression de mes sentiments les plus distingués.

votré dévoué Serviteur

D. Brătianu

39, upper norton street,
Portlan Place.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

Szemere Bertalan — Egressy Gáborhoz

Egressy G. v. kapitány urnak.

Először is megjegyzem, hogy Ön fijának[1] áttétele iránt irtam. Ezután fontos azt tudnia, hogy a töltvényeket Beniczky őrnagy urhoz küldtem, 12,000-et, köztte 3000 gyutacsost. Visznek többet Rakamazról, — hoznak Debreczenből; ha Beniczky őrnagy ur elhagyja azon vidéket, a töltvényt Önök, a védsereg, vegye át, kik ott maradnak.

Beniczky őrnagy ur futár által igen aggodalmasan ir. Szörnyünek festi az ellenséget. Én, kimondom, nem hiszem. Ha sok is, mernünk kell. Miskolczig akar jönni, ez fájdalmas, — egyéb szóval nem akarok élni.

Van erejök.	Spányik	140.	Lovas		
	Egressy	220.		Bereghi	35.
	Bereghi	176.		Huszár	39.
	IV. zászlóalj	430.		Szabolcsi	190.
	Beniczky	312.	innen ma megy		166.
		1278.			420 (!)

Ehhez jöhetne álgyu leend, a Lázáréval, = 5.

Lőcséről a gömöri	320.
Innen indul holnap	180.
Cornides küldhet	200.
Lázár őrnagy visz	450.
	2428.

Ezek szerint meghagyom Önnek és általa a védseregnek összesen, Spányik v. kapitány urnak is, hogy

1. Azon vidéken (Eperjes—Kassa és tájékán) maradnak.
2. Ha Beniczky őrnagy ur eljön, és Lázár őrnagy marad, vele értekeznek, munkálódnak, hozá futárt küldvén.
3. Cornides őrnagy urat a közremunkálásra, sőt a népfelkelés rendezésére, nevemben, felhivják. Megjegyzem, neki sok fegyvere van, 1000, és töltvénye is; ha jobb kell, kivánjanak tőle.
4. Gr. Csáky L. urnak irnak, hogy a gömöri 320al Önökkel összehangzólag munkáljanak.

[1] Egressy Akos. (Ld.: I. k. 192. sz. levél 2. jegyzetét.)

5. Most jött el a *védseregi* munkálás, nem együtt, nem együtt, nem tömegben, hanem a hegyekbe, az oldalt vonulás által *kötni* meg az ellenség elévonulását, — ha már B.[2] őrnagy ur homlokban nem akar ellenállani, minthogy azt hiszi, mindig a több győz, és nem a fortély, nem a bátorság.

A védsereg fortéllyal, vállalkozással, ólálkodással győz. Önöknek most nyilt alkalom győzni, babért aratni. Ellepik a tájékot apró rajokban, de még is összeköttetésben egymással. *Cornidessel minden esetre értekezzenek,* ő ismeri a vidéket mindenfelé. Ha a gömöriek is közremunkálnak, ez apró rajok által örökös ostromállapotban érzi magát az ellenség.

Sárosban és azon tájékon jó leend a falukból kezeseket vinni, kijelentvén a népnek, hogy ha áruló lesz, ha csal, a kezes főbe fog lövetni. És azt meg is kell tenni. Ki kell választani a legnépszerűbbet. Kell szerezni sárosi embert, urfélét, ki hazafi és ki kalauzul szolgáland. Szóval az óvatosság minden eszközeit használják fel.

Beniczky őrnagy urat itt nem látjuk szivesen.

Önök pedig ott maradnak határozottan, s munkálkodnak Komáromy k. biztos urral egyetértőleg.

Damjanich, a hős, Vácnál ismét megverte az ellenséget.[3]

Vett álgyukat, Göcz general elesett stb. Tápió Bicskénél 6 álgyut vesztett, és Damjanich vivta ki utána a diadalt. Uraim, bátorság, akarat, józan combinatio, — és él a haza.

Miskolcz. 12/IV. 1849

Szemere

Lázár őrnagy ur tegnapelőtt már Varannón volt, 500, és 3 álgyuval. Tudósitsák.

(O. L. 1848/49-es iratok.)

---

[2] Beniczky Lajos.
[3] Ld.: 116. sz. levél 1. jegyzetét.

Apponyi Rudolf — Anyjához

„Teleki visszatért Londonból, ahol közel két hónapot töltött. Hála Lord Palmerston előzékeny hivatalainak, — írja gunyosan a reakciós Apponyi — sikerült neki bizonyos számú angol tisztet toboroznia, akik Kelet-Indiában szolgáltak. Teleki még mindig a Magyar Király minisztere címet viseli, és ma a National-ban megjelent egy helyreigazító cikk Szarvady, a párisi magyar követség titkára aláírással. Tökéletesen megértettem hasonló szabálytalanságok eltürését a National kormányzása alatt, de ma, amikor már szabályozottabb utra tértünk, szeretném ilyen botrányok megszüntét látni. Ha csak az állitólagos magyar követség nem a National szerkesztői mellett van akkreditálva. Ez a Szarvady ur, továbbá bizonyos Irinyi és Szalay annak a gyalázatos Kossuthnak benső barátai, és azért küldték őket ide, hogy megfigyeljék Telekit, akiben Kossuth a legkevésbbé sem bizik, de mégis felhasználja a neve miatt. És ez a szegény hülye Teleki feláldozza magát ilyen csőcselékért, még azok után is, hogy felvilágositottam megalázó helyzetéről. — Ez az ugynevezett Követség még öt hónap ellenállásra számit Magyarországon, azután pedig az európai hatalmas eseményekre, amelyek mindenben megváltoztatják az ügyek menetét, és minden országnak, főként pedig Magyarországnak a forradalmárai a lehető legnagyobb hasznot akarják ebből huzni."

Paris le 14 Avril 1849.

Ma chère, ma bonne mère

Teleki est de retour de Londres, où il a passé près de deux mois, il est parvenu à obtenir par les gracieux offices de Lord Palm. à pouvoir enrôler un certain nombre d'officiers Anglais qui ont servi aux grandes Indes. Teleki conserve ici encore toujours le titre de Ministre du Roi de Hongrie et pas plus tard qu'aujourd'hui il a paru dans le National une lettre de rectification signée Szarvagy secrétaire de Légation Hongroise à Paris. Je comprenais parfaitement la tolérance de paraille irrégularité du temps du Gouvernement du National, mais aujourd'hui où nous sommes rentrés dans une voie plus régulière vis-à-vis du Gouvernement actuel je voudrais voir cesser un pareil scandale. A moins que la prétendu légation hongroise soit accréditée près les rédacteurs du National. Ce monsieur Szarvagy, puis des certains Irinyi et Szalay sont des amis intimes de cet infâme Kossuth et ont été envoyés ici particulièrement pour surveiller Teleki dans lequel Kossuth n'a pas la moindre confiance mais dont il se sert néanmoins à cause de son nom, et ce pauvre imbécile de Teleki se sacrifie pour une pareille canaille, et cela encore après avoir été averti par moi de ce fait aussi humiliant pour lui. — Cette soi-disant Légation compte sur 5 mois de résistance en

Hongrie et après cela sur des événements si immenses en Europe qui'ils changeront complètement la face des affaires en toute chose et les révolutionnaires de tous les Pays et en Hongrie surtout comptent en tirer tous le profit possible.
.....[1]

R.

(O. Sz. K. Quart. Gall. 69. XVIII.)

123

Csányi László — Kossuth Lajoshoz

Igen tisztelt Barátom!

Nagy örömömre Macskásy Pál sárga fekete vegyületű kolosmegyei főispán le köszönt főispánságáról, addig amig mást fogsz ki nevezni méltóztassál részére 600 ft nyujdijt resolválni. Maga nyomoru ember, de nem lopott. Fiai pedig kitünő egyéniségek, azért, hogy ezek legyenek vígasztalva és szegénsége atyjoknak nékük aggodalmat ne okozzon, helyesnek látnám az öregnek 600 ft nyugpénz adását. Ócsóbban nem lehet meg válni ilyen emberektül. Nékem ugyan elvem az alkalmatlan embert el csapni, minden osztrák módra dijazás nélkül, de hol a gyermekek igen jelesek, azok vigasztalására, nem fösvénkedek.

Van most, ha lehet még több dolgod, bajod, csak az Isten egészségednek kedvezzen, Isten legyen szegén hazánkkal, csak soha többet osztrák uralkodó, én az ördögöt magát is készebb vagyok el fogadni, de ha mézes kalácsal csalogat is a német, inkább a világból fogok ki bujdosni, mint uralkodása alatt élni. Leszen bennem utitársod igen tisztelő barát ki igaz hived

Csányi

Kolosvár 16/4 49

(O. L. 1848/49-es irat.)

[1] Noha általában elvünk volt, hogy mindenütt a levél teljes szövegét adjuk, itt eltekintettünk ettől, mivel a végtelenül hosszú levél, e néhány nagyon érdekes sortól eltekintve, érdektelen, magánjellegű.

Üchtritz Emil — Feleségéhez, Amadé Dominikához [1]

Ez hetedik levele elválásuk óta. A levelet diktálta, mert három nappal azelőtt Palotáról Dunakeszi felé kocsikázva, a vasúti töltésen felborult. A kocsis u. i. nem vette észre, hogy a töltést, amely az egymással szemben álló arcvonalak közelében húzódott, kiásták. Balszeme kissé megsérült.

Eddigi levelei Hamzsabégen, Pohorellán, Miskolcon, Sztracenán, Eperjesen és Gyöngyösön keltek. Különösen az utóbbi volt részletes. A fáradalmakat eddig jól birja, csak az hiányzik neki, hogy feleségéről és gyermekeiről nem kap híreket. Érdeklődik a perek állásáról és a gazdaságukról. Fivére, Ágoston a budai 3. számú tábori kórházban fekszik sebesülten. Kívánosi, hogy mi történt a 72000 Ft visszafizetése érdekében s reméli, hogy Albert a jelenlegi zűrzavarban elsáncolta magát az új törvény sánca mögött.

Waitzen, den 17. April 849.

Liebe gute Mini!

Dies ist der 7ter Brief, den ich dir seit unserer Trennung zusende, welchen ich dir auch jetzt nicht geschickt hätte, wäre die jetzige Gelegenheit nicht gar zu vortheilhaft. Ich muss mich einer fremden Hand bedienen, weil ich vor drei Tagen das kleine Unglück hatte, Abends mit einem Wagen auf dem Eisenbahndamm von Palota nach Dunakeszi fahrend von solchen herabzustürzen, weil der Kutscher nicht gemerkt hatte, dass der Damm wegen der Nähe der beiden sich feindlich gegenüber stehenden Heern abgegraben war. Mein linkes Auge ist etwas beschädigt, doch hoffe ich in wenigen Tagen volkommen hergestellt zu sein, da es von keiner Bedeutung ist.

Meine Briefe waren von Hamzsabék, Pohorella, Sztratzena, Eperies, Miskoltz und Gyöngyös datirt, der letztere war besonders inhaltreich und wurde durch den Stiffsohn (!) unseres guten Doctors in Papa besorgt. Gott sei Dank mir ist es bis jetzt immer wohl gegangen, die Strapatzen und Mühseligkeiten habe ich immer sehr gut ausgehalten, und nur Eins fehlt mir: das sind Nachrichten von Dir und den Buben.

Durch dieselbe Gelegenheit antworte mir, wie es Dir und den Kindern gehet, was Albert, Toni und Adele machen, wie es um die Prozesse stehet, was die Wirtschaft macht. Bruder August liegt, wie Du weisst, in Feldspital Nr. 3. zu Ofen, hat einen Schuss durch den Unterleib und 4 Kopfwunden, an seiner Genesung soll nicht gezweifelt werden. Meine Leute Ferencz, János

[1] Ld.: II. k. 113, 119, 120, 125, 134, 142, 146, 155, 163, 168, 174, 185, 188, 251. sz. leveleket.

und Gábor küssen die Hände, und beide letztere lassen ihre respectiven Weiber grüssen. Was wurde für Anstalten am 13. März l. J. zur Rückzahlung der 72.000 FCM getroffen worden? Ich hoffe Albert wird sich hinter dem neuen Gesetz verschanzt haben, was in den jetzigen Wirr warr (!) nur billig ist.

Was macht Fifonialvay (!) mit seinem Zitrongelbe-Prozess-Gesicht?

Lebe wohl, grüsse die oben bereits Erwähnten und behalte lieb

(innen Üchtritz s. k. irása) deinen *Emil*

Gott erhalte dich und beschütze die Buben!

Gedenke meiner!

(innen ismét idegen kézzel)

Beiliegende Zettel von Ferencz bitte ich an seine Aeltern übergeben zu lassen.

(O. L. Amadé cs. lta.)

125.

Vadnay Lajos — Fiához, Vadnay Károlyhoz[1]

Édes Fiam!

Tudósításodat óhajtva várván, örömmel vettük; mert azon hir, — miszerint zászlóaljotok éjtszaka a deutschmeisterek által megtámadtatva, teljesen szétveretett, bizonyos hirlapi értesités szerint pedig, melyben a történet ideje is egészen mellőzve volt, a borsodi zászlóalj két századának, de nem mondatott, hogy melyiknek, mégis sikerült minden veszteség nélkül az ellenség elől megszökhetni — bennünket igen nagyon aggasztott. Szegény bátyád, elhunytából származott fájdalmad mélységét becsülöm;[2] mert nemes kebelre, s szilárd érzésekre mutat, a mi épen nem tulajdona a könnyelműségnek. Ettől pedig irtózom. Gondoltam, hogy meg fog renditeni; mert ismerem a tiszta ifju sziv hevesebb érzelmeit, miket némileg tulcsapongásaikban is tisztelek, még ha nem helyeslek is. A fiatalság ész- s szivvilága más egészen, mint a férfi koré. Ugyanis amaz merész képzelmeitől elkapatva, magának eszményit teremt: mig emez többszöri csalódás és ki-

1 Ld.: II. k. 239., s jelen kötet 87. sz. leveleket.
2 Ld.: 87. sz. levél 2. jegyzetét.

nos tapasztalat után a ridegebb valóban él, melyet tul nem becsül; de könnyelmüen meg sem vet, mert életbölcsesége megtanitá, hogy az ember nem csupán magáért, s örömökért él, hanem az emberiségért, s rá kötelességek várnak, melyeket rendeltetése igényel; s megtanulá, hogy örökös ellentét tartja fön az anyagi és szellemi valóságot, hol jó rosz, öröm és bánat viszonosan szülik s emésztik egymást; és higgadtabb s alaposabb bölcselkedés nyomán átlátja azt is, hogy ezeknek igy kell lenni, különben az ember volna a legboldogtalanabb teremtmény. Hibáz szerintem annál fogva, ki az ifjuban minden tekintetben a meglett férfiut keresi; s ennek sajátságos gondolkozása, érzései s vérmérséklete után birálgatja amannak tetteit. Én az ifjuban, az erkölcs tisztaságát kivéve, nem is szeretem a vénebb kor sajátságait. A bölcselkedő s aluszékony gyermek, és a gyermek férfi előttem mindenkép, s egyaránt gyülöletesek; mert veszve látom bennek az embert, ki egykor hivatásának voltaképpen megfelelhetne. E nézeteknél fogva tehát zugolódásaid- s kifakadásaidat sem itélem meg oly szigoruan, mint talán igen sok más tenné; mert tudom, hogy a még soha nem érzett nagy bánattól sujtott ifju sziv keserve rendkivüli, mi az ifjuval hevében sokszor feledteti azt is, mit felednie szabad nem volna. Azonban helyesleni kitöréseidet nem tudom, miként tenmagad sem fogod majd, ha fájdalmaid enyhülend; mi hidd el, hamarább meg fog történni, semmint egyelőre gondolnád. Tapasztalni fogod, hogy az idő mindent orvosol. Az ifjunak vajmi sokon kell átmennie, mig férfiuvá lesz. Elveszti mindenét, a mi előtte becses és drága; mi őt az élethez kötni látszik; s midőn elveszté kedves mindenét, s már végképen veszve hisz mindent, dult keble romjain, némi kárpótlékául vesztett örömeinek, s ujabb anyagául a bánatoknak ismét uj élet virul számára, a családi élet. Igy edződik az eleinte minden jogtalanságra, s bánatra följajduló nemes keblü ifju, erős, és törhetetlen akaratu férfiuvá, kinek a sors csapásai alatt sem szabad elcsüggedni, s ki, ha csüggedez, veszti hitét s reményét, — unja életét, — gyáva és kislelkü. Még rád is vajmi sok bánat várakozik; de hiszem, — s jól esik, hogy eddigelé felőled táplált édes hiedelmemben nem csalatkozám, — hogy te, ki már katona vagy, férfiu is tudsz lenni, s akarsz is, és csüggedni nem fogsz. Előtted ifju előtt még igen sok kötelesség áll, miket tartozásképp kell a világnak lerónod. Hogy azoknak megfelelni tudsz is, akarsz is, ezen öntudat legyen baj, nyomor s fájdalmak közepett vigaszod, és támaszod. Ne feszegesd soha, miért kell mindennek igy megtörténnie; emberi véges elmének föllepleznetlen titok volt ez, s maradand a legmélyebb bölcselkedés mel-

lett is mindenkoron; nyugodjál meg a természet változhatatlan menetelén, hitedet; s reményedet hiven megőrizve soha se zugolódjál, sirj, de ne szidalmazz, mert a fájdalom is csak ugy nemes és tisztelni való, ha nem szilaj. Sokszor kit siratunk, nagyobb rosztól szabadul meg. Bódi öcsém tüdő-gyulladásban szinte igen rosszul van, félteni lehet a vérmes ifju embert. Rudiról az általad hallottak merőben alaptalan hirek, ő nem is Pesten, azon kivül Ardényi Károly barátjánál feküdt betegen. Ő a régi jó szellemü ifju, méltó a jók szeretetére. Mintegy két hét óta folytonos ágyuzást hallunk a távolból, de a csatatérről bizonyos hireket nem tudunk, annyi igaz, hogy a magyar győztes seregek Pest alatt vannak, s mint mondják, bemenni csak azért nem akarnak, mert Budán levén a császári seregek, Pestet az összelövésnek kitenni nem akarják, hanem egy része seregeinknek Váczot ostrommal vette be, hol Götz császári tábornok halálosan megsebesülve, háromszázad magával fogolylyá lett.[3] Eperjesen ismét Galiciából beütött nagyobb számu sereg létezik, az a tájékon Benyiczky parancsnoksága alatt létező zászlóaljakon, s lovasokon különösen pedig ujonnan alakuló védseregeken (guerillákon)[4] kivül, ezeknek segitségére ma ment itten keresztül néhány zászlóalj Kassa felé. Bémről szinte azt halljuk, miszerint Budát hátulról megkerülendő, seregének egy részével a Dunán már által kelt,[5] mindezek azonban hirek, nagy baj, hogy a közlekedés annyira megakadt, miszerint a szomszédban történteket sem tudhatni voltaképen. Ugyanazért kérlek, hogy minden csata után, melyben részt veendesz, mennyiben hely és alkalom engedendik, haladék nélkül tudósits; mert a hirek rendszerint hamis alakba öltöztetve, s nagyitva sokszor alaptalan töprengést, és szorongást okoznak; már pedig nincs kinzóbb a bizonytalanságnál. Mi Istennek hála a közzavart kivéve, mentek vagyunk ezuttal a nagyobb bajoktól. Anyád és Erzsi frissek, hévvel csókoltatnak. Fazekas Józsi szivesen köszönt, s örült, hogy válaszoltál neki. Minden általad köszöntött barátid, s jóakaróid viszont köszöntenek. Ha zászlóaljad részéről hadnagyságra föl fognak terjeszteni, s Te annak bizonyos tudomására jutsz, ird meg azonnal, hogy lé-

[3] Ld.: 116. sz. levél 1. jegyzetét.

[4] Ld.: 101. sz. levél 3. jegyzetét.

[5] Bem, miután Erdélyből a cári és császári csapatokat kiűzte (Ld.: 102. sz. levél 4. jegyzetét) s már csak Gyulafehérvár volt osztrák kézen (Ld.: 102. sz. levél 3. jegyzetét), — Kossuth felszólítására Buda ostromára indult. Útközben Karánsebesen érte utól Kossuth izenete, hogy a Bánságot tisztítsa meg az ellenségtől. E felszólításnak eleget is tett s emiatt nem jutott el Buda alá. Ennek ellenére ismételten elterjedt a hír, hogy Bem is részt vesz Budavár felszabadításában.

péseket tehessek. Most alkalmasint sok derék ifju várhat tisztséget, mert Kossuth Lajos szózata után ítélve is,[6] hihetőleg ismét százezer ujoncz fog országgyülésileg kivántatni, mihez temérdek avatott tisztnek való kell. Élj boldogul, s köszöntsd tiszteletem átadása mellett Utassy, és Csemeghy százados, Orczy Gyula, és Miskolczy Péter hadnagy urakat, Benkő Flórit, Dobos Danit, és Jánoskát szinte köszöntsd, maradván

szerető atyád
Vadnay Lajos mk.

Miskolczon 18/IV 1849.

(O. L. 1848/49-es iratok.)

126

Fogarassy János — Toldy Ferenczhez

Pest 1849 április 19.

Tisztelt Titoknok Ur!

A jelen körülmények és viszonyok közt sem hivatalom sem különben semmi más fizetésem avagy keresetem nem lévén, ha az ajánlott dijakat a Magyar Tudós Társaság sem fizethetné kénytelen lennék pesti lakásomról végkép lemondani, valahová elvonulni s minden irodalmi müködéssel örökre felhagyni.[1] Ezért kérem Titoknok Urat, méltóztassék afelől — minthogy rendes ülések nem tartatnak — akiket közelebbről illet értesitení és ha lehet az 1846 másik felére és 1847-re elmaradt dijak fizetését kieszközleni (1848-ról és 1849-ről mindaddig mig rendesen nem dolgozhatunk a fizetés csak jövendőre maradna) hogy azoktól addig mig szerencsétlen hazánkra a Gondviselés a béke napját felhozandja Pesten eltengődhessem, amelyekre már különbenis igényem van (kegyednek a mult évben beadott számolásomból ugy tetszik, 1846 év másik felét kihagytam) az eredményről bármint üssön ki kegyes tudósitását legföllebb Szentgyörgyig, kikérem.

Tisztelt Titoknak Urnak

alázatos szolgája
Fogarassy János

(Akadémia M. Irod. Lev. 4r 65 sz.)

---

[6] Kossuth 1849 április 7-én Gödöllőn bocsátott ki egy kiáltványt, melyben a visszaszerzett országrészek lakóit újoncállításra szólítja fel.

[1] Czuczorral közösen szerkesztették az akadémiai ú. n. „Czuczor—Fogarassy-féle Nagy Szótár"-at. (Ld.: 36. sz. levél és vonatkozó jegyzeteit.)

127.

Gábor Áron — Turóczi Mózeshez

Turóczi Uram!

Miután az ezredes urat a Turóczi Uram ügye fölött meg kértem, mindent, de mindent meg adott, tehát ezen levelem vételével (az én felelőségemre) bátron készitsen Martius és Aprill havaira nyugtatványt 120 pengőforintról és Koré számvevő tiszt urnak be adván, azonnal illetményét ki kapandja és ez alkalommal, hogy a tüzér tiszti sorba bejegyeztetődjön szükséges, egyébaránt, hogy a főhadnagyság meg lessz általam viendő — lelkem s becsületem fogadásával tanusitandom, — még 30 napi türelmét kérem ki s, minden jó lessz.

Ide zárva küldöm a mesteremberek jóvá tett tárgyát is azon meg jegyzéssel, hogy azokat Hanko Dani ur jelenlétébe irják öszve, oljan fél alku formálag egyezkedvén velök.

Én ugyan a pléhes, nyerges, esztergályos (Dummel légyen) és szijgyártók neveiket el feledtem volt azon jegyzékbe be irni, de bátran mind föl veendök, csak hogy a summánál mi meg van engedve fönnebb ne rugjon.

Kováts Áron és Sándorkáék ide fognak feljönni, mert a laboratorium itt alakul, tehát légyenek készen, készitvén maguk Sack und Pack harmad nap alatt mind munitionerek, az ittenni tüzér főhadnagynál magokat jelentsék. Mindenféle mintákot magokkal fölhozván.

Az ezredes ur[1] egy a gyárok fölött gondoskodó egyént ajánlat mellett tiszti ranggal az én kérésemre meg tenni igért, tehát ez maradjon vissza jöttömig, addig fordul a dolog egyet s az alatt az emberek is gyógyulnak.

Csak egy kérésem Önhöz t. i.: egy üres órájába ránduljon ki Lemhenybe, keresse föl Máté Ferencnőt (mert ura táborba) nézze meg a Kis tüzért s engem arról tudósitson levelében mit Kolosvár vagy N. Váradra czimezzen.

Itt gyüjtik, mert sürgettem a rezet és harangot csak eleget álgyut — mert szükség — és ha az alezredes ur lyukason önteni nem engedné, tehát ezen irásom mutassa meg, hogy én az ezredes úr engedelme és rendeletéből irom ezen sorokat az az, hogy ha 100 készülhet is lyukason bátran, én vagyok a felelős.

Most még készítsék ki a lovagüteget, hogy légyen 6, csak hogy a Laffetanak 6 zollal kell hosszabbnak lennie.

---

[1] Gaál Sándor.

Ez után öntsenek 12 ordinair 6 fontost az az gyalog ütegre kettőre gombos végüt.

Ekkor fogjanak 3 fontosokhoz s mikorra én is ott vagyok, hámnyergek hogy készüljenek, mert felette szükség.

Reménlem hogy minden felhoztam dolgok a legjobban lesznek eligazitandók.

Tisztelvén koma asszonyt öröklön

utazó komája

Aron

Turoci koma Urnak

Ezen levelet mikor Debreczenbe ment Gábor Aron, Csik Szeredából küldött, melyet fel jegyezni el felejtett volt. ...

Turóci

(O. L. 1848/49-es iratok.)

128.

Teleky László — Pulszky Ferenchez

Paris, April 22-ikén 1849.

Kedves barátom!,

Valóban nem tudom még, mit irjak, min kezdjem. Sok irni valóm van, de mind csak embrio! csak chaos! A magyarhoni dolgok jól folynak a mint tudod. A török igen haragszik az osztrákra és oroszra és igen energicus lépésekre kész. Magam akartam volna menni Konstantinápolyba, mert igen szükség, hogy valaki ott legyen; de igen beteg vagyok és ugyszólván tehetetlen, naponként hányok, meglehet hogy a tengeri ut még tehetetlenebbé teend. Kit küldjek? még alig tudom! Irinyi, Szarvady és Splényi közt van választásom, de Irinyi ott is semmit sem teend, Szarvady itt szükséges, Splényibe nem bizom.[1] Pedig ott hihetőleg fontosabb teendőink lesznek, mint itt; ott sokat, mindent reménylhetni! még a szláv dolgok elintézésére is igen helyes pont lesz Constantinápoly. Hatalmas ajánló leveleket szerzendek annak, ki oda megy. De valóban alig van kit!! Ez nagy szerencsétlenség! A francia sajtó vehetted észre igen javult. Különösen a *„Presse"*

[1] Splényi május végétől Konstaninápolyban mint magyar követ szerepel a Porta előtt.

is gyönyörü hireket és jól közöl. Il faut passer en avant — et j'y tache de mon mieux.[2] Szükséges-é, hogy a londoni török követhez ajánló levelet küldjek? könyen szerezhetek Czartoriskytól és utján? Czartorisky igen jó irányban müködik a töröknél ott in loco ottani agense *Chajka* vagy *Czajka* által.[3] Te már egyébbiránt, mint irád, a török követtel a legjobb viszonyban vagy. Az a tüzpont, ott könnyen lehet gyujtani. Még Poroszhonban is, mely mind inkább ellenséges lábon kezd lenni Ausztriával, a mint felelete bizonyitja az osztrák nótára. Adja Isten hogy az a bizonyos osztrák nóta Ausztria hattyudala legyen! Pest nem sokára bizonyosan be leszen véve! Még eddig az itteni kormány igen főleg belügyi kérdésekkel van elfoglalva. Igen szükséges volna hogy azon bizonyos nővel[4] itten, de ne emlitsd senkinek, magadat arondirozd. Egyenes irott megbizása van Kossuthtól! De szóval kell mindent eligazitani.[5] Irj egy körülményes levelet, melyet vele per extensum közölhessek! De minden esetre legjobb volna ha magad jöhetnél, ha bár csak egy napra is. Jó a hazára meg reád nézve. Miért küldjem Szarvadyt? Pénzre van szükséged? ha van ird meg — s ird meg mennyire? Tegnap kaptam leveleket s látod nem kések reá felelni. Isten veled. Ma beteg vagyok, holnap ismét irok! De egekre kérlek, ha lehet, jöjj, siess! A Congréve rakétákra nézve valamit közöljek a kormánynyal? megteszem. Sokféle irni valóm van még. De betegségem nem engedi hogy levelemet tovább folytassam

Hived

Teleky

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés. Megj. Pulszky Ferenc: Életem és korom. I. k. 469. l.)

---

[2] Jelentése: Előre kell törni s én a magam részéről is minden lehetőt elkövetek.

[3] Czajka Mihály, aki később az emigrációban Kossuthnak is segítségére volt, a portánál már hosszabb ideje működött Czartorisky megbízásából.

[4] Méreyné, akit Kossuth titkos megbízásokkal küldött ki Párizsba, részben, hogy Telekiéket, s bizonyára rajtuk keresztül Pulszkyt is a hazai viszonyokról tájékoztassa, részben, hogy kintről híreket hozzon.

[5] Bizonyára, hogyha ellenség elfogná, ne találjanak nála írást.

129.

Czuczor Gergely — Toldy Ferenchez[1]

Édes barátom,

Talán utolsó szavaimat veszed, mert hihetőleg még ma tovább szállitnak engem is, mint már többeket ma hajnalban (gondolom, Eszékre) elszállitottak. Vedd baráti üdvözletemet és hálámat. Ha még hamarjában valamit tehetnél mellettem, hogy itt maradhassak, koronáját tennéd fel régi barátságodnak. Engemet, mint csuzban, görcsben, szaggatásokban szenvedőt legalább a kényelmetlen, nyilt szekéren való utazástól, ha kivált eső is talál esni, bizony megkimélhetnének. Ha többé nem láthatnálak, áldjon meg az isten minden hozzádvalóiddal együtt, s mind azzal, a kit szeretsz. Csókollak

Budavár, april. 22. 1849

holtig hü barátod
Czuczor Gergely

U. I. Gr. Telekinek és minden jó akaróimnak, kik ügyemben fáradoztak, forró üdvözletet![2]

(Akad. M. Irod. lev. 61. f.)

130.

Kossuth Lajos — Ludvigh Jánoshoz

Debreczen, april 23. 1849.

Édes Barátom!

Léváról April 18-ról leveled a minő fontos, nagy részben meg kell vallanom igen meglepő. Én Magyarország jövendője iránt szólottam több izben Damjanicscsal szólottam Görgeivel és Klapkával,[1] és azt gondoltam hogy a hadsereg gondolkozása iránt

[1] Ld.: 36. sz. levelet és vonatkozó jegyzetet.
[2] Ld.: 37, 38, 39. sz. leveleket.
[1] Az isaszegi csata után, április 7-én, Kossuth a hadtestparancsnokokat Gödöllőre értekezletre hívta össze, melyben előadta az Ausztriától való elszakadásra vonatkozó terveit. Az értekezleten Damjanich, Klapka és Aulich élénken helyeseltek, míg Görgey szokott zárkózottságába burkolózva hall-

e részben vezéreinek nyilatkozatai után tökéletesen tisztában lehetek. Azt tudod, minő fokra hágtak az intrigák és divergentiák, tudod, hogy ha az osztrák cselszövénynek tág tért hagyni nem akartunk a martiusi manifesztumok[2] ellenében kellett valamit nyilatkoztatni, s miután kellett, hogy mást nyilatkoztatni nem lehetett az — gondolom — elég világos. Kellett továbbá változtatni a kormányt, a bizottmány divergens politikája s a hadügyministerium muló hibái nem türték az orvoslás késedelmét, változtatást pedig csak ily módon s nem másként lehetett eszközölni: azért — megvallom — leveled igen igen meglepő, sőt aggasztó volt, mert ha annyi nyilatkozatok, mennyit én százaknak szájából a táborban hallék, nem elegendők arra hogy magamnak positiv véleményt képezzek, ha azt kell hinnem, hogy a szó csak szó, ugy az ördög legyen kormányzó, én nem.

Az is nagy baj, amit Damjanicsról irsz; könnyü azt mondani hogy Kiss Ernőt helyettesitheti Görgei, de aztán ki helyettesiti a tömérdek hibát és fogyatkozást, ami történni fog, pedig jó hadügyminiszter nélkül elvész az ország — az bizonyos.

Azt irod Damjanicsról hogy ő más alatt nem szolgál, tehát Görgeinek hadvezérnek kell maradnia. Ha ezt Damjanics nem tréfából mondta, ha ő nála — mit nem hiszek — személyes indulat többet nyomna, mint a haza, úgy megint azt mondom, az ördög legyen kormányzó, én nem, ha még a nemzet legjobbjai is örökös gátot vetnek az ember lába alá. Megvallom kimondhatatlanul bosszus vagyok, kész volnék magamat főbelőni, mintsem hogy mindig aprólékos szenvedélykékkel küzdjek a haza nagy dolgában.

A hadügyministeri tárcza mindenekközt legfontosabb; akarnám hogy jól menjen, tehát Görgei kezére bizom s akkor ennek csinálnak akadályt — Vetter itt van, azt, hogy simpliciter elcsapassék, bizonyosan nem érdemlette; én nem tudom, mit tegyek vele, de evvel nem gondolnak, had háruljon minden kellemetlenség az én nyakamra. Megvallom, unom az egész dolgot, s még végre rákényszeritenek, hogy üsse meg a menykő, én vele nem bajlódom.

Ezeket neked tájékoztatásul irom. Vedd hasznát okosan, s körülmény szerint.

Vukovicsot meghittam a ministeriumba, s fölhatalmaztam,

---

gatott. Mikor azonban április 17-én Léván főhadiszállásán Ludvigh János közölte vele az április 14-iki eseményeket, Ludvigh előtt tisztjei jelenlétében hevesen kifakadt ellenük.

[2] A március 4-iki oktrojált alkotmányra ld.: 82. sz. levél 2. jegyzetét.

szóllitson fel téged, hogy ideiglenesen helyettesits biztosi állásában.

Az aprópénz jegyek hiánya felett panaszkodol, megbocsáss, de te is unpracticus emberré leszesz amint ennét kihuzod a lábodat, 175 ember dolgozik a bank mühelyben éjjel nappal azt tudod, hogy például csak 200,000 pengő forintunk 15 krajcárosokban elkészitésére 800,000.— és minthogy hátnyomás is van 1,600,000 nyomás kell, azt tudod, hogy Debreczenben sem egy sajtóval többet, sem egy ahoz értő munkással többet nem teremthetünk, tudod, hogy egy havi szükség körülbelül 8,000,000, tehát egynapi szükség, mintegy 280,000 ft. tudod, hogy ezt apróbb jegyekben előteremtenünk lehetetlen, tudod, hogy egy forintost csak addig adhatunk ki a meddig ezüstünk van 30 kr és 15 krosra pedig legalább is ötször annyi ember és prés kellene mint van, hogy egy ugy 280,000at készithessünk, és mégis panaszokat irtok, apró pénzt sürgettek, és Görgei barátunk még azt is irja hogy — mert messze van a sereg nagyobb summákban küldjem a pénzt amaz Danielis kivánsága szerint küldjek 1 milliót, és pedig küldjem azt apró jegyekben. — Ugyan kérlek mondd meg, miért csináltok nekem mérget és bosszuságot. Legyen csak Pest a mienk, akkor majd nyomjuk a bankót szinte porzik bele, mert lesz mivel; de most kérd meg arra Görgeit, parancsolja meg, hogy ne váltsanak a hadi cassában akár kinek 100 forintosokat, s apróbb jegyek főkép a közlegénység fizetésére fordittassanak és mindjárt felényi sem lesz a felakadás.

Isten áldjon meg, nagyon szeretném ha mindennap tudósitanál

Kossuth

(O. L. 1848/49-es iratok.)

131.

Kalós Pál — id. Mándy Péterhez

Halvány April 23án, 849.

Tisztelt Édes Apám!

Bénitől küldött becses sorai több tekintetbe megörvendeztetének, legkülönösebben hazánk irányába, ugy látszik e zivataros idök végnapjai, a vidékünki széleket leginkább terhelik jelenleg; ugyan is Beregbe Vereczke körül ismét betörést próbáltak, s Beregmegye tömegestől fel kelt, keltettek vólna minket is, de a teg-

nap előtt délutáni csatába rutul vissza verték őket, bár annyira verték volna, hogy veszne el már béke türésök bennünket háborgatni![1]

Az igért pénzsegélyt mindketten alázatosan köszönve küldjük utánna Tabola Mihályt, ki becsületes ember, benne bizok; mert magunk nem mehetünk, bár óhajtanánk már látni Édes Apámékat, a malmokat nézegettem de még el határozó választ tulajdonosától nem vettem, ma várom. — Mely után alázatos tisztelettel vagyok Édes Anyám kezeit csókolva

Édes Apámnak

tisztelő fia

Kalós Pál

(O. L. Mándy cs. lta.)

132.

Bérczi Károly — Szilágyi Sándorhoz

Pest, April 25. 1849.

Barátom!

E hó első napjaiban egy magánykörben valaki indignálódva emlité, hogy Szilágyi Sándor a Figyelmezőbe ir.[1]

Akkor még személyesen nem ismertelek. Másnap véletlen találkozánk, s első szavam hozzád keserü szemrehányás volt, hogy mint magyar és mint iró ily tettre vetemedtél.

Te becsületedre esküvél, hogy e hir gaz rágalom, s követelted, vonnám kérdőre azt kitől hallám. Én megtevém; az illető bebizonyitani nem tudta, s szinte mástól hallottnak állitá. Tovább nyomoztam, s próbára nem akadhatván, örömest hittem, hogy becsületes ember vagy.

Ily hitben talált megváltatásunk biztosabb reménye, s mi megegyezénk, hogy Jókai megérkezéséig a Pesti Hirlapot ketten irjuk.[2]

---

[1] Munkács mellett, április 22-én Martini őrnagy az e hó 1-én hazánkra tört Barcó tábornokot 4 óra hosszat tartó csatározásban megveri és visszaszorítja.

[1] A Vida által szerkesztett „Figyelmező", mely 1849. április 21-ig a megszállt fővárosban jelent meg, egyike volt azoknak a lapoknak, melyeket kora közvéleménye is a legreakciósabbnak ítélt.

[2] 1849 januárjában, Jókai Debrecenbe távozása után, a Pesti Hirlapot Szilágyi szerkesztette egészen annak betiltásáig, január 23-ig. A Pest fel-

Tennap azonban, a pesti „Március"ban egy névtelen czikk e vádat nyiltan az egész hon előtt ismételi,[3] s általa becsületed jellemed, és polgári existentiádat támadja meg, szóval igy kiált fel: gazember!

Ha ártatlan vagy, mit óhajtok és reméllek, fogod tudni magad igazolni és a rád rótt cimet a rágalmazóra visszasujtva, elégtételt szerezni.[4]

Miután azonban más részt hinnem kell, hogy oly malitia, mely puszta hirből, s világos adatok nélkül, ily sulyos váddal valakit illessen, nem létezhetik, kénytelen vagyok kijelenteni, hogy mig e gyanu s vád eloszlatva nem lesz, én a szerkesztésed alatti Pesti Hirlapba irni nem fogok, s már nálad lévő cikkeim közlése ellen is óvást teszek, e sorok közzétételére pedig okvetlen felhivlak.

Hiszem hogy saját érdekedben áll sok ideig irántad kétségben nem hagyni azt, ki még most barátod

Bérczi Károly.

(O. Sz. K. Szilágyi-levelezés.)

133.

Kazinczy Gáborné, Fáy Emma — Férjéhez, Kazinczy Gáborhoz

Édes Gábor!

E pilanatban hallám hogy alkalom van, azonnal veszem az alkalmat és értesitlek, hogy hogy élünk ezen sok ezer bajok után is, hogy a magyarok itt vannak az tán nem lesz ujság nállad; és mily kitörő örömmé-fogattuk, az egész város egy zászló, most pedig minden perczbe Kosuthot várjuk, akkor lesz még öröm,

szabadulása utáni első, április 24-én megjelent számot ugyancsak ő, mig a következőt már Obernyik Károly szerkesztette május 1-ig, amikor ismét Jókai vette át a lap gondozását.

[3] Pest visszafoglalása után, csaknem a kormány Pestre költözéséig, május 31-ig, két Március Tizenötödike volt, az egyik Pesten, a másik Debrecenben jelent meg. A pesti „Március Tizenötödike" április 24-iki számában jelent meg a következő híradás: „A Pesti Hirlapot ezután Szilágyi Sándor a famosus hirü Figyelmezőnek hűséges dolgozótársa szerkesztendi . . ."

[4] A „Március Tizenötödike" május 21-iki számában meg is jelenik Szilágyi cáfolata: „a Figyelmezőnek dolgozótársa nem voltam. A vádat ellenem vagy félreértés, vagy aljas rágalom emelte". Ténylegesen a Figyelmezőben — igaz, hogy a cikkek csak kis részben vannak szignálva, — Szilágyi neve alatt cikk nem jelent meg. Szilágyi a főváros felszabadulása után a megszállás alatti magatartása miatt vád alatt állt.

előre nagy készületeket tesznek a nők. Hajnik Palit láttam, én megszólítottam, hogy mit tud rólad, reméltem, hogy levelet irtál tőle: mit oly rég óhajtottam mán, node semi —

Azt hallom hogy a kormány nem jön most mingyárt föl és igy nékem sem lehet remélnem tégedet egy hamar látni. Kérlek irj tervedről mi előbb, mert türhetetlenné válik ezen nyugtalanságba lenni, — és ha hoszu idejig nem jöhetnél, engedd meg hogy én mehessek hozzád.

Sijetek mert az alkalom nem vár: a kivánt lábbelit nem küldhetém, ne tulajdonitsd hanyagságomnak. Isten megáldjon adigis mig kedvező választ veszek levelemre.

april 26 án, 849.

(Akadémia. Kézirattár. M. Irod. Levelezés.)

134.

Wolff Ferdinand — Toldy Ferenchez

A Toldy leveléhez csatolt magyarnyelvű tanulmányt az Akadémia legutóbbi osztályülésén átadta, annak német kivonatát előadta. Nagy sikert aratott, a német kivonat az ülésről szóló értesítőben lesz kinyomtatva, a magyar pedig eredetiben az Akadémia „Denkschriften" c. kiadásában. Mivel a tanulmány a költészet történetére vonatkozólag olyan értékes, hogy mindenki számára hozzáférhetővé akarják tenni, le is fordíttatják németre. Kérdi, hogy Toldy maga akar-e a fordításra felügyelni, vagy lefordíttathatják-e Bécsben és Toldy csak a fordítást ellenőrzi. Egyetért-e, hogy ez utóbbi esetben Reméle professzor fordítsa le.

Ugyanezen ülésen tájékozódott, hogy Toldynak az a kérése, hogy a cs. Akadémia támogassa a 16. századi magyar költők magyarnyelvű kiadását, milyen visszhangra talál. A válasz kedvezőtlen, mert átlátják ugyan a vállalkozás fontosságát, de szerintük ennek támogatása és megvalósítása a kir. magyar Akadémia feladata, sőt becsületbeli ügye. Mivel a *jelen pillanat* és a *jelen körülmények* nem kedvezőek Toldy kérése számára, Wolff nem erőszakolta a dolgot és a végleges választ, remélve, hogy szerencsésebb körülmények között a kérdést újra felvetheti. — Kívánja Wolff, hogy Toldy szerencsétlen hazája hamarosan „bensőségesen összeolvadjon a Monarchiával", és hasonlóképen hamarosan alkalom nyíljék Toldy szép tervének keresztülvitelére, bízik benne, hogy a tudományok műveléséhez oly szükséges nyugalom és rend helyreáll és ezen a területen is együtt dolgozhatnak magyar testvéreikkel.

[Toldy írásával]: Vettem jul. 25. 1849.

Wien den 27-ten April 1849.

Sehr geehrter Herr Secretär,

Ihre freundliche Zuschrift vom 21. d. M. sowohl, als auch Ihre Abhandlung in ungarischer Sprache, der Auszug daraus und Ihr Gesuch an die k. Akademie um Unterstützung zur Herausgabe der ungarischen Dichter des 16-sten Jh. sind eingetroffen und ich beeile mich, darauf Antwort zu geben.

Ich habe in der letzten Classen-Sitzung Ihre ungrische Abhandlung vorgelegt und den deutschen Auszug vorgetragen; letztere — der in unserem Sitzungsberichten abgedruckt wird[1] — erregte allgemeines Interesse und es wurde nicht nur bestimmt, Ihre ungarische Abhandlung in unserem „Denkschriften" im Original abdrucken zu lassen, sondern auch beschlossen, ihr eine deutsche Übersetzung beizugeben, da sie für die Geschichte der Poesie überhaupt so wichtig ist, dass man sie allgemeins zugänglich machen muss. Ich soll daher bei Ihnen anfragen, ob Sie die deutsche Überseztzung unter Ihren Augen machen lassen wollen, oder — im Falle die hier veranstaltet werden sollte — ob Sie nicht wenigstens die Revision vorzunehmen wünschten? Wären Sie in letzterem Falle einverstanden, dem Prof. Reméle, unserem corresp. Mitgl., die Übersetzung zu übertragen?

In derselben Sitzung noch habe ich in Bezug auf Ihr Gesuch das Terrain sondiert; es aber leider nicht günstig genug gefunden, um schon jetzt einen Entschluss erzielen zu können. der Sie befriedigt hätte. Man würdigt vollkommen die Wichtigkeit und das Interesse Ihres Unternehmens; glaubte aber dass dessen Unterstützung und Realisierung ganz eigentlich und zunächst Aufgabe der k. ungarischen Akademie, ja für dieselbe eine Ehrensache sei, und dass nur dann, wenn diese sich ganz ausser Stand dazu sei, die k. Akademie subsidiarisch einschreiten dürfte, u. s. w. kurz ich sah, dass der jetzige Zeitpunkt und die *jetzigen Verhältnisse* nicht günstig dafür seien, und ich liess daher *für jetzt* die Sache lieber fallen und zu keinem *definitivem* Entschluss kommen, um sie unter *günstigeren* Verhältnissen *wiederaufnehmen*[2] zu können. Hoffen wir, dass für das Heil Ihres unglücklichen Vaterlandes und dessen innigere Verschmelzung mit der Gesamt-Monarchie, so wie für das schöne Unternehmen, das Sie

[1] 1850-ben Sitzungsberichte d. Wiener Akademie-ben jelent meg Toldynak „Culturzustände der Ungarn vor der Annahme d. Christentums" c. munkája.

[2] Ugyancsak 1850-ben a Sitzungsberichte-ben megjelent „A magyar történeti költészet Zrínyi előtt" címen Toldynak egy kiadványa.

zu dessen Ruhm ausführen wollen, *recht bald* eine bessere Zukunft sich gestalte, recht bald wieder die für die Pflege der Wissenschaften so nöthige Ruhe und Ordnung eintreten, und auch aus diesem Felde viribus unitis mit unseren Brüdern in Ungarn wirken zu können.

Ihre Zuschriften mit denen Sie mich beehren wollen, können Sie auch *direct* an mich adressieren, mit dem Bemerken auf dem Couvert: *in Angelegenheiten der k. Akademie der Wiss.,* da dieselbe in unseren Staaten portofrei ist.

In der Hoffnung, dass Sie, von dieser Adresse recht bald Gebrauch machen und mir recht oft Gelegenheit geben wollen, Ihnen zu beweisen, welches Vergnügen es mir macht, Ihnen dienen zu können, habe ich die Ehre, mit der ausgezeichnetesten Hochachtung zu verharren

Ihr

ergebenster

Dr. Ferdinand Wolff
Secretär der philos. hist. Classe der
k. Akademie der Wiss.

(Akadémia. Kézirattár. M. Irod. Levelezés. 4-r. 103.)

135.

Reisinger Ferenc[1] — Pulszky Ferenchez

A levélíró valószínűleg a magyar kormány megbízásából Németországban a magyar ügy érdekében fejt ki propagandát.

Közli Pulszkyval, hogy a magyar győzelem híre egész Németországot felvillanyozta. Miként Pesten, úgy Bécsben is és egész Németországban a magyar politika nyomósságát, becsületességét hirdeti. Kéri a járandóságát, mert az élet Németországban igen drága s a sok ide-odautazás is sokba kerül.

Teleki számára 3 példányban küldi a „Hamburger Freischütze" c. lapot, mely tőle 3 cikket közöl. Következő héten jelenik meg könyve is, melyből szintén szándékozik tiszteletpéldányt küldeni.

Hamburg am 27. April 849.

Hochgeehrter Herr v. Pulszky!

Ich bin erfreut Sie benachrichtigen zu können, dass der glückliche Sieg der Ungarn[2] ganz Deutschland auf das Erfreu-

[1] Ld.: 100. sz. levél 2. jegyzetét.

[2] A Függetlenségi Nyilatkozatot megelőző győzelmek egyikéről van szó.

lichste elektrisirte. Ich bin tätig und arbeite restlos an unserer Sache. Mein einziges Streben ist dahingerichtet Sie zu überzeugen, dass ich *Ihr geschenktes Vertrauen* zu würdigen verstehe. Wie in Wien, in Pest, so habe ich bereits durch ganz Deutschland meine Worte erklingen lassen u. den Deutschen in *verschiedenen Formen* an den Tag gelegt, wie ehrlich die ungarische Politik dasteht.

Ich bitte Sie hochgeehrter Herr v. Pulszky meine Wenigkeit in Betreff des Gehaltes nicht zu vergessen, weil das Leben in Deutschland enorm theuer ist und meine Reisen sehr viel kosten. Ich habe schon meine geringen Effekten versteuert, um nur beständig arbeiten und leben zu können.

An den Hr. Grafen Teleky adressirte ich heute 3 Exemplare des Hamburger Freischützen, der 3 Hauptartikeln von mir bringt, sie werden fortgesetzt, obschon ich Hamburg verlasse u. bis längstens 5 Mai wieder in Dresden sein will, um eher die Nachrichten aus Ungarn zu haben und weil es in Dresden billiger zu leben ist.

Im Laufe der nächsten Woche erscheint mein Buch, über die Hälfte ist bereits gesetzt und gedruckt. Ich werde mir erlauben Ihnen ein Exemplar einzusenden.

Schliesslich bitte ich Sie mir Ihr gütiges Vertrauen ferner zu schenken, wogegen ich in aller

Hochachtung
ergebenst zeichne
dr. Franz Reisinger

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

136.

Goldbecher Antal — Egressy Gáborhoz

Mélyen tisztelt Tekintetes Vezér Kapitány Ur!

A tisztelt Kapitány Ur parancsnoksága alatti védseregének egyik tiszt urral tegnap a lovaim szekerestül együtt Lemesánba elmenvén, ottan a kocsisom a tiszt ur által elkergettetett, és az alkalmatosságom tovább vitetett. Mivel tehát épen most némi szántóföldjeimet felszántatni és bevetetni akartam, mivel továbbá a betegségem miatt épen most a lovaimra legnagyobb szükségem van, mivel végtére egy buzgó hazafi mint én mindég voltam és vagyok, ily bánásmódot érdemetlenül szenvedi: bátor

vagyok a mélyen tisztelt Vezér Kapitány Urhoz azon alázatos kéréssel járulni, méltóztatna hathatós pártfogása által ezen tiszt urnál azt kieszközölni, miszerint a lovaim ezen levelemet általadó kocsisom(m)al küldetnének vissza.

Ki egyébaránt kegyeibe ajánlott mély tisztelettel maradok a tisztelt Vezér Kapitány Ur

Eperjessen április 28kán 1849.

alázatos szolgája
Goldbecher Antal
kereskedő

(O. L. 1848/49-es iratok.)

137.

Nádasdy Lipótné — Kossuth Lajoshoz

Ki akarja önteni szívét „géniusza" előtt. Férje érdekében ír. „Az a férfi, aki egy egész országot a szabadság kikötőjébe tud vezetni, tudni fog egy derék ember csónakja számára is horgonyt vetni, aki a vad hullámok között is elég bátor volt ahhoz, hogy egyetlen pillanatra se húzza be a nemzetiszínű zászlót."

Előző év decemberében, mikor Nádasdy a nemzetőrség behívására Komáromba sietett, megbetegedett, ezért nem tudtak Debrecenbe menni és így ellenségeiknek ki voltak szolgáltatva.

Férjét egy bizottság elé állították azzal a váddal, „hogy az *egyetlen* titkos tanácsos volt, aki épen az utolsó időkben csatlakozott a forradalomhoz, amikor a jóérzelműek már mind visszahúzódtak. Ő volt az *egyetlen,* akit akkor Kossuth megdicsért, aki átlépte a határt, aki egy Tausenaut fogadott, — ennyire senki sem felejtkezhet meg magáról." Ő maga is kellemetlenségeknek volt kitéve, noha senkivel nem érintkezett, állandóan feljelentések érkeztek ellene, és tudtára adták, hogy valaki, aki Kossuthnak az egész nép előtt hódolt és őt a gőzhajóhoz kísérte, s aki ahelyett, hogy férjét visszatartotta volna, az átkozott Tausenauval is társalgott, nem lehet palotahölgy és csillagkeresztes hölgy. Férjét elfogták, s noha becsületszóra szabadon engedték, most is a bizottság előtt áll és igazolás hiányában vagyona elkobzásával, hivatalvesztéssel és címétől való megfosztással fenyegetik.

De a megpróbáltatások csak erősítették hazaszeretetét, és visszautasított mindent, ami a *győztes* párt előtt tisztára moshatta volna.

Így álltak a dogok, amikor a császári sereg váratlanul visszavonult. Minden ablakba kitűzték a háromszínű zászlót, Kossuthot éljenezték.

Holnap, április 30-án éjfél körül lesz 178 éve, hogy a Habsburgok Nádasdy Ferencet kivégezték és 11 árváját koldusként küldték ki a világba. De ez nem ismétlődhet meg, Kossuth szava beteljesedik: „az igazság győz, a haza szabad lesz és a mártir unokája is szabad!"

(1849. április 29.)

Lieber Herr und Meister!

Keine wichtige Kunde habe ich mitzutheilen, auch keine Bitte vorzutragen, nur folgen willich der Regung meines Herzens, das mich drängt sich Ihnen zu öffnen, sich Ihnen zeigen, vor dem Regierungspräsidenten würde es sich scheu verschliessen, doch so wie man sich im stillen Kämmerlein mit seinem Gotte bespricht, wissend dass Niemand zu klein, und nichts zu gering, das Er es nicht beachte, eben so nahe ich mich Ihnen, in diesem heiligen Augenblick, als dem Genius meines Glaubens, dem ich mit religiöser Schwärmerei anhänge, der Mann der ein ganzes Land in den Hafen der Freiheit zu führen vermag, wird auch wohl für die Fährte eines rechtlichen Mannes einen Anker haben, welche zwischen den brausenden Fluthen schwebt, und mitten im Sturme den Muth hatte, nicht einen Augenblick die Trikolore einzuziehen!

Im December verflossenen Jahres als Nádasdy nach Komárom zum Aufgeboth des Landsturms eilte, zog ihm die damalige strenge Kälte, bei seiner ohnediess schwächlichen Gesundheit eine starke Verkühlung zu, er wurde krank, auch ich lag darnieder, was uns das Mitziehen nach Debreczen unmöglich machte (ein Umstand ohne welchem hunderte hier zurückblieben, uns aber in die Hände unserer Feinde überlieferte!)[1]

Mein armer Gatte wurde vor eine Komission gestellt, — in der er angeklagt wurde, der *Einzige* geheime Rath gewesen zu sein, der sich gerade in der letzen Zeit der Revolution anschloss, wo alle Gutgesinnten sich zurückgezogen hatten, der *Einzige*, dem Kossuth damals ein Lob spendete — der die Grenzen überschritten, einen Tausenau empfangen,[2] so hätte sich gar Niemand vergessen!

Sogar ich wurde mit in die Leidenschaft gezogen — und war Unannehmlichkeiten aller Art ausgesetzt, man liess mich zu wiederholten malen mahnen vorsichtiger in meinen Reden zu sein, wo ich doch nirgend hinging, und ich nicht empfing, alle Augenblicke kam eine neue Denunciation über mich, und man machte mir zu wissen, dass eine Frau die dem Urheber den Haupt der Rebellion öffentlich, im Angesicht des ganzen Volkes huldigte und zum Dampfschiff geleitete, ihren Gatten, statt ihm abzuhalten in Hainburg besuchte, mit dem fluchwürdigen Tausenau

[1] Ld.: 96. sz. levél 2. jegyzetét.

[2] Tausenau, a bécsi forradalom egyik jelentékeny tagja, aki Magyarországon is járt és itt egy népgyűlésen szónokolt.

conversirte, kann nicht Pallast Dame, und Sternordensdame bleiben.

Mein armer Gatte wurde verhaftet, wieder losgelassen, doch steht er noch immer vor der Komission, frei, nur auf sein Ehrenwort, man droht in Ermanglung einer Rechtfertigung mit Confiscation und der Festung Amtenthebung u. Titelberaubung und ununterbrochen schwebt das Schwert des Damokles[3] über unsere Häupter!

Doch bei all' diesen Prüfungen schlug das Herz nur noch höher für das geliebte Vaterland und der hart bedrängte, aber treue Sohn Magyariens verweigerte standhaft die Annahme eines Amtes, oder auch nur geheimer Aufträge, oder des geringsten Geldbeitrags, was ihn augenblicklich befreit hätte, und vis-à-vis der *siegreichen* Parthei rein gewaschen hätte!

So standen die Sachen, als plötzlich, wie mit einem Zauberschlag — denn wir wussten gar nichts von den unsrigen — die stolze kaiserliche Armee sich zurückzog um der Freude um der Freiheit! wieder Platz zu machen! Ist es recht, ist es schlecht, aber an dem Tage, wo der erste ungarische huszár vom Rákos heruntersprengte, und die dreifarbige Fahne aus allen Fenstern flatterte, und aus allen Augen Freudenthränen erglänzten, und aus allen Kehlen der begeisterte, so oft gehörte Ruf erklang „Élljen Kossuth!" diese Parole zu Ungarns Wiedergeburt, zu Ungarns Ruhm, vergass ich alle Leiden, allen Kummer, vergass, dass mein armer Gatte in Banden und wonnetrunken schrie ich mit „Élljen Kossuth" und brach in ein heftiges Schluchzen aus!

Morgen, am 30-ten April, um die Mitternachtsstunde sind es 178 Jahre, dass Franz Nádasdy durch die Habsburger hingerichtet,[4] und elf Waisen in die Welt als Bettler geworfen wurden doch so wahr ein Gott ist, diesmal soll es nicht wieder geschehen, Kossuths Wort wird in Erfüllung gehen, die Wahrheit wird siegen, unser Vaterland, das theure liebe schwer geprüfte Vaterland wird frei und der Enkel das Märtirers wird frei! frei!

Verzeihung edler grosser Mann, dass ich während Völker und Kronen in Ihrer Wagschale stehen, und von dem Wohl und

---

[3] Ókori történeti anekdota szerint Dionysios szirakuzai tyrannos (kényúr) egyik kegyencét, Damokles-t, ki hatalmát irigyelte, úgy leckéztette meg, hogy trónusára ültette, feje fölé azonban vékony szálon kardot függesztett, mire az utóbbi a hatalomról lemondott. Innen a „Damokles kardja" kifejezés képletesen, a minden pillanatban bekövetkezhető, állandóan fenyegető veszedelmet jelenti.

[4] Nádasdy Ferenc a Habsburg-elnyomás és gyarmatosító törekvésekkel szemben keletkezett Wesselényi-féle főúri összeesküvés egyik tagja, akit Lipót 1671-ben Bécsben kivégeztetett.

Weh von Millionen die Rede ist, ich von mir, von dem Schicksale eines Einzelnen spreche, doch Ihr grosses Herz hat ja für Alle Raum und Ihr hoher Geist umfasst Alles!

Kedves nejét köszöntöm, drága kis gyermekeit csókolom, és annyi sok szenvedély után, annyi sok aggodalom közt legboldogabbnak azt a napot fogom tekinteni, melyben kegyedet megint személyessen tisztelhetem (ich bleibe schon unverbesserlich!) — addig — minden lépésre forró imádságom hün kiséri kegyedet!

Nádasdyné

(O. L. Vörös A. 1239.)

138.

Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez

„Hallottam, hogy a mi kormányunk tegnap futárt küldött Oroszországba, vajjon Pétervárra-e vagy máshová, nem tudom. A futár sürgős és fontos ügyekben ment, azt hiszem valamilyen megtorlással fenyegetődzött, arra az esetre, ha az oroszok megkísérlik Ausztria elfoglalását. Csak néhány napja, hogy a mi kormányunk ugy felriadt, két angol tiszt jelentése következtében. Ezeket információk szerzésére küldték ki és most tértek vissza. Szerintük az oroszoknak 150.000 emberük és jó hadbiztosságuk áll indulásra készen, de más csapattestük is van, ezek a 150.000 embert követnék."

Vipan szerint, lord Palmerston ez időben nagyon oroszellenes és ami az ő személyét illeti erőteljesen cselekednék. Egyetlen nehézsége a nemzet támogatásának hiánya. Vipan arra gondol, hogy emlékiratot kellene hozzá intézni vagy a sajtóban ilyen hatású cikkeket elhelyezni: Magyarország konszolidált állapotban képes gátat vetni Oroszországnak. Kérdi, tud-e Magyarország 150.000 embernek ellenállni?

Kensington, 29 April/49.

Private.

Dear Pulszky,

I hear that yesterday a Courier was despatched by our Cabinet to Russia to what part I cannot say whether to St. Petersburgh or elsewhere, on matters of presing [!] importance — *I believe* threatening reprisals of some kind, in case the Russians should attempt to occupy Austria.

It is only within 10 days that our Cabinet has become so alarmed: it was in consequence of the Reports made by two English Officers who had been sent to obtain information, and who have now returned. They say that the Russians have 150,000 men and a good Commissariat ready to advance, and

that further they have another body of men ready to follow the 150,000.

Reform Club
Monday 3 o'clock

I called upon you up two to day, and waited half an hour. Tomorrow I have to go into the City, and also to Chancery Lane which is near Birckbecks: I shall therefore call upon Birckbeck — I will either call upon you or meet you at Birckbeck's at any hour you like, if you will send me a line by Post to say the hour.

Lord P. is very Anti-Russian just now and as far as he is concerned would act strongly, his only difficulty would be in the support of the Nation. How far would a Memorial to him be advisable? or Articles in the Newspapers to the following effect.

The material power of Hungary if consolidated to oppose a barrier to the Russians. Can the Hungarians resist 150,000 men?

I shall go into the Country on Thursday or Friday, and return on Tuesday the 8th of May.

Yours most truly
D. J. Vipan

The *Times* has probably got a hint of some kind from our Cabinet, which makes it change its note.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

139.

Teleki László — Pulszky Ferenchez

Paris, April 30-ikán.

Kedves Barátom!

Sietve irok egy pár szót. Igen jó volna ha jönnél! E fontos körülmények közt beszélnünk kellene egymással! Még itt van az a bizonyos nő,[1] izennünk kellene, még pedig sokat, Kossuthnak. Ha mindjárt jössz nem késő. Ma ismét a ministerek akarnak szólni. Brochuret is irtam, egészen magam, az orosz intervencióról. A hirlapok itt jól vannak informálva, a *Presse*-t is informáltatom egy biztos ember által, már jóra fordult.[2] Ma fogok Girar-

[1] Ld.: 128. sz. levél 4. jegyzetét.
[2] Ld.: 128. sz. levelet.

din urral[3] személyesen megismerkedni, *Sala* által kit ismersz. Splényit csakugyan el akarom küldeni Constantinápolyba,[4] ha semmi nem jön közben, küldjél neki ajánló leveleket, sietve, kérlek, ha lehet jöjj! — ha nem, irjál. Sokat kell üzennem Kossuthnak.[5] Meglehet kevés idő mulva magam megyek Pestre vagy Bécsbe. Ma az a hir terjedt, hogy a mieink már Bécsben vannak, de még nem bizonyos.[6] Circourt nagyon meg van elégedve leveleddel. Isten veled! Megmutattam neki munkámat, mit sem javitott benne egyetlenegy szót sem véve ki s meg van elégedve. Isten veled! Az ajánló leveleket Splényinek ajánlom figyelmedbe. De küld minél elébb, különben megkésünk. A török követtel igen jól vagyok. Holnap körülményesebben. Isten veled.

Hived

Teleki

[7]P. S. Adressemet nem irtam meg, mert mindig ott lakom hol ezelőtt Rue de la Paix No. 11.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés. — Megj. Pulszky F.: Életem és korom. I. 469 l.)

140.

Rohonczy Klára — Leiningen-Westerburg Károlyhoz

Gratulál a kitüntetéshez, melyet érdemeinek köszönhet, nem pedig a protekciónak, amint az a császáriaknál szokás. Sokáig állandó aggodalomban élt, hogy az osztrákok elfogják Leiningent, annál is inkább, mert úgy érzi, hogy neki (a levél irójának) nagy része van abban, hogy sógora, Leiningen, a magyar seregbe lépett. Valahányszor várfogságról, magyar tisztek kivégzéséről hall, mint pl. Lázár esetében, szemrehányásokat tesz magának, de reméli, hogy a magyar sereg győzedelmeskedni fog. „Méreynél állitólag minden ablakban vörös zászló van. Ezt úgy magyarázom — irja a

---

[3] Girardin Emil francia politikus, a „Presse" c. lap szerkesztője

[4] Ld.: 128. sz. levél 1. jegyzetét.

[5] Innen... Circourt-ig a kiadott szövegben hiányzik.

[6] A külföld méltán azt várta, hogy a magyar csapatok sorozatos győzelmeik s különösen az április 26-iki győzelem, Komárom felszabaditása után, folytatni fogják diadalmas útjukat, egészen Bécsig üldözve a megvert ellenfelet. Ehelyett Görgey Buda ellen fordult s egy teljes hónapot vesztegelve Buda ostrománál, lehetőséget adott az osztrákoknak arra, hogy összeszedjék csapataikat s megsürgetve az orosz intervenciót, felkészülten várják a magyar sereg támadásait.

[7] Ez utóirat a kiadott szövegben hiányzik.

Madarászék radikális, forradalmi törekvéseivel élesen szemben álló levélíró — — hogy Madarász, a gyémánttolvaj lakik nála, aki a meglévő dolgok tökéletes felfordításával reméli szégyenletes jellemét felejtetni, de rossz hírnevet sohasem lehet helyrehozni. — A mi Kossuthunkban reménykedem. Állítólag azt mondja, hogy míg ő él, Magyarországnak nem szabad köztársaságnak lennie, ha a Habsburg-ház trónfosztott is. A Coburg-ház jön helyébe, talán Viktória második fia, aki most 7 éves... Akkor az angol király a magyar király fivére lesz. Lengyelországot visszaállítják és Leuchtenberg lesz a királya. A mi királyunkat eljegyzik egy 3 éves orosz hercegnővel és így minden rendben lesz..." ad osztálya álláspontjának hangot Rohonczy.

Pesth, 30. 4. 849.

Von Herzen gratuliere ich Dir, lieber tapferer Carl, zu Deinem schnellen avancement so wie zu dem Orden[1] der Deine Verdienste krönte, u. nicht durch Protection, wie es bei den kaiserlichen gewönlich der Fall ist, gegeben wurde. Schon lange schrieb ich Lisi, dass sich Dein Name, der immer mit Heldenthaten verknüpft war, sich auch bei Dir in vollem Masse bewähren würde, und meine Profezeiung musste ausgehen. — Ein Stein ist mir von Herzen, da ich Dich gesund und trotz Deiner Tapferkeit frei weiss. Nun habe ich auch mehr Muth, doch war ich in einer beständigen Angst um Dich u. Leopold, dass Euch die Österreicher fangen und vor ein Kriegsgericht, spanische Inquisition stellen und ich bildete mir damals ein, dass ich bei Deiner Anwesenheit hier viel beitrug Dich in Deinem Vorhaben zu bestärken, zur ungarischen Armee zu gehen; u. so oft ich von einer Festungsstrafe, Erschiessen etc. eines ungarischen Officiers, wie z. B. von Lázár[2] hörte, machte ich mir schreckliche Vorwürfe darüber — doch ich hoffe Gott wird die gerechte Sache nicht verlassen, wenn sie nur nicht ausartet — und die ungarische Armee wird glücklich Alles überstehen. Bei Mérey[3] soll an jedem Fenster eine rothe Fahne seyn. Ich erkläre mir dies, weil Madarász der Diamantendieb[4] auch bei ihm wohnt, der durch gänzlichen Umsturz der bestehenden Dinge seinen schändlichen

[1] Leiningent a tavaszi hadjárat során tanúsított vitézségéért április folyamán előbb alezredessé, majd ezredessé léptették elő és a III. osztályú érdemrenddel tüntették ki.

[2] Lázár György, aki mint volt császári tiszt, megmarad magyar kötelékben s itt 1848. év végére egészen tábornoki rangig emelkedik. 1849. januárjában, a főváros eleste után, Windischgrätzhez pártol, ennek ellenére 10 évi várfogságra ítélik.

[3] Mérey Móric (Ld.: II. k. 204. sz. levél 3. jegyzetét), feleségére ld.: 128. sz. levél 4. jegyzetét.)

[4] A békepárt, hogy hadállásait megerősítse, a baloldal legerősebb harcosát, Madarász Lászlót akarta harcképtelenné tenni s ezért megvádolta őt, hogy a hírhedt Zichy Jenő (Ödön) lefoglalt ékszereit (Ld.: II. k. 92. sz. levél 2. jegyzetét) elsikkasztotta.

Charakter zu verdecken hofft, mais une mauvaise renommée ne se répare jamais.[5] — Doch ich hoffe auf unseren Kossuth, der soll sagen, so lange er lebt darf in Ungarn keine Republik seyn, wenn auch Habsburg abgesetzt ist, so kommt Coburg an seine Stelle,[6] etwa der zweite Sohn der Victoria, er ist sieben Jahre alt — dieser wäre mir jedenfalls lieber als Alberts Bruder, der zu dumm ist. Dann wird der König von England der Bruder des Königs von Ungarn seyn — nicht übel! — Polen wird restituirt u. Leuchtenberg[7] sein König. Unser König wird mit einer 3 jährigen russischen Prinzessin verlobt und so ist alles in Ordnung, bis auf das viele Blut das noch fliessen wird,[8] que Dieu nous en préserve![9] — Lisi schickte die Haare von Hermann, doch die Frau konnte sie Dir noch nicht übergeben. George war bei ihr und schreckte sie mit Truppen aus Italien, Galizien u. Russen. 30000 18.000 u. 40.000[10] — quelle idée![11] — Lisi betet jetzt viel, nun ist meine Correspondenz mit ihr auch abgeschnitten durch die Vorposten. — Neulich schrieb ich ihr, dass Du Oberstlieutenant bist und einen Orden hast etc. und sie verstand mich nicht von wem ich schrieb, da war ich ein wenig böse, von wem soll ich ihr denn schreiben als von Euch und wegen dem Belagerungszustand musste ich verblümt dieses andeuten. Sie sammt Kinder ist gesund, hier schicke ich Dir einen Zettel von ihr, den ich schon lange habe. — Seit die ungarische Armee hier eingerückt ist, habe ich die Trauer abgelegt, doch bis 24. April vom 5. Jänner an ging ich nur schwarz aus, was Viele übel nahmen und lächerlich machten. Ich möchte Dich so gerne sehen, komme einmahl her lieber Carl, Deine Claire.

(O. L. 1848/49-es iratok.)

---

5 Jelentése: de rossz hírnevet soha többé nem lehet kiköszörülni.

6 Ld.: 170. sz. levél 9. jegyzetét.

7 Leuchtenberg, I. Miklós cár veje, akinek esetleges magyar királyságát Kossuth szóba hozta a cári udvar felé.

8 Érdekes az álhírek sorozata, melyeket itt a levél írója mint tényeket közöl.

9 Jelentése: Hogy az isten őrizzen bennünket attól.

10 Leiningen György, Károly bátyja (Ld.: 107. sz. levél 5. jegyzetét), aki részben a novarai csata után (Ld.: 103. sz. levél 5. jegyzetét) a felszabadult Radetzky seregről, részben az intervenciós cári csapatokról beszélt. Jellemző az itthoni közvélemény tájékozatlanságára, hogy még április végén sem hiszik el az ekkor már ténnyé vált, fenyegető borzalmat, noha éppen ezen a napon utasította Miklós cár Paskievicset, hogy csapataival induljon Magyarország ellen.

11 Jelentése: micsoda gondolat.

Beöthy Ödön — Kossuth Lajoshoz

Brassó, April 30án 849.

Édes barátom,

Soraim megvivője egy tagja azon küldöttségnek, melyet e város tanácsa hódolata jeléül hozzád küld. E kerület Népe, valamint a város köz lakossága, azon tanácshatározatról, mely december 29én reggeli 4 órakor az orosz segitség felhivása eránt tartatott[1] mit se tud, azt egyenesen a Magistratus végezte és kebeléből 3 tagot ki is nevezett, de egy közülök el nem vállalván a megtiszteltetést, kettő csak ugyan elment Bucarestbe Engelhárt tábornokhoz. A tisztviselők érdemesek mindenre, a nép egészen ártatlan. Ide zárom névjegyzékét azon községeknek, melyeknek elöljárói magok oktábol nállam meg jelentek, a magyar kormány eránti hódolatukat nyilvánitván.

E f. hó 20ról hozzám intézett leveled vettem, és addig is mig erre hivatalos válaszom meg teszem, tudatom Véled, hogy Fuad Effendi[2] depechét el küldöttem. A függetlenség actáját forditom francziára — nehéz és nagy munka — rövidebben ohajtottam, de ezt tennem nem szabad. Hogy juttathatom el? — ez bizontalan — Eddig elé sem De Segürtöl[3] — sem Fuad Effenditől választ nem vettem. Fuad Effendihez irott leveled törsvári vonalon álló Mustapha Török kapitán veszi át — mit csinál vele? azt Ő tudja.

Ebből átláthatod, hogy Anglia s Franciaországba küldendő egyéneknek semmi vagy igen kevés szolgálatot tehetek.

Bátor vagyok ez alkalommal figyelmedbe ajánlani e f. hó 6án hozzád intézett iratom tartalmát. De bár mit határozz is reám nézve, annyi bizonyos, hogy ezen követségi személyzet, mely rögtönöztetett, ily alakba nem maradhat.[4] Egy egyén szükségeltetik, ki a Consul személyét betegség, szabadság, vagy bár mi más akadály esetében, representálhassa, ugy szinte ügyünket is. Én javallok egyet és ha antecedensei akadályul nem vétetnek, bátran alkalmazandó, képessége nyelvbeli jártassága fran-

---

[1] Ld.: 75. sz. levél 9. jegyzetét.

[2] Ld.: II. k. 13. sz. levél 4. jegyzetét.

[3] De Ségure bukaresti francia konzul.

[4] Beöthy Ödönt, aki, miután addigi kormánybiztosi megbízatásából őt Csányi leváltotta, 3 hónapig bihari főispán volt, Kossuth Bukarestbe küldi, részben hogy ott saját vezetése alatt a konzulátust felállítsa, részben addig is azzal a különleges megbízással, hogy a Függetlenségi Nyilatkozatról a portát tájékoztassa. Beöthy azonban csak Brassóig jut el.

czia s olaszba tökélletes, és ez Beöthy Sándor, Január 3án el vonult Pestről Abonyba, huzamos ideig ott volt, később visza ment ugyan, de hiszem sem nem czimborált, sem nem hódolt. Fia főhadnagy a 3ik h. ezrednél. Hadfi volt Max Josef könnyü német ezrednél, mit az attya unszolására tavaly odahagyott, és seregeinkbe lépett.

Ha tehát reá nézve terhelő körülmények föl nem merülnek, nevezd ki ide mint a követség első titkárát. Először: mert a mint én Öt ösmerem, a diplomáciai pályára felette alkalmas, de azért is mert sinecurista lévén, az álladalom terhére ezen kinevezés nem válna, mert a referendariusi fizetést különben is huzza, mi, előttem tett gyakori nyilvánitása szerént, reá nézve nem kellemes.

Tudom dolgaid sokaságát, még is kérlek válaszolj, és ha lehet reám nézve határozz oly formán, mint azt November 11én jónak láttad.

Isten áldjon meg. Ma Kézdi Vásárhelyt meg tekintettem az ágyu öntést, gyutats, salétrom és puskapor készitést. Eddigelé 42 ágyut készitettek. Isteni nép a székelység, értem egyszer, ha hogy szunnyadó ereje föl ébred, rettentő lesz, — barátod Beöthy

(O. L. Vörös A. 798.)

142.

Üchtritz Emil — Feleségéhez, Amadé Dominikához[1]

Levelét két megbizható katonával küldi, lovakat, és kocsit kér. Három hete súlyosan megsérült, hat fejsebe közül kettő életveszélyes volt. Ennek rövid története: Április 11-én erőszakos felderítést hajtottak végre Pest ellen, ahol Üchtritz a legszélső szárnyat vezérelte, kb. 3000 fő lovasságot és gyalogságot. Miután az osztrákokkal kölcsönösen 3 órán át ágyúzták egymást és veszteségeket okoztak egymásnak, a magyarok visszavonultak a dunakeszi táborba. Gáspár tábornok még parancsot adott, hogy 3 huszárosztállyal Üchtritz állítsa fel Palotánál az előőrsöket. Miután ezt elintézte, lovát a szolgájával visszaküldte a táborba, ő pedig Palotán maradt Károlyi István grófi tiszttartójánál vacsorázni. Este 7 óra körül a tiszttartó befogatott, a kocsis azonban nem követte az Üchtritz által megjelölt utat, hanem a vasúti töltésen hajtott. A sötétben lezuhantak a töltésről és mikor a kocsis a lovakat jobbra, ill. balra irányította, a földön fekvő Üchtritzet nagyon megtaposták. Két artériát átvágtak a patkók, s Üchtritz annyira kijött a formájából, hogy a legénye is alig ismerte meg. Görgei 3 orvost rendelt melléje, mert nagyon szereti. Mindenki azt hitte, hogy meg fog halni.

Politikai közlései: Az osztrákokat egyik állásukból a másik után szo-

[1] Ld.: 124. sz. levél 1. jegyzetét.

rítják ki és már nem sokáig tarthatják magukat. Pestre 4 nappal ezelőtt bevonult a 2. hadtest. Budán Hentzinek három zászlóalja (Ottochaner, Mazuchelli, Ceccopieri) és kb. 32 ágyúja van. A Komárom előtti osztrák sereg három nappal ezelőtt csúfosan kiszoríttatott az állásaiból és Győrig vonult vissza. Nem valószínű, hogy tartani tudják magukat, mert a magyar sereg egy része már állítólag Pozsonyban van, míg a fősereg, kb. 40.000 fő, a Duna jobb partján vonul Győr felé.

August nevű testvéréről: Február 27-én délelőtt 10 és 11 óra között Küraszir-osztályával Verpelét faluban támadta a magyar gyalogságot és egy gyalogostól lövést kapott, lova felágaskodott és levetette, közben osztályát a Sándor-huszárok visszavetették és a földön fekvő sebesült még négy kardvágást kapott a fejére. Ezt ez a szamár esperes mesélte Üchtritznek Verpeléten s nem tudva, hogy a testvérével beszél, még szárazon hozzátette, hogy Balpüspökiben meg is halt. Üchtritz nem hitt testvére halálában és mikor tábornoka Gyöngyösre küldte futárnak, tudakozódott testvére felől és megtudta, hogy súlyos betegen Budára szállították. Ha egészséges lett volna, álruhában már meglátogatta volna. — „Görgeink Isten, — írja elfogultan Üchtritz — tisztelem és imádom, nincs fogalmad, hogy Görgei mennyire megbecsül és szeret, neki köszönhetem a jó ápolást is."

Ha Albert tud, jöjjön, majd segít neki Budára jutni, ahol meglátogathatja Augustot, mert Üchtritznek tovább kell vonulnia. — Megkapta-e a felesége a 8—9 levelét, amit neki küldött? Ha osztrák bankjegyei lennének a feleségének, igyekezzék szabadulni tőlük, mert az osztrák pénzügy felborul, a bankjegyek semmit sem fognak érni. Érdeklődik a család hogyléte felől, szenvedtek-e az ellenségtől és fosztogattak-e náluk, Marcaltőn. Esztergomot teljesen kifosztották. — Nagysarlónál ápr. 19. és 20-án több mint 2000 foglyot ejtettek és most ápr. 28-án Komáromnál mintegy 1800-at. — Welden a főparancsnok és teljesen elvesztette a fejét. — Pauly részére küldi felírva a menetirányt, Lendvay is Paulyval jöjjön, hogy leveleket vihessen vissza. Szép lenne Alberttől, ha meglátogatná, ha a megadott útirányt követi, nem fenyegeti semmi veszély. Mellékeli feleségének Branyiszkó bevételének leírását, mely nagyon hű, a 33. zászlóalj 4 százada rohamozta meg, az újságok viszont csak 2 századot írtak. Albertnek is olvastassa el és fordíttassa le.

Április 3-án Üchtritz Csécsénél és Bujáknál egyetlen huszárosztállyal, ügyes manövrírozással, egy egész osztrák brigádot, t. i. 4 zászlóalj gyalogságot, 2 lovasosztályt és 1 üteget szalasztott meg és egész Vácig szorított vissza, ami 10 mérföld út. Húsvét vasárnap Üchtritz brigádjával egy erőszakos felderítést hajtott végre Cinkotánál, az egész ellenséges előrsvonalat a táborig űzte vissza és 8 jólirányzott lövéssel oly mértékben felkármázta Budát és Pestet, hogy mindenki megfeledkezett a húsvéti tojásokról és hanyatt-homlok rohant a fegyverekhez. Ha szegény Augustot nem tudta volna Budán, még különb dolgokat is véghezvitt volna. — Üchtritz Eperjesnél a Carl von Preussen vértesek egyik osztályát kartáccsal lövette, majd megrohamozta és foglyul ejtett 8 embert, 9 lovat és az ellenség kb. 15 halottat hagyott hátra, míg a magyaroknak nem volt semmi vesztesége.

Búcsúzik, üdvözli a családot. Ruháit szellőztesse a felesége, fegyvereit pedig tisztítassa meg. Istók kocsist a levél vétele után kitűnő bizonyítványnyal bocsássa el a szolgálatból, mert Üchtritz csökkenti istállóját. Hagyja meg neki előző évi livréjét, valamint a csikos istállóruháját és adja neki a május havi bérét, Ügyse maradhatott volna soká, mert a június 1-én kezdődő újoncozásnál úgyis beválik. — Pauly május 4. vagy 5-én induljon Marcaltőről és Tatán a nagy kocsmában érdeklődjék Üchtritz felől, ha ott nincs hír, akkor Almáson a kocsmárosnál.

Waitzen am 30-ten April 1849.

Liebe gute einzige Domy!

endlich kann ich dir schreiben und weiss gewiss, dass der Brief in deine Hände kommen wird, da ihn dir Gábor bringt, den ich samt Nagy János zu ihren Weibern schicke und für mich um andere Pferde und Wagen bitte, da ich daran sehr bedürftig bin — Heute vor 3 Wochen dachte ich nicht, dass ich dir je noch würde schreiben können, mit dem halben Leichnam war ich schon beim Regiment Jesu engagirt, denn von meinen 6 Kopfwunden waren 2 lebensgefährlich, doch jetzt bin ich ausser Gefahr und Gott sei Dank, hoffe ich bald wieder meine Brigade zu über nehmen!! Gábor wird dir meine Geschichte erzählen,[2] die kurz folgende ist, da ich wegen dem linken Auge nicht viel schreiben kann: Am 11-ten April hatten wir eine forcirte Recognoscirung gegen Pesth gemacht, wo ich den äussersten Flügel mit circa 3000 Mann Cavallerie und Infanterie commandirte. Nachdem wir die oesterreichische Stellung erkannt und uns gegenseitig gegen 3 Stunden ankanonirt hatten mit wechselseitigen Verlusten, rückten wir nach Dunaköszi in's Lager zurück — General Gaspar beorderte mich mit 3 Divisionen Hussaren bei Palotta die Vorposten auszustellen, was ich auch that und schickte mein Pferd mit dem Ordonanzen in's Lager und blieb beim Rentmeister des Grafen Stephi Karoly mit dem Adjutanten und zwei Rittmeistern in Palotta zum speisen. — Gegen 7 Uhr liess der Rentmeister ein paar 16 fäustige herrschaftlose Pferde einspannen und ich befahl über Foth in's Lager zu fahren. Statt dessen fuhr der Esel von Kutscher auf der Eisenbahn, die Nacht war dunkel und gegen 9 Uhr stürtzten wir den über 3 Klafter hohen Damm herunter. Ich hätte mir gar nichts gethan, wenn der Kutscher als ich auf der Erde lag, nicht die Pferde links auf mich gewendet hätte worauf die schon allarmirten Pferde auf mir herum zu tanzen begannen, ich schrie, darauf drehte dieser Mann die Pferde wieder rechts, so dass ich zum zweiten Male die Bescherung erhielt. — Zwei Arterien waren durch die Hufeisen durch geschlagen und erst gegen 3/4 3 Uhr früh konnte das Blut gestillt werden. Ich war so entstellt, dass mich niemand mehr erkannte und dem Ferenz mussten erst meine Kleider gezeigt werden, ehe er mir zuging. — Die Schmerzen, die ich ausgestanden, kann ich nicht beschreiben. Görgey comandirte 3 Ärtzte zu mir und liess mir sagen, lieber 10 andere Staabsoffiziere gäbe er statt meiner den

[2] Ld.: 124. sz. levelet.

Ärzten preis, denn hier waren alle über zeugt, dass ich ad patres[3] gehen würde.

Politisches kann ich dir nur sagen, dass wir die Oesterreicher von einer Position aus der [!] andern werfen und dass sie sich schwerlich mehr halten können. Nach Pesth ist der 2-te Armée Corps vor 4 Tagen einmarschiert, in Ofen ist General Hänsi mit 1 Bataillon Ottochaner, 1 Bataillon Mazuchelli, 1 Bataillon Cecopieri und circa 32 Kanonen. Cecopiere desertirt auf eine fabelhafte Weise. Die oesterreichische Armee vor Komorn wurde vor 3 Tagen schmählich aus ihren Positionen geworfen und reterirt bis Raab.[4] Wollen sie sich halten? ich glaube schwerlich, ein Theil unserer Armée soll schon in Pressburg, während die Hauptarmée circa 40,000 M[ann] *Kerntruppen* auf dem rechten Donauufer gegen Raab ziehen. —

Von meinem armen August habe ich gar keine Nachrichten. Ich weiss nur, dass er am 27-ten Febr. V. M. [Vormittag] zwischen 10—11 Uhr an der Spitze seiner Division im Dorfe Verpeleth auf unsere Infanterie attaquirte, von einem in einem Graben liegenden Infanteristen einen Schuss durch die Leistendrüsen und dem Ober Schenkel hinaus bekam, dass sein Pferd auch verwundet sich bäumte, er daher fallen musste, unterdessen wurde seine Cürassier Division durch eine Division von Alexander Huszaren geworfen und mein armer Bruder bekam am Boden liegend noch 4 Säbelhiebe in den Kopf — der Esel von Dechant in Verpeleth erzählte mir ganz trocken, ohne mich zu kennen, dass er in Balpusspöky gestorben sei und erst an meinen hervorbrechenden Thränen bemerkte der Pavian eine Indiscretion begangen zu haben. Ich konnte jedoch trotz aller Umständlich Erzählungen August Tod nicht glauben und mein General schickte mich als Courier nach Gyöngyös um die Sache zu untersuchen und dort erfuhr ich, dass August gefährlich krank, doch bereits nach Ofen gebracht worden sei. Ich habe seit meinem Hiesein 2 Spionen nach Ofen geschickt, doch nichts erfahren. Wäre ich gesund, ich wäre schon lange verkleidet in die Festung um den armen Kerl zu besuchen, Gott gebe nur dass er bald gesund werde. — Unser Görgey ist ein Gott, den ich verehre und anbete, du hast keine Idee, wie er mich schätzt und gerne hat — ihm verdanke ich auch die gute Pflege, bei welcher sich alle meine Leute und namentlich Ferenz und Gabor ausgezeichnet haben.

Nun alte gute Mausi, schreibe mir gleich und wenn Albert kann, so soll er mit Pauly kommen, ich schicke ihn von mir aus

[3] Jelentése: „Atyáimhoz" (azaz meghalni).
[4] Ld.: 139. sz. levél 6. jegyzetét.

nach Ofen, wo er Gustel besuchen kann, ich kann nicht, denn ich muss marschiren. Sage mir, hast du alle meine Briefe bekommen, die ich dir durch Spionen, Juden u. s. w. geschickt habe, ich glaube 8 bis 9 an der Zahl. — Wenn du *oesterreichische Banknoten* in der Rentcassa *hast,* so *trachte,* dass du sie *los* wirst, das kannst du auch unter der Hand dem Preyer (?) und unseren Bauern sagen denn Casa (Cassa) Oesterreich schmeisst um!![5] und die Banknoten werden nichts gelten. Schreibe mir wie es dir den Buben Albert, Tony und Adele geht, habt ihr vom ellenség gelitten? ist geplündert worden in Marczaltheő? Gran ist total geplündert worden — bei N. Sarlo haben wir am 19 bis 20. April Über 2000 Gefangene gemacht und jetzt bei Komorn am 28-ten sind gegen 1800 M. gefangen worden. — Welden hat das Ober Commando und hat den Kopf verloren. — Für Pauly habe ich die Marsch route dem Gabor aufgeschrieben, die lass dir geben und instradire ihn, Lendvay Pauly gieb mit, damit er Briefe an dich zurückbringe. — Recht schön wäre es von Albert, wenn er mich besuchen würde, da gar keine Gefahr vorhanden ist, wenn er den Weg fährt, den ich aufgeschrieben habe. — Beiliegend über schicke ich dir eine Beschreibung der Einnahme des Branitzko,[6] das sehr wahr und getreu beschrieben ist, und dass 4 Compagnien der 33. Bataillon stürzten und in der Zeitung nur 2 Compagnie angegeben sind, — lass es dem Albert auch vorlesen und übersetzen.

Am 3-ten April habe ich mit einer einzigen Huszaren Division durch geschicktes Manoevriren bei Csecse und Bujak nächst Szurdokpüsspöky eine ganze oesterreichische Brigade, nämlich 4 Bataillon Infanterie, 2 Divisionen Cavallerie und 1 Batterie verjagt und bis nach Waitzen zurückgedrängt, was über 10 Meilen Weges ist. Am Ostersonntag machte ich mit meiner Brigade allein eine forcirte Recognoscirung bei Czingota, jagte die ganze feindliche Vorpostenlinie bis in's Lager und allarmierte durch 8 wohlangebrachte Schüsse Ofen und Pesth dermassen, dass alles die Ostereier in Stich liess und Kopf über, Kopf unter zu den Waffen lief. — Hätte ich nur meinen armen August nicht drüben, ich wollte noch anders wirtschaften, ich habe dir geschrieben dass ich mit *meiner* Division bei Eperies auf die Oberst

---

5 Jellemző Üchtritzre, aki egyébként derék, bátor katona, ez a politikai bizonytalanság. Januárban, amikor Windischgrätz bevonult Pestre, kétségbeesetten írt a magyar ügy végleges bukásáról. (Ld.: II. k. 251. sz. levelet.) Most viszont a magyar sikerek hatása alatt egyszerre úgy látja, hogy Ausztria gazdasági egyensúlya teljesen felbomolt és megsemmisült.

6 Ld.: 62. sz. levél 2. jegyzetét.

Division von Carl von Preussen Cürassier No 8. mit Kartätschen schiessen liess und nachher attaquiren, wir bekamen damals 8 Gefangene, 9 Pferde und sie liessen gegen 15 Mann todt auf dem Platz, ich verlor gar nichts.

Nun lebe wohl Alte, schreibe mir *gleich, ausführlich,* expedire mit Pauly wie es auf dem Zettel steht, grüsse mir alle im Hause und küsse mir die Buben und sage dem Albert, es wird mich freuen ihn zu sehen, unter andern lass meine Kleider lüften und die anderen Sachen, so wie die Gewehre, putzen. — Der Kutscher Istok ist nach Erhalt dieses mit einem ausgezeichneten Attestate des Dienstes zu entlassen, da ich meinen Stall *reducire,* seine *vorjährige* Livrée bleibt ihm, so wie sein gestreiftes Stallgewand und der Monatslohn pro May, er wäre ohnehin nicht mehr lange geblieben, da er in Kurzem der neuen Recrutenaushebung anheim fallen wird, die mit 1-ten Juny beginnt. — Nun lebe wohl, Pauly soll am 4-ten oder 5-ten May von Marczaltheő wegfahren und in Totis im grossen Wirtshause, oder wenn da nichts ist, in Almás nach Nachrichten von mir unter der Hand beim Wirthen fragen. — Adio Adio!!

(O. L. Amade-család lvta.)

143.

Taylor John Edward — Pulszky Ferenchez

John Edward Taylor, londoni nyomdatulajdonos kéri Pulszkytól a Függetlenségi Nyilatkozat másolatát. Biztosítja együttérzéséről és kéri, hogy, ha szándékában van, küldjön valamit az Eclectic Article (Válogatott cikkek) számára, bár úgy véli, hogy ő is megírhatja azt. „Úgy hiszem tudom mit érez Ön a jelen kritikus helyzetben" — írja.

35, Frederick Street Grays'Inn Road.

My dear Pulszky,

If you have a copy of the *Declaration of Independence,* will you kindly send it me by post *as soon as possible.* I say nothing of the news we have received. To express my sympathy is impossible; but it is not a moment for an English man who feels as I do for the cause to fold his arms or to despair. I cannot. If you wish to add anything to the Eclectic Article, do so, but I will most gladly spare you any such exertion. I think I know what to say in the present crisis.

Ever your most sincerely
John E. Taylor

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

144.

Taylor John Edward — Pulszky Ferenchez

Taylor ismét sürgeti a Függetlenségi Nyilatkozatot, amit az Examinerben meg tudna jelentetni.

35. Frederick Street, Wed. Morning.

My dear Pulsky,

I received the concluding portion of the Ms., but not the Extracts marked. Can you send me a copy of the Declaration of Independence?[1] I can get the Examiner here. When I get proofs of the article you shall see them.

Ever yours sincerely
John E. Taylor

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

145.

Vipan J. D. — Pulszky Ferenchez

A legjobb forrásból közölheti, Ausztria hajlik arra, hogy elfogadja a cári beavatkozást s oseh felkelés esetén, ami várható, a cártól egész Ausztria megszállását fogják kérni. E célra az angol kormány tudomása szerint 150.000 emberük áll rendelkezésre. Ausztria kb. 50.000 főnyi megbízható haderőre számíthat. Ez együtt 200.000 ember. De az angol kormány, amely most megerősödött, úgy találja, hogy Ausztria nem tartható mindenáron s nagyon határozott állásfoglalás alakult ki, tekintettel az oroszokra. Erről azonban Vipan még nem hallott biztos részleteket. Lord Ponsonby, aki — tudtával — erősen orosz-ellenes, Angliába jön, hogy megbeszélje a helyzetet a miniszterekkel. Ezek felfigyeltek Oroszország szándékaira, rájöttek, hogy a lengyel ügy azonosult a magyarral s hogy lengyel felkelés készült Kossuth tervei szerint. De Pulszky ezeket ne említse a lengyel barátok előtt, bár bizonyára tudomására fognak jutni Dudley Stuart lordnak. Pulszkynak ma írnia kellene valamit az Observer-nek s össze kellene foglalnia az áprilisi eseményeket a jövő heti szám részére. Úgy látszik, a Times figyelmeztetést kapott a kormánytól.

[1] Ld.: az előző levelet.

Kensington [1849. május]
Saturday Morning.

Privatissime.

Dear Pulszky

I can tell you upon the best authority that Austria is disposed to accept Russian Intervention — that in case of a rising in Bohemia which is expected — the Russians are wished to occupy all Austria — for which purpose they are believed (by our ministers here) to have 150,000 disposable troops in high order: That the Austrian Government supposes it can count upon about 50,000 Austrian troops perfectly faithful, making altogether 200,000 men.

But our ministry (which is likely to retain place for the present) finds that Austria *cannot* be upheld through thick and thin: and a very decided resolution has been taken with regard to the Russians: of which I do not know the particulars exactly. Lord Ponsonby[1] comes to England to confer with Ministers personally on the state of things. He is, I think, pretty well Anti-Russian: further our ministers are quite awakened to the designs of Russia: Their intelligence leads them to believe that the Polish cause is quite identified with the Hungarian, and that a rising in Poland has been planned under the Auspices of Kossuth.[2] You must not mention these things to the *Polenfreunde* though I daresay it will ooze out to Lord Dudley Stuart.[3]

I came up from the country yesterday and shall remain till the middle of next week, I shall then go down again and return to London on the 9 th May.

If I do not see you before I will call on you either Monday or Tuesday next at two o'clock.

You ought to get something into the Observer[4] to day: the

---

[1] Anglia bécsi követe. (Ld.: I. k. 96. sz. levél 1. jegyzetét.)

[2] Kétségtelen, hogy Kossuth maga is tett ily irányú kijelentéseket a magyar szabadságharchoz csatlakozó lengyelek előtt: április közepén, mikor az újonnan alakult északi hadtestet Dembinszkyre bízta, helyesli a Galíciába való betörésének tervét. Később, miniszteriánácsának véleménye alapján azonban elhalasztotta annak végbevitelét s Dembinszkyt arra utasította, hogy hadműveleteit a már az országban lévő császári csapatok megtámadására korlátozza. Ez az intézkedés volt Dembinszky lemondásának közvetlen oka.

[3] Stuart Dudley lord, magyarbarát angol politikus, a parlament tagja a vele állandóan kapcsolatban álló Pulszky szavai szerint „a lengyelek nagy barátja".

[4] „Observer" jelentése „Figyelő", az angol liberális lapok egyike, Pulszkynak és angol barátainak számos magyarbarát cikke jelent meg benne 1849. folyamán.

Observer is much read: If you have not got any body to transport, go to Banfield.

I think you should put together the events of April as far as known with certainty for the Observer of tomorrow week.

I think the Times[5] must have received a hint of our Cabinet.

Yours

D. J. Vipan

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

146.

Ismeretlen — Ismeretlenhez

1849. [IV. 30. v. V. 1.]

Kedves Táblabiró Uram!

Minthogy a jegyzői irodából rendesen későn szoktak érkezni a hivatalos tudósitások hogy Táblabiró Uram rögtönzéssel ne terheltessék értesitem a megyei bizottmány mai határozatáról, melynek önt is érdeklő pontja az, hogy keddhez egy hétre, az az Majus 8ik-án fog megtartatni megyeszerte függetlenségünk polgári és egyházi nagyszerü ünnepe. Sürgettem hogy vasárnapról ne halasztanák el — tudván a Táblabiró Uram indulási szándokát, de a megyei viszonyok sehogy sem engedték. Mondják hogy Budán még németek vannak s folyvást hurcolkodnak: hogy Pestre fölülről nehány nap óta nem jár pósta, mi azt mutatja, hogy a mieink elvágták a német tábor utját; mondják, hogy Welden Graf, kit Windischgrätz maga helyett hagyott, a nagy veszteség láttára megijedt s harmad napra meg holt.[1] — Mok-

[5] A „Times" a legolvasottabb angol lap. Noha kifelé független, nem kormányzati lap, alapjában véve mégis a kormány irányitása alatt állt. Ez volt Pulszky saját nyilatkozata szerint az egyetlen lap, amely semmiféle cikket Pulszkytól nem volt hajlandó közölni.

[1] Pestről április 24-én vonul ki Welden, Buda várát Hentzire bízva. Welden a Vág—Rába vonal mentén északra vonulva Pozsony környékén akarta főhadiszállását felállítani. A haláláról szóló hir valótlan, annyi azonban kétségtelen, hogy csapatai igen rossz állapotban, rengeteg beteggel, sebesülttel hagyták el a fővárost, s így ha Görgey a komáromi győzelem után (Ld.: 140. sz. levél 6. jegyzetét) nem Budavár ostromára fordul vissza, hanem — amint azt itthon és a külföldön egyaránt várták — előre haladva üldözőbe veszi Weldent, könnyűszerrel veri meg az osztrák főseregét.

rin fölégetve, Kiséndánál a rácok öszvetörve,[2] a férfiak megtizedelve, a nők s gyermekek kegyelmet kaptak. István Gróf[3] Kufsteinban s. a. t.

h. b.

(O. L. 1848/49-es iratok.)

147.

Üchtritz Emil — Feleségéhez, Amadé Dominikához [1]

Leveléhez mellékelve egy koszorút küld, amelyet a mai bevonulásukkor egy csinos lánytól kapott. Nyomatékosan kéri, hogy most ne küldje ide Paulyt, Albert se jöjjön, mert néhány napon belül valószínűen ismét véres harcra kerül sor. Küldönc útján megírja majd, mikor küldjön neki kocsit és lovakat. Még mindig nagyon gyenge s szeme is fáj. De nem tud tétlenkedni s brigádja vezetését át fogja venni. Igéri, hogy azért kíméli magát.

Liebe Miny! beiligend schicke ich dir einen Kranz, den ich durch ein hübsches madchen (sic!) beim heutigen Einmarsch erhielt. D. h. ich hielt denselben auf meinem Wagen. — Ich bitte mir *jetzt* den Pauly *nicht* hierher zu schicken und auch Albert soll jetzt nicht kommen, da es in ein paar Tagen wieder blutige Köpfe wahrscheinlich absetzen wird. Ich werde dir schon durch einen Boten schreiben wann du mir Wagen und Pferde schicken sollst. Ich bin noch *sehr* schwach[2] und mein Auge schmerzte mich, doch ich kann unmöglich jetzt unthätig bleiben und werde meine Brigade übernehmen. Doch verspreche ich dir mich zu schonen. Schicke mir also keinen Wagen und Pferde und keinen Pauly, sondern ich werde schon schreiben. Adieu mein guter Engel, ich denke stets an dich und die Buben. Küsse die Kinder, grüsse Albert, Tony und Adele und gedenkt zuweilen

deines

Emils

Gran, den 1-ten May 1849.

Heute bin ich nicht in Prater gefahren! wie Schade!!!

(O. L. Amadé cs. lvta.)

---

[2] Délen Perczel csapatai ismételt győzelmet aratnak: április 22-én Mokrinnál a Rajačič érsek által összegyűjtött, s mintegy 15 ezer főre menő szerb csapat megtámadja Perczel előhadát, de a magyar sereg balszárnya által váratlanul hátbatámadva visszavonulásra kényszerül.

[3] Károlyi István, akit februárban fogtak vád alá s április 3-án a budai katonai bíróság elítélt, Batthyány Lajossal együtt előbb Laibachban, majd Olmützben volt fogságban.

[1] Ld.: 124. sz. levél 1. jegyzetét.

[2] Ld.: 142. sz. levelet.

148.

Egressy Gábor — Szemere Bertalanhoz

Felső Magyarországi védsereg

borsodi osztály.

Szemere Bertalan országos biztos urnak.

Egészségi állapotom, de más körülmények is, kényszeritenek a hadpályáról lelépnem.[1]

Méltóztassék országos biztos urnak intézkedni tiszti helyem betöltése iránt, fölmentvén engem a további szolgálat alul.

Szakképesebbet óhajtok helyemre, mert érzem azt is, hogy bátorság, buzgalom, s az értelmi képzettségnek azon neme, melylyel én birok, ide még nem elegendő tulajdonok.

Számadásomat egy pár nap alatt be fogom végezni, s akkor a csapat vezényletét ideiglenesen Fodor főhadnagy urnak általadni,[2] meddig orsz. biztos ur másképen nem rendelkezik.

Barczikai fő- s Marton hadnagy urak roszul érzik magokat és 5 napi szabadságot kértek.

Csapatom előcsapatát képezte az Eperjesre legközelebb bevonult hadtestnek. Onnan 27-én hadvezéri parancs folytán a Hernád völgyén Kassa felé vonultam, a Bélai vonalt fedezendő, honnan Vogel Kassát fenyegetni látszott. Tegnap reggel Ágoston hadnagyomat Kavocsánból elküldöttem Béla és Margitfalva felé a végett, hogy az ellenség mozdulatairól, ki akkor még Szepesváraljan lenni mondatott, gyors tudomást szerezzen.

Ma hajnalban vettem tőle tudósitást, mi szerint tegnap előtt Vogel, Benedek seregének egy részével a Nyileci uton egyesült, és Iglón át Rozsnyó felé tart.[3]

Erre rögtön kimozdultam Kavocsánból, s még ma Kis Idára megyek, honnan Jászó felé irányzom utamat, hogy a tornai passusra és onnan mindenhova müködhessem, a körülmények szerint. A vezényletet Jászón adom át Fodor főhadnagynak, ki azon egész vidéket jól ismeri.

Eperjesen Podhorányitól 18 darab marhát requiráltam. Vo-

[1] Egressy májusban megvált a felsőmagyarországi védseregtől, a fővárosba ment. Itt tartózkodott augusztusig, egészen addig, amig Bem táborába ment Erdélybe.

[2] Ld.: 110. sz. levelet.

[3] Vogel cs. tábornok először ápr. 23-án tör be Galiczia felől Szepes megyébe, majd május 1-én megismétli és Liptó és Trencsén megyére is kiterjeszti támadásait, Dembinszky Sárosba húzódik előle. Görgey Ármin ugyan először sikeresen veszi fel a küzdelmet, de utóbb Vogel őt is visszavonulásra kényszeríti.

gel gránátosaitól pedig, kiket ott betegen találtunk, 20 darab jó gyutacsos fegyvert, több tölténytokot, borjut és föveget.

Főtiszteim kérik, hogy azon pótlék illetményeket, mik a honvéd tiszteknek járnak, többféle jogcimek alatt,[4] — méltóztatnék számukra is elrendelni.

A csapat pénze elfogyott. Május hóra, 456 főre szükségeltetik 4002 pft, a főtisztek dijján kivül. Azaz: zsold 2862; kenyérpénz 1140 pf. Ezenkivül kell általános összegül, és a lovak tartásaul, ezek számához képest. Lovat még nem vettem mert a kormánybiztosoknak nincs pénzök.

Egressy Ákos hadnagy, zászlóaljához siet vissza, a 33-dikhoz. Igen roszul esett neki látni, mikép azok kik őrmesterei voltak, most főhadnagyaivá lettek, minthogy ő fogsága és betegsége miatt szolgálat nélkül annyi időt volt kénytelen tölteni.[5] Méltóztassék őt zászlóaljparancsnokánál, mellettem töltött dij nélküli szolgálata iránt irásban igazolni, és utlevéllel elláttatni.

Számadásomat magam kézbesitendem orsz. biztos urnak, mihelyt e futár ki levelemet viszi, — visszaérkezik, midőn majd haza indulandok.

Meg kell még jegyeznem, miként én Kohnnak, a fegyverek előleges árában *saját* pénzemet adtam, 127 pftot, — miről tehát csupán sajátmagamnak tartozom számadással.

Németi pedig, ki otthon csavarog, két szép rezes pisztolyt vitt innen el, mi Kohntól requiráltatott. Méltóztassék ezt tőle visszakivánni.

Kassán, Majus 1. délutáni $2^1/_2$ órakor.

Egressy Gábor
vezér kapitány

(O. Sz. K. Levelestár)

149.

Teleki László — Pulszky Ferenchez

Kedves Barátom!

Mit irál közlöm az *elnökkel*[1], a dolgok itt is jól folynak. Callimachi igen dühös, nem akarja hogy a porta az orosz nyomást

[4] Szemere március 16-i védsereg tervezete szerint (Ld.: 101. sz. levél 3. jegyzetét) minden védseregbeli főtiszt fizetése azonos a rendes hadseregbéliével.

[5] Ld.: I. k. 217. sz. levelet.

[1] T. i. Kossuth Lajossal.

tovább türje s ez értelemben agitál, irt is már. Igen kivánja hogy agenst küldjek. Küldök is en attendant mig kormányunk ama helyet betöltendi egyenes kinevezés által. Splényit küldöm[2], mert nem tudok mást küldeni, ámbár ez ember nekem napról napra kevésbé tetszik, igen igen intrigens és költő. A Turini költségei[3] fejében 5500 francon felül, melyeket innen küldtem, 3000 francon felül, melyet a Piemonti kormánytul kapott még 5200 francot követel töllem (s ezek közt 3000 francot érő hintóló és fényes egyenruha). Ich darf est nicht applacieren[4] kormányunkat tudósitom *que sa volonté s'accomplisse!*[5]

110 szökevény katona érkezett meg Toulonba Piemontból,[6] ezeket a piemonti udvar nem akarja tovább tartani, a francia kormány enrollirozni szeretné, de csak Algirba küldheti a légion etrangèrebe, oda pedig nem akarnak menni. Tehát, ha nem akarjuk hogy zsiványokká váljanak, tartanunk kell, de ha én tartom, minden pénzemet oda kell forditnom és akkor aztán a haza dolgai háttérbe szorulandnak — et quoique la charité soit une vertu tout a fait chrétienne commandée par la voix du Christe dans tous nos évangiles, je préfère être patriote, s'il faudrait y renoncer pour la pratiquer. Je tâcherai cependant de bien ajuster mes flutes, j'en ai parlé au ministre des affaires étrangères j'en parlerai encore, j'en reparle continuellement. Mais Dieu sait à quoi tout cela nous menera! J'ai dû avertir mon gouvernement, c'est lui qui doit prendre à cet égard descernes définitives. J'ai eu hier un entretien intéressant avec M. Drouyn de L'huys que j'ai vu deux fois. Je lui ai un peu donné la chair de poule, de sorte que je crois qu'il en grelotte encore, Je lui ai mis le... entre les mains. Je lui ai dit que nous aurions désormais ce que l'Europe voudra que nous soyons. Que nous serons ce que nous avons toujours été, les défenseurs de la cage liberté, de l'ordre, de la légalité.

Attendu que c'est nous qui sommes placées sur le terrain là et l'Autriche qui se trouve vis à vis de nous en état de révolte, ou bien, si l'on ne veut pas de nous, si l'on persiste à vouloir nous écraser au moyen de l'intervention Russe, si l'on persiste à avoir les bras croisés et à ne rien faire pour empêcher cette malheureuse intervention qui tue l'Autriche au lieu de la sauver. Nous

---

[2] Ld.: 128. sz. levél 1. jegyzetét.
[3] Ld.: 103. sz. levél 1. jegyzetét.
[4] Jelentése: Nem helyeselhetem.
[5] Jelentése: Az ő akarata érvényesüljön.
[6] A novarai csata után (Ld.: 103. sz. levél 5. jegyzetét) Franciaországba menekült magyar légióbeli katonák.

ferons de la propagande révolutionnaire, nous souleverons les polonais, nous souleverons l'Allemagne, ceci sera notre seul moyen de salut, et notre guerre ne deviendra pas pour cela une guerre de parti, elle restera une guerre nationale, par cette même que ce sera le seul moyen de sauver la patrie et vous verrez Monsieur le ministre, ce que c'est que la propagande révolutionnaire appliqée par une armée victorieuse et bien organisée de presque 200.000 hommes! Nous ne sommes pas des Italiens! Je me vais adressé à vous parce que nous sommes les représentants du même parti, du parti, qui sait allier l'ordre avec la liberté! Ainsi que Kossuth (dont je me suis fait ensuite le panegyriste). Tout cela m'a paru produire une forte impression sur l'esprit du ministre. Il m'a promis en me serrant très cordialement la main de s'occuper le plus sérieusement possible de cette grave question, il m'a promis de faire des ouvertures aux autres puissances afin d'empêcher tout élément étranger d'intervenir et même de préparer les esprits à une mediation. Il m'a prie en outre avec instance de venir le voir plus souvent que je pourrais. Et moi de mon côté je me suis mis à sa disposition et j'ai promis d'aller moi-même s'il était nécessaire porter à mon gouvernement la nouvelle des négotiations internes commencées sous les auspices du gouvernement de la République Française. Voilà le resultat de mes deux entrevues. Et maintenant je m'occupe à battre le fer tant qu'il est chaud. J'ai parlé à M. Émile Girardin qui m'a parfaitement reçu. J'ai averti plusieurs députés entr'autre M. L'herbette et M. Toqueville qui vient souvent me voir. Je publie une brochure de l'intervention Russe dans laquelle je traite cette grave question en affaire Européenne.[7] Elle doit paraître en somme de feuilles volantes dans 2 jours d'ici — mais s'il est possible je la ferai insérer dans la Presse.[8] Mindent tettem mit

---

[7] Megjelent előbb röpívekben franciául, majd: „Die russische Intervention nebst diplomatische Aktenstücke" címen Hamburg, 1849. Magyarul „Az orosz intervenció" címen, Bp. 1861.

[8] Pulszkynál lényegtelen kihagyásokkal magyar fordításban van a francia szöveg is közölve: „Ámbár a könyörületesség egészen keresztény erény, melyet Krisztus minden evangéliumunkban parancsol, jobban szeretek hazafi lenni, ha erről le kell mondani, hogy azt gyakoroljuk. Egyébiránt igyekszem jól elrendezni a dolgokat, beszélgettem már rólok a külügyminiszterrel, s még fogok beszélni, s folytonosan ismét beszélek, de Isten tudja mire vezet mindez. Tudtára kellett adnom kormányomnak, hogy az ő dolga ezen ügyben véglegesen határozni. — Tegnap elég érdekes beszélgetésem volt Drouyn de L'huys-sal, akit kétszer láttam. Ijesztettem egy kicsit, úgy hogy most is fázik tőle. Megmondtam neki: olyanok leszünk ezentúl, amilyeneknek Európa kívánja, hogy legyünk. Leszünk, a mik mindig voltunk, az okos szabadság és rend védői, a jogosságél, az egyenlőségé, hiszen ezen térre álltunk és

tehettem. Kossuthtól is kértem megbizó levelet számodra. A publicum már is jobban van informálva. Tous les journeaux nous reviennent et s'accordent à ne plus être hostiles à notre cause.[9] Gerando megérkezett. Nagy dolgok fognak történni! •Készüljünk! Isten veled

hived

Teleki

Páris Május 2-ikán.

(Változtatásokkal megjelent Pulszky F.: Életem és korom. I. k. 471—472. ll.)

Ausztria az, mely ellenünk a forradalmi tért választotta. De ha mi nem tettünk, ha bennünket tönkre akarnak tenni az orosz beavatkozás által, ha tovább összekulcsolt karokkal semmit sem tesznek ezen szerencsétlen beavatkozás megakadályozására, mely meg fogja ölni Ausztriát a helyett, hogy megmentené, mi forradalmi propagandát csinálunk majd, fellázítjuk a lengyeleket, fellázítjuk Németországot, mert ez lesz egyetlen eszközünk a menekvésre, s harczunk azért még sem válik pártharczczá, nemzeti harcz fog maradni, ugyanazon okból, hogy ez az egyetlen mód a haza megmentésére. És meglátja a miniszter úr mit jelentsen a forradalmi propaganda, melyet egy győzelmes, jól szervezett, közel kétszázezerre menő sereg támogat. Nem vagyunk mi olaszok! Önhöz fordultam, mert ugyanazon közös párthoz tartozunk, azon párthoz, mely a rendet a szabadsághoz fűzi, ehhez tartozik Kossuth is (kinek azután panegyristájává lettem). Mindez, úgy látszott, mély benyomást tett a miniszterre, igen szivélyesen kezemet szoritva megigérte, hogy komolyan fog ezen nevezetes kérdéssel foglalkozni, megigérte, hogy egy másik hatalmassággal értekezni fog azon czélból, hogy minden idegen elem beavatkozása kizárassék, s meditátióra előkészíttessék a talaj. Meg is kért, hogy minél többször látogassam meg. Én részemről rendelkezésére tettem magamat, s megigértem, hogy magam kész vagyok, ha szükséges, kormányomnak megvinni a negotiátiók hírét, melyek a franczia köztársaság auspiciumai alatt kezdetnek meg. — Ime két beszélgetésem eredménye, s most azon vagyok, hogy verjem a vasat, míg meleg. — Szóltam Emile Girardinnel, ki igen szívesen fogadott, informáltam több képviselőt, mások közt l'Herbettet és Tocquevillet, ki többször látogat, közrebocsátok egy brochuret az orosz beavatkozásról, melyben azt mint európai kérdést tárgyalom. Két nap múlva ki fog jönni röpiratalakban, de ha lehet betétetem a „Presse"-be."

[9] Jelentése: mindent megtettem, mit csak tudtam, minden lap visszatér hozzánk és biztosítanak, hogy nem lesznek többé ellenségesek ügyünkkel szemben.

150.

Kassák Lajos — Noszlopy Gáspárhoz [1]

Igen tisztelt Kormány Biztos Ur!

Ma hallottam az istvándi tanitó urtól, kiről olvastam Kormány Biztos Ur lelkesedésteljes felszólítását is, hogy a polgárok tájékozása, lelkesítése s a szabadság szent ügye védelmérei felhivása tekintetéből több helyeken népgyülést méltóztatnék tartani. Hazafiui kötelességem vélem teljesiteni, midőn ezt illetőleg bátor vagyok javasolni és pedig nem más, mint a helységek fekvése tekintetéből, hogy Istvándinál erre alkalmasb helynek látnám Kálmáncsát, mint azt melyhez Istvándi, Nagy és Kis Dobsa, Zala Szentgyörgy, Berenye, Patosfa, Nagy és Nemeslád, Homokszentgyörgy, Szulok helységek igen közel s csaknem egyenlő távolságra vagynak. Egyébiránt arra is bátor vagyok felkérni Kormány Biztos Urat, hogy akármely helységbe méltóztatik a népgyülés tartását rendelni vagy megengedni, méltóztassék velünk — a zsarnokság keserű jármát oly szomoruan érzettekkel — azon hazafiui édes örömöt éreztetni, miszerint önön tisztelt személyében az igaz magyar honfiak egyikét szemlélhessük. Ha pedig az örömöt bokros foglalatosságaitóli hátráltatása esetében nem élvezhetnők, célszerünek vélném ha, mind a nemzetőrség és népfölkelés rendezése, mind a népgyülés tárgyainak előadására becsületes érzelmü egyéneket megbizni s felhatalmazni méltóztatnék. Soraim nem másnak, mint tiszta hazafiui érzésnek lévén tolmácsai, ezen tiszta hazafiui s polgári érzéssel s teljes tisztelettel maradok Kálmáncsán május 2 1849.

Igen Tisztelt Kormány Biztos Urnak igaz tisztelő polgártársa

Kassák Lajos
ref. pap

(O. L. Noszlopy Gáspár kormánybiztos iratai.)

---

[1] Somogyban Noszlopy Gáspár, Kossuthnak lelkes híve, 4 hónapon keresztül mint kormánybiztos szervezte a népfölkelést. E négy hónap alatt nem csupán a császári csapatokkal szemben gyengítette állandó partizánharcokkal a külső ellenséget, hanem forradalmi lendületével a belső reakciót is megfékezte.

151.

Madarász László — Kossuth Lajoshoz

Pesten, 1849. Május 2án.

Barátom!

Tegnap irt levelemre nézve kényszeritve vagyok ujra alkalmatlankodni. A 92ik számu Közlönyt ma olvastam, aban ez van. — *„Több képviselő eltávozási engedélyt nyert. Madarász Lászlótól ily engedély megtagadtatott; mivel ő az ismeretes gyémántpör miatt vizsgálat alatt van.“*[1] —

Háttérbe szoritom az érzet minden hangját; de mint ember hivom fel benned az embert, ha neked volt alkalmad tudni hogy én e hon szabadságához egykis por szemmel segitém, — végy csak anyi időt, olvasd el a Zichi féle jelentésre a ház határozatát, s itélj magad lehete igy hivatalos lapodban szólani rólam.“ — Én nem tudom mit teendesz; de Lajos! tégy valamit és rögtön, — ily bántalom több mint becstelenítő botozás. — Lajos! én nem hiszem hogy a kormányzóba meghalt az ember, neked képzelni kell érzelmeim fájdalmát, egyetlen szavad meg menthetett volna az eddigi lealacsonyitástól, egyetlen szavad vissza adhatja azon ellensulyt, mely a moralis gyilkolás felé ingadoz. — És mert az lehetlen, hogy előtted szent ne legyen az önérzet nyugalma, még mindég barátod[2]

Madarász

(O. L.· Vörös A. 1172.)

152.

Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez

Vipan néhány napra vidékre utazik, Banfield szintén elutazott, Birckbeck nagyon el van foglalva; ha Pulszkynak valamire szüksége lenne, forduljon Kemble-hez. Birckbeck-el is beszélhet s ő intézkedhetik a kiadóknál, de cikket irni nincsen ideje. Vipan-nak rövid életrajzot kell róla irnia. Megadja Kemble lakcimét is és a saját vidéki cimét. Kéri Pulszky életrajzi adatait, mert egy rövid, félhasábos életrajzot róla kell irnia.

---

[1] Ld.: 140. sz. levél 4. jegyzetét.

[2] Az egész levél hangja nem csupán az amúgyis nyilvánvalóan hamis vád alaptalanságát bizonyitja, de mutatja Madarász nagyságát is, aki még egy ilyen vádat — mely ellen pedig egész lénye fellázad — képes eltűrni inkább, sem hogy a forradalom ügyének ártson.

41 Bedford Place, Kensington,
Thursday 3 rd May

Dear Pulszky

I think of going into the Country to morrow Friday — and returning on the 8 th Tuesday next.

If you want anything done you must go or write to Kemble. Banfield is likely to be absent for some time and Birckbeck is exceedingly engaged. Birckbeck can always talk to you or arrange with Editors, but has no time to write an Article.

Besides a translater, you want a Messenger, to send to Newspaper Offices etc. much valuable time is lost by going oneself.

Kemble, I think, could procure you a good one and *à bon marché*.

I put Kemble's address on the other side — also my country address, in case you should want to write to me.

I hope you have got some biographies ready. I wish you would give me the dates of your birth etc. for I suppose *you* must figure somewhere, and I must write the biography (a short one of half a columne).

I expect Banfield will be with me this evening certainly, and perhaps Kemble

Yours ever
D. I. Vipan

I. M. Kemble Esqu
Edith villas
North End
Hammersmith

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

153.

Metcalfe F. — Pulszky Ferenchez

Aggódó szívvel vár híreket a magyar ügyekről. Sok szerencsekívánatot is küld az elért sikerek hallatára. Reméli, hogy ezt az alkalmas időt kihasználja Magyarország olyan béke kötésére, amely elidegeníthetetlen, törvényes jogait és kiváltságait garantálja. Szomorúan hallja, hogy az orosz hadsereg Erdélyben van. Reméli, hogy képesek lesznek visszaszorítani.

Warwick House, Brighton,
May 3.

Dear Mr. Pulszky,

I am very anxious to hear from you, as I wish to learn how matters are going on with my friends the Hungarians. Thrice and again I congratulate you on the successes of my friends.[1] What is going to be done next? I hope that this moment will be seized by Hungary to endeavour to conclude a peace guaranteeing her lawful and inalienable Rights and privileges.

The Russian army in Transylvania strikes me with apprehension. I hope and trust that the Muscoviti will be driven back. Pray tell me what accounts you receive of Ma. Pulszky and the Walthers.

Mrs. Deisar of 6 Charles St: L..... Square when you went with me a very clever and charming lady wishes very much that you would call some morning and see her. She is intimate with many literary celebrities in London.

Miss Strickland, Gleig the author of the Subaltern and others. Have you seen anything more of my friends the Bathory's? Hoping to hear from you believe me

very truly yours

F. Metcalfe

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

154.

Vass Mike — Vörös Józsefhez

Tekintetes Igazgató Ur!

Ma az egésznapi hirek és hivatalos tudósitások jól tartottak és elég aggodalomba hoztak a szigeti eseményekkel.[1] Nem tudom mi lészen a végső eredménye. Dombon, Darányba, Istvándiba kirakták a vörös zászlókat, az izgatás terve általjánosnak és na-

[1] A tavaszi hadjárat sorozatos győzelmei.

[1] Szigetvár néhány száz főből álló, s a vidéket becsapásaival nyugtalanító horvát helyőrségét a somogyi nemzetőrség bekerítette s kiéheztetéssel akarta őket a város feladására kényszeríteni. Azonban a várost bekerítő csapatok egyik vezetőjének, Berzsenyinek, ügyetlensége következtében az egész helyőrség az ostromgyűrűből kicsúszott s így csak az üres vár került a somogyi nemzetőrség kezébe.

gyon elterjedtnek látszik[2] — még innen a Spitzer Sándort is elvitték Kaposba, hogy ottan nemzeti őrködve több falukon terjessze az izgatást és igy a felkeltek elszéledése célszerüleg használtatik; nem is hiszem, hogy a vései katonák a papiroson kivül léteznének, semhogy Pécsről Somogy felé nyomulnának, másképen sem a szigetiek nem mernének ily szembetünőleg gorombáskodni, sem a tiszteletesek a sok zászlókat nem bátorkodnának ily szabadon kitüzni. Nálunk még minden az előbbeni állapotba vagyon, de egy óránk sincsen bizonyos, melybe bizhatnánk, holott és ha a Tekintetes ur megengedi s habár csak fele hideglelésem is elmarad és ha az idő szép marad, szeretnék valahára két évek után Varasdra utazni cum sufficientibus a leányom után, de itten sok *ha* vagyon s mégis ha bátorságosan utazni s a vizen általmenni lehet — ha mind ezen környülményekre és a veszedelemtől való menekvésre a Tekintetes urtól nyugtató tudósitást kapok, a jövő héten neki indulok s ezen utamba szándékozom Bellovárba is rándulni, vagyon é valami küldendő?

Mit ir őméltósága? Biztat é megérkeztével? Most fej nélkül való test vagyunk, az árva nyájat a farkasok könnyen elragadják, tud-e a Tekintetes ur valami nyugtatót és a békességet igérő hireket akár távulról is? Kérem irjon valamit. Szivességibe ajánlott illendő tisztelettel vagyok Stomfa május 5 1849.

a Tekintetes Urnak

alázatos szolgája

Vass Mike
tiszttartó

(O. L. Noszlopy Gáspár kormánybiztosi iratai.)

155.

Apponyi Rudolf — Anyjához, Apponyi Józsefnéhoz[1]

Köszöni a leveleket és az ápr. 24-ig vezetett naplót, mely értékes gyüjteményében van elhelyezve.

Nagyon aggódott az elmúlt hónapban, mert a magyarországi hírek mind nyugtalanitóbbak lettek, már látta az egész hadtestet újra átvonulni és visszavonulni Jablonitzon és családját kényelmetlenségnek kitéve. De az újságokból úgy értesül, hogy az orosz sereget vonaton fogják szállitani egészen Pozsonyig. Az orosz segítséggel végre lesz egy kis nyugalom ebben a kedves Magyarországban.

[2] Ld.: 150. sz. levél 1. jegyzetét.
[1] Ld.: 188. sz. levél 1. jegyzetét.

Apponyit bántja, hogy szüleit zavarja a vele szemben fennálló adósságuk. Majd megadják, amikor akarják.
Léopoldnak is fog írni, köszöni neki a nagyon érdekes leveleket és kéri, hogy továbbra is tájékoztassa a napi eseményekről és hírekről.

Paris le 5 Mai 1849.

Ma chère, ma bonne mère,

Je Vous remercie mille et mille fois de plusieurs de Vos bonnes et aimables lettres ainsi que de l'interressant journal jusqu' au 24 Avril que j'ai reçu également, c'est une collection bien précieuse que je conserve soigneusement.

J'ai été bien inquiet toute la fin du mois dernier, nos nouvelles hongroises devenant de plus en plus inquiètantes; j'ai déjà vu tous les corps d'armés de nouveau passer et repasser par Jablonitz[2] et Vous exposer de nouveau à toutes sortes de désagrément. Je vois cependant par les journaux que les troupes russes doivent être transportées par le chemin de fer jusqu'à Presbourg. Avec cette puissance d'un secours russe nous finirons enfin par avoir un peu de repos dans cette chère Hongrie.

Je ne reviens pas de mon étonnement en relisant les détails dans Votre lettre relativement à la maladie de mon père sur ce rhumatisme qui l'a fait tant souffrir et qui après lui avoir fait démesurément enfler le nez finit par un abscès qui l'a soulagé de ses maux. Et aujourd'hui on lui donne de la choucroute à manger. C'est le même régime auquel Devan m'a soumis dans le temps force concombres et choucroute. Bayer trouve tout cela très-extraordinaire, je lui ai observé que l'essentiel dans tout ceci est d'être gueri qu'après cela que le résultat soit obtenu par des concombres ou de l'Ipecacouane c'est parfaitement indifférent.

J'ai de bonnes nouvelles de cette chère Liny et des siens elle s'impatiente un peu des couches retardés de Sophie, mais un jour ou l'autre cela arrivera pourtant.

Je suis désolé que Vous vous génez à cause du remboursement de la petite somme que Vous me devez en faisant suspendre les travaux à Jablonitz je me suis mis en mesure de pouvoir attendre le remboursement de la petite somme que Vous me devez. Ne Vous génez donc pas dorénavant ma chère ma bonne mère et ne me rendrez cet argent que quand cela Vous conviendra.

J'écrirai ces jours-ci à Léopold j'ai eu tant à écrire depuis un mois qu'il m'a été impossible de lui répondre jusqu'à présent aux intéressantes lettres qu'il m'a écrites, je l'en remercie mille

---

[2] Ld.: II. k. 21. sz. levél 2. jegyzetét.

et mille fois et le prie de me tenir au courant des affaires et des nouvelles comme il l'a fait jusqu'à présent et de ne pas trop m'en vouloir d'avoir tardé de lui répondre, je compte sur son indulgence et ses sentimens fraternels dont il m'a donné tant de preuves.

Mon petit cousin Tony Wenk a partagé mes inquiétudes et mes peines, nous dinons ensemble chaque fois que je ne suis pas invité.

La Princesse Krassal ne reçoit pas d'argent de ses terres ce qui l'ennuie passablement elle vit en attendant d'un capital qu'elle avait dénoncé peu de temps auparavant. Ses projets dépendent donc du plus ou moins de l'argent qu'on lui enverra. Elle ne va pas beaucoup dans le monde par économie pour ne pas être obligée de se faire faire des robes et des bonnets. Elle fait pourtant encore la jeune saute et tourne à droite et à gauche comme une toupie.

Je Vous embrasse tous de coeur et éspère recevoir de bonnes nouvelles de Vous.

R.

(O. Sz. K. Quart. Gall. 69. XVIII.)

156.

Sandford William — Pulszky Ferenchez

Kéri Pulszkyt, látogassa meg Lord Eastnort, aki szoros barátságban van Sir Stratford Canninggel, Anglia konstantinápolyi nagykövetével és Lord Canninggel a külügy volt államtitkárával. Lord Eastnor konzervatív képviselő és nagyon liberális szellemű. Rendkívül érdeklődik a dunai államok iránt. Alkalmas volna arra a szerepre, hogy a konzervatív, arisztokratikus társaság előtt jobb színben tüntesse fel Magyarországot, mert nagyon keresett ember.

Sandford levelet kapott Kisstől Madridból. Ott nagy szimpátiával viseltetnek Magyarország sorsa iránt. Teleki röpiratát két-háromszáz példányban szét kellene osztani Londonban francia nyelven.

Gerando együtt volt Telekivel mult éjjel. Stills szeretné, ha amerikai konzul volna Magyarországon és Amerikába küldenének magyar konzult.

Rue Trouchet 14,
May 6th 1849

My dear Pulszky,

I write you a few lines in great haste to ask you to call upon *Lord Eastnor 45 Grosvenor Place.* His Lordship has been writ-

ten to about you and he will be glad to make your acquaintance, it is therefore not necessary for you to be the bearer of any letter, but you can if you think well write my name on your card. Pray call upon Lord Eastnor as soon as you can. You will send in your card by the servant that there may be no mistake in announcing you.

Lord Eastnor is a young man, the eldest son of Earl Somers. He is a man of very considerable acquirements, an excellent Artist, and a man of great taste and some knowledge of antiquities. You may probably see many of his paintings and will be able to sympathize with him on such subjects. His Lordship has travelled a great deal in the East, is very intimate with Sir Stratford Canning, our Ambassador at Constantinople and with Lord Canning lately Under Secretary of State for Foreign Affairs. He is a Conservative, has been in the House of Commons, and is a man of very liberal mind and takes interest in the Countries on the Danube. He has read Teleki's Pamphlet[1] and your letter and he is a person through whom you may perhaps get the case of Hungary fairly talked about in aristocratic Conservative society, as he is a person much sought after. At the death of his father he will be one of our most wealthy Peers. He is remarkably modest and unassuming in manner, but very clever. Very quiet and retired. He distinguished himself much at Oxford. I feel you will soon appreciate him and recommend you to take some pains with him.

Call early about twelve o'clock.

My friend Dr. Mitchell who travelled with Lord Eastnor in the East, has had the kindness to arrange this introduction for you. My aquaintance would not otherwise have authorized me to give an introduction. In haste.

Truly Yours,

W. Sandford

P. S. Do you know D'Israeli?[2] I had a letter from Kiss at Madrid[3] where he said he had found considerable sympathy for Hungary. He will be at Gibraltar May 14.16 Cadiz 18.21 Seville 22.30 Lisboa 2.5 (June) Oporto 7.9 London 15—

I think Count Teleki appears occasionally rather better. Do you see Blackwell frequently? He will be useful to you, is he

---

[1] Ld.: 149. sz. levél 7. jegyzetét.

[2] Disraeli Benjamin, Lord Beaconsfield, angol író és államférfi, a konzervatív párt vezére.

[3] Ld.: 75. sz. levelet.

not? He had some talk with Mr. Crowe here. I have written to him today and am sending him Teleki's Feuille Volante on the Russian intervention. I think you should distribute a hundred or two of them in London in French. Gerando was with Teleki last night. Mrs. Stills[4] wishes to have American Consul in Hungary and a Hungarian sent to America. She is very patriotic.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

157.

Mészáros Lázár — Szemere Bertalanhoz

Debreczen, Május 6án, 1849

Tisztelt barátom, Miniszterelnök uram! Ne vedd rossz néven, ha ismeretségünk fejébe bátor vagyok alkalmatlankodni, hanem a tárgy igen érdekes és azért mivel öröm éljenzésekkel üdvözölte általánosan és méltán, a képviselő ház a miniszterelnök nem program programját, és mivel benne különösen helyeselte azt „hogy minden republicának ellenére lesz, mely a községi rendszer, családi élet, és munka biztosságán tul a tulajdon jogon s ennek rovására alkottatnék" sat.[1]

De mivel ezekben én tizszerte nagyobb forradalmat látok, t. i. a socialis forradalmat, melyről 99/100 résznek nálunk alig van fogalma, továbbá mivel az ily kérdések megpenditését nálunk már azért is oly fontosaknak tartom mert Európában egy nemzet sem (Amerikában egyesek fiascot csináltak) mutatta be gyakorlatilag, sőt Lamartine ministériuma rajtok megbukott;[2] tehát kérlek add tudtomra röviden van e valamely ellenvetésed és mely? Az ellen, hogy én debreczeni mondás szerint kolduslevéllel ellátva 100 arany dijt szerzek össze annak, ki a később előhozandó kérdéseket elméletileg s gyakorlatilag kifejti, és pedig

---

[4] Ld.: II. k. 197. sz. levél 1. jegyzetét.

[1] Kossuth május 2-án jelenti be az új kormányt a képviselőházban. Utána Szemere, az új miniszterelnök ad kormányprogrammot, mely szerint a minisztérium elve forradalmi, iránya pedig demokratikus és republikánus lesz. E beszédében mondta a Mészáros által idézett szavakat is; az összefüggésből nyilvánvaló, hogy Szemere nem elvileg a köztársaság, hanem annak radikális formája ellen van.

[2] Lamartine (Ld.: I. k. 48. sz. levél 2. jegyzetét) 1848. folyamán ismételten (ápr. 10, május 15, június 18) a munkás megmozdulásokkal szemben foglalt állást, s így teljesen hamis az a beállítás, mintha őt a „sociális forradalom" melletti állásfoglalása buktatta volna meg.

azért, mivel bár programod ellenese vagyok, de mivel fair playt és fair trialt[3] adni igen akarok, és mivel ha programodat egész terjedelmébe alkalmazni akarod harczi szünet után, három havi minister életet nem biztosithatok anélkül, hogy vagy a munka biztosításodon (melynél Duschek barátom ma két öllel szintén meg fog hosszabbodni) melyet organisációja nélkül én nem értek — tul ne adjál, következőleg magad szentpétere ne legyél vagy pedig kijelentett rendkivüli eszközökhöz ne nyuljál, melyeknek mind a kettejét mellőzve látni szeretném.

Kérdések:

Bír-e a mostani társas szerkezet jelen családi és más viszonyai mellett azon kellékekkel melyek a munka biztosítását foganatosithatják? ha bir, melyek azok?

Bír-e a mostani községi rendszer olyas feltételekkel? Ha bir, melyek azok?

Lehet-e munkát biztositani annak organisátioja nélkül? ha lehet, mikép? ha nem lehet, mikép organisálni, hogy a mostani körülményekkel — ahol 7/8 szegény 1/8 vagyonos — ellenkezőleg kezdje, és terjessze jótéteményeit.

Lehet-e munkaorganisátiót vagy biztositást a jelen korlátlan egyéni jog és konkurrentia mellett eszközleni, és mikép? Finis.

És ez az mit szined elébe azon őszinteséggel terjesztek, amely minden eljárásomat bélyegez, és amely ha az mondatna neki, hogy korán van, szinte megnyugodna, és mindenesetre valódi tisztelőd maradna. Isten veled.

Mészáros
m. k.

(O. L. 1848/49-es iratok. Szemere másolatok. 1849 I. 19—VIII. 5.)

158.

Kossuth Lajos — Taylor Zakariáshoz[1]

A magyar országgyűlés Magyarországot minden tartozékával együtt szabad, független európai államnak nyilvánította és száműzte trónjáról az álnok Habsburg Lotharingiai házat, mely minden emberi és isteni törvény ellenére nem rettent visza attól, hogy felidézzen és folytasson egy véres háborút azok kiirtásra, akik még ekkor is alattvalói voltak.

---

[3] fair play = becsületes játék; fair trial = becsületes állásfoglalás.
[1] Az Északamerikai Egyesült Államok elnöke.

Egyszersmind Kossuthot nevezte ki ideiglenes kormányzónak, s mint ilyen a végrehajtó hatalom fejének.

Abban a meggyőződésben, — írja a levél — hogy a világ valamennyi népének egyesülnie kell s különösen mivel kifejezésre akarja juttatni maga és egész népe nevében az Amerikai Egyesült Államok s annak feje irányában nagyrabecsülését, mellékelve a Függetlenségi Nyilatkozat egy példányát, kifejezésre juttatja békevágyát s azt, hogy egész nemzedéke a békét, a humanitást és a civilizációt akarja szolgálni.

Monsieur!

L'assemblée hongroise déclara la Hongrie avec toutes les parties et provinces y appartenantes état européen libre et indépendant, et déposa du trône, et bannit du pays la maison perfide de Habsburg-Lorraine, qui méprisant toutes les lois divines et humaines, n'a pas abhorré d'exciter, et de continuer une guerre cruelle pour extirper ceux, qui étaient alors encore ses sujets.

En même temps l'assemblée nationale me nomma Gouverneur président provisoire de l'état hongrois, et comme tel chef du pouvoir exécutif.

Obéissant à l'ordre de la nation, j'ai sais les reines du gouvernement. Convaincu, qu'un lieu commun doit unir toutes les nations du monde, et voulant exprimer en même temps l'estime, que moi même, et toute la nation hongroise nous avons pour la glorieuse nation des États Unis de l'Amérique du Nord, et pour son illustre Chef, je me hate de vous notifier ces événements, en y joignant la Déclaration: que moi même, et toute la nation hongroise, n'avons pas de désir plus ardent, que de maintenir la paix et l'amitié envers toutes les états, mais principalement avec la république des États Unis de l'Amérique du Nord, et de donner vers l'orient de l'Europe toutes les garanties, qui sont en notre pouvoire, pour maintenir la paix du monde et pour servir aux intérèts de l'humanité et de la civilisation, que la Nation americaine fut la première à représenter si glorieusement.[2]

Debreczen le 6 Mai 1849

Le Gouverneur Président de l'état hongrois

Louis Kossuth.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

[2] Az Északamerikai Egyesült Államok Függetlenségi Nyilatkozatában (1772) foglalt alkotmány a fejlődés azon szakaszában a leghaladóbb, legdemokratikusabb alkotmány.

Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez

Vipan értesülései szerint lord Palmerston hajlandó volna Oroszország ellen fellépni, de nem merészeli, mert az angolok általában nem támogatnák. — Most, hogy a közfigyelmet felkeltették, Magyarországnak állandóan a közönség szeme előtt kell lennie.

Birkbeck különböző cikkeket vár és a következő pontok kiemelését ajánlja:

1. A magyarok eredeti kérései igazságosak és mérsékeltek voltak.
2. A horvátok és szlávok sérelmeit túlozták és a megoldás, a békés kiegyezés már folyamatban volt.
3. A magyarok jelenlegi kérései mérsékeltek. Nem ragaszkodnak az óriási háborús károk megtérítéséhez, amit az osztrák betörés okozott. Bezzeg Ausztria saját kárai megtérítésére Piemonttól olyan összeget kér, amit ez az állam sohasem lesz képes megfizetni, hozzátéve még főerősségük megszállását — és az emberek mégis Ausztria mérsékletéről beszélnek.
4. Meg kell mutatni, hogy az orosz beavatkozás szöges ellentétben áll a nemzetközi joggal. Nem is az uralkodó kérésére történt, mert Ausztria jelenlegi császárja nem királya Magyarországnak. Ferdinándot letették, mert nem akart esküjével ellentétben cselekedni.
5. Azt a tényt, hogy a magyar középosztály protestáns, hangsúlyozni kell, ellentétbe állítva toleranciájukat a horvát intoleranciával. Meg kell mutatni, hogy Guizot és lord Aberdeen az ultra katolikus és jezsuita párttal vannak összeköttetésben; ezek támogatták a svájci Sonderbund felkelését, meg kellene magyarázni ennek a pártnak az összeköttetését az osztrák kamarillával.

Vipan véleménye szerint, bizakodó hangú cikkeket kell elhelyezni a magyar erők létszámáról, felszereléséről.

Birchanger, 6 th May/49

Dear Pulszky

I received this morning a long letter from Birckbeck, impressing upon me the necessity of better Organization. In our present system a terrible quantity of time and labour is lost. Your running about to Newspaper Offices could be done just as well by a common messenger, while you might be better employed in writing or dictating Articles. I really believe we English are the only people who have a proper conception of the value of time.

If I received your articles already translated, or were written in a hand which I could easily read, it would save one process out of two, this would enable me, if necessary to do without Kemble whom I have a great deal of trouble in getting to set down to work of late.

Lord P. is very well disposed to act against Russia, but he dare not, from want of English support. It is necessary, *now that*

public attention is roused, to bring Hungary before the Public, perpetually.

I shall return to Bedford Place on Tuesday Evening I shall leave this place on Tuesday Morning after Post comes in some hours. If you send me some Mss, here (posted to morrow before 5) I can work at it here: if you post it before One o'clock on Tuesday to Bedford Place, I shall get it immediately on my return, and even if you should come out that evening I shall gain some hours of importance. As it is, the chances are that I have to sit up at night, in order to get things finished.

Birckbeck suggests various Articles.

The points to be made out are

1. That de Original Demands of the Hungarians were just and moderate.

2. That the grievances of the Croatians and Slavonians have been exaggerated, and were in course being redressed by peaceable means.

3. That the present demands of the Hungarians are moderate. They do not insist on indemnification for the immense losses, sustained by Hungary in consequence of Austrian aggression: whilst the Austrians demand from Piemont for *their* losses a sum which that state will never be able to pay, in addition to the occupation of its chief fortress — yet people talk about the moderation of Austria.

4. It would be shown that Russian Intervention in Hungary is *directly contrary to the principles of international law.* It is not called for by the Sovereign for the present Emperor of Austria is not the sovereign of Hungary — Ferdinand was deposed because he would not consent to act contrary to his oath.

In short on the Absolutist party (Lord Aberdeen and Russia) should be thrown the responsibility of the General European War which seems imminent — the consequent injury to commerce and our manufacturing population (for French and German trade will be injured): the loss of such a market as Hungary etc.

5. The fact that the middle classes of the Hungarians are Protestants might be dwelt upon and their tolerance contrasted with the intolerance of the Croatians. The Guizot and Lord Aberdeen should be connected whith the Ultra Catholic and Jesuit party which supported the Insurrection of the Sonderbund in Switzerland, and the connection of this Party with the Austrian Camarilla should be explained (This for the „Standard of Freedom" a Dissenting Paper).

So says Birkbeck — I dare say to-morrows Papers or todays

letters will bring something more about the entry of the Russians. I think a short Article (leader) for the Globe would be advisable.

„The Russians have entered on such a point: they will take so many days to come up with the Hungarian forces.

By that time the Hungarians will have annihilated Weldens Army and be ready to meet the Russians.

They will be able to oppose to them not less than . . . men

not les than .... pieces

of Artillery.

and by the time other Corps of Russians can follow, the Hungarians can oppose to them ....[1] men."

Yours,

D. J. Vipan.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

160.

Kazinczy Gáborné, Fáy Emma — Férjéhez, Kazinczy Gáborhoz[1]

Pest, május 6-án 1849.

Édes Gábor!

Szakadatlan ágyuzás közt irom ez egy pár sorból áló tudósitásomat, hogy mégis tudd, hogy élünk ezen borzadalmas egy pár éj után, harmadnapja hogy szakadatlan löveti Henczy Pestet,[2] a nappalaink még csak türhetők, mert akkor az elemmel is el van foglalva, de az éjszakák irtózatosak, egy éjet mindnyájan a házmesternénél tölténk, mert fent az ablakokat zuzta öszve, mivel az átelleni ház tetőjét surolta le, és igy a cserép az Otil abla-

1 Mindhárom kipontozás az eredetiben a számok számára lett kihagyva. Úgy látszik, Vipan elfelejtette beírni.

1 Ld. a 133. sz. levelet.

2 Budavár ostromát május 4-én kezdték meg Görgey csapatai. Noha Görgey biztosította Hentzit, hogy Pest felől nem fogja lövetni a várat, Hentzi, aki elsősorban pusztítani akart, napokon keresztül bombáztatja a fővárost.

kait töré össze, a mi ablakainkkal átelleni ház tetőt is csúnyául összetörte, szegény Baloghék félnek még nagyon, mert a nappali szobájokban pattant széjjel a gránát, mindent öszvetört, micsak benne volt, szerencsére, hogy sem maga sem gyermekei, bent nem voltak. Spiegel féle szomszéd házból mind kik ki nem menekülhettek ideje korán, a mi házunkhoz jöttek a pincékbe. Pedig mi magunk maradván Kláriékkal az egész háznál, csak úgy néztük a borzasztó de mégis szép látványu golyókat, hogy hogyan repültek az utcáinkon keresztül, mert ezen utcáknak volt leginkább szánva mivel hogy Kosuth lakott itt, ugymongyák boszuból, de szerencsénkre egy sem gyujtott még akkorig. Ellenben a mi ágyuink mán kétszer a várba jól belelőtt, úgy hogy egész éjen át égett: mondják hogy a mai nap leginkább fognak lövetni. Hiszem hogy ha eddig nem történt bajunk ez után is megőrzend az Isten. E percbe jött Henczynek egy plakátja melybe tudatja a pesti közönséggel hogy ő csak azért löveti a várost, mivel innét egy néhánszor lőttek, a Lánchid irányába, az alá ásott puskaporokra, mi merő hazugság, mert mi pestiek mitsem tudunk róla.[3]

Mi több még a népnek is erősen meg van tiltva csoportosulni, mert már edig is sok ártatlan lett áldozatja, a mi utcánkba is kettőnek hordá el a lábát, és egy asszonyt kettészakitott. Klári és Pirka is elejénte, mig Pestre csak egy nehányszor lőttek, ki mentek a kaszinóhoz nézni Miskával, hogy majd nézik hogy hogyan lövik a mieink Budát, egyszerre csak azt vették észre hogy a népre lőnek és mellettek tiz lépésre esett le a golyó; jöttek haza, azólta elveszték a bátorságot nézni, az utcák most siri csendüek mindenütt a néptül, csak itt ott lát az ember egy nehány einschpenigereket, kik ágynemüeket visznek a Duna partról kivándorlott nép után.

Most az én Istenem áldjon meg addig is mig újra tudósithatlak.

A lábbelieidet nem küldhetem mert nincsenek kész, e zavart időbe nem dolgoznak, a boltok is mindenütt zárvák. Még élelmiszereket is alig kapni, azt is roppant áron, minden felette megdrágult.

Sietek levelemmel, nehogy a rögtöni nagy ágyuzás miatt el

---

[3] Május 5-én jelent meg Hentzinek egy plakátja, melyben bombázását azzal indokolja, hogy „a budai várnak tegnapi megtámadtatása alkalmával Pestről ágyúlövések történtek a Lánchíd ellen, melyek közül mindjárt az első golyók a parti oszlopra estek". Ez azonban nem felel meg a valóságnak, a golyók nyomai világosan mutatják, hogy csak Budavárról lőttek.

ne küdhessem. Arthur kezeid csókolja, üzeni hogy ő is irt volna néked, de az ágyuzástól nem tud irni.

Szegény igen fél!

Ölel hived

Emmy

U. I. irj kérlek, hogy én is tuggyak mán rólad, mán oly rég semmit — — —

(Akadémia. Magy. Irod. Levelezés.)

161.

Perényi Zsigmond — Vukovics Sebőhöz

Tegnapi napon vett hivatalos fölszólittatásom következtében — habár őszintén megvallva, igen óhajtottam volna, hogy e választás ne engem találjon — nem késem ezennel készségemet kijelenteni, a Földváry Lajos ügyében[1] itélendő vegyes bizottmány elnöksége elvállalására, tisztelettel kérvén minister urat, hogy rendelete folytán a helybeli térparancsnokságot — ha még meg nem történt volna — utasitani s egyszersmind ebbeli müködésem megkezdésére netalán meglévő adatokat velem közleni méltóztassék.

Debreczen majus 6. 849.

Perényi Sigmond.

(Borsod-Miskolci Múzeum.)

[1] 1849 február 12-én a vár vezényletét vivő áruló tisztek megalkuvó magatartása következtében Eszék vára, az őt körülvevő Burich csapatai előtt megadta magát. Kossuth elrendelte a vár feladásánál jelen volt valamennyi tiszt vád alá helyezését. A közvélemény is élesen szembefordult a vár egyik parancsnokával, Földváry Lajossal, aki egészen a szabadságharc bukásáig nem tudta magát az árulás vádja alól tisztázni.

162.

Nagy Zsigmond — Wodianer Sámuelhez

Bánkut, Május 6. 849.

Tekintetes Ur!

Örömmel halván Pest felszabadultát, azonnal sietek a bánkutai körülményekről tudósitani.

Az bánkutiak a legnagyobb megátalkodottsággal a megyei tisztviselők parancsolataira mit sem ügyelve; egyre erőszakoskodnak, kerületi szolgabiró és esküttt urak már a faluba sem mernek menni. Az urasági szántóföldeket, nagyobb részint mind elfoglalták, s bevetették, csak keveset adhaték ki pénzért, mert ha mai nap ki adtam, már holnap kiverték belőle, a rég kibecsültek, magoktól el mentek, el szököttek, most jobbadán mind visszaszivárognak, volt házaikat erőszakkal elfoglalják, a benne lakókat kiverik; éjjelenkint huszan-harmincan öszveverődve lovaikkal az urasági kaszálókat bitorolják, csőszeinket fel se veszik, kigunyolják, szóval a legnagyobb rakoncátlankodásokat követik el.[1] Nagyobb vigyázat okáért most Szent György napkor egy ujj csöszt is fogadtam, de lehetetlen vélek birni. A faluba se biró, se jegyző nincs; mert szolgabiró ur más birót, egy becsületes ember helyettesitett, a község el nem fogadta, jegyzőt pedig — Káposztai letétetvén, Zsigmondfi le mondván, nem kapnak. Szolgabiró ur semmiképpen nem bir vélek, és nem is fog birni senki másképpen, mint katonai erővel.

Az apátza-bánkutiakkal szinte meg vagyunk akadva, mult Április hó 23án szolgabiróilag megintettek bennünket, bálfákért és hatzurákért, még az nap Szegál ur tudósitott, hogy Békésen van bálfa és hatzura; én azonnal, rögtön felszólitottam őket, hogy a szerződés 3ik pontja értelmében menjenek érte, akkor meg azzal álltak elől hogy a bé bálozás határnapja elmult, ezekkel is bonyolódásba vagyunk, számadásra mai napig sem jöttek, többszöri felszóllitásaim után is. Folyó hó 7én jönnek ki szolgabiró, esküttt és Kádas fiscalis urak, a midőn Korányi Herman Ur is jelen lészen, elintézendők, ha lehettséges lészen a vélek való bajt.

---

[1] Noha a parasztság 1848 őszétől lelkesen részt vesz a szabadságharcban, s jogos követeléseit legtöbb helyen fölfüggeszti, mégis egyes vidékeken, így Arad környékén is, 1849 tavaszán ismét előfordulnak földfoglalások. A parasztság u. i. miután törvényes úton nem sikerült az 1848-as törvényektől remélt minimális jogok biztosítása — ott, ahol a helyzet elviselhetetlen volt — maga próbált a földesúri önkénnyel szemben legalapvetőbb életlehetőségeinek érvényt szerezni.

Ezen zavart világba a pénztári kivonatokat mult év november hava ólta, ugy a magtárit is fel nem küldhetém: hanem adandó közelebbi alkalommal azonnal felküldöm. Az újtermésig szükséges gabona illetményeket kivonva, marad még a magtárba

Kéttzer buza	59 1/4
Igen fümagos buza	11 2/4
Árpa	522 2/4
jó kukorica, a mult évi termés is le morzsoltatván öszvesen . . .	348
romlott harmadévi kukorica	97 1/4

A buzának ára Gyulai-piacon 6 vf, 30 f — 7 vf.
Árpának . . . . . 4 vf.
Kukoricának . . . . . 4 vf. 30 f.

Itt helyben is azon az áron alkalmasint meg veszik, ha méltóztatik parancsolni, eladhatom.

Melyek tudatása mellett illő tisztelettel vagyok Tekintetes Urnak

alázatos szolgája

Nagy
tiszt

U. i. Mult március hó 23án Kornis Károly kormánybiztos — Biró Albert, kiss-jenői ügyvéd, Zacher János ugyanazon uradalmi mérnök és Babó Imre kerületi szolgabiró urak, itt nállam meg jelentek azon nyilatkozattal, hogy adandó alkalommal, tudatnám tekintetes Urral, hogy a nádori család[2] javait, igy Bánkutát is az álladalom maga részére el foglalván; többé a haszonbért ne a nádori család kezében, hanem egyenesen a kiss-jenői, mint már álladalomi pénztárba méltóztasson fizetni.

mint fellyebb

Nagy
tiszt

(O. L. 1848/49-es iratok.)

---

[2] Kossuth még január 4-én István nádor vagyonával, ezüstjével kapcsolatban úgy nyilatkozik, hogy lehet, hogy „simpliciter a nemzet sajátjává leend", de lehet, hogy idővel visszaszolgáltatják neki s csak márciusban, amikor már a sorozatos árulások elvileg vetik fel a kérdést, került sor a tényleges konfiskálásra.

163.

Bulyovszky Gyula — Feleségéhez, Szilágyi Lilához[1]

Debreczen, Majus 6-n délután 2 óra.

Édes kedves Feleségem!

Éppen most kezd itt szárnyra kapni azon hir, hogy Henzi Pestet bombáztatja,[2] — hidd meg angyalom — ha igaz — Henzi uram golyója szivemet nem kevésbbé döbbenti meg, mint a Dunasoron álló házak ablaküvegeit. Megrezzen bennem a lélek azon tudatra hogy egyetlen kincsem — nőm — ez ijedelmeknek oly közel kitéve van, és viszont magasztosít az a tudat, hogyha már én távol tartatom harczunk dicsőségétől,[3] legalább te *mint lelkemnek jobb fele* osztakozol abban, nem fegyverrel ugyan, mely férfi kezét illeti, hanem szived titkos buzgalmával mi a legtisztább ima isten előtt ki nemzetek felett mindenhatóságával örködik.

Irj kérlek mielébb!

Mit irjak, vagy mit ne irjak? leirjam-e mindazt mi forró lelkembül tollam alá igyekszik, — igen! oly véghetetlen sok az és mi kevés?

Szeretlek!

Mit irjak még ezentul, — van-e még több mondani valóm.

Magamrul irjak? — hát vagyok-e *én* még miután te elmentél?

Napjaim unalmasok, ha mulatom magamat, akkor nem Debreczenben vagyok, hanem nálad kószál képzeletem.

Ebédjeim szemre jobbak, de nincs Lilus — nincs étvágy!

Daraboddal elmulathatnám magamat, de hidd meg rosszul ütne ki az egész ha most elővenném, soraidat melyek már — mert *régen irád,* legalább *nekem rég* — megszáradtak, könnyeimmel ujra föláztatám, hogy friss irásnak tessenek, mintha kezed csak most lebbent volna le rólok. Igy pedig alkalmasint szomorujátékká igazitanám a vigjátékot.

Szobám oly sötét, holott eddig az ablakot soha nem kerestem, szemeid lelkembe oly tündérien világítottak, kellett-e ennél nekem más világitás — de most . . . . . merre járjak hol keresselek!

Dobozinéval már több izben találkoztam az utczán, ha te itt

---

[1] Ld.: 40. sz. levelet.

[2] Ld.: 160. sz. levél 2. jegyzetét.

[3] Bulyovszky a belügyminisztériumban mint fogalmazó teljesített szolgálatot.

lettél volna, megtörténhetett volna, hogy udvariasságbul megszóllitom, de távol vagy, a rágalom nyelve ott könnyebben elferdithetné a tényt, azért nem tevém, kötelességem szivedet, mely — hiszem — ugyis vérzik, minden tövistül megóvni.

Az Áprilhavi gage-t kiadta pénzügyminister,[4] hej de sok fáradságomba került, azonban azt hiszem ez alkalommal nem csak az én fáradozásom, hanem az is segitett, miszerint Schodelnének is eszibe jutott, hogy bizony csak eb a ki rátartja, a *kis radical*[5] ugyse minister, vegyük ki a 4 hónapi járandóságot egyszerre, azt a kis pénzt, ugyse több 2500 pengőnél, jobb a semminél, és *ugy tett miként beszélle* — — és bizony a mi documentumunkat (értem a Ráday iratot) emberségesen fölhasználta ő a maga malmára — és bizony succedált a muntliszt...

A Jókainé, Édes -s Kovácsné féle pénzeket ma Farkasnak[6] átadom, noha nem tudom lesz e embere, ki fölszállitsa, miután már Zeyk[7] rendőr-chef.

Vettem kalapot is fehéret — fekete tollal, s fekete szallaggal, motto: *életra halálra!* — magam puczoltam, alig kezdtem el már 6 van, ugyan olyan, — ez ugyan nem érdem — csak furcsa! Kimélem, hogy te is még épen lásd, és megcsókolj!!

Levelemet kaptad-e? Mocsári vitte, — kár lenne nem olvasnod, hisz számodra termesztem lelkem virágait!

Oh én irnék neked végtelenül, tollam ugy repül a papiroson, és mégis mennyire elhaggyák érzéseim szárnyalási.

Ugy tetszik nekem mintha a levél melyet hozzád irok kocsi lenne, mely a városba megy, s érzéseim, gondolataim, képzelmeim, megannyi apró gyermekek, mindegyik kapaszkodik, mind el akar menni, — s úgy fáj a választás, hogy egyiket vagy másikat hon kell hagyni... S mondom nekik: türelem édeseim, nemsokára ismét megyünk.

Csókolnálak

Tiszteld őket, kik most e perczben eszembe nem jutnak

Gyulád

(O. Sz. K. Levelestár)

---

[4] A Honvédelmi Bizottmány ugyan januárban olyan határozatot hozott, hogy a színészeknek az egyidejűleg kiutalt 2 havi gázsin kívül a, bár kényszerű, szünet alatt fizetést nem ad, mégis legnagyobb részük az egész debreceni időszak alatt húzta a fizetését.

[5] Nyilván Madarász László. (Ld.: 140. sz. levél 4. jegyzetét.)

[6] Farkas János.

[7] Mikor a békepártnak sikerül Madarászt hazug vádjával lehetetlenné tenni (Ld.: 140. sz. levél 4. jegyzetét), átmenetileg Zeyk Károly, a rendőrség rangidős tagja veszi át Madarász hatáskörét.

Noisser Richard — Anyjához

Néhány napot Pesten tölt, hogy intézkedéseket tegyen jövője érdekében, amelyet ragyogónak és kellemesnek akar kialakítani, azután rövid időre hazamegy. — Az ágyúzás, ha gyengébben is, folytatódik. Holnap vagy holnapután lesz a nagy roham Buda ellen. Előző nap Kmety Ignác nyilvános kihallgatásán volt, világ csodája lesz, ha az akasztófától megmenekül, de gyalázatosan is viselkedett. Ha a családja segíteni akar, siessen, mert aztán már késő lesz.

Mire levelét megkapják, talán már útban lesz Győr felé. Nehezen viseli el az elszakadást családjától.

A Városligetben kb. 20.000 ember táborozik a Teréz- és Lipótvárosból, mert a várból főként ezeket a városrészeket lövik. A nagy Kristóf ház, a harmincadhivatal, de főként a Király-utca sokat szenvedett. Mondják meg Windisch Toninak, hogy a magyar ágyúk már nem úgy lőnek, hogy: bim-bim, hanem bum-bum, ő majd megérti ezt, „az igaz ügy győzött és Isten ledöntötte a tirannus fajzatot. Éljen Kossuth! Éljen a szabad Magyarország!"

Meine liebe, gute, goldene, einzige Mutter!

Seit Freitag Abends 5½ Uhr bin ich in Pesth — Ich bin vollkommen gesund und hoffe dasselbe van Euch Allen! Einige Vorkehrungen wegen meiner Zukunft — die ich mich möglichst brillant und angenehm gestalten will — nötigt mich noch ein paar [Tage] hier zu verweilen, aber in den Augenblicken als ich damit zu einem Ende komme hält mich kein Herrgott auf und ich komme wenn auch nur auf kurze Zeit hinauf. Das Bombardement dauert — wenn auch etwas schwächer als am Freitag — noch immer fort.[1] — Morgen oder Übermorgen geschieht der grosse Sturm auf Ofen — Gestern war ich bei der öffentlichen Inquisition des Kmety Nazi[2] — es müssten Weltwunder geschehen wenn er dem Galgen entrinnt, er hat sich aber auch schändlich benommen. Kann sich seine Familie auf's Bitten verlegen so möge sie es bald thun sonst ist es zu spät.

Meine hiesigen Bekannten gratulieren mir zu meinem guten Aussehen — ich bin zwar nicht dick aber auch nicht fett, nun Du sollst urtheilen was an der Sache ist — bis Du diesen Brief bekommst bin ich vielleicht schon auf dem Wege nach Raab, so lange ich lebe ist mir eine Trennung von Euch noch nie so schmerzlich und schwer gefallen wie die jetzige.

---

1 Ld.: 160. sz. levél 2. jegyzetét.

2 Kmetty Ignác ellen kémkedés és hazaárulás miatt folyt eljárás, a vádak rábizonyultak s ezért felakasztották.

Im Stadtwäldchen bivouaquiren beiläutig 20000 Menschen aus der Theresien und Leopoldstadt weil man aus der Festung hauptsächlich auf diese Stadttheile schiesst. Das Haus zum grossen Christoph, das Dreissigstamt, aber besonders die Königsgasse haben sehr viel gelitten. Sage dem Windisch Toni dass die ungarischen Kanonen nicht mehr bim-bim — sondern BUM-BUM schiessen, er wird diesen Spass schon verstehen.

Deinen lieben Brief von 2t April habe ich sammt anderen 2 Schreiben an Dir Fanni ddto 29 Januar richtig am 28 April erhalten, alle 3 tragen den Pesther Poststempel vom 25 Januar. Deine Befürchtungen haben sich Gott sei Dank ungegründet bewiesen, die gerechte Sache hat gesiegt, Gott war mit uns und hat die Tirannenbrut gestürzt.

Éljen Kossuth! — Hoch das freie Ungarn!!! Tausendmal küsse ich Euch Alle — meine kleinen tulipán, mágvirág auch

Richard

Pest Montag ich glaube am 6 oder 7. Mai [7.] Nachmittag 2 Uhr.

(O. Sz. K. Levelestár.)

165.

Teleki László — Pulszky Ferenchez [1]

Kedves barátom!

Sietve irok, mert épen most expediálom Splényi instructioját és igen nervosus vagyok és kifogytam időmből. Az általad igért ajánló levelek Splényi számára végre csakugyan *nem* érkeztek meg. Már Marseilletől is megkértük, ügyekezz legalább azon, hogy Konstantinápolyban kapja meg. Az orosz interventióról irt kis brochurömet,[2] melyet hetenként folytatni szándékozom, Szarvady által neked megküldettem, jó volna talán az angol hirlapok valamelyikébe fölvetetni. Mit utolsó leveledben említél a magyar és idegen faju vezérekre nézve seregeinkben, nem gondolnám célszerünek hirlapokban közölni, mert mentül inkább hiszik, hogy a különféle fajok velünk egyesültek, annál nagyobb véleménnyel lesznek itten az emberek helyzetünk fontossága és hatalmunk befolyása iránt. E véleményt most gyöngiteni nem volna czélszerü. Azonkivül a szláv hiuságra is tekintettel kell

[1] Ld.: Bevezetés. 6. l.
[2] Ld.: 149. sz. levél 7. jegyzetét.

lennünk. Angolhon, ugy hiszem, mit sem teszen az orosz interventio irányában, csak beszél. Ha az oroszokat megverjük akkor aztán nem lessz rájuk szükségünk. Frankhon e tekintetben mit teend nem tudom, annyi bizonyos, hogy dolgainkkal foglalkozik, de tőlle nem várhatni erélyes lépést.[3] Isten veled kedves barátom. Irataid Sanfordnál vannak, majd átveszem, eddig nem volt időm. Bocsánatot hogy illy roppant európai események közepette egypár napig ez iratokról megtudék feledkezni.

Az ausztriai ház ellen ki mondott déchéancenak[4] itt minden pártra jó hatása volt. Az orosz interventio után e lépést mindenki természetesnek találja.[5]

Isten veled. Hived

Teleki

Páris Május 7-ikén.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés. Megj. Pulszky: Életem és korom. I. 473.)

166.

Rakodczay Pál — Fischer Ignáchoz

Győr, 849. május hava 7 kén.

A legtisztább testvéri szeretettel üdvözöllek benneteket kedves testvéreim

Ignácz és Andor.

Tudom soraim váratlanok. Azonban hosszu elbeszélést ez uttal sem várjatok, egy az, hogy időm sincs, más az hogy bár mennyit is irnék most, csak igen hiányos töredéke lenne annak mit különben irhatnék.

Röviden csak azt emlitem meg hogy szabadsági szent harczainkban sokszor néztem férfias határozottsággal — lelki nyu-

---

[3] Ld.: 183., 184. és 185. sz. leveleket és a vonatkozó jegyzeteket.

[4] Függetlenségi Nyilatkozat.

[5] A külföld hivatalosan csak május elején értesült a Függetlenségi Nyilatkozatról. Érdekes, hogy míg a hazai s talán a külföldi reakció is igyekezett úgy feltüntetni a dolgot, mintha a cári intervenció az elszakadás következménye lett volna, addig Párizsban már sokkal korábban befejezett ténynek tekintették a beavatkozást és éppen megfordítva a függetlenség kimondását tekintették az intervenció következményének. Megemlítendő még hogy Londonban a konzervatív monarchikus érzelmű angol közvélemény, amint azt Pulszky is említi, (Életem és korom II. k. 452. l.) — noha nagy jelentőséget nem tulajdonított neki — nem vette jó néven a deklarációt.

galom s tiszta öntudattal a halál szeme közé. Erősen hiszem nem öntetett eddig golyó mely engem találhatna. S kérdem mi az élet?!

Elválásunk óta sokat próbáltam, össze jártam Tolnát Baranyát, a mint a magyar ember szokta magát kifejezni, némely csekélységeket kivéve mindég egészséges valék, sőt egészségesebb mint tudományok buvárkodásai között, testem mint a vas.

Jelen soraim Andor öcsémnek is szólnak, akinek hollétét bár nem tudom, azon esetre ha nem leendne Pesten, tudasd vele jelen levelem rövid tartalmát, s üdvözöld nevemben őt, azon izenettel hogy gyakran elmélkedésem tárgya. Egyuttal fölkérlek szíveskedjed gondnokomat létem felől értesiteni fiui tiszteletem mellett.

Harcz járatunkban majd csak nem ismerőseim mindegyikét meglátogattam, Berkóékkal is megismerkedtem, Guszti bátyádal több izben valék.

Husvét napjait Pesthez közel töltöttük, utánna való napokban Fót körül két napig recognozciroztunk, ágyuinkat hallhattátok dörgeni, láthattátok hogy a magyar hadsereg nem semittetett meg hanem él!

Budát talán jelenlegis ostromolják katonáink, nekünk győznünk kell!

Isten veletek
testvértek
Ray Pál

(O. Sz. K. Quart. Hung. 2191.)

167.

Németh Ignác — Irinyi Alberthez

Szegeden, Majus hó 7en, 849.

Bizodalmas és Nagyon tisztelt Örnagy Ur!

Nagy Kegyü jó akaró Uram!

Kegyes engedelmével vagyok bátor miszerint kezem állapottya felől tudositom. Istennek ezer hála igen szépen kezd gyógyulni, és amint a várbeli fő orvos ur, aki kurálja kezemet nyilatkozik felőle, 14 napok mulva bé fog gyógyulni, csak a mindenhatót azon kérem szüntelen, hogy csak annyi erőt engedjen kezemnek, hogy a kantár szárokat tarthassam véle, mert igen roszszul esne, miután már tiz esztendő capitulatiómat kitöltöt-

tem, és most kellene gyalog járni, pedig katona akarok lenni holtig, mert arra születtem semmire egyébre.

Bizodalmam senkibe sincs Tisztelt Őrnagy Uron kivül, de itt mind kegyes atyámat azon 89 éves öreget találom fel. Azért kérem a legmélyebb alázatossággal mind kegyes öreg atyám helyett atyám, és ne felejtkezzen a mindenkor hódoló fiárul.

Mihelest annyit meg tudok bizonyosan, hogy még huszár lehetek vagy nem? — azonnal leszek oly bátor, és fogom tudósittatni. Miután további jó szivüségében ajánlom magamat vagyok és maradok

Bizodalmas Őrnagy Urnak

Legalázatossabb és köteles Szolgája

Németh Ignátz
Őr mester.

(O. L. 1848/49-es iratok.)

168.

Vécsey Károly — Klapka Györgyhöz

Gratulál új, fontos állásához. Örül, hogy a hadsereget olyan férfi vezeti, akinek kitűnő teljesítményeit mindenki elismeri.

Bocsásson meg, hogy magánúton fordul hozzá a vizsgáló bizottság ügyében, de ilyen rágalmaknál az igazsághoz való jog is elvész. Bem altábornagy intrikákkal el akarja tőle téríteni a csapatait és azokat fokozatosan magához vonni, úgyhogy végül mint hadtestparancsnokot majd csak néhányszáz nemzetőr fogja körülvenni, és az Arad előtt a legnagyobb erőfeszítéssel szerzett előnyöket is elveszti. — Intrikus tehetségének legszebb bizonyítékát akkor adta, amikor előző hó 23-án az *első* felhívásra küldönccel küldött biztosítás, hogy Vécsey a lehető legnagyobb mértékben támogatja, még nem volt a kezében, de tábori újságjában, a hivatalos rovatban, már rágalmazta Vécseyt. Továbbá: Villám alezredest, a hozzá való szökése után néhány órával ezredessé nevezte ki, nem a harcmezőn, hanem az intrikus kabinettben. Vécsey természetesnek is találja, hogy minden csapat keresi az ürügyet, hogy hozzá állhasson, mert Bem mindenkit előléptet, kiváltképen olyanokat, akik mint Petőfi (az itt ünnepelt költő) inkább nyugdíjazásukat vagy elbocsátásukat várhatnák.

Vécseynek az a kérése, hogy hadtestének csapatait összefüggően, az ő közvetlen parancsnoksága alatt állítsák vissza. Ha Bemnek kevés a csapata, jelöljön meg Vécseynek nagyobb ellenőrzési területet, de nem szükséges, hogy az innenső oldalon lévő egyes zászlóaljak Temesvár ellenkező oldalán Bem csapatai között, az ő közvetlen parancsnoksága alatt álljanak.

Schätzbarster Freund!

Indem ich mich beeile, Dir zu Deiner neuen so Einflussreichen wichtigen Landes Stelle,[1] meine vielfältigen Glückwünsche ausdrücken, bin ich, und wir alle so angenehm und freudig hierüber überrascht, unser Armée-Ruder in den Händen eines Mannes zu sehen — dessen ausgezeichnete Leistungen, zur Allgemeinen Anerkennung, so rühmlich Vorangegangen!

Entschuldige lieber Freund, wenn ich im privaten Wege, auf Deine gerechte Einleitung, Bezugs der beim Kriegs Ministerium angesuchten Untersuchungs Commission anspreche, indem bei solch Verläumderischen Anklagen jedes Recht auf Wahrheit, verloren gehen muss.! F M L Bem trachtet mir durch lauter Intriguen die Truppen abwendig zu machen[2] — und nach und nach an sich zu ziehen, so dass ich mich noch zuletzt als Corps-Commandant, von einigen hundert National Garden umgeben, und der bis her mit grösster Anstrengung, vor der Festung Arad erlangten Vortheile, verlustig gemacht sehen werde. Den schönsten Beweis seines Intrigen Talents gab er hierdurch zu erkennen, dass er noch am 23.t v.M. die Zusicherung meiner möglichsten Unterstützung durch den Courir, auf seine *erste* Aufforderung, noch nicht in Händen hatte — als er mich schon in seinem Feldblatte, in der amtlichen Rubrique — auf eine seiner würdigen Art verläumdete[3] ferner dass er den Oberstleutnant Villam den er gar nicht kannte, in einigen Stunden nach seiner Desertion zu ihm — aus Gott weiss welcher Vollmacht — zum Obersten, nicht am Schlacht-Felde, sondern im Intrigen Cabinette ernannte. Ich finde es auch natürlich, dass allen Truppen nichts erwünschteres vorkommen kann, als wenn sich ihnen nur irgend ein plausibler Vorwand, zu ihm stehen zu dürfen, darbiethet, denn Bem befördert alles in Waffen und vorzugsweise

---

[1] Klapka május 3-án ideiglenesen átveszi a Buda ostrománál nélkülözhetetlen Görgey helyetteseként a hadügyminiszteri tárcát.

[2] Bem tábornok április 19-én Lugosról nyílt rendeletet küld a közvetlenül Vécsey parancsnoksága alatt álló Villám alezredesnek, ki az 5. hadtesttel Radnán állott, valamint magának az Aradot ostromló Vécseynek, hogy hozzá siessenek. Villám engedelmeskedik is, Vécsey azonban nem hajlandó e parancsnak — azzal a formális ürüggyel, hogy Bem neki nem feljebbvalója — engedelmeskedni s ezzel a magatartásával a temesvári helyőrség nagy részének a vártól való elvágását és elfogását hiúsította meg.

[3] A Honvéd 104. számában, április 28-án jelent meg Petőfi fordításában Bem levele Kossuthhoz, melyben Vécseyt, engedetlensége miatt, Bem bevádolja. Bem és Vécsey között ettől kezdve a rossz viszony élesedik és állandósul, annak ellenére, hogy néhány nap múlva, Kossuth kívánságára, Bem a levél tartalmát egy O-Orsován május 16-án kelt nyilatkozatában visszavonta, mivel az „félreértéseken alapult".

solche, die à la Petöffy (der hier gef. Dichter) ihre Quittirung oder Entsetzung zu gewärtigen hätten!!![4]

Ich bitte Dich daher, mein lieber Freund, vor Allem, dass die Truppen meines Corps im Zusammenhange, unter meinem unmittelbarem Befehle, zurückgestellt werden, denn hat Bem selbst wenig Truppen, so soll er mir eine grössere Bewachungslinie anweisen, aber nothwendig ist es nicht, dass die diesseitigen einzelnen Batallione, auf der entgegengesetzten Seite von Temesvár, mitten und zwischen seinen Truppen, unter seinen unmittelbaren Befehlen stehen! Mich Deiner Güte und freundschaftlichen Gefühlen empfehlend, verbleibe ich, wie immer Dein aufrichtiger

Freund

Gr. Vécsey General.

Ortzidorf am 7. May 1849.

(O. L. 1848/49-es iratok.)

169.

Kalas Zsigmond — Ismeretlenhez

Pest május 8. 1849

Nagyságos uram!

Mult héten Klein Jakab által küldött levelemet ugy hiszem méltóztatott venni, melyben a biai dolgokrul s a gyapjuról megtettem tudósitásomat, s a tiszttartó két rendbeli s nálam alkalomra sokáig várt levelét is elküldöttem. Azóta Hentzi német generál s budai várparancsnok Pestet folyvást löveti, ugyhogy egy nap sincs melyben Pestre ha nem mindig bombák legalább 12—24 fontos golyók ne repülnének.[1] A mult hét végi erős ágyuztatás hire ugy vélem eljutott már a nagyságos urékhoz is, mely egyhuzomban csaknem 24 óráig tartott, azután csak néha néha jött egy-két lövés Pestre, hanem ma reggeli 4 és $^3/_4$ órakor oly hevesen bombardiroztatta Hentzi Pestet, hogy egy pár órai müve tizszer annyi romlást okozott, mint az addig történt lövések. Ma reggel a kitett időben engemet is a házunkba s fekvőhelyemhez

[4] Klapka felelősségre vonta Petőfit a fenti levél közléséért s az ebből származó vita hatása alatt irta meg Petőfi május első napjaiban „Egy goromba tábornokhoz" c. költeményét.

[1] Ld.: 160. sz. levél 2. jegyzetét.

nem több mint 20 lépésnyire beütött nagy bomba szétpattanása ugrasztott fel ágyamból, és az ezáltal okozott gyulladás egy pár óra alatt a nagy Trattner—Károlyi ház[2] egész tetejét semmivé tette. Az égő tetőt nem merte oltani senki, mert a bomba, kartács és golyó az egész égés alatt ugy hullott körültünk s fejünk felett s alattunk mint a záporeső. Egy másik bomba még közelébb esett le énhozzám a szomszéd ház udvarára, egy 24 fontos golyó pedig a házunkat felgyujtó bomba előtt csak egy perccel egy az udvarunkból nyiló földszinti bolt ajtaja felett furta keresztül a falat, a vármegyeházába 5 bomba esett, kettő gyujtott, de eloltatott. A Sas[3] felől hozzánk vezető kis utcába, a Hatvani utcába,[4] az Uri utcába[5] mihozzánk mind igen közel szinte temérdek bomba, kartács és golyó hullott, de csak mi magunk vagyunk egész Pesten az elsők kik megégtünk. A dunaparti szép házak igen sokat szenvedtek, a német szinháznak tavaly országgyülés helyéül szolgáló s Dunapartra néző homlokzata, s a szép nagy oszlopok melyek tetőtül talpig lelövöldöztetve fekszenek, igen szomoritó látványt adnak az embernek, a Nákó ház[6] is igen össze van lyuggatva a Fejér-hajóba[7] ma reggel beütött igen nagy bomba 10 percig pihent a 3-ik számu szobában szép csendesen s csak azután pattant szét és öszve is zúzott mindent s az ablakot kiszaggatva törte ki magát az utcára. Ma délelőtt még égett leomlott háztetőnk, mikor a gyapjumagazin kulcscsal elszaladtam a gyapjut megnézni, és ott mit találok!? A mi 3-ik szám alatti magazinunkat a gyapjuval együtt épségben, Festetics Leó[8] grófnak a 4-ik számu s a miénktől csak egy fal által választott magazin felett levő szállását pedig, különösen 4 szobáját minden butorával teljesen összezuzva. Igy mint énhozzám magamhoz, ugy a gyapjuhoz is igen de igen közel járt a bomba, s különös szerencse, hogy mind én, mind gyapjus magazinunk épségben maradtunk. Az én 2-ik emeleti szobám nem égett ugyan le még, de minthogy a harmadik emeleti stockaturák már sok helyen égnek, s oltani nincs kinek, nem tudom, ha nem ég e még be, kevés holmicskémből amit tudtam s birtam, különösen az iratokat

---

2 A Trattner—Károlyi-ház a Hatvani utcában (ma Kossuth Lajos utcában) volt. A mai Petőfi Sándor utca sarkán a ház ma is áll.

3 Az Arany Sas híres szálloda az Ujvilág (ma Semmelweis) utcában.

4 Hatvani utca ma Kossuth Lajos utca.

5 Uri utca a mai Kecskeméti, Egyetem és Petőfi Sándor utca.

6 Nákó-ház az egykori „Hét választó fejedelemhez" cimzett vendégfogadó épülete, melyet 1840-ben Hild József Nákó Sándor részére átépített. (Ma Váci-utca 9. sz.)

7 Fehér hajó fogadó a Szervita tér és a Hajó utca összeszögelésénél.

8 Fesztetics Leóra ld.: II. k. 211. sz levél 1. jegyzetét.

lehordtam magam a körültem szakadatlanul hulló bombák s kartácsok és golyók közt is, de az iratokat kivéve, egyebem csak ugy fekszik széllyel imitt amott a lépcsőkön és kapu alatt. Szomoru dolog hogy az emberek, félvén a bombák, golyók s kartácsoktul, másnak még csak segiteni sem mernek.

Budavárát a magyarok mult pénteken megkezdvén ágyuzni,[9] két nap dolgoztak ugyan meglehetősen, ugyhogy azalatt, de azóta is már igen sok német tüzért ölt s sebesitett a magyar ágyu, darab idő óta azonban a magyar ágyuk igen elhallgattak és csak igen ritkán történik részökről lövés. Mint mondják most mindig a Komáromból érkezett várostromló nagy ágyukat állitják és az ostromot kevés idő mulva oly erővel kezdik meg, hogy a várba habár sok vérrel is, de rövid idő alatt bejut a magyar.

Tegnap estve Hentzi a budai tanács kéréseire egy órát engedett hogy a várból azon polgári egyének, kiknek tetszik kitakarodjanak, mintegy 5—6 százan ki is jöttek, de igen sok mások, a kijöhetési szabadságot meg sem tudhatván az idő rövidsége miatt, bent maradtak. Egy öreg ur jóismerősöm nekem is kimenekült, s azt mondja, hogy Hentzitől nemcsak a közkatonák, de még a tisztek is ugy vannak elhitetve a várban, hogy Jellasich segitségökre már Bián van, másfelől pedig Schlick jő 40 ezer emberrel, pedig mindebből egy szó sincs igaz, mert Jellasich Eszék felé ment el, felfelé pedig már Győrbül is rég kitakarodott a német. Most legujabb hir, hogy Wimpfent, ki Hentzinek segitségére akart jönni, Győrön tul a magyarok igen megverték.[10]

Mivel tul a Dunára menni nem lehet, Biárul mióta a német Pestet elhagyta, semmi bizonyost nem tudok, annyit mégis hallottam, hogy a német sereg nem igen ment arra, hanem Fejérvár felé, és hogy a német innen lett kivonulásakor már Bicskén a magyarok voltak, igy amazoknak nem is lehetett Bia felé menni.

Én mig Buda a némettől meg nem tisztittatik, már nem mozdulhatok Pestről, mert a magazin kulcsa nálam levén, ha tán annak falait s ajtajait szétrombolná a bomba, meg akarom a gyapjut menteni s más helyre hordatni. A gyapjunak azt mondják nem sokat árt a lövés.

Innen a belvárosbul már elfutott, aki csak szerit tehette, minthogy az első bombáztatás alkalmával igen sok emberélet is esett áldozatul. Akkor még a Terézia külvárosban is sokat ölt

---

9 Azaz május 5-én.

10 Ennek a hírnek semmi alapja sincs, hiszen éppen az volt a hiba, hogy az osztrák sereg visszavonulásának útját nyugat felé Görgei szabadon hagyta.

meg ágyában s lakásában a bomba, egy az asztalnál iró Márton József nevü ügyvédet is. Nekem hova futnom nem lévén, de nem is lehetvén, már ha egyedül is, csak itt maradok a leégett házban.

Az élelmiszerek, mivel Pestre nem minden ember mer jönni, nemcsak hogy igen kezdenek drágulni, de pénzért sem igen lehet kapni, még a vendégfogadókban sem mernek főzni, igy én tán még meg is fogok éhezni.

A méltóságos asszony kezeit csókolva tisztelettel maradok a nagyságos ur

alázatos szolgája
Kalas Zsigmond

(O. Sz. K. Levelestár.)

170.

Teleki László — Pulszky Ferenchez

Kedves Barátom!

Küldök neked a mai postával 50 példányt kis munkámból[1] ámbár nem hiszem, hogy 50 példány (különösen frank nyelven) hatással lehessen angolhonra. Munkám inkább a publicumhoz van intézve mint statusférfiakhoz, a tudósok belőlle mit sem tanulnak! Ha a hirlapok Angolhonban e munkának ismertetésével nem foglalkozandnak, ugy az 50 példánnyal célt nem érünk. A Blackwoodban megjelent czikknek igen kivánnám néhány példányait birni! Valamint te mit küldhetnél azon czikkekből mellyeket irtál (többek közt az osztrák alkotmányról[2] irtál) még pedig néhány példányokba. Igen szeretném! Honunkból nem érkezik levél. Hir terjed hogy a mieink Bécsben vannak.[3] Az olasz események Rómában interpellatiot vontak maguk után s a kormány minoritásban maradt.[4] Az elnök mind a mellett folytatni kivánja ezen reactionarius politicat s egy igen véres levele jelent meg a

---

[1] Ld.: 149. sz. levél 7. jegyzetét.
[2] Ld.: 82. sz. levél 2. jegyzetét.
[3] Ld.: 139. sz. levél 6. jegyzetét.
[4] Az olasz forradalmi erők leverésére létrejött római expedíciós sereg (Ld.: II. k. 15. sz. levél 19. jegyzetét), mely április 5-én Civitavecchiában partra szállt, május 8-án Rómát bombázni kezdte. A nemzetgyűlés, a „hegypárti" képviselők vezetésével tiltakozott ellene, mivel az alkotmány 5. §-a kimondja, hogy más nemzet szabadságmozgalmával szemben francia haderőt nem szabad mozgósítani.

hirlapokban Oudinothoz, mely ma nagy interpellatiokat vont maga után mellyek holnap folytattatni fognak.[5] A közvélemény mind inkább az elnök ellen fordul és ki tudja mi történik e napokban. Most érkezett hir Constantinapolyból, az orosz követ Grabbe ki a portát megkivánta nyerni türelemmel échouirozott s a porta erősebben áll mint valaha. Elküldtem Splényit[6] s épp most hallottam hogy Beöthy Constantinapolyba érkezett[7], jelentik épen hogy a magyar kormány egy futárt küldött hozzám, ki most Marseilleben van s mintegy 2 nap mulva itt lessz. Odillon Barrotval a miniszterelnökkel szóltam, pártunkon látszik lenni. Most, most kell tennünk. Il faut battre le fer tant qu'il est chaud.[8] Ne feledd el a *Coburg—Koháriakat*[9], *ez* magyarhonban popularis eszme s ott hol vagy használhat, én a Bonapartékat dolgozandom. Leveleidet vettem, de Splényi ajánló leveleit nem. Még ott lakom hol laktam, másodszor irom már. *Rieger* itt van Ausztriából, összeköttetésbe teend vele Czartorisky, ki épen itt volt.[10] A közvélemény igen foglalkozik az oroszokkal! Isten veled

Hived

Teleki.

Páris május 9-én.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

---

[5] Bonaparte a kormány hivatalos lapjában, a „Moniteur"-ben még aznap este levelet tett közzé Oudinothoz, melyben szerencsét kívánt neki s a „tollrágó parlamentáriusokkal szemben" mint a hadsereg hősét üdvözölte.

[6] Ld.: 128. sz. levél 1. jegyzetét.

[7] Ld.: 141. sz. levél 3. jegyzetét.

[8] Jelentése: addig üsd a vasat, míg meleg.

[9] Az 1827 óta honos Coburg-Koháry hercegi család Európa számos uralkodócsaládjával volt igen közeli rokoni kapcsolatban, így többek között Viktória angol királynővel, valamint Lajos Fülöppel is. Kossuth elgondolásaiban Viktóriának egyik fia, Arthur, valamint Fülöp Lajos unokaöccse, Aumale herceg is szerepelt mint királyjelölt.

[10] Rieger az osztrák birodalmi gyűlésben a szláv „nemzeti" érdekek egyik fő képviselője.

171.

Krizsány János — Walther Lászlóhoz

Pest. 1849. máj. 9.

Édes Barátom!

E hó 1sőjétől be fogva élem e gyászos napokat.[1] Hazám magasztos lelkü kormányában s Isten után tiszta érzetimbe bizva, várom, de eddig sikeretlen várom szabadulásomat. Előbbi helyzetemből ide a Rókusi fogházba hozattam tegnap 6 órakor estve. Ágyunk sat. eddig nincs. Ha még szerethetsz: a Jésusra kérlek, sürgesd vagy itélet elébei állitatásomat, vagy kezességrei ki bocsátásomat, mert egy pincébe, bár bilincstelen, soká nem élhetek! Látogattass meg Gyula vagy Béla által. Hasson szivedre utolsó kérésem.

Pesten fogságom 9ik napján 849 *néhai Papbácsi*

Levél tuloldalán:
éhséggel ne hagyj meghalni! esedezz értem és segits rajtam!!

(O. Sz. K. Levelestár.)

172.

Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez

Azt hiszi, hogy a tegnapi Kölnische Zeitung megfelelhet a valóságnak. Nem mintha az angol kormány valóban hajóhadat szándékoznék kiküldeni, de mert tényleg kemény hangon beszélt s talán meglesz az a hatása, megállítja a cári intervenciót. Úgy látszik azonban, az oroszok intrikálnak Londonban a jelenlegi kormány megbuktatására. Azt hiszi, hogy valami asszony, úgy lehet egy osztrák asszony keze van a dologban.

---

1 Krizsány János taksonyi plébánost az ellenség proklamációinak a szószékről való felolvasása, terjesztése, a magyar kormány intézkedései elleni izgatás miatt Pest visszafoglalása után hazaárulás vádjával letartóztatták és rögtönítélő hadi és polgári vegyes bíróság elé állították. A bíróság Krizsányt „halálbüntetésre érdemesnek" ítélte, de mivel a bírák véleménye nem volt egybehangzó, az ügyet rendes bírói eljárás elé utalták. Az ezzel kapcsolatos hosszas huzavona következtében — Budapest elvesztése miatt— ítélethozatalra valószínüleg nem került sor.

Bedford Pl.
10 May/49.
Thursday Morn.

Dear Pulszky

I believe the account in yesterdays Kölnische Zeitung Zweite Ausgabe (6) Berlin 6 May to be correct. Not that our Cabinet would have ventured really to send a fleet, but its language was pretty strong, and either that has its desired effect in putting a stop to Russian intervention or the Russians have found out that they will have enough to do at home.

I have heard some dark hints which I do not altogether understand. So much however, I think may be considered certain that the Russians have been intriguing here to upset the present Cabinet, or at any rate Lord P.[1] further I suspect that some woman, and probably some Austrian woman to be concerned in these intrigues. But this letter is only a guess on my part.

Yours

D. J Vipan

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

173.

Vadnay Lajos — Fiához, Vadnay Károlyhoz[1]

Édes fiam!

Mult hó 4ről irott leveledre válaszomat reménylem ezóta már vetted; a 29kéről költ tudósitásodat pedig tegnap kaptuk, s épen jókor mert Orczy János barátom holnap megy fiához Szigetre, s igy kedves alkalom nyilt véletlenül nemcsak értesithetni tégedet, hanem óhajaidat némileg teljesiteni is. Elmeneteled óta, sokon mentünk keresztül, Istennek hála szerencsésen. A német seregek immár háromszor szállották meg városunkat; de tetemes kárt rombolást vagy kegyetlenséget eddigelé el nem követtek. Élelmiszerekben, s bakancsokban kivetett sarc volt mindaz, a mi követeltetett. Két izben bevártam, de utolsó jövetelével magam is néhány hétre távozni kénytelenitettem; nem félelemből, hanem csupán azért hogy ollyatén valami szolgálat-tételre ne kényszeritsen, mi jó polgár és hazafi jellemére erőszakoltatás mellett is némi árnyékot vethetett volna. Aggodalommal hagytam

[1] Palmerston lord.

[1] Ld.: 125. sz. levél vonatkozó jegyzetét.

el magaméit. Leginkább jó anyádat s testvéredet féltettem, kiket Fazekas Józsi társaságában a háznál marasztottam. Különös áldás, és nagy szerencse, hogy anyád, ki egy puska látásától is annyira félt ez előtt, a lövés pedig gyakran szivdobogást idézett elő nála, most ugy megerősödött, hogy nemcsak az itt átvonult fegyveres seregek között bátran megfordult, hanem a szikszai ágyuzást[2] is a legnagyobb lelki éberséggel hallgatta, sőt mondhatni föl sem is vette. Általában, mióta hazánkat a közbaj, és különböző csapások sujtolják, férfiuhoz illő hősi lelkesedés és minden félelem vagy csüggedéstől ment bátorság szállotta meg. Tudva lesz talán előtted, hogy a ministerium ujra megalakult, s annak elnöke, s belügyminister egyszersmind Szemere Bertalan,[3] ki innét e napokban ment el hivatala megkezdése végett. Igéretet tőn, hogy Miskolczot rövid időn szabaddá teszi, mely a legközelebbi „Közlöny" szerint egyik vészbirósági kerület székhelyéül jelöltetett.[4] Hirlik, miszerint Eperjesről a kerületi táblát, s váltó-széket is ide fogják áttenni. De ez még nem bizonyos. Külügyminister lett, ki ideiglen a kereskedelmi ügyet is viendi gr. Batthyány Kázmér, Igazságügy: Vukovics Sebő; Közlekedési: Csányi László; Vallás és közoktatási: Horváth Mihály, volt csanádi püspök, a hires történész; Hadügy még nincs, közhiedelem, hogy Görgey Arthur leend, helyettes jelenleg Klapka György tábornok, ki már helyetteskint valósággal müködik is. Ezeket azért irom, mert nem tudom, hallottatok-e rólok. A hadjáratokról kevés bizonyost tudhatni, Vogel néhány héttel ezelőtt ismét Eperjesig benyomult.[5] Jelentékeny sereg küldetett ellene, s többek között az itt alakult — guerilla — védsereg is,[6] mintegy 700 főből álló, melynek kapitányai az ismeretes Egressy Gábor és Major József volt tanácsnok. Barczikay János is főhadnagy ezen seregnél. Néhány guerilla most hozott egy csapat tót foglyot szür kankóban és nadrágban, hihetőleg a Hurban megugratott seregéből. Nyomoru selejtes népség. Most halljuk, miszerint a Rozsnyóig nyomult Vogelféle sereget miéink Dobsinánál, legközelebb pedig Poprádnál a Szepességen erősen megverték az öreg, s itt közszeretetben álló Dembinszky vezérlete alatt, s némellyek szerint hadiszállása jelenleg már Szent-Miklóson, Liptó megyében

[2] A február közepén a Miskolc körül folyó harcok során Szikszón is voltak összecsapások.

[3] Ld.: 198. sz. levél 2. jegyzetét.

[4] A Közlöny május 8-án megjelent 99. számában van az új beosztása a vészbirósági kerületeknek. Ezek között Miskolc is szerepel. (Ld. még 53. sz. levél 3. jegyzetét.)

[5] Ld.: 148. sz. levél 3. jegyzetét.

[6] Ld.: 101. sz. levél 3. jegyzetét.

van; az ellenség pedig Árva s Trencsin megyéken át szándékozik ki vonulni. Komárom föl mentve az ostrom alól, s megtisztítva az ellenségtől, ott Guyon serege működik.[7] Környékünk egy idő óta egészen csendes, mintha béke volna, adná a Mindenható, hogy mielőbb az lenne, s a szegény nyomorgatott haza szabad és virágzó. Minden szem, és figyelem, most Budapesten függ. Buda egy hét óta a legkeményebb ostrom alatt van.[8] Az ott levő német sereg, száma nem tudatik, némellyek szerint 4000 főből álló, beszoritva s egészen körülvéve a miéink által, folyvást keményen ágyuztatik; de makacsul tartja magát. Görgey a Szent-Gellértről, s Sváb hegyről ágyuztatja iszonyuan a várost, melly némellyek szerint, kivált a várbeli része, jobbadán már romban hever; a várba szolgáló vizhajtó gép elromlott, hogy az ellenség vizhiány miatt is magát föladni kénytelen legyen, most azon törekednek, hogy hegyekből bevezető többi vezetékeket is elzárják. Közhiedelem, hogy az ellenség legyőzvén, s akkor, miként halljuk, Görgey előtt nincs többé kegyelem, annyival inkább, mivel a várbeli német sereg, mindjárt ágyuztatása megkezdésekor, nemhogy az ostromlókra lövetett volna, hanem Pestet kezdte ágyuztatni, hihetőleg azt gondolván, hogy mivel Pest a magyaroknak szembábja, igy azok fölhagynak Buda ostromlásával.[9] De ebben csalatkozott, mert az ostrom még mindig tüzesen foly. A német sereg, midőn Pestről Budára átvonult, a hajó hidat fölégette,[10] a Láncz-hid csavarait pedig kivétetvén, megtágittatta a lánczokat, hogy a hidat járhatatlanná tegye, de még eddig el nem rontotta. Pestről jött, s naponként ide jövő kereskedők, és szekeresektől csak annyit tudunk, hogy Pest sok épületei meg vannak rongálva, s hogy a Duna partjára kitódult nép közé lövetvén legelőször is a várból, sokan tetemesen megsérültek. Azt mondják, hogy a németek Pestet már lövetni megszüntek, de a harcz és ágyuzás mindig foly, miénk Buda külvárosait nagy részt bevették. Ennyi mit tudunk, mert a Pestről jövők sem tudják, de magok a pestiek sem, mi történik részletesen a Duna jobb partján. Iszonyunak festik a budaiak állapotát. Örülünk, hogy inség közepette is, egészséges vagy. Őrizd azt, mert rá a hazának, s talán nekünk is szükségünk lehet. Itt következnek a nyári napok, rátok a fáradalmas kelések, s csatázások, óvd magad a meghüléstől, s midőn föl vagy melegedve, a

[7] Ld.: 101. sz. levél 2. jegyzetét.
[8] Ld.: 160. sz. levél 2. jegyzetét.
[9] Ld.: 160. sz. levél 3. jegyzetét.
[10] Midőn Welden április 24-én Budapestet csapataival elhagyta, maga mögött a hajóhidat valóban fölégette.

hideg viz ivástól. Tüzes, és fiatal vagy, tartózkodjál, mindentől, fölmelegülésedben, mi tüdőgyulladást, vagy hektikát okozhatna. A kiket leveledben köszöntöttél, mindnyájan igen szivesen viszont köszöntnek. Lengyel Luiz a nyomorgó bakancsos csókját is nagyon kedvesen veszi. Az alkalom nagyon véletlen jött, mit tehát hevenyében lehetett, küldi édes anyád csókjával s áldásával együtt, ugymint: négy szines inget, és egy két felé vágott fekete selyem nyakkendőt, egy csomó varni való selyemmel, mert idő nem volt beszegésre. Lesz talán valami markotánosné, szegesd be vele. Csizmát nem küldhetünk, mert azon kivül, hogy rendkivül drága, ily hirtelen nem kaphatni, a kész pedig talán rossz, és majd haszonvehetlen is lenne. Fazekas Józsi Egerben van. Fog irni. Szász Károly beszédét[11] nem kaptam meg, elküldöm másszor. — Áldás veled, s élj boldogul.

szerető atyád
Vadnay Lajos

Miskolcz 10/ V. 1849.

(O. L. 1848/49-es iratok:)

174.

Dessewffy Arisztid — Klapka Györgyhöz

Előléptetéséről szeretne biztosat hallani. Csodálkozik, hogy kinevezése még mindig késik, feltéve, hogy a Hadsereg Főparancsnokság felterjesztette a minisztériumba. Klapka bizonyára tudja mi van. Felszerelését ki kell egészíteni, mert rongyokban van, de nem akar kettős kiadást.

Várják Klapka visszatérését Buda ostromához, hogy segítségükre legyen ezeknek a kannibáloknak a kiűzésében és megsemmisítésében. Ezek nem emberek, a várból a gazemberek nőkre és gyermekekre lőnek. Buda és Pest a legjobb szellemben, hazafias hangulatban várja a dolgok kimenetelét, és valószínűleg a legfeketesárgábbak is átváltoztak.

Máriássy előző nap visszatért Egerből és átvette divizióját.

Buda-Örs, 10t May 849.

Schätzbarster Freund!

Die Beweise deiner Freundschaft veranlasst mich diese wenigen Zeilen mit der Bitte an dich zu richten mir in betreff meiner Beförderung etwas sicheres antworten zu wollen, hatt das Armée ober Commando mich dem Ministerium vorgeschlagen, so wundert es mich sehr dass meine Ernennung bis nun aus-

11 Ld.: 87. sz. levél 2. jegyzetét.

geblieben, diess alles wirst du am besten wissen; wesswegen ich mich gerade an dich wende in deren ich mich wegen meiner Person mit niemanden als dir besprechen kann, — überdies will ich mir keine doppelten Auslagen in meiner Adjustirung machen, und es ist die höchste Zeit mir etwas anschaffen zu lassen, denn wie du weisst bin ich ganz zerfetzt.[1]

Wir bedauern allgemein deine Abwesenheit und freuen uns in Vorraus auf deine Zurückkunft, wie würdest du nützen bei der Ofner Belagerung[2] und uns helfen diese Canibalen aus ihren Nesten zu verjagen und niederzumachen, denn das sind keine Menschen, die Bürger beider Städte sind aufs höchste über die Hunde empört, der beste Geist beseelt die Städte, und ich glaube dass selbst die Schwarzgelben metamorfosiert geworden, von der Festung schiessen die Canaillen auf Weiber und Kinder. Ofen und Pest ist ausgezogen und erwarten mit waren Patriotismus den Ausgang der Sache. —

Marjássÿ Jani[3] ist Gesttern von Erlau eingerückt und hatt seine Division übernommen, lebe wohl und verzeihe meiner Zudringlichkeit

dein Aufrichtig liebender
Aristid Dessewffy

(O. L. 1848/49-es iratok.)

175.

Dudley Stuart — Pulszky Ferenchez

Dudley értesíti Pulszkyt arról, hogy Osborne, aki Middlesex parlamenti képviselője és egyike a legtehetségesebb radikálisoknak, a következő nap kérdést fog intézni Lord Palmerstonhoz arra vonatkozóan, hogy a brit kormány szándékozik-e közvetítéssel, vagy más módon közbenjárni Magyarország és Ausztria között. Dudley attól tart, hogy ez a kérdés inkább ártani fog, minthogy a válasz az lesz, hogy Anglia nem avatkozik be. Ezt meg is mondta Osborne-nak, de az nem hallgatott a tanácsára arra hivatkozva, hogy ő mindenképpen a magyarok ügyét akarja szolgálni. Ilyen körülmények között Dudley kívánatosnak tartja, ha Pulszky találkozhatna Osborne-val.

---

[1] Dessewffy Arisztid a tavaszi hadjáratban tanúsított érdemeiért Budavára bevétele után tábornokká lépett elő.

[2] Ld.: 160. sz. levél 2. jegyzetét.

[3] Márlássy János ezredes, az első hadtest egyik hadosztályának parancsnoka, a tavaszi hadjárat aktív résztvevője. Jelentős része volt a nagysallói, április 19-én kivívott győzelemben.

Dudley végül kéri Pulszkyt, hogy tudassa vele, mi lenne a legjobb módja egy levél továbbításának Bem tábornok címére.

House of Comm.
Thursday May 10th Hag

Dear Mr. Pulski,

Mr. Osborne M. P. for Middlesex one of our great radicals, and a very able one, has given notice of a question[1] to be put to Ld. Palm tomorrow whether the British Gov intends to interfere by mediation or otherwise between Hungary and Austria. I am afraid that this question may do harm, as the answer will be that England will not interfere — and I have told Mr. Osborne so — but he is not apt to listen to advice. His object, however, is to serve your cause for he is eager in favor of it. Under these circumstances it seems very desirable that you should see him; he is anxious to meet you and has authorised me to say that if you will call upon him at the Reform Club tomorrow (Friday) at 3 o'clock p. m. he will be most happy to see you. Should he not be punctual to his engagement you can go into the Travellers and leave word to be sent for when he comes. Will you be kind enough to point out to me the best way of forward a letter to General Bem.

Believe me,
Dear Mr. Pulsky,
Yours sincerely
Doudley Stuart

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

176.

Millasin József — br. Forray Andrásné, Nádasdy Juliannához[1]

Nagyméltóságu Grófnő, Kegyelmes Asszonyom!

Áldom az örök gondviselést, melly megadná azt érnem, hogy Exellentiádnak ismét irhatok! — áldom a Mindenhatót, hogy Exellentiád drága életét megtartá!!! — Mi történt Bácskával és

[1] Osborne magyarbarát angol képviselő interpellációja valóban elhangzott, de eredmény nélkül. (Ld.: 184. sz. levél 2. jegyzetét.)
[1] Ld.: II. k. 94. és 200. sz. leveleket.

Futakkal? ugy hiszem tudja Nagyméltóságod, vigasztalásul azomban azt irhatom: hogy noha Futakon minden vagyona feldulatott, de Irmova minden épületjeivel áll még, sőt ott nem égtek el még a nyomtatatlan asztagok sem, a buza, és egyébb vetései ollyanok, a millyeneket az Isten csak jó kedvében teremthet, ellenben Alpáron egészen elpusztult, leégett, még a hires szélmalom is. Buza vetéseik a szó legszorosabb értelmében, a legrosszabb, mintha nem is lenne Irmovával határos! mit nem tesz ott egy értelmetlen, és gonosz tiszt! hallom, hogy Alpárról a rácok elül minnyájan raboltak, az épületeket ők maguk felgyujták, hogy könnyebb legyen majdan a számadás, s most a vadrácokkal takaródznak! ha ezt kipuhatolhatom tisztára, ugy Isten irgalmazzon neki s cimboráinak, megmentem hazámat, s jó Uraimat illy nyomoru féregtől, s oda küldöm, hová Nenádovics futaki prókátort.

Én most itt Szabadkán vagyok, hová engem Kalocsáról, hová menekülék, február 27én Gróf Batthyány Kázmér volt országos tellyhatalmu biztos ur egyenes parancsa szóllitott, itt a szabadkabácsi vész törvényszéknél álladalmi közvádló vagyok, kinek kezeiben élet és halál van! Gróf Nádasdy Lipót ur exellentiája Kalocsán csodálkozék, hogy Exellentiád futaki uradalmi ügyvédsége mellett, más hivatalt vállaltam, azomban választás alig volt: mint: vagy rossz hazafi bélyeget venni magamra, vagy pedig engedelmeskedni! én ez utolsót tevém, mert Faragó úrtól tudom, hogy január hónaptól kezdve, nékem mind a két uradalomtól évenként csupán 200 ft pengő, lakás, Cserevicsről fa, és bor vala szánva, miből egyedül meg nem élheték, sőt ama gazember ácspallér Schneller, még ezt is kétségbe hozá, kurjongatván: hogy el vagyok küldve, miről e mostani percig még mit sem tudtam, ő engem mult évi julius hónap óta fizetni nem akar, mondván: hogy a gróf urak ezt igy rendelték, élni pedig kell, igy juték oda, hol most állok! kinyilvánitván Exellentiád előtt, hogy ha szolgálatommal megelégszik, én bár mi csekélységért! a névért! ezentul is szolgálni fogom, még pedig olly hiven, mint Istenemet!!!

Legyen bizonyos Exellentiád, hogy kárára nincs jelenlegi ideiglenes állásom sem, mert ime most az álladalom által lefoglalt, de onnan el nem vitt, és igy később a rácok által elrablott irmovai ürük árát, hatezer egypár száz forinttal kész pénzben e napokban kifizettetém, és a pénzt Pétervárra Faragó kormány biztos urhoz, kiben Exellentiád szinte büszke lehet, juttatám, Exellentiád irmovai s vizicsi ujabb kárát 80,000 ft pengővel bejegyeztetém, s legyen arról meggyőződve, hogy még én élek, Exellentiád haja szálla meggörbülni nem foghat.

Gróf Chotek urak alpári pusztájukat, s itt lévő minden más javaikat, az álladalom részére le akarják itt foglalni, mert rossz hirek szárnyalnak itt felölük. Legyen kegyes Exellentiád nekem őszintén, mint egy papnak — megirni, mint állott gróf Ottó ur?[2] s ha tiszta a vádtól, mint én lelkemben hiszem, a pokol kapuit is meg renditem, hogy szégyen és kár, ne érje őket sem. Csak ide Szabadkára kegyeskedjék levelét utasitani hozzám, és én majd tudandom, mit kelletik tennem, s most a borus napokban, midőn tőlünk, mint álladalmi embernek, nem sok várni valóm van, megfogom mutatni mégis, hogy egyenesebb szivű, s hűségesebb emberük soha nem volt nálamnál, kit ők egy német gazemberért, ki marháikat kiadta, s azontul meg is rabolta, annyiszor megkeseritettek.

Rohonyi János glozsáni lutheránus pap, honárulás büne miatt befogatott, s ide hozatott, és igy most előttem áll a vész törvényszéknél! nem sokat lehet igérni életiért, mert e nyughatatlan ember ollyanokat cselekedett, mellyeket egy jó hazafinak tennie tilos volt.

E vész törvényszéknél roppant sok a dolgom, mert ehhez Kis Kunság, Pest megye alsó része, és Bács megye tartoznak, több mint 40 ember esett már áldozatul!

Futakon mindenemtől megraboltattam, ugy állok, mint egy nád száll, semmi nélkül, egy jó nővel, s öt apró gyermekkel, Isten adta, Isten el is vette, legyen meg az ő szent akaratja!!!

Jelasics, Baja s Batinától beütéssel fenyeget bennünket, mert Perczel és Bem Bánátban dolgoznak,[3] Bács megye tiszta, kivévén a Csajkások kerületjét, hol Titelben 40,000. fegyveres rác létezik még. — Jelasicstől sem félünk, mert felülről segélyt is várunk.

Ezek után magasztos kegyeibe és hatalmas pártfogásába ajánlott, kézcsókolása mellett, a legmélyebb tisztelettel maradok.

Szabadkán Május hó 11én 849.

Exellentiádnak

legalázatosabb s leghüségesebb szolgája

Milassin József

(O. L. Nádasdy lta. C. XLV. 1221.)

---

[2] Chotek Ottó reakciós magatartására elég bizonyíték, hogy egyike volt azoknak a mágnásoknak, akik Pozsonyban egy proklamációt bocsátottak ki, melyben a közönséget felhívják, hogy „adakozzanak a Fölség fölsegélyezésére és kövessék Szirmay István példáját" (Ld.: 47. sz. levél 1. jegyzetét), *(aki egy szabadcsapatot alakitott s azt a császári seregnek felajánlotta. W. E.)* s állítsanak önkéntes csapatokat a honvédek ellen.

[3] Ld.: 125. sz. levél 5. jegyzetét.

177.

Brătianu Demeter — Pulszky Ferenchez

Elutazása előtt Brătianu találkozni akar Pulszkyval. Ha valami megbízása van számára, akkor szívesen vállalja. Mivel Pulszkyt soha nem lehet otthon találni, másnap estére saját lakásán ad találkozót.

Vendredi le 11 mai 1849.
39 upper norton Street Portland Place.

Mon cher Pulszky,

J'aurais été désolé si j'avais dû partir sans avoir vous tenu la main. Je ne part qu'après demain matin, ainsi si vous avez quelque commission à me donner il est encore temps de la faire. Comme on ne vous trouve jamais chez vous, je vous donne rendez-vous demain au soir chez moi. N'est-ce pas, nous ne me refuserez pas cette marque d'amitié. Au revoir, tout à vous de coeur

D. Brătianu.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

178.

Bulyovszky Gyula — Feleségéhez, Szilágyi Lilához

Debreczen, Majus 11. 849. este 8 óra.

Szeretett feleségem!

Ez negyedik levelem hozzád, és mégis ugy érzem mintha mindég és mindég keveset mondottam volna el neked. Szivem oly tele van bánattal, s Máj. 6-ki leveled óta keserüséggel.

Te még máig sem hiszesz, nem bizol meg bennem, pedig a mindenható átka és áldása egy iránt lehulhat lelkemre, azért nem hazudok, nem hazudnám ha bár életem boldogsága tőle függene, bátran az Ur szine előtt, merem állitani, hogy mind azokban mellyeket reám nézve fölhoztál leveledben *tiszta* vagyok. Mióta elmentél, nincs azóta lény kire csak test vággyal is nézni tudnék, most mióta elhagyál látom csak mennyire szeretlek.

Ó kérlek hát, szerelmünkre kérlek ne légy igazságtalan. Bizzál bennem, ki Isten előtt is be merem vallani, miszerint nincs ember e föld kerekségen, ki jobban imádhatna mint én, ha te néha máskép láttad, az annak oka, mert nekem szerelmedet nem

csak megnyernem, de megtartanom is kell tudni, nekem szerelmed nem csak *ma*, de *örökké* kell! S ha tán e czél elérésére módom hibás, vagy rossz, bocsáss meg, de istenemre nem vétkes!

Mióta elhagyál vig arczomat senki nem látta, levert vagyok a betegségig, — még *egyszer sem* reggeliztem, s csak *háromszor* vacsoráltam, Latkóczival a Bikában. 9 óra mindennap ágyban lel.

Különben előbbi levelem e tárgyról bővebben szólt.

Édes lelkem, kimondhatatlan rettegés, mit érted szenvedek, vesd latba a körülményeket, tudom rossz lakásod van, nélkülözéseknek vagy kitéve, — jer, jer karjaimba, — üsse a ménkü az utiköltségeket, többet ér nekem egy perczed a világ minden rossz pénzinél!

A szinház ugyse nyilik meg, mig az ostrom tart, — ki tudja meddig huzódik az el. Mi itt igen keveset tudunk. Én 20. Májusban ha te nem jönnél is, okvetlen fölmegyek, ha nem adnak, kicsikarom az engedelmet, de téged látnom kell, mert megöl itt a rettegés.

A szobába magam vagyok, lakást nem kell keresnünk.

A dolgokat akként intézd el, mint legjobbnak látod, a háznál, a lakást most a világért ki ne adasd, szükiben leszünk a kvártélyoknak.

E levelet Latkóczi viszi, addig mig igazolva nincs, hivatalától felfüggesztették szegényt.

Ő is desperál.

A Jókaiék pénzit nem tudom kitül küldeni, vagy küldjem e most e zavarban, azt sem tudom. Hát neked hova és kitül küldjek, — ha utazásodhoz nem lenne elég, — kérlek irj!

Irj mielébb postán.

A szinházon ne aggódj, ördög vigye, ha máskép nem lehet.

Szeress mint én szeretlek

Gyulád.

Édes Anyánkat csókolom!

(O. Sz. K. Levelestár.)

Marinkás János — báró Vécsey Miklóshoz[1]

Méltóságos Báró Ur!

Pestre jöttem, hogy hosszas távollét után Méltóságtokat személyesen üdvezelhessem, mert ámbár még hon hallottam gyanusitásokat hogy Méltóságtok az ellenséges táborral eltávoztak Pestről, hinni még sem akartam, s erről személyesen kivántam meggyőződni, s miután a szomoru tapasztalás igazolta, hogy Báró ur az ellenséges seregbe biztosabb védre számit, mint a szabadságáért, törvényes önállásáért s függetlenségéért becsülettel küzdő magyar kormányba ez akaratlanul is azon következtetésre vezet, hogy Ön az istentelen zsarnok seregnek barátja, és minthogy egyszerre két nyerget ülni nem lehet, az Isten és világ előtt egyaránt igaz magyar ügynek ellensége.

Nem akarok annak fejtegetésébe ereszkedni, kinek tartozik ön több hálával hazájának-é? melly bő áldásokkal elárasztatta, vagy a hitszegett, s a leghüségesebb magyar nemzet kiirtására istentelenül szövetkezett uralkodó háznak-é? melly Önt jobbágyi megalázásáért egy nyomorult kamarás kulccsal, és ez előtt egy szerencsétlen főispánsággal, utóbb pedig hétszemélynökséggel jutalmazta meg, mert ezt ön rövid higgadt gondolkozás utján önként kitalálhatja. Én csak annyit mondok, hogy én hazámnak igazságos ügyében álhatatosan hive maradok mind halálig, következésképen a ki velem e tekintetben együtt nem tart, azt én saját és hazám ellenségének tekintem, s mint ilyen iránt barátsággal és hüséggel nem viseltethetek. Engedjen meg ennélfogva Báró ur, hogy én e perctől fogva hivatalnoka lenni megszünök, s felhivom hogy eddig viselt hivatalomat — ha még ilyenre szüksége leend — másra ruházni sziveskedjék. Köszönetet mondok erántam tanusitott kegyességéért, de az elváló percben nyugodt lelkiismérettel mondhatom, hogy a reám árasztott kegyességet megérdemleni mindég iparkodtam, legyen egyszersmind megnyugodva, hogy az eddig által vett jószág jövedelméről, melly az álladalmi pénztárnál fizetetlen maradt 2932 pf 30 kral, s a jövő héten Zicherman által fizetendő 1500 ftal 10,900 ezüst forintra rug egy fillérig beszámolok, s ezen öszveget megbizottjának átadandom. Ha ez eránt az ország kormánya addig másként nem rendelkezend, ugy a gazdaságra való felügyelést is

---

[1] Vécsey Miklós szatmári főispán, a magyar ügy egyik nyílt árulója.

addig folytatandom, mig ez eránt Báró ur további rendelkezését nem veendem.

Midőn e sorokat irom az osztrák rabló csorda atyáskodó kegyességből hazánk fővárosát ágyuztatja[2] csupa háladatosságból a négy hónapi szives fogadásért.

Utolsó óhajtásom hogy a Magyarok Mindenható Istene vezérelje vissza önt családjával a tévedés ösvényéről az igaz utra. — Irtam Pesten budavár ostroma alatt Majus 11kén 849. polgártársa Marinkás mk.[3]

(Másolat. Borsod-Miskolczi Múzeum.)

180.

Mészáros Lázár — Klapka Györgyhöz

Három dologgal terheli:

1. Kéri, engedélyezzék Bakonyi tábornoknak, hogy a döntést családja körében várja meg. Annál is inkább, mert semmi kifogás nincs ellene, és becsületszavát adta, hogy a parancs szerint fog eljárni. Végül pedig, ha valaki hat hónapig kockáztatta a bőrét, nincs joga a hazának azt erkölcsileg megölni, hogy aztán fizikailag is tönkremenjen.

2. Kiss altábornagy, aki még nem tudja, hogy ő nem hadügyminiszter, neki jelentette, hogy csak 14-én tud bevonulni.

3. Félretéve minden politikai és katonai véleményt, Mészáros csak azt nézte, hogy mi jogos és méltányos.

A fogoly Fligelly őrnagy megkérte Mészárost, és Mészáros saját nevében is kéri, mivel a kérés jogos: Fligellytől Pesten fogságba esésekor elvettek 1245 ft saját pénzt, éspedig Kiss őrnagy, a budai nemzetőrségtől, aki a foglyok felügyeletével volt megbízva. Noha Madarász László rendőrfőnök és Mérey Mór, a nemzetőrségnek a rendőrségnél beosztott őrnagya nyugtát igértek, ezt még mindig nem kapta meg. A dologról tud egy bizonyos Toldy és Kunhegyi.

Mészáros nyugtára adatott Fligellynek 100 ft-t, tehát marad még 1145 Ft. Ebből Fligelly havonként 50 ft-t kér, amig a foglyok fizetést kapnak, ha ez csökken, akkor 80 ft-t.

Hochgeehrter Herr General

Prov. Kriegs Minister.

Alle guten Dinge sind 3 folglich bitt' ich um Verzeihung dass ich 3 fach belästige:

1stens Das Kriegs Ministerium hat das Recht einem in ein

---

[2] Ld.: 160. sz. levél 3. jegyzetét.

[3] E levelet Kossuth megbízásából további eljárás végett Záborszky az igazságügyminiszterhez, Vukovics Sebőhöz terjeszti fel. (Ld.: 234. sz. levelet.)

Amt zu gehen zu bewilligen: also bitte ich Hochdieselben den Generalen Bakonyi[1] zu bewilligen dass er seinen Bescheid im Kreise seiner Familie abwarten könne, diess um so mehr, als gegen ihm nichts vorliegt, er sein Ehrenwort gegeben sich nach Befehl zu stellen, und endlich wenn einer durch sechs Monathe seine Haut auf Markt trägt, hat das Vaterland kein recht ihn moralisch umzubringen, damit er physisch auch zu grund gehe.

2tens Meld' ich, dess FML Kiss, der noch nicht weiss, dass ich nichts bin, mir gemeldet hat erst auf den 14ten einrücken zu können. Und 3tens bei Seite gesetzt alle politische und militärische Meinungen sah ich nur auf das was Recht und billig ist.

Major Fligelly[2] Gefangener bat mich, und ich bitte in meinem Namen darum, weil mir seine Bitte bekannt und gerecht ist. Es wurden ihm 1245 Fl. in Pesth bei seiner Gefangennehmung eigenes Geld abgenommen, durch den damahligen mit der Aufsicht der Gefangenen beauftragten Majoren Kiss der Nationalgarde zu Ofen, obschon ihm versprochen wurde von Madarász László Polizey Chef. und Mérey Mór Major der Nationalgarde ausgestellt bei der Polizei eine Quittung zu verabfolgen, so hat er selbe noch nicht empfangen. Von dieser Sache sind in Kenntniss ein gewisser Toldy, Kunhegyi.

Nun ich liess ihm auf Quittung 100 Fl auszahlen, folglich bleiben noch 1145 Fl. von diesem Geld bittet Fligelly ihm monatlich so lang die Gefangenen Gagen beziehen 50 Fl verabfolgen zu lassen, wenn selbe auf 4 xr reducirt werden sollen 80 Fl.

Hiemit übergebe ich diese Bitte, und schreibe mich getrost

Hochdero

ergebenster Diener

Mészáros

12t May

(O. L. 1848/49-es iratok.)

181.

Keresztes Ferenc — Klapka Györgyhöz

Kéréssel fordul hozzá, erre felbátorítja, hogy földiek, hogy Klapka bátyjával járt iskolába, hogy Nádosnál, ahol az 1. honvéd zászlóaljat vezényelte, együtt volt Klapkával, továbbá mert Budán, amikor Balás alezredes

[1] Bakonyi (Ld.: I. k. 208. sz. levél 2. jegyzetét).
[2] Fligelly elfogatására ld.: II. k. 78. sz. levél 3. jegyzetét.

Répássy tábornoknak bemutatta, személyesen támogatta Klapka a kérését, hogy frontmögötti beosztásba helyezzék.

A Pákozdnál, Schwechatnál és Nádosnál végigharcolt csatákban megrokkant és frontmögötti beosztást kért, ilyen beosztásra is minősítették, mégis a felülvizsgálat után nyugdíjazták. Mivel 22 évi szolgálat után is munkálkodni kíván, az a kérése, segítse őt Klapka egy nyugodtabb beosztáshoz. Legszívesebben lenne Pesten, Budán vagy Komárom várában helyőrségi parancsnok, vagy várparancsnok Marosvásárhelyen vagy Déván. Legszívesebben Budán lenne, ahol most egész felszerelése is van, és ahol rokonai is vannak.

Hochgebiethender Herr General!

Mein werther alter Jugendfreund!

Das Bewusstsein, dass wir in einer Stadt zu Hause sind, und ich mit deinem älteren Brudern Schulkamerad war, mit dir aber bei Nádos, wo ich das 1te Honvéd Bataillon als Hauptmann commandirte, zu stehen die Ehre hatte, ferner der Umstand dass du in Ofen, wo ich um eine Friedensanstellung bath, und vom E. Oberstlieut. Ballás dem Herrn Generale Repássy vorgestellt wurde, als selbst zugegen für mich zu sprechen die Güte hattest: gibt mir den Muth auch jetzt mich an dich zu wenden, weil ich sonst vergessen würde zumal bei meinem Grundsetze so wenig als möglich meinen hohen Vorgesetzen mit dienstlichen Bitten lästig zu fallen, sondern vielmehr zu vertrauen dass ich einst auch so werde gnädig berücksichtiget werden. Wenn ich daher nicht so glücklich wäre an dich lieber Freund mich privative wenden zu können, so würde ich lieber gar nichts für mich unternehmen.

Ich bin nämlich in Folge meiner mit in den mitgemachten Schlachten bei Pákozd,[1] Schwechat[2] und Nádos[3] wegen Invalidität, hier einem Superarbitrium vorgestellt — und obzwar ich eine Friedensanstellung bath, und zu einer Solchen auch classificirt war, dannoch pensionirt worden. Ein müssiges Leben zu führen ist mir nicht gelegen, und ich sehne mich demnach nach durch 22 Jähre gewohntes Dienen und Thätigkeit nach einer Beschäftigung. Meine unterthänige, in Freundschaft und vollem Vertrauen an Dich sich richtende Bitte geht also dahin, du mögtest in dem Falle als ich, mir eine mein Bewustsein nach eine gerechte Bitte wage, mit zu einer Friedensanstellung verhelfen, am liebsten wäre es mir wenn ich in Ofen oder Pesth als Platz-

1 Ld.: II. k. 74. sz. levél 7. jegyzetét

2 Ld.: II. k. 155. sz. levelet, valamint a 162. sz. levelet és a vonatkozó jegyzeteket.

3 Ld.: II. k. 160. sz. levél 4. jegyzetét.

comandant oder als Solcher in der Festung Komorn — oder als Schlosscomandant in Maros-Vásárhely oder Déva angestellt worden könnte. Am allerbesten wäre mir Ofen, wo ich Verwandte habe, und mich jetzt meine ganze Bagage liegt. Nun verzeihe lieber Freund dass ich dir lässig falle, und sey überzeugt dass ich Dich nicht plagen würde wenn ich nicht auf Nachsicht und Mitleid bei dir rechnen dürfte.

Nimm nun meine herzlichsten Glükwünsche für dein Wohl gütig auf, und zugleich die Versicherung ungeheuchelter Hochachtung und Freundschaft von

Deinen
alten Freund und Kriegskamerade
Keresztes Ferencz

Groszvardein 12ten May 1849. major in der Pension

(O. L. 1848/49-es iratok.)

182.

Szemere Bertalan — Klapka Györgyhöz

Tábornok ur!

Reménylem, azóta megjött a borsodi kerület választó-jegyzőkönyve, mi szerint
Önt választá képviselőül.
Görgey is meg fog választatni.
Damianich ügye már későn indittatott meg.
De azt hiszem, ő is diszesiteni fogja a képviselők sorát.
Fogadja igaz tiszteletemet.

Debreczen, 12/V. 1849.

Szemere Bertalan

(O. L. 1848/49-es iratok.)

183.

Teleki László — Pulszky Ferenchez[1]

Kedves barátom!

Épen most történtek a francia kamrában interpellációk az orosz intervencio ügyében. Drouyn de L'huys igen jól felelt, azt

[1] Ld.: Bevezetés, 6. l.

mondta hogy a dolgot igen fontosnak tekinti, hogy ennek megakadályoztatására és a civilizáció ügyének biztositására mindenütt megtétettek a szükséges lépések, hogy e tekintetben negotiatiok vannak már kezdve és ha szükség lesz és azon uton, melyen a dolgot a ministerium elintézni kivánta, akadályokra találna, azoknak elháritására a kamarához folyamodand, neki a dolgok állását voltaképen előterjesztve. Én azt megfogom köszönni Drouyn de L'huysnek — de Angolhonban is föllehetne használni, mit gondolsz? Még egy titkot — de erről senkinek szót sem! Aumale herczeget, Filep Lajos fiát — talán engagirozni lehetne magyarhonbani katonáskodásra, vele igen sok francia tiszt menne, kit a nélkül nem lehetne elindulásra birni. Ott létének nagy moralis hatása volna, a nélkül hogy bármire is előre engagiroznánk magunkat. De nekem e tekintetben semmi instructiom nincs, ismerem a kérdéses lépés ellen fölhozható argumentumokat. De ugy hiszem illyesmit próbálni lehetne. Ird meg tüstént véleményedet. Sala kész Aumale herczeghez utnak indulni mihelyt kivánom, ajánlkozott. De senkinek egy szót sem! mert ily dolog által könnyen compromittaltathatnánk.

[2] Még egyet: Lopresti báró, ki holnap Londonban lesz, egy uj találmányról fog veled szólni, a maga költségén akar annak sükert szerezni, tőlem erre fölhatalmazást kér, fogok neki holnap fölhatalmazást küldeni; csak egypár sort mellyben nem fogom magam compromittálni. E találmánytól nem sokat reménylek ugysem. De még is — ki tudja! — Kérlek sei ihm behülflich wenn du es kannst! denn er zeigt sich guten Willen.[3] Irj kérlek minél elébb a 3,000,000 forintok iránt minden esetre alkudoznod kellene, mert épen most jutott eszembe hogy e tekintetben a kormány egykor régebben fölhatalmazott és fegyverekre minden esetre lessz szükségünk. Isten veled!

849 Paris Majus 12-ikén 849.

Hived
Teleki

Leveleidet ugy gondolom mind vettem — a többiek közt az ajánló levelet is Sratford Canninghez.[4] Igen köszönöm.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés. Részben kiadva: Pulszky F.: Életem és korom. I. k. 473. l.)

---

[2] A kiadott szövegben innen „Isten veledig" hiányzik.

[3] Jelentése: Kérlek, légy segitségére, ha módodban van, mert jószándékúnak látszik.

[4] A kiadott szövegben zárójelben: (Splényi számára).

184.

Teleki László — Pulszky Ferenchez [1]

Paris, 13. Május.

Kedves Barátom!

Ismét vettem leveledet. Jó hogy Angolhonban is meglehetősen ütött ki az interpellatio[2] de nálunk, mint megirtam, a Drouyn de L'huys felelete brillians volt,[3] föl lehet talán nállatok használni. Ma már irásban megtettem a ministernél köszönetemet s holnap a hirlapokban megjelenik ez iratom. Eine Hand wäscht die andere,[4] én popularitast szerzek a ministeriumnak, s tölle appuit várok. Még a futár nem érkezett meg. Nem sokára futárt küldök az elnökhöz,[5] őt a legközelebbi diplomáciai eseményekről tudósitni. Utolsó levelemre kérlek minél elébb válaszolj. Lopresztinek egy iratot küldök — ő kivánta — és minthogy mindent à ces propres frais[6] kiván tenni, gondolom nincs benne veszély, ha kérelmeinek engedek. Azonban tégy mint jónak látod s csak azon esetre add neki át az idemellékelt iratkát, ha helyesled.

Isten veled! Holnap ismét irok. Hived

Teleki.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

185.

Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez

Remélte, hogy este találkoznak, mert vidékre utazik s a cikkekkel kapcsolatban bizonyos intézkedéseket akart tenni. Így másnap fogja felkeresni. Különösen azt akarja tudni, hogy a trónfosztás igaz-e vagy nem? Erről cikket irt az Observernek, de visszavonta, amikor a német újságok megcáfolták a hírt. Lépéseket tett arra, hogy elhelyezzen egy cikket az Edinburgh-

---

[1] Ld.: Bevezetés. 6. l.

[2] Az angol parlamentben május 11-én Osborne magyarbarát képviselő interpellált az orosz intervenció kérdésében. Palmerston válaszában rendkívül tartózkodó volt. Kiemelendő, hogy amint az Franciaországban is történt, hivatalosan előzetesen nem volt tudomása az intervencióról s mivel „az osztrák kormány nem adta értésükre, hogy ilyen közbenjárást kívánnak", nem tettek lépéseket Ausztria és Magyarország közti közbenjárás érdekében.

[3] Ld.: előző levelet.

[4] Jelentése: Kéz kezet mos.

[5] T. i. Kossuthnak.

[6] Jelentése: Saját szakállára.

nál, de attól tart, egy része kimarad a mostani számból. Nagy kár, hogy Pulszky nem írt cikket a Spectator-ba. Banfield tegnap találkozott Cobdennel. Amit Banfield mond, nem lehet mind készpénznek venni, de mégis Cobdent képviseli s nem idegenkedik a Magyarországgal való kereskedelem gondolatától. Nem szabad elmulasztani ennek előnyeit kifejteni a Spectator-ban. Pulszkynak ezen a héten megint kellene adni egy cikket az Examinerbe. Akármilyen rossz angolsággal lesz is megírva, ő, Vipan egy nap alatt megfelelő ruhába önti, német szövegnél azonban több időre van szüksége. Ha Pulszky meg tudja oldani a másolást és fordítást, jó volna minden nap hír-összefoglalást adni a Globe-nak. Nyilvános vitaülés (meeting) rendezését is ajánlja Vipan a magyar-ügy népszerűsítésére. Ha Pulszky ezt helyesli, beszéljen Dudley lorddal. Pulszkynak bizonyos időpontot kellene megjelölnie (s azt be is tartania), amikor megtalálható, mert most hiába keresi őt Kemble, Banfield, senki sem tud vele beszélni.

Bedford Place
13 May/49.

Dear Pulszky.

I was in hopes of seeing you this evening, as I am going into the Country to-morrow, and wished to have made some arrangements about Articles etc. I will call upon you at Golden Square[1] to-morrow some time between 11 and 12 o'clock, and take the chance of finding you. Nobody ever can find you though they come at all manner of hours.

I want particularly to know whether the renunciation of the dynasty is true[2] or not, I had written an Article for the Observer, which I suppressed when the German papers mentioned that the news was false.

I have been taking steps to get the Edinburgh to take an Article. I expect to hear by to-morrows post — I am almost afraid that at any rate it would be too late for this number, but at any rate I want to write and say what is known, and what we propose to put in.

I think it is a great pity that you have not put any Article into the Spectator. Banfield saw Cobden vesterday — What Banfield says must be taken *cum grano salis* but he represents Cobden and is not disinclined to the thoughts of trade with Hungary: and it would not be amiss to put forward the advantages of free trade with Hungary in the Spectator.[3]

[1] Pulszky lakása.

[2] Érdekes, hogy még május 13-án is, egy hónappal a Függetlenségi Nyilatkozat után Londonban komoly újságíró körökben felmerülhet a kérdés, hogy a Habsburg-ház trónfosztása igaz-e?

[3] Pulszky, miután látta, hogy a hivatalos angol körök őt mint a magyar kormány kiküldöttjét nem fogadják, az angol újságíró világban s a közgazdászok között keresett összeköttetést. Egyik fő törekvése volt, hogy a magyar-angol kereskedelmi kapcsolatok kiszélesítése gondolatának megnyerje az illetékeseket.

I think you ought to have an Article in the Examiner again this week, but it is not advisible to put it off too late. If I get a badly written English Article I can put it into shape in the course of the day. i. e. if you post an Article on Monday by 1/2 past 5 to me in the Country I shall get it on Tuesday Morning and return it to Birckbeck so that he receives it on Wednesday Morning. But if the Article is written in German I think I should take longer about it. However I could manage two Articles in two days easier than one Article in one day.

If you have got people to copy and translate, it would be well to furnish every day a summary of News to the Globe.

Would it be advisable to try to get up a public meeting[4] expressive of sympathy with the Hungarians, if you think so, speak to Lord Dudley. We have been doing something about it.

I want above all things to know about the Dechéance.

Yours sincerely

D. J. Vipan

Really you should fix (and keep) some hour when you are to be found, Kemble calls, Banfield calls, and never find you.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

186.

Szemere Bertalan — Ismeretlenhez

Barátom,

Kérlek arra, gondod legyen, hogy hirlapunk legyen, s e szerint Hecken.[1] ne szerződjék befolyásunk nélkül. Alapitott lap jobb, mint kezdődő lap.

---

[4] A cári intervenció kérdéséről valóban rendeztek Londonban ilyen nyilvános vitát, amelyen Cobden különösen azt hangsúlyozta, hogy a béke érdekében ne adjanak kölcsönt hadicélokra a cári kormánynak, amely most vasúti kölcsönt kér, valójában azonban nyilvánvaló, hogy háborús céljaira akarja azt felhasználni. Külön a magyarok is tartottak egy ilyen meetinget, melyre azonban egy politikust sem tudtak megnyerni elnöknek, mert nyilvánosan egyik politikai notabilitás sem akarta magát azonosítani a magyar üggyel, noha napról-napra több újságcikk foglalt nyíltan állást a magyar szabadságharc mellett.

[1] Heckenast Gusztáv, kiadó, a Landerer és Heckenast cég társtulajdonosa. Itt nyomatták ki a szabad sajtó első termékét: a Talpra magyart és a 12 pontot.

Ez az egyik.

A másik az, hogy ird meg nekem, kik itt az civis capacitások, de mint rendező capacitások. Bugát, Bólya, Halász, Kovács? Tudakozódjál. Félek a cast szellemtől.

Harmadik, a községi rendszerrel, sőt a megyei rendszer a szerinti alakulásának modositásával siess. Mi több, — jöjj le. Pestre mi nemigen fogunk sietni. Végre, ha szives leszel elvállalni tanácsosságot foglalkozva tervezésekkel, igen megörvendeztetsz, és foglalkozva czikk-irásokkal. Ha igent mondasz, mire kérlek, sietve jöjj ide, hozva minden könyvet, mi az organisatioban segithet.

igaz btod

Szemere Bertalan

Debreczen 13/V. 1849.

(O. Sz. K. Levelestár.)

187.

Üchtritz Emil — Feleségéhez, Amadé Dominikához[1]

Felesége levelét megkapta, nem haragszik rá, de szomorú, hogy nem bízik rendelkezéseiben és saját és gyermekei létét kockáztatja azért, mert nincs bizalma egy kocsis iránt. Gábor nagyon jó kocsis, akire teljes mértékben rábízhatja magát.

Mindent be kell csomagolni és útra készen tartani. Felesége csak akkor meneküljön, ha Marcaltőt tényleges, komoly veszély fenyegeti. Négy különböző ponton őröket kell felállitani.

Menekülés esetén felesége vegyen magához minden pénzt a kasszából, az udvarbíró pedig vele együtt Forintos két kötelezvényét tegye be a levéltárba, ha erre idő lesz.

Kinda Laci Nagy Jánossal három megnevezett lovat vigyen Üchtritznek.

Üchtritz nem hiszi, hogy az ellenség Marcaltőre menne, a két lovas szakasz, amit látni véltek, valószínűleg csak egy ulánus káplárból és egy közlegényből álló járőr volt. A tiszttartó és Csaika doktor, aki ugyancsak nem valami nagy hős, bizonyára nagyítóüvegen keresztül néztek az este.

A levéltárat jól zárják be és tegyék eléje a szekrényt. Küldi a szekrénye kulcsát, vegyék ki a pecsétnyomót és zárják el a levéltárba.

Buda várából még nincs híre.

Utóiratban mégegyszer kiemeli: Csak ha valóban veszély forog fenn, tehát ha az ellenség ágyúkkal és rakétavetőkkel jön, akkor távozzék el felesége Marcaltőről Pápára, majd Veszprémbe.

---

[1] Ld.: 124 sz. levelet.

Liebe Miny!

Deinen Brief habe ich erhalten und ich bin nicht böse auf dich, aber traurig hat es mich gestimmt, dass du noch kein Zutrauen zu mir und meinen Anordnungen hast, dein und deiner Kinder Existenz wegen Mangel an Zutrauen zu einem Kutscher und wegen ein paar hundert Gulden auf's Spiel setzen willst. Gabor ist ein sehr guter Kutscher, auf den du dich *ganz* verlassen kannst. Die 4 Schimmel in die grüne Kalesche, Nicsko spannt den Csesa ein, Kerepes und Nador in die gelbe Kalesche.

Alles wird gepackt und zur Abreise *bereit gehalten* und du flüchtest dich *nur* wenn Gefahr für Marczaltheő droht. Wachen müssen bei dem Wirtshause und der abgebrannten Brücke so wie im Füszes und bei den beiden Keszoer Brücken gehalten werden.

Du nimmst im Falle der Flucht *alles* Geld aus der Cassa, so wie auch der Hofrichter die 2 Obligationen des Forintos *mit dir,* in's Archiv zurück legt, wenn Zeit dazu da ist.

Kinda Lazi fährt auf einem Bauernwagen mit Nagy Janos den Brunitzko und Mufti hierher und bindet den Kakos neben an.

Ich glaube nicht, dass der Feind über Marczaltheő kommt und die 2 Züge Chevaulegers lösen sich in 1 Corporal und 1 Gemeinen Uhlanen auf den Schrecken des guten Rentmeister's und des Dr. Csaika, der auch kein Held ist, haben Abends durch das Vergrösserungsglas gesehen.

Das Archiv nur gut sperren und den Kasten davor; hier hast du meinen Schrankschlüssel, nimm die Siegel heraus und sperre sie in's Archiv —

Von der Festung Ofen noch keine Nachricht. —[2]

Mohacsi wird mündlich nun Mehreres sagen. —

Grüsse und küsse Tony Adèle, Pilissy, Kinda, Koncha, und die *Kinder,* behalte mich lieb und in gutem Andenken und habe Zutrauen

zu deinem

Emil

Nur wenn wirkliche Gefahr ist, d. h. wenn der Feind mit Kanonen oder Raketen kommen sollte, *dann* entferne dich von Marczaltheő nach Pápa und später nach Veszprém. —

Durch den N von Szabadhegyi habe ich dir meinen letzten 100 f CMze geschickt.

(O. L. Amade-család lvta.)

---

2 Ld.: 160. sz. levél 2—3. jegyzetét.

Apponyi Rudolf — Anyjához, Apponyi Józsefnéhez [1]

Köszöni a megnyugtató leveleket, nagy szüksége volt rá, mert a francia és német újságok naponta szerencsétlen komplikációkról beszélnek Magyarországon. Legjobban most attól fél, hogy katonák árasztják el Jablonitzot, ahol anyja és apja egyedül vannak, óriási szolgálatot téve a családnak otthonmaradásukkal.

Naplója tájékoztatni fogja szüleit, hogy milyen szörnyű helyzetben voltak két nappal előbb, és hogy csak csoda folytán menekültek meg a gyujtogatástól, fosztogatástól és gyilkolástól, amelyet a hegypárt urai voltak kegyesek elhatározni és előkészíteni. Pillanatnyilag megmenekültek, de túlságosan sokan vannak az ügyben kompromittálva ahhoz, hogy a dolgok így maradhassanak, előbb-utóbb utcai harcra fog sor kerülni.

Egyik fő ok, amely megmentette őket két nappal azelőtt, az volt, — írja az ellenfél gyöngesége fölötti nagy megelégedéssel a reakciós főúr — hogy a St. Antoine és St. Marceau külváros felkelői kijelentették, hogy ezúttal csak úgy vonulnak fel, ha Ledru-Rollin, Marrast urak és a többi vezér halad a menet élén. Nem akarják kockáztatni életüket úgy mint júniusban, amikor a rendezők rögtön elbújtak, amint kedvezőtlenre fordult ügyük. Ledru-Rollin és Marrast urak nagy szónokok és nagy kiabálók a szószéken és az újságokban, de nagyon gyávák, ha arról van szó, hogy maguk süssék el a puskát, jobb szeretik, ha mások csinálják helyettük ezt a mesterséget. Ez a kijelentése a külvárosiaknak teljességgel lehűtötte a lelkesedést. Együttal barátatkat a kormány támadása ellen szavaztatták, ez magyarázza a kormány nagy többségét.

Kéri anyját, hogy tájékoztassa az eseményekről. Anyja levele szerint az oroszoknak május 2. és 3. között kellett volna Gödingbe érkezniök, de ez sajnos nem történt meg. Apponyi aggódik, hogy az oroszok már későn érkeznek ahhoz, hogy „megmentsék" Pozsonyt és Jablonitzot.

Liny Badenből jó híreket küld, Sophienak fia született. A magyarországi helyzetről semmit sem ír.

Paris le 13 Mai 1849.

Ma chère ma bonne mère,

Deux mots seulement pour Vous remercier des lettres rassurantes que Vous m'écrivez, j'en ai bien besoin. Je Vous l'assure avec les affreuses et desastreuses nouvelles que contiennent journellement les journaux allemands et français sur nos malheureuses complications en Hongrie, ce que je redoute maintenant avant tout c'est un envahissement que je crains chez Vous; Vous et mon pauvre père qui êtes dans ce moment seules à Jablonitz. C'est un immense service que Vous nous rendez — et je ne sais vraiment pas comment sans Votre assistence nous pourrions nous en tirer aujourd'hui.

---

[1] Ld.: 2, 17, 59, 85, 122. és 155. sz. leveleket.

Mon journal qui Vous arrivera Dieu sait quand et que j'ai expédié hier à Rodolphe Vous apprendra l'affreuse position dans laquelle nous nous somes trouvés avant hier et par quel miracle nous avons échappé à l'incendie, le pillage, l'assassinat que Messieurs de la montagne nous avaient charitablement destinés et préparés.[2] Nous voilà sauvés pour le moment, mais il y a trop de monde compromis pour que les choses puissent rester où elles sont placées aujourd'hui — il faudra donc subir plutôt ou plutard un combat dans les rues.[3]

Une des raisons principles que nous ont sauvé avant hier c'est que les émeutiers du Faubourg St Antoine et St Marceau ont déclaré qu'ils ne marcheraient point cette fois-ci à moins de Messieurs Ledru-Rollin, Marrast et autres chefs ne se mettent à la tête de leur colonne, qu'ils n'entendaient pas se risquer cette-fois-ci comme en Juin[4] où les acteurs se sont cachés au moment où la chose a tourné au désavantage de leur parti. M. Ledru Rollin et Marrast grands parleurs, crieurs à la tribune et dans les journaux sont au contraire très-poltrons lorsqu'il s'agit de tirer eux mêmes les coups de fusils, ils préfèrent que ce soient les autres qui fassent ce metier pour eux. Cette déclaration des fauboutiens a donc parfaitement calmé leur enthousiasme et sous main ils ont fait voter leurs amis contre la mise en accusation c'est à dire pour l'ordre du jour pur et simple. C'est ce qui explique la grande majorité du ministère.

Je Vous prie ma chère ma bonne mère de me tenir au courant de ce qui se passe chez Vous ne fut-ce que par une seule ligne afin que je sache qu'il ne Vous est rien arrivé à Vous et à mon excellent père. L'entrée des Russes que selon Votre lettre devait avoir eu lieu entre le 2 et le 3 Mai à Göding n'a malheureusement pas eu lieu, je suis dans l'angoisse que toute cette armée n'arrive trop tard pour sauver Presbourg et Jablonitz.

---

[2] Róma május 8-iki bombázása (Ld.: 170. sz. levél 4. jegyzetét) nem csupán parlamenti vihart váltott ki, a párisi utca is megmozdult. A februárban a proletariátussal szövetkezett kispolgári republikánusokból alakult szociáldemokrata párt s annak parlamenti képviselői kezdeményezték azokat a megmozdulásokat, melyek június 12—13-án, elsősorban belső árulás következtében, a burzsoázia teljes győzelmével, a „hegypárt" végleges kudarcával végződtek.

[3] Mint Apponyi ezt előre világosan látta, a döntést a június 13-iki utcai fegyveres felkelés leverése hozta meg.

[4] 1848 június 18-án a párisi forradalomban a munkásság magára maradt, a polgárság, Lamartine-nal az élén, elárulta a proletariátust. (Ld.: II. k. 40. sz. levél 20. jegyzetét.)

J'ai eu d'excellentes nouvelles de bonne Liny de Baden, Sophie est accouchée d'un fils! tout le monde est dans l'enchantement. Sa lettre ne contenait pas un mot sur nos affaires en Hongrie.

Je Vous embrasse mes chers Parents de tout mon coeur

R.

(O. Sz. K. Quart. Gall. 69. XVIII.)

189.

Teleki László — Pulszky Ferenchez [1]

Kedves barátom!

Ég a fejem, szivem vérivel irok, őrülten, annyit beszéltem, hogy alig lihegek. *Csernatont*[2] itt van, nem szabad tudni nevét[3], de itt van. Kossuthtól levelet hozott Louis Napoleonhoz, ugy van irva, hogy nem tudom beadni. A dechéance igaz-é Egekre kérlek. jer ha bár egy napra is, sokat kell beszélnünk. Meg vagy-e elégedve köszönetemmel. Most megyek ismét Drouyn de L'huys-hez[4]. Jer, jer, jer! Paris Majus 14-ikén.

Hived

Teleki

Leveledet vettem.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés. — Megj.: Pulszky F.: Életem és korom. I. 474. l.)

190.

Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez

Önnek meg kellene írni a cikket az „Edinburgh" részére, — kezdi levelét Vipan. Ne sokat törődjék a stílussal, az anyagot Donne úgyis fel fogja dolgozni, de kezdjen hozzá mielőbb s dolgozzék keményen. Vipan az alábbiakban sorolja fel a csomópontokat, ahogyan ő a cikket, (amelynek való-

---

1 Ld.: Bevezetés. 6. l.

2 Ld.: 63. és 64. sz. leveleket.

3 Csernátoni Párisban és Londonban is Fejér, Fehér álneveken szerepelt.

4 Ld.: 183. és 184. sz. leveleket.

színűleg rövidnek kell lennie) elképzeli: A magyarok joga, rövid összefoglalásával az 1848. márc. előtti állapotoknak, mindég rámutatva arra, hogy az angolon kívül ez az egyetlen nemzet, amely tudja, mi az alkotmány. Az ellenállás Ausztriával szemben; parasztság, vidéki nemesség stb. mindenki nemzeti érzésű. A magyarok győzelme; Stadion, Windischgrätz, Jellačić, Kossuth stb. jellemzése. Ausztria végzete eldőlt, vagy orosszá vagy magyarrá kell lennie. A 14 milliós egységes Magyarország erősebb mint a 36 milliós, szétlazító Ausztria. Magyarország erőforrásai, civilizációs szerepe a Duna-tájon, feltárása az Angliával való kereskedelem számára, fejlődése az utóbbi évtizedekben. Magyarország Anglia értékes szövetségesévé válhatik stb. Vipan nem tudja, milyen mértékig tanácsos érinteni a néptájak közötti ellentéteket, a horvátokkal és szerbekkel való viszályt. Reméli, hogy Pulszky ír valamit az Examiner számára, pl. Kossuth-életrajzot. Pontosan adja meg Birkbecknek, mikor kapja meg ő ezt a szöveget. Vipan a Standard of Freedom-ot nem tartja olyan jelentős lapnak, mint a Spectatort. Pulszky írjon életrajzot Perczelről és Vetterről az Observer legközelebbi számába. Vipan-nak az igen olvasott radikális Douglas Harrolds Papertől van ajánlata. Ha Stolzmann és Bachmann jól fordítanak, angol szövegeket el lehet küldeni Kemble-nek feldolgozásra. Banfield, Kemble, Birkbeck mind panaszkodnak, hogy Pulszkyt soha nem lehet megtalálni, Kemble már fel is adta a keresést. Ezt meg lehet tenni olyan kis városban, mint Bécs, de nem Londonban. Olyan embernek, aki sokat érintkezik másokkal, feltétlenül be kell tartania bizonyos időpontokat, amikor mindig megtalálható. Sok tárgy van már, amiről beszélniök kellene, mint pl. most a fegyverszállítás Fiuméba. Ezt kölcsönügylettel kellene lebonyolítani, ami egyszerre sok tőkést (kapitalistát) érdekelne. Úgy gondolja, Palmerston elég orosz-ellenes beállítású. Meg kellene nyerni. Cobden, illetőleg Molesworth lehet, hogy támogatná az angol beavatkozást.

Birchanger
Bishops Stortford. Herts.
14 May 1849

Dear Pulszky,

I think you must write the Article for the Edinburgh, because the Edinburgh likes personal Anecdotes.

You need not trouble yourself about style much, as it will be worked up by Donne who writes very good English, still it will be well to make it as easy as possible and as clear. I must translate it, I think.

It will not do to make it long: it must be, I am afraid, one of the shortest-but in a day or two I shall hear more, as to the length, and as to the time allowed. You must begin on Saturday Morning or Friday Afternoon, and work hard: Donne writes well. but is slow.

The thing now is, to settle the Programme. I think something of this sort.

The Right of the Hungarians. Very short especially as to anything before March/48. But still show that they are constitutional, and are the only nation, besides the English who know what a constitution is.

The resistance to Austria, the elements of resistance, peasants, country Gentlemen etc etc all are national.

The triumph of the Hungarians, character of Stadion, Windischgratz, Jellachich, Kossuth etc . . .

The fate of Austria decided, it must either be Russian or Hungarian.

If Russian civilization thrown back this need not be dwelt upon much.

If Hungarian Hungary united with 14 millions is stronger than disunited Austria with 36 millions.

Resources of Hungary. Hardy military population resources for trade.

Civilizing influence of Hungary on the Danube regions. Opening for trade with England.

Great Improvements made in late years. Bridges, drainage etc etc.

Spread of education among the liberal classes. More positive *connaissances* than there were 20 years ago.

Austria had in it the seeds of weakness. Hungary can be a valuable ally of England.

[It is our interest as well as creditable to our National honour to take care *by every means* that such an ally shall be allowed to develope itself: any policy that would seek to preserve peace at all events, would be shortsighted (I am not sure *yet* till I hear more whether Empson the Editor will admit this, but I should not be surprised if he were to do so)]. This must be put more in a European point of view.

You must think over this and think if you can propose any thing better. You must remember that an Article in the Edinburgh is not to be lightly dashed off.

I do not know how far it would be advisable to touch upon the difference of races — the Croatian and Servian quarrels. If this be done, any personal anecdotes such as of the Interview between Louis Batthyany and Pulszky on the one hand, and Jellachich and Kulmer on the other.

I hope you will write something for the Examiner[1]: and you must let Birkbeck know what day and what hour he will have it, if he gets it by Thursday Morning, it is time enough but then he must be certain that he will do so.

---

[1] Az „Examiner" liberális hetilap 1808—1881. 1848/49-ben szerkesztője John Forster, Dickens életrajzírója.

I do not think the Standard of Freedom[2] of so much importance as the Spectator,[3] for the reasons I have mentioned already.

You must have a Biography of Perczel, Vetter ready for next Observer.[4]

I have had an offer of Douglas Harrolds Paper one which is much read, but a thorough radical-literary one as a medium. I think I must scrape together some Anecdotes, as well as I can, If you had time a somewhat more laboured Biography of Kossuth would do for the Examiner.

If Stolzmann and Bachman translate decently: their English might be sent to Kemble to work up.

You must study the hours of the Post deliveries.

Banfield and Kemble were with me on Saturday, Birkbeck and Kemble Yesterday and there was both evenings one universal complaint that Pulszky was *never* to be found, Kemble says, I have given up calling. — In London this system of turning about will not answer. It is very well in a little town like Vienna. The only way for a man who comes much into contact with others, is to have one certain hour when he is always to be found (except Sundays) or even one half-hour.

We have had a great deal of talk about various things — as for instance shipping arms to Fiume: the best thing to be done would be to make a loan, as that would at once interest so many Capitalists. What powers have you or Teleki for any thing of that kind?

Yours sincerely
D. J. Vipan.

What sort of thing is La Hongrie by Boldény?[5]

You know the Articles in our Reviews are headed by a list of works, whether these works are reviewed or not, One will put Telekis Pamphlet,[6] Degerando and some others at the head,

I think Lord P.[7] is Anti-Russisch enough.[8] We want to gain

---

2 A „Standard of Freedom". 1848—1851. liberális politikai napilap.

3 A „Spectator" 1828-ban indult, liberális hetilap. Szerk. R. R. Rintoul.

4 Az „Observer" 1791-ben indult, ma is élő hetilap; az egykorú *vasárnapi* lapok között a legtekintélyesebb.

5 Boldényi (Szaból Pál) legjelentősebb műve: La Hongrie ancienne et moderne (A régi és az új Magyarország). (Ld.: I. k. 82. sz. levél 3. jegyzetét.)

6 Ld.: 149. sz. levél 7. jegyzetét.

7 Lord Palmerston.

8 A cári intervencióval kapcsolatban Lord Palmerston álláspontja kifelé tartózkodó volt (Ld.: 184. sz. levél 2. jegyzetét), de hitelesen bizonyítható, hogy amikor az intervenciót hírül vitték neki, egyetlen megjegyzése volt: „Csak gyorsan végezzenek".

over the Radical peace-mongers. Cobden, for instance — Molesworth who is a better man is well inclined — possibly would support English intervention.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

191.

Haynald Amália — Pulszky Ferenchez

London, 14/5. 1849.

Egy magyar nő, egy negyed órai értekezésre kéri a haza nagy lelkű fiát; személye bár ösmeretlen Ön előtt, de nem neve, Szécsény szülöföldje, hová a jövő hó első napjaiban visza térendő. Isten velünk s hőn szeretett szegény hazánkkal

H. A.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

192.

Bulyovszkyné Szilágyi Lilla — Férjéhez, Bulyovszky Gyulához[1]

Május 14 reggel 9 órakor.

Kedves Gyulám!

Már 4 levelet küldtem és még egyre sem kaptam választ, meg nem foghatom beteg vagy-e? nem kaptad-e levelem? vagy talán nődet már el is felejtéd?

Még 9-ik-én a mindennapi bombázás miatt[2] kéntelen voltam, mint mindenki, én is a városból kivonulni, pedig a külváros ily alkalommal még drágább mint a belváros. Egy ágyért minden nap 1 cmftot fizetek; 6tan vagyunk egy szobában, és ez még olcsó, mert vannak kik 1 f pengőt is fizetnek. A legsilányabb ebéd és reggeli minden nap 3—4 kr-ba kerül, pedig a kenyeret magam veszem és vacsorára mit sem számitok, egyéb iránt nem is csuda, 1 öl fa 45 f., 1 font marhahus 25 xr, 1 font disznóhus 40 xr, szóval minden méregdrága.

---

1 Ld.: 160. és 178. sz. leveleket.
2 Ld.: 160. sz. levél 3. jegyzetét.

A várost minden nap hol estve hol reggel, hol pedig délután bombázzák, számtalan ház már el is égett — mint mondják a Sip utcában is volt tüz, még meg lehet, hogy a mi holmink is elégett.

E levelet Turcsányi által küldöm a postára és egyszersmind megnézetem nincs e tőled levelem, mert hinni sem akarom, hogy az én kedves férjem ily vészes időkben egy sorral sem vigasztalna. Mocsári által küldött leveled meg kaptam. Erdélyinél[3] már régen voltam s a mily hidegen fogatta Kovácsnét, oly nagy örömmel fogadott engemet; és egy nap mulva uj szerepet is küldött. A szerződéssel még nem vagyok tisztában minthogy nem játszanak és minden rendetlenségben van, annyit azomban kivettem Erdélyi szavaiból hogy fizetés javitást ez évre senki sem kap. Hallom hogy elmenetelem után egy-két nappal már uj kalapod volt, csak furcsa az, hogy én bár mi csekélységet rögtön meghallok.

Midőn Pestre érkeztem mindenki e szóval fogadott *milyen jól néz ön ki* és most ugyanazok azt mondják *mi baja önnek?* magam is csodálkozom hogy lehet 6 nap alatt annyira megváltozni.

Ha levelet irsz adresszáld az első emeletre, minthogy hon nem vagyok, a házi asszony majd kiváltja, én ugy is majd minden nap hol hon, hol a postán nézetem, ha nincs e levél számomra Debrecenből. Sok érdektelen dolgot irtam ugye bár? de hidd el e sorokat is oly nehezen irtam, mert a szobában beszélgetnek, a mellettem valóban pedig énekelnek, kiabálnak, mint korcsmában szokás.

Emlékszesz e mily nehezen váltam el tőled? ha igen, ugy képzelheted, mily nehezen várlak most.

A postán két levelet küldtem ez a harmadik. Anocitul szinte kettőt egybe foglalva, szólj megkaptad e őket?

Emlékszesz e midőn azt mondtam, hogy én Pesten meghalok és téged soha sem látlak többé? Adja Isten hogy most az egyszer előérzetem megcsaljon.

Csókol szenvedő szerető nőd,

Lilla

u. i: Gyulám! Ne feledd el kérlek, hogy én, *téged* kimondhatatlanul szeretlek.

(O. Sz. K. Levelestár.)

---

[3] Erdélyi János ekkor a Nemzeti Színház igazgatója. (Ld.: I. k. 198. sz. levél 5. jegyzetét.)

193.

Noisser Richárd — Anyjához

A mai nap (május 14.) életem legborzalmasabb napja volt — írja Noisser anyjának. Tegnap este óta ágyúztak egyfolytában Budáról Pestre, noha Pestről egyetlen lövés nem történt. A város hihetetlenül sokat szenvedett. Minden égő, füstölgő romhalmaz, a Dunapart szitává van lőve. Borzalmas állapotban van az egész város.

[1849. V. 14]

Liebe gute theuere Mutter!

Heute war die entzetzlichste Nacht die ich noch je erlebte: die Kanonade begann Gestern Abends ohne dass auch nur *ein* Schuss von Pesth nach Ofen geschossen wurde von der Festung auf des arme und unglückliche Pesth.[1] Was diese Stadt erlitt gehet über alle Beschreibung! Das Redoutengebäude, Königin von England, Emmerlings Hotel, das kupfergedeckte Ürménysche Haus und noch so viele andere sind als das Interimstheater, die Leopoldskirche sind rauchende Ruinen, die schöne Donaufronte sieht wie ein Sieb aus. Es ist schrecklich! grässlich!

Ich bin vollkommen gesund und wohne im Stadtwäldchen. Briefe an mich bitte an Holzer et Amizoni, Hofman et König, oder S. et D. Fleischl zu addressiren. Es ist nöthig dass ich noch einige Tage hier verweile.

Tausend Küsse

R

Pesth Montag

(O. Sz. K. Levelestár.)

194.

Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez

A Jellačićról szóló szöveget még ma elküldi Birkbeck-nek. Pulszky fordítói jól dolgoznak, de nehézséget okoznak a tulajdonnevek, amelyek angol ember számára általában rejtvények. Ha a fordító nincs tisztában a Pulszky-féle német szöveg egy-egy szavának értelmével, úgy tegye azt zárójelbe,

---

1 Ld.: 160. sz. levél 3. jegyzetét.

hogy Vipanék kijavíthassák. A szövegben meg kell említeni Jellačić életkorát s azt, hogy nőtlen. Közölje ezeket Kemble-el, hogy még bedolgozhassa. Vipan gyorsabb tempót akar a munkánál, azt jobban meg kell szervezni. Vipan a hét végén bejön a városba megbeszélni az Edinburgh-cikket. Tisztázni fogja, milyen terjedelmű lehet és mikorra legyen készen. Attól fél, rövidnek kell lennie, de 16 vagy 12 oldal is több a semminél. Úgy gondolja Kemble, Pulszky rövid útbaigazításával maga is írhatna cikket az Examiner-be, vagy a Spectator-ba. Intézkedett-e Pulszky, hogy a fenti cikk bekerüljön a Fraser-ba? Ha nem, írja meg neki, s majd ő utána néz. Végül néhány tulajdonnév pontos helyesírását kérdezi a Jellačić-szövegből.

Birchanger Bps. Stortford
15 th May/49.

Dear Pulszky.

I send Jellachich to Birkbeck by this evenings Post, so that he will receive it early to-morrow. Your translators translate very fairly, and what is of even greater importance write legibly. But there is a difficulty with the proper names, some I know and can correct, some have puzzled me, and all would puzzle almost any Englishmen. I send a list of a few, about which you can communicate with Birkbeck before he gets proofs.

When they have a difficulty in rendering the sense of the German word, they ought to put it in Brackets [....], that some of us can correct it — I do not know what is the German word rendered by *bumykin-headed,* which is vulgar. I have put *thick headed,* which is not strong enough, perhaps clod-headed.

You should say something of the age of Jellachich, and that he is not married.

I think with these translators you can get on much faster, I think even if they were to write in German what you dictate, it would enable *me* to translate much quicker. Their translations are quite good enough for Kemble, to work up. If you were to go out to Kemble in the evening and read over an Article so translated to him, and answer his questions, he could work it up, so that you or Birkbeck could get it by 5 o'clock in the Afternoon of next day. He works very rapidly, but he wants somebody to set him going.

It is impossible you can find time to do every thing that is wanted to be done: the first thing is to determine on what is most important, the next to make arrangements, that there shall be no loss of time or labour.

I think of coming up to town at the end of the week just for a day or two, to talk the Edinburgh[1] Article over, by that time we

[1] Az „Edinburgh Review" liberális (whig) negyedévi folyóirat. Indult 1802-ben. A legrégibb angol szemlék egyike.

shall know exactly how much space can be given and by what time it must be ready. I am afraid it must be short, but 16 or even 12 pages will be better than nothing. I am afraid some of the matters must be left out altogether.

I think Kemble might even write an Article for the Examiner[2] or Spectator[3] (if you talked it over with him thoroughly for an hour) without you having to work at all. I am too far off here to be *au courant* of the latest changes.

Have you got an arrangement that the Article shall be inserted in Fraser[4] — if you have, all right. If not — then write to me and say so, and I will see what I can do.

I will write before I come up, and say how I shall pass through town, etc. so that we may manage to meet.

Yours sincerely,

D. J. Vipan.

p. 7. Dworana, I do not know if rightly spelt

8. Sakoro is I think Sukoró or Sokoro[5]
Scoga I have altered
must be *Moga*

9. Isasiegh is I think Izsaség but I have not got my best map here.

Bumpkin headed? Hegelköpfig?

If there is a dechéance we justify it. If not we abuse the Austrians for telling lies.

Ce m'est bien égal, but the sooner one can know the better.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

195.

Stolzman K. — Pulszky Ferenchez

Kötelességének érzi értesíteni Pulszkyt arról, amit megtudott. Hale úr, a farok nélküli röppentyű feltalálója 200 db. mintaröppentyűt küld Oroszországba, amely röppentyűt rendelt tőle. Ez a 200 röppentyű különféle kaliberű, köztük a legnagyobb is, amely 100 fontot nyom. Fájdalom nem két-

---

2 Ld.: 190. sz. levél 1. jegyzetét.

3 Ld.: 190. sz. levél 3. jegyzetét.

4 A „Frazer's Magazine" 1830-ban indult hetilap. Többek között Thackeray első művei is itt jelentek meg.

5 Pákozd—Sukoró a magyar honvédsereg első, 1848. szept. 29.-én aratott győzelmének színhelye. (Ld.: II. k. 74. sz. levél 7. jegyzetét.)

séges, hogy az oroszok egyúttal a gyártási titkot is megvásárolták. Magyarországnak meg kellett volna őket előznie, mert ahogy április 17-i levelében már írta, ez a legfontosabb és leghatékonyabb lövedék, főként hegyi harcokban. A magyar hegyekben az oroszok nem tudnák használni tüzérségüket, de most már a farok nélküli röppentyűvel használhatják azt. Két hónappal ezelőtt Hale azt mondta, hogy visszautasította az oroszokat, akik meg akarták venni a gyártási titkát vagy természetben a röppentyűket, mivel Oroszország nem szimpatikus neki. Stolzman akkor csodálkozott, mert Halet pénzéhesnek ismerte, most látja, hogy hitetlensége e téren indokolt volt.

33, Caroline Place, Copenhagen Strut Wert.
Caledounian Roud. Islington
Mercredi soir ce 16 Mai 1849.

Je crois devoir vous prévenir de ce que je viens d'apprendre dans ce moment. Mr. Hale, l'inventeur des fusées sans queues, vient d'envoyer, ou est sur le point d'envoyer 200 fusées comme échantillon en Russie, fusées, que le gouvernement de ce pays a commandé chez lui. Ces 200 fusées sont de tous les calibres, y comprit les plus grandes: dont chacune pèse 100 livres. C'est très malheureux, quil n'y a pas à en douter q'en même temps les Russes lui ont acheté le secret. La Hongrie aurait dû les prévenir en cela, car je Vous repète ce que j'ai déjà eu l'honneur de Vous dire dans mon mémoire du 17 Avril, que c'est un projectible le plus important, le plus formidable et le plus efficace, surtout pour la guerre de montagne. Dans vos montagnes les Russes n'auraient pas pu se servir de l'artillerie, mais une fois en possession des fusées sans queue, ils remplaceront merveilleusement. Lorsque j'ai vu Hale pour la première fois, — il y a deux mois — il me disait que l'ambassade russe lui avait offert l'achat de son serviet ou bien des fusées en nature, „mais" ajouta-t-il „n'ayant pas de sympathie pour la Russie, j'ai nettement réjeté l'offre". Je vous avoue, que dans le temps, cette espèce d'abnégation dans un homme qui me semble ne vivre que pour faire de l'argent, m'a beaucoup surprit, et je vois maintenant que ma surprise et mon incrédulité à ce sujet étaient fondées.

En toute hote
Votre dévoué
Stolzman

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

196.

Beöthy Ödön — Vukovich Sebőhöz

Brassó, Május 17én 849.

Kedves barátom, jellememet megösmerni elég alkalmad volt. Midőn tehát helyeden üdvözöllek nem hizelgésből teszem. Mi is vihetne erre? Nekem protekció nem kell a magány élet, melly után sóvárgok egyedül az, melly azt nélkülözi. Diplomaticai összeköttetésünk messze távolba van, arra, hogy Oláhországba el juthassak, semmi kilátás,[1] főispánságomról lemondok, mihelyt haza kerülök, egyébre való pedig a mint látom — nem vagyok. Adjon Isten terhes, de szép hivatalodhoz állandó jó egészséget, szorgalmad van, eszed is, csak epés ne légy, barátod

Beöthy

(O. L. 1848/49-es iratok.)

197.

Teleki László — Pulszky Ferenchez [1]

Kedves barátom!

Branyiczky nálad volt? nagy tervei vannak ugye? alig sikerülhet.[2] Fredonival nem szólhattam mert nincs Párisban, holnap hiszem, találkozhatom vele, s a hajó dolgát tüstént meg üzenem,[3] mihelyt tudom. Pénzre van szükségünk, még pedig milliókra, mert a Branyiczky alkalmat fegyver-transportra is föl lehetne használni. Ügyekezzél költsönt eszközölni. Itt nem lehet, szólj Branyiczkyval is ez iránt. Itt Bugeaudról szólnak.[4] A mozgás napról napra hihetőbb,[5] Ledru Rollinnel igen jól vagyok. Uj ösmeretséget is kötöttem. Mig Odilon Barot minister marad,

---

[1] Ld.: 141. sz. levél 4. jegyzetét.

[1] Ld.: Bevezetés. 6. l.

[2] Branyiczky, gazdag lengyel emigráns, aki a párisi emigráció lapját, a „La Tribune des peuples"-t finanszírozta.

[3] Fredoni a szicíliai kormány párisi kiküldötte, a hajóra vonatkozólag ld.: 225. sz. levelet és a vonatkozó 4. jegyzetet.

[4] Bugeaud az alkotmányozó nemzetgyűlés egyik szélsőjobboldali tagja, az ő uralomrajutása a jobboldal győzelmével egyenlő.

[5] Ld.: 170. sz. levél 4. és 1. jegyzetét.

nem lesz coup d'état[6] mert ő böcsületes ember. Szerdán én is küldeni akarok futárt. Használd. Irok neked Fejér[7] által ki holnap megyen. Használom a te futárodat is.

Irj Némethonba.[8] Igen szükséges, hogy ők franczia interventiot kérjenek, ha még nem késő. Isten veled!

Hiv barátod

Teleki

Paris, Május 17-ikén 849.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés. — Megj.: Pulszky F.: Életem és korom. I. 475. l.)

198.

Bulyovszky Gyula — Feleségéhez, Szilágyi Lillához[1]

Debreczen, Majus 17n 849. estve 10 óra.

Szeretett kis feleségem!

Elmeneteled óta ma volt az első derültebb estém, legyen hát a jókedv neked üdvözölt ártatlan sugára is neked szentelve egyetlenem... De no látom arról a kis pici orrocskádról, hogy legalább is az első bötümnél már meg kellett volna mondanom, s miért volt ma derültebb estém?... ha itt ülnél mellettem, bizony nem mondanám én meg egész egy — fertályig, de miután ugyis világ választ tőled térre nézve, csak megmondom, ugyis három nap kell anélkül is mig megtudod. Hát bizony Gyulának azért van ma derültebb estéje, mert... mert a sok leverő hir után, ma először hallottunk jobb hireket Budapestről. S talán ma estve be is vették Budát — és mi — ha csak az Ur Isten iszonyuan meg nem akar verni két hét mulva felmegyünk, — mit fölmegyünk — fölmegyek én Liluskám ölébe.

Ládd mán én el is feledtem, hogy haragudnom kellene reád, kinzó soraidért, s — azótai hosszu hallgatásodért, mely engem ha némileg a balkörülményeknek nem tulajdonitanám végtelenül epesztene... de igy ezeket meggondolva... nem epeszt... igen

---

[6] Coup d'état jelentése államcsíny. Odillon Barrot valóban az 1851-iki decemberi államcsíny után a császárság bukásáig, nem vesz részt a politikai életben.

[7] Csernátony. (Ld.: 189. sz. levél 3. jegyzetét.)

[8] Frankfurtba.

[1] Ld.: 160. és 178. sz. leveleket.

nem! ... ugye de Liluskám legközelebb irni fogsz, sürün igen, igen sokat.

Ma harmadszor vacsoráltam. No de hiszen ki is kiáltott már az én kedves Nénikém fösvénynek, mert esténként csak szalonnázni lát.

Persze a szerencsétlen nem tudja, hogy bizony a bubánat nem a legjobb étvágycsináló.

Vacsoráltam a Bikába s ott találkoztam Oláh Elek kapitán urral, kérdezém mikor megy Pestre.

Jelenleg laktárst nyomtak a nyakamra, szép kedves, jó nő helyett egy igénytelen férfi, no de ő is csak *erdélyi*. Sovány kárpótlás ugyan, de mégis jól esik. Pftot vesznek tőle a lelketlenek.

Bezzeg fiacskám mióta Szemere ministerem,[2] van dolog reggeli 9-től 1-ig délután 3-tól 6-ig 7-ig ki se fujhatjuk magunkat, van ribillio a hivatalnokok közt, a rendőriek majd mind degradálva vannak.[3]

No kis szerelemféltő mucuskám... bezzeg de most jön a java... egy nő... ki nekem igen megtetszett... elne tépd hát a levelet... csak olvasd... fekete ruhába... ugye *borzasztó!* (Farkasként) nyulánk, termete mint tiéd... haja... szeme... ugyanaz... jaj de hiszen most veszem észre, hisz igy magadat teszem vetélytársnőddé... nem! szeme, haja nem olyan mint tiéd... azért sem... kissé csunyább... no nesze neked, ennek ugyan megadtam! ilyformán már nehezen lész alakom iránt szerelem féltő. Igen hát egy nő... képzeld velem beszélt... s ah! mi több — *férje előtt*... és én! ah én! ... hozzá közel csak — tiz lépésre... egy nő, kinek én bókolok... Liluskám ugye de már ez mégis sok?... sok bizony, még több a soknál, a miniszterelnöknő — Szemeréné... s z e r e l m e s — férjibe! — hej ha most közel lennék hozzád, mi édeset legyintenél most Gyulára, hja de távol... távol...

Édes Lilám ha veszélyt sejditesz, jer, valami szeszélybül ott ne maradj, kinos nekem távol lenni tőled... most látom én csak, mily jó lény vagy te... angyaloknál jobb... nincs nő hozzád fogható... mert te tudsz tisztán önérdek nélkül *szeretni!* S hogy engem szeretsz, ezzel az Ur Isten véghetetlen áldást árasztott reám! Hidd minden nap mellyet nálad nélkül kell töltenem, mint ha egy gyönyörteljes évet vinne el életemből. Megvallom — ne itélj meg érte — én ezt nem gondoltam ám ugy meg

---

[2] Bulyovszky a belügyminisztérium fogalmazója, a miniszterelnök Szemere (Ld.: 157. sz. levél 1. jegyzetét) egyszersmind belügyminiszter is.

[3] Szemere, a Madarász alatt önálló rendőrséget, a belügyminisztériumba olvasztotta be.

elválásunkor, azt hittem csak az első percek keserüek, óh de érzem hogy minden perc feljülmulja keserüségben a másikat! imádkozom láhatásodért. Lilám te engem tizszerte *jobbnak* látandasz viszont, én téged csak *jónak* óhajtalak mint valál.

Ez ötödik levelem! bár a 6-ik magam lehetnék... s te föltörnéd a piros pecsétet... ajkimat! mely miként pecsétnek kell lennie tiszta érintetlen — lángolón — olvadó — lángoló! —

Irj, ó irj — nem bánom ha ugy irsz is mint a minap, mellyért megrótalak... csak irj! édes minden mi tőled jő.

Most lefekszem... a levél folytatását ott álmodom el... karjaidba leszek... bár ott is ébredhetnék fel! Milliomszor csókolna

Gyulád

Tisztelem anyánkat, s jóakaróinkat, különösen kik a vésznapjaiban bármi részben segélyedre valának.

(O. Sz. K. Levelestár.)

199.

Bulyovszkyné, Szilágyi Lilla — Férjéhez, Bulyovszky Gyulához[1]

Maj 18dik délután 6 órakkor.

Lelkem jó Gyulám!

A bombázás folytonosan tart,[2] hogy hány ház égett el Pesten azt lapok utján hiven megtudod, azért levelem a hosszu leirással be nem töltöm, számtalan ház, számtalan ember esett áldozatul és Buda még sincs bevéve. Jelenleg a posta hivatal az üllei kaszárnyában van, 1 jó óra járás mostani lakásomtól, de azért naponta kétszer is kimentem, mig végre nagy örömömre két leveled meg kaptam. És a harmadikat, mint a postahivatalban mondták, vissza küldötték Debrecenbe. Kérlek édes férjem, ha irsz küldd el az előbbi levelet is, mert minden sorod olvasása örömet és uj életet önt belém.

Lakásom a kis erdő felé van, egyébb mulatságom nincs, mint a gyepre ülni a várba és Pestre eresztett bombákat szemlélni.

Jókaiék Nyáregyházára mentek Schodelnével, semmi isme-

---

1 Ld.: 192. sz. levelet.
2 Ld.: 160. sz. levél 2—3. jegyzetét.

rősömmel sem találkozom, könyvem nincs, még csak lapokat sem olvashatok, mert nincs ki hozzon, a városba nem merek bemenni, mert leveled olvasása után éltem nagyon becses. A várba tegnap záporként hullottak a kartács és rakéták de csak két helyt gyujtottak, mert mint mondják a házak teteit földdel hordatta be Henczi.

Kedvesem neheztelnem kellene reád, *elször azért mert azt irod, ki ilyeneket hisz, az engem nem szeret.* Hát irtam én azt hogy Dobozinévali viszonyodat hiszem? nem azt irtam-e, *egy pletyka hirt hallottam mit azomban én nem hiszek* — és levelem aláirásában nem az volt e irva *hön szerető nőd?* a mások szerelmökkel pedig azt hiszem nem sokat gondolsz. 2szor. sajnálkozol azon hogy én az ilyen *koholt hireknek hitelt adok és meg nem vetem.* Hát tudod te hogy mit mondtam, vagy mit irtam annak ki e *(mint mondod koholt)* hirről tudósitott? ugye nem? lám csak ki tetszik, hogy nem én, hanem te gyanusitgatsz, minthogy rám akarod fogni *hogy nem szeretlek.* Most szeretném az én kis férjemet jól meg pirongatni, de félek, hogy megharagszik, s az reám nézve nagyon veszélyes lenne, minthogy távollét miatt csókommal ki nem engesztelhetném, azért a pirongatást a csókkal együtt majd haza jöttödkor kapod meg, mely időt alig várja hön szerető

Nőd.

Majd el is felejtem leirni (minthogy kérded) mint töltöm időmet. Napjaimban, mint éjeimben, csak az én férjemről gondolkozom, az órák a napban, a percek az órában vannak és igy minden percét életemnek a rólad való gondolkozásra forditom. Irjam le életemet? Hisz az én életem, ha melletted nem lehetek, csak kin. Bánatim? — csak oly nagyok, minők egy hön szerető nőjé lehetnek férje távollétében, néha magam sem tudom, hogy mi szomorit, szeretlek, és még is oly boldogtalan vagyok. Szivem ugy tele van, mintha meg akarna repedni. Azt is mondod irjam le szerelmemet. Oh istenem hisz szivem ugy tele van forró érzelmeimmel, hogy azt leirni képes nem vagyok. A nap nem mindig süt melegen, a hold változó, a csillag is csak tiszta időben ragyog, ezekhez nem hasonlithatom. Sziklához hasonlitsam? hisz a nagy szélvész a sziklából is lesodor némi darabokat a mélységbe. Nem, nem, Gyulám forró és örökké tartó szerelmem le nem irhatom, hijában irnám hogy imádlak, szeretlek a szerelem legforróbb tüzével — szivem azt sugná ez mind nem elég. Néha sirok, hogy ezt a pár hetet is miért nem töltöttem oldalad mellett, aztán kikacagom magam balgaságomért. Csak most veszem

észre hogy az utóirat majd nem több, mint a levél maga, de mit tehetek én róla, hogy érzelmeim, gondolatim egyszerre tolulnak tollam alá,. én irok — irok — s egyszer csak azt veszem észre hogy még semmit sem irtam. Szentem Gyulám

Nem akarok érzelegni és nem mondom, — *Ha bár távol vagyok is tőled nem gyönyörködhetem szemeid tiszta fényiben, nem beszéded. ezüst hangjában, de azért megnyugszom szerelmedben, mert tudom hogy szived örökre enyim, és én örömben, fájdalomban változatlanul foglak szeretni* — hanem egyszerüen kimondom szivem legforróbb érzetét, nem kételkedem benned, mert tudom, hogy szeretsz, hiszek neked, mert szerelmed az én boldogságom, az én mindenem.

Ird meg lelkem hány levelet kaptál, mert én már ötöt irtam

Csókol

Lilla

Csókol anyám, s tiszteljük az ismerösöket.

(O. Sz. K. Levelestár.)

200.

Saly Ferenc — Zichy Lászlóhoz

Méltóságos Gróf!

Kegyes Uram!

Folyó hó 17érül hozzám bocsátott kegyes levelét mély tisztelettel vettem, felettébb sajnálom, hogy több és szebb spárgákat nem küldhettem, és hogy a kertész ezen tekintetbe oly roszszul tudott szolgálni, de magam láttam, hogy a spárga ágyai igen gyengék, és minden erőltetés mellett sem tudott többet, és szebbet öszve hozni.

Az ideit sem tudom mikor kaptam Pozsonyból tudósitást, de Szabó director úrtól sem; és igy sem ő Exellentiájáról, sem a grófok hol létéről nem tudok bizonyost.

Laci fiam 25k ment fel Pozsonyba, de azólta ettől sem kaptam levelet, és azt sem tudom hol van, neki eszibe sem volt, hogy el menjen, hanem bizonyos Gróf Szirmay huszár zászlós ur beszélte reá.[1]

Tegnap hallottam Fehérváron T. Simon Rudolf tolna me-

[1] Ld.: 47. sz. levél 1. jegyzetét.

gyei követ urtól, hogy Szabó director ur Pesten van, én már ez előtt jóval irtam neki, és ő mái napig sem válaszolt, ennél fogva csak azt gondoltam, hogy talán Posonyba ment fel.

Ugyan Simon Rudolf urtól értettem, hogy odalen Biharba, és Tetétlenbe semmi baj az urodalomba.

Isten kegyelméből még ez idáig nálunk sincs valami különös baj, az mégis elég baj, hogy a mosást már el kezdettem, és elegendő gyapjus zsákom nincs, pedig ugy hallom Pesten sem lehet kapni, egy abai zsidó igérte ugyan, hogy akár mi módon fog szerezni.

Rögtön kelletvén a magyar tábor számára szénát administrálni, már mintegy 1700 porciót el is küldöttem; de még 8200 porció van hátra administrálandó, lesz ugyan még valami 4000 porció, de már a többit az idei termésből kell pótolni.

Az idő járása felettébb kedvező lévén a tavasziak átolyába igen szépek, az ősziek is szépen mutatják magokat, de az emberhiány miatt nem tudom, hogy fogjuk azt le takaritani.

Mindezek után tapasztalt Nagy Kegyességébe ajánlott, mély tisztelettel maradok

Méltóságodnak

Nagy Kegyességü Uramnak

alázatos szolgája

Saly Ferencz

Tiszttartó.

Seregélyesen die 18k May 849.

(O. L. 1848/49-es iratok.)

OSZK Országos Széchényi Könyvtár

201.

Hollaender Leó — Klapka Györgyhöz.

Pulszky ezredestől értesült a hírről, hogy Klapka már nincs Debrecenben. Alkalmat kér a találkozásra. Két jelentést küldött hozzá Debrecenbe, melyeket bizonyára utána küldtek. Kéri, hogy adjon neki valamiféle beosztást, mert a tétlenség megöli.

Herr General!

Dem H. Obersten Pulszky verdanke ich die für mich gewiss eben so unerwartete als betrübende Kunde, dass diés mein Schreiben Sie nicht mehr in Debreczin treffen werde.[1] Doch beeile mich

[1] A Szemere-kormány megalakulása után Klapka átmenetileg Görgey helyetteseként, mint hadügyminiszter működött, mivel Buda ostroma közben

daher Sie Herr General sehr zu bitten, Sie wollen mir gütigst den baldigen Befehl zusenden, was und wo ich in Zukunft mich Ihnen vorzustellen habe. Meine Sendung betreffend habe ich nach Debreczin zwei Berichte gesendet, die Ihnen wahrscheinlich nachgeschickt worden sind, ich kann nun natürlich nicht wissen, wer und was darüber beschlossen werden dürfte. Wenn Sie bald die Güte haben werden mir Ihre Befehle zuzusenden, werde ich den Zeitraum meines Urlaubes nicht zu überschreiten nöthig haben. Jedenfalls Herr General! bei Ihrer mir oft bewaehrten menschenfreundlichen Güte, beschliessen Sie etwas über mich, Unthaetigkeit wird mich vernichten, fest ist meines Bleibens hier noch nicht. Sie werden nicht fallen lassen, der doch stets Ihren Diensten gewidmet bleiben möchte

Leo Hollaender
Hptman

Eperies den 18/5 849.

(O. L. 1848/49-es iratok.)

202.

Thaly Zsigmond — Klapka Györgyhöz

Komárom Majus 19. 849.

Kedves Barátom! Nem tudom Török[1] által küldött levelemet megkaptad e? de ugy hiszem igen, mert annak tulajdonitom, hogy Stein[2] még Komáromba meg nem jelent s én képes vagyok most is folytonosan egész szorgalommal hazám hasznára müködni.

A komáromi erődítési munkálatok haladnak előre, már a Duna jobb partján lévő sáncaink mind védelmi állapotban vannak; most miután olly kevés erő van ide fent és az ellenség erejét *Sellye* körül öszpontositotta, nehogy valami kéz csapás által bennünket Komáromba meglephessen teljes figyelmemet a Vág

a főseregtől a fővezért elvonni nem látszott tanácsosnak. Görgey május 27-én veszi csak át a hadügyminiszteri tárcát Debrecenben, ugyanakkor Klapkát Komárom várparancsnokának nevezik ki s ezzel a magyar sereg jelentős részének, a VII. és VIII. hadtestnek a parancsoka is lett. Távolléte, melyről a levél írója beszél, ekkor még csak átmeneti. Május 17-én Kossuth, aki Görgeyben ekkor sem bízott, felküldte őt Buda ostromához, hogy ott tartsa szemmel Görgeyt.

[1] Török Ignác Komárom ideiglenes várparancsnoka (ápr. 22-ig).

[2] Stein Miksa a hadügyminisztérium táborkari osztályának főnöke.

melletti *Apalic* sziget védelmi állapotba helyezésére fordítám, ezen sziget még eddig teljesen elhanyagoltatott, mint a Győr-Dunai sziget is, pedig a Vág-Duna felöl ott van leggyengébb oldalunk, valamint volt a télen a monostor nem birása után a Győr-Dunai sziget. Rövid napok alatt óriási munka lesz itt látható, melyből müértő az itteni mérnök-kar szorgalmát és tudományosságát átlátandhatja: de édes Gyurim! nekem addig semmi reményem nincs, míg Görgey csillaga ragyog, ő nekem ellenségem, mutatja azon tudósítása, melyet Komáromból irt, maga meg ismeri, hogy a komáromi hid golyó zápor közt készült, azért csak egy szóval sem érint, hogy én készitettem s hogy olly rövid idő alatt készitettem. Más erődités igazgató, mint például a Péterváradi *Holán*[3], ki az ellenségnek egy Branderjét fel fogta, lapokba dicsértetik, keresztet kap, addig én ki 10 mesterséges gránátokkal, bombákkal megrakott Branderjeit az ellenségnek felfogtam, szóban sem jövök, nekem édes Gyurim Görgei alatt nincs s nem lesz kilátásom; épen azért ne vedd rossznéven, ha a te helyettes miniszterséged alatt akarok boldogulni, most lehet, hiszen érdemtelen nem vagyok reá, számláld elő az Elnöknek, ő irányomban igazságos lesz,

1. A Hidat az ellenséges tüz közepette elkészitettem.

2. A Győr-Dunai szigetet az ellenség legnagyobb tüze alatt meg erősitettem s meg tartottam s védelmeztem, midőn az egész Commisio[4] elhagyandónak itélte.

3. Az Apalic szigetet, hol egy ásódobás erősités sem történt még eddig, tökéletes védelmi állapotba helyeztem s ezen terhes munkálatok között az egész védelmi terveket költségvetéseket jóváhagyás végett, mint bizonnyal tudod, Debrecenbe felküldöttem.

Kérlek édes Barátom előszámlálván az Elnöknek, nevezz ki ezredesnek, olly nagy különbség van az alezredes és ezredes között, talán megérdemlem, én fáradhatatlan és minden veszélyt megvető voltam hazám és Komárom védelmében. Kedves Gyurim! tedd meg baráti kérésemet, hidd el nem kérnélek: nem kértem eddig se senkit, de tudom hogy Barátom vagy s hidd el, én Görgey alatt nem fogok boldogulni.

Komárom megyében négy követ választás lesz, meg válasz-

---

[3] Hollán Ernő várerődítési parancsnok Péterváradon, Kossuth bizalmi embere.

[4] Február 22-én utasítja Kossuth a komáromi haditanácsot arra, hogy egy várvédelmi bizottságot állítson fel, mely a vár védelmével kapcsolatos kérdésekkel foglalkozzék. A bizottság felállításáról szóló rendelettel egyidejűleg delegálták melléje Thaly Zsigmondot, mint mérnöki szakértőt.

tathatlak követnek, ird meg édes Gyurim el vállalodé? mert nem szeretném ha a választók felsülnének, irj mindenről minden esetre.

Kérésemet ujitva s kérve e levelem megsemmisitésére — ne hogy valaki olvashassa — mert nem irtam, csak neked irhattam

Isten veled maradok
igaz barátod
Thaly Sigmond

(O. L. 1848/49-es iratok.)

203.

Csepy alezredes — Klapka Györgyhöz

Komárom, Majus 19. 849.

Tábornok! szeretve tisztelt barátom!

Legutóbbi együtt létünk bár vissza tükrözi előtted multomat s jelenemet, vissza azon körülményeket, melyek Komáromba hivának, s jelenleg itt tartóztatnak; de mindezek mellett, miután hatályos baráti szavadat adád utolsó együttlétünknél, hogy rólam nem feledkezel el, nem azért ugyan, hogy emlékeztetnélek, de egy hozzád intézendő szives más kérésem következtében bátorkodom nagy és fontosabb dolgokra szánt figyelmedet kissé megkisérteni. Hogy hazámat szeretem azt ellenségem sem tagadja meg tőlem, de tanusitja ezt jelenem és multom; tanusitja mondom, mert ha nem emlitem is azon éj s napi virrasztást mit März alatt Komárom vára mindenáron megtartásánál végbez vittem, nem azon önfeláldozást mit a borzasztó tüzvész közt[1] közelismerésre, még akkor is a közjón munkálkodván, midőn mindenem mi kedves volt előttem, hamuvá vált, a várba és várkörüli többszörös szolgálatim mind készségre mutatnának, s jól lehet alezredesül kineveztetém, e mellett még szolgálatba sem vevék 91 frton felül semmit az álladalomtól; de nem is volt és nem is leszen jelen állásomban arra szükségem, kivévén ha a haza kiképzettségemet s jó akaratomat akarná igénybe venni,

[1] 1848. szeptember 17-én Komárom városában borzalmas tűzvész pusztított. A város leégése egybeesik azzal az árulási kísérlettel, amelynek kapcsán Maertz várparancsnok, aki Lamberggel szoros kapcsolatban állt, császári csapatokat akart a várba belopni. Az árulást a kormány által odaküldött Klapka a komáromi nemzetőrök segítségével megakadályozta.

ekkor meghajolnék előtte s mig mozdulhatok ésszel és karral segiteni a közügyet, meg nem szünök. De tudod azt kedves barátom, hogy mit én Komáromba tevék az nem egyedül az én érdemem, volt és van mellettem egy testre és lélekre ifjabb segédem, kinek ipara s önfeltalálása által több dicséretbe részesültem. Ő már mint nemzetőri főhadnagy sok érdemet szerze magának a Zászlóalj körüli munkálkodása által, ki katonai kiképzettségére csupán csak azért, hogy benne a haza egy egészen kész honvédet találjon annyit forditott, elméleti oktatást kért tőlem az összes tiszti kar nevében s ott kitünőleg haladt, gyakorlatnál soha el nem maradva szem előtt tartá czélját, igy október közepétől mai napig oly tevékeny honfivá fejlődött, kit csak alkalmazni kell, s elérhetni vele mit akarunk. Baráti jóságod jogositt arra, hogy merjek, nem magamért, de e különös szeretetembe álló segédtisztemért hozzád és hatalmadhoz bizalommal fordulni. Én őt századosnak óhajtanám, valamely a komáromi ujoncz telepbe alakitott honvéd zászlóaljhoz, egyéb iránt ha katonai mély belátásod őtet mint föhadnagyot akarja meg próbálni, legyen akaratod szerint; mint észrevevém irodai jártasság után, segédtiszti állomásba óhajtana átlépni, de mint mondá, áttlépését nem spekuláció, de a hazának e fontos időkbeni használni akarás tevék benne férfias határozattá és igy jó akaratodba s pártfogásodba meg-nyugszik. Tégy azírt kedves barátom, mit tehetni jónak látsz Molnár Ádám segédemért, háládatlan sem ő, sem én nem fogunk maradni. Egyébb iránt saját személyemre vonatkozólag, legutóbbi együttlétünk örömére tántorithatatlan barátságodra s őszinte igéretedre emlékeztetve, nem tartok semmi kérést szükségesnek.

S nincs egyébb hátra mint országszerü nehéz foglalatosságodhoz sok kedvet és erőt óhajtsak s magamat s többször emlitett segédemet hathatós pártfogásodba, kegyességedbe s baráti jóságodba, kegyességedbe ajánljam. Aki is vagyok

tábornok szeretve tisztelt barátomnak

hü szolgád s barátod

Csepy
alezredes

(O. L. 1848/49-es iratok.)

Ismeretlen — Tamáslaki tüzérszázadoshoz

Már a második levelet írja neki, mert az elsőt elégette, amikor Vogel Eperjesre jött, mivel liberális és csehellenes szellemben írta. 14 napig hordta magánál a levelet, abban a reményben, hogy a magyarok jönnek és elkergetik Vogelt, de ez nem történt meg és Vogel maradt Sáros megye ura. Mindjárt érkezése után elfogatta a bártfai és szebeni papot, s az elsőt Galíciába küldte, mert hazafias érzelmű. Mivel a levél írója is hazafi, féit a házkutatástól.

Most azonban, hogy Dembinszky tábornok 20.000 emberrel megszállta Lengyelország határát és Vogelt Galíciába szorította vissza, válaszol levelére.

Politikáról nem ír neki, mert azt, ami Magyarországon történik, a Közlönyben olvashatja, de annál többet ír Sáros megyéről, mert arról a Közlöny keveset vagy semmit sem ír.

Itt az egész Széchy és Semsey család — kivéve a címzett testvérét és Ignác Gyula nevű fiát — feketesárga, tehát majdnem az egész vármegye. Mikor Dembinszky közeledett Sároshoz, sokan, akiket felsorol, 60 személlyel kivándoroltak Galíciába.

Dembinszkyvel jött Luzsénszky Pál kormánybiztos is, aki új megyei tisztikart nevezett ki. Családjuk 2 tagja is benne van.

Megyéjük mindig rosszul viselkedett, de legrosszabbul akkor, amikor Vogel Eperjesre jött. Akkor a magyar zászlót sárral és kővel dobálták és eltépték. Valóban nem érdemelnek kíméletet, mégis csak keveset küldtek Debrecenbe. — Hadseregünk nagyon szépen viselkedik, a lakosság elmenekült, de később, mikor meggyőződtek róla, hogy a katonák rendben vonulnak és sem személyekben, sem javakban nem tesznek kárt, lassanként hazatértek. Azután mégegyszer menekülni kezdtek, amikor az ujoncozásról volt szó, mikor azonban megjelent 42 katona és a nép látta, hogy ez már nem tréfa, akkor mind visszajöttek és hagyták, hogy Eperjesre vezessék őket. Falujuk 11 rekrutát adott.

Még egy szót Schlickről. Náluk rendesen viselkedett, de Tornában égetetett és pusztíttatott és asszonyokat és gyerekeket rettenetesen megveretett. Azt mondják fogságba esett.

Lieber guter Tamáslaki! Es ist bereits der zweite Brief, den ich dir schreibe; denn ich hab den ersten, indem eben damals, wie ich dein Schreiben erhielt, der Vogel nach Eperis kam,[1] verbrannt, weil er im liberalen und antizechowichianem Sinne geschrieben war. Ich hab ihn 14 Tag lang bei mir getragen, in der Hoffnung dass die Ungaren kommen, und ihn wegtreiben werden; die Ungaren kamen aber nicht und General Vogel war Herr von Sárosser Comitat, der gleich nach seiner Ankunft liess den Pfarrer von Bartfeld und Zeben, weil sie patriotisch gesinnt sind, gefangennehmen und den ersten nach Gallizien schicken, dem zweiten aber weil er ein Krippel ist die Freiheit geben. Nun ich bin

[1] Ld.: 148. sz. levél 3. jegyzetét.

auch hazafi, was hier ein jedes Kind weiss, ich fürchtete also, dass der Feind auch mein Haus in der Nacht, wie er es immer zu thun pflegt, untersuchen lassen, und den Brief finden wird, deshalb war ich gezwungen, nachdem man die Post fortwährend bewachen und visitieren liess, den Brief zu verbrennen.

Jetzt aber da uns General Dembinszki, der mit 20 Tausend die Gränze von Polen schon besetzt hat, von Vogel, der nach Gallitzien zurückgedrängt wurde befreit hat, beantworte ich mit leichten fröhlichem Herzen deinen Brief.

Ich bin sehr glücklich, dich auf der Bahn begrüssen zu können die keiner, der nur einen kleinen Begriff von Vaterlandsliebe hat, hätte verlassen sollen. O, wenn wir alle gleich gesinnt gewesen wären, das arme Vaterland wäre schon längst vom Tirannenjoche befreit! Demohngeachtet ich bin Stolz dir berichten zu können, dass von Unserer Familie András tüzér százados, Alajos Főhadnagy, Kálmán és Victor hadnagyok sind. Vom Emánuel seit December höre ich nichts, und ich bin so unglücklich von ihm auf meine 2 Briefe keine Antwort bekommen zu haben. Nur so weit hab ich von ihm gehört, dass er seit Wochen Wechselfieber hat und in Pest liegt.

Ich werde dir von Politik nichts schreiben, weil du alles in Közlöny, was in Ungarn geschiet, lesen kannst. Um so mehr aber von Sárosser Comitat, da Közlöny von Sáros sehr wenig, oder gar nichts schreibt.

Hier ist ganze Szechysche und Semseysche Familie — ausgenommen deinen Bruder und Gyula, den Sohn von Ignatz, — schwarzgelb, sowie beinahe das ganze Comitat. Wie der Dembinszki hätte nach Sáros kommen sollen, sind gleich Szechy Imre, Eugen, Franz, Lucian und Kalman dann Hedry Ernest, Roskoványi Gábor, Fejérváry István — aber nicht... obwol auch er schwarzgelb ist — Bornemisza Sándor, Semsey Albert, Vincze Vilmos, mit 60 Indiwiduen nach Gallicien ausgewandert.

Mit dem Dembinszky ist auch Luzsénszky Pál als kormánybiztos nach Eperjes gekommen, der auch ein neues Comitats Magistrat ernannt hat. Der erste Vicegespan ist Márjásy Ágoston der zweite Bánó Józsi, Obernotär Berzeviczy Tivadar, Generalperceptor Tahy László, Fiscal Hodossy Edvard. Ober Stuhlrichter Kükemezey Mihál's István, Melioris Dienes, Balpataky Ambrus, Tahy István, Podhajecky Sándor. — Von unserer Familie ist Ignácz nagy nehezen, mert pechovich aladószedő, és a fia Gyula Esküt. Unser Comitat hat sich immer schlecht benommen am schlechtesten dennoch wie Vogel nach Eperies kam, denn damals hat man unsere Fahne mit Kot und Steinen beworfen, und

zerissen. Wahrlich sie verdienen keine Schonung, und doch hat man wenige nach Debreczin geschickt. — Unsere Armee benimmt sich hier sehr schön. Denn wie vor 9 Tagen ein Bataillon nach Deméthe kam ,und erfuhr, das die Lori, und Vincze nach Ternye sich geflüchtet haben, da ist der Major selbst um sie gegangen und hat sie sehr Zart behandelt éljen a Magyar katona! Szulyovszky Guszti ist Komissär und hat sich allgemeine Liebe erworben. Vorigen Donnerstag sind 2 Bataillons über Girálth, das eine nach Sztropko, das andere nach Kurima marschirt, unser verdorbenes Volk wie es sah, floh über alle Berge, später aber als es überzeugt wurde dass die Soldaten in der schönsten Ordnung marschiren und weder Person noch Eigenthum verletzen, kehrten sie allmählig heim. Sie fingen aber nochmals zu fliehen an, denn man hat sie conskribirt, daher alle Rekruten sind durch — aber als 42 Soldaten nach Kükemező kamen, und das Volk sah, dass es kein Scherz ist, da kamen sie alle zurück und liessen sich nach Eperies führen. Unser Dorf hat 11 Rekruten gegeben.

Noch ein Wort von Schlick, Er hat sich bei uns sehr gut benommen, aber in Torna liess er brennen, plündern, Frauen und Kinder schrecklich prügeln. Man sagt dass er gefangen worden ist.

Nun wie gehts dir und deinen Angehörigen? Wo bist Du jetzt? ich sehe mit Sehnsucht deinem Schreiben entgegen. Wir sprechen öfters beim Szulyovszky von dir. Möge Dich Gott überall glücklich und ohne Verletzung führen und dir beistehen. Lasse mich deine Angehörigen grüssen und küssen, dich aber millionenmal im Geiste umarmen und küssen. Gott mit dir.

Ich hab dir vergessen zu schreiben, dass mich Semsey Robert, Eugen, Imre und Antal beim Hedry, als er noch k. Kommissär war, angeklagt haben als einen Baricadeur[2], der das Volk gegen den König aufgehetzt hat. Aber ich hab die Lüger gestraft.

(O. L. 1848/49-es iratok.)

[2] Barikádharcos, forradalmár.

205.

Haynald Amália — Pulszky Ferenchez

St. Leonard s *Chamberlin* Hotel 5/21 849.

Egy kinos érzéstől ment föl Ön levele, mert nem mertem magammal elhitetni, hogy csak nemléte a fővárosba okozza hallgatását, s most örvendek, hogy a magyar bárhol is magyar marad. Igen fájlalom, hogy találkozásunk a távolság által nehezittetik, én a rabbilincset hordozó, egy órával sem vagyok szabad, s nem tudom Ön jöhetne e ide, ha érdemesnek találja tiszta magyar szivvel ajánlott szolgálatomat elfogadni s ide kirándulni, bármikép pár órai szabadságot kérnék. Ha nem jöhetne, mit igen sajnálnék, irjon, bár mit mi tőlem kitelik kész vagyok s leszek a hazáért s az érte szenvedőkért megtenni s ha valamit fájlalok, az az, hogy erőm akaratomnak meg nem felel.

Isten áldja s mentse a hazát a legnagyobb sietséggel.

Haynald Amalie

Itt a házban Madame Amelie név alatt ösmérnek.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

206.

Noisser Richard — Anyjához

A városligeti főhadiszállásról irja Noisser levelét: a budai vár ostromáról számol be. „Az ágyúzás, rövid szünetekkel, rendkivüli erővel tart, Pestre csak ritkán lőnek, ellenben a mi csapataink egész sortüzeket adnak 24 ütegből a városmajor és kéményseprő kápolna vidékéről. Ha tekintetbe vesszük, mit szenvedett Pest a bombázás által, pedig csak 3 alkalommal körülbelül 8 óra hosszat lőtték, milyen borzalmas képet mutathat Buda, amelyet most már nyolc napja éjjel-nappal szakadatlanul ágyúznak. A főépület és a vár jobbszárnya leégett, de több mint a fele a Vizi-, Rác- és Krisztinavárosnak is rom és hamu. A bombázás okozta kár a két városban sok-sok millióra rúg. Csodálatosképen az emberek úgy megszokták a lövöldözést, hogy a kíváncsiak ezrei állnak a pesti parton és nézik ezt a históriát, pedig megesik, hogy egy horvát vagy egy vadász, magánszórakozásból rálő a bámészkodó tömegre. Még csodálatosabb, hogy a nézők háromnegyed része nő: asszonyok, hölgyek, grófnők. Arról is beszélnek, hogy a nyári színház leégett. Ez valószínű, állitólag van egy ütegünk azon a vidéken. Jól értesültek szerint beveszik 3—4 napon belül Budát... a mi vidékünkön óriási a lelkesedés, ilyen népet nem győz le a világ egyetlen hatalma sem." Beszél a magyarok nagylelkűségéről, akik lovagiasak és nem aljas módon járnak el ellenségeikkel szem-

ben. Nem követik Windischgrätz példáját, néhány oktalan vagy részeg állapotban kimondott szóért nem lövetnek agyon embereket. „Mi, a rebellis horda, nem vagyunk már a decemberiek. A „legyőzhetetlen hősi osztrák hadsereg" alaposan megemlegethet minket, ha Szolnokra, Isaszegre, Tápióbicskére, Nagysarlóra, Komáromra stb. gondol... Még az oroszoktól sem félünk, ha a bécsi minisztérium a nyakunkra hozza..."

Pesth, Sonntag 21 May.
Hauptquartier Stadtwäldchen.

Liebe, gute, theuere Mutter!

In unserem ganzen Civillager ist kein besseres Papier zu finden, und da noch kein Gebath kommt, so musst Du Dich schon diesmal über diese Kleinigkeit hinaussetzen, und diesen Brief so nehmen wie er gemeint ist, nicht wie er aussieht.

Gestern erhielt ich ein liebes Schreiben vom 16: — ich bitte in der Zukunft auch meinen Namen an der Addresse bemerken, da es gerade nicht nothwendig ist, dass eine dritte Person unsere Correspondenz liest. Ich ging sogleich nach Erhalt des Briefes in das Muratysche Haus um mich wegen der Effecten der fr. Wagner zu erkundigen, und habe so viel erfahren dass sämmtliche Meubeln, Kisten etc., gleich am ersten Tage des Bombardements von einem Bruder oder Schwager der Fr. v. W. (so sagte ein altes Weib, dass dort im Hause ist) in die Franz- oder Josephstadt ausser der Schusslinie abgeführt worden ist. Das Muratysche Haus hat inzwischen nichts gelitten und es wäre den Effecten selbst wenn sie dort geblieben wären, nichts geschehen.

Das Bombardement dauert noch immer, und zwar nur mit seltenen Unterbrechungen, aber mit ausserordentlicher Wuth fort[1], auf Pesth wird nur selten geschossen, dagegen geben unsere Truppen ganze Dechargen aus 24 Batterien aus der Gegend des Stadtmayerhofes und der Rauchfangkehrer Capelle auf die Festung. Wenn man annimmt: wie viel Pesth durch das Bombardement, das in 3 Raten doch nur cca 8 Stunden gedauert gelitten hat, so muss Ofen, auf das man nun ununterbrochen 8 Tage und Nächte schiesst, schrecklich ausschauen. Dass das Hauptgebäude und der rechte Flügel der Burg abgebrannt sind, habe ich wie ich glaube schon geschrieben, aber auch die Wasser- Raizen- und Christinestadt liegt mehr als zur Hälfte in Trümmer und Schutt, überhaupt muss der Schaden, der den beiden Städten durch das Bombardement entstanden ist viele, viele Millionen betragen. Sonderbarerweise haben die Leute die Schiesserei schon so ge-

[1] Ld.: 160. sz. levél 2. jegyzetét.

wöhnt, dass tausende von Neugierigen am Pesther Ufer stehen und der Geschichte zusehen, obgleich manchmal ein Croate oder ein Jäger zu seiner Privatunterhaltung auf das gaffende Volk schiesst, und noch sonderbarer ist es, dass unter den Zusehenden mehr als ¾ aus Frauenzimmern, Weibern, Damen und Gräfinnen besteht. Man spricht auch, dass das Ofner Sommertheater abgebrannt sein soll, was ich gerne glaube, da in dieser Gegend eine Batterie von uns stehen soll. Gut unterrichtete glauben, dass in 3—4 Tagen Ofen genommen wird[2] — nach meiner Meinung wird es länger dauern.

Heute früh wäre ich beinahe nach Raab gefahren, aber ich dachte mir, was mach ich dort, wenn die Österreicher noch so nahe sind, und nochmals flüchten wäre mir in diesem Augenblicke nicht besonders angenehm. Ich muss nun schon bis zur Einnahme von Ofen hierbleiben, oder bis ich die Versicherung habe, wenigstens einige Tage ruhig dort bleiben zu können, ich hoffe zu Gott, dass es bald, sehr bald geschehen wird.

Seit Mitte Februar habe ich keinen Augenblick gezweifelt, dass es so kommen wird wie es wirklich gekommen ist, ich lebte von dieser Zeit an so ruhig, wie noch nie früher. Der Enthusiasmus in den unteren Gegenden is ein ausserordentlicher, ein solches Volk bezwingt keine Macht der Welt! Was mir bei dieser ganzen Geschichte so unendlich leid thut, und mir vielen Kummer und schlaflose Nächte machte, war der quälende Gedanke, dass Du meine einzige, liebe Mutter viel zu vielen Antheil an mein Geschick nimmst und Du Dir unnöthige Weise Kummer und Sorge machst. Denke Du Dir liebe gute Mutter, dass ich schon ein alter, grosser Lackl bin, der nicht so leicht unter ein Wagenrad geräth, und der in kritischen Verhältnissen nicht so leicht den Kopf verliert, so dumm wie ich in Pressburg war und bis zum lezten Augenblicke blieb, werde ich nimmer sein, ich verlohr dadurch meine ganze Habe, und es wäre mir bald noch schlechter ergangen. Hat Hermann nicht erzählt was mit meiner Bagage geschehen ist? Dass ich für eine Sache Parthei nehme, dafür kann ich nicht; nehmen doch andere Leute, denen die ganze Geschichte gar nichts angeht, die Weib, Kind und Geschäft haben, die ruhig und friedlich, unbekümmert um die ganze Welt leben könnten auch Parthei und zwar mit einem Eifer und Wuth, dass man nicht weiss ob man lachen oder sich darüber ärgern soll, warum soll ich, dessen Geschäft und Brot es ist Parthei zu nehmen, mich nicht auch auf eine Seite schlagen? Dass unsere Feinde nicht so grossmüthig sind als wir, ist ein Unglück, aber

[2] A levél keltének napján, május 21-én a mieink beveszik a várat.

darin besteht eben unsere Grösse, dass wir auf eine chevaleske und nicht so gemeine Art unsere Angelegenheiten abmachen. Wir sind provocirt worden, der Krampus hat angefangen; bei uns war es Selbstvertheidigung — Nothwehr; und wenn noch ein gerechter Gott lebt, so muss er sich freuen, wenn er zusieht, wie unsere Actien steigen, wie unsere gerechte heilige Sache triumphiert! Und in diesem Augenblick soll ich meine Hände ruhig in den Schoss legen, oder vielleicht Schreiber bei einem Ladenhändler, oder Viceaufseher bei einem Schweintreiber und vielleicht 25 Groschen Diurnum werden, damit ich, wenn ich doch vielleicht einmal in die Hände des Feindes fallen sollte anstatt den Strick, zu Pulver und Blei oder zu 15 Jahren Festungsarrest *begnädigt* werden sollte? Nein liebe, gute Mutter so ein elender Kerl und so ein Narr bin ich nicht; ich wäre gar nicht würdig Dein Sohn zu sein, wenn ich mich gar so erbärmlich benehmen würde! Schlägt Jemand meine Juden, dessen Juden schlage ich zurück, undzwar so stark und kräftig ich nur kann! Also abgemacht! Wäre mein rechter Arm besser, der mich noch immer genirt, ich wäre längst Soldat, und gewiss schon der schönste Hauptmann oder Major in der Armée!

Dass der Baron abgepascht ist, habe ich schon früher gehört, dass er ein bornirter Kerl war, wusste ich schon längst, dass er aber ein Schuft geworden, war mir neu; Domian, Domherr Toth und mein Freund Szujich und noch ein paar solche Lumpen sollen auch abgefahren sein; was aber Hugschell, Dorner Eduard, Balogh, Buchberg, Zántho und alle Spionen, Angeber, Denunzianten machen, weiss ich nicht. Wenn wir nun auch à la Windischgrätz den grossen Pacificator verführen und Leute die im Rausch, oder in ihrer angeborenen Dummheit *gegen* Ungarn ein paar Worte sprechen, erschiessen liessen was geschähe dann? aber die Stunde aller dieser Trotteln wird auch noch schlagen, und sie auch in ihrer Geistesbeschränktheit die Zeit vergessen werden!

Nun meine liebe gute Mutter sei frohen Muth's, schlage Dir den Kumer wegen meiner lausigen Person aus den Kopf, ich bin gar nicht werth dass Du Dich mit mir so viel abgibst, und sei versichert dass ich stets Alles anwenden werde, um mich in keine Gefahr zu bringen. Glaube der Wiener Zeitung[3] nicht Al-

[3] A „Wiener Zeitung" bécsi kormánylap, melyben ebben az időben napirenden volt a magyar hadsereg szidalmazása, magyarországi rémhírek koholása.

Célzás az 1848-as évvégi téli hadjáratra s annak Schwechattól Pest elfoglalásáig tartó sorozatos visszavonulásaira, melyeket a bécsi reakció sajtóorgánumai természetszerűleg hangzatos cikkeikben kihasználtak.

les was darin steht, wir „Rebellenhorde“ sind nicht mehr die Leute, die wir im Dezember waren, die „Österreichische unbesiegbare Heldenarmée“ weiss von uns schon ein Liedchen zu singen, wenn sie an Szolnok, Isaszeg, Tapiobicske, Nagy Salló, Komorn etc.[4] denkt, wir fürchten selbst die Russen nicht mehr, wenn auch das Wiener Ministerium diese Popanze ins Land bringen will; und schliesslich was ist an meinem Leben gelegen? Schau einmal Pesth und Ofen an, betrachte die Dörfer in der hiesigen Umgebung, dagegen wiegt ein Menschenleben so wenig wie eine Kreuzersemmel! Hätte ich 100 Leben ich gäbe sie Alle für unsere Sache hin!

Ich werde recht oft schreiben, wenn es Dir Vergnügen macht, — sonst bin ich recht gesund nur haben wir in unserem Lager viel zu viel Flöhe, die mich einigermassen geniren. Unsere liebe Verwandschaft soll sich bessern, ich küsse alle tausendmal, Dich liebe Mutter millionenmal

R

Freitag Abends war eine Art Wolkenbruch, die 30—40000 Menschen die im Stadtwäldchen campiren, haben unendliches gelitten. Heute Vormittag schwammen zwei polnische Officiere der Ofner Besatzung herüber nach Pesth; man schoss ihnen stark nach ohne sie zu treffen.

(O. Sz. K. Levelestár.)

207.

Görgey Arthur — Ragályi Károlyhoz

Budán, Május hó 1. [21.] 1849.

E hó 10én Miskolczon kelt hivatalos levelét a hozzá mellékelt választási jegyzőkönyvvel kezemhez vettem, s midőn érette szives köszönetemet mondám, nyilvánitsa egyszersmind Alispán Ur nevemben tellyes méltánylatomat a dédesi kerület választóinak azon nagybecsü bizalmukért, miszerint én lettem azon szerencsés, őket a Szabad Magyar haza törvényhozói testületénél képviselhetni; s ezen bizalmuk, legfényesb jutalmam mit valaha remélhetek, mert önzéstelen elismerését találom benne azon cse-

[4] Ld.: 104, 110, 114, 116, 135, 139. sz. leveleket és a vonatkozó jegyzeteket.

kély müködésimnek, mellyeket hazánk népe érdekében tehetnem a sors engedé.

Nyilvánitsa egyszersmind, választóimnak, hogy bármenynyire óhajtanám a bizalom kijelölte helyet most azonnal elfoglalni, azt addig mig a körülmények a táborban lételemet szükségessé teszik, — nem tehetem.

Benőfy Soma várkonyi segédlelkész Urat — ha jövendője iránt tisztában van — a hadsereghez mielőbb beküldeni szíveskedjék.

Görgei Arthur
tábornok

(Borsod-Miskolci Múzeum.)

208.

Themleitner János — Irinyi Bertalanhoz

Kedves Barátom!

Kinek sorait veszed az barátod, egykori bajtársod, s ugyan az kit te f. hó 20k tegezve fogadni kegyes voltál.

Barátom, te igéretekkel halmazál engem, midőn hoszu távollét után viszont találkozánk; halmazád a férfiut ki a schwarzgelb világban

mint közlegény	— — —	4 hóig
„ káplár	— — — —	1 Évig
„ számvezető őrmester	—	21 „
tehát öszvessen	— — —	22 Évig 4 hóig

katonáskodék Don Miguel 39 Gyalog ezrednél; de ki mégis soha nem lőn schwarzgelbé, hanem mint kagyló megtartja zavaros tenger közepén is a drága gyöngyöt, megtartá a schwarzgelb sclávok körébe is, honfiui még magyarhoz illő érzetét: s halmazád a család apát ki vagy csak imént nővel s 3 gyermekkel, mint őrgróf Pallavichini Alfons Mindszenten Csongrád megyébe urbérispánnya, az urbér eltőréltetése által egy örömtelen jövőnek néze elébe, de mégis nem kenyér keresetből hanem egyedül hazája, — igen az imádott hon iránti szeretetből lőn honvéddé, s jelenleg az 41 zászlóaljnál vagyok.

Vedd édes Barátom, vedd ezért legszentebb hálám s köszönetemet.

De midőn a hálaénekek legforróbbikát meg nyilvánitom — tanusitott szivességedért — engedd egyszersmind igénybe vehetnem ugyan azon igéreti beváltását jövőre kegyességedet.

Kubin Majus hó 23k 849.

örök örökkén lekőtelezedted

Themleitner János
Hadnagy

(O. L. 1848/49-es iratok.)

209.

Haynald Amália — Pulszky Ferenchez

St. Leonard 23/5. 1849.
Chamberlin Hotel

Ha pénteken szép idő lesz s Ön a vasuttal jön, engemet nyilván ott talál mert mindennapi sétánk oda visz, ha nem mehetnék, egynegyed háromra inasunk az előcsarnokban lesz Önt hozzám vezetendő, mind a mellet ha Ön talán nem szivesen jöne ide a házba, hol az egész család s az önt érdeklő két herceg is együtt lakik, egy pár szóval adja tudtomra s én a séta helyre jövök a föntirt időben;

Az itt létező két fiatal herceg közelebbi viszonyukat Lajos Fülöp érant lehetlen kitudni, szinleg a világ, s körüllevőik előtt, a legmélyebb tisztelettel s majdnem vak engedelmességgel viseltetnek a még most is a nyakassággal határos ércakarattal (családjain) uralkodó aggastyán eránt.

Ha Ön vagy az idő, vagy más akály által hátráltatna pénteken kirándulni, mi még mint egy 10 nap mulatunk (én részemről kinlódok) itt, s innen Brüsselben s osztán valahára Coburgba menendő, onnan azonnal a haza felé sietek hiszi e Ön hogy a határon át juthatok? nem félvén sem veszély, sem fáradságtul legyen oly jó ezen kérdésemre felelni,

Isten vélünk s a mieinkkel

H Amalie

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

Doctor Julius — Pulszky Ferenchez

A Német birodalom minden országának népe alkotmányt követel, de a Kamara többségének hibájából nem tudnak határozatot hozni, noha erre a baloldal is ösztökélte őket. Ahelyett, hogy a mindenhol készülődő mozgalom élére álltak volna, a Kamara többségének semmittevése és tétovázása mindenütt akadályozta a mozgalmat. Miután parlamenti határozattal hívták fel a népet, hogy mindenhol az alkotmány bevezetését és elismerését követelje — amit a nép nem tudott mindig a törvényes úton megoldani és ezért pl. Drezdában fegyveres felkelés tört ki — amikoris cserbenhagyták őket és Gagern a véres porosz beavatkozást jogosnak minősítette, Eisenstückot, a központi hatalom megbízottját sürgősen visszahívták, mert, a vérontást megakadályozandó, a porosz csapatokat visszaküldte Pfalzból és ez ország ideiglenes tartományi gyűlésének lépéseit helybenhagyta. Minden mozgalmat cserbenhagytak, Gagern ártatlan és törvényes programmját nem fogadták el, de elfogadták a minisztérium lemondását és meggyanúsították Vogt-ot és Simon v. Triert azzal, hogy robbantani akarják a nemzetgyűlést. Az új minisztérium a legszélsőbb jobboldalból alakult, élén egy 70 éves szörnyeteg, akit mindig csak kinevettek; gyalázat és gúny az egész német nemzettel szemben. Noha bizalmatlanságot szavaztak ellene, mégis marad, egyetlen programjával: semmit sem teljesíteni a nemzetgyűlés határozataiból. Megjelent Fischer ezredes, porosz megbízott, hogy körülnézzen, a porosz kormány visszahívta képviselőit a nemzetgyűlésből. Nem érdekes, hogy ezek nem tettek eleget a visszahivásnak, mert úgyis mindig a baloldal ellen szavaznak. Nem is a baloldal, hanem Welker tett egy előterjesztést: a nemzetgyűlés ruházza át méltóságát egy olyan fejedelemre, aki az alkotmányt elismerte. Erre Gagernnel az élükön kiléptek az összes porosz képviselők, — a baloldal kivételével, — úgyhogy csak 189-en maradtak. Bassermann, akinek Berlinben az alkotmányt kellett volna elfogadtatni, nemcsak hogy kilépett a nemzetgyűlésből, hanem az oktrojált alkotmány elfogadásával az ellenséges táborhoz állt át. Mikor a küldöttek szégyenletes kilépése után már csak 179-en maradtak és a baloldal proponálta, hogy az eddigi 150 szavazat helyett 100 szavazattal legyenek határozatképesek, akkor 39 küldött elhagyta az ülést, hogy ezt a javaslatot ne fogadhassák el, mert hiszen ehhez még 150 szavazóra volt szükség. Erre a gyűlést elnapolták 21-ről 24-re, és a baloldal sürgősen behívja a Badenben és a Pfalzban lévő tagjait, hogy 24-én határozatképesek legyenek. Csak a baloldal tart ki, amely pedig nagyrészt szegény családapákból áll, akik hazájukban börtönbüntetéseket és nyomorúságot szenvednek. Valóban komisz ember az, aki azt mondja: „Ha Németország tönkremegy is, akkor sem tudok és nem is akarok a baloldallal tartani.“ A Kamara szerencsétlensége a teoretikusok, professzorok, bürokraták voltak, akik mikor baj van, szétszaladnak. Hechs előre látta, hogy milyen bajok lesznek abból, hogy a nemzetgyűlés határozatait a központi hatalom tetszése szerint végrehajtja vagy sem, és hogy a birodalmi gyűlés a fejedelmek nevében a birodalmi kormányzónak adta át a központi hatalmat. A nemzetgyűlés elleni ellenséges fellépés a királyi köszönet az októberi porosz adómegtagadási ügyben. A nemzetgyűlés elleni ellenséges cselekedeteket Berlinben egy jezsuita irányítja: Radowitz. A magyaroknak egy Kossuthjuk van és csak egy fejedelem ellen kell küzdeniök, a németeknek 36 fejedelem ellen kell küzdeniök és csak Gagernük van, aki még csak árnyéka sem Kossuthnak. Igaza van Börnének, aki a németekről azt mondta: szolganemzet. Vogt még ezekben a na-

pokban is Magyarország győzelmét hirdette. A levél írója szégyenkezik, hogy egy 34 milliós nép egy 5 milliós nép győzelmétől reméli megmentését. Kinek a hibája, hogy Németországban semmi sem történt Magyarország megsegítésére, noha a nép rokonszenve a magyarok győzelmét kívánja? A badeni nép nem akarta bevárni, amíg a porosz-orosz lavina hozzájuk elér, hanem felkelt szabadsága védelmében.

24-én. Megjöttek a Badenbe és Pfalzba küldött képviselők, elfogadták a multkori javaslatot és szerkesztettek egy felhívást a német néphez. De már késő! Fischer dolgavégezetlen utazott el, mert a birodalmi kormányzó nem határozta el magát sem a parlament bezárására, sem lemondásra s arra, hogy Poroszországnak adja át a hatalmat. Az 5 nagy német állam berlini konferenciája is végetért, anélkül, hogy megegyeztek volna, kivéve kisebb kérdéseket, ami a ravasz osztrák diplomatának, Prokesnek intrikái miatt történt. Kérdéses a Baden felé nyomuló 50 zászlóalj dolga is. —

Pünkösdig várt levele elküldésével, hátha addig történik valami érdekes, de semmi. Uhland felhívását a néphez elfogadták, a derék Mittermaier legnagyobbrészt a baloldallal szavaz. Poroszországnak a központi hatalomhoz való viszonyáról 29-re ígértek választ. — Kérdi, mi Pulszky véleménye az új francia kormányról, más politikát fog-e folytatni mint az eddigi, mert az megváltoztathatná az eddigi kedvezőtlen helyzetet és végül háborúhoz is vezethetne.

P. s. Welker és Rieser is kiléptek, pfui.

Frankfurt den 23./24. May 1849.

Leider, leider hatte ich nur zu recht, als ich in meinem letzten Schreiben vom 7. ds. (dessen Empfang Du mir nicht angezeigt) hoffnungslos für Deutschland war was seitdem alles das Schauderhafte was sie alles zugetragen, hast Du mein lieber theurer Pulszky gewiss umständlich aus den Blättern ersehen, ich komme daher auf die bereits bekannten Ereignisse nicht mehr zurück. Trotzdem in allen Theilen Deutschlands sich so kräftig erhebenden Volksgeist für die Verfassung, trotz aller Aufforderungen und zahllosen Adressen aus allen deutschen Ländern, trotz aller Mahnungen der Linken, vergingen durch Schuld der Majorität der Kammer Tage, abermals Tage und man wollte zu keinem Entschluss kommen, statt sich an die Spitze der sich in allen Theilen bereitenden Bewegung zu stellen und die gehörigen Mittel dazu anzuwenden, suchte die Majorität d. Kammer durch ihr Nichtsthun und Zaudern der Bewegung überall Hemmschuh anzulegen und nachdem man durch Parlamentsbeschluss das Volk aufgefordert überall die Einführung und Anerkennung der Verfassung anzustreben, welche den störrischen Regierungen gegenüber das Volk nicht auf dem sogenannten legalen Weg allein vermochte und sich wie in Dresden ein kräftiges energisches, ein bewaffnetes Anstreben entfaltete[1], liess die Paulskirche

[1] Amikor csaknem egy évi huzavona után 1849. március 28-án a frankfurti nemzetgyűlés az egységes birodalmi alkotmányt elfogadta, a központi

die dortige Bewegung schmählich im Stich, und der grosse Gagern begnügte sich der wider alles Fug und Recht blutigen preussischen Einmischung gegenüber mit der Erklärung, dass Preussen hiezu erst berechtigt, weil solches im Gebiet der Centralgewalt eingegriffen! Dagegen sendet man preussische Truppen nach Rheinbayern und als der dorthin gesendete Commissar der Centralgewalt Eisenstück, ein tüchtiger Mann, die preussischen Truppen bey der in der Pfalz[2] gegen dieselben herrschenden Aufregungen im Blutvergiessen zu verhindern solche zurücksendete und alle Schritte des provisorischen Landesausschusses guthiess, wurde er schnell abberufen und die Pfalz, die sich lediglich für die Reichsverfassung erhob, im Stiche gelassen! Es geschah alles um jede Bewegung im Stiche zu lassen. Mit Sehnsucht wurde Gagerns neues ministerielles Program der neuen Bewegung gegenüber erwartet, Du wirst dessen Inhalt, welcher so unschuldig und legal als möglich war, aus den Zeitungen ersehen haben mein lieber Pulszky, und was geschach, der Reichsverweser ging nicht darauf ein, das Ministerium fordert seinen Abschied und Erzherzog Johann nahm solchen an![3] Die abgesendete Deputation der Nationalversammlung an derselben, die erhaltene Antwort, das ausgesprochene Misstrauen gegen das *unschuldige Tyrolergewand* und an den an Vogt u. Simon v. Trier Sitzung vom 15. März ausgesprochene Verdacht, dass man die Nationalversammlung sprengen wollte, alles dies wirst Du ausführlich in den Blättern gelesen haben, ebenso die Bildung des neuen Ministeriumes, ein Ministerium was auf den Trümmern der äussersten Rechte, welche schon längst banqueroute und davongelaufen, aus einer Parthey welche stets die unpopulärste war, mit einem 70. jär. Gräuel als Ministerpräsident,[4] einen Mann, der so lange er in der Paulskirche war, so oft er zu sprechen versuchte, wegen Gelächter der Versammlung nie zum Ende seiner Reden

---

hatalmat — a császári koronával együtt — IV. Frigyes Vilmosnak ajánlották fel. Ő azonban vonakodott azt elfogadni. Ekkor a frankfurti nemzetgyülés balszárnya forradalomra szólította fel a népet, hogy az alkotmány életbeléptetését kieszközöljék. A felkelés Szászország fővárosában, Drezdában kezdődött, ahol a porosz katonaság csakhamar elfojtotta. Azonban a forradalom lángja csakhamar a Rajna vidékére csapott át.

[2] Az egységes birodalmi alkotmányért támadt felkelés utolsó állomása volt a badeni felkelés, melynek közvetlen felszításában maga Marx és Engels is résztvettek. (Engels magában a felkelésben is.) A hatalmas túlerő ezt a felkelést is leverte.

[3] Ld.: II. k. 232. sz. levél 2. jegyzetét.

[4] Gagern utóbb Gräwell, Max, Karl, Friedrich, Wilhelm (1781—1860) filozófus politikai író, korábban Poroszországban jogi és közigazgatási szolgálatban állt.

kam, wenn je eine Nationalversammlung, wenn je ein Volk ins Gesicht geschlagen bekam, so war es die deutsche und das deutsche Volk durch ein solches Misstrauen, es ist ein Spott und Hohn gegen die ganze Nation! Kaum auf der Ministerbank, bekommt er ein mit majora angenommenes Misstrauensvotum von Welker, bezeichnet mit den Worten dass ein solches Ministerium eine Beleidigung für die Versammlung sey, nach dem in Deutschland erblichen constituonellen Recht, welches der Herr Reichsverweser auch auszuüben versteht, bleibt er dennoch mit seinem Programm welches kurzweg so viel heisst, als alles das was die Versammlung beschliesst, nicht zu thun und nichts von deren Beschlüssen zu vollführen. Die mittlerweile erschienenen preuss. Proclamationen d. Aufruf des grossen Königs[5] an mein Volk alles ist Dir wohl bekannt, ebenso die hiesige Ankunft des preussischen Commissars Obrist Fischer, und die Erklärung des Reichsverwesers an den Präsidenten der Nationalversammlung, der preuss. Commissar war gekommen, um sich die Sachen hier anzusehen, alles wird Dir bekannt sein, ebenso die Abberufung der preussischen Deputirten von Seite deren Regierung![6] Dass diese Herren Abgeordneten momentan derselben keine Folge leisteten, darauf legten wier hier kein Gewicht, wäre ein solcher Entschluss ehrlich gewesen, so hätten sie wahrlich wie die Sachen nun standen und Regierungen und Centralgewalt alle gegen die Nationalversammlung so handelten, endlich mit der Linken gemeinschaftlich gehen müssen, statt bis zum letzten Augenblick noch gegen dieselbe zu stimmen. Endlich ging ein nicht einmal von der Linken sondern von Welker gestellter Antrag, ein einstweiliges Kaiseroberhaupt aus der Zahl der Fürsten welche die Verfassung anerkannt, zu wählen durch, u. ein Amendement darauf an Uhland, die Versammlung erkläre eventuell die Übertragung seiner Würde von Seiten des Reichsverwesers an einen anderen Fürsten für unstatthaft, was geschah nun, alle preussischen Deputirten mit Ausnahme der der Linken, mit Gagern an der Spitze, traten aus! so dass nur noch 189 übrig blieben. Die Motive deren Austretung wirst Du mein lieber Pulszky gelesen haben, ist es noch je im parlamentaristen Leben der Fall gewesen, dass eine Majorität austritt, weil bey einem Beschluss die Parthey die ein Jahr lang die Minorität war u. Majorität war! Nein, nein, hier ist das unerhörteste geschehen, so laufen die Männer davon,

---

5 IV. Frigyes Vilmos porosz király.

6 Az egyes német tartományok kormányai a porosz király példáját követve, egymásután hívták vissza 1849. május folyamán követeiket Frankfurtból.

welchen 22 Millionen Menschen ihr Vertrauen geben, um ihre theuersten Errungenschaften, ihre Freiheit u. Selbständigkeit zu wahren und ein Gagern, der noch bis vor 14 Tagen das Geschick Deutschlands in Händen hatte, denn da noch war es Zeit zum handeln, der trotzdem er von den Fürsten mit dem schrecklichsten Undank besudelt wurde, schweigt, statt seine Täuschungen zu bekennen u. sich an die Nation zu wenden, er der stets stolz von der Ministerbank auf die Linke herabsah, u. sich u. seine Freunde als die Götter Deutschlands ansah, die nur allein alles zuwege bringen könnten, er tritt schmählich aus. Nein es ist zu schimpflich u. weshalb, weil er zu stolz u. eitel um seinen Irrtum einzugestehen und dennoch es mit den Herren Fürsten nicht verderben will, u. sein Freund Bassermann der Reichscommissar zu Berlin, der dort die Anerkennung der Verfassung verhandeln sollte, dieser tritt nicht allein aus der Nationalversammlung sondern geht noch durch Anerkennung der octroirten Verfassung[7] in einem Briefe an seine Wähler ins feindliche Lager über, pfui. Waren Männer von der Rechten doch noch ehrlich genug auszurufen im Parlament, als diese treubrüchige Sprache kam, schimpflich! abscheulich! u. als nach dem schmählichen Rückzuge aller dieser Treulosen noch 179 Männer übrig blieben, u. die Linke vorschlug, dass statt bisher 150 auch 100 beschlussfähig in Zukunft sein sollen, was geschah auch. Schande und Schmach 39 Männer verliessen die Sitzung vor der Abstimmung um die 140 bleibenden, da eine Abstimmung doch 150 erforderte, unfähig zum Stimmen zu machen, und die Männer welche 1 Jahr lang in Minorität blieben u. stets aushielten u. jetzt noch allein den Kampf für die Nation gegen die Fürsten führen, womöglich auch noch im letzten Augenblick unfähig zu machen, diese Handlungsweise dieser 39 ist zu schimpflich, wahrlich ich vermag nicht mit ruhigem Blut hierüber zu schreiben. Die Versammlung vertagte sich hierauf vom 21. bis zum 24. u. die Linke sucht in aller Eile ihre noch in Baaden u. i. der Pfalz abwesenden Collegen herbeizurufen um den 24. beschlussfähig zu werden. Und wer sind diese Männer der Linken die ein Jahr lang unverdrossen für des Volkes Freiheit fochten, denen das Volk die Grundrechte u. Verfassung zu verdanken hatte, es sind Männer grösstentheils Familienväter u. unbemittelt, welche sich die Heimath zum Theile als die Preussen-Sachsen .... unterliegen, Gefängnis u. Elend ihr Loos im Vaterland war, u. wer verschuldet nun, dass Grundrecht und Verfassung zum Traum werden, die Rechte mit ihrem gros-

---

7 Ld.: 82. sz. levél 2. jegyzetét.

sen Führer. Oh wie wahr, wie zu wahr ist alles das, was Du lieber Pulszky in Deinem Schreiben vom 15. d. M. uns sagtest. In ähnlichen Sinn rief der geistreiche Führer der Linken Vogt aus Giesen noch dieser Tage der Rechten zu, wahrlich, das ist ein schlechter Mann der da sagt „u. wenn Deutschland untergeht, ich kann und mag nicht mit der Linken gehen". Ja Du Du sagtest stets, wenn die Gefahr an unseren Thüren klopft, sie werden uns alle hier zusammen sehen rief Simon v. Trier der Rechten zu, seht auf Eure leeren Bänke und seht auf uns! Ja das Unglück der Kammer waren die Theoretiker, die Professoren die sich glaubten zum gedeckten Tisch zu setzen u. da gemächlich alles zuzuschneiden, wie es aber zur That kommen sollte, da fiel ihnen das Herz in die Hosen, die Bureaukraten, die vielen preussischen Beamten u. die Kammer, die am ersten auf und davon gingen, nachdem sie ein Jahr lang stets für ihr specifirtes Preussenthum wählten! Das sind die Folgen, dass man nicht, wie mit so viel Recht es Hechs verlangte, beym Vorparlament den Bundestag förmlich auflöste, sondern durch denselben die Wahlen ausschreiben liess, u. wie hatte dies Hechs richtig vorhergesehen, dies sind die Folgen des unverantwortlichen Reichsverwesers, des Beschlusses, dass nach dem Gutdünken der Centralgewalt die Beschlüsse der Nationalversammlung ausführen kann u. nicht u. dass der Bundestag im Nahmen der Fürsten dem Reichsverweser die Centralgewalt übergab! Nun erklärte dieser, er würde sein Amt der Nationalversammlung, seine Gewalt aber den Fürsten von denen er sie bekommen zurückgeben, als wenn Amt u. Gewalt nicht eines sey. Die preussische Nation u. das feindselige Auftreten gegen die Nationalsammlung ist auch der königliche Dank für die Nichtigkeitserklärung von Seite der hiesigen Versammlung gegen den Steuerverweigerungsbeschluss der Preussischen im Monath October, wodurch der tüchtigsten Volksvertretung die Deutschland je hatte auf den Kopf getreten wurde. Die Geschichte ist das Weltgericht u. sie wird einst über die Majorität dieses Parlaments den Stab brechen. Wer ist es, der zu Berlin die Triebfeder aller feindseeligen Handlungen gebe die Versammlung zu Frankfurt der dem Könige seine Unterschriften zu allem Unheil gegen sie diktiert? Es ist ein Jesuit! Der welcher unheimlich einem Gespenst gleich 10 Monathe lang in der Paulskirche umherwandelte u. seit 2 Monathen nach Berlin berufen, dort verweilt zum Unglück Deutschlands *es ist Radowitz!* Ihr lieber Pulszky habt einen Kossuth, einen der grössten Männer unseres Jahrhundertes, und nur gegen einen Fürsten zu kämpfen, jetzt freilich gegen einen russischen Terror auch noch, wir

gegen 36 Fürsten zu kämpfen und nur einen Gagern, auch Kossuths Schatten nicht! u. leider der grösste u. bedeutendste Mann Deutschlands, werden 14 Millionen Preussen, die Rheinlande u. einige Städte in Preussen ausgenommen lässt sich noch sagen, was Börne vor 18 Jahren noch an seine Landsleute den Deutschen schrieb „sie sind eine gebohrene Bedientennation"! Du siehst lieber Pulszky, ich bin offenherzig u. ehrlich will ich es Dir noch bekennen, dass Vogt dieser Tage noch von der Tribüne herunter seinen Trost auf die französischen Wahlen u. den Sieg der Magyaren setzte und ich, da ich solches mitanhörte, mich in der Seele schämte, dass 34 Millionen Menschen kraftlos auf den Sieg von 5 Millionen ihre Rettung bauen müssten u. ich selber fragte was haben wohl diese 34 Millionen diesen Kämpfern der Freiheit, diesen Magyaren wohl geleistet? Wessen Schuld, dass nichts für Euch geschah hier, derselben Majorität der Paulskirche, während bey der grossen Mehrheit des deutschen Volkes alle Sympathien für Euch, alle Wünsche für Eure Siege sind! Das Baadische Volk wollte nicht abwarten bis die preussisch-russische Lavine bis zu ihnen gewälzt, hat sich daher zum Schutze seiner Freiheit erhoben.

Am 24.t Heute nachdem die in Baaden u. i. der Pfalz abwesenden Linken grösstentheils hier angekommen waren gerade als der Antrag auf 100 Beschlussfähige wieder vorkam, 150 Mitglieder also netto die erforderliche Zahl um Schlussfähig zu sein (36 Austrittserklärungen erfolgten abermals) der Antrag auf 100 ging daher durch ebenso der einen Aufrufs ans deutsche Volk, zu spät! Mit Bestimmtheit versichern die hiesigen halboffiziellen Blätter, dass der preussische Commissär Alois Fischer der bereits wieder abgereist unverrichteter Dinge, weil der Reichsverweser, weder das Parlament zu schliessen sich entschloss, noch zu bewegen war, abzudanken, um an Preussen die Centralgewalt zu übertragen, noch vom Reichsverweser keine Entscheidung über dessen Bleiben oder Gehens hat erlangen können! Ebenso wird von allen Seiten her mit ziemlicher Gewissheit gemeldet, dass die Berliner Ministerkonferenz der 5 deutschen grossen Staaten als beendet anzusehen u. man zu keiner Einigung gekommen. Ausser den unter den unterhandelnden Regierungen schwebenden Differenzen über Reichsstatthalter zustehenden Rechte scheidete es noch durch die Intrigen des schlauen österr. Diplomaten Prokes v. O. Demnach wäre es nichts mit der Octroirung, ob nun die 50 Batallione Preussen, die v. Osten wie es seit einigen Tagen hiess nach Baaden marschieren sollen, ist eine Frage die sehr zweifelhaft wird. Am 24t, ich liess Gegenwärtiges bis heute lie-

gen um zuzusehen, ob noch an den Pfingsttagen sich etwas besonderes in der Paulskirche zutragen würde, es war aber nicht der Fall. Der Aufruf ans Volk von Uhland verfasst, wurde angenommen, der ehrliche Mittermaier haltet auch aus und stimmt grösstentheils mit der Linken. Anbei verschiedene Interpellationen unter anderen aber wahr sey, dass Preussen die Nationalversammlung sprengen wollte, von den Verhältnissen Preussens zur Centralgewalt versprach das Ministerium den 29.t ds. zu antworten. Was denkst Du lieber Pulszky von den Franzosen, ich glaube wohl, dass der neuen Kammer gegenüber ein anderes Ministerium eine andere Politik als die schmähliche bisherige wohl befolgt wird, welche alle ungünstigen Verhältnisse leicht anders gestalten u. am Ende zu Krieg führen könne, bitte sehr um Deine Ansicht hierüber!

Lebe gesund und wohl, wie es stets herzlich wünscht Dein

aufrichtiger
Julius.

Welker u. Rieser sind auch ausgetreten, pfui.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

211.

Ecsedy István — Noszlopy Gáspárhoz

Kedves barátom!

Örömmel hallám Török és Molnár barátimtól hogy Somogyot kitisztitád. Eljárásodat még ellenséged is helyesli, majd megmondja Pepi, hogy lefőzte azt Csányi miniszter sat.

Én nemsokára hazamegyek s amit tehetek a közjóra fogok, alkalmasint ki fogok küldetni katona szedésre ha szükség lesz reá. Már megkértelek édes barátom, de nem tudom vetted-e levelemet, hogy a Lakocsára haramiáim által kinevezett Szücsöt onnan hajtsd el, nehogy kétfelé huzzuk az álladalmat. Ez gazember volt, mindig a legnagyobb reakcionárius mit ki is mutatott, mihelyt Burics elfoglalta Kanizsát[1] s annyira vetemedett, hogy anyám előtt azt mondá Kossuth lázitó, az első fára kéne akasztani, minek akar, hogy mer a császáron bosszut állani, amiért bezáratta? Azt is megérdemlette, akkor is lázitó volt stb. Az ilyen

[1] Burich 1849 januárjában foglalja el Kanizsát s lesz a város parancsnoka.

gaz nem ehet[i] az alladalom kenyeret ugy-e? Egyébiránt pedig a tiszttartó én vagyok s leszek is. Most ugyan máshová tétethetném magamat, de Somogyot nem hagyom, majd Czindery jószága[2] is a kezem alá jövend, már meg vagyok szóllítva, el is vállalom, de csak a Lakocsával határos uradalmát. A többibe majd ajánlok barátink közzül. Azért kérlek, kedves barátom cselekedd nekem azt a szivességet családomra nézve, hogy Lakocsáról is tisztitsd el a gazt, had mehessen haza anyám, mert azt hallom, hogy Baranyába menekültek valamelyik paphoz. Egyébiránt ezen dolog ugy is hivatalodhoz tartozik, de ugy is megteheted, mint barátodnak.

Azokat melyeket szóval izenek Pepitől meghallgasd és cselekedd, mert azt Csányi is üzeni. A lakocsai ispányra pedig jó lenne ha hivatalosan ráparancsolnál, hogy a gazdaságot ő folytassa mig hazaérek. A lakocsai jegyzőt Oláh Lőrinczet igen ajánlom pártfogásod alá, mert a legjobban viselte magát, mig otthon voltam. Isten veled barátom. Segitsen a nagy munka kivitelére, de a pecsovicsoknak légy erős ostora. Hát Kárády, Kovács Pál mégis szabadok? Mig itt leszek sürgetem a katonaszállítást. Hadügynél jó barátom Korponay ezredes kedvemért mindent tesz, Már néhány tiszt is köszöni nekem az ő barátságát. Maradok neked édes barátom Debrecenben május 24. 849.

hü barátod.

Ecsedy István

(O. L. Noszlopy Gáspár kormánybiztosi iratai.)

212.

Kolmár József — Noszlopy Gáspárhoz

Debreczen, május 24. 849.

Kedves Gazsim!

Hivatalos levelemből érteni fogod, hogy a felajánlott főjegyzői hivatalt ily sulyos körülmények közt visszautasitani polgári kötelesség érzetem nem engedé: bár egy időben elhatározám s mintegy célul tüzém ki a fővárosban állandó maradásomat, napjaimat a litteraturának szentelendő. Ámde az idők változtak; egy ujabb, zivataros bár, de szabad és igazságos korszak küszöbén,

[2] Czindery László somogyi birtokos 1849-ben császári biztos, ezért a forradalmi kormány mint hazaárulónak a birtokait elkobozta.

éretted s rokonlelkü barátink köreért szivesen megváltoztatom, amit föltevék. Fogadd baráti szives üdvözletemet, hogy rólam megemlékezél.[1]

E magán soraim feladata: hogy tudassam veled, miszerint Somogyba indulásom, mind hivatalos kötelezettségem, mind financális állapotom miatt rögtön nem történhető s a legbuzgóbb akarat mellett is egy párheti előkészületi időt magamnak venni engedelmeddel kénytelen vagyok. Mégis, a dolog fontosságánál fogva, szükségesnek tartom Kaposvárotti megjelenésem határidejét veled tudatni, mely f. é. junius hó 20-nál később semmiesetre sem halad, sőt igyekezni fogok, hogy ez időközt jóval megröviditsem.

A hozzám küldött két hivatalos iromány vettem s olvastam. Azon kivánságodra, hogy én azokat a nyilvánosságnak átadjam, azt válaszolom, hogy az ez időszerint alig történhetik meg, miután a hivatalos lap fizikai kényszerüségből csak a legszükebb körben forog, azaz a legszükségesebb kormányi hivatalosok közlésére sem elégséges, magán lap pedig alig veszi fel. Különbenis véleményem a Czindery féle körlevélre az, hogy annál mind gazságban mind más tekintetben körmönfontabbat is látott a közvélemény — s őméltóságára nézve felesleges volna bizonyitgatni, hogy gazember. A Sárközy levele pedig igen csekély pont leendne különbenis, hogy sajtó utján közöltessék, legföllebb vésztörvényszék előtt szolgálhat documentumul.

Mire e levelemet olvasod, ugy hiszem hallottad már Görgei kunsztstückjét, hogy Budát bevette.[2] Adja Isten, hogy mire baráti karjaimba zárhatlak, e hazában egy ellenség se legyen!

Üdvözöld nevemben Tónit[3] s minden barátinkat. Isten veled!

Őszinte barátod

Kolmár József

U. i. Igen lekötelezneél, barátom, ha vagy 100 forintot előlegezésképp küldenél, s igy hazamenetelemet könnyitenéd. Kérlek — ha lehet.

A pénz a Közlöny kiadóhivatalánál lenne leteendő. — — Adieu!

Még egyet. Egy időben nagy ellenszenvet tapasztalék itt

---

[1] A hivatalos akta, mely mellett ez a magánlevél szerepel, hivatalosan köszöni meg és fogadja el a megbízást.

[2] Budát a magyar csapatok május 21-én erős rohammal vették be. Hentzi az ostrom közben kapott sebébe belehalt.

[3] Noszlopy Antal, a címzett fivére.

Debrecenben egynémelyeknél irányodban: Most legujabban pedig ugy veszem észre, hogy lépteid több rokonszenvet gerjesztenek; általában a jók jó véleménnyel vannak felőled: a gazokat pedig fel se vedd.

(O. L. Noszlopy Gáspár kormánybiztosi iratok 1849 május 24-i hivatalos akta mellékleteként.)

213.

Bulyovszkyné, Szilágyi Lilla — Férjéhez, Bulyovszky Gyulához [1]

Majus 24-kén délután 4 óra.

Édes kedves férjecském!

Latkóczi által küldött leveledet, hon nem létem miatt, Buda bevétele napján kaptam meg. Gyulám szegény vagyok, de a világ minden kincseért nem adnám hogy jelen lehettem Buda vár nagyszerü bevételénél. Két órától fogva egész reggelig a homok buckákon ültem, hallgattam a folytonos puskaropogást, s minden lövés hallatára egy mély fohász repült keblemből ég felé a szabadságért küzdő honvédünk éltőért, mint örült lelkem midőn az első nemzeti szin lobogót észrevettem, később elmentem a Duna partra, láttam, mint hajigálták le a várfokról a horvátokat, de fájdalom, azt is láttam, mint hömpölyögtek le kik holtan, kik sebesülten, a nádor kertnél álló, honáért, és becsületéért küzdő harcfiak; ezt már nem nézhettem, elhagytam a Duna partot és könynyes szemmel járkáltam szétrombolt városunk utcáin. A házakon csak itt ott látni ablakokat, az uj piaci házak mind oly némán állnak, mintha kihalt volna minden lakó belőlök, a Leopold városban némelyik ugy néz ki mintha egy perc alatt romban akarna dölni. Minden utcán két 3 kocsi sebesültet látni, Patai ezredes azt mondá, hogy 1500-on felül van a sebesült, és holtak száma. A lapok egy része azt hazudja hogy Henci él, másik rész pedig, hogy halálosan meg van sebesülve, egyiket se hidd, mert Balasi, és Turcsányi 22ik Máj-ba délután látták őt meghalva, fen a várban, mint mondák, két seb az oldalán, és egy az ágyékán volt.[2]

Budán az elrabolt holmikat bagatelért árulták a katonák. Kik délelőtt a Lánchid párkányán kapaszkodva életveszély közt mentek délelőtt Budára, azok olcsón kaptak mindent, délután mi is

[1] Ld.: 192. és 199. sz. leveleket.
[2] Ld.: Előző levél 2. jegyzetét.

át akartunk menni, anyám már a hajóban is volt, a sok nép tódult, én szerencsére bele nem mehettem, a hajó felfordult és csak 6-an kik a talpakra estek, menekülhettek meg, hála égnek e 8 közt volt anyám is, lábát nagyon megütötte, 3 napig feküdt, most már jobban van. Házi urunk 12 pár ezüst evőeszközt divatszerintit 30 f p vett, egy zsebórát nagy lánccal 25 f pengőn, mint mondá a legszebb aranyozott tükör 2, 3 pengő volt, egy 10 fontos süveg cukor 1 f p. fejérnemük, a nádor lakában lévő butorok, csak mind elvesztegetődtek, Balasi is vett egy nagy arany régi billikomot 5 f-on, és rögtön eladta 30 f pengön. Én is szerettem volna venni, de tehetek e róla hogy a körül oly mostoha irántam. A szállásba megmaradtam, mert jelenleg még jó drága pénzért sem kapni szállást. A szinház 23-dikán megnyittatott Rákóczival.[3] Fizetést még nem kaptunk, e hóban nem is kapunk. Ha tudnád menynyire örvendtem, midőn leveledben e szavakat olvasám 20-dik felmegyek. Azóta mindig füleimbe cseng, e szó felmegyek s többször felkiáltok, az én Gyulám, az én egyetlen örömem nem sokára eljövend. Miólta nem látlak sokat szenvedek, ha tudnád, hogy naponta hány fohász feléd repül, hány könnycsepp szárad arcomon — — megsajnálnál.

Ha vissza gondolok azon édes percekre mellyeket csak egy hó előtt is együtt tölténk — — elejtem a könyvet, a munka kihull kezeim közül, a pohár, a tányér eltörik — — elfelejtek mindent, nem jut eszembe semmi — — semmi, még az sem hogy valaha viszontláthatlak, és hogy szintoly boldog leszek, mint voltam ezelőtt. — —

Boldogtalan vagyok miólta tőled elváltam, szenvedésim, szivbánatomon kivül minden elhagyott — — Ha egy pillantást vetek azon táj felé hol téged — imádott angyalom árván hagytalak, szivem majd meg hasad a fájdalomtól. Néha éjfélig ülök ajtóm előtt a halványan menő holdra függesztem szemeimet, mintha felakarnám szólitani, oh hold! hozd magaddal holnap az én jó Gyulámat — — fel ébredek ábrándomból, és elgondolom, hogy ha 2, 3 hónapig nem jösz meglátogatlak.

Addig is csókol

Hőn szerető nőd

u. i. Tegnap estve esett értésemre hogy Latkóci mindenütt keresett és fel nem találhatott, mi igen természetes, minthogy

---

[3] A Nemzeti Színház Budavára felszabadulása után Szigligeti Ede: „II. Rákóczi Ferenc fogsága" c. darabjával nyitott.

olyan helyt laktam hova a madár sem jár. Mint hallom Kuthi[4] is kérdezősködött hollétem felől, hogy hirül adhassa neked mint vagyok, köszönd meg nevemben mind kettőjük fáradságát. Mig szerződést nem kötök, nem akarok egy fillért is fizetésemből ki venni. A házbért f pengővel feljebb vitték — — itt minden nagyon drága, ezelőtt 5—30 fizettem egy pár topánt, és most — 8 f o, a fát már 50 f ra hágott. Légy oly szives kérlek valami biztos embertől multhavi fizetésem felküldeni, de meg ne haragudj hogy kérem, mert haszontalanságra semmi esetre nem költendem.

Nagy aggodalmak közt vagyok mivel nem tudom megkaptad-e valamennyi levelem. postán 4 et, Gánócitul 1 et, ez a 6 ik mit küldök.

Tisztel J — Móric.[5] Anyám csokol.

(O. Sz. K. Levelestár.)

214.

Teleki László — Pulszky Ferenchez [1]

Kedves barátom!

Im küldöm a pénzt, kétszáz francot küldtem Reisingernek[2] a mint kicsináltuk, kérek nyugtatványt. Mit mondasz a dolgok itteni állásához, erőssen közeledünk a háboruhoz. Ha 8 nap alatt nem változik meg teljesen a kormány politikája, úgy bizonyos szerintem hogy Frankhon Ledru Rollin kezire kerül.[3] Járok kelek egész nap; már most csak ugyan nem lehet időt vesztenünk. Itt a sympathia még mind nagy, csak a Szemere szerencsétlen beszéde következményeitől félek,[4] ha igaz hogy tartotta. Kezeink kötve lesznek! — Conservativekre ezután keveset hathatunk. Neked is sok bajod lessz. Olvastad a hirlapokban Drouyn de L'huyshez irt közleményemet? Kijelentettem hogy a kormányforma iránt még nem határoztunk. Az Opinion Publique a németlapi hirek ellenében föl is idézi szavaimat. Aztán még a nemzetiségek jogai méltánylatárul és testvériségéről is ejtettem egy pár szót. Helyesled? Némethonról kell most gondolkodnunk. Küldendek oda

---

[4] Kuthy Lajos.
[5] Jókai Mór.
[1] Ld.: Bevezetés 6. l.
[2] Ld.: 100. sz. levél 2. jegyzetét.
[3] Ld.: 215. sz. levelet.
[4] Ld.: 157. sz. levél 1. jegyzetét.

valakit; azon leszek, hogy az orosz interventio irányában (mert orosz és porosz mindegy) fényes küldöttség által francia interventiot kérjenek. Most van ideje tenni. Tán idején volna már egy a francia nemzethez intézendő proclamatio. Csak Istenért! — mind ezekkel meg ne késnénk. Adieu kedves barátom könyörgök irj minél elébb.

Paris Május 24-ikén

Hiv barátod

Teleki.

Egyezésünk szerint 1800 francot küldök.

Ha csak a vörös kokárda használhat fölteszem fejemre, s igen félek, hogy más párttól sietö segélyt nem reménylhetünk.

Ha igaz hogy Maréchal Bugeaud lessz Odillon Barrot utódja ugy Bonapartei coup d'état küszöbén állunk. Mert az ugy nevezett mérsékletek előtt két ut áll; vagy liberalis ministerium és háboru — vagy Bugeaud és coup d'état — A coup d'état azomban nem sikerülhet — és aztán a vörösöknek kell következni kétségtelenül.

(O. Sz. K. Levelestár. Részben közölve: Pulszky F.: Életem és korom. I. k. 476 l.)

215.

Teleki László — Pulszky Ferenchez [1]

Kedves barátom!

Igen egyforma szempontból szemléljük a tárgyakat. Magam is ugy vélem Drouyn de L'huystől nem sokat reménylhetni, de ő nem maradhat meg. Biztos tudomásom van a felől hogy Barrot sem szenvedheti őt. Barrot sokkal jobb ember, mint a többiek, legalább becsületes és coup d'état-t nem akar. A többiektől kitelik. A rougeok mind hiszik. Az elnök hülye. Itt a közvélemény mind inkább mellettünk nyilatkozik. Lehetetlen, hogy a kormány ezentul is azt a politikát kövesse, mellyet eddig. Itt a háborut kevés idő alatt kikerülhetetlennek hiszik. Szóltam hosszasan mind Cavaignac mind Lamorcière vezérekkel, ezek is úgy látják. Tenni akarnak minél többet mellettünk, de kezeik kötvék. A legislative

[1] Ld.: Bevezetés 6. l.

szerintük energikus határozatokat hozand, most az az akadály hogy a Constituante holt tetem (igy hivja Lamorcière). Bizonyos hogy ha egyelőre megtudjuk verni az oroszokat (s pedig már megvertük)[2] ugy Frankhon az interventio további folytatását megakadályozandja s ha nem lehetne, háborut izenend az osztráknak és orosznak. Nem volna-é lehetség arra birni az angolokat hogy az orosz—török frigyet fölbontassa? Ilyesmit már olvastam a hirlapokban de nekem kacsának látszik. Ledru Rollinel már szoros barátságban vagyok, igen igen jól fogad, min nagyon örvendek. Mert aligha nemsokára, legfölebb 10 nap alatt, reá kerül a sor. Az ugynevezett böcsületes emberek csak azon esetre lehetnének még ezentul kormányon, ha a mostanitól egészen különböző politikát követnének. Különben akár coup d'état-val, akár a nélkül, minden esetre megbuknak és honukat a vörösök kezeire játszák. Mit Szemere beszédéről olvastam, nem lehet igaz, lehetetlen, hogy oly boldogtalanságokat mondott volna.[3] Kossuth tudósitásaival merőben ellenkezik. Kossuth nekem egyenesen kijelentette, hogy a kormányforma iránt még nem határoznak. Olvastad a déchéance iránti oklevelet a hirlapokban. Meg vagy elégedve? — Mérsékeltem a kifejezéseket. A népek testvériségéről is ejtettem szót. Meglehetne igérni Angliának, hogy ha az orosz interventiot rögtön megakadályozná, mi minden befolyásunkat oda forditandjuk, hogy a Republicat nálunk megakadályozzuk. S hiszem, hogy ha akarjuk, megtehetjük. A déchéance-t Angolhonban is ki kellene mondanod. Kérlek tedd meg!! Igtattasd a hirlapokba! bizonyosan jó hatása leend.

Németországra különösen kell figyelnünk. A franciák azt hiszik (Ledrut sem véve ki), hogy a francia interventio az ottani mozgalmakat a német nemzet féltékenysége miatt akadályozná. Nincs más mód, mint arra birni a National Versammlungot, hogy franczia interventiot kérjenek s e végett fényes küldöttséget küldjenek ide. Én ez irányban igyekezek Frankfurtra hatni. Küldök valakit tán — Szarvadyt —. Ha te is irhatnál jó volna. Most kell Frankhonra hatni. Tisztán érzem — most vagy soha. Isten veled! Szalaynak irok. Pénzt küldöttem. Isten veled.

Paris Május 25-dikén 849.

Hived
Teleki

---

[2] Célzás a februári, Erdélyben aratott győzelemre.
[3] Ld.: 157. sz. levél 1. jegyzetét.

A frankfurti projectumról szóltam Czartoriskival, ki ugyan e célra hatand Ledru-vel is, ő is mindent igért.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés. — Megj.: Pulszky F.: Életem és korom. I. 476 l.)

216.

Gámán Zsigmond — Szilágyi Sándorhoz

Kolozsvár, május 25. 1849.

Május 19-kén irott leveledet, az elsőt Pest visszafoglalása óta ma kaptam. Hogy élsz abból gyanitám, mert a Pesti Hirlapot ujra születése óta mind kapom.[1] Köszönöm. Gyulai Palitól itt létekor hallék annyit, hogy a guerillák által elfogattál.[2]

Szerencsétlen fiu, gondolám, kit jóbarát és ellenség egyaránt kötélre itél! s kétségbe estem sorsod felöl.

S ez volt oka hallgatásomnak, mert nem tudám hol és miként élsz!

A rólad szórt rágalmakra, mig a civil élethez tartoztam, hallgatnom kellett, nehogy védelmem által e forradalmi korban magam számüzessem a térről, melyre a szükség szoritott. S ezt ugy hiszem megtudod fogni.

Midőn katona lettem, első voltam, ki megmutattam vétkességed lehetetlenségét s lehető csekély hibádat könyelmüséged által kimenteni igyekeztem. Nem egyszer álltam ellenségeiddel egy magam szemközt, s mutogatám nekik, hogy ők a hájfejüek, a szamarak, s hogy irigységök miatt itélni sem tudnak.

Ezt tehettem, mert gyanusitani senkinek sem volt engem joga, mert a ki gyanusitani merjen, annak kardom felelhete meg, mert politikai véleményét a honvédnek kétségbe hozni, visszatorlás nélkül, nem lehet, nem szabad!

Nem dicsekvésből beszélek, előtted nem tenném.

Ha isten ugy látta ártatlanságodat, mint én hittem, ugy boldog lehetsz.

De szándokom volt hozzád e néhány sort intézni!

Sándor! Ha az ellened szórt vádak nem igazak is, soha Kolozsvárra ne jőjj, legalább, mig itt azok lélekzenek, kik *annyira* szerettek, kik évekkel ezelőtt is eloltottak volna egy kanál vizbe!

---

[1] Ld.: 132. sz. levél 2—4 jegyzetét.

[2] Szilágyit a Főváros visszafoglalása után a megszállás alatti magatartásáért vád alá helyezték.

Ha pedig én csalódom, s bebizonyul a rád mondott vád: ugy, Caesar, én Brutusod leszek![3]

Ezt akartam hozzád irni.

De én bizom benned, hisz ki ismerne jobban, mint épen én!

Sándor! mióta elválánk, mennyi történt, mennyin mentem keresztől — és te?

Ne felelj, tán összehoz még valaha sorsunk, s elbeszélheted mindazt, mi fájt, mi kinzott.

Azonban bajaidnak nagyrészben te valál oka.

Elválásunkkor, azon szomoru napon igy szóltam hozzád, emlékezz jól:!

„Jőjj vagy maradj, mint jobbnak látod. Ha maradsz néma, tétlen légy, mint a kő, mely a vizet maga felett folyni engedi"; hagytad volna a sors kerekét forogni, ne kivántad volna pygmeus[4] erőddel feltartóztatni, mit egy nemzet kormánya elkerült akkor — most annyi kinos emlék nem volna szőve napjaid közé!

Vagy ha nem bizva magadba, féltél, hogy hallgatni nem tudsz, miért maradtál ott, mért nem jövél velem, nyomoruságosan, de bár miként haza vergődénk vala, s a nyomor csak addig fáj, mig tart, örökké pedig nem tarthat.

Mit irjak még, hogy elhidd, miként bár távol, de lelkemben veled éltem, élek. Ha egy perczig hivéd, hogy elfeledélek, ugy valóban feledj örökre, mert hü soha sem valál.

Azok, kik *valóban* szerettek, még élnek, aggódtak sorsodon, voltak, kik *kivégzésedet* meg is könnyezték. Hányszor emlegeténk!

A szegény öreg Zsuzsi nénit nagy bajjal lehetne megnyugtatnom, hogy nem történt semmi bajod.

Hát apádból[5] mi lett, hogy viselte magát a criticus napokban! Ott van e még?

Megbocsáss, ha talán fájó sebet érinték.

Lapodba irni fogok, — ha elfogadjátok, csak több érdekesb tárgyra várok, mint most van.

Annyit ti is tudtok — hogy Erdély = Erdély, kivéve a Székelyföldöt.

---

[3] Brutus Julius Caesárt, jótevőjét, mivel benne a köztársaság ellenségét látta, i. e. 44-ben március Idusán megölte.

[4] Pygmaeus: törpe; ókori görög írók munkáiban említett mesés nép, mely az emberi lakott föld déli peremén él s reménytelen harcot folytat az újra és újra rátámadó darvak ellen.

[5] Szilágyi Ferenc iskolai tanácsos, történetiró, az 1832-ben megindult Klio c. zsebkönyv alapitója. Konzervativ, reakciós nézetei miatt 1848-ban, a márciusi átalakulás után, tanári állásától felmentették.

Isten áldjon, irj, de biztosabb módon, mert, mint irám, két leveledet nem kaptam.

Levelem azért fekete, mert apám, szegény, vándorlásom alatt elhunyt!!!

barátod.
G. Zsigmond
nem fő csak alhadnagy

(O. Sz. K. Szilágyi-hagyaték.)

217.

Bulyovszky Gyula — Feleségéhez, Szilágyi Lillához [1]

Debreczen, Majus 25. Déli 1 óra.

Szeretett Lillám!

Ez talán az utolsó levél, mely hozzád megy, — azután csókjaimmal üdvözöllek.

Ugy látszik — ha ugyan valami átokteljes körülmény közbe nem furódik — hogy elmenekültünkbe már két hét sem telik. Mi boldogság.

Remegésteknek, s az élet és halál közötti küzdelemnek mióta Buda bevétetett, immár vége van, s tinéktek kik hősileg állátok a veszély közelében, örökké egy nagyszerü emlékezet maradand föl a közelebbi napokról.

Szemtanui valátok annak, mit számunkra, ha megélhetnők is talán, századok nem hoznának meg.

A mennyire remegtem érted, oly jól esik most, hogy a veszély borzasztóságin tul, te legalább édes Lillám, szemtanuja lehettél e fölséges eseménynek, nekem majdan csókjaid közt sok szépet és nagyszerüt regélendő.

Édes, mondhatatlan édes lesz a viszontlátás, csak a honnak egy uj boruja meg ne háboritaná.

Leveled, mely engem vidor, bizó, és bizalmas hangjával oly mondhatatlan boldoggá tett, levertségem után, mindennap előttem fekszik, ujra és ujra elolvasom!

Nincsen ebbe kalapféltékenység, de van annál erősebb, annál boldogitóbb szerelem! Szegény fehér kalap! melynek annyi utánzója akadt, alig kétszer voltál fejemen, helyedet csakhamar a régi cserélte föl, és mégis, mégis...

Latkóczy fenn volt, és vissza is jött, tőled levelet nem ho-

[1] Ld.: 198. sz. levelet.

zott, — ugy látom megbizásomat nem a legjobban teljesité. Valjon levelemet átadta-e? No de, megbocsátok neki, ha az embernek, szerette felesége van, másra nagyon kevés gondja marad. Éljen!

4 leveledet vettem, alatta értvén az egy kettőset is! A posta által visszautasitott levelem, nem érkezett ide, hadd vesszen, a többibe ugyanaz megvan irva, s nem sokára mindazt mi ott és itt és mindenütt áll, szivemben olvashatod!

Kérlek ha irsz, ne utasitsd Csapó utczára, hanem a belügyminiszteri hivatalba, Czegléd utcza Komáromy ház. B Gyula belügyi fogalmazónak.

Egy levelemet a kövér Hoffmann vitte most legutóljára, kaptad-e?

Erdélyivel[2] beszéltem, ma megy, azt mondja szivesen viszi levelemet, de mégsem terhelem, van ő rajta szegényen elég teher, ugy fél a muszkától, mint ha már Paskevich, Freitag, és megannyi kancsuka a szinház páholyaiban ülnének.

Hallom a szinháznál irgalmatlanul versengenek kié a haza megváltásának érdeme, te kérlek vonulj vissza e vitától, hadd a szerencsétleneknek a babért — majd elitéli azt a közvélemény annélkül is — ha rá ér!

Vidékirül nem irtam meg mult leveleimben, miszerint Zichiféle apróságok lopásáért[3] bezáratott, a tény nem annyira nagy; mintha még egyszer akkora volna. Gyermek-ész!

Vahotáék szinte Simonffinétul kosztolnak.

Csengery a belügyhöz neveztetett ki tanácsosnak.

Arany János fogalmazónak.

Pompéry — ki Madarász alatt titkár volt — szinte fogalmazónak.

Lelkem ha talán most kényelmesb és a fölötte drága szállások kinálkoznának — nézd fel.

Fát sokat ne végy.

Hátha kiadják a tavalyi competentiát.

Szilágyinak borzasztó elhurczoltatását[4] hallottam Molnártul.

Gondolataim már nálad tévelyegnek, lélekben már ott vagyok, — a viszontlátásig

lélekben csókol jó férjed
Gyula

Tisztelem a illetőket.

(O. Sz. K. Levelestár.)

---

2 Erdélyi János a költő, Bajza után a Nemzeti Színház igazgatója.

3 Ld.: 140. sz. levél 4. jegyzetét.

4 Ld.: előző levél 2. jegyzetét.

218.

Haynald Amália — Pulszky Ferenchez

St. Leonárd 26/5. 1849.

Mi, mint épen hallám kedden vagy szerdán megyünk el innen, ha tehát Ön levelet vagy bármit szándékozik általam küldeni jólesz azt hétfőn *ha jön* magával hozni; A vasuton Ön 1¼ órakor érkezik meg itt, de én mint mondám rab lévén csak 2¼-kor fogadhatom önt; inasunk várja önt a csarnokban.

Isten áldjon bennünket

H Amalia

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

219.

Hegyesy Kálmán — Noszlopy Gáspárhoz

T. cz. Kormánybiztos Ur!

Budapesti utamrul visszatérvén: sietek ezennel tudósitani, miszerint Görgei tábornok urnak szólló hivatalos levelet átadván, az arról szólló vevényt ezennel idemelléklem;[1] el nem halgathatván a történtekrül egy kis említést tenni, annyival inkább, mert Budavárának hazánk jelen viszonyaira legtöbb befolyása s hatása lévén — mind az ostromnak, mind pedig a vár dicsőséges bevételének szemmel látott tanuja valék;[2] — a vár tehát — mint az idemellékelt hirdetmény tanusitja, ostrommal bevétetett, Hentzinek hősies magaviselete méltó megismerést s dicséretet érdemel, mert utolsó csepp vérig magát védelmezte s a tisztek — majdnem mind horvátok, a nádori, és Sándor féle házba bevonulva, honvédeinkre még akkor is lődöztek, midőn már az egész vár a mieink birtokába volt — de a kétségbeesés ezen végvonaglása mi volt a honvédek oroszláni bátorsága, s a vakmerőségig hősies magaviselete irányában? küzdöttek mint a Szabadság harczosai rettenthetlen bátorsággal, veszélyt s félelmet nem ismerve, küzdöttek oly férfias elszántsággal, mint aminő egy honpolgárt egy hazavédőt a gaz zsarnokság ellen az öntudat

[1] A levél mellett vény, melyben Bloch Mózes százados a főtáborkarnál május 23-án igazolja, hogy egy iratot a somogyi kormánybiztostól átvett.

[2] Ld.: 212. sz. levél 2. jegyzetét.

teljes erejével lelkesiteni képes, ki látta a roppant torlaszokat és izmos cölömpökkeli elzárásokat, melyek nemcsak a vár falai közt, de azon kül a vár alján egész a fahid átjárásáig alkalmaztattak, ki látta a 80 öldöklő nagy és 40 kisebb, minden legcsekélyebb rézsen felállitott ágyukat, melyek ellenében csak 14 magyar müködött s tudja hogy az egész bástyázaton csak egyetlen egy kis rés töretett meg a miéink által a Svábhegy részérül, s látta a sértetlen cölömpökön, véghetetlen sok torlaszokon s magas falakoni rohammali támadást, lehetlen azon meggyőződésre nem jutni, miszerint ily lelkesült hadsereget, nemcsak egy rab bérért harcoló osztrák, de semmi féle idegen hatalom legyőzni nem képes; a mieink részérül az ez alkalommal elesettek száma minden reménységen alul csekély, dicsőn elvérzett a csata alatt 163, megsebesült 300an felül, összesen mintegy 500, az ellenfél vesztett körülbelül — mert még eljövetelemmel bizonyosan nem tudatott — mintegy 600, köztök legtöbb tiszt, a többi egytül egyig fogoly, az összes ellenerő 4—5000-re tétetett; az olaszok többnyire kegyelmet nyertek, mert magukat rögtön megadák, sőt honvédeinknek a falmászásban segédkezet nyujtottak, a tisztek száma 230 — 240re tétetik, életbenmaradt mintegy 30 — 40. — A honvédek részérül különösen kitünteté magát Püspöki[3] nevü 3 napos közvitéz Zalábul, ki kezében nemzeti lobogót tartva, első volt a bástyákon, noha zászlója 30 lövést kapott mégis ő sértetlenül a Fehérvári kaputul egész a Sándorházáig futván, ott azt kitüzte, utána Inkey Kázmér őrnagy, ki azonnal alezredessé, Püspöki pedig hadnaggyá előléptetend, általában pedig legkitünőbben viselték magukat a zalai honvédek és a don Miguelek, kik csakugyan legtöbb veszteséget is szenvedtek, a nyeremény — közhir szerint — 80 várágyu, 80 társzekér, tömérdek puskapor és eleség, 500 ezer pengő forint készpénz többnyire arany és ezüst s több száz ló, mert volt egy pár svadrony János dragonyos is, kik fegyvereiket lerakván sorban állva egy udvaron, várták békében a magyar hadsereget; a vár megtámadására két hadtest alkalmaztatott Aulich, és — előbb Klapka — jelenleg Nagy Sándor serege, kiknek egyike Győr fele a másik pedig Eszék alá vonuland, mindkettő már most utnak meg is indult. Görgei tábornagy urral két izben személyesen értekezvén, tudom hogy Perczel s Bem tábornokok jelenleg Bánátban s a bánáti végvidéken müködnek, a budai tábornak egyik része pedig egyenesen Eszék alá vonuland, nem lesz tehát egyéb hátra mint

[3] Püspöki Grácián, Csányi unokaöccse, Inkey Kázmér, a hazaáruló Inkey Ede testvére.

magunkat — megyénk zavargós állása miatt ezzel összeköttetésbe tenni, mihelyt megérkezend; — addig is pedig megértvén az itteni történteket s Siklóson értesülvén, miszerint Pécsrül a katonaságnak betörése csakugyan szándokoltatik, de azok a legkisebb ellentállásra visszavonulandók, a tett intézkedéseket igen kevésnek tartom, szükséges volna rögtön a Botykay erdőt jól megszállani Sellyén Baranya megye határán erős őrizetet, nem pedig 4et mint most vagyon — mert azon keresztül utaztam — felállitani, ugyszinte a drávai átjárásokat sokkal nagyobb erővel biztositani, és mindez haladék nélkül volna teljesitendő legalább addig miglen a magyar hadsereg Eszék alá érkezend, mely a megtámadást csak akkor kezdendi meg, ha Bem és Perczel tábornok csak is (!) hadtesteikkel csatlakozandnak.

Szegzárdon találkoztam egy idegennel, ki magát Bem futárjának lenni mondá, azon utasitással küldve Görgei tábornagy urhoz, miszerint Temesvár általa rohammal bevétetett; — fidès penes auctorem.[4]

Kelt Damalesen május 26. 849.

Hegyesy Kálmán.

U. i. Az intézkedésekre nézve — miután a viszonyokat körülményeket és a helyzetet legjobban ismerem — ha szükség segédkezeket szivesen nyujtok.

(O. L. Noszlopy Gáspár kormánybiztos iratai.)

220.

Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez

Donne-al a következőket intézte: Nevezettnek az egész kéziratot leforditva meg kell kapnia máj. 31-ére. Akkor 5 napra lesz szüksége, hogy átdolgozza s jun. 6-ára elküldhesse Empsonnak. Empson át fogja nézni s ha megfelelőnek találja, elküldi a nyomdába. Az első levonatot Donne kapja s visszaküldi a nyomdába, hogy a második levonat is elkészüljön jun. 16—20-ára, amikor Donne bejön a városba, hogy Vipan-nal együtt átnézze az anyagot, korrigálják az esetleges név-hibákat, s az újabb eseményekhez aktualizálják a szöveget. Vipan Bamfieldre hivatkozva, sürgeti Pulszkyt, aki bizonyos franciaországi eseményeket akar bevárni, a cikk mielőbbi megirásáért. Ő, Vipan, a forditást, akár egész éjszakai munkával, elvégzi s a szükséges változtatásokat jun. 16. után is eszközölhetik, különben a cikk kárbavész. A kiadási nehézségeket megpróbálja megoldani, de fél, hogy nem fog menni, elkéstek. Ez esetben rövidebb szöveget kérnek majd Pulszkytól a je-

[4] Jelentése: a szerző lelke rajta.

lenlegi politikai feltételekről, de lehet, hogy ez is késő. Az egyesült lengyel—magyar állam gondolata azért merült fel, mert az az aggály keletkezett, hogy Magyarország egyedül nem elég erős. Vipan azt hiszi, hogy Magyarország egyedül erősebb volna.

2 Berkeley Place
Tunbridge Wells, Kent
26 May/49.

Dear Pulszky

I had arranged with Donne as follows.

He was to have the whole of the Mss translated by Thursday Morning 31st May. He was then to have 5 days to work it up and to send it to Empson so that Empson should receive his Umarbeitung on Wednesday 6th of June. Empson would then look at it and send it to Press, when he had sufficiently considered it, the first proofs would then be sent to Donne and returned to the Printer: the second proofs write to ready by about 16th to 20th June, at which time Donne would come up to town expressly for that purpose: to look over them with me „to censure exemption from errors in names and to allow us to be au courant of events".

I do not want to lose my character for punctuality. Is it nor possible that you could sit quiet one *whole* day to-morrow Monday 27 th (without running to that Infernal Cigar Divan) and finish the Article, so as to Post the greater part of it before ½ past 5 and the rest before 8. I would then manage the translation with my remarks in time *coute qu'il coute* even if I have to sit up all the night from Tuesday to Wednesday.

Banfield, the most unpunctual Englishman I ever met with is so much struck with your want of punctuality, that he says there must be political reasons for it and that you are waiting to see what turn events take in France, but by the arrangement above made any necessary alterations may be made after the 16th June. Whereas if you go on in this way, the Article will be lost altogether.

I shall return to town on Wednesday and arrive at London Bridge about 2: if I thought it likely to find you, I would call upon you between 4 and ½ past 4, but it is of no use losing time and going out of my way, as I did yesterday, for nothing, especially as I want to have a long evening with the Kemble to arrange the Articles for the Papers, which I must write the Programmes of to night and set him to work out on Tuesday and Wednesday Morning.

I should have liked to hear what it is now most advisable to put forward I think freetrade.

If I get clear of this Edinburgh work, I will make a trial for the Westminster, though it is almost too late, and the attempt may be in vain. But in that case we shall want you to give details about the present political condition and also legal and social — not so fully as for the Edinburgh, but I am afraid now we shall be too late.

The reason why an united state of Poland with Hungary has been thought of, is because it is feared that Hungary alone may not be strong enough. I think Hungary would be stronger alone.

Yrs sincerely

D. J. Vipan.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

221.

Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez

Szemrehányásokat tesz, hogy Pulszky nem küldte el az erősen várt új kéziratot, pedig szükséges lett volna, hogy egy nagyobb részletet kapjon. Így most összetorlódnak a munkái, vagy fel kell adni a hírlapi cikket. Ez Donne-t is visszavetette munkájában. Tekintettel kellett volna lenni a jövőre s Donne-t és Empson-t pontossággal megnyerni. Ismerem honfitársaimat, írja Vipan, higyje el, hogy rossz szolgálatot tesz Önnek, ha ilyennek ismerik meg. Komolyan félni kezd, hogy kimaradnak az „Edinburgh" következő számából. De még mindig reméli, hogy estig megkapja Pulszkytól a sürgetett kézirat-csomót. Úgy gondolja, jó volna egész terjedelmében közölni István főherceg 1848 márc. 24-én kelt levelét. Lord Aberdeen politikája mindig támogatta Ausztriát, helyesebben Metternich abszolutisztikus rendszerét. Most láthatják, hogy Ausztria milyen értéktelen a jelenlegi formájában. A magyarok sikereit legelkeseredettebb ellenségeik is elismerik, de még mindig a legképtelenebb hazugságokat ismételgetik harcukkal kapcsolatban. Magyarországra vonatkozó különböző felfogásokat idéz, majd az Allgemeine Zeitung idevágó címszavait említi. Eszerint a magyarok utolsó és igen sajnálatos erőforrása volna a köztársasági szellem felszítása Németországban, ami európai háborúra vezetne. Valamit írni kell, fejezi be levelét Vipan, Kossuth miniszteireiről, „főleg Perényiről". (N. B. Perényi nem volt miniszter, hanem a felsőház elnöke! — W. E.) Végül megjegyzi, hogy Bem levele Fiuméról, amit nem közöltek, lényeges, talán érdemes volna megemlíteni Palmerstonnak.

41 Bedford Place
26 May/49, 12 o'clock.

Dear Pulszky

I have received no fresh Mss this morning as I fully expected. It was particularly necessary that I should have had a good supply this morning, as Sunday is a *dies non* for the Post. It is really too bad. The consequences will be that I shall have to translate next Tuesday and Wednesday, just the days I want to be making Articles for Examiner, Spectator and Douglas Herrold, and shall have doubly hard work thrown upon my shoulders, or else we must give up the Newspaper Articles. Further Donne will be thrown back and he will complain and we must look forward not merely to this Article, but to a longer one at a future time, and endeavour to preposses Donne and Empson in our favour by our punctuality.

I think I shall go to Tunbridge Wells, but shall not determine till I have seen Crosse who comes up to day at One o'clock I expect and returns to night or to-morrow morning. So I cannot give you any direction. If I had left this place this morning, letters might have been forwarded after me but not easily to-morrow. However I hope you will post a great quantity for me to day before 8 or before 5 if possible and I will leave what orders and make what arrangements I can if I go away. Really you seem to take a pleasure in disconcepting all my plans. Believe me I know my countrymen, and you will get yourself a name for unpunctuality which will be of serious dis-service to you.

Do you know, I really begin to be afraid that we shall be excluded from the Edinburgh for this number?

Could you not get Wenxstern to send you the German Papers after they are done with at the Times? This would save that awful loss of time at the Cigar Divan.

Kemble told me about chambers yesterday. None are to be found unless by the year — except those next the National Gallery. We are now making enquiries about lodgings.

I think it would be a very good thing to publish in extenso the letter of the Arch Duke Stephen 24 March/48.[1]

What is the authority of Johann Hofmann of Fünfkirchen

[1] István nádor lefoglalt irattárában megtalálták István nádornak 1848 március 21-én az uralkodóhoz intézett levelét, melyben a magyar forradalom megfékezésére különböző módozatokat ajánl s utasítást kér. December 6-án a Közlöny közli a leveleket István áruló magatartásának nyilvános leleplezésére.

whose letter is given at the end of Eisenmann? what is his authority worth?

Who is Oscar Fodal?

Yours sincerely
D. J. Vipan.

It has always been Lord Aberdeens[2] policy to support Austria or more properly speaking the Absolutist policy of Metternich. We now see what a broken reed Austria is, how valueless as an ally *in her present form:* we may congratulate ourselves of having a foreign minister who will not lend himself to prop up the cause of Absolutism through under hand intrigues and alliances with despots out of false calculations as to the necessity of supporting what are supposed (most erroneously) to be strong governments.

The present successes of the Hungarians are acknowledged however unwillingly by their bitterest enemies: but still the most unblushing falsehoods are repeated concerning the merits of their struggle.

Now they have on their side legality and constituonal rights etc etc etc They are the only constitutional nation of the Continent besides the English whom they have always taken as their moods.

They are now certain of restoring the legal order of things if left to cope with Austria alone. what will they do? they will keep order at Vienna: cheek republicanism etc etc they will relieve the fertile Danube countries from the incubus which has so long pressed upon them. A vast trade will be opened with England. etc etc

All these fair prospects could only be marred by Austria throwing herself into the arms of Russia.

This is spoken of by Austrian Papers: Particularly Article of Allg. Zeitung 26 April dated *Posen*, mentions the Commissariat etc etc etc

Can the Hungarians oppose a Russian Invasion; Hungarian resources; men, provisions, clothing credit; spirit of the people.

They never will give up their just claims.

A last and most deprecated resource for them would be to evoke the spirit of republicanism in Germany etc etc.

Which would bring on an European War.

Dii Meliora![3]

---

[2] Aberdeen brit külügyminiszter, Palmerston elődje.

[3] Jelentése: „Istenek jobbat", értelme „adjon Isten jobb időket".

Write what you can to night, and if you have anything ready for Rintoul, take it to him to morrow morning or send it, if you have anything ready for Freedom take it, or send it to Birckbeck.

Something wants to be written about Kossuths Minister's particularly Perényi.[4]

D. J. V.

They are going to send you the whole of Bems letter this evening — the past that was not published about Fiume[5] is important, and would be perhaps worth mentioning to Lord P.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

222.

Hortváth István — Kemény Zsigmondhoz

Kolozsvárt, Május 25. 849.

Kedves Barátom!

Miután a Miniszterelnök t.o. biztoshoz kérdést tett az itteni rendezési főbb nézetek iránt, nem tartom feleslegesnek az itteni körülményeket azért megirni, hogy amennyiben ne talán azok nállatok készen álló rámába nem illenének, rectificaltathassanak.

Jobban tudod mint én, hogy az erdélyi rendezés egy felől a törvényhatóságok arrondirozását,[1] s azután azoknak kormányzatára nézve czélszerü intézkedéseket igényel. Azt nem szükség irnom mikép ez utolsó a közigazgatás és igazság kiszolgáltatás elintézése körül forog.

A miképire nézve, az arrondirozás a mennyiben a circinus egyik eszköz — kivált most miután tabula rasa-kép áll a territorium a rendező előtt — a mérnöki elvek szerint könnyen el-

---

[4] Perényi Zsigmond.

[5] Ld.: 225. sz. levél 4. jegyzetét.

[1] Franciaország a polgári forradalom reformjai sorában teljesen centralizált, új közigazgatási szervezetet kapott. A történelmileg kialakult régi területi beosztás helyett az országot, gyakorlati szempontok szerint, département-nak nevezett nagyobb, s arrondissement-nak nevezett kisebb közigazgatási egységekre osztották, melyek további területi egységekre tagolódtak. Az arrondissement, mint a département része, a magyar járásnak felel meg. Arrondírozás alatt a levélíró Magyarországnak, illetőleg Erdélynek szóba került hasonló, új közigazgatási beosztását érti.

intézhető,[2] azonban miután a politicus is a maga részét követeli, nemzetiség és ezt támogató telepités,[3] azon tekintetek, melyekre a circinusnak ügyelni kell. Azonban Erdélyben egy millió kétszázezer oláh — féle görög egyesült, fele nem egyesült, 200 ezer szász és 600 ezer magyar lévén, természetes, hogy a felolvasztás a vegytani szabályok szerint rögtön nem eszközölhető és igy a különböző ingerkedőknek arányositása a vegytanár figyelmét igényli, például a székely törvényhatóságok legelől, utána a szász elem, azon anyagok, mellyek daco-románia ábrándjai ellen megóvhatnak.

Itt egy kérdésemre felelj: Magyarországon a királyi városok à la Frankhon a megyékbe lesznek é kebelesitendők? vagy egy negyedik statust fognak ezentulis alakitani?[4] ha ez utolsó, az az: autonomiájukat, a Miniszteriummal közvetlen érintkezési hatóságokat megtartandják, akkor tudhatod, mikép nálunk is Bakabánya, Ruszt s több csekélységek léteznek, melyek egy jó forma községet sem állithatnak ki, az illyeneken nem kellenék e most tuladni? továbbá, a Columbus tojásához nyulva — kérdem másodszor — és erre is felelj: a felelősség — municipális selfgouvernement[5] és község — eszméje körül mi az irány? ha én miniszter lennék a felelőségit ugy vállalnám el, hogy a közigazgatás organumait a megyékben én nevezzem ki és igy a főispán, alispánok, fő és alszolgabirák az én embereim lennének, persze hogy őket én fizetném és igy a háziadó ezekre megszünvén, a megyék e cim alatt kevesebbet fizetnének,[6] ha ellenkező, akkor

---

[2] Az 1848. évi polgári átalakulás, Erdélynek a miniszteriális kormányformát kapott magyar anyaországhoz való visszacsatolása s ezzel együtt a volt erdélyi központi főhatóságok megszűnése, alkalmul szolgálhatott a feudális korban kialakult közigazgatási szervezet és területi beosztás teljes átalakítására, az adott helyzet üres lapnak (tabula rasa) tekintésére.

[3] Az országgyűlés, 1848 júl. 26-iki ülésében, Kossuth javaslatára elfogadta, hogy az aldunai és tiszai részeken a kincstári birtokokon, nemzeti érdekből, magyar települések létesüljenek s ezeknél a túlnépesedett székelységet vegyék elsősorban figyelembe. Ugyanilyen célú telepítések később Erdély területén belül is szóba kerültek.

[4] Franciaország közigazgatási beosztásának a nagy forradalom alatt történt átalakítása (ld. az 1. sz. jegyzetet) megszüntette a városok különböző kiváltságait, s az egységes típusúvá tett városi és községi igazgatást a megye — département — hatósága alá rendelte. A nálunk negyedik rendnek nevezett polgárság, illetőleg a magyar sz. kir. városok azonban a vármegyékkel szemben való önállóságukat a feudális államszervezet felszámolása után is megtartották.

[5] Törvényhatósági önkormányzat.

[6] A francia megyei igazgatásban az említett reformok óta (ld. az 1. és 4. sz. jegyzetet), különösen ebben az időben, az önkormányzat alig érvényesült. A megye (département) csupán az állami közigazgatás helyi szerve,

megint elő állhatand a választással együtt járó korteskedés, — vis intertiae — sat. Kérdlek e részben van-e terv, mit ha itt ezuttal keresztül vinni nem kellene is, legalább az intézkedés láncolatában irányul szolgálna a jövőre.

A mi a kormányzat rendezését illeti, tudatik, hogy közigazgatás és igazság kiszolgáltatás azon functiok, melyeket egymástól nemcsak a tárgyakra: hanem az egyénekre nézve is külön választani kell,[7] e részben a magyarországi és erdélyi statusquot — igen jól ismered — nékem véleményem, hogy ezt itt most mindjárt megkezdhetni, annyival is inkább, hogy a szászoknál már némileg gyakorlatban is van, hanem itt is elég kupak tanács van, melyre egy csirke ügyét sem biznám, — kérdem a Napoleoni Code de Procédure, a Juge de paix, arrondissement-i első bíróságu törvényszékek, több departament-i Cour royal vagy is feltörvényszéki rendszer, a Cour de Cassation[8] sat. — Magyarországon valaha létre jövendnek é? mert rövid s most mindjárt nézetem szerint a megyék nálunk eként lehetnének az egyénekre nézve rendezendők — a *közigazgatásra nézve* a főispány állna élen, a megyei politica administrációnak — utánna az első alispány mint segédje, minden megye több s kevesebb járásokra s minden járás több vagy kevesebb szakra, kerületre lévén felosztható mindenik járásnak lenne egy fő s mindenik szaknak lenne egy alszolgabirája a községek biráji jegyzői sat. A soro-

---

a belügyminiszter előterjesztése szerint az államfő által kinevezett préfet irányítása alatt. A préfet (megyefőnök) tehát a kormány embere, a département államosított közigazgatásának vezetője. A neki alárendelt községi (városi) igazgatás szerveit, a polgármestert s az elöljáróságot az 1848. évi forradalomig szintén a kormány nevezte ki. A levélíró a magyar államszervezet hasonló átalakítását kívánó centralisták felfogását vallja. Vis inertiae alatt a passzív ellenállás lehetőségét érti, amire az önkormányzat a megyéknek a kormánnyal szemben módot ad. — A házi adó a vármegye által saját szükségletére szedett adó, szemben az állami adókkal (mint a hadi adó stb.).

[7] A feudális államszervezetben a megyei és városi hatóságok mind közigazgatási, mind jogszolgáltatási funkciókat láttak el. E kettőnek, mint általában az államhatalmi ágazatoknak szétválasztása a polgári átalakulás egyik célkitűzése volt.

[8] A francia közigazgatásra tett utalások után a levélíró az egykorú francia bírósági szervezetre hivatkozik. Ennek legalsóbb, helyi közegei a békebírák (juge de paix), rendes alsótagozata viszont az arrondissementonként felállított elsőfokú törvényszékek. További fokozatok: a fellebbviteli bíróságok (cour d'appel, ezt érti az 1848-ban megdőlt királyság korára utaló cour royal alatt), ezek bizonyos ügyeket a mellettük működő esküdtbíróságokhoz tehetnek át; végül a legfelső bíróság, a semmítőszék (cour de cassation). A Code de procédure a Napoleon által kiadott s (a magánjogi és büntetőjogi kódexhez hasonlóan) továbbra is használatban maradt perrendtartást jelenti.

zatot tovább folytatván. Ezek csakis politicumokkal[9] lévén elfoglalva az adó dolga a financ-miniszterium körébe tartozván, máskép a tavalyi rendszerben is volt érdekelve, megint evégett rendelendő külön egyének által lehetne elintézendő. Az oeconomicum a községek körébe tartozván és a felügyelet a kormányt is illetvén.

Az igazság kiszolgáltatásra felügyelne a másod alispány, kinek egyfelől a törvényszékekkel, bíróságokkal, másfelől a minisztériummal lenne érintkezése — ügyelne az árvákra, börtönökre, törvényszékekre, fiskalis keresetek folyamára, szóval mindenre quid quid hujus generis,[10] de nem biráskodnék. Minden megyének lenne a kiterjedéshez képest egy vagy két első bíróságu köztörvényszéke, mely a szükséghez képest egy vagy két osztályban a büntetőpereket is ellátná, a mig a Juri behozatnék. Lenne egy elnöke, 4 vagy 6 ülnöke, jegyzője, sat; efelett lenne, minden járásnak egy vagy több szóbeli birája, aki bizonyos tárgyakban sommásan itélne, a föllebezés a köztörvényszékre lévén bizonyos határok közt, lenne Erdélyben két vagy 3 apellatorium, egyik Vásárhelyt, másik Szebenben, 3dik Kolozsvártt, melyeknek reszortja ki lenne jelelve, két millió embernek nem sok, végre a mig a Cassatorium, akár revisorium s mellette Cassatorium, országosan felállittatnék, lenne egy szekcio az igazságügyi minisztérium mellett, mely a formalitások kérdésében folyamodás utján nullitást kimondani, a kegyelem kérdései a már létező bírósághoz menvén.[11]

Ezek azon pontok mellyekre figyelmeztetni kivántalak, tehát felelj *a)* a k. városok a törvényhatóságokkal minő viszonyban lesznek, megjegyzem hogy a szász királyi városok egybe akarnak a provinciával vegyülni, ellenben a magyar k. városok és oppidiumok az autonomiát követelik.[12]

---

[9] Politicum alatt a közigazgatás-, a néhány sorral lejjebb előforduló oeconomicum alatt a gazdasági ügyek értendők.

[10] Fiscalis kereset: államérdekből, illetőleg kincstári érdekből támasztott kereset. A latin szavak jelentése: bármi ilyen természetű dologra.

[11] Jury: esküdtszék. Magyarországi alkalmazása az 1848. évi átalakulással kapcsolatban szintén tárgyalás alá került.

[12] Appellatorium: fellebbviteli (felsőbbfokú) bíróság. Cassatorium: semmítőszék, olyan legfelső bíróság, mely érdemileg nem határoz, hanem az alsóbb bíróság ítéletét, jogosnak bizonyult kifogás esetén, megsemmisíti s új eljárást rendel el (mint pl. a francia cour de cassation). A revisorium s mellette a cassatorium a legfelső bíróságnak az a szervezeti formája, ahol a bíróság egyik osztálya érdemi kérdésekben végső fokon dönt, másik osztálya semmisségi esetekben a fenti módon jár el. A levélíró itt bizonyára az egykorú osztrák legfelső bíróságra (Oberster Gerichts- und Cassationshof) céloz. A már létező bíróság alatt bizonyára a kir. Curiát érti.

b) a megye-községi rendszer és felelős ministerium közti viszonyok minő alap eszméken lesznek megfejtendők, hogy legalább némi irányt tudhassak.

c) ha Magyarországon hamar a régi rendszer változást szenvedend, igazságtalanság lenne — Erdélyre nézve, most mindjárt az uj rendszeren nem kezdeni, annyival is inkább, hogy csak chaos lenne az ellenkező esetben.

d) a megyei fennebb érdekelt hierarchia véleményedet birja-é vagy sem?

e) a házi adó és közpénztár közt hol leend a határvonal.

f) Megyei tanácskozás — választás — sat. fenn tartandók a vagy sem?

Sapienti satis[13] elvégre is oda menjen ki a hosszu beszédnek rövid tartalma, hogy van-é valamely kidolgozott rendszer, a vagy azon szabályhoz tartsuk magunkat. Mitte Sapientem dic ei nil.[14]

Minden esetre tudjuk: hogy az ellenséget meg kell verni, különben hijában dolgozunk.

Kérlek levelem vételével, ha lehet minél elébb irj.

barátod

Horváth István.

Gondolom hogy Szentiványi külön már irt a miniszterelnöknek, a kit tisztelek, kinek megmondhatod, hogy itt is rendezés munkája foly, s ha ellenség nem zavarand, két hó alatt életbe léphetend.

(Borsod-Miskolci Múzeum.)

223.

Pulszkyné, Walther Teréz — Pulszky Ferenchez

Pulszkyné végre bízik abban, hogy levele eljut az urához. Mindenki egészséges s kb. 2 hét óta ismét otthonukban (Szécsényben) vannak. Nincs más vágya, mint eljutni urához. A szülők mit sem tudnak itthoni viszonyainkról, éppen ezért — írja — „ne adj semmit arra, ami tőlük e viszonyokról vagy rólam hallasz".

---

[13] A „Sapienti satis" latin közmondás; jelentése: a bölcsnek elég ennyi.

[14] A „Mitte sapientem" stb. szavak értelme: csak küldd ki az okos embert, nem kell, hogy utasításokat adj neki.

27. t Mai 1849.

Geliebter!

Endlich hoffe ich, dass Dir meine Zeilen zukommen. Sechsmal habe ich Dir bereits geschrieben mit verschiedenen Gelegenheiten. Gott sei Dank die Vorsehung hat uns sichtbar geschützt; ich und die Kinder sind gesund u. seit zwei Wochen wieder *zu Hause.*[1] Dass ich keinen anderen Gedanken habe als an *Dich* und zu Dir zu kommen, versteht sich von selbst. Hoffentlich kann ich dies bald nachdem ich durch Jene welche Dir *hier* lieb sind von Dir Neueres erfahren habe, denn seit März erhielt ich keine directe Nachricht von Dir. Die Ältern kennen jetzt unsere Verhältnisse garnicht, gebe daher nichts auf das was Du *von ihnen* darüber oder über mich hörst.

Vertrauen wir der Vorsehung die uns nicht verlässt, so lange wir unseren Lauteren Überzeugungen treu bleiben. Der Himmel segne Dich mein Alles, bald hofft zu Dir zu kommen die

Deine.

[2] Semmi hirek által magadat megzavarni ne hagy — maradj ott ahol vagy — minden cselek dacára általlátták már embereink hogy Te nélkülözhetetlen vagy, dolgaink itt jól állanak, ott pedig csak Te tehetsz legtöbbet, dolgozz és semmi hirre ne csüggedj, nehány nap mulva tökéletes elégtételt nyerendesz[3] —. A Bécsiek szavára semmit se hajts, ők mindent elkövetnek hogy visszahozhassanak s hisznek minden biztatásoknak. Mihelyt ut nyilik Th.[4] hozzád fog menni.

Seit 20. März erhielt ich keinen Brief, beim Sturm von Ofen giengen die Münzen Mandeln csali — Isten neki. — Ich möchte von Dir Nachrichten haben. Die Briefe aber nicht anders als durch M. L.[5] oder noch besser Moritz.[6] vale — selbst von Th. nicht anders schreiben. Alles hat seine Ursachen.

[7]So eben diese Freude! Ich verstehe durchaus nicht, warum F.u.P. Misstrauen *gegen uns.* Von P habe ich auch einige Zei-

[1] Pulszkyné, miután az ellenségtől a győztes magyar csapatok megtisztították a vidéket, gyermekeivel visszatérhetett Szécsénybe.

[2] Innen más kéz írásával.

[3] Ld.: 238, 239. és 240. sz. leveleket és vonatkozó jegyzeteket.

[4] Felesége, W. Teréz.

[5—6] Lehetséges, hogy Mérey Mórról és talán feleségéről, esetleg Madarász Lászlóról van szó.

[7] Innen kezdve ismét más írással. Ez utóbbi hasonlít Fehérváry írására, teljes bizonyossággal azonban nem azonosítható. A levél mutatja az udvari és hazai reakció teremtette helyzetet, mely nem csupán Pulszkyt, de családját is üldözte. A levélben szereplő rövidítéseket nem tudtuk megfejteni.

len wo sie neuerdings wegen G warnt. Nochmals sage ich Dir, dass obwol G ein Ehrenmann, ich keinen Ad ganz traue u. somit in nichts mit G weiter in Berührung, in nichts, und was er weiss, nur zum Guten. Aber P war ja wie Du gelesen ganz entzückt v. G. Dass ich Paul entfernt auf gute Art war Hauptursache mit, dass ich Ihren, intrig (?) erkannte, und da sie mit G. allerlei geplauscht auf Reise, so suchte ich sie so zu entfernen, dass G. nichts merkte warum u. er selbst mit einstimmte.

W der diesen Brief las beschwört Dich, so sagte mir eben A, nichts an ihn zu senden; auch an Rb Le sollst ja nichts senden, lässt A Dich grüssen. A wollte zur Zeit von B u Rb auf Deinen Namenacreditirung in L u. Beide verweigerten es, weil bei jetzigen Verhältnissen Dein Name nicht in ihren Büchern vorkommen dürfte ich schrieb dies nur aus Delicat u. W u Rb L sind uns doch sehr gut. P hat keine Idee von diesen Sachen. Hier darf man nicht ahnen dass mit W wir in sicherer Berührung sind. Rb L haben Niemanden in P u. direkt von Dir was zu erhalten würde sie als p J sehr embarirt. Wie weit das hier geht, hast selbst Du keinen Begriff vielweniger die Lieben in Ungarn. Jeden Deiner Briefe schicke ich stets an P; und was ich von T und P für Dich erhielt. so an Dich. P Briefe müssen verlohren gegangen sein von denen sie hier erwähnt.

Diesen Brief geb so offen an A, daher haben wir gelesen. Wie traurig dass T[8] nicht ahnet *wie* wir denken und was wir alles ins Werk setzen, damit sie zu Dir.

W gibt an, dass alles eigenhändig und ohne Beisein Anderer aus Vorsicht kommt so nicht einmal zu uns ins Haus.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

224.

Perczel Mór — Szemere Bertalanhoz

Temesvár, Majus 27-kén 1849.

Édes Bertim,

Hogy levélkédre csak későn válaszolok ne tulajdonitsd hidegségnek; te voltál és vagy egyike szabadságunk első elhatározott bajnokainak; és én legkedveltebb polgártársaimnak, ki mindig hü téged szerető barátod.

[8] Therése (t. i. Pulszkyné).

Én ha haragosan is irtam néha sok baj s vész közt, mindig állom hozzátok leveleim, ezért veszekedésre soha sem fog köztünk jönni a dolog. Hisz láttátok én inkább lemondok.[1]

Csak e percben vevém az ujjabb hadi dispositiókat. Fő elvei jók véleményem szerint; de az alkalmazásban némi zavar.[2] Tegnap irék Kosutnak; s őt nem hivatalosan ugyan kérém hogy fogadja el pár napra lelépésem; s hogy ha vész lenne, ismét szivesen állok elő. Irám ha vész van, akkor Bács Bánátban teljhatalmat kivánok hadi, polgári tekintetben. Ha nincs, akkor könnyen pótolható vagyok.

A ma vett rendelkezések nyomán némi változás van e tárgyban. Bem tábornagytól is vevék e percben levelet, mellyben N. Becskerekre hiv ma estére;[3] ott a teendők iránt értekezők. Én e levelek irása után tüstént oda sietek.

Igen fájlalom, hogy Péterváradra Perczel Miklós helyébe más parancsnokot küldétek.[4] Ez baj. Én nem akaratoskodok

---

[1] Perczel, miután március 17-én Kossuth parancsából a délvidékre ment, mint a bácsbánáti sereg főparancsnoka a tőle megszokott lelkesedéssel és lendülettel lát neki a vidék megtisztításának. Diadalt diadalra halmoz, de végleges jelentős eredményeket nem tud elérni, részben saját kapkodó hadviselési módja, részben a hadseregben fellépő indisciplina miatt. Bár bátorságában, hazafias elszántságában senki nem kételkedett, szenvedélyessége és a szervezőképességnek teljes hiánya miatt oly súlyos hibákat követ el, s oly hangon lép fel ismételten a kormány és a kormányzó rendelkezéseivel szemben, hogy Kossuth kénytelen őt — az őszinte bizalom és barátság hangsúlyozása mellett — ismételten megróni; ugyancsak felelősségre vonja őt Klapka, hogy még április folyamán, ahelyett, hogy a Bácskát véglegesen biztosította volna, tovább kalandozott. Perczel, aki semmiféle kritikát nem tűrt, s aki őszinte hazafias elszántsággal, de szinte rögeszmeszerűen hitt abban, hogy a hazát csak ő mentheti meg, az ilyen dorgálások hatása alatt ismételten lemondott, majd ismét, ha úgy érezte, hogy szükség van rá, visszavonta lemondását. Seregétől ismételten megfosztották, de benne mindig volt elég erő és lendület, hogy új működési kört, új sereget teremtsen magának.

[2] Klapka h. hadügyminiszternek május 12-én a magyar kormány által jóváhagyott működési terve szerint, az eddig független hadseregvezérek a működésük egységes irányítása végett, közvetlenül a hadügyminiszternek rendeltettek alá. A vezérek e tervet, melyet május 20-án kaptak meg, kedvetlenül fogadták. Bem egyenesen megtagadta e parancsnak az engedelmességet és továbbra is közvetlenül Kossuthtal érintkezett; Perczel helytelenítette, hogy egy embernek, Görgeynek így korlátlan hatalmat biztosítsanak.

[3] A nagybecskereki találkozás Perczel és Bem között létre is jött.

[4] Perczel Miklósra március végén bátyja, Perczel Mór bízza Péterváradot, hogy a fenyegető belső árulástól megóvja. Ezzel egyidejűleg 60 gyanús, idegen származású tisztet kiutasítanak a várból és Ujvidék környékéről, az árulással terhelt s fogságra vetetteket pedig haditörvényszék elé állították.

egyébként. De meg kell jegyeznem hogy Pétervárad, az elárult, midőn én rendelkezésem alá vevém müveim egy pár 12 álgyunk kivül mit sem birt. Én vitetém ki az első 18 és 24 fontosokat; és már most Perczel Miklós erélyes gondoskodása után 200 álgyuval van felfegyverezve. Ezentul addig az ostrom sáncukkal az ellenség folytonosan előhaladt: ezáltal nemcsak egy lépést sem, sőt ő állita az ellenség ellenében a vármüveken tul hadonttokat, mellyek a futósáncok megkezdését több héten át meggátlák; és mellyeket az ellenségnek előbb el kell foglalni, hogysem a vár ostromhoz foghatna.

Ma értekezek Bemmel, ki véle egyetértve müködendek.

Örülök, hogy a kormány, erélyesben lép fel és parancsolni kezd és tud. Ennek igy kell lenni. De ép ezért mert természetem nem engedi a parancs fogadást, szeretném helyemet olyasoknak átadni, kik jobban értik az engedelmességet.

A vész polgári törvényszékeket, üldözési systemát holtig ellenzem, a katonai eljárás itt egyedül a szabályos; és ha ez kegyelmezett, más ne rontsa meg!

Isten veled édes Bertim. Siessetek Budára, Budapestet erősitsétek minden áron; nem Buda de a környéke tartható! Ha orosz jő; ugy át Dunán kell sietni egész erőnkkel, értem ha nagy orosz erő.

Mór

(Borsod-Miskolci Múzeum.)

Országos Széchényi Könyvtár

225.

Teleki László — Pulszky Ferenchez [1]

Paris Majus 28-ikán 849.

Kedves Barátom!

Sietve egy pár szót. Még Fredonival nem szólhaték a hajó iránt,[2] falun van, holnap kimegyek hozzá s meg irom az eredményt. Részletesen irtam Kossuthnak, irj te is különösen az angol dolgokról. Feuille-em második ive e napokban jelenik meg![3] Branyickyt különösen ajánlom figyelmedbe. Nagyszerü tervei vannak! A pénzről irjál te is Kossuthnak, meg Wimmerről is.

1 Ld.: Bevezetés 6. l.
2 Ld.: 197. sz. levél 3. jegyzetét.
3 Ld.: 149. sz. levél 7. jegyzetét.

Valjon nem lehetne é most kölcsönt eszközölni. Hiszen nem sokára a fiumei ut lehető lesz,[4] és 200.000 fegyver biztos győzelem! Készen kellene tartani! A megbizó levelekről ismét irtam. Itt Bugeaud ministeriumról rebesgetnek ismét, ez coup d'état-t jelentene. Mindenesetre nagy események küszöbén állunk! Ledru Rollinnel jó barátságban állok, mindent igér! Lamorcière és Cavaignac is, valamint maga az öreg Barrot, ki a mint észre vettem, Drouyn de L'huyssel nem jó egyetértésben van. Részletesen tudósitand Fejér mindenrül.[5] Isten áldjon!

Barátod

Teleki.

Im küldöm Kossuth-hoz intézett levelemet.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés. Megj.: Pulszky F.: Életem és korom. I. 477 l.)

226.

Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez

Ma délután kapott kéziratának nagy részét lefordította s elküldte, a többit holnap fordítja és küldi. A cikk olyan jó, kár elvágni. Az angol kormány borzasztóan fél Oroszországtól s korlátot kíván elébevetni, de ehhez Magyarországot sem tekintik elég erősnek. Adatokat kell közölni arra nézve: Ausztria gazdasági és erkölcsi erejének milyen nagy része származik Magyarországból. Erre vonatkozólag megfelelő cikket vár Pulszkytól, részletes számadatokat, s valami megkapó történetet (nem általánosságokat) pl. a cári csapatok barbárságáról Moldvában és Havasalföldön, továbbá jellemrajzokat Kossuthról, Csányiról, Duschekről. Meg fogja kérdezni Donne-t, mily pontokra nézve kíván felvilágositásokat. Az angol kormány jól tudja, hogy a magyaroknak fegyverre és posztóra van szükségük.

2 Berkeley Place
Tunbridge Wells
28th May/49.

Dear Pulszky

I shall now be able to get on very well. I have translated a good deal of your Mss received this afternoon, and sent it off, and shall translate and send off the rest to morrow. The Article is so good that it is a pity to cut it up. Our government are terrible

[4] Kossuth foglalkozott azzal a gondolattal, hogy a Bánát megtisztítása után Bemet Fiume és a tengerpart elfoglalására küldi.

[5] Csernátony. (Ld.: 189. sz. levél 2—3. jegyzetét.)

afraid of Russia, and wish for a barrier, but they distrust the power of Hungary, some details must be given as to what part of the austrian resources materially came' from Hungary, also morally etc etc, something more than declamation a striking anecdote or expression is wanted as well as some details numbers of population etc I have. I shall also try and get hold of some of the old Spectators which will do to work up. Now that the framework is finished, the rest is comparatively easy.

Our government are well aware that the Hungarians want muskets and cloth. I shall ask Donne to write and say on what points he wants renseignements.

The Questions I now send need not be answered directly when I come up will do.

Some anecdotes striking (not generally) known of Russian barbarism in Moldavia and Wallachia I must have

Yours sincerely
D. J. Vipan.

We must have

characters of *Kossuth*
Csányi
Dushek

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

227.

Haynald Amália — Pulszky Ferenchez

St Leonard s 31/5. 1849.

Ön leveleit tegnap megkaptam s az Isten legnagyob áldásának veszem ha kézhez adhatom őket! ujabb hirlapi hirek s haza dolgai mindinkább busitók s reményem hanyatlik, én az átjuthatást minden lehető módon megkésértem s inkáb ott halni, mint itt vagy bár hol a külföldön élni akarok; ha Ön az ujabbi hirek következtébe talán még valamit kivánna övéivel vagy bár kivel tudatni levelét Brüsselbe küldve (szinte azon francia cim alatt hozzátéve *au Chateau à Lacken)* megkapom, mi egy uj szeszély miatt vasárnap estig maradunk itt. Isten önnel, hő imám az ég

urához, Önnek, nékem s a tiprott haza minden hü fiának erőt adnia a bizonyos semmitő csapások elviselésére.

Isten áldja meg

A H

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

228.

Krizsány János — Walther Lászlóhoz[1]

Pesten Sz. Iván hava 1-én, 849.

Kedves Barátom!

Fogságom gyászos helyéből irom ezen levelemet, mély aggódalommal további sorsom felöl, mellyre csak annál fogva se lehet enyhitő kinézésem, mivel kezességért szabad bocsátatásom enyyire halasztatik. Lehet-é értem még valamit tenni? Szólj, vigasztalj barátom. Még benned legrégibb, s mindig erántam hiv barátomba, van egy kis reményem. Elhagyott az egész világ; de ha Isten mellettünk: mi árhat ellenünk? Gyula fiad ügyembe mint dolgozott? Ő tudja. További szolgálatját kérem, ne tagadja meg tőlem, és ha bár eddig nem fizettem is pénzem szükében: de azért hidje el, hogy várakozásának megfelelni fogok. Megvallom fájt Rozenfeldtől hallani, hogy Gyula felőlem panaszilag mondá: hogy nemcsak semmit sem adtam, de tartozásom felől szót sem tettem nékie. Ezt én ugyan igaz tettem, de azon magasztos supositumnál fogva: mellyel Ötet hozzád, Atyához hasonló magasztos lelkü, önhaszont nem leső és szükséggel küszködő szerencsétlent inkább vigasztalni óhajtó, nagy férfiúnak tartottam. Édes barátom! bocsáss őszinte nyilatkozatomnak! Gyulát pedig ujjolag kérem el ne hagyjon; és ha a szerencsétlenek ügyét Istenért szivre veszi: hidje jutalmát veszi. Gazsi tegnap vólt nálam és jelenté, hogy váltságomért Honvédek közé áll. E szándéknak mi legjobb módoni tellyesités végett, velem értekezni jőjjön. Csókollak

Szerencsétlen barátod

J. Krizsány

(O. Sz. K. Levelestár.)

---

[1] Ld.: 171. sz. levél 1. jegyzetét.

Kemény Zsigmond — Szemere Bertalanhoz

Debreczen jun 1-ő 849.

Idezárva küldöm Horváth Istvánnak levelét.[1]

Láthatod, hogy az erdélyi kormánybiztosok egészen a Kossuth instructioja szerint járnak el, s Erdély számára codificalnak.

Helyes é eljárásuk? Nem vitatom.

Csak annyit tudok, hogy az enyimmel ellenkező.

Én iszonyu ballépésnek hiszem, a codificalást a Magyar birodalom egyes résziben.

Nézeteimet a hozzád küldött iratban kifejtettem.

Azomban könnyen megeshetik, hogy én tévedek; de egy kétségtelen, miként jobbra vagy balra már ideje van a dolgot eldönteni.

Mert Horváth igérete szerint: két holnap mulva Erdély reorganisálva leend.

Méltóztassál valami rendeletet küldeni Erdélybe, különben sok munka megyen semmibe és sok ingerültség költetik ok nélkül föl.

— — — — —

A hétszemélyes tábla és az országos törvényszék uj birái *egészben* nem nyerték meg a közhelyeslést.[2]

Többen mondják, hogy a ministerium aránylag az aristocratákat inkább szereti alkalmazni.

Mások nagyon mellőzettnek látják azon pártot, mellynek programmja a ministériuméval egyezik, s félnek, hogy a conservatio felé fognak ügyeink gravitálni.

Az individuumok közül: Bérczit, és a Kossuth sógorát támadjak leginkább meg.

Mi engemet illet: Az erdélyi kinevezéseket jóknak tartom: mert Kossuth Laci a legtalentumosabb és a legbecsületesebb

---

[1] Ld.: 222. sz. levelet.

[2] A Főváros eleste után a felső birószágok (királyi tábla és hétszemélyes tábla) nem követték a kormányt Debrecenbe, sőt az első időben Windischgrätz megszállása alatt működtek is.

Kossuth május végén mindkét táblát megszüntette, s rövid szüneteltetés után az előbbit országos törvényszék néven, utóbbit, régi nevén, mint hétszemélyes táblát szervezte újjá. Mivel az Unió következtében e táblák hatásköre — a tervek szerint — Erdélyre is kiterjedt, szükségesnek mutatkozott, hogy a birák között erdélyiek is helyet foglaljanak.

oláh, s mert Bethlen János a mult 15 év alatt a legtekintélyesebb egyénisége volt Erdélynak. Azonban ő aligha fog birói hivatalt elvállalni.

Nagy kár lenne Erdélyből septemvirré nem tenni:

1— Véér Farkast. (főispán)

2— Horváth Istvánt, kit Deák osztályigazgatónak hivott meg, de a ki e hivatalt azért nem vállalta el, mert septemvir akart lenni, mire a Batthyányi-ministerium által ki is vala nevezendő, ha a miniszter-crisis[3] be nem állott volna.

Az országos királyi táblai assessorságra alkalmas Erdélyből

1 — Fosztó Ferencz képviselő

2— Keller János képviselő. Nem kételkedem, miként ezeknek kineveztetése telyesleg birni fogna az erdélyi közvéleményt.

Tudakold meg ezt másoktól is.

— — — — —

A legsürgetőbb ügy, mellyért irtam e levelet, következő: *Buda Sándor* igen vágynék kővárvidéki főtiszt lenni.

Ő a centrumba semmi hivatalt el nem akar fogadni.

Mondá nekem, hogy szégyelli nálad, mint aspirans megjelenni, különben sietett volna udvarlását megtenni.

Állitja, s mások is erősitik, hogy ő tudna rendet tartani Kővárvidéken, ellenben más főtiszt alatt e vidék crisisek elébe sietend.

Fölhozta: miként kötelességének tartja őszintén bevallani, hogy ő *román érzelmü*. De szivéből gyülöli a feketesárgákat, s a mostani oláh forradalmat. Mindent elkövetend a nép nyugalomban tartására, s egy esélyes föllépésre az orosz ellen, ki a románoknak szintugy ellensége, mint a Magyaroknak.

Kért: ha benne nem biznál, mintegy próbául adj neki felhatalmazást, hogy hazamenve (holnap akar indulni) hirdethessen népgyüléseket; s meg látandod, miként Kővárvidék ugy fog az oroszok ellen fellelkesülni, mint akármellyik Magyar-megye.

Mondá végtére, ha tőled ezt meg nem nyerheti, vissza sem jön Pestre, mert igen nyomja őt az, *hogy talán általad gyanusnak* tartatik.

Én holnap reggel — ha ellenkező akaratod nincs — indulok Pestre.

barátod

Kemény

(Borsod-Miskolci Múzeum.)

[3] Ld.: II. k. 12. sz. levelet és a vonatkozó jegyzeteket.

230.

Damjanich János — Vukovich Sebőhöz

1849. [jún.]

Kedves Barátom!

Szóllok hozzád mint jó barát, mint igaz ember és honfi Ministerhez, jó baráthoz s igaz honfihoz szóllani szokott nyilt őszinteséggel.

Földváry Lajos ügyét,[1] kinek honfiságáról s tiszta jellemérőll, minden gyanusitások daczára, én tökélletesen vagyok meggyőződve, óhajtom méltó figyelmedben ajánlani; legyetek óvatossak az igazság kiszolgáltatásában, s ha bünös itéljétek el; ha ellenben ártatlan: miről meggyőződve vagyok; adjatok neki kellő elégtételt, s alkalmat, hogy bebizonyithassa az egész haza előtt, miszerint méltatlanul lett vádolva, idő előtt kárhoztatva s mélyen sértve: adjátok őt oldalom mellé s igazolva leendnek fölöttei állitásaim. Tudni fogod, mit nem kellett magamnak is e harczunk páljám elein szenvedni,[2] de hála az Égnek, hogy más szinben állok most imádott honom előtt.

Legyetek szigoruak de igazságosak s óvatossak, mást ugy sem tehetek föl felőletek.

hü barátod:

Damjanich
Tbnk.

(Akadémia. Történelem 2r 22.)

231.

Ifj. Sipos József — Beretzki Zsigmondhoz

Édes Siga!

Hogy Segesvárt el válánk egymástól semmit sem tudtam, hogy hol, és hogyan van; mig későbre Pünkösti Sándor Bátyámtól kaptam tudositást, hogy maga Kereszturon feküdt az ágyu

[1] Ld.: 161. sz. levél 1. jegyzetét.

[2] Damjanichot szerb származása miatt kezdetben sokan bizalmatlanul fogadták, sőt árulással is megvádolták. Csak az őszi délvidéki hadműveletek során oszlott el ez a gyanakvó bizalmatlanság, midőn rendithetetlen bátorságával megnyerte katonái szeretetét.

góllyósurlását ki gyógyulandó, s hogy szerentsésen ki is gyógyult. Most megint nem tudok semmit, hogy merre vannak, s éppen azért küldön levemelet Kereszturra, mert reméllem hogy a Kereszturi rokonok kézbesiteni fogják; s ha levelemet kapni fogja, rokoni kérésem engem tudósitani: hol vannak, a sebet hol kapta? és hogy mennyire rongálta meg testét? Néni, Karolina, Jósi bácsi, családastól hogy van, és Heves Gábor? Én a székelyekkel Urbán ellen jöttem volt februáriusba s azoltátólfogva még mind itt vagyunk: s jó részint itt is leszünk, mert a Bukovéniai granitzot őrzenünk kel. Ennek előtte egy nehány nappal hivatalos tudósitás jött, hogy a muszka május 30án bé akar törni ezen a vámon,[1] de eddig még semmi jelét nem látjuk; nem bánjuk ha el is jön mert vissza is fog menni. Az utat nagy helyt bévágattuk, hogy ágyut nem hozhat, azon kivül sáncot ásattunk jó mellvédfallal el látva, úgy, hogy ha bé is talál rontani — amit nem hiszünk — ellent tudunk néki állani. A gaz beszterceiek, akikkel igen barátságoson éltünk, egy ágyút, több fegyvereket és lándsákot temettek el, amelyeket tegnap, az az folyó hó 1a meg kapták több municióval együtt; és mi magyarok mégis oly nagy lelküek vagyunk!! bezzeg ők máskép bántak volna velünk.

Én a székely 83ik zászlóaljnál vagyok Besztercén fejül egy Borgo-Tiha nevü faluba; a levelet oda utasittsa. Melyek után Néni kezeit csókolva Josi bácsit, Karolinát, a kereszturiakot, és minden barátaimot és esmerőseimet tisztelve, magának sok áldást ohajtva vagyok

Édes Siga

Borgo Tiha Juni 2án
849.

Rokon barátja
Ifj Sipos József
hadnagy

(O. L. 1848/49-es iratok.)

[1] A cári csapatok a május 22-i varsói találkozáson megállapított ütem szerint június 4-én Dukla felől, jún. 18-án a Vatra-Dornán át Beszterce felől törnek be Magyarországra.

Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez

Szeretné tudni a birtok szerint minősített választók számát, a Honvédelmi Bizottmány tagjainak nevét, a Tisza- és Száva hajózás mineműségét. — Az angol külügyminiszérium magyarországi ügynökei által olyan értesüléseket kapott, hogy köztársasági államformát ajánlottak a hadseregnek vagy legalább puhatolództak ebben az ügyben és hogy ezek nagyon elégedetlenek a jelenlegi kormánnyal. Akár igaz ez a dolog, akár nem, a hírek által okozott hatás ugyanaz marad az angol kormánynál. Két ember beszélgetését is kihallgatta Vipan a vonatban: egy Angliában élő Batthyányt megkérdeztek, vajjon rokona-e az a Batthyány, aki a lázadókkal, vagy mondjuk az alkotmányhoz ragaszkodókkal tart. A válasz az volt, testvére, de nem *érdekli.*

2 Berkeley Place
Tunbridge Wells
3 rd June/49.

Dear Pulszky

The Westminster is full: it is too late: but I rather think they have an Article on the Subject.

I should like to know what is at present the number of Electors in Hungary under the Property Qualification.

The names of Members of the Committee of defence.

The Navigation of Save, of Theiss.

Who is the English Merchant, and who is his Correspondent mentioned p 712 Blackwood.

Are the Ducats same as old ones except that Interregnum Hungariae is substituted for the name of the King.

Our Foreign Office has received intelligence from its Agents in Hungary that the Republic was proposed to the Hussars, or at least that they were sounded on the subject, and that they are very much disaffected to the Present Government. Whether this be true or no, the Effect produced by the news on our Cabinet, is the same.

When I went to bed on Thursday I left out writing materials for Kemble to write to his Messenger to take lodgings. this he neglected to do, but he wrote next day. I hope they have now been taken, and the thing settled. Also I hope all is settled about the Reform Club.

Yours sincerely

D. J. Vipan.

Coming down in the train yesterday, one man was talking to another. I saw Batthyany the other day and asked him if the Batthyany who was with the Rebels (or the Constitutionalists as I call them, he added) was any relation of his. He answered it was his brother, but out of his mind.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

233.

Teleki László — Pulszky Ferenchez [1]

Kedves barátom!

Annyi a dolgom hogy ég a fejem! Tudod a portának egy pár szót. A ministeriumról itt már mindent tudsz, jobb mint az előbbi. Háboru nélkül egyik sem fogja magát föntarthatni. Bikkesy itt van, fontos közölni valója van. Néhány nap alatt át megy Angolhonba veled értekezendő. Talán már holnap után! Itt a közvélemény igen kedvezőleg nyilatkozik mellettünk. Néhány nap alatt előveszik a külügyet. Még a moderatusok is kikerülhetetlennek itélik a háborut. Im küldöm a nevetséges kinevezést, ha lehetne hogy e pohár tőllem elmulnék. Gondold meg jól. Wimmer[2] bizonyosan Charlatán. Gunytárgyává fogjuk magunkat tenni. Irj nekem erről! Én az iratot minden esetre megküldtem. Isten veled!

Hív barátod

Teleki László

Paris Junius 3-ikán 849.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés. — Megj. hibás jul. 3.-iki keltezéssel Pulszky F.: Életem és korom. I. 486. l.)

---

[1] Ld.: Bevezetés. 6. l.

[2] Wimmer August Gottlieb felsőlői lutheránus pap, aki mikor Theodorovich a császári csapatokkal Felsőlőhöz közeledett, a felfegyverzett lakosok élén előzte őket. Mikor Windischgrätz a Dunántúlt megszállta, menekülni kényszerült. Kossuth ekkor diplomáciai megbízással előbb Londonba, majd Berlinbe küldte, ahol azonban nem tudott eredményt elérni. Innen került Párizsba, majd Brémában telepedett le.

234.

Marinkás János — Kossuth Lajoshoz

Mélyen tisztelt Kormányzó Elnök Ur!

Kegyes parancsa következésében folyó évi május 26kán jelentést tettem az igazságügyi minisztériumnál Báró Vécsey Miklós urnak a győzelmes magyar hadsereg közeledése hírére Pestről történt eltávozásáról, s felkértem, hogy a kezemnél lévő jószág jövedelem felett intézkedni méltóztassék.[1]

Igazságügyi minister ur szóbeli jelentésemet irásba foglaltatni rendelte, mit én az nap teljesitettem is, mellyben röviden elmondtam az okokat is, mellyek engem e pénznek Roitsra leendett elküldésétől visszatartóztattak.

Tisztelt minister ur megigérte, hogy a pénz átvétele eránt utasitását a pénzügyi ministeriumhoz m. h. 27kén reggel kiadandja, reggel azonban délutánra, délutánról pedig 28-k reggelre lettem biztatva, a midőn is két izben hasztalan szorgalmazván az utasitás kiadását, 12-ed fél órakor kijelentettem egyik titoknok vagy fogalmazó urnak, ki az nap biztatott, hogy nekem sürgetős teendőim lévén a drága időt e néhány perczet igénylő tárgy miatt nem vesztegethetem, s ennél fogva délutáni 3 órakor mindenesetre elutazok, ha tehát addig a már anyiszor sürgetett utasitás kiadva leend, minden percben készen leszek a pénz átadásra. Az emlitett hivatalnok szállásomat feljegyezte, de 3. óráig semmi tudósitás nem érkezvén én Debrecenből elutaztam s a pénzt magammal elhoztam.

Mélyen tisztelt Kormányzó Elnök Ur! gyanusitani nem szokásom, de nekem ugy tetszik, mintha igazságügyi minister urnak e feljelentésem nem lett volna egészen inye szerint, s engem a várakozás által kivánt volna kifárasztani, mert ennyi idő alatt a hajdani táblabiró világban is lehetett egy pár sor rendelést kieszközölni. E vélekedésre pedig tisztelt minister urnak következő nyilatkozatai vezéreltek; ugyan is midőn mult hó 27-kén reggel tisztelt minister urral az utcán találkozni szerencsém volt, s vele a hivatal irodájába mentem, utközben tisztelt minister ur azon kérdést intézte hozzám, miért nem hivtam én főnökömet haza miután ügye az országgyülés előtt tisztán állott? — Erre nézve az az alázatos észrevételem, hogy bármint állott báró Vécsey Miklós ur ügye az országgyülés előtt, én előttem tisztán

[1] Ld.: 179. sz. levelet.

sohasem állott, mert én erősen hiszem hogy ő azon folyamodásról, melly nevében a külföldön maradhatás végett az országgyüléshez intéztetett mit sem tudott, ö azt alá nem irta, hanem nevében jó baráti s rokonai készitették. Továbbá ugyan az nap délután ismét szerencsém lévén tisztelt minister urral a hivatal irodájában találkozni ugy nyilatkozott: hogy ha terhemre van a várakozás a kezemnél lévő öszveget valakinél tegyem le, — erre én azt válaszoltam, hogy ily nevezetes öszveget megbizás nélkül senkinek sem adhatom át, hanem ha másnak átadni szabad lenne, akkor inkább maradjon nálam, s én valamint eddig, ugy ennekutána is hiven megörzöm; mire ismét tisztelt minister ur azon megjegyzést tette, hogy hát miért jelentettem fel? — mert ha fel nem jelentettem volna, akkor megtarthatnám magamnál, de most már ő ezen öszveg letételét csak az álladalmi pénztárra utalhatja. — Én azt hiszem hogy ezen ügyet a kormánynak feljelenteni polgári kötelességemben állott, e kötelességet pedig mindenki hiven tartozik teljesiteni, s a ki azt elmulasztja polgári bünt követ el, — ennélfogva megvallom megütköztem minister ur nyilatkozatán, mert ugy tudom hogy polgári bün elkövetésére senkit fel nem hatalmazhat.

Végre mult hó 28-kán reggel figyelmeztettem tisztelt minister urat, hogy talán nem elegendő a kezemnél lévő jószág jövedelem felett rendelkezni, hanem szükséges lenne az uradalmi pénztáraknál jelenleg létező: s idő-közben bejövendő pénzek felett is intézkedni, mire tisztelt minister ur azt válaszolá, hogy puszta feljelentésem nyomán ő ebbe nem ereszkedhetik, hanem én figyelmeztethetem az illetőket, hogy nevezett báró urnak pénzt az ország határán kivül ne küldjenek; — én pedig ugy vagyok meggyőződve, hogy ha puszta feljelentésem nyomán elegendő ok volt a kezemnél lévő jószág jövedelem letartóztatására, akkor elegendő ok volt arra is, hogy az illető gazdasági tisztség hatóságilag letiltassék a jószág jövedelem kiküldésétől, minek bizonyára hatályosabb sikere leendett, mint az én igénytelen letiltásomnak.

Egyéberánt engem e lépésre nem vezérelt nemtelen bosszu, mert én volt főnököm teljes bizodalmát birtam, és sok féle kegyességét tapasztaltam, nem haszon hajhászás, mert én ezért semmi jutalomra nem számitottam, hanem vezérelt édes hazám eránti kötelesség, mellyet sem a tartozó s hálának, sem bármily más tekintetnek alárendelni nem szabad.

E szempontból miután legközelebbi Pesten létem alkalmával tudomására jöttem, hogy volt főnököm még mult évi október elején Pestről eltávozván folytonosan az ellenséges osztrák sereg

körében tartózkodott — mihelyt pedig az osztrák sereg Pestre bevonult ő is csak hamar Pesten termett, a telet nagy megelégedéssel itten töltötte, — ellenben a győzedelmes magyar sereg közeledése hirére husvét másodnapján családjával együtt Roitsra elutazott; — miután tudomásomra jött, hogy télen át a rabló főnök Jellasits házánál gyakori vendég volt, s ő hazánk legfőbb ellenségével cimboráskodott, — s miután végre felmerült keblemben azon fájdalmas emlékezet s mi szerint volt főnököm mult nyároni itthon léte alkalmával a horvát mozgalmak eránt nem igen palástolt sympathiával viseltetett; — nagyobbik fiát (kit folytonosan Bécsbe neveltetett) mult 1847 évi November havában Törökországba utaztatta, nehogy az akkor kezdődött országgyülésen valami uton magyar szellemet szivjon magába, — onnan haza jövet pedig mult évi május havában Triesztbe tengerészi szolgálatba adta, hol jelenleg is szolgál; — két kisebb fiait pedig a közelebbi télen ujonnan a bécsujvárosi intézetbe küldötte, nem tartózkodtam báró urat Pestre érkezésem másod napján vagy is folyó évi Május 11-kén levél által értesiteni, mikép én őt hazám ellenségének tekintem, s mint ilyen eránt tovább hüséggel nem viseltethetek, hivatalát nem folytathatom, s felkértem hogy eddig viselt hivatalomat másra ruházni szíveskedjék.

Feláldoztam ezek szerint ezer ezüst forintra rugó fizetéssel összekötött igen kényelmes állásomat, és ezt nem tettem más érdekből, egyedül azon szeplőtlen tiszta szándékból, hogy csekély tehetségemet édes hazám megmentésére szentelhessem; — s miután e szerint csekély tehetségem, s életemnél egyebem sem nem maradt, ezt is örömest feláldozom édes hazám oltárára, noha a negyven évet meghaladtam, s a magyar ég alatt nincs egy talpalatnyi tér mit sajátomnak nevezhetnék.

És ha e kérkedés színét, de valóságát távolról sem viselő lelkesültségem közepette párhuzamot vonok a sors oly kedvencei között, minőkhöz nevezett főnököm is sorozhatja magát, s a velem egyszőrüek között, önként felmerül lelkemben a meggyőződés, hogy akik a sors halmozott áldásai közepette kedves hazájuk megmentésére mit sem tesznek, sőt annak ellenségével cimborálnak, nem érdemesek hogy a magyar levegőt szivják, s az alkotmány jóvoltiba részesüljenek.

Egyéb eránt minő itélet fogja érni az általam feljelentett báró urat, az hozzám nem tartozik, meglehet hogy mint több mások a törvényszék előtt ki fogja magát menteni, meg lehet hogy enmagam csalódásba vagyok, de csendes öntudatomban mindég feltalálandom a vigasztalást, mi szerint ezzel polgári legszentebb kötelességemet hiven teljesitettem.

Az én alázatos kérésem csak oda terjed, hogy miután én e napokban az Ön dicső nevét viselő vadász ezred soraiba fogok állani, méltóztassék mélyen tisztelt Kormányzó Elnök ur ugy intézkedni, hogy én a nálam lévő öszveget nyugtatvány mellett az itteni sópénztárnál létehessem.

Ki is Ön dicső kormányzására, s ezzel édes hazám jövendő felvirágzására a Mindenható áldását óhajtva mély tisztelettel maradok — Szatmárt Junius 3: 1849.

Mélyen tisztelt Kormányzó Elnök urnak

renditheteltlen hü tisztelője

Martnkás János

ügyvéd.

(Másolat. Borsod-Miskolci Múzeum.)

235.

Pridham Charles — Pulszky Ferenchez

Honfitársainak millióival együtt feszült figyelemmel szemléli Magyarország küzdelmét. Szeretett volna nagyon Pulszkyval találkozni, mielőtt kettős célkitűzéssel bizottságot alakít: nyilvános aláírásokat akar gyűjteni a magyarok javára és állandó erőteljes agitációt kíván ébrentartani az angol, francia és porosz parlamentben. Késztetve van azonnali cselekvésre, semmit sem akar késlekedni.

Oxford, Cambridge Club,
Pall Mall, June 4th/49.

Sir,

For the past fortnight I have been making enquiries in every direction for your address in London, and only succeeded in learning it the day before yesterday. In common with millions of my countrymen, I have watched with intense interest the struggle now going on in Hungary, and have been most anxious to see you ere I took measures for the formation of a committee, to be selected for the double object of raising a public subscription in behalf of your country and the maintenance of an energetic agitation in the Parliament of England, France and Prussia. As the season is already far advanced, not a day should now be lost, and if you will do me the favor of an interview either at

this club or the Travellers in the course of the morning, I shall be prepared to suggest a plan for immediate action.

I have the honor to be,
Sir,
Your most obedient Servant
Charles Pridham

M. Pulszki.

P. S. After 5 P. M. I go down to the Middle Temple to dine, but shall be again at the Club at 8 P. M.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

236.

Tausenau Carl — Pulszky Ferenchez

Redel százados, aki hosszabb időt Londonban töltött és néhány napja van Párizsban, megkérte Tausenaut, hogy ajánlólevelet adjon Pulszkyhoz. Mértékadó vélemény szerint Redel a bécsi forradalom első kapacitásának számít, akinek zseniális és energikus védelmi terve megmenthette volna Bécset, ha a mostani nagyszájúak akkori irigysége, gyávasága és tudatlansága nem akadályozza. Redel évekig cs. kir. tüzértiszt volt, és kár, hogy külső körülmények miatt nem lehet a magyar vezérkar tagja. Az angol főnemességgel, sőt kormányzati személyekkel fennálló összeköttetései révén szeretne a magyar ügynek diplomáciai úton szolgálni, amire angol nyelvismerete folytán is alkalmas. Pulszky ítéletére bízza Tausenau, hogy Redel kívánságának eleget tesz-e.

Érdeklődik Pulszky munkálkodása iránt, viszont értesíteni fogja a francia állapotokról. Kéri Pulszkyt, nem tudna-e ígérete szerint valamit tenni érdekében, mert a hazájától való elszakítottság következtében dolgai nagyon gyengén mennek.

Paris, 4 Juni 1849.

Mein verehrter Herr!

Herr Hauptmann Redel, bereits durch längere Zeit in London und seit wenig Tagen zur Erholung in Paris, wünschte sehr nachdrücklich Ihre Bekanntschaft und ich nehme mir die Freiheit, ihn durch diese Zeilen bei Ihnen vorzuführen. Nach Urtheilen, die ich bisher einzog und auf die ich Werth lege, gilt er als die erste militärische Capacität der Wiener Revolution, der Wien so viel wenigstens an ihm lag, durch eben so geniale als energische Vertheidigungsplan gerettet hätte, wenn er nicht durch Leute, die jetzt am meisten die Backen voll nehmen, aus Neid,

Furcht und Unwissenheit paralisirt worden. Er war lange Jahre k. k. Artillerieoffizier und ich betrachte es als wahren Verlust, dass er in Folge äusserer Verhältnisse im ungarischen Generalstabe mangelt. Er wünscht sehr lebhaft bei seinen Verbindungen mit dem hohen englischen Adel und selbst mit Regierungspersonen der ungarische Sache im diplomatischen Verkehr nützlich zu seyn, und seine genaue Kenntnisse der englischen Sprache befähigen Ihn noch mehr dazu. Bei diesen Prämissen bleibt es demnach Ihrem Urtheil und inbesonders Ihrer näheren Bekanntschaft mit Ihn anheim gestellt, seinem Wunsche zu willfahren.

Wollen Sie mich durch mit einigen Zeilen über Ihr Treiben und Befinden beehren und ich werde dann Gelegenheit nehmen, Ihnen über französische Zustände Genaues zu berichten.

Mir geht es bei meiner vollkommenen Abschliessung von der Heimath bei dem jetzigen Zustande des literarischen Marktes und bei der Theuerung in Paris sehr mittelmässig und bald — sehr bald wird es schlecht gehn. Können Sie Ihrem Versprechen gemäss etwas für mich thun?

Zeichne mich mit ausgezeichneter Hochachtung Ihren ergebenen

dr. Carl Tausenau
Rue Ménégaud Nro 1.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés)

237.

Rákosi István — Sós Elekhez

Barátom Elek!

Szomoru hirt irok, mind reád, mind reám nézve. Abrudbányát nem kétlem, hallottad, hogy felégették, és pusztitották, környüállásosan tán még sem hallottad, én a mennyit hallottam Kecskemétitől, ki szemtanu volt, s csak az Isteni Gondviselés mentette meg többekkel kik (mint ő mondja tán másfelé menekedtek) meg irom, hogy emlékezz meg, midőn még oláhok ellen mész, mely nemzetnek még csak csecsemői sem érdemelnek kegyelmet.[1]

[1] A bécsi udvar nemzetiségi izgatásának talán legszomorúbb példái az 1849-es erdélyi események. Miközben a forradalom vezérei a reakció elleni közös akciók lehetőségéről tárgyaltak, az állandó uszításoktól félrevezetve magyarok és románok egymást pusztították.

Hatvani őrnagy Abrudra ment gyalogság, lovasság és tán 3 álgyuval, az oláhok az előre elküldött békítő Drágos nevü képviselőt[2] és kormánybiztost elámitották, a Boér szokott ármánya is közbe jövén, hogy ők békülni kivánnak a magyarokkal és a fegyvert le teszik, de mint hütelen nemzet inkább még gyüjtötte az erőt öszve Topanfalvára, s előbb Verespatakot kirabolva, felégetve s a magyarokat csecsemőig ki ölve kezdették meg borzasztó csalásukat; Drágos képviselő látván, hogy nem lecsendesithetők, fegyveres közbenjárást kért Hatvanitól, azomban más nap 6 felől meg támadták az Abrudon lévő katonaságot s tán háromszor vissza is verettek, de látván Hatvani, hogy az oláhok mind szaporodnak, a lőszer hiányát adván okul, több abrudi magyarokkal huzódott ki Zaránd felé, de alig érvén ki a falu határából, a városi magyarokat vissza parancsolta, ő pedig tovább hátrált ott hagyván az oláhok dühének, mindent kik akkor, néhányot kivéve, vissza tértek. Először a várost kirabolták (köztök meg asszonyok is részt vettek) rablás közbe gyilkoltak, — aztán, egy néhány oláh házat és oláh templomokat kivéve, az egész várost felégették.

Amosz nevü oláh paphoz menekült Kecskeméti családja vejivel együtt, anyám Károllyal, Geleiék s még néhányan kiknek neveit elfeledtem.

Apámot (mint anyám mondotta nékiek) szomszédunkkal és cselédeinkkel együtt anyám előtt gyilkolták le, anyámot és Károlyt egy esmerős oláh vitte a paphoz, bátyád családját a legkisebb gyermekig megölték, Inczéné beszélte, kinek férjit is ott ölték meg, ő is csak a hóltak közé feküve menekedett meg. Füzieket saját házuknál ölték meg, csak Misinek kisded gyermekit tudta a dajka meg menteni. Keresztest, Ajtai Pistát, Kovácsot mind meggyilkolták (mond meg Vas kapitánynak).

---

[2] Kossuth április 14-én küldi Erdélybe Dragos Jánost, hogy a „nyílt lázadásban" lévő románokat lecsillapítsa. Kossuth világosan látta az összefüggéseket, amint az a Dragosnak adott megbízásból is nyilvánvaló: „Szivem vérzik a szerencsétlen népet még tovább is az osztrák intriguák eszközeinek tudni, és vérzik a szivem a kényszerüség gondolatánál, miszerint ha e népet felvilágositani és az igaz s törvényes útra visszatériteni nem sikerülendene, irányában a fegyver szigoruságát kellend alkalmazni."

A levélben tárgyalt események egyébként a zarándi szabadcsapatvezér Hatvani végzetes eljárásával kapcsolatosak. U. i. miközben Dragos a román felkelés vezetőivel, Axente-vel és Jancuval tárgyalt s az utóbbival a fegyverszünetre vonatkozólag meg is állapodott, Hatvani május 6-án megtámadta Abrudbányát, ahol súlyos atrocitásokra került sor. Az ezt követő sorozatos román támadások — melyek egyikének maga Dragos is áldozatául esik — ennek a vétkes lépésnek következményei, amennyiben Jancu megerősödött abban a már korábban is táplált gyanújában, hogy Dragos alkudozásai csak arra valók, hogy a havasokat árulással elfoglalják a magyarok.

Bátyámról és nagyobbik öcsémről beszélte anyám hogy Hatvanival elindultak volt, de bizonytalan megmenekültek é vagy nem, Sándor Józsiról semmit sem tudott mondani Kecskemétiéknek a neje, ki gyermekeivel együtt megmenekedett ismét a paphoz, Szabó Laczinak az annya szaladással menekedett meg, Zaránd felé.

Kecskeméti feleségestől fijastól, Dersi András és felesége, gyermeke most Szászsebesen vagyon, én is szabadságot kaptam 10 napra, de csak Szászsebesig voltam, még akkor az ut Abrudbánya felé nem volt kinyilva, vagynak Zaránd felé, ezen kivül Borbándon, Enyeden, Kolosvárt is menekültek, de neveiket nem tudom.

Bem altábornagy itt vagyon, tegnap előtt érkezett meg.

Szabó Laczi és Sándor Ferinek nem irhattam levelet, hanem ha találkozol mutasd meg, mond hogy irjanak ők is levelet, — Feritől egyet kaptam. Köszöntlek mindnyájatokat s vagyok barátod

Rákosi István

Kispiatz 427k Szám alatt válaszolj kaptad-é?

(O. L. 1848/49-es iratok.)

238.

Teleki László — Pulszky Ferenchez [1]

Kedves barátom!

Küldtem példányokat (12) Intervention Russe deuxième feuille cimü munkámból.[2] Most már jobban vagyok; tudok dolgozni, Tocqueville ministerségével meg vagy elégedve.[3] Notát készitettem hozzá, a magyar, osztrák, orosz dolgok summariumát (azaz rövid kivonatban mindent mi a tárgyat illeti). A miniszter gyönyörüen fogadott! Jó barátok vagyunk de azért nem feledkezem meg a nörösökről, kik 3 hét alatt bizonyosan hatalomra jutnak. Igaz é hogy az angol kormány ügyünk iránt most hidegebb mint volt ez előtt? Irj erről kérlek! Csütörtökön interpellatiok lesznek a magyar osztrák orosz dolgokban! Ledru Rollin kezdi,

[1] Ld.: Bevezetés. 6. l.

[2] Ld.: 149. sz. levél 7. jegyzetét.

[3] Tocqueville a májusi parlamenti harcok folyamán veszi át Drouyn de L'huystől a külügyi tárcát.

a vén Mauguin folytatja, Ferdinand de Lasteyrie is szólland.[4] Belé kényszeritendjük a háboruba. Én Ledrut csak borzolom ámbár Bugeaud megkért, ha találkoznám vele mérsékelném, s én minden szorosabb öszeveköttetés gyanuját magamtól elháritva, meg is igértem. Nekünk a mérséklés nem áll érdekünkben. A mit Némethonról irtam istenért, vedd szivedre! A National Versammlungnak okvetlen fényes deputaciót kell ide küldeni! Semmi sem használhat annyira ügyünknek! akkor vagy lesz háboru, vagy a kormány bukik. Én ez irányban informálom a németeket.

Bikkesy ezredes van itt. Holnap megy Londonba! Megbizásai vannak Angliához, de gondold meg kedves barátom, hogy mikor Bikkesyt küldték, akkor még sem Méreyné, sem Irinyi nem voltak Magyarhonban,[5] s tehát különösen téged érdeklő leveleimet Kossuth nem vette volt. Azon levelek után meglátod hogy téged biznak meg! Addig ne hadd el az ügyet. Bikkesy megbizásáról senki sem tudand, ő magát egészen subordinálandja neked. Bizalmasan szóltam vele. Azért még is ne mondd meg neki, mit irtam Kossuthnak róllad, nem akarom hogy tudja. Egyébbaránt azt, hogy te nélkülözhetetlen vagy Londonban s ő helyedet nem pótolhatja ki, neki egyenesen megmondtam.

Isten veled!

Hiv barátod

Teleki

Paris Junius 4-ikán 849.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

239.

Szarvady Frigyes — Pulszky Ferenchez

Páris, június 4.

Kedves Pulszky ur,

E levél átadója *Redl kapitány* a Bécsi légio egyik parancsnoka.[1] Az itteni emigratio nagyon dicséri mind jellemére, mind tehetségére nézve. Ő magyar szolgálatba akarna lépni, de most még nem mer Magyarhonba menni. Addig is amig könnyebb leend

[4] Ledru-Rollin június 7-ére tervezett interpellációja betegsége miatt elmaradt, Róma újabb bombázása június 11-én ez utóbbi kérdést helyezte előtérbe.

[5] Ld.: 240. sz. levelet és a vonatkozó jegyzeteket.

[1] Ld.: 236. sz. levelet.

ionunkba jutni, szeretne a magyar kormánynak szolgálni. Arra ért hogy írjak Kegyednek és ajánljam őt. Azt mondja neki most pénz nem kell, csak némi állást kiván magának. Angolul jól beszél és ir, és a mint mondja nevezetes összeköttetései vannak Londonban. Néhány találmányairól is fog beszélni és kivált egy naditelegrafról, mellyek ép oly geniálisok mint a millyen egyszerüek. Ez utóbbit már Londonban megkisértette. Egyáltalába igen értelmes ember és nagykövetkezetességü mint mondják itteni barátjai. A fegyver vásárt és hajózási viszonyokat Angolországban jól ismeri. Én reménylem hogy nem sokára ki fogja tudni vajjon használható egyént ajánlok vagy nem.

A Teleki brossürjének második ive ma jelen meg.[2] Küldök nehány példányt.

Az ujságokat szives köszönettel vettem.

barátságos tisztelettel

Szarvady

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

240.

Szarvady Frigyes — Pulszky Ferenchez

Páris, 1849. Junius 5-én.

Kedves Pulszky ur,

Reménylem, hogy Redl kapitány által hozzá intézett levelemet és a Teleki brosüreit megkapta.[1] Azóta igen kellemetlen változás történt ránk nézve, mint azt a Teleki leveléből megfogta látni. Én e körülményt szinte csak annak tulajdonithatom, hogy sem Méreyné sem Irinyi még meg nem érkeztek voltak Bikesy elküldetésekor.[2] *Irinyitől* tegnap vettem levelet Kőszegről — tehát szerencsésen haza jutott, és neki ollyan instrukciói vannak, és ő maga is ugy meg van győződve Kegyed londonbani nélkü-

---

2 Ld.: 149. sz. levél 7. jegyzetét.

1 Ld.: előző levelet.

2 Bikessy azzal a különleges megbízatással ment Londonba, hogy az angol kormánnyal a Függetlenségi Nyilatkozatot hivatalosan közölje. Palmerstonnál — Pulszky barátainak közbenjárására — sikerült annyit kieszközölni, hogy Bikessyt, mint magánembert lakásán fogadja és a Nyilatkozatot mint érdekes okmányt elolvassa.

lözhetetlenségéről — hogy a kivánt változás nem várandja magát soká. Egyéb aránt reménylem hogy azon mü ... rendeleteit a kormányunknak. Tudjuk azt is hogy hazafiusága elfogja felejtet(ni) egy pár hétre — a személyes állását. Teleki különben ollyan jól körülfogja B. hogy ez nem igen fogja háborgatni müködéseiben.[3]

Én nem akartam elmulasztani az alkalmat a nélkül, hogy rokonszenvemet ki ne fejezzem és reménylem hogy csak akként tekintendi e jelen soraimat.

barátságos tisztelettel

Szarvady

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

241.

Nagy Sándor József — Nővéréhez

Kedves jó Hannim.

Be igazán mondád hogy jó lett volna nem találkoznunk, mennyire érzem ezen mondásod erejét, de minekutánna vélletek kedveseim, kiket annyira szeretlek, tisztellek, találkoztam, egyebet nem óhajtok mint még egyszer az életben Titeket látni, történik-é ez valaha? én szerencsés soha még nem voltam, mi után vágyódtam, soha meg nem nyerhettem, mit várhatok jelenleg, mikor minden óhajtásom, kivánságom, reményem bennetek öszpontosul? légyen Isten szent akaratja! Élveztem bár csak percekig is a szeretett jó rokonokkal élvezhető boldogságot, meg ösmertem a családi szerencsének öröm érzelmeit, mi hogy valóban létezzen nem képzeltem, nem hittem, meg ösmertelek Tégedet, jó nő, jó anya kinek mása e világon tapasztalásom szerént nem létezik, s valóban büszke vagyok reá, hogy Tégedet rokonomnak nevezni szerencsém lehet. Hogy jó, igen jó fiad távozása szomorit igen, bélátom s fájdalmadat vélled egész lélekkel osztom, nyugtasson meg azon meg győződés, hogy fiad imádott hazánk szent ügyéért megy a csatatérre. Isten éretted is jó anya gondját fogja viselni s ha élek, legnagyobb feladatommá fogom tenni felőle atyailag gondoskodni; vigasztaljon, kedves szeretett hugom, leányod, ezen testesült szép jó angyal, hidd el, nagy

---

[3] Telekiék, amint azt Teleki június 3-án kelt levele is mutatja, úgy fogták fel Bikessy kiküldetését, mintha az Pulszky megbízatását keresztezné.

kincsnek vagy birtokában. Isten tartsa meg azt néked — nékünk. Azt mondod, hogy éngemet szeret s hozzám vonzódik? légy meggyőződve hogy megérdemlem, és minden üdőkben, minden körülményekben meg fogom érdemleni, de azt is elhiheted hogy az ő szerencséje, reám nézve életkérdéssé vált, és csak akkor leszek, akkor lehetek nyugodt, ha őtet szerencsésnek, boldognak tudhatom; kivántam, igen kivántam volna őtet s Tégedet még egyszer ez életben látni, történhetiké ez valaha? az ellenség két óra járásnyira áll tőlem, reménylem, hogy talán holnap már összeütközünk, dicső katonáim örömmel várják ezen pillanatokat. Férjednek, kit köszöntök, csókolok — egy kettős puskát küldök, kivánom hogy kedvét találja benne; Dezső magát jól viseli s szorgalmas és igy nem sokára tiszt lesz, Guszti meg érkezett, derék jó fiu mindenkinek tetszik; bár gyönne Gyuri is hamar fel, hogy láthasd azután a csinos huszár hadnagyot. Isten áldjon kedves lelkem hugom, tartsd szives emlékedben szerető köszöntő bátyádat.

Nagy Sándor

Komját 5/6 49. el készittete-e férjed kérelmét, a hivatalát illetőleg? — ha meg tette — adná tudtomra, a többit én majd el végzem. Isten vélletek.

(O. L. 1848/49-es iratok.)

242.

Orosz József — Pulszky Ferenchez

Pulszky biztosította őt elutazása előtt, hogy ügyében Teleki gróffal már mindent megbeszélt. Azóta Teleki kerüli Orosszal a megbeszélést, noha ez utóbi gyakran felkeresi őt. Hogy körülményeit tisztázza és végre meghatározott munkakörben dolgozhassék, Orosz Szarvadyhoz fordult közvetítésért, de úgy látszik, hogy Teleki mégsem ismeri körülményeit és a magyar minisztériummal való kapcsolatát, mert azt tanácsolták neki, hogy ez ügyben írjon Pulszkynak.

Jóllehet Pulszky ismeri körülményeit, mégis emlékezteti néhány dologra.

Az elnök [Kossuth] a minisztériummal egyetértésben Oroszt a német zsurnalisztika vonalán akarta felhasználni. Elfogadták javaslatát, hogy körutazást tegyen Németországban és kapcsolatot teremtsen a legkitűnőbb szerkesztőségekkel.

Amikor Orosz szeptember elején Steiermarkból visszajött, írásban és szóval megismételte kérését, hogy hamarosan útbaindítsák, de a nagy forgalom miatt soha nem tudtak négyszemközt beszélni és mindig azzal utasították el, hogy „Majd meglesz".

Azóta sok idő eltelt, kellemetlen utazásnak volt kitéve. Amikor most szándékaival előáll, amelyek az elnöknek örömet szereznének, Párizsban és Bécsben ugyanazt mondja: „Majd meglesz".

E közben nem használják ki a porosz-osztrák ellentéteket, Párizsból viszont nem tud Orosz'német zsurnalisztikát csinálni.

Azt a választ, hogy „Nincs pénzünk" nem érti.

Minthogy nincs módja az elnökkel kapcsolatba kerülni, tehát a magyar kormány képviselőihez fordul.

Nem kér ajándékot. Nem kér elnézést, sem útiköltséget, sem tanácsot. De kéri azt, amit eddig senkinek sem tagadtak meg, a hátralékos fizetését, ill. elszámolását, mert a fizetése több lett volna, ha engedik, hogy a minisztérium kívánságának eleget tegyen.

A szolgálat érdeke kényszeríti erre a hangra.

Egy derék honfitársa támogatásából él, noha jogos követelései vannak.

Pulszky intézkedjék, hogy mielőbb rendeltetési helyére indulhasson, ez nem boszorkányság és diplomatáknak nehezebb kérdéseket is meg kell oldani.

Szarvady véleménye szerint a gróf nem akar felelősséget vállalni pénzének kifizetéséért, pedig — írja Orosz — nagyobb felelősség terheli azért, hogy munkájában akadályozzák. Ő minden tettéért felel majd az elnöknek, de a huzavona a haza életét rövidíti.

Paris den 5ten Juni 849.

Theuerster Freund!

Vor Ihre Abreise von hier[1] versicherten Sie mir, mit Gr T.[2] Alles in Bezug auf meine Verhältnisse besprochen zu haben. Seitdem vermied derselbe mit mir hierüber zu sprechen, obwohl ich ihn oft, mitunter auch Vormittags, besuchte. Von Umständen und besonders von dem Drange nach endlicher Thätigkeit in einer bestimmten Sphäre gedrängt, wandte ich mich an Sz — y[3], und nun scheint es, der Graf kenne meine Verhältnisse und Beziehungen zum ungarischen Ministerium dennoch nicht genau, und es wird mir gerathen hierüber an Sie zu schreiben.

Das bringt mich nun in einige Verlegenheit, denn was könnte ich Ihnen wohl in dieser Beziehung schreiben, das Sie nicht schon wüssten?

Da es eben doch möglich wäre dass Sie im Drange Ihrer Geschäfte manches vergessen konnten, so werde ich Sie auf einiges in möglichster Kürze erinnern.

Der Präsident[4] wünschte mich für die deutsche Journalistik verwenden, womit auch das Ministerium einverstanden war.

Eine Rundreise durch Deutschland, zur Anknüpfung der

---

[1] Pulszky májusban Teleki hívására Párizsban járt, hogy ott Riegerrel a szláv-magyar kiegyezésről tárgyaljon. Részt vett azon a híres összejövetelen, melyről mint szemtanú Herzen is visszaemlékezéseiben megemlékezik.

[2] Teleki László.

[3] Szarvady.

[4] T. i. Batthyány Lajos miniszterelnök.

Verbindungen mit den vorzüglichsten Redactionen ward von mir in Vorschlag gebracht, und gebilligt.

Nachdem ich in den ersten Tagen des Septembers von der Reise nach Steiermark zurückgekehrt war, bat ich Sie wiederholt, schriftlich und mündlich, um meine baldige Abfertigung; allein in der Stadt wie zu Wien wimmelte es immer von Menschen und ich konnte für meine Angelegenheit nie auch nur eine Viertelstunde unter vier Augen erlangen, und wurde stets mit einem franzischen „Wermer schon machen" abgefertigt.

So überrasten uns die Octobertage[5] — mein Wirken fürs Vaterland ward unmöglich und ich selbst ward einer langen Reise von Calamitäten preisgegeben.

In Bezug auf meine jetzigen Absichten, die sich gewiss der Zustimmung des Präsidenten erfreuen würden, sehe ich nun eine bewunderungswürdige Übereinstimmung des Benehmens von Paris und Wien „Wermer schon machen", —

Unterdessen liegt Deutschland brach und der Zwiespalt zwischen Preussen und Österreich wird nicht benützt. Oder soll ich von Paris aus mit langer Gabel, deutsche Journalistik treiben?

„Wir haben kein Geld" — Vergeben Sie mir wenn ich nicht im Stande bin zu begreifen, wie das so kommen konnte, die Einzelheiten sind ungleich. Es geht mir mit manchem Andern, was ich hier erfahre, nicht besser.

Giebt es einen Weg und Mittel, mich mit dem Präsidenten[6] in Verbindung zu setzen, so würde ich Sie, meine Herren, nicht angegangen haben, aber die Umstände, wie Sie Ihnen so gut, wie mir, bekannt sind, machen jeden anderen Weg möglich. Ein Diener der ungarischen Verwaltung wendet sich an die Repräsentanten derselben.

Ich verlange kein Geschenk.

Ich verlange keine Entschuldigung.

Ich verlange keine Reisekosten, keinen Rath.

Ich verlange das, was die ung. Verwaltung bisher noch keinem seiner Diener, vom Minister bis zum Haiduken, vorenthielt, mein rückständiges Salär — oder eigentlich Wartgeld, denn Salär wurde mir ein anderes angewiesen sein, wenn ich nicht abgehalten wurde, den Wunsch des Ministeriums unverweilt zu affectiren.

---

[5] A bécsi októberi forradalom alatt Orosz az osztrák fővárosban tartózkodott, szerepe azonban ekkor sem egészen világos.

[6] T. i. Kossuth.

Vergeben Sie wenn ich eine ganz unumwundene Sprache führe, da es sich aber hier um den Dienst handelt, so halte ich mich hierzu berechtigt. Hätte ich in Wien nicht zu viel Delicatesse gehabt, stünde es mit den ung. Interessen in Deutschland besser, ich wäre nicht vom Unglück ereilt geworden und jezt gewiss nicht, in der Nothwendigkeit so zu schreiben.

Ohne die Hilfe eines edlen Landsmannes wäre ich hier in der fürchterlichsten Verlegenheit, doch kann ich fremde Güte nicht noch länger in Anspruch nehmen, während ich gegründete Ansprüche habe.

Trachten Sie daher liebster Freund, dass ich je eher von hier flott werde und an den Ort meiner Bestimmung gelange. Dazu gehört fürwahr keine Hexerei und Diplomaten müssen sich aus viel grösseren Verlegenheiten zu rathen wissen. Um baldige Antwort bittet mit aller Zuversicht Ihr wahrer Freund

Orosz

Sz. meint der Graf wolle sich hinsichtlich meiner Geldausfolgung in keine Verantwortung einlassen[7]. Nach dem, was ich eben beanspruche, frage ich: Wenn hier von einer Verantwortung die Rede sein kann, wurde ja grösser sein, wenn man mir meine *Gebühr* auszahlte, als wenn man mich hindert, meinem Berufe und dem Wunsche des Ministeriums nachzukommen? Ich selbst, werde alles was ich bisher gethan und noch zu thun gedenke, beim Präsidenten verantworten. Aber jede Stunde Verzug ist eine Verkürzung des Vaterlandes.

O.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

243.

Krizsány János — Walther Lászlóhoz [1]

Pest, Junius 6án 849.

Kedves igaz Barátom!

Sokszori és ily szép alaku leveleimre boszankodásodtól félnék: ha a jobb, s tisztább lelkü nemzedék korszakabélinek nem esmérnélek. És csak ilyennek esmérve, még távol lehetőnek tar-

[7] Ld.: 246. sz. levelet.
[1] Ld.: 171. sz. levél 1. jegyzetét.

tom az itélet napját; mert hidd-el: tapasztalásom szerént, a legigazabbak s emberszeretőbbnek véltek közül alig van 500ból egy igaz lelkü. Nincs hit; nincs szó szentsége; nincs már ember szeretés!! Bocsánat barátom! Nekem most elgondolva, jótéteményül esett volna a halál. Kinos élet, hosszu halál. Ilyen a sorsom. A keresztény Philosophia szerint vigasztalom magam az Isten akaratjáni megnyugovással: de csak a halandóság gyarlósági ostromoktól nincs nyugtom; és haj mi nehéz a győzedelem! Szabad hazámba, kinek mindig teljes erőmből szolgáltam az újra születendő szabadság szakában, 43 évi — nem dicstelen — müködésem után, a kapzsi irigység áldozata, itt egy börtönbe talán, vagy Isten tudja — végzendem életem. Leirhatatlan fájdalom dulja belsőmet. Ezt ellenségim, ha tudnák, gúnyolva nevetnék. Hála az Egek Urának: hogy nem tudják a tigris szivüek. De félre minden panasszal! itt vagyok Istenem a Te szined elött; segits Uram, segits! csak erőt adj, és irgalmazz örökre!!

Most még egy keveset pislogó életemre nézve. Eddig, édes barátom majd minden nap bort küldél. Megkaptam. De mivel mindég nyikorog a hozó, pedig most nints pénzem, kérlek ne fáraszd őt többé; hanem ha a Magyar utcából, Stelovits József csizmadia cselédje jő borért, 2 napra adhatsz egyszerre; ezen jó ember sógor asszonya éppen a mi porkolábunknál dolgozik naponként és igy elhozza morogás nélkül. A szolgát ne küldjed. Gyula átadta a kötelezvényemet 130 fról. Ma ennél kisebb levélkét irtam. Csókollak minnyátokat — Szerencsétlen barátod

Kr. J. s. k.

(O. Sz. K. Levelestár.)

244.

Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez

Vipan értesíti Pulszkyt, hogy az orosz csapatok átvonulását porosz területen már nem engedik meg. Palmerston révén olyan dokumentumok kerültek a porosz király elé, amelyek a cár rosszhiszeműségét nyilvánvalóvá tették. Bizonyos hírek gyanút keltenek Vipanban. Ugy látszik különös dolgok történnek Magyarországon: vagy a jelenlegi kormányt akarják megbuktatni és tárgyalásokat kezdeni Ausztriával, vagy legalább is ez az angol kabinet véleménye.

Ajánlja Browne lancashire-i képviselőnek és főleg Cobdennek a megismerését, esetleg Banfield, de lehetőleg inkább másvalaki útján.

Szerinte a manchesteri népet megvásárolják. Intrika indult meg, mely a liberális tarifával való megvesztegetésükre irányul. Most a magyar szabad

kereskedelem előmozdítása a cél. Sajnálatos, hogy a folyó héten nem került megvitatásra a szabadkereskedelem ügye.

Crossevel együtt úgy véli, hogy jó volna felvenni a kapcsolatot a Kölnische Zeitunggal. Nem tartja szándékosnak azt a ferdítését ennek az újságnak, mely szerint Kassán kikiáltották a köztársaságot. A Kölnische Zeitungnak nagy befolyása van az angol újságok hírrovatára. Végül magánjellegű közlésében Vipan a következő véleményét nyilvánítja:

„Ha a magyarok még kitartanak egy ideig, mi közvetíteni fogunk érdekükben és kényszerítve leszünk arra, hogy be nem avatkozási álláspontunkat feladjuk."

2 Berkeley Place
Tunbridge Wells
6th June/49.

Dear Pulszky

I received your letter today at 2 o'clock, and I may thank my name being so uncommon in the south of England for having done so. You must not direct letters in that way.

I have made a short Article and sent to Birckbeck as well as I can, but you should have given me some more details and should have written the letter on *Monday* not on Tuesday Evening. I should have had more time and have done it better.

I think you do not manage well. If you had had Stratimirovich ready, before I might have worked it up (or Crosse which would have been better) and also on local self-Government: but only if the materials had been put together early.

If you were to begin it earlier, you would not have half-so-much to do. But I think as a regular thing, you might dine at the Reform rather early, on Tuesdays go out to Kemble and *dictate* to him in German one Article; this he would write down in English and work up next day, it would be easier for him and for you than for you to write in German, then to have it translated by Stolzmann, then to have it worked up by one of us. I think you write better English than Stolzmann.

I wrote this morning to you a letter with some private information directed to *124* Jermyn St. (your letter is dated 122). If you did not receive it by the Afternoons Country Post to day Wednesday, you must tell George (the Messenger) to make enquiries.

The Russians are no longer transmitted through the Prussian territory. Lord Palmerston has caused to be shown to the King of Prussia certain documents which prove the bad faith of the Czar.

I cannot help suspecting from some hints I hear, that something must be going on in Hungary very strange, perhaps

for overthrowing the present Government, and entering into negotiations with Austria: or at least that such is the opinion of our Cabinet.

You must make Banfield introduce You to Brown a Lancashire M. P—I also think it would be a very good thing if you could be introduced to Cobden, but if any body else could do it and not Banfield it would be better. Sandford, I think, could manage it.

The Manchester people are to be bought; an intrigue is going on to bribe them with a liberal tariff. Now is the aim to bring forward Hungarian free trade.

I think it a pity that free trade is not dwelt upon again this week.

Yours sincerely

D. J. Vipan

Crosse thinks and I think it would be a good thing if communication could be entered into with the Kölnische Zeitung[1]: I think its misrepresentations „the Republic was proclaimed at Kaschau" are through ignorance, not wilful. Could it be done through Winstern and his set? the Kölnische Zeitung has great influence on the tone of News in the English Newspapers.

Private.

If the Hungarians hold out for some time *we* shall probably negotiate for them, we shall be forced out of our system of non-interference.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

245.

Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez

Vipan közlése szerint, az angol kormány értesült arról, hogy Kossuth követei egyes török tartományokat arra hívtak fel, hogy csatlakozva hozzájuk, az Amerikai Egyesült Államok mintájára alakítsanak föderatív köztársaságot. Oroszország felfedte ezt a tervet és Törökország elé tárta, ennek következtében Törökország tárgyalásokba bocsátkozott Oroszországgal. Az angol kormány egy ideig nem adott hitelt ennek a hírnek, de most már meggyőződött a valódiságáról.

[1] A „Kölnische Zeitung" c. napilap 1848/49-ben a porosz nagyburzsoázia szócsöve.

Palmerstonnak nem volna kifogása a terv ellen, feltéve, ha a szövetséges állam erős lenne. Lord John R. makacsul kitart az örökletes monarchia gondolata mellett, szerinte ez az állandóságnak szükséges eleme.

Vipan megkérdi Pulszkytól, hogy nem tudja-e a magyarországi választók számát. Nézete szerint most a legtöbb nemes díszkvalifikálva lett és így elvesztette választójogát. Angliában viszont a Reform Bill fenntartotta a városi szabad polgárok választójogát annak ellenére, hogy kvalifikációjuk nincsen. Az angliai választók száma 860.000. Érdekes lenne tudni, hogy a felnőtt férfilakosságnak hány százaléka bír választójoggal.

2 Berkeley Pl.
Tunbrigde Wells
7th June/49.

Private

Dear Pulszky.

I believe our Cabinet has Intelligence to the following effect: that emissaires of Kossuth have invited some of the Turkish Provinces to join them in forming a federate Republic, upon the plan of the United States of America. that Russia discovered this plan, and laid it open to Turkey, that in consequence Turkey has entered into this with Russia.

Our Government would not believe it for some time, but is now convinced of the truth of this account.

Lord P. would have no objection provided the federal state were *strong*.

Lord John R is a great stickler for an hereditary Monarchy, which he says is a necessary element of stability.

Have you any notion, how many electors there are in Hungary, many of the nobles must now be disqualified and have lost their vote: in our Reform Bill we maintained the vote of the freemen in the Towns for life even though they had no qualification.

We have 860,000 electors. It would be interesting to know what is the percentage of electors to the adult male population. Indeed this is a sort of thing which is of great importance in appreciating the late Reforms.

Yours sincerely
D. J. Vipan

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

246.

Teleki László — Pulszky Ferenchez [1]

Itt van *Orosz József*, e napokban átmegy Angolhonba hozzád, ajánlja szolgálatát. Igen használható ember, csak hogy nem tudom az utolsó időkben miféle szerepet játszott. Irj nekem rólla minél elébb![2] Az interpellatiok Ledru betegsége miatt hétfőre halasztattak[3]. Most lehetetlen Angolhonba mennem. Isten veled. Im egy nota mellyet Tocquevillenek nyujtottam be.

Hiv barátod

Teleki.

8. Junius 849.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

247.

Lafargue H. — Pulszky Ferenchez

Arra ajánlkozik, hogy svájci hazájában zergevadászokból és céllövészekből 2—3—5000 emberből álló jól felfegyverzett, jól felszerelt hadtestet állítana össze. Ez a kis csapat 150—200 lépésről talál és nem félne akár hússzoros túlerőtől sem. A svájciak híresek hűségükről, szabadságszeretetükről, kitartásukról, erejükről. Boldogan vállalkoznának, mert a magyarok ügye az övék is. A svájci kormány sem ellenkezne, — „persze nem volna szabad túl hangosan megfújni a trombitát, hogy az osztrákok csak akkor hallják meg, amikor késő". A badeni hercegségen keresztül vonulna a kis csapat, hogy a demokratákat megerősítse, azután a Dunán, Csehországon keresztül. Ez utóbbit feliázítva, mint egy lavina zúdulnának Magyarország megerősítésére. A levél írója 10 évet élt Oroszországban és megígérte az orosz parasztoknak, hogy dolgozik felszabadításukért. Magyarország és Lengyelország felszabadítása után Oroszországnak kellene következnie. Van dolguk a szabadság és becsület gyermekeinek harcolni Európa felszabadításáért és a szolgaság letöréséért.

62 Portland Crescent — Leeds — 8 Juin 1849.

Monsieur,

D'après une communication, que je viens d'avoir avec Lord Dudley Stevart, concernant la situation actuelle de la Hongrie,

---

[1] Ld.: Bevezetés. 6. l.
[2] Ld.: 242. sz. levelet.
[3] Ld.: 238. sz. levél 4. jegyzetét.

il m'engage à m'adresser directement à Vous, et de Vous soumettre le plan, que j'ai l'honneur de vous présenter, pour accélérer en votre faveur la terminaison de la guerre de l'indépendence.

Je me fais fort de recruter en Suisse, ma patrie, un corps de chasseurs de chamois, de carabiniers de première force, connus par les prix qu'ils ont remportés aux tirs fédéraux. Nous avons 50 mille carabiniers, bien armés, bien équippés, sur ce nombre je m'en choisirais que 2 ou 3 mille, 5 mille si vous voulez, hommes choisis qui seraient sûr d'abattre leur homme à 150 ou 200 pas. Ce petit nombre ne craindrait pas un nombre 20 fois plus fort, plus nombreux de Russes ou d'Autrichiens; car c'est la confiance qui crée le courage, leurs coups seraient des coups fatals et pas une balle ne serait perdue. Notre perte ne serait pas grande car je connais les Russes, ils sont admirables à la parade, mais à la cibe! ils ne valent pas les Autrichiens. Un petit corps est plus facile à entretenir qu'un grand, il est plus facile à manoeuvrer et ses mouvements sont plus rapides et ses coups seraient plus décisifs.

Les Suisses sont connus pour leur fidélité, leur amour de la liberté, leur persévérance, leur force, leur agilité; ils s'engageraient avec transport dans votre cause, qui est la leur, le gouvernement Suisse ne s'opposerait nullement à un recrutement pour la Hongrie pourvu toutefois que l'on ne sonne pas trop fort la trompette que les Autrichiens ne l'entendent que lorsqu'il sera trop tard de s'opposer à l'attaque. Il faut de la prudence pour assurer le succès. Supposons que les Russes et les Autrichiens ayent le dessus quoiqu'aujourdhui celà ne paraisse guère possible, on verrait bientôt un second Souvoroff[1] ou Gorshakoff[2] au centre des Alpes, ce qui n'est pas impossible. Il est donc d'urgence de saisir la carabine à temps et de ne pas attendre que ces Messieurs viennent manger nôtre fromage et nos vaches après s'être régelés de vôtre Tockay, et avoir fumé votre dernière pipe de tabac.

Il y a de grandes difficultés à surmonter pour entrainer un corps de carabiniers jusqu'en Hongrie, mais du moment que l'on dirait en avant-marche, ces difficultés disparaitraient par la fu-

[1] Szuvorov Alekszandr Vasziljevics, a nagy orosz hadvezér különösen a franciák fölött Olaszországban vívott 1799-es győzelmes hadjáratáról híres; az alpesi átkelés hőse: hogy Svájcban egyesülve Korszákovval és az osztrák sereggel, megverje a franciákat, télvíz idején a legszörnyűbb nehézségek között kelt át az Alpeseken.

[2] Gorcsakov Ivanovics Andrejev szintén részt vett a fenti hadjáratban; mint hadtestparancsnok a borodinói és leipzigi csatákban is részt vett.

mée des carabines. On entrerait sur le duché de Baden pour appuyer les républicains et l'on se dirigerait sur le Danube, on grossirait son petit corps et l'on tomberait comme une avalanche sur la Bohème, on la soulèverait, on l'entrainerait toute entière au secours de la Hongrie.

Le temps est favorable, la saison propice; la lutte est engagée, mais on ne sait trop comment elle se terminera, car la Russie peut perdre 100 mille hommes et mille canons sans que l'empereur s'en soucie, les hommes ne coûtent rien en Russie, on n'a qu'à ordonner pour en avoir.

J'ai vécu dix ans en Russie et j'ai promis aux paysans de travailler à leur délivrance quand j'en trouverais l'occasion, je la saisis aujourd'hui en offrant mes services aux Hongrois, car la Hongrie et la Pologne délivrées viendra le tour de la Russie. Il y aura de l'ouvrage pour les enfants de la Liberté et de l'honneur à travailler à l'émancipation et à l'extirpation de l'esclavage en Europe.

M. Ch. Szulczewski pourra vous donner tous les renseignemens nécessaires sur mon compte et vous assurer de tout mon dévouement pour votre noble cause. En attendant vôtre réponse, je reste Monsieur

Votre bien dévoué

H. Lafargue.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

248.

Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez

Vipan értesíti Pulszkyt aról, hogy megküldi Birkbecknek a Reform Clubnak azt a panaszát, amelyet az újságokról állítottak össze és amelyet Vipan és Crosse írtak alá. Úgy véli, hogy ez jó terv a cikkgyüjtéshez. Szerinte Pulszkynak holnap, szombaton kellene dolgoznia rajta, majd továbbítania kellene. A Windschgrätz, vagy Bem, vagy Welden, vagy Haynau (cikkekről) lehetne szó. Ha Pulszky megküldi a német szöveget, reméli, hogy Crosséval átdolgoztathatja, az Önkormányzatról szólóval együtt.

Levelének bizalmas részében közli, hogy Palmerston Lord nemrég követet küldött Magyarországra annak kifürkészése végett, hogy miként is állnak valójában a dolgok, különös tekintettel a török tartományokkal létesítendő szövetséges köztársasággal összefüggő tárgyalásokra. Nem tudja, hogy ki lesz a küldött, bizonyára egy angol ember, aki bizonyára nem mint tiszt fog ott megjelenni, ha az volna is, hanem talán inkább mint gyapjúkereskedő fog szerepelni.

Felveti azt is, hogy nem lehetne-e összeállítani a Hadjárat stratégiai

eseményeiről szóló beszámolót az United Service Journal számára? Stolzmannt talán alkalmasnak találná erre a szolgálatra.

Szerinte Pulszkynak — amennyiben ideje engedi össze kellene állitani Batthyányi Kázmér, Szemere és Vukovics jellemrajzát, hasonlóan rövid formában, mint ahogy Kossuthét és Csányiét összeállították.

Egy megye, pl. Nógrád megye példáján keresztül annak megvilágítását kéri, hogy az alkotmánymódosítás következtében milyen változások következtek be a nemesi választók számarányában és hogy a jelenlegi kvalifikáció mellett hány választó van?

2 Berkeley Place
Tunbrigde Wells
8th June/49.

Dear Pulszky

I send to Birckbeck a Complaint to the Reform Club Comittee about the Newspapers, signed by myself and Crosse, he must get some more signatures, and present it.

I think it is a very good plan to have a stock of articles. You should work to morrow Saturday, and get forward. Windischgrätz or Bem for instance, or Welden or Haynau: and if you send the German to me, I think I could get Crosse to work it up, also perhaps Self-government.

I am getting on pretty well in health. I remain here till the 14th, perhaps till the 16th or 18th.

Private.

An emissary of Lord Palmerston has been sent very lately into Hungary to see what is the true state of things. particularly with regard to the negotiations for a federal republic with the Turkish provinces. I do not know who he is. but I think certainly an Englishman, and one who will not appear as an Officer, even *if he is one, perhaps he will appear as a wool-buyer.*

Kemble has set me to write on the Russians having seized the Post Office etc. in Galicia. I should have liked some more details.

The Edinburgh Article is finished and is now in Empson's hands.

Yours sincerely

D. J. Vipan

Could a tolerable strategic account of the Campaign be drawn up for the United Service Journal? Perhaps Stolzmann might be of service here.

When you have time you should put together characters of Casimir *Batthyányi*

Szemere
Vukovics

Short in the same way as of Kossuth and Csányi.

The change of constituency, exemplified in one County viz the County of Nográd.

How many noble voters?

How many voters by the present qualification?

Anything know about the Navigation of the Save, of the Theiss, the Amount of Marshes drained of late years, name and place.

To whom was Kikinda let? to the Gemeinde?

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

249.

Kossuth Lajos — Szemere Bertalanhoz

Jun. 8. 1849.

Barátom! Küldöm az Ostdeutsche Post[1] egy igen nevezetes számát az első cikket különösen ajánlom figyelmedbe, annak a közlönybeni közlését egy alkalmas vezér czikkel kívánnám kisérendőnek super themate

Austria desperal hogy erővel legyőz.

intriguehez nyul --

azt hiszi most is ollyan a magyar — — — — — —

Moral: midőn az ellenség is már csak — — — — — legyőzhetni, azon magyar a ki személyes hiuság — — — — engedve most az egységet zavarná s pártoskodnék — nagy — magára mint az ellenség. — mert ez már el nem veszthet, — már csak öngyilkolással halhatunk meg.

Egység kell mindenek felett minden áron. Rossz ember ki inkább principiumok embere mint hazafi.

Haza függetlenség első — ha ez be lesz végezve azután pártoskodjon kinek kedve van.

A kormány egységet nem magáért hanem a hazáért kiván.

---

[1] Ost-Deutsche Post 1848. okt. 1-től 1866. Wien. Szerk. Ignátz Kuranda. Mérsékelten liberális színezetű, a forradalom alatt is monarchista lap. Windischgrätz bevonulása után csak rövid ideig szünetelt. 1849-ben ellenzéki lapnak számított; 1851-ben az oktrojált alkotmány felfüggesztése után Kuranda kénytelen volt a szerkesztőséget másnak átadni. Egyideig rendőri felügyelet alatt állt, de 1853-ban már ismét visszatért a laphoz.

— Mi nem szeretjük a hatalmat — menekedni szeretnénk tőle — de kell azért, hogy máskint a haza meg nem menthető.

Ily értelemben gondolnám. Ha helyesled kérlek intézkedj.

Kereskedelmi hir. A Francziák által elismertetett függetlenségünk.

Luzsénszki megerősité a hirt hogy a muszka vissza vonult Galliciából.

8/VI. 49.

Kossuth
m. s. k.

(Másolat. Borsod-Miskolci Múzeum.)

250.

Teleki László — Pulszky Ferenchez [1]

Kedves barátom!

Im küldöm Orosz levelét![2] Itt akarja megvárni feleletedet. Kérlek felelj minél elébb az én tegnapi levelemre is. Brownetól Constantinápolyból levelet kaptam[3], megküldte Bikkesy instructioját. Veled már bizonyosan maga Bikkesy közölte![4] Csak Istenért hatni a kormányra! Az angolra értem! Csak erre van szükségünk. Itt jól vannak disponálva az emberek! Feleletedet várva várom. Reisinger naponta ir[5], én már nem tudom mit feleljek, bizonyos pretensiókat emlit, mellyekről mit sem hallottam. Isten veled.

Hiv barátod
Teleki.

Paris 9 Junius 849.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés. — Megj.: Pulszky F.: Életem és korom. I. 479 l.)

---

1 Ld.: Bevezetés. 6. l.
2 Ld.: 242. sz. levelet.
3 Ld.: 259. sz. levelet.
4 Ld.: 238. és 240. sz. leveleket.
5 Ld.: 100. sz. levelet.

Raácz Károly — Szemere Bertalanhoz

Mélyen tisztelt Minister Elnök Ur!

A Kormányszéknek január elején Debrecenbe áttételekor Budapesten maradásomra nézve felvilágositásul következőket van szerencsém előterjeszteni:

December 29-én estve hadifogoly tisztek elszállitásával megbizatván 30-kán reggel 6 órakor azokkal elutaztam, mindent csend és rendben hagyván.

Január 2-án vissza érkezvén rögtön hivatalba mentem, hol két szolgán kivül kit sem találtam, az iratok legnagyobb rendetlenségben széjjel szórva voltak;[1] nekem pedig sem szóval, sem irásban bármi féle rendelet hátra nem hagyatott. Nehogy tehát az iratok s egyéb szerek ott maradjanak, azonnal ládákat vásároltam s éjjel mindent bepakoltam. Mivel pedig a szolgák állitása szerint az iratok egy részét Madarász[2] ur elvitette, mig a többi eránt semmi rendelést sem tőn — mellyek leginkább belügyminiszteri előiratok voltak — azokat biztositandó, részint egy rejtekbe elrakattam, a hol meg is maradtak, részint biztos elszállitásokról gondoskodtam. A nádortól rendőrileg elfoglalt igen becses, otthevert mappákat magamhoz vevén.[3]

Megtudván, hogy Hajnik Pál ur még Pesten müködik, azonnal hozzásieték, ki által a vasuthoz küldettem megvizsgálni, vajjon az ott alkalmazott felügyelő kötelességének eleget teszend é? Azonban ott senkit sem találván tapasztaltam, hogy az álladalom részére nagy sietséggel összehordott különféle, főleg hadfelszerelési tárgyak, csak a pályaudvarba rakattak le s azok sem át, sem — felügyelet alá nem vétettek. Erről tüstént jelentést tevén, Hajnik ur a szükséges intézkedésekre felhatalmazott. Ennek folytán Január 4-én, a Csányi k. biztos ur személyének tartott egymozgonyon kivül több a pályaudvarban egész nap nem lévén, sem kocsi, melyre pakolni lehetett volna s kérdéseimre

---

[1] A kormány január 1-én hagyja el a fővárost. (Ld.: II. k. 246. sz. levél 3. jegyzetét.)

[2] Madarász László.

[3] A nádor eltávozása után (Ld.: II. k. 10. sz. levél 3. jegyzetét) a lefoglalt iraltárban igen sok jelentős iratot találtak (Ld.: 221. sz. levél 1. jegyzetét). A mappák feltehetőleg azok a térképvázlatok, melyeket István nádor még márciusban jelölt ki Magyarország megtámadtatása esetére. Az őszi fordulat után valóban az ezekben lefektetett elvek alapján törtek 9 irányból hazánkra a császári csapatok.

a főmérnök csak azt válaszolá hogy a mozgonyok Szolnoknál a hideg miatt befagytak, Csányi k. biztos urhoz siettem, ki bennem bizva, a saját részére készen tartott mozgonyt nekem átengedte, hogy azon kirándulhassak a többiek elmaradásának okát megvizsgálandó. Esti 6 órakor elindulva 8 órakor már 5 mozgonyt s számos üres kocsit behoztam, de mivel a mérnök időközben a munkásokat haza küldte, az akkor érkezett ceglédi ujoncokat s őket kisérő nőket erőszakkal letartóztattam s munkához állitottam, és Csányi k. biztos urtól irásbeli rendeletet kértem, hogy minden katonai parancsnokság embereit nekem segitségül átadni köteleztessék.

Ennek folytán a Zrinyi csapatot lefoglalva legnagyobb küzdés közt egész éjjel 18 ágyut, 28 kocsi lőport, mindenikbe 240 mázsát — 500 mázsa lisztet, montourt, különféle fegyvereket, felrakattam, és mivel a fegyvergyár már több nap óta az udvaron lerakva, elvitetése is ugy szólván szántszándékosan gátolva volt, éjjel a gépészért küldöttem, hogy a legszükségesebb részeket jelelje ki, melyeket roppant erőfeszitéssel Feledy és Andorfy urak jelenlétökben felrakattam és utnak eresztettem éppen akkor midőn a jelentés jött, hogy a németek Budán vannak.

A dermesztő nagyhidegben éjjnapon át éhen szomjan egy bekecsben ezzel foglalkozván, legkisebb ruha, sőt csak köpeny sem lévén nálam, saját erőm s egészségem is annyira elhagyott, miszerint nem hogy hosszu utra, de szállásomra térni is alig birtam, hol több napokon át is alig birtam magamhoz jönni.

A németeknél a márciusi lázitó beszédeimért feladatván, egyszersmind azzal gyanusitottak, hogy Pápai Antal urral együtt a magyar kormány kémje vagyok. Igy folytonos felügyelet alatt lévén elmehetésem teljességgel lehetetlenittetett.

Nem szüntem azonban meg azon idő alatt is szeretett hazám érdekében mindent elkövetni, igy nevezetesen:

A csaták után beszállongott német katonáktól, utolsó filléremet is feláldozva, számos jeles fegyvert összevásároltam, jóllehet a legkisebb magántulajdonu fegyver birtokáért is puskapor és golyóval fizettek. Ezen fegyvereket Görgei tábornok urnak, kit bejövetelekor azonnal szerencsém volt lakásomon tisztelhetni, tüstént bemutattam.

Havas cs. k. biztos a nádortól elfoglalt s több száz ezer értékre becsült mappákat vizsgálatilag kerestetvén, ámbár kisült azoknak nálam léte, mégis magam kockáztatásával, azokat megmentenem sikerült.

Elvégre Pest bevétele előtt győri fuvarosok által a bécsi fegyvertáborból hozott bombatöltésre való szereket 30 hordócs-

kával, több száz fegyvert ládákba pakolva, s más eféle hadiszereket nemzetemnek átszolgáltathatás végett magamhoz vettem, s három nap a lovakat is tartottam, de mivel Pest bevételekor, sem kormánybiztos sem parancsnok nem volt, kinek átadhattam volna, másnap Oroszhegyi térparancsnoknál be jelentettem, s harmadik nap a budai közlekedés elzáratván, később horvát és vadász katona csapatok házrul házra keresés után tőlem elvitettek, alig birván magamat az emiatt rám háramlandó bajból kibontani.

Egyebeket még elmellőzve, csak azt jegyzem meg, hogy fizetésemre korlátolva, a drágaság és rokonaim s családom tartása reám nehezedvén, még is a törvény által biztositott s a császárnak által mindenkinek utalványozott fizetésem felvételét is abban hagytam, minthogy kinos helyzettel inkább megelégedni, mint az általam elannyira utált zsarnok kormány kötelezettje vagy szolgája lenni határozott akaratom vala, mit már akkor nyilvánosan is kimondottam.

Ezen, ha kivánták elegendő tanukkal teljesen bebizonyitható puszta tények elősorolása után, ernyedetlen hüséggel tisztelt törvényes kormányomnak tetteim s jellemem valamint jövendő sorsom feletti határozata előtt meghajolni legszentebb kötelességemnek tartom, azon elsajátithatatlan öntudattal lévén, hogy megmentettem hazámnak, akkor egyik legnagyobb kincsét, mi nálam nélkül zsarnok ellenség kezébe kerülendett, s nem tettem csak egy lépést is mi jellemem tisztaságát, hazaszeretetemet, s kormányomhoz hő ragaszkodásomat homályosithatná.

Egyébként mély s állandó tisztelettel maradván

Ministerelnök urnak

legalázatosabb szolgája

Raácz Károly[4]

Budapest Junius 9-én. 1849.

A reám vonatkozó pontnak valódiságát elismerem.

Bp. Junius. 9. 49.

Hajnik Pál

rend. igaz.

(Borsod-Miskolci Múzeum.)

[4] A Főváros visszafoglalása után a Pesten maradt tisztviselőket igazoló eljárás alá vonták. A fenti levél nyilvánvalóan egy ilyen önigazoló nyilatkozat.

252.

Krizsány János — Walther Lászlóhoz.[1]

Pest, 1849. jún. 10.

Édes Barátom!

Hogy ennyi biztatások után sem kaphatom kezesség melletti szabadulásomat: semmiképp meg nem foghatom. A Jesusra és utolsó ítéletre kérlek sürgesd szabadulásomat. Ha szükséges adj öt vagy több pengö ftot is az expeditioért. Én ezt ide nem zárhatom, mert félek hogy kezedbe nem adatnék; de azonnal megfizetem. Gyula ne szánja fáradságát hiszen megfizetek nékie. Csak az Isten őrizzen addig is a kétségbe eséstől. Mindenre ami szent előtted ujra kérlek

Pesten Junius 10én 849.

Krizsány J.

Látogasson már egyszer meg Gyula.

(O. Sz. K. Levelestár.)

253.

Teleki László — Pulszky Ferenchez[1]

Kedves Barátom!

Igen szükséges, hogy mielőbb en mesure legyünk fegyvereket venni. Ha valahogy lehetne kölcsönt eszközölni! A velenczeiektől[2] is kaptam megbizást Passini által, holnap megküldöm, tudom, hogy ez nem könnyiti a dolgot, de ha eszközölhető volna, a közvéleményre igen jó hatással lenne. Fredonival tudod[3] szóltam Amarival is. Két hajót vett Sicilia egyik Marseille-ben van; érte

---

1 Ld.: 171. sz. levél 1. jegyzetét.

1 Ld.: Bevezetés. 6. l.

2 Bratich János, mint a magyar kormány képviselője és Pasini Lajos a velencei köztársaság megbizottja Anconában június 3-án szerződést irtak alá, melynek értelmében a közös ellenséggel a szerződő felek egyike sem köt békét a másik hozzájárulása nélkül s szárazon és vizen segitik egymást, Velence segiti Magyarországot egy tengeri haderő felállitásában s abban, hogy Magyarország, mihelyt a körülmények engedik, az Adria felé terjessze hatalmát.

3 Ld.: 197. és 225. sz. leveleket.

már Nápoly reklamálta, de még nincs kiadva, mert az angol peninsular society mint birtokát fogja reklamálni, a másik Angolhonban fregatta, még nincs reclamálva és egészen a peninsular society birtokában maradt. Amari igérte hogy ez illetőket hozzád küldendi, hogy velük végezhess. A két siciliai comissarius kire ez bizva van, Scalia és ha jól emlékszem Granatelli. Velenczének is van a Havrebe két hajója egyik 180, a másik 240 lóerejü, bővebben tudósitlak irántuk. Kérlek ird meg egy pár szóval a kölcsönt eszközölhetőnek hiszed e? Sumner angol honba siet ma indul, meglátogat,[4] adtam neki adreszeket. Ő az Atheneum clubban található. A két utolsó leveledben, mit a londoni titoknokságra alkalmazottul emlitsz, igen derék ember lehet, de gondold meg, még Magyarhonból pénz nem érkezett és koldulni nem mehetünk. Irj Orosz Józsefről. Ő is várja leveledet; nem tudom mit mondjak neki, mert antecedentiáit nem ismerem. Isten veled!

Holnap lesznek interpellátiók Olasz és Orosz dolgokban[5]. A Lesseps ügy a kormányra nézve scandalosus[6]. Ementehez közel állunk! Ki tudja mi állapotban lesz Páris holnapután. A mi még leginkább csillapitja a kedélyeket az a cholera.[7]

Isten veled!

Hü barátod

Teleky

Miként novemberben köszöntid,
Holnap neki is irok.

Paris Junius 10-ikén. 849.

p. s. Ha az kit Szarvady ajánlott nem akar fizetést és constatirozva van hogy ingyen akar szolgálni, ugy aztán megjegyzésem nem áll — és parancsolj velem, mert semmivel mindenesetre szolgálhatok.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés. — Részben megj.: Pulszky F.: Életem és korom. I. 479. l.)

---

[4] Innen ... az első „Isten veled"-ig a kiadott szövegből hiányzik.

[5] Ld.: 170. sz. levél 4. és 188. sz. levél 2. jegyzeteit.

[6] Lesseps Ferdinándot 1849 elején a francia kormány azzal a megbízással küldte Rómába, hogy ott az ideiglenes kormánnyal a francia kormány nevében barátságos összeköttetést kezdeményezzen. A római expedícióval (Ld.: 170. sz. levél 4. jegyzetét) a kormány Lessepset dezavuálta és oly helyzetet teremtett, hogy Lesseps kénytelen volt lemondani.

[7] Párizsban 1849 tavaszán erős kolerajárvány dühöngött.

254.

Teleki László — Pulszky Ferenchez [1]

Kedves Barátom!

Hozzád intézem Bikkessy levelét! Ma csak Római dolgokban lesz interpellatio[2], mert azok egészen elfoglalják a kedélyeket. Közel állunk a zendüléshez! Könnyen meglehet, hogy a ministerium bukik! A Presse is már vörös kezd lenni, pedig Girardint[3] az Ur Isten jó orral áldotta meg.

Többet irni nincs időm! Isten veled!

Felelj leveleimre, különösen Oroszra nézve. A Sziciliai hajókra nézve irtam tegnap.[4]

A Presse holnap hihetőleg igen érdekes cikkeket fog adni a magyar dolgokról, már vele jó egyetértésben vagyok, de ne beszéld senkinek!

Engem compromittálnál. Áldjon ég!

Páris junius 11-ikén 849.

Hiv barátod
Teleki

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés. — Megj.: Pulszky F.: Életem és korom. I. 480 l.)

255.

Plate William — Pulszky Ferenchez

Előző nap Kiss ezredessel beszélt Pulszkynál a rakétagyártásról. Kiss ezredes Párisba megy, de azt mondja, hogy Plate-ék közléseit e tárgyban Bekes (Bikkesy) ezredes fogja átvenni és Pulszky lakásán Plate-tal erről tárgyalni.

Plate Pulszkynak e kérdéssel kapcsolatban egyelőre csak néhány papirt küld, melyek mind úgy vannak fogalmazva, hogy bennük sem Pulszky, sem Plate, sem a tervet készítő személy neve nincs megemlítve, tehát nem lehetnek kompromittálva. Plate és barátja másnap, hétfőn déli 12 óra körül Pulszkyhoz megy, hogy ott Bekes ezredessel találkozzék.

P. S. Mivel Plate barátja másnap akadályozva van, Pulszky közölje irásban, mikor találkozhatnak nála Bekes ezredessel.

---

[1] Ld.: Bevezetés. 6. l.
[2] Ld.: 170. sz. levél 4. és 188 sz. levél 2. jegyzetét.
[3] Émile Girardin, a „Presse" c. lap szerkesztője.
[4] Ld.: előző levelet.

25. Parkfield Street
Liverpool Road Islington
den 10-ten Juni 1849.

Geehrter Herr!

Als ich gestern das Vernügung hatte bei Ihnen zu sein, besprach ich mit Herrn Obersten Kis einen für Ihre Sache höchst wichtigen Gegenstand, den der Raketenfabrication. Der Herr Oberst theilte mir mit, dass er schon heute nach Paris gehen, dass aber Herr Oberst Bekes [!][1] unsere Mittheilung über jenen Punkt in Empfang nehmen, und in Ihrer Wohnung mit mir darüber sprechen würde.

In Beziehung auf jenen Gegenstand, sende ich Ihnen heute vorläufig einige Papiere, alle so abgefasst, dass weder Sie, noch ich, noch die Person von welcher der Plan ausgeht, und deren Namen ich Herrn Obersten Kis mitgetheilt, dadurch im geringsten compromittirt werden können. In der Erwartung Herr Obersten Bekes bei Ihnen zu finden, werden mein Freund und ich uns die Freiheit nehmen morgen Montag Mittag gegen 12 Uhr bei Ihnen vorzukommen.

Mit Hochachtung und Freundschaft Ihr sehr ergebener

W. Plate.

P. S. Mein Freund theilt mir so eben mit, dass er am Montage verhindert ist, weswegen Sie wohl die Güte haben werden mich schriftlich zu benachrichtigen, wann Herr Oberst Bekes bei Ihnen zu treffen sein wird.

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

256.

Rudnyánszky József — Haynald Lajoshoz

Július 2-ára Pestre akar jönni, hogy az országgyűlésen részt vegyen. Kérdi, hogy a szemináriumban kaphat-e szállást, vagy annak épülete esetleg más célra van igénybevéve? Úgy hallja, hogy a rektor távol van, a helyettes rektori állás pedig üres, ezért kéri fentieket Haynaldtól. Selmecen át Szentkeresztre kér postafordultával választ.

Aggódik a pesti országgyűlési tárgyalások miatt annál inkább, mivel kevesen lesznek ott latin ritusú püspökök. Ő maga nem is tud jól magyarul,

---

[1] Bikessy. (Ld.: 240. sz. levél 3. jegyzetét.)

hogyan fog ott beszélni: fél, hogy a ráváró feladatok felülmúlják erejét, tehetségét. Csak Isten segítségében bízik.

Mi minden megváltozott az egy év előtti esztergomi látogatása óta!

Az a hír terjedt el, hogy Bártfán a kb. 37,000 főből álló orosz csapattal megütköztek a magyarok, akik 30.000-en voltak, Dessewffy vezetésével, aki Dembinszki utóda. Állítólag 400 oroszt ejtettek foglyul.

Az ő vidékükön Görgei Armin parancsnokol, a hadvezér Görgei Arthur testvére. Naponta vannak megszállók náluk.

In S. Cruce die 11 Junii 1849.

Admodum Reverende Domine Cancellarie; Domine Frater in Christo, et Amice singulariter Colendissime!

Translatis Pestinum, ibidemque die 2a Julii continuandis Comitiis[1] interfuturus; tempestive mihi de opportuno aliquo hospitio prospicere cuperem. Si tale in aedibus Seminarii ubi et praeterito Anno fueram, obtinuere possem, pergratum mihi foret jam vel ideo, quod etiam commoditas in adsita Ecclesia sacrum celebrandi suppeteret. Sed vero nescio, an non fors dictae aedes seu in hospitale, seu alium in finem conversae sint? et, si adhuc aliam destinationem non habent, ad quemnam me intuitu impetrandi illic, alioquin erga justum menstruum censum, hospitii convertere debeam? si quidem intellexi, Reverendissimum Dominum Rectorem abesse, stationem autem Vice-Rectoris vacare. Oro proin Admodum Reverendam Dominationem Vestram, ut me de modernis memorati Seminarii adjunctis proxima Posta, nam tempus urget, paucis certiorem reddere, responsumque suum per *Schemnicium* horsum ad *S. Crucem* dirigere velit. —

Anxia solicitudine teneor respectu tractandorum in istis Comitiis negotiorum; indubie etiam res nostrae occurent jam vel ideo gravissimis difficultatibus exponendae, quod perpauci latini Diaecesani Episcopi ad futuri simus, ac hos inter signanter ego, hungarici idiomatis debite haud compos, vix aliquid in publicis disceptationibus praestare potero. Si denatus Princeps Primas sinceris quas ei de insufficientia mea iteratim feceram, contestationibus meis fidem habere, quam benignae suae in me propensionis sensum sequi maluisset, indubie et Ecclesiae, et mihi pro calamitosis his temporibus melius consoluisset. Non profero haec instar objectionis, aut querimoniae; scio enim singularem optimi Archi-Praesulis erga me adfectum, quem toties, tamque cumulatim expertus sum, adprime aestimare, perpetua certe gratitudine a me recolendum; quemadmodum etiam firmax,

[1] Május 31-én a nemzetgyűlést júliusig elnapolják, s elhatározzák, hogy a kormány székhelyét ismét Budapestre teszik át.
Július 2-án nyílt meg az országgyűlés Pesten.

vivaque fide confido, Deum Ecclesiae suae neque tum defuturum, si humano consilio omnia jam desperanda videantur; attamen diffiteri non possum intimum illud animi mei votum, ne videlicet decretorio hoc tempore positus essem eo loco, cui, praeter promtum spiritum, reliquae meae exiles, et infirmae qualitates tam parum congruunt. Deus sit et Ecclesiae et mihi propitius! —

Mox anniversarium tempus recurret meae ad Comitia praeteriti Anni per Strigonium peregrinationis; quam multa sunt abinde mutata! Non sine gravi moerore cogito, nec Strigonii quoque non omnes, quos videre cuperem, reperturum; gratulabor autem condicitus, si cum adventu meo admodum Reverendissimam Dominationem Vestram bene valentem amplexi potero. —

Certis nunciis hodie isthuc perlatum est, penes Bartfeld exercitum Russicum, circiter ex 37,000 consistentem, per nostrates, qui ex 30,000 constant, duce Dezsőffyo, (Successore Dembinszkyano) concursum, ut ultra 400 Russorum captos esse[2].

Nostras has partes Supremus Vigiliarum Praefectus Hermannus Görgey, frater Belliducis Arthuris Görgey, cum suis sopiis tenet, uti observo mox amplius adhuc augendis. Non desunt nobis quotide hospites.

Reverendissimum Dominum Surrogatum Vicarium Capitularem, cuius litteras die 8a-cur. accepi, fraterne salutari curo cum gratiarum contestatione pro datis Domino Parocho Eördöghiensi circa Sepulchrum Genitorum meorum ordinibus.

Caetera aestimationis amicis adfectibus et piis ad aras praecibus commendatus, jugi cum cultu, et indesinente amico sensum persisto Admodum Reverendae Domanationis Vestrae.

devinctus in Xto Frater, et sincerus amicus
Josephus Rudnyánszky
Episcopus Neusoliensis

In S. Cruce die 11o Junii 1849.

(O. Sz. K. Levelestár.)

---

[2] A Galícia felől megindúló betörés első összecsapása június 7-én ment végbe Alsó-Kubin környékén.

257.

Bánfi János — Bánfi Farkashoz

N. Szeben 13dik Junii — 849.

Szeretett Édesapám!

Több alkalommal akarék már viszonlevelet küldeni, de részint hivatali köröm, részint gyengélkedésem okai visszatartottak. Ez uttal pedig szerencsés vagyok.

Jelenleg egészséges vagyok. Sorsommal jeleni állást tekintve — megelégedetten, de várom még a Sorsnak több jutalmát is. Farkas el ment a Bánátba az ezredessel együtt 3000 pótlovat válogatni. Isten tudja, mikor jön vissza, mikor elment egészséges volt, remélem, ha az ezredes úr tábornokká lesz, rá nézve is az eset kedvezőbb leend. Midőn elment, én szivére kötöttem mindkettőnk irányábani spekulaciót, mit is ő azon állásban, melyben van, könnyen tehet. Tiszteletét mind édesatyámnak, mind az otthoniaknak hátrahagyta, levelet a szorgos idő miatt, nem irhatott. Nem tudom miért, Anyám és a Farkas neje oly szörnyeteg és örökös aggódásban vannak, csak nem minden alkalommal levelet küldnek, merő hiábavalóságból, mintha a világot felfalni készülnének épen ugy vannak. Egy tárgy tekintetében is 3ori levelet kell irnunk, és még sem értik, mint p. o. a Pál leendő kineveztetését már meglettnek gondolva, levelet irnak neki, és ő nekünk, hogy ő a Mátyás Huszárokhoz ki van nevezve hadnaggyá, a hol előmenni a földön nagy feladat; s nem is ide, hanem a vadász csapathoz lesz ajánlandó.

Minden alkalommal hol Anyám, hol Poli irja, hogy személyesen meglátogatnak, mintha bizon egyéb dolgok nem volna. Itt csak egy napban megmérhetetlen baj van, s több szolgálat mint a régi világban egy hónapig. Farkas az ezred terhét nagy mértékben viszi, s vitte, minden semmiségre nincs ideje. Épen most legközelebbről 300 pengőt adott Polinak, az ily, s még az előbbi öszvegekkel gazdálkodni kellene, nem járkálva költeni, annál is inkább, hogy az ember nem tudja a maga életét s a sok baj közt ilyesmikre rá sem érkezik. A muszka interventiótól nem kell sokat félnünk, mert ha diplomatice a dolog el nem igazodik Magyarország már mindenütt nyert, de ezután is nyer, mert már a Rajna folyon és mellékén táborba szállt segitségünkre 150 ezer frank, Silesia mellett pedig csak nem annyi Török, az ausztriai generalok pedig lemondani kezdettek csak nem mind, az angolok nagy mértékben mozognak és az egész civilizált világ csak azt

várja, hogy egyet mozduljon az orosz zsarnok, nem lesz nemzetek jogát védő nép, mely ellene föl ne álljon, és fajtáját ölni ne kezdje, mert az Isten is ugy akarja hogy a zsarnokság és rabszolgaság a földről vesszen el. Egy világ fogja üldözni a muszkát, nem csak Magyarország. Naponta ujjoncoznak, s szerelnek fel többeket, mert 6—7 millió nép Magyarhonban nem kevés. Egyébbel nem is szolgálok jelenleg Édesapámnak, az ezek előtti leveleimet pedig lehető otthon fogva tartják. Egészséget és megelégedést kivánva Édesatyámnak, maradok hiven szerető fija

Bánfi János
hadnagy
Számvevő tiszt

Pista kéri Édesapámot a directornál maradt fizetéséről valamikép gondoskodni. —

(O. L. 1848/49-es iratok)

258.

Hunkár Antal — Veisztricher Károlyhoz

Veszprém Junius 13án 849.

Kedves Barátom!

Május 16án Debrecenből Pestre érkezvén részes nem lehettem azon örömben az urakat láthatni, gondolván, hogy a lövöldözés miatt, melly szállásukat oly könnyen érhette, alig lesznek lakásukban és igy akkor csak Ó Budára, és későbben Görgey tábornokhoz a Sváb hegyre kelle mennem,[1] most azomban reménylem, hogy ismét elfoglalták lakásukat, igen óhajtanék bizonyosat azeránt tudni — vajjon én is meg kaphatom é az urak szivességéből azon tavalyi szállást — mellyben mi egész csendességgel és kényelemmel laktunk — kérem tehát sziveskedjék Kedves Barátom azeránt tudósitani — hogy szinte azon két szobát azon módon mint tavaly, az az hónaponkinti 25 pengő forint — és legényemnek is engedendő helyét megkaphatom é — azeránt ugy kérek értesittetni, hogy julius elsejéről bár foglalatosságim azonnali lemenetelemet meg nem is engednék, még is én lennék tulajdonosa és kész szives fizetője. És az általam igen óhajtva várt feleletet csak ide Veszprémbe tessék hozzám intézni.

[1] Budavárának ostrománál Görgey főhadiszállása a Svábhegyen volt.

Többnyire a mint a ministerium Debrecenben alakult, azonnal figyelmeztettem barátom eránt gróf Batthány Kázmért, mint ideiglen kereskedelmi ministert, de ő az ur iránti nézetét pesti létére halasztá, igy javaslom tegyen barátom a grófhoz folyamodást, nehogy más a hivatalban elébe vágjon.

Az asszonyságot szivesen tisztelve változhatatlanul maradok

igaz barátja
Hunkár Antal

(O. Sz. K. Levelestár)

259.

Browne F. W. — Pulszky Ferenchez

Itt nem hallani semmit és az, hogy semmi, még normális akció sem történik, azt a benyomást kelti, — irja Browne Konstantinápolyból Pulszkynak — hogy Anglia és Franciaország beleegyezik — ha nem épen helyesli Miklós merész lépéseit. Alig tartotta volna ezt lehetségesnek, — irja — ha nem olvasta volna az újságban Lord Palmerston Mr. Wyldnek adott válaszát, amelyben ezt mondja: „Őfelsége kormánya semmiképen nem tiltakozott a magyarországi orosz beavatkozás ellen." — Franciaországtól sohasem vártam semmit és a Cavaignac-féle indítvány fölötti szavazást is üres szóbeszédnek tartom. Konc ez, amit a jelen helyzet túlhangos ellenzőinek odavetnek, hogy elcsendesítsék. „A Porta túlkésőn vonta meg Oroszországtól az engedélyt, hogy Szerbián át szállítson csapatokat Magyarországra és mikor az angol és a francia megbizottak tanácsát kérte, ezek az urak ajánlották az elutasítást, de ugyanakkor megmondták a Portának, hogy saját felelősségére kell ezt tennie, nem igérhetnek szükség esetére semmi támogatást. Mindazonáltal az elutasítás megtörtént és remélem, hogy a kapott utasítások érvényesítésével hozzájárultam ehhez a sikerhez, mely nagyon jelentősnek tekinthető. Hasztalanul próbálkoztam érveléssel és kéréssel. Végül fenyegettem és ez eredménnyel járt." Az orosz és osztrák miniszterek (követek) sorozatos lépéseket tettek Browne ellen eredménytelenül. Egy lépést sem tehet, hogy ne követnék kémeik, akik naponta jelentést tesznek, de — bosszúságukra — nem találnak módot ártani. „Szándékomban van módot keresni, hogy az itteni szerb ügyvivővel, Nicolajewitzkyvel találkozzam és beszéljek. Úgy hallom jóindulatú és a szerbekkel való kiegyezés létrehozását életbevágóan fontosnak tartom — hogy milyen alapon jöhet létre ez a megegyezés, nem tudom megmondani... nagy erőfeszítést kellene tenni, hogy barátságot kössünk a szlávokkal. Ebben látom Magyarország számára a megmentést". Garasanin a szerb külügyminiszter nagyon barátságos indulatú, de elébe kell menni és Belgrádba kell küldeni valakit a kormány részéről kimerítő utasításokkal hogy a kérdést tárgyalja — a korábban a katonai főparancsnoktól megbízólevéllel ideküldött ügyvivők mérhetetlen károkat okoztak azzal hogy diplomáciai berendezkedésünkben anarchiát idéztek elő. ami nem valami hízelgő egy keletkezésben lévő államra. „Remélem, hogy történik valami sürgős intézkedés, ami baráti és állandó megegyezésre vezet köztünk és a szlávok között.

Most hallottam, hogy Titoff ur, az orosz követ tegnap hosszú megbeszélést folytatot a szultánnal, hogy csapatok átengedését kérje Szerbián át és hogy ebből kifolyólag minisztertanács lesz. Ez arra a feltevésre indíthatna, hogy ez ügyben tett legutóbbi elhatározásuk felülvizsgálására gondolnak. Ha ezt keresztülviszik, Franciaországot és Angliát kell hibáztatni, akik nem voltak hajlandók támogatni a Porta visszautasító válaszát... Ha ellentétben a nekem tett nyilatkozatokkal és mindannak ellenére, amit ebben a tárgyban elmondtam megadják az engedélyt — ami (félek hogy lehetséges) úgy hiszem nincs más hátra, mint hogy távozzam. Valóban nagyon hajlandó vagyok azt hinni, hogy egyedül bajonettjeink és ágyúinktól remélhetünk eredményt — akár erkölcsi, akár anyagi támogatást, ami eredményre vezetne, ezeken a hangzatos és dühös szavakon kívül, amelyek semmit sem jelentenek."

1849. jun. 14.

Constantinople le 14. June. 1849.

My dear friend — By the last French Steamer I had the pleasure of writing to you to inform you of my arrival here and of my mission and I hope very soon to hear from you and learn something of the state of things in Europe: here one hears nothing and the absence of all action, even morally speaking, leads to the belief that England and France consent to if not approve the audacious advances of Nicholas. I could hardly have believed it possible, did I not read in the newspaper the answer of Lord Palmerston to Mr Wyld, in which he says „H. M. Government have made no protest whatever against the Russian intervention in Hungary." — From France I never expected anything: and I look even on the vote or the proposition Cavaignac as mere empty sound — a sop, thrown to calm those who are too loud in this opposition to the present state of things — While the present Ministry continues there is nothing to hope from France. If her Ministers speak favourably in private conversations their instructions to their Minister here are directly opposed to those sentiments. Very lately the Porte have refused Russia the permission to pass troops through Servia into Hungary and when they asked the advice of the English and French Envoys, these gentlemen advised the refusal but at the same time told the Porte they must refuse at *their own risk,* that they could not promise them any assistance in case of need. — Notwithstanding the refusal has been given and I hope that by putting forward the instructions I received, I have contributed to this success — which may be looked upon as very considerable. I have tried remonstrance and entreaty to no purpose. I at last threatened and I am sure succeeded. — The intermediary, named by the Government to receive my communica-

tions and treat with me, a man of considerable talent, and of apparantly liberal views.

I am sure ha repeats all I say, which for a Turk is a great thing. — The Russian and Austrian Ministers have successes of made applications against me but with utter want of success — I do not move that I am not tracked by their spies, who make their daily reports. — It must harass and annoy them very much not to be able to find a means of annoying me, nor to have the power to send me away. — I mean to try to find the means of seeing and speaking with Nicolaiewitzy the Serbian chargé d'affaires here. I understand he is well inclined and I regard the arrangement of a reconciliation with the Serbs, as of the much vital importance — upon what basis that reconciliation can take place. I cannot say, not knowing the exact amount of their pretensions, but that an effort and a great effort ought to be made to make friends with the Slaves. I look on as the salvation of Hungary. Garachanin the Serbian Minister of Foreign affairs is very friendly disposed but he must be met half way and some one sent to Belgrade on the part of our Government to treat the question authoritatively and with full instruction. — The agent here before sent with letters of credence from the General Military Commandant have done infinitely more harm then good as well as disclosing a system of anarchy in our diplomatic establishment which is little flattering to a rising state. — In all my dispatches I have laid the greatest stress upon this point and hope that some maesure may be speedily taken which will conduce to an amicable and stable arrangement between us and the Slaves.

Write to me very soon and let me know your views. — Remember me most friendly to Count Teleki, Szarvady and all our friends, and beleive me my dear Pulszky most faithfully your

Browne.

Give this letter to Szarvady to read and tell him that he must not accuse me of negligence or of forgetfulness in not writing to him. Having an immensity to write and no one to help me must be my excuse and since I am labouring humbly but sincerely for the good cause, I must beg him to pardon my apparent neglect — besides being very much indebted to him. I have a sincere personal regard for him and should be very sorry if he thought me wanting in gratitude or friendship. Assure him of this and of my desire to hear from him when he can write.

I am just informed that M. Titoff the Russian Minister has

had a long intervieu with the Sultan yesterday to demand the passage of troops through Serbia and that a council of Ministers is to take place in consequence. This would lead to believe that they mean to reconsider their first determination. If they cede the point, the fault is to be attributed to France and England who declined to support the Porte in the refusal. — If in opposition to the declarations made to me, and notwithstanding what I have said on the subject, the permission is given — which I can hardly believe, I see nothing left to do but leave, as negociation is at an End. — Indeed I am much inclined to think that our bayonets and cannons are our only hopes of success — Assistance either moral or physical to produce a result, more than mere words full of sound and fury, signifying nothing, I do not respect. If I heard anything before the post starts I shall let you know. —

(O. Sz. K. Pulszky-levelezés.)

260.

Olgyai Gáspár — Szemere Bertalanhoz.

Mélyen tisztelt Minister Elnök Ur!

Hazánk egyik Mentora!

Én a demokráciának s köztársaságnak miolta Éjszak Amerika történetét, s Filangieri,[1] és több szabad elvüek müveit olvastam legbensőbb meggyőződésembül hive vagyok, hol ez bukott, a demoralizáltság volt oka, mi nem normális álapota az embernek.

A demokrácia elveivel meg egyezhetőnek tartom az érdem kitüntetését ugy, hogy még a gyermek is ujjal mutathasson rá, ime az ott a hazánk s nemzetünk egyik szabadéttója, de az érdem nélküli kitüntetésnek vagyok ellene, azért ha lelkem sugallatát követhetném, más cimmel üdvözlendem önt e polcon, de hódolok a közvéleménynek.

Az események rohamának sodra egy hyppomachia[2] körül

[1] Filangieri Gaetano nagy feltűnést keltő Scienza della legislazione (a törvényhozás tudománya) c. munkájában a büntetés fő céljaként az elrettentést jelöli meg. Álláspontja, hogy amíg ezt a célt enyhébb büntetésekkel is el lehet érni, helytelen sulyosabbakat alkalmazni.

[2] Hippomachia jelentése lovasharc. (A levél írója valószínűleg inkább versenyre gondol.)

forog, s a midőn azt vezetőink bölcsessége föl fogni képes volt, nem nagy nehézséggel járt divinálni a következményeket, ha bár ezernyi akadályokkal kellett, s kell még küzdeni, a végső győzelem diadala el nem maradhat.

Ilyennek tartom én azt a mély politikai kombinációkat tanusító tacticáját hazánk szent ügye vezetőinek, miszerént a korszelleme ki fejlődésének azt a percét használva mire a Világ Teremtője ujjal mutatni látszatott, a nemes és nem nemes közti válasz falnak lerombolását, mit mint egy varázsvesszővel előidézni sikerüle, ha bár ennek a demoralizált világ temérdek akadályt görditett elébe, a mikre okossan számétani nem lehetne, s a mikkel az absolutismus maga ássa meg sirját — már ez oly bizalmat gerjeszte lelkemben hogy ahhoz mindjárt nem késtem meggyőződésemet kimondani, hogy Magyarországra dicső jövendő vár, s rendéthetetlen hűségű nemzetünket az igéret földjére elvezetik.

Sokat lehetne, s talán kellene is mondanom, de annak itt sem ideje, sem helye nincs, most a tevékenység kora állott bé, mit a haza minden fiaitul követelni föl van jogositva.

Ezen törtem én a fejemet, hogy a midőn az enyészet szagát magában rejtő hatalma anyagiasságomat elbággyasztá, ki tellne e tőlem még oly tény, mibül némi morális haszon szent ügyünkre háromolhat? noha archonainknak gondjai mindenekre ki terjeszték figyelmüket s az ötlett eszembe, hogy mivel én a német nyelvet annyira sajátommá tettem, hogy gondolataimat ki magyarázni birom s nem tartózkodom bévallani, hogy lelki képzettségemet nagyobb részt ennek köszönhetem, s a politikai Világ-Zodiakusát[3] meg ösmerni, mihez különben, mint Magyar hazánk akkori környülállásaihoz képest, eljutnom nem lehetne, talán segéthetnék e nyelven én is sympathiát költeni föl idegeneknél hazánk szent ügye iránt, mire szükségünk van.

E cim alatt Die jüngsten Ereignisse in Europa, besonders rücksichtlich Ungarns — egy kis röp iratkát készétettem,[4] melyben előre a kor szellem ki fejlődését, s a szabadság vágyainak Európaszertei kifakadásait fejtegettem rövidenden, noha e tárgy hoszassabb discussiót igényelne a mire most elég idő nincs, végre nemzetünk kiirtására tervezett gonosz drámának lefolyását a végső fölvonásig előadtam, s némi fölvilágositó adatokkal is elláttam.

Valami Chef de oeuvrest, vagy classicai stylust ebben senki

---

[3] Állatöv, az égbolton lévő képzelt övezet, melyen a bolygók áthaladnak.

[4] Olgyainak ily cimű munkáját Szinnyei: Magyar irók élete c. művében nem ismeri.

sem keressen, egyszerü előadásom célja tsak az, hogy könnyen érthető legyen.

Innen gondolkozásom szellemét, s politicai hitvallásomat mellyet akkoris követtem, midőn még oly rabiga alatt nyögtünk, hogy szólásszabadsággal sem birtunk, ki lehet ösmerni.

Elkészülvén e kis munka, én abba a véleménybe voltam, hogy azt Debrecenbe ki nyomatni alig lehet — Buda Pestet még az ellenség birta — tervemet Abonyi István képviselőnkkel közlöttem, kinyilatkoztatván, hogy én a kinyomatási költségeket meg nem módolhatom, ebbül részemre legkissebb hasznot sem számitok, egyedül abban lelnék jutalmat, ha értésemre esne, hogy e csekély elmémszüleménye a világot meg pillantania szerencsés volt.

Abonyi úr azt válaszolá, hogy szándokomat kegyeddel, és a kultusminister urral is közlé s ez utóbbi a kinyomatás eszkezlését meg igéré, azért csak küldjem oda, mit meg is tettem, azóta mi történt véle? nem tudom, s ez az oka, miért vagyok bátor e sorokkal Önnek alkalmatlankodni, mert ezt kegyednek béjelenteni hazafiui kötelességnek tartám.

Sok hazánkfiai ha a conservativi, igazabban pecsovits elvekbül kiábrándulást szinlenék is, de a megrögzött előitéletekbül kibontakozni nem birnak, ennek példáját látta, nem rég egy szatmár megyei bölcselkedőtül kormányzó elnökünkhöz benyujtott iratában, melyben axiomul állitva, hogy az aristokrácia a demokráciának nagy áldozatokat hozott! Szeretnék erre egy criticai köziratkát kibocsájtani, de itt minden erőlködésem meg hiusul, mert csak nem azt lehet mondani, hier ist die Welt mit blinden verschlagen[5].

Az én sorsom engemet özvegységre s gyermektelenségre kárhoztatott, ide költöztem Posonybul még 1847-ben egy kedves rokonomhoz, mert materiális életem fenn tartása ezt javallá akkor. Testi egészségem amennyire a kor engedé, itt helyreállott, szellemi erőm pedig hazánk viszonyainak jobbra fordulása örömébül szilárdulást nyerett.

Tudom méltánylani Önök terhes gondjait, főképp ujjászületésünk korszakában, mert lesz elég dolog azzal is, hogy a szabaddá tett nép lelki szabadságra főlemeltessen s a demoralizáltság amin Ausztria politikája ex professo müködett, kiirtasson, azért ha a hosszas megyei hivatalkodásom nyomán, mind az igazság kiszolgáltatásában, mind a politikai közadminisztrációban észrevett hibák, s hejányok iránti tapasztalatimnak, s a kor-

[5] Jelentése: A világ vaksággal van megverve.

szellemeveli haladásrúl szerzett némi ösmereteimnek, ott, hol fejjel kell dolgozni s a lábakat kimélni lehet, Önök hasznát vehetni gondolják, méltóztassanak vélem parancsolni, én tiszta szivbül hódolok — de sine curaságot sem követelni jogom, sem óhajtásom — boldognak érzendeném magamat azzal az öntudattal ki mulhatni, hogy éltem vég percéig hazámnak szolgáltam, s rendeltetésem célját betöltöttem.

Minister Elnök Urnak

S. Ujhely Junius 14-én 849.

igaz tisztelője,
hiv polgártársa
Olgyai Gáspár

(Borsod-Miskolci Múzeum.)

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

IDEGEN SZAVAK JEGYZÉKE

(A szövegben előforduló helyesírással)

absolutismus = egyeduralom
actus = cselekedet, cselekvés
adminisztrálni = igazgatni
adminisztratio = igazgatás
adresz = cím, felirat
agens = ügynök, meghatalmazott, kém
à la = szerint
ambulans = sétáló
amnesztia = kegyelem
au point = a legkedvezőbb helyzet
antecedentia = előzmény
apellatorium = fellebbezési fórum
appuit = támasz
archon = főtisztviselő
árenda = bérlet
argumentum = érv
arondiroz = rendez
arrondirozás = rendezés
atrocitás = kegyetlenkedés
autonomia = önkormányzat
avis au lecteur = figyelmeztetés az olvasó számára
axioma = alapelv, bölcs mondás

bankett = díszebéd
barrikád = torlasz
bázis = alap
basirozva = alapozva
bataillon = zászlóalj
bureau = iroda
bureaucratia = hivatalnokuralom
calculál = kiszámít
capacitás = képesség, befogadóképesség, fogékonyság
capitulatio = feladás, megadás
capritiosus = szeszélyes
cassa = pénztár
cassatorium = semmítőszék
cast = zárt rend
celebráltatni = ünnepeltetni
chaos = zűrzavar
chef d'oeuvre = remekmű
circa = körülbelül, körül
circinus = körző
civis = polgár
classicai = mintaképül szolgáló, elismert
codificál = törvénybe foglal
collaudatio = jóváhagyás
combinált = összesített
comitée = bizottság
compania = társaság
compromissio = engedmény, megegyezés
compromittál = megszégyenít, ferde helyzetbe hoz
computus = számadás
conto = számla, hitel
constatiroz = megállapít
constatirozni = megállapítani
conventio = járandóság
crawal = csődület, utcai lázadás
creditor = hitelező
crisis = válság
cum grano salis = egy csipetnyi sóval (azaz nem szó szerint véve, némi gúnnyal)
cum sufficientibus = a legszükségesebbel

dankadress = köszönő levél, köszönő felirat
dechéance = megfosztás, trónfosztás
declarál = kijelent, kihirdet, kinyilatkoztat
declaratio = kijelentés, nyilatkozat
definiálni = meghatározni, körülírni
degradál = rangjától megfoszt

delegál = kiküld
delicát = kényes
delicates = ínyencség, csemege, gyöngédség
demoralizáltság — erkölcstelenség
denique = végül
deputáció = küldöttség
deputatum = terménybeli járandóság
desavuál = meghazudtol
desperál = kétségbeesik
desztignál = kijelöl
detronizáció = trónfosztás
diktatúra = korlátlan hatalom
discretio = titoktartás, szerénység
discussio = vita
dispositio = rendelkezés, intézkedés, hajlam
divergens = szétágazó
divergentia = eltérés, elágazás
diviniál = jósol
documentum = bizonyíték, irat

échouiroz, echoffiroz = tűzbejön, felizgatja magát
effectuál = végrehajt, véghezvisz
embrio = magzat, csíra
émeue = felkelés
energicus = erélyes, határozott
engagiroz = leköt, szerződtet
en mesure = olyan állapotban lenni, hogy..., képesnek lenni
existentia — lét, létalap
expeditio — kutató célzatú utazás
expeditor = szállító, feladó, küldő
expressis verbis = kimondottan
ex professo = hivatásszerűleg

famosus = hírhedt
fanatisál = vakbuzgósággal tölt el
fertálybeli = egynegyedre szóló
financia = pénzügy
financiális = pénzügyi
financ-minisztérium — pénzügyminisztérium
finis = vég
fiscalis = ügyvéd, államkincstári
functio = működés, tevékenység, hivatás

gage = fizetés, bér, gázsi
gránicz = határ
gránicer = határőrvidéki katona, granicsár

hierarchia — rangsor
honorárium = fizetés, bér, tiszteletdíj
honoratior = értelmiségi

identificál = azonosít
impertinentia = szemtelenség
incompatibilis = összeegyeztethetetlen, összeférhetetlen
indisciplina = fegyelmezetlenség
in fine = végül, végsőfokon
in loco = helyben
in praxi = gyakorlatban
instrukcio = utasítás
interpellatio = kérdés (gyűlésen)
interventio = beavatkozás
intrique = intrika, fordulat
invalidus = nyomorék
invázió — betörés, lerohanás, elözönlés
irrealitás = valószerűtlenség

juri = esküdtszék, versenybizottság, bírálóbizottság
journalista — újságíró

kombináció = csoportosítás, fontolgatás
koncentrálás = összevonás, központosítás
konfiskálás = elkobzás
kunsztstück — művészeti mutatvány, bűvészmutatvány
kvártély = szállás
kvártélyozott = szállásolt

legislative = törvényhozásilag
litteratura = irodalom

malitia = gonoszság, rosszakarat, rosszynyelvűség, rosszindulat
malitiosus = rosszindulatú
manifesztum = nyilatkozat, kiáltvány
markírozott = álcázott
masirozás = menetelés
materiális = anyagias
meeting = összejövetel, népgyűlés, találkozás, vitaülés
mentor = vezető, tanító, nevelő
minoritás = kisebbség
monarchia = egyeduralkodói államforma
moral = erkölcs, erkölcstanítás

moralis = erkölcsi
moraliter = erkölcsileg
munitio = lőszer

negotiatio = alkudozás
nervozus = ideges
nota = jegyzék, számla
nota-per = hűtlenségi per
notabilitás = előkelőség

offenziva = támadás
oppidum = város
organum = szerv, közeg, sajtótermék

pacifikálás = megbékélés
parlamentárius = országgyűlési
passzus = útlevél
patrol = őrjárat
per extensum = egész terjedelmében
populáris = népszerű
popularitas = népszerűség
porció = adag
posítió = helyzet, állás
practicus = gyakorlati
praesidium = elnökség
préfet = elöljáró
preoccupál = elfoglalttá tesz
pretensio = követelés
principium = alap, alapelv, vezető eszme
privatus = magán
proclamatio = hirdetmény, kinyilatkoztatás
projectum = terv
publicum = közönség
quartély, kvártély = szállás

recepisse = vevény
recognosciroz = felderít, kikémlel
rehabilitál = becsületet visszaad, korábbi jogaiba visszahelyez
regalé = egyedáruság
resultátum = eredmény
respectálni = tiszteletbentartani, tisztelni
reorganisacio = újjászervezés, helyreállítás
retiráda = visszavonulás, hátrálás
ribillió = felfordulás, zavar, lárma

Sack und Pack = mindenestül
scandalosus = botrányos
séjour = üdülés
simpliciter = egyszerűen
sine cura = gondtalanul; elfoglaltsággal nem járó hivatal
sommás = összegezett
spekuláció = gondolkodás, könnyű haszonra törés
status = állam
statusquo = adott helyzet, előbbi állapot
subordinatio = alárendeltség
summa = összeg, összesítés
super themate = a tárgy fölött, a tárgyból
supremácia = felsőbbség, fennhatóság
sympathia = rokonszenv
systema = rendszer

szekcio = osztály, részleg
szignálva = aláírva, ellenjegyezve

tabula rasa = üres lap, tiszta helyzet
tactica = mesterkedés, ügyeskedés
theoria, teoriai = elméleti
theresianum urbarium = Mária Terézia-féle úrbéri összeírás
tolerancia = türelem

utrirozni = túlhajtani, eltúlozni
unpracticus = nem gyakorlati
urbarium = úrbéri összeírás

vis intertiae = tehetetlenségi erő, tehetetlenség

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

Abauj hn. 70
Abauj-Kér hn. 87
Aberdeen, George Gordon (1784—1860) angol államférfi, külügyminiszter (Pamerston elődje) 302, 303, 400, 402
Abony hn. 94
Abonyi István, Ugocsa vm. táblabírája, 1848-ban képviselő, az 1849-es kormány igazságügyminisztériumában osztályfőnök 462
Abrudbánya hn. 426, 427
Academia. Ld.: Magyar Tudományos Akadémia.
adó, adótartozás 117, 174, 219, 220
adótörvény 219
Adria 449
Agramer Zeitung (hírlap) 134
ágyúöntés 255
Ajtai István 427
Alberti hn. 238
Alföldi Hírlap 7
Allgemeine Zeitung (hírlap) 400
Alpár hn. 329
Amari Emerico (1810—1870), jogtudós és hírlapíró, a szicíliai forradalmi mozgalmak tevékeny részese 449, 450
Amerikai Egyesült Államok 299, 301, 438, 460
Amosz, román pap 427
Andorfy 447
Anglia 31, 35, 161, 239, 275, 282, 313, 338, 457
angol kormány 32, 322
angol közvélemény 33
angol parlament 339
angol politika 34
Apatin hn. 175
Apátza-Bánkuta. Ld.: Bánkuta
Aphrodité, a görög mitológiában a szépség és szerelem istennője 140
Apponyi Antalné, Apponyi Rudolf anyja 42, 63, 73, 129, 248, 295, 344
Apponyi György (1808—1899), magyar udvari kancellár, korábban a rendi országgyűlésen a konzervatív párt vezére, az adminisztrátori rendszer kiépítője, a főúri reakció egyik fő képviselője 85, 86
Apponyi Karolina, Apponyi Rudolf testvére 176
Apponyi Rudolf (1782—1852), diplomata, Metternich barátja, hosszú évtizedeken át Ausztria párizsi, majd londoni követe, itt is, ott is a Habsburg reakció fő képviselője. 35, 36, 42, 43, 51, 63, 68, 73, 74, 85, 129, 130, 176, 247, 248, 295, 344
Apostol Józsi 188
Arad hn. 80, 114, 234, 307, 315
aradi csata (1849. II. 8.) 114, 119
aradi vár ostroma 96
Arany János (1817—1882) 395
Arany Sas vendégfogadó 318
ardai pénztár 62
Ardényi Károly 253
Aremberg Pierre d' 48
Arese-Visconti François 157
Aschermann Ferenc 184
Arthur, Connought hercege, Viktória angol királynő hetedik fia 273, 321
Árva vm. 324
Asztalos Sándor százados (1823—1857), Arad febr. 8-iki csatájának hőse, az ő érdeme, hogy a már a várost megszálló császári csapatokat sikerült kiverni és a várost ismét visszafoglalni 114
Athenaeum club 450
Augusz István, György (1773—1852). Gyulafehérvár várparancsnoka, aki a végsőkig harcolt Bem ellen

azért, hogy Gyulafehérvárat a császáriak kezén megtarthassa 221
Augustin Imre 233
Aulich Lajos tábornok (1792—1849), az aradi vértanúk egyike, a szabadságharc utolsó hadügyminisztere 15, 150, 151, 165, 397
Aumale Henry Eugène Philippe Louis orleansi herceg (1822—1897), Lajos Fülöp negyedik fia, Kossuth terveiben mint esetleges királyjelölt szerepelt 321, 338
Ausztria 30, 44, 134, 208, 209, 257, 258, 270, 282, 302, 327, 339, 347, 348, 400, 402, 436, 444
ausztroszláv-mozgalom 36
Axente Sever, a havasi román felkelés egyik vezére 37, 427

Babarczy Antal (1813—1881) az utolsó rendi országgyűlésen a konzervatívok vezére, a szabadságharc nyílt árulója, 1849 elején Windischgrätznek és seregének élelmezési biztosa. Az abszolutizmus alatt a dunántúli úrbéri törvényszék, majd a kőszegi kerületi tábla elnöke 8, 108
Babó Imre 308
Bachmann, angol újságíró 347, 349
Bács-Bánát 11, 121, 410
bácsbánáti sereg. Ld.: hadsereg, bácsbánáti sereg
Bácska 328
Bács megye 330
Badalai 60
Baden hn. 133, 381, 442
badeni felkelés 379, 381
badeni hercegség 440
Baeconsfield, lord
Ld.: Disraeli Benjámin
Bag hn. 238
Baja hn. 53, 330
Bakabánya hn. 404
Bakonyi Sándor (1805—1853), tábornok, előbb mint ezredes a felkelő szerbek ellen harcol, majd a bácskai hadtest parancsnoka. A Honvédelmi Bizottmány októberben tábornokká lépteti elő, nem sokkal utóbb azonban, mivel az osztrákokkal szemben nem hajlandó harcolni, elárulja a magyar szabadság ügyét, s átpártol a császáriakhoz 18, 234, 334
Bakunin, Mihail Alexandrovics (1814—1876), orosz emigráns, az anarchizmus ideológusa, ádáz harcot folytatott az I. Internacionálé Főtanácsa s az annak élén álló Marx ellen. A hágai kongresszuson 1872-ben kizárták az Internacionáléból 37
Balás alezredes 335
Balasi 387
Balassagyarmat hn. 219, 243
Balázstelke hn. 84
Balpataky Ambrus 368
Balpüspöki hn. 277, 279
Bánát 330, 412, 455
Banfield, angol újságíró, Pulszky barátja 161, 162, 216, 284, 292, 293, 340, 347, 398, 399, 436, 438
Bánfi Farkas, a szabadságharc kitörésekor beállt a Mátyáshuszárok közé, 1849 januárjában hadnagygyá, márciusában főhadnaggyá lépett elő, ugyanakkor ezredparancsnoka mellé segédtisztnek osztották be 455
Bánfi János, a 15-ik Mátyás huszárezredben őrmester, majd 1849. június 16-án kinevezték hadnagynak 455
Bánkuta hn., a nádori család uradalma 307, 308
Bánó József, szabadcsapatvezér, 1849 májusától Sáros vm. alispánja 368
Bánság 253
bánsági sereg
Ld.: hadsereg, bácsbánáti sereg
bányavárosok 77, 136, 224
Barcó tábornok 261
Bárczay János (1813—1886) ezredes, egyike azoknak a tiszteknek, akik a Sándor huszárok nevében bejelentik Keszthelynél, hogy nem hajlandók tovább Jellačić elől visszavonulni. Ezen fellépése ellenére 1849. január elején ő is elárulja a szabadságharcot, elhagyja a sereget 95
Barczikay János 241, 286, 324
Bárdy Rudolf 222
Barrot Odilon (1791—1873) Lajos Fülöp alatt a dinasztikus ellenzék vezére, Louis Napoleon Bonapar-

te elnöksége alatti első kormány elnöke 32, 356, 390, 412
Bassermann, Friedrich Dániel (1811—1855), német politikus, a frankfurti parlament egyik jelentős tagja, aki mind erősebben tolódott jobb felé és fordult szembe a forradalommal; az alkotmányvitákban az örökös porosz császárság mellett foglalt állást s 1849-ben az erfurti unióparlamentnek tagja. 1855-ben öngyilkos lesz 377, 381
Bastide, Jules (1800—1879) francia politikus és publicista, a „National" c. burzsoá-republikánus napilap szerkesztője, 1848-ban külügyminiszter 42, 45
Batina hn. 330
batinai-rév 174
Báttaszék hn. 53
Batthyány Kázmér gr. (1807—1854) a főrendi ellenzék egyik vezére, 1848/49-ben baranyai főispán, délvidéki kormánybiztos, a Szemere-kormány külügyminisztere, a magyar szabadság és függetlenség rendíthetetlen harcosa, Párizsban emigrációban hal meg 86, 121, 123, 133, 172, 324, 329, 443, 457
Batthyány Lajos gr. (1806—1849), a rendi országgyűlésen a főrendi ellenzék vezére, az első népképviseleti minisztérium elnöke, 1848 végén a Windischgrätzhez küldött békeküldöttség egyik tagja. Windischgrätz Batthyányt nem fogadja, a fővárosba való visszatérte után elfogatja. Hosszú, fogságban eltöltött peres eljárás után Pesten az új épületben 1849. okt. 6-án Haynau kivégezteti 8, 29, 68, 69, 85, 86, 348, 419, 434
Baudon, Mme 48
Beauffremont hg-i család egyike Franciaország legrégibb főnemesi családjainak. Számos tagja vett részt a francia közéletben 51
beavatkozás
Ld.: cári intervenció
Bécs 12, 18, 144, 167, 193, 195, 320, 433, 434
bécsi Akadémia, „Denkschriften" 263
bécsi aula 84
bécsi légió 429
Ld.: osztrák légió
bécsi minisztérium 21, 371
bécsi reakció 38, 374
bécsi udvar 29, 85
bécsújvárosi intézet 423
békeküldöttség Windischgrätznél 8, 9, 79
békepárt, békepárti politikusok 4, 7, 9, 10, 15, 18, 19, 21, 22, 23, 25, 26, 38, 79, 119, 273
Belgiojoso 52
Belgrád 457
belső reakció 291
belügyminisztérium 358
Bem József (1794—1850) lengyel szabadságharcos, a magyar szabadságharcnak is egyik legkimagaslóbb alakja. 1848 októberében Bécs védelmében vett részt, a kapituláció után Kossuthnak ajánlja fel szolgálatait. Az erdélyi hadjárat hőse. A szabadságharc végén a Temesvárnál összevont magyar haderő fővezére. A végzetes temesvári csata (augusztus 9.) után Törökországba menekül. Aleppoban fejezi be életét 11, 17, 39, 43, 52, 57, 58, 68, 79, 80, 81, 84, 87, 91, 92, 121, 141, 154, 155, 215, 218, 221, 230, 242, 243, 253, 286, 315, 316, 328, 330, 397, 398, 400, 403, 410, 412, 428, 442
Beniczky huszárjai 220
Beniczky Lajos (1813—1868) alezredes, korábban zólyomi alispán, bányavidéki kormánybiztos, fegyververrel is részt vesz alakulata élén a küzdelemben. Kilenc évi börtön után Kufsteinből 1857-ben amnesztia útján szabadul. 1864-ben az Almássy-féle függetlenségi mozgalomban való részvétel miatt ismét börtönbe kerül, egy évvel szabadulása után, 1868-ban titokzatos körülmények között eltűnt, valószínűleg orgyilkosság áldozata lett 13, 219, 236, 237, 246, 247, 253
Benkes páter 206
Benkő Flóri 254
Bentinck Károly 193
Beöthy Ödön (1796—1854) ellenzéki

politikus, a rendi országgyűléseken Bihar vm. követe, heves harcot vívott a klerikális reakció ellen, ő terjesztette be a főrendek elé 1848. július 5-én a javaslatot a főrendiház korszerű átalakításáról. Előbb Erdélyben kormánybiztos, majd a hétszemélyes tábla elnöke. Emigrál, Hamburgban fejezi be életét 23, 31, 62, 68, 73, 223, 275, 321, 356
Beöthy Sándor 276
Bérczi Károly 261
Berecz Károly 224
Beregi 61
Bereg vm. 260
Berenye hn. 291
Beretzki Zsigmond 417
Bergler kapitány 59
Berkó 314
Berlin 420
Berliner National Zeitung (hírlap) 218
Berlini konferencia 378, 383
Berman 96
Berryer, Pierre Antoin (1790—1868) francia ügyvéd, legitimista politikus 66
Bertussek Antal 201, 202
Beszterce 57, 79, 83, 84
Besztercebányai honvéd zászlóalj Ld.: hadsereg, beszercebányai honvédzászlóalj
Berzeviczy Tivadar 368
Berzsenyi, somogyi nemzetőr 294
Bethlen János (1792—1851), az erdélyi ellenzék egyik alakja, Wesselényi fegyvertársa, 1848-ban az agyagfalvi gyűlésen a székelyek vezére, Debrecenben a békepárt híve 416
Bezdán hn. 173
Bia hn. 319
Bicske hn. 79, 319
Bige Márton 72
Bihar hn. 362
Bikkessy Alajos, ezredes, korábban táborkari kapitány, 1848 őszén Kossuth katonai titkára. Kossuth megbízásából ő viszi át a Függetlenségi Nyilatkozatot Angliába. A szabadságharc végén a Kossuth által szervezett tartalékcsapatok parancsnoka 27, 30, 95, 420, 429, 430, 431, 445, 451
Billot 50
Birckbeck, angol ügyvéd, újságíró, Pulszky barátja 160, 171, 190, 216, 217, 239, 240, 271, 292, 293, 302, 303, 341, 347, 348, 349, 352, 353, 403, 437, 442, 443
Birmingham hn. 213
Biró Albert, kis-jenői ügyvéd 308
Blackwell, J. A., magyarországi angol küldött, Pulszky Ferenccel közvetlenül is érintkezésben állt 298
Blackwood's Magazin (folyóirat) 213, 215, 320
Blandek 202, 203
Boccaccio Dekameronja 178
Boér 427
Bocskay szabadcsapatok Ld.: hadsereg, Bocskay szabadcsapatok
Bocskor Antal 220
Bocskor Ferenc (1820—), a szabadságharc kitörésekor a magyarokhoz csatlakozó 1. székely határőrgyalogezred hadnagya, rövidesen főhadnagya; 1849 március 27-én századossá lépett elő 220
Boczkó Dániel, földbirtokos, táblabíró, Békés és Arad megye kormánybiztosa. 1849 július elejétől erdélyi országos biztos 114
Boldényi Ld.: Szabó Pál
Bólya 342
Bonaparte Napoleon hg. (1822—1891). B. Jeromosnak, Monfort fejedelmének fia. Szokványos nevén: Plom-Plom herceg 182
Bonaparte, Louis Napoleon (1808—1873), III. Napoleon 1852-től francia császár, 1849-ben a parlament elnöke 34, 44, 52, 53, 63, 181, 346, 390
Bonaparte Napoleon (1769—1821), I. Napoleon francia császár 43, 63
Bonaparte, Pierre 63, 66
Borbánd hn. 428
Borgo-Tiha hn. 418
Borjana-Számpi hn. 84
Bornemissza Sándor 368
borodinói csata (1812. IX. 7.) 441

Boronkay Albert, Zemplén megye kormánybiztosa, 1850-ben Munkács várában börtönben halt meg 13, 162
Borsod vm. 70
borsodi védsereg
Ld.: hadsereg, borsodi védsereg
borsodi zászlóalj
Ld.: hadsereg, borsodi zászlóalj
bortermelés 208
Bosznics 234
Bourbonok 63
Bourge hn., a híres politikai pör (1849. márc. 5 — ápr. 2.) színhelye, mely perben az 1848. május 15-iki párizsi forradalom részvevőit, kormányellenes összeesküvés címén perbefogták és börtönre vagy száműzetésre ítélték 176, 178
Börne, Ludwig (1786—1837) német költő, a forradalmi eszmék lelkes hirdetője 377, 383
Braniczky Xavér (1812—1879) gazdag lengyel párizsi emigráns, aki pénzét és összeköttetéseit az európai forradalmak előmozdítására használta fel. Többek között a párizsi emigráció lapjának, a „La Tribune des Peuples"-nek alapítója 171, 177, 180, 356, 411
branyiszkói csata (1849. febr. 5.) 11, 136, 277
Brassó hn. 218, 242, 245, 275
Brătianu Dimitriu (1818—1891), román politikus, a párizsi emigráció egyik legjelentősebb tagja, 1858-ban tért vissza hazájába, ahol 1867—68-ban kultuszminiszter, majd 1881-ben rövid ideig miniszterelnök is 331
Brătianu Jon (1821—1890), Dimitriu testvére, jelentős politikus. 1848-ban a kormány balszárnyához tartozó republikánus, aki politikai nézetei miatt emigrálni kényszerül. Később nézeteit feladta és a a monarchia fő támasza lett 156
Bratich János, a magyar kormány megbízottjaként Anconában 1849. június 3-án aláírta a velencei köztársasággal kötött egyezményt 449
Bréma hn. 420
Bresina hn. 51, 130, 132
Brilič, Andrea Torquato, délszláv pap, akit eredetileg Jellačić küldött Párizsba, hogy ott a demokratikus román és magyar, monarchia-ellenes propagandát ellensúlyozza. Brilič azonban hamarosan maga is a demokrata táborhoz csatlakozott 36, 37, 43, 51, 52, 129, 130, 131, 132
British Museum, London 159
Browne, William, angol őrnagy, Pulszky barátja, aki ismételten járt nálunk, később Pulszky és Teleki megbízásából, mint a magyar kormány megbízottja Splényivel együtt Konstantinápolyban is 31, 154, 157, 158, 159, 171, 172, 436, 438, 445, 457
Brüssel hn. 240, 376
Bucarest hn. 31, 275
bucaresti konzulátus 31, 275
budai nemzetőrség
Ld.: hadsereg, budai nemzetőrség
Budavára 112, 277, 280, 284
Budavár bevétele 19, 20, 21, 386, 387, 394, 396
Budavár ostroma 5, 18, 19, 20, 149, 253, 272, 284, 304, 311, 314, 316, 319, 325, 326, 327, 332, 334, 352, 359, 362, 370, 456
Bugát 342
Bugeaud, Thomas Robert (1784—1849), részt vett a napóleoni háborúkban, majd Bordeux képviselője lett, 1848-ban az alkotmányozó és törvényhozó nemzetgyűlés szélső jobboldali tagja, Louis Bonaparte híve 32, 356, 390, 412, 429
Buják hn. 277, 280
Bukovina 84
Burich, Johann Wilhelm, császári tábornok 306, 384
Bulharyn, Jerzy, lengyel ezredes, a lengyel légiók főparancsnoka 71
Bulyovszky Gyula (1827—1883), író, a márciusi tizek társaságának egyike. A belügyminisztériumban mint fogalmazó, majd titkár viselt hivatalt. Novellái és versei a „Regélő", a Honderű" és a „Pesti Divatlap"-ban jelentek meg. 1848-ban állandó munkatársa volt az Életképeknek és a Kossuth Hirlap-

jának is 21, 110, 309, 331, 350, 357, 359, 387, 394
Bulyovszky Gyuláné
Ld.: Szilágyi Lilla
Bulwer 65
Bulwerné 64

Calergi, madame 65
Callimachi
Ld.: Kallimachi
Canning, Charles John (1812—1862) külügyi államtitkár, később India kormányzója 297
Canning, Stratford, Anglia konstantinápolyi nagykövete 297, 338
cári csapatok 218, 221, 244, 253, 274, 293, 295, 418, 436
cári intervenció 5, 19, 21, 34, 38, 39, 156, 212, 231, 248, 271, 272, 282, 288, 289, 290, 295, 298, 299, 302, 303, 312, 313, 322, 323, 337, 339, 341, 349, 355, 390, 391, 411, 418, 428, 457
Carl von Preussen vértesek
Ld.: hadsereg, Carl von Preussen vértesek
Carlo Alberto (1798—1849) Szardínia királya, Olaszországnak a Savoyai-ház alatti egyesítésének főképviselője. Ausztria elleni harca jelentős az európai szabadságmozgalmak szempontjából is. Custozzai veresége, Milano elvesztése súlyos csapást jelentett e mozgalmak szempontjából. Az 1849 márciusi, Novaránál elszenvedett veresége végleg megnyitja az utat az ellenforradalom számára 156, 157, 176, 179, 223, 230
Castilja marquise 177
Castlereagh lord 161
Cavaignac, Eugène Louis (1802—1857) tábornok, a burzsoá republikánus párt egyik vezető politikusa, az ideiglenes kormány hadügyminisztere, az 1848 júniusi forradalmakban a felkelő proletariátus véreskezű elnyomója. Miniszterelnök, majd 1848 dec. köztársasági elnökjelölt, Louis Bonapartéval szemben megbukik 42, 44, 45, 48, 390, 412, 457
Ceccopieri zászlóalj
Ld.: hadsereg, Ceccopieri zászlóalj
Cegléd hn. 94, 238
Central-Commissio, a főváros elfoglalása után a forradalmi magatartást vizsgáló reakciós bizottság 210
cenzúra 228
Chaix 50
Changarnier Nicolas Aimé Théodule (1793—1877) francia tábornok, az alkotmányozó és törvényhozó nemzetgyűlés tagja, a párizsi nemzetőrség parancsnoka. Részt vett az 1848 és 1849 júniusi felkelések leverésében 64
Chimay hercegnő 48
Chotek Ottó, gróf (1816—) császári kapitány 330
Cibakháza, cibakházai csata 12, 122, 149, 150, 154, 155
Cibini, Inkey Eduárd apósa 243
Cinkota hn. 277
Circourt, Albert 216, 217, 218, 272
Civitavecchia hn. 320
Cobden, Richárd (1804—1865) angol burzsoá közgazdász, a szabadkereskedelem rendíthetetlen harcosa, a Gabonavámellenes Liga alapítója 171, 172, 218, 340, 341, 347, 350, 436, 438
Coburg-Koháry hercegi család 27, 273, 274, 321
Coigny hg. 51
„Constituante" hírlap 391
Cornides Lajos, a szepességi szabadcsapat szervezője, bátor és ügyes guerilla vezér, akivel szemben 1849 folyamán a császári sorkatonaság is kudarcot vallott 14, 246, 247
coup d'état 32, 34, 357, 390, 391, 412
Cromwell, Olivér (1599—1658) a nagy angol polgári forradalom vezére 99
Crosse, angol újságíró 401, 437, 438, 442, 443
Crowe, Sir Joseph Archer (1825—1896) újságíró, a „Daily News" szerkesztője 299
Csaika doktor 342
csajkás kerület 330
Csáky László gr. (1820—1891) a rendi országgyűlésen egyik tagja a főrendi ellenzéknek. Szepesi

főispán, majd kormánybiztos 122, 246
Csányi László (1790—1849) Zalában a megyei ellenzék egyik legkövetkezetesebb vezére, a Közcsendi Bizottmány tagja, a pesti polgárőrség szervezője, előbb drávamenti, majd erdélyi kormánybiztos. A Szemere-kormányban közmunka- és közlekedésügyi miniszter. Október 10-én az Újépület előtt bitófán végezte életét 10, 56, 62, 73, 275, 324, 384, 385, 413, 443, 444, 446, 447
Csécse hn. 277, 280
cseh felkelés 282
Csehország 440, 442
Csemeghy százados 254
Csengery Antal (1822—1880) publicista, történész, centralista politikus és nemzetgazdasági író, 1848-ban a Pesti Hirlap szerkesztője. A Szemere-kormányban a belügyminisztériumban tanácsos, 1865-ben országgyűlési képviselő, 1871-ben az Akadémia másodelnöke 395
Csepy János alezredes (1798—), korábban a nemzeti testőrségnél szolgált. A nemzetőrség szervezésekor jelentkezett a magyar kormánynál és június 22-én átveszi a pesti 3. nemzetőri zászlóalj parancsnokságát. Zászlóaljával csakhamar Komáromba került s itt szolgált az egész szabadságharc alatt. 1849. szeptemberében Klapka ezredessé lépteti elő 365
Cserevics hn. 329
Csernátony Lajos (1823—1901), a radikális balszárnyhoz tartozó publicista. A „Március Tizenötödike" segédszerkesztője, Kossuth bizalmi embere, mint futár diplomáciai szolgálatot is tölt be Párizsban és Londonban 38, 118, 138, 139, 140, 142, 346, 357, 412
Csorics Antal (1795—1864) cs. tábornagy, 1805—1815. részt vett a francia háborúban, 1842-ben Lombardiában vezérőrnagy, a bécsi felkeléskor a belvárost körülvevő csapatok vezére, részt vett a magyarországi hadjáratokban is 77
csucsai csata (1848. dec. 19.) 215, 216
Cürassier-Division
Ld.: hadsereg, vérteslovasosztály
Czajka Czajkovszky Mihály gr. (1808—1881) lengyel emigráns, Konstantinápolyban Czartoryski megbízottja. Később politikai okokból mohamedán lett, Sadyk pasa néven szerepelt 257
Czartoryski Adám György hg. (1770—1861), a lengyel szabadságmozgalmak egyik jelentős alakja, a párizsi lengyel emigráció egyik legtevékenyebb tagja. Kossuth-tal — különösen Világos után — élénk levelezésben állt 37, 65, 177, 180, 257, 321, 392
Czetz János tábornok (1822—1904) előbb az első felelős hadügyminisztériumban teljesített szolgálatot, majd Mészáros hadsegéde a szenttamási csatában. Októbertől kezdve az erdélyi hadjáratban vesz részt, mint táborkari főnök. Halálmegvetéssel harcol az osztrák csapatok ellen. Emigrációban Hamburgban írja: „Ein Feldzug d. Feldmarschal General Bem in Siebenbürgen 1848—1849." c. munkáját 91
Cziganek 56
Czindery László, Somogy vm. reakciós főispánja, 1849-ben császári biztos 385, 386
Czinkota hn. 280
Czuczor—Fogarassy-féle Nagy Szótár 254
Czuczor Gergely (1800—1866), bencés szerzetes, költő és nyelvész, az Akadémia kiadásában megjelent Czuczor—Fogarassy-féle Nagy Szótár egyik szerkesztője, az 1848-ban megjelent forradalmi „Riadó" c. verséért több évi várfogságot szenvedett 8, 105, 108, 109, 113, 121, 189, 210, 258

Daily News, hírlap 215, 218, 240
Damjanics János tábornok (1804—1849) az aradi vértanuk egyike, a fegyverletételkor az aradi vár parancsnoka. A szabadságharc kitörésekor a magyarok iránti rokonszenvéért büntetésből Haynau

Olaszországba küldi s így kénytelen volt részt venni a forradalmi erők elleni harcokban, júniusban rendelték haza, itt a 3. szegedi zászlóalj parancsnokaként vett részt a szenttamási harcokban, 1849 januárjában a bánáti sereg parancsnoka. Legfényesebb fegyverténye a szolnoki győzelem (1849. márc. 5.), de a tavaszi hadjárat többi fegyvertényében is derekasan kivette a részét, a sikerekben döntő szerepe volt 15, 100, 122, 155, 165, 208, 230, 242, 243, 247, 258, 259, 337, 417
Damokles 269
Dancs Menyhért, a szabadságharcban mint honvédfőhadnagy vett részt 164
Dánielis János, ezredesi ranggal főbiztos Görgey seregében 81, 260
Danilovics Melánia 234
Darány hn. 294
Dardanellák 158, 161
Daróczy Elek postaügyi titkár, Madarász László barátja 53
Deák Ferenc (1803—1876) a reformkori ellenzék egyik vezére, az első felelős kormányban igazságügyminiszter, a forradalommal szemben a megbékélés és a kiegyezés hirdetője. 1849. januárjában teljesen visszavonul a politikától. Az 1867-ben létrejött „kiegyezés" előkészítője és szükségességének legfőbb hirdetője 43, 52, 68, 69, 85, 86
Debrecen 4, 7, 10, 17, 53, 58, 70, 260, 267, 268, 387, 446
debreceni korszak 5, 6, 9, 10, 27, 71, 310, 447
debreceni sajtó 97
debreceni tüzérek
Ld.: hadsereg, debreceni tüzérek
De Gerando Ágost (1820—1849), francia származású író, felesége, Teleki Emma révén kapcsolatba került a magyarsággal, s határozott rokonszenvvel ír a magyarság forradalmi erőfeszítéseiről 74, 75, 290, 297, 299, 349
délszlávok 43, 51, 129, 131, 199
délvidék 23, 410
délvidéki hadjárat 5, 15, 17, 18
Dembinszki Henrik (1791—1864), a lengyel szabadságmozgalmak jelentős alakja. A párizsi emigrációból Teleki küldi Magyarországra, ajánlatára Kossuth a felsőtiszai és középmagyarországi seregek főparancsnokának bízza rá. Dembinszki nem bizonyult jó hadvezérnek, ezért a Görgey által is uszított, elégedetlen tisztikar kívánságára Kossuth 1849. március 3-án Tiszafüreden a fővezérlet alól felmentette, de nem sokkal később az északkeleti hadtest parancsnokságát bízta rá. A szabadságharc utolsó szakaszában a déli seregek ideiglenes főparancsnoka, míg a temesvári csatában a fővezérletet Bemnek kellett átadnia. Világos után előbb Törökországba, majd Párizsba menekül s itt fejezi be életét 15, 73, 81, 99, 100, 115, 116, 117, 118, 120, 122, 135, 139, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 159, 161, 165, 199, 243, 246, 282, 324, 367, 453, 454
Demecsky 190
Derecskei Antal 72
Dersán hn. 174
Dersi András 428
Dés hn. 83
Déschamps Émile 43, 48, 49
Dessewffy Arisztid (1802—1849), az aradi vértanúk egyike, előbb császári tiszt, sárosmegyei nemzetőrparancsnok, a Schlick elleni harcokban is részt vett; a tavaszi hadjáratban mint önálló lovassági parancsnok nagy sikerrel működött. A temesvári csatában Dembinszki alatt hadtestparancsnok 20, 70, 171, 326, 327, 453, 454
Dévay Imre 17, 172
Dickens, Charles (álnéven Boz) (1812—1870) igen jelentős angol író, aki regényeiben az angol társadalom fonákságát ostorozza s teszi éles iróniával hatásosan gúny tárgyává 218
Dicsőszentmárton hn. 84
Dietrichstein gr. 86
diósgyőri hámorok 117
diplomácia, magyar 19, 28, 30, 31, 33, 34, 35, 209, 257, 337, 356, 411, 420, 428, 433

D'Israeli Benjamin (1804—1881) (Beaconsfield) angol író és államférfi, a konzervatív párt vezére 171, 298
Dobos Dani 254
Doboziné 309, 360
Dobsina hn. 324
Doctor Julius, Pulszky németországi barátja 35, 166, 377
Domahidi Ferenc (1824—1902) Szatmár vm. főispánja, a szabadságharc alatt végig Bem seregében, Erdélyben harcol. Részt vett a július 31-iki segesvári csatában is, apjához intézett egyik levelében részletesen leírja Petőfi halálát 17, 57, 88
Domahidi Menyhért, előbbinek apja 57, 88
Domb hn. 294
Domini Vince hajóskapitány, az „Implacabile" nevű, Kossuth által Londonban megvásárolt, de az angolok által Ausztriának kiszolgáltatott hadihajó designált kapitánya 123, 124, 125
Donne angol újságíró, Pulszkyval tartott fenn kapcsolatot 346, 398, 400, 401, 413
Dorna Cáncré 84
Dorna Vatra 84
Douglas Harrolds Paper, hírlap 347, 349, 401
Döme Károlyné 101, 126
Dragos János (1810—1849) belényesi képviselő az 1848—49. nemzetgyűlésen a román-magyar megbékélés híve. Kossuth megbízásából 1849-ben összeköttetéseket keres a román forradalommal, a megbékélés azonban Hatvani szabadcsapatvezér bűnös fellépése következtében meghiúsul, s a bécsi uszítás következtében felbőszült románok, abban a hitben, hogy Dragos áruló, megölik 37, 38, 427
Drezda hn. 266, 379
drezdai felkelés 377
Drouyn de L'huyhs, Eduard (1805—1885), francia államférfi, 1849 májusáig külügyminiszter 42, 45, 177, 212, 214, 244, 337, 338, 339, 346, 389, 390, 412, 428
Dubrava hn. 236
Duchalet 67
dunakeszi tábor 276
Dunántúl 420
Duschek Ferenc (1797—1873) a kancellárián, majd az államtanácsnál hivatalnokoskodott, utóbb az udvari kamarának volt alelnöke. Kossuth pénzügyi államtitkára, a Szemere-kormány pénzügyminisztere. A forradalommal nem azonosítja magát, áruló lesz, az összes iratokat és a hadikincstárat kiszolgáltatja az osztrákoknak 300, 413
Eastorn lord 171, 297
Eclectic Article 281
Ecsedy István 384
Eder Frigyes, katona, régebben az 5. sz. Auersperg vértesezred parancsnoka. Mint tábornok a délvidéki seregnél működött, a 3. szerencsétlen kimenetelű szenttamási csata után Mészárostól ő vette át a parancsnokságot. Az Ausztriával való végleges szakítás után átpártolt a császáriakhoz 195
Édesné 310
Edinburgh Review, hírlap 208, 209, 339, 346, 353, 400, 401, 443
Egan, jankováczi uradalmi igazgató 127
Eger hn. 204, 223, 326
Egressy Ákos (1832—1914), Egressy Gábor fia, író és színész, a szabadságharcot, 16 éves korában önként jelentkezve, végigküzdötte 246, 287
Egressy Gábor (1808—1860), a Nemzeti Színház első nagy gárdájának egyik kiváló tagja, Petőfi jóbarátja. A szabadságharcban előbb mint honvéd, majd mint kormánybiztos, később mint a horsodi védsereg vezérkapitánya vesz részt. A fegyverletétel után Törökországba menekül, ahonnan csak 1854-ben térhet vissza 13, 233, 236, 241, 246, 266, 286, 324
egyházi igazságszolgáltatás 202, 206
egyházi ügyek (kath.) 202
Eisenstück Bernhard (1806—1871) győri, 1848-ban a Vor-parlamentnek tagja, majd az alkotmányozó nemzetgyűlés másodalelnöke. 1849

májusában a Rajna pfalzi felkelések idején visszahívták 377, 399
Ember Győző 16
Empson angol újságíró, Pulszky barátja 398, 400, 401, 443
Engelhardt orosz tábornok, az 1849 februárban Erdélybe betört cári csapatok parancsnoka 275
Engels, Friedrich (1820—1895) 4, 32, 379
Enyed
Ld.: Nagyenyed
Eöry István 82
Eötvös József br. (1813—1871) író és publicista, az első felelős kormány kultuszminisztere, Lamberg megölése után külföldre megy, a kiegyezés után ismét kultuszminiszter 113, 202, 206
Eperjes hn. 61, 120, 190, 224, 227, 232, 236, 237, 253, 277, 280, 286, 324, 367, 368
Erdély 11, 12, 15, 23, 79, 83, 84, 93, 121, 157, 218, 221, 243, 286, 404, 426
erdélyi hadjárat 5, 14, 15, 17, 57
erdélyi igazságszolgáltatás 406
Erdélyi János (1814—1868) költő és író, tanár, a magyar népköltészet nagy szakértője, Bajza után a Nemzeti Színház igazgatója 76, 351, 395
erdélyi közigazgatás 406
erdélyi központi főhatóságok 404
Eris, a görög mitológiában a civakodás istennője 140
Esterházy Géza 43, 49
Esterházy Pál hg. (1786—1866) diplomata, Sopron vm. főispánja, a Batthyány-kormányban Bécsben a király személye körüli miniszter. A kormányban a reakció képviselője, 1848 szeptemberében a szakítás után visszavonul s állandóan támadja a magyar forradalmat 29, 144, 145, 146
Eszék hn. 258, 397
Eszéki vár 174, 306
Esztegár 223
Esztergom hn. 277, 280
Eszterházy Sándor gr. volt császári tiszt, 1848-ban előbb alezredes, majd ezredes. Az év végén előbb csapattestével akart átmenni a császáriakhoz, majd ebben megakadályoztatván, csak maga pártolt át január közepén 95, 100
európai egyensúly 33
Evans Brooke 161, 212, 214
Examiner, hírlap 282, 340, 347, 348, 349, 353, 354, 401

Faget generális 65
Faragó tiszttartó 329
Farkas 238
Farkas Béla 114, 115
Farkas János, a közcsendi bizottmány tagja, tanácsos a rendőri és posta osztályon 310
Fazekas József 253, 324, 326
fegyverellátás 72, 117, 213, 338, 347, 355, 356, 430
Fehérhajó vendégfogadó 318
Fehérvár
Ld.: Székesfehérvár
Fehérváry Gábor, Pulszky Ferenc nagybátyja, régész és szenvedélyes műgyűjtő 225, 226, 228
Fejéri 41
Fejérváry István 368
Feldunai sereg
Ld.: hadsereg, feldunai sereg
Feledy 447
felelős minisztérium 324
Fellows Charles (1799—1860), korábban kereskedő, később régészeti kutató, aki elsősorban Lys görög városra vonatkozó kutatásaival vált híressé. Felfedezésszámba menő eredményeiért Viktória angol királynőtől lovagi címet nyert 158, 159, 217
Felsőlő hn. 420
felsőmagyarországi hadműveletek 14
felsőmagyarországi védsereg
Ld.: hadsereg, felsőmagyarországi védsereg
fővezérség
Ld.: hadsereg fővezérlete
Ferdinánd Károly, II. (1810—1859) nápolyi király 134
Ferenc József I., 1848. december 2-től osztrák császár, 1867-től magyar király 8, 19, 55, 118, 168, 302
Eszterházy Sándor gr. volt császári iskolai tanulmányait a bécsi Theresianumban végezte. Az udvarral való szoros kapcsolatát mutatja,

hogy az 50-es évek elején a kormány őt bízta meg a Nemzeti Színház vezetésével 63, 66, 67, 318
„Figyelmező", folyóirat 261
Filangieri Gaetano (1752—1788) olasz jogtudós, a „La scienza della legislazione" (A törvényhozás tudománya) c. befejezetlen nagyszabású munkájában az ideális törvény feltételeit szabja meg 460
Fischer Alois 383
Fischer ezredes 377, 380
Fischer Ignác 313
Fiume 212, 347, 349, 400, 403, 412
fiumei tervek 400, 412
Fligelly Auguszt (1811—1879), őrnagy Jellačić táborában 334, 335
Fodor Ferenc, az 1849 márciusban Egressy Gábor szervezte borsodmegyei önkéntes csapat főhadnagya, a védsereg megalakulása után, amikor a csapat beleolvadt a felsőmagyarországi védcsapat borsodmegyei osztályába — Fodor rangját megtartva, került át ide 233, 286
Fogarasi János (1801—1878) jogtudós és nyelvész, a váltófeltörvényszéknél tanácsjegyző, majd 1848-ban István nádornál titkár, s nádori törvényszéki előadó, később Kossuth pénzügyminisztériumában tanácsos. A kormányt nem követi Debrecenbe. 1850-től kezdve hivatalt vállalt s egyre emelkedett. 1869-ben kir. kúriai bíró. A Czuczor—Fogarasi-féle nagy szótár társszerkesztője 106, 254
Forgách Kálmán 58, 87, 190, 232
forradalom, bécsi októberi 196, 224, 434, 435
forradalom, francia polgári (1789) 403
forradalom, magyar 31, 39, 43, 177, 192
forradalom, francia, (1848 február) 45
forradalom, francia, 1848. május 15-i párizsi 178
forradalom, francia, 1848. jún. 18-i párizsi 345
forradalom, francia, 1849. június 13-i fölkelés 344
forradalom, olasz 31, 39, 42, 176, 216, 320
forradalom, román 156, 427
Forray Andrásné 328
Forintos 343
Forster John (1812—1876) kritikus, életrajzíró, az „Examiner" szerkesztője 348
Fót lm. 314
földközitengeri török birtokok 158
Földváry Lajos (1811—1881) 1848 májusában nemzetőrökből szervezett csapatot, előbb a főváros 1. zászlóaljának őrnagyparancsnoka, majd nemzetőreivel a délvidékre megy a szerbek ellen; 1849 elején a kormány Eszék várába küldte, hogy Édert ellenőrizze. A vár február 14-én történt feladása után — áprilisban — a többi tiszttel együtt Földváry a magyarok fogságába került s az árulás vádja alól a szabadságharc végéig nem tudta magát tisztázni 306, 417
főváros eleste 4, 6, 58, 68, 95, 194, 253
francia nemzetgyűlés 43, 63, 214, 216, 429
Franciaország 31, 34, 35, 156, 161, 170, 177, 275, 313, 339, 398, 457
francia sajtó 256
Frankfurt 29, 69, 86, 161, 167, 170, 357, 391, 392
Frankfurti birodalmi gyűlés 34, 35, 156, 167, 169, 378, 379, 390
Frankl orvos 143
„Fraser's Magazine", hírlap 353, 354
Fredoni 356, 411, 449
Frigyes Vilmos IV. porosz király 69, 379, 380
Friwisz (Fribisz, Frühwiesz Ferenc) (1820—), volt császári tiszt, a honvédségnél tüzérszázados, majd őrnagy, a tokaji híd felgyújtása miatt vád alá helyezték, Szemere ellene gyáva magatartás miatt is vádat emelt. A vizsgálat azonban felmentésével végződött 98
Fresenthal pesti rendőrfőbiztos 225
Fuad Effendi (1814—1869) török biztos a dunai fejedelemségekben, bukaresti székhellyel 275
Futak lm. 328, 330

Függetlenségi Nyilatkozat 5, 17, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 37, 38, 39, 154, 223, 231, 275, 281, 282, 301, 313, 340, 430
Ld. még trónfosztás
Fülöp Lajos
Ld.: Louis Philipp
Füredy 62
Füziék 427

Gaál János 1848-ban képviselő. A kormányt Debrecenbe nem követte, ezért törölték 41
Gaál Miklós, Gyulai, (1799—1854) tábornok. Bécsben a mérnökkari akadémiát végezte, 1848 elején Szebenben erődítési parancsnok. A szabadságharc kitörésekor a honvéd seregbe lépett. 1848 decembertől 1849 februárjáig Aradon a honvédsereg parancsnoka. Világos után előbb halálra, majd 20 évi várfogságra ítélték. Aradon fogságban halt meg 114
Gaál Sándor honvédezredes (1817—1861), volt császári tiszt, Bem egyik vitéz katonája. 1860-ban Kossuth megbízásából magyar légiót alapít 255
Gábor Áron (1810—1849) a szabadságharc egyik közismert hőse, aki nevét ágyúöntői működésével tette nevezetessé. Ágyúit az 1848. novemberi sepsiszentgyörgyi gyűlésen jelentette be, amikor a Puchner ellen ellenállásra készülő, de a muníció hiánya miatt levert székelyek előtt kimondta — hogy „van ágyú, van puska". 1849 júliusában esett el 255
gácsi posztógyár 220
Gagern, Heinrich Wilhelm August (1799—1880) német államférfi. 1848. május 19-ig a frankfurti birodalmi gyűlés elnöke, ahol mint a burzsoá liberális párt tagja jelentős szerepet játszott. Célja az egyesítés a porosz király koronája alatt. Amikor IV. Frigyes Vilmos porosz király a császári koronát nem fogadta el, lemondott 377, 379, 380, 381, 383
Gaj Lajos (1809—1872) az újabb horvát nemzeti irodalom megalapítója, a horvát nyelvi-kulturális mozgalomnak, az illirizmusnak vezetője 134
gálfalvai ütközet (1849, jan. 17.) 84, 89
Galícia 84, 213
galíciai betörés 82, 283
Gámán Zsigmond (1824—1907) közgazdasági író. Tanulmányait Kolozsvárt végezte. Részt vett a szabadságharcban, ezért büntetésből a fegyverletétel után besorozták az osztrák hadseregbe s Olaszországba vitték. Hazakerülvén, 1851 után mint a kolozsvári kereskedelmi és iparkamara titkára részt vett Erdély nagyobb közgazdasági megmozdulásaiban és alkotásaiban. 1848-ban az „Ellenzék" c. lap szerkesztőségi tagja, számos lap munkatársa 392
Garasanin Illés (1812—1874), 1848-ban szerb külügyminiszter, később a közoktatásügy terén vannak érdemei 457, 459
Gáspár András (1803—1884), tábornok, volt császári huszártiszt, az ozorai csata egyik hőse. Világos után halálra ítélik, de kegyelmet kap 276, 278
Gasparich Kilit (1810—1853), ferencrendi szerzetes, forradalmi szellemű tábori pap. A szabadságharc elején Muraköz lakosait buzdítja fegyveres küzdelemre, majd maga is fegyvert ragad. A szabadságharc bukása után eleinte Esztergomban rejtőzik, de árulás következtében 1852-ben elfogják, Pozsonyban halálra ítélik és fölakasztják 133, 134
Gastein hn. 133
Gedeon József altábornagy, 1849-ben a császári sereg pozsonyi kerületének parancsnoka 57
Geleiék 427
Gelich Richard (1821—1899), honvédtábornok, katonai író. A szabadságharc elején a hadügyminisztériumban szolgál. 1849 júniustól táborkari őrnagy. A szabadságharc bukása után emigrál. Az emigrációban cs. szolgálatba lépett és kémszolgálatot teljesített. Mint

szemtanú megírja a szabadságharc történetét 3 kötetben Magyarország függetlenségi harca címen 84
Genua hn. 176, 211, 212
genuai felkelés 211
Gerando de
Ld.: de Gerando
Géressy 61
Gervilliers 64
Girardin, Émile de (1806—1881) francia publicista, lapszerkesztő, a Presse című, egy időben erősen magyarellenes lapnak is szerkesztője, burzsoá republikánus, később bonapartista 271, 272, 451
Giskra, Karl (1820—1879) osztrák politikus, 1848-ban tagja a frankfurti Vorparlamentnek és a nemzetgyűlésnek 170
Giurcovich Péter 124
„Globe", hírlap 158, 160, 161, 216, 240, 340, 341
Goergen doktor, a döblingi elmegyógyintézet tulajdonos főorvosa, Széchenyi István kezelőorvosa 112, 148
Goldbecher Anna 266
Golescu, Alecsandru (1819—1881), román államférfi, Bălcescu barátja, aki azonban a magyarokkal való összefogás kérdésében negatív álláspontot volt. Az 1848-iki román forradalomban vezető szerepet vitt. Párizsban a román emigráció egyik irányítója 30
Gonda ispán 119
Gonthand hgnő 43, 49
Gopčevich, Spiridion trieszti kereskedő, az Implacabile hajó tulajdonosa 123, 124, 125
Gorcsakov, Ivanovich Andrej hg. (1763—1855) orosz tábornok, részt vett a Napoleon elleni küzdelmekben Szuvorov alatt, részt vett a szentgotthárdi híres Alpokon való téli átkelésben 441
Gordios, Frigiának mondai királya 141
gordiusi csomó 141
Goze délszláv diplomata 43, 51, 129, 131
Gödöllő hn. 233, 234
gödöllői csata 154
gödöllői értekezlet 23, 223, 258
gödöllői kiáltvány 254
Gömör vm. 70, 71, 214
Görgei Ármin (1816—1875) őrnagy, G. Arthur testvére, egy időben szárnysegéde, majd a felvidéki harcokban önálló guerilla csapat parancsnoka 246, 453
Görgey Arthur (1818—1916) tábornok, 1848-ban az első honvéd zászlóaljak megalakulásakor felajánlja szolgálatait a magyar kormánynak. Feladatait karriervágyától is indíttatva, ismételten sikeresen oldotta meg, így Kossuth figyelme is ráirányult. Őrnagy, majd a Tiszán inneni mozgó nemzetőrség parancsnoka lett. Az áruló Zichy Jenő (Ödön) felakasztásakor tanúsított forradalmi magatartása ráirányította a közfigyelmet. A schweháti kudarc után átveszi a feldunai sereg fővezérletét, majd 1849. március 5-től a tiszai sereg fővezére, március 30-án pedig a hadsereg ideiglenes vezére. A Szemere-kormány hadügyminisztere. A szabadságharc utolsó napjaiban az egész sereg fővezére. A szabadságharc bukásában, a tavaszi hadjárat sikerei ellenére, kétségtelenül részes. A Habsburgokat gyűlölte, de a népi forradalommal szembekerült. Világosnál áruló módon leteszi a fegyvert 5, 6, 7, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 24, 25, 58, 71, 73, 77, 78, 80, 87, 100, 111, 116, 121, 136, 139, 142, 150, 151, 153, 154, 165, 201, 203, 219, 227, 230, 234, 243, 258, 259, 269, 272, 276, 277, 278, 279, 284, 304, 316, 324, 325, 337, 362, 363, 364, 374, 386, 396, 397, 398, 410, 447, 453, 454, 456
Görgey Guido császári miniszteri tanácsos, Görgey Arthur testvérbátyja 111
Görgey VII. hadteste
Ld.: hadsereg, VII. hadtest
Görtz hn. 134
Götz, Christian (1783—1849) a császári seregben vezérőrnagy, a magyarok ellen 1849 folyamán több ütközetben vett részt, a váci ütkö-

zetben 1849. április 10-én halálos sebet kapott és fogságba esve meghalt 242, 247, 253
gőzhajózás, szávai 208, 401
gőzhajózás, tiszai 208, 419
Grabbe orosz cári tábornok, Paszkievics seregében parancsnok, 1849. június 19-én megszállta Rózsahegyet, 1849 július 28-án Gesztelynél Leiningen honvédeinek fegyverei elől meghátrálni kényszerült 321
Granatelli sziciliai komisszárius 450
Gräwell, Max Karl Friedrich Wilhelm (1781—1860) német filozófus és politikai író, 1848-ban a frankfurti nemzetgyűlésben jelentős szerepet vitt, 1849-ben miniszterelnök. Korábban Poroszországban közigazgatási szolgálatban állt 379
Guiche hg. 63, 67
Guizot, François Pierre (1787—1874) francia történész és politikus, szélső monarchista érzelmű, Louis Philips utolsó miniszterelnöke (1848 februárjáig). Korábban angliai követ, majd ugyanott politikai menekült 67, 302, 303
guerillák 99, 162, 213, 214, 219, 392
Guti Ferencz 1848-ban megyei esküdt. A nemzetőrség felállításakor tagja lett a beregmegyei nemzetőrségnek s ott tiszti rangot kapott. Májusban legelsőnek indította meg a honvédtoborzást Bereg megyében; maga közlegénynek állt be a Debrecenben alakuló 10. honvédzászlóaljba. Hamarosan előlépett s 1849 februárjában már századosi rangot kapott 165
Gutherz 225, 227
Guyon, Richárd (1812—1856) tábornok, angol származású osztrák tiszt, a magyar szabadságharc egyik igen lelkes harcosa. 1848-ban nemzetőrségi őrnagy, majd ezredes. 1849-ben tábornok, Komárom várparancsnoka. A szabadságharc végén a déli hadseregben harcol, Világos után Törökországba emigrál és itt török szolgálatba lép 136, 165, 218, 219, 230, 243, 325
Guyon hadosztálya
Ld.: hadsereg, Guyon hadosztálya
gyárak 255
gyémántper 22, 26, 292
Gyöngyös hn. 10, 71, 80, 82, 165, 223, 243, 277, 279
Győr hn. 277, 279, 397
Győri szn. 41
Gyulafehérvár hn. 221, 253
Gyulafehérvár ostroma 221
Gyulai Gaal Miklós
Ld.: Gaal Miklós, Gyulai
Gyulai Pál (1826—1909) költő és kritikus, egyetemi tanár, 1858 óta az Akadémia tagja, többek között a Budapesti Szemle és az Olcsó Könyvtár szerkesztője. Egy regényt és számos novellát írt, legjelentősebb irodalomtörténeti művei a Katona és Bánk bánja, valamint a Vörösmarty életrajza c. tanulmánya. A szabadságharc alatt tollával támogatta függetlenségi küzdelmeinket, a szabadságharc utáni műveiben azonban erősen tartózkodó 392
Habsburg-ház 269, 300, 313
Habsburg-ház trónfosztása
Ld.: Függetlenségi Nyilatkozat
Hadik Gusztáv (1801—1873) honvédezredes a szegedi hadmegye, majd az 1. tartalék hadosztály parancsnoka 121
haditanács (1849. III. 3.) 150
hadi törvények 233, 237
hadsereg 135, 151, 193
— bácsbánáti sereg 100, 410
— besztercebányai zászlóalj 136
— Bocskay szabadcsapat 9, 99
— borsodi védsereg 13, 233, 237, 246, 266, 286, 324
— borsodi zászlóalj 251
— budai nemzetőrség 334
— Carl von Preussen vértesek 277
— ceccopieri zászlóalj 173, 277
— debreceni tűzérek 84
— feldunai sereg 135
— felsőmagyarországi védsereg 141, 286
— Guyon hadosztály 135
— VII. hadtest 135
— János-dragonyosok 173, 397
— komáromi nemzetőrök 365
— Leiningen-ezred 84
— II. hadtest 277
— Mátyás huszárok 455

— Mazuchelli zászlóalj 277
— Miguelek 397
— honvéd negyedik zászlóalj 84
— 4. zászlóalj 84
— német gránátos zászlóalj 173
— nemzetőrség 267, 268, 291
— VIII. hadtest 329, 363
— Ottochaner-zászlóalj 277
— Sándor-huszárok 277, 279
— somogyi nemzetőrség 294
— szabolcsi zászlóalj 115, 116, 128, 220
— szabolcsi huszárok 236
— székely gyalogság 84
— székely huszárok 84
— székely 83-ik zászlóalj 418
— tolnai honvédzászlóalj 149
— vértes lovasosztály 281
— Vilmos huszárok 84, 411
— Zrínyi csapat 447
— zemplénmegyei föllkelők 79
— zalai honvédek 397
— Zanini zászlóalj 154
hadsereg egészségügye 117
hadseregellátás 8, 26, 81, 117
hadsereg fővezérlete 15, 16, 73, 81, 151
hadsereg újjászervezése 26, 135
hadügyminisztérium
Ld.: honvédelmi minisztérium
Hajnik Pál (1808—1864). Az első népképviseleti országgyűlésen Vác követe. Júliusban a balszárnyhoz tartozó, erősen radikális Perczel helyett rendőrfőnökké teszi Batthyány, majd Madarász László után ismét az ő kezébe kerül a rendőrhatalom. Világos után emigrál. Kossuthot elkísérte angliai és amerikai útjában, majd Párizsban telepedett le, de csakhamar amnesztiával visszatért és folytatta közéleti tevékenységét 263, 446
Hajdu János 231
hajóhíd 325
hajózás 430
hajózás
Ld. még: gőzhajózás
Halápi hn. 224, 227
Halász Boldizsár (1806—1888) táblabíró, Dabas képviselője, a békésmegyei földfoglalások megvizsgálására kiküldött kormánybiztos 119
Halász debreceni polgár 342
Hale, a faroknélküli röppentyű feltalálója 354, 355
Hám János hercegprímás (1781—1857). 1828—1849-ig szatmári püspök, az udvari reakciót támogató klerikális reakció egyik legsötétebb képviselője. 1849 januárjában a fővárosba bevonuló Windischgrätz üdvözletére és az uralkodó iránti hűségre utasító pásztorlevele miatt a magyar kormány 1849 májusában hazaárulónak nyilvánította 106
Hamburg hn. 266
Hamburger Freischütze, hírlap 265, 266
Hammersberg 87
Hankelné 60
Hankó Dani 255
Hanusfalva hn. 61
harmincadhivatal 311
Hartman Johann
Ld.: Kiss Miklós
Hatvan hn. 23, 161, 230
hatvani csata (1849. IV. 2.) 223, 230, 238
Hatvani Imre (—1856) szabadcsapatvezér; az ő bűnös eljárása okozta, hogy a román forradalmárokkal a tárgyalások 1849 májusában meghiúsultak, a bécsi reakció által uszított románok Abrudbányára támadtak s ott a lakosságot, valamint a tárgyalásokat vezető Dragos Jánost is lemészárolták 38, 427, 428
Hatvani utca (ma Kossuth Lajos utca), Budapest 318
Haynald Amália, szécsényi születésű magyar nő, aki 1849-ben, hogy a magyar szabadságharc ügyét előbbrevigye, Pulszkyval Londonban kapcsolatot keresett 350, 370, 376, 396, 413
Haynald Lajos (1816—1891) kalocsai érsek, 1846-ban prímási titkár, 1848-ban irodaigazgató; mivel sem a Függetlenségi Nyilatkozatot, sem a Szemere-kormány rendeleteit nem engedte kihirdetni, a magyar kormány 1849. június 18-án elmozdítja, nem sokkal utóbb azonban Scitovsky visszahelyezi.

Érseki kinevezését 1867-ben nyerte el 452
Haynau, Julius Freih. (1786—1853) császári tábornok a „bresciai hiéna", 1849 májusától a magyarországi császári sereg fővezére. Mint teljhatalmú megbízott, a szabadságharc bukása után a legkérlelhetetlenebb „megtorlás" képviselője, az aradi 13 vértanú halálát éppen úgy ő rendelte el, mint Batthyány, Csányi és a többi szabadságharcos hős kivégzését 132, 442
Havas József (1796—1878) egyike a szabadságharc nyílt árulóinak. Helytartósági tanácsos (korábban pesti főbíró), Pest város konzervatív követe, 1848-ban osztályfőnök a közmunka és közlekedési minisztériumban. 1849-ben Budán császári biztos 8, 108, 447
Heckenast Gusztáv (1811—1878) nyomdász és könyvkiadó. 1840-ben társult Landerer nyomdásszal s az ő nyomdájukból kerültek ki a szabad sajtó első termékei: Petőfi Talpra Magyar-ja és a Tizenkét pont 341
Hedry Ernő (1816—1896) sárosi alispán, 1849-ben császári biztos 129, 368, 369
Hegyessy Kálmán író, 1848—49-ben honvédőrnagy, az Életképekben írt tudósításai Drávaszentmártonból a Somogyi drávai őrvonal címen jelentek meg 396
hegypárt 32, 33, 178, 344, 345
Hentzi, Heinrich (1785—1849), osztrák tábornok, 1848-ban Péterváradi főparancsnoka, áruló magatartásáért a magyar kormány elfogatja, de a főváros kiürítésekor budai börtönében felejtik s Buda császári parancsnokává lesz. Budavára védelmében kapott sebébe belehal 19, 20, 225, 277, 284, 303, 305, 309, 317, 319, 360, 386, 387, 396
Hera, görög istennő 140
Herzen, Alexander (1812—1870) (álnéven Iszkander) orosz filozófus és író, a XIX. század derekán az orosz forradalmi eszmék egyik főképviselője, aki eszméi terjesztése miatt ismételten élt száműzetésben, majd 1846-ban emigrált Németországba, majd Franciaországba. Párizsban a forradalom emigránsaival szoros kapcsolatot tartott fenn, így a magyarok közül Kossuthtal és Pulszky Ferenccel is 37
Hetényi 238
hétszemélyes tábla 415
Heuffel János, Károlyi Lajos gr. jószágigazgatója 55
Heves vm. 70
Heves Gábor 418
Hodossy Edvard eperjesi ügyvéd 368
Hodossy Miklós (1807—) az egész szabadságharc alatt Bihar vm. erélyes és fáradhatatlan kormánybiztosa, a felsőerdélyi sereg élelmezési biztosa, ő szervezte meg az 55. honvédzászlóaljat s látta el Váradot és a Királyhegyet erődítményekkel. 1849 szeptemberében az osztrákok Nagyváradon elfogták s hosszú várfogságra ítélték 23, 223
Hoffmann 395
Hofmann János 401
Hollaender Leó kereskedő, a szabadságharcban honvédőrnagy 362
Hollán Ernő (1824—1901) alezredes, várerődítési parancsok Péterváradon, Kossuth bizalmi embere 364
Holstein hg. 155
Homokszentgyörgy hn. 291
Hont vm. 219
„Honvéd", hírlap 316
Honvédelmi Bizottmány 7, 9, 10, 53, 55, 70, 118, 119, 221, 310, 419
honvédelmi minisztérium 24, 236, 259
Horácz, Horatius római költő 105
Horváth István, erdélyi kormánybiztos 403, 415
Horváth Mihály (1809—1878), történetíró, 1848-ban csanádi püspök. Egyike azoknak, akik a leglelkesebben álltak a magyar forradalom ügye mellé. 1849-ben Szemere kormányában vallás- és közoktatásügyi miniszter. A szabadságharc után Svájcba emigrál, külföl-

dön megírja a szabadságharc történetét „Magyarország függetlenségi harcának története" címen 324
horvát nemzetőrök 134
horvátok 302, 303, 347, 348
Horvátország 133
horvátországi mozgalmak 133, 423
horvát vallási intolerancia 302
Hosszufalussy Kálmán 189
Hrabovszky János (1779—1852) 1848-ban Horvátország és Szlavónia főhadparancsnoka, Jellačić ellen kir. biztos. Mészáros eleitől fogva árulónak tartja, ennek ellenére Világos után 5 évre ítélik 8, 163
Hunkár Antal (1783—1862), Veszprém vm. táblabírája s a rendi országgyűléseken ellenzéki követe. 1848-ban veszprémi főispán és kormánybiztos, 1849-ben rövid ideig délvidéki kormánybiztos, majd a kegyelmi szék bírája. 1861-től ismét részt vesz a közéletben 457
Hurban, Miloslav Jozef (1817—1888), evangélikus lelkész, a magyarellenes ausztroszláv mozgalmak egyik vezére 43, 51, 130, 131, 202, 203, 324

idegen légió 210, 288
illirizmus 134
Implacabile hajó 123
Inczéné 427
India 170, 193
Inkey Ede (1803—1877), császári tiszt, akit a Honvédelmi Bizottmány még 1848 novemberében hazaárulónak nyilvánított, 1849 márciusában a losonci csatában fogságba kerül, s mint ilyen rögtönítélő törvényszék elé kerül 220, 243, 297
Inkey Kázmér, őrnagy, Ede testvére, előbb a 47., majd az 54. honvédzászlóalj parancsnoka, Buda ostrománál másodiknak jut fel a falakra 397
interventió
Ld.: cári intervenció
invázió
Ld.: cári intervenció
Irányi Dániel (1822—1892), ügyvéd, a márciusi fiatalok egyike. 1848-ban az igazságügyminisztérium törvényelőkészítő osztályának titkára, szepesi kormánybiztos, majd Budapest kormánybiztosa. A fegyverletétel után emigrál 122, 189
Irinyi Albert 314
Irinyi Bertalan (1816—1880), őrnagy, volt nemes testőr, majd kapitány a 3. huszárezredben. 1848 májusában Perczel hadtestében dandárparancsnok. A szabadságharc után tízévi várfogságra ítélik, de 1852-ben amnesztia útján szabadul 97, 375
Irinyi József (1822—1859), a márciusi fiatalok egyike, ügyvéd, újságíró, az első népképviseleti gyűlésen Hosszúpály képviselője. 1848 októberétől Párizsban Teleki segédje. 1849-ben hazajön, a szabadságharc bukása után Haynau halálra ítéli, de kegyelmet kap 38, 157, 161, 171, 248, 256, 429, 430
isaszegi csata (1849. IV. 6.) 21, 23, 233, 258, 354, 371
Istvándi hn. 291, 294
István Habsburg főherceg, nádor (1817—1867). 1843—1846-ig Csehország polgári kormányzója. Atyja, József nádor halála után előbb kir. helytartó, majd Magyarország nádora. Beutazva az országot, beszédeivel megnyerte a nép rokonszenvét. Az első pillanattól kezdve szembenállt a forradalommal, szeptemberben a nyílt szakítás után elhagyta az országot 34, 239, 240, 241, 400, 401, 446, 447
Itália
Ld.: Olaszország
Izsák hn. 53

Jablonczay százados 219
Jablonitz hn. 43, 51, 132, 295, 296, 344
Jablonovszky Móritz hg., cs. vezérőrnagy 232, 242
Jancu, Avram, a havasi román forradalmi ellenállás vezére 37, 427
Jánik Ferenc 190
Jankovátz hn. 127

János dragonyosok
Ld.: hadsereg, János dragonyosok
János főherceg, kormányzó
Ld.: Johann Joseph Fabian, Sebastianus Erzherzog
Jászberény hn. 238, 243
Jellačić, Joseph horvát bán (1801—1859), katonai tanulmányait a bécsi Theresianumban végezte. 1848-ban Horvát-Szlavónia és Dalmátország bánja lett. Magyarellenes beállítottságának igen nagy része volt abban, hogy a nemzetiségekkel, nevezetesen a horvátokkal a helyzet annyira kiélesedett. 1848. szeptember 11-én kelt át a Dráván, ez tekinthető a magyar szabadságharc kezdetének. Támadása nem sikerült, Pákozd-Sukoránál súlyos vereséget szenvedett s Ausztria területére vonult vissza. Részt vett a forradalmi Bécs elfoglalásában, az 1848—49-iki téli hadjáratban Windischgrätz fővezérsége alatt a jobbszárny parancsnoka volt 36, 48, 129, 130, 152, 155, 194, 199, 201, 347, 348, 352, 353, 423
Jeszenák János (1800—1849) Nyitra, később Pozsony és Nyitra megyék kormánybiztosa. Hurban ausztroszláv mozgalmaival szemben a magyar ügy kitartó harcosa. Haynau 1849. október 10-én kivégeztette 130, 132
jezsuiták 303
Johann, Joseph Fabian Sebastian Erzherzog (1782—1859) német birodalmi kormányzó, II. Lipót császár 6. fia. Részt vett a Napoleon elleni háborúkban, a wagrami vereségért a maga korában is sokan őt tették felelőssé. 1848 májusában V. Ferdinánd császári helytartóvá nevezte ki, majd júniusban a frankfurti parlament német birodalmi kormányzónak választotta. Noha német érzelmeiről volt híres és polgárlánnyal kötött házassága is igen népszerűvé tették, a választás mégsem volt szerencsés, az események fejlődésére nem volt jó hatással, mert megválasztása a Habsburg-hatalom növekedését jelentette 379
Joinville hg. 65
Jókai Mór 261, 329, 359, 389
Jókai Mórné
Ld.: Laborfalvy Róza
Joob 226
Jósika Miklós (1796—1865) regényíró. Katonai pályára készült, részt vett a francia háborúkban is, de csakhamar teljesen az irodalom felé fordult. Első, féltűnést keltő regénye az „Abafi", melyet nagy számban követnek a továbbiak. Mint a felsőház, majd a Honvédelmi Bizottmány tagja, mindvégig részt vett a szabadságharc eseményeiben, 1849 tavaszától a kegyelmezési legfőbb törvényszék tagja. Világos után emigrál és hírlapírói tevékenységével segíti a szabadság ügyét. 189
Kabos Károly (1814—1876) őrnagy. A szabadságharc kitörésekor főhadnagy az első székely határőr gyalogezredben, ezredével azonnal a magyar ügyhöz csatlakozott, az orsovai szoros védője 1849 májusában; a temesvári csata után a magyar menekülteknek hátvédét képezte augusztus 13-ig, ezután visszavonulva Viddinben a törökök előtt letette a fegyvert 221
Kalas Zsigmond 316
Kallimachi, párizsi török nagykövet 287
Kálmáncsa hn. 291
Kalocsa hn. 173
Kalós Pál 260
Kamarilla 74, 134, 302, 303
Kanizsa hn. 134, 384
kápolnai csata (1849. II. 24—26) 11, 12, 22, 153, 154
Kaposvár hn. 386
Kárády szn. 385
Karánsebes hn. 253
Károlyi Árpád (1853—1940) történetíró 29
Károlyi István gr. (1797—1881) fiatal éveit külföldön töltötte, így a reformmozgalmak alatt nevével alig találkozunk. 1848-ig Pest vármegye főispánja. A divatnak hódolva nemzetőr lesz, fóti birtokán

nemzetőr oktató. A szabadságharc folyamán nevét viselő huszárezredet szervez, s ennek ellátására a majd az örökváltság rendezése után neki járandó összeget ajánlja fel. 1848 januárjában elfogják, várfogságot szenved, de 1850-ben váltságdíj ellenében szabadult 276, 285
Károlyi Lajos (1799—1865), aulikus, a magyar ügy nyílt árulója. 1849-ben Komárom megye császári biztosa 8, 55
Károlyváros 196
Kassa hn. 11, 14, 59, 87, 118, 120, 121, 201, 202, 203, 224, 227, 241, 237, 438
kassai csata (1849. január 4.) 59, 79
kassai csata (február 10.) 14, 122
kassai komédia
Ld.: kassai csata (febr. 10.)
Kassák Lajos 291
Kassa körüli hadműveletek 136
Kaunitz 171
Kayser Albert 123
Kazinczy Gábor (1818—1864), Kazinczy Ferenc unokaöccse, a pozsonyi reformországgyűlések, majd az első népképviseleti országgyűlés tagja. Politikai pályájának kezdetén erősen ellenzéki, de fokozatosan a kompromisszumos politika egyik fő képviselőjévé válik. Debrecenben a békepárt egyik vezére 19, 262, 303
Kazinczy Gáborné, Fáy Emma 262, 303
Kecskeméti szn. 426, 427, 428
keleti diplomácia 31, 257
Kemble, John Mitchell (1807—1857), angol történész, a „British and Foreign Review" szerkesztője 216, 217, 292, 293, 340, 347, 349, 353, 399, 401, 437, 443
Kemény Zsigmond br. (1816—1875), publicista és regényíró, Kossuth után 1846 óta a Pesti Hirlap egyik szerkesztője, 1848-ban belügyminisztériumi tanácsos, Debrecenben a békepárt egyik vezetője 403, 415
Kenderes hn. 127
képviselőválasztás 337, 364, 375
kereskedelem 208, 340, 347
Keresztes 41
Keresztes 427
Keresztes Ferenc, 1810-ben született, katonai pályára ment, százados a Pesten alakuló 1. honvédzászlóaljnál, 1849 júliusában csongrádi térparancsnok, a fegyverletétel után Aradon 10 évi várfogságra ítélték, 1851-ben amnesztiával szabadult 335
kerületi tábla 324
Kézdivásárhely hn. 276
Kikinda hn. 285, 444
Kinda László 342, 343
Kis-Bag hn. 234
Kis-Dobsa hn. 291
Kiskőrös hn. 243
Kis-Kunság 330
Kismarton hn. 101
Kismártonyi 56
Kisselev, párizsi orosz nagykövet 49, 65
Kiss Ernő (1800—1849), altábornagy, az aradi vértanúk egyike, korábban a hannoveri huszárok ezredese, 1848 októbere óta a bánsági sereg főparancsnoka, 1849 január 9. óta országos főhadiparancsnok 259, 334, 335
Kiss Miklós (1820—1902) helytartótanácsi titkár, 1848-ban pestmegyei nemzetőrségi őrnagy, gabonavásárlási teljhatalmú biztos, 1849-ben a kormány megbízásából Párizsban, Portugáliában, Spanyolországban jár mint diplomáciai megbízott 156, 158, 213, 215, 239, 241, 297, 334, 335, 451, 452
Klapka György (1820—1892), tábornok, volt császári tiszt, 1848-ban előbb a veszprémi honvédzászlóalj századosa, majd táborkari őrnagy. 1849 januárjától az I. hadtest parancsnoka, a Szemere-kormányban egy darabig a hadügyminiszter Görgey helyettese, utána Komárom várparancsnoka, ő adja át szeptemberben a várat szabad elvonulás mellett 11, 14, 15, 16, 20, 70, 71, 72, 80, 81, 94, 100, 116, 118, 120, 136, 150, 151, 153, 154, 165, 242, 243, 258, 315, 316, 317, 324, 326, 334, 335, 336, 337, 362, 363, 365, 410
Klein Jakab 317

Klio c. zsebkönyv 393
Kmety Ignác, honárulás és kémkedés miatt a forradalmi kormány perbe fogta, a vádak igaznak bizonyultak, s ezért 1849. május 6-án felakasztották 311
Knopf szerb kapitány 175
kolera 450
Koller Alexander br. (1813—1890) Ausztria londoni követe 125
Kolmár József 385
Kolozsvár hn. 83, 428
Komárom 21, 71, 219, 242, 267, 268, 277, 279, 280, 319, 371
Komárom fölmentése 18, 272, 284, 325
komáromi nemzetőrök
Ld.: hadsereg, komáromi nemzetőrök
Komárom vára 363, 365
kommunista 130
Koncsek 237
Konstantinápoly 31, 154, 158, 159, 161, 256, 272, 312, 321, 445, 457
Koré számvevő tiszt 255
Kornis Károly (1824—1863) 1848-ban közvádló a rögtönítélő bíróságnál, majd országos biztos. Emigrált Rio de Janeiroba, itthon elítélték és in effigie felakasztották 308
Korszákov, Alexander Mihajlovics (1753—1840) orosz generális 441
Korponay János ezredes (1819—1881). Hivatásos katona, 1848-ban az Estei gyalogezred századosa, az első felelős minisztérium hadügyminisztériumában elnöki titkár, 1849-ben mint ezredes az elnöki osztály főnöke, később a tiszántúli népfelkelők parancsnoka 385
Kossuth Lajos (1802—1894) 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 45, 46, 52, 62, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 81, 94, 98, 100, 103, 105, 116, 118, 120, 122, 123, 124, 129, 132, 134, 135, 138, 140, 148, 152, 157, 163, 165, 177, 179, 207, 208, 209, 213, 214, 218, 219, 220, 223, 235, 238, 244, 248, 249, 253, 254, 257, 258, 262, 268, 269, 271, 272, 273, 274, 275, 282, 287, 289, 290, 292, 300, 301, 305, 308, 311, 321, 334, 339, 346, 347, 348, 349, 364, 377, 382, 384, 391, 400, 403, 404, 410, 411, 412, 413, 415, 420, 421, 427, 429, 432, 433, 435, 438, 443, 444
Kovács abrudbányai lakos 427
Kovács debreceni befolyásos polgár 342
Kovácsné Csávásy Fekete Mária (1802—1874) színésznő, 1837-ben lett a Nemzeti Színház tagja, általában komikus szerepeket játszott. Színi pályája 1854-ben fejeződött be 310, 351
Kovács Pál 385
Kováts Áron 255
Kölnische Zeitung, hírlap 322, 323, 437, 438
Körös 134
követválasztás
Ld.: képviselőválasztás
közigazgatási szervezet (Franciaország) 403
Közlöny, hírlap 53, 118, 134, 292, 324, 367, 386, 401
községi rendszer 342
köztársaság 26, 63, 299, 391, 419, 437, 438, 442, 460
Krassal hgnő 297
Kristóf-ház, Budapest 311
Krisztinaváros, Budapest 370
Krizsány János taksonyi plébános, akit az ellenség proklamációinak a szószéken való felolvasása és a magyar kormány intézkedései elleni beavatkozás miatt halálbüntetésre méltónak ítéltek, de a tényleges ítéletre és annak végrehajtására már nem került sor 322, 414, 435, 449
Kufstein hn. 106, 109, 285
Kulmer 348
Kun Géza őrnagy, a dunántúli mozgó nemzetőrség őrnagya, majd később a 70. zászlóalj parancsnoka 113
Kunhegyi 334
Kuranda Ignatz, az „Ost-Deutsche Post" c. lap szélső monarchista szellemű szerkesztője 444
Kurukine hg. 47
Kutetzky 166, 168
Kuthy Lajos (1813—1864). 1848-ban miniszterelnöki irodaigazgató,

majd a Szemere-kormány alatt a belügyben osztálytanácsos, egyike azoknak az opportunistáknak, akik az első pillanattól kezdve a megbékélés politikáját vallották a magukénak 389
Kükemezey István 368
Kükemezey Mihály 368
külföldi ezredek hazatérése 54
külföldön maradhatás 422
külpolitika
Ld.: diplomácia

Laborfalvy Róza (1817—1886) eredeti nevén Benke Judit, a legkitűnőbb magyar drámai színésznők egyike, a Nemzeti Színház első nagy gárdájának tagja, 1848 augusztusa óta Jókai Mór felesége 310
Lafargue, Henry 440
Laibach hn. 134, 285
Lakocsa hn. 384
Lamartine, Alphonse (1790—1869), francia költő és államférfi, a februári forradalom után az ideiglenes kormány tagja, külügyminiszter, ebben a minőségében fogadta 1848 tavaszán a Párizsban megjelent magyar küldöttséget is. Később megtagadja a forradalmat. A „Histoire des Girondins" c. híres munkája a jakobinusok rágalmazása 42, 44, 158, 160, 299, 345
Lamberg Franz, Philipp (1791—1848) osztrák altábornagy. Számos politikai iratával részt vesz korának reakciós politikai mozgalmaiban. 1848 szeptemberében mint tejlhatalmú császári biztost őt küldik a forrongó Pest „lecsillapítására". Az udvar kétszínű játéka miatt amúgyis felingerelt néptömeg a Lánchídon felismeri és kocsiját megtámadva megöli 74, 75, 195, 242, 365
Lamennais, Hugo Robert (1782—1854), francia katolikus egyházi író, aki ismételten szembekerült az egyházzal, az egyházat és az államot a forradalom eszméinek hatása alatt teljesen elválasztani igyekezett. 1848-ban a francia nemzetgyűlés tagja, de a politikai térről csakhamar visszavonult 177
Lamoricière, Christoph Léon Louis Juchault de, francia tábornok (1806—1865), a februári forradalom kitörésekor Párizs katonai parancsnoka lesz, majd a nemzetőrség parancsnoka. Nemzetgyűlési képviselő, a júniusi felkelés alkalmával ő vezette a rohamot a Bastille-tér és a Faubourg St. Antoine torlaszai ellen 390, 391, 412
Lánchíd 20, 112, 305, 325
Landerer és Heckenast cég 341
Landsdowne, Henry Petti lord 1780—1863), előbb belügy-, majd külügyminiszter, része volt a parlamenti reformokban, a rabszolgaság eltörlésében és a liberális szellemben szerkesztett kereskedelmi törvények megalkotásában 162, 171, 193, 215, 228
Landsdowne Louisa, előbbi leánya, Pulszkyné barátnője 228
Lang Ferencné 165
Langh Frigyes 232
Lasteyrie, Ferdinand de, politikus és újságíró 32, 429
Latkóczi 332, 387, 388, 394
Lázár György (1807—1861), volt császári tiszt, 1848-ban előbb az I. honvédzászlóalj őrnagya, majd alezredes, ezredes, végül tábornok. Moga János tábornok veje. Noha Pest elfoglalása után 1849 januárjában rangjáról lemondva önként jelentkezik Windischgrätznél, elfogják és várfogságra ítélik, de egy év múlva szabadul 8, 272, 273
Lázár Vilmos (1815—1849) tábornok, az aradi vértanúk egyike, volt császári tiszt, 1848-ban honvéd százados, majd 1849 februárban őrnagy. Ezt megelőzőleg Ungvárott az újoncozási bizottság elnöke majd 1849. nyarán a IX. hadtest dandárparancsnoka 246, 247
Lechevalier, a „La Tribune des Peuples" szerkesztője 171
Ledru-Rollin Alexandre Auguste (1807—1874), újságíró és politikus, a „Reform" c. lap egyik alapítója, az ideiglenes kormányban belügyminiszter. A kispolgári de-

mokratikus pártnak, az ún. hegypártnak vezére s egyike azoknak, akik május 15-én cserbenhagyták a proletariátust és ellene fordultak. 1849 május—júniusban a kispolgári demokraták harcát vezeti a burzsoázia ellen. A júniusi vereség után Angliába menekül 32, 34, 344, 345, 356, 389, 391, 392, 412, 428, 429, 440
Lederer Ignác (1769—1849). Buda katonai parancsnoka, 1848 májusában megtagadta a nemzetőrök számára a fegyver kiszolgáltatását. A forradalmi tömeg macskazenével tüntetett ellene, mire ő a nép közé lövetett, majd szökve Bécsbe menekült 140
Leforce de, marquise 181
lengyel emigráció, párizsi 177, 180
lengyel felkelés 282
Lengyel Luiz 326
lengyel-magyar állam gondolata 399
Lengyelország 161, 273, 440
Leiningen, Westerburg György. Leiningen Károly testvérbátyja, aki végig a császári seregben szolgált 230, 274
Leiningen Westerburg Károly (1819—1849) katonai pályáját az osztrák hadseregben kezdte, felesége révén lett magyar honos. A szabadságharc alatt mint őrnagy került a magyar hadseregbe, itt egészen a tábornoki rangig emelkedett. A vörössipkások parancsnoka, majd Damjanics után hadtestparancsnok. A szolnoktáji és a szerbek ellen vívott délvidéki harcokban is részt vett s a szabadságharc utolsó pillanatáig csaknem minden ütközetnél ott van, minden harcból hősiesen kiveszi részét. 1849 október 6-án Haynau kivégeztette 150, 229, 272, 273, 274
Leiningen-Westerburg Károlyné 229
Leitner Ferdinánd (1801—1880), kapitány a Radetzky huszároknál, nagyváradi várparancsnok. 1848-ban a hadügyminisztériumban a sajtóosztály főnöke 121
Lemberg hn. 255
Lemesán hn. 266
Lendvay 277
Lenti hn. 101
Lentulai szn. 134
Lesseps Ferdinánd (1805—1894) francia diplomata. 1849-ben mint rendkívüli követ volt Rómában, hogy ott az ideiglenes kormánnyal Franciaország nevében barátságos összeköttetéseket kezdeményezzen. A római expedícióval azonban a kormány annyira dezavuálta Lessepset, hogy ez kénytelen volt lemondani. A későbbi kormány megbízásából vezette a szuezi, majd utóbb a Panama-csatorna munkálatait. Ez utóbbiból támadt korrupció miatt Lessepset előbb 5 évre elítélték s noha felmentették, Lesseps idegileg összeomlott, s nemsokára meghalt 450
Leuchtenberg Miksa hg. (1817—1852) I. Miklós cár veje 273, 274
lipcsei csata (1813) 441
Lipót, Georg Christian Friedrich (1790—1865), belga király, Louis Philipp francia királynak 1832 óta veje 66
Lipót német-római császár, I. Lipót magyar király (1640—1705) 269
Lipótváros, Budapest 387
Liptó vm. 324
Lipótvár 311
Lobkowitz hercegnő 111
Lombardia 52
London 5, 124, 157, 193, 248, 322, 340, 341, 420
Longworth, Guyon szárnysegéde, Kossuth bizalmasa, korábban a sztambuli nagykövetnek, Canningnak környezetéhez tartozott 218
Lopresti báró 213, 338, 339
Losonc hn. 219, 243
Lossonczy József 54
Lossonczy Károly 54
Louis Philippe (1773—1850), Franciaország utolsó királya (1830—1848), uralmának az 1848. február 24-én kitört forradalom vetett véget, a trónhoz való jogát lemondása után is unokája, a párizsi gróf részére fönntartotta 51, 63, 64, 66, 67, 103, 170, 181, 321, 338, 376
Lovasy László (1817—1892), az 1834-ben Wesselényi mellett tün-

tető országgyűlési ifjak vezére, a szabadságharcot megelőző szabadságmozgalmak egyik vértanúja. 1836-ban több társával együtt őt is elfogták és 10 évi várfogságra ítélte az osztrák zsarnokság. A fogságban, Spielberg várában megőrült. 1840-ben az országgyűlés kegyelmet eszközölt ki számára, de azt már nem tudta élvezni, elborult elmével kegydíjból élt csaknem egy félévszázadig 109
Luczi János 119
Ludány hn. 224, 227
Ludovika Akadémia 110
Ludoviceum
Ld.: Ludovika Akadémia
Ludvigh János (1812—1870), korábban a XVI. szepesi város főjegyzője, az első népképviseleti országgyűlésen a képviselőház jegyzője, előbb szepesi kormánybiztos, majd Görgey seregénél tábori biztos. Emigrál 16, 24, 25, 26, 120, 258
Lunkányi (Liebenberg) János Széchenyi István nevelője, majd jószágigazgatója 103, 112, 148
Luzsénszky Pál, földbirtokos, Kassa képviselője. A feldunai seregnél tábori biztos, utóbb szepesi, sárosi és zempléni kormánybiztos 100, 123, 129, 135, 367, 368, 445
Lüdersz, Alexander Nikolajevics gr. (1790—1874) orosz tábornok. Mint katona az 1812—14. évi orosztörök, majd az 1831. évi lengyel háborúban (Varsó bevételénél) tűnt ki. Puchner kérésére először 1849 februárban küldött csapatokat Erdélybe, ezeket azonban Bem katonái kiverték. Azonban a nyári invázió során Kiss Sándor, Gál Sándor, majd Ihász Dániel hadait szétszórta. Majd előbb július 31-én Segesváron, néhány nappal később Nagyszebennél Bem seregét is megverte, aki azután elhagyta Erdélyt. Gyulafehérvár bevétele után, 1849 augusztus 17-én az egykori dicsőséges erdélyi hadsereg romjai Dévánál tették le Lüdersz előtt a fegyvert 157
Lys hn. 159
Lyon hn. 177
macskazene 140
Macskásy Pál volt kolozsmegyei főispán 249
Madách Pál (1827—1849), Madách Imre öccse, Nógrád vm. másodalispánja, az 1849 tavaszán felállított rögtönítélő vegyesbíróságnál bíró 123
Madarász József (1814—1915) ügyvéd, az első népképviseleti országgyűlésen a sárkeresztúri kerület radikális képviselője, a flamingók egyike. A szélső baloldali „Népelem" és a „Debreceni Lapok" (mindkettő a megnemalkuvást és a forradalmi harc folytatását követelte) a szerkesztője 41
Madarász László (1811—1909), előbbinek bátyja, az utolsó rendi országgyűlésen mint somogyi követ vett részt. Az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja, rendőrminiszter. Megingathatatlan republikánus, a legszélsőbb baloldal vezére. A békepárt legkérlelhetetlenebb ellenfele. A szabadságharc után Amerikába emigrált, s ott Iowában mint farmer élte le életét 7, 15, 22, 23, 25, 26, 41, 53, 119, 233, 273, 292, 310, 334, 358, 395, 446
Madrid 297
Magyar-angol kereskedelmi kapcsolatok 340
magyar légió (Olaszországban) 288
magyar szabadkereskedelem 436
Magyar szent korona 43, 46
Magyar Tudományos Akadémia 109, 210, 254, 263
Magyar Tudós Társaság
Ld.: Magyar Tudományos Akadémia
Maillé, Mme de 65
Major József volt tanácsnok 233,
Majoros 60
Majos 57
Makai István 143, 146
Mactawish, Howard 64
manchesteri nép 436, 438
Mándy Péter id., szatmármegyei birtokos 260
Marcaltő hn. 342, 343
Március Tizenötödike, hírlap 3, 38, 138, 262

Március Tizenötödike (pesti, április 24—május 31-ig) 262
Máriássy János (1822—1905), volt császári tiszt, a tiszántúli önkéntes nemzetőrség vezére, az aradi ostromsereg parancsnoka, később a felső seregénél szolgált. Várfogságra ítélték, 1856-ban szabadult 326, 327
Marinkás János 333, 421
Márjásy Ágoston, Sáros vm. alispánja 368
Marosvásárhely 85
Marosvásárhely bevétele 68, 80
Marrast, Armand (1801—1852), francia polgári publicista, a jobboldali republikánusok egyik vezére. 1848-ban az ideiglenes kormány tagja 344, 345
Marseille hn. 312, 321, 449
Martini Frigyes, őrnagy (1803—1867), volt császári tiszt, 1848 december 1-től őrnagy, később alezredes 261
Márton József, ügyvéd 320
Marton Sándor 1849 márciusában hadnagy a borsod-miskolci védseregnél 233, 286
Marx, Karl (1818—1883) 32, 190, 379
Máté Ferencné 255
Matkovics Gáspár 123, 124
Matuska János, az 53. honvédzászlóalj hadnagya 18, 234
Mátyás huszárok
Ld.: hadsereg, Mátyás huszárok
Mauguin, François (1785—1854), ügyvéd, a francia Alkotmányozó és Törvényhozó gyűlés tagja 32, 429
Mayendorf, mme de 47
Mayer, Carl
Ld.: Kiss Miklós
Mayerhoffer 226
Meczenzéf hn. 118
Medgyes hn. 155
Medvetzky százados 184
meeting 340, 341
megyei rendszer 129, 342
Menyhárt Antal, ezredes, a hadügyminisztérum katonai osztályának főnöke 95
Mérey Mór (1813—1858), ügyvéd, a „Radical" c. lap szerkesztője, Madarásznak hű fegyvertársa, nemzetőrségi őrnagy, később tanácsos az országos rendőri hivatalban 38, 273, 334
Mérey Mórné, Kossuth megbízásából ismételten járt külföldön, Párizsban ő volt Teleki Lászlónál Kossuth első hírvivője 216, 217, 257, 271, 272, 429, 430
Mesterházy István ezredes (1811—1879), volt császári tiszt, 1849 májustól az 1. huszárezred parancsnoka 150
Mészáros Lázár (1796—1858), az első felelős kormány hadügyminisztere. Újoncozási törvényjavaslata, amellyel gátolta a katonaság magyar lábraállítását, akadályozta a nemzeti hadsereg kiépítését. A forradalom követelésével mind élesebben szembekerült. A Szemere-kormányban már nem vett részt 10, 11, 13, 42, 45, 59, 70, 71, 73, 79, 100, 121, 138, 139, 142, 194, 196, 219, 230, 235, 236, 299, 334
Metcalfe, F. 293
Metternich, Clemens Lothar hg. (1773—1859), osztrák kancellár, az európai reakció feje, a Szent Szövetség fő oszlopa, félévszázadon keresztül az abszolutisztikus monarchiának fenntartásáért küzdött. 1848. március 13-án a forradalmi néptömeg nyomására Angliába menekült 158, 160, 166, 171, 175, 213, 216, 217, 400, 402
Mezőkövesd hn. 80
Miguelek
Ld.: hadsereg, Miguelek
Mikefalva hn. 89
Mikes Kelemen, őrnagy, később ezredes, a magyar lovasság főparancsnoka. 1849. jan. 21-én Szeben ostrománál elesett 84
Miketz Tamás kapitány, zászlóaljparancsnok. 1849 júliusában zászlóaljával Komáromban maradt és részt vett az itteni utolsó harcokban 115
Miklós, I. (1796—1855), orosz cár 19, 39, 177, 274, 457, 458
Mikó Imre gr. (1805—1876), erdélyi kincstárnok. 1848-ban az agyagfalvi gyűlés elnöke, ideiglenes er-

délyi kormányszéki elnök 59
Mikoveni (Mikovinyi) Károly alezredes, különösen a Hurban elleni harcokban tűnt ki mint nemzetőrségi őrnagyparancsnok. Később alezredessé lépett elő 137
Milánó 177
milánói felkelés 157
Millasin József 328
Miskolc 70, 80, 81, 116, 117, 136, 324
Miskolc feladása 70
Miskolczy Péter hadnagy 254
Mittermaier, Karl Joseph Antoine (1787—1867), német jogtudós, egyetemi tanár, a badeni kamara tagja. A frankfurti előkészítő parlament elnöke, a nemzetgyűlésen a Gagern-párthoz csatlakozott. A Magyar Tudományos Akadémiának külső tagja 378, 384
Mitylene hn. 159
Mocsári 310, 351
Modena hn. 212
Modrovich Ignác 7, 41, 53, 76
Moga János (1785—1861) Pest város parancsnoka, majd Pákozdnál a Jellačić elleni magyar sereg vezére. A schwechati csata után, melynek kudarcában az ő magatartása nagy szerepet játszott, Kossuth leváltja őt és a parancsnokságot Görgeyre ruházza 8, 354
Mohácsi 343
Moklar hn. 153, 155
Mokrin hn. 284
Moldavia 413
Molé, Louis Mathieu (1780—1855), francia politikus, I. Napóleon, a restauráció és a júliusi monarchia idején többször volt miniszter, az Alkotmányozó és Törvényhozó gyűlés tagja 63, 64, 66
Molesworth 347
Molnár 384
Molnár Ádám 1848 nyarán belépett a nemzetőrségbe, hol tiszti rangot kapott. Októberben hadnagyi ranggal komárommegyei nemzetőrségi alezredes 366
Moniteur, hírlap 321
Montessuy 64
Montmorency, duchesse de 50
munkabiztosítás 300
munkaorganizáció 300
Muraköz 134
Mustapha török kapitány 275
Müller, Jakob
Ld.: Kiss Miklós
Müller, Johan
Ld.: Kiss Miklós
Nádasdy Ferenc országbíró (1625 k. —1671). A Wesselényi-féle szövetségben való részvételéért vérpadon végezte életét 267, 269
Nádasdy Julianna
Ld.: Forray Andrásné
Nádasdy Lipót gr. (1802—1873) Komárom főispánja és nemzetőrségének őrnagya 267, 268, 329
Nádasdy Lipótné, Forray Julia írónő 267
Nádos hn. 335, 336
Nádossy Sándor (1812—1881), a nemzetőrség lovassági osztályának főnöke, 1848 őszén az orsz. nemzetőrségi haditanács elnöke, majd a hadügyminisztérium katonaállítási osztályának vezetője. 1849 elején elárulva a magyar szabadság ügyét, Windischgrätznél jelentkezik. Árulását súlyosbítja az a körülmény, hogy őt éppen azért küldték a Délvidékre, hogy az árulásra készülő tiszteket a nemzet ügyének megnyerje. Nyugalmazták, de 1852 után ismét visszavették a hadseregbe 41, 100
Nagybecskerek hn. 410
Nagy-Dobsa hn. 291
Nagyenyed 85, 428
Nagy János 342, 343
Nagylád hn. 291
Nagy Lajos 149
Nagy Sándor 141, 149, 397, 431
nagysarlói csata (1849. IV. 19.) 18, 19, 21, 277, 327, 371
Nagyszeben 159, 160
Ld. még szebeni csata
Nagy Zsigmond 307
Nákóház, Budapest 318
Nákó Sándor 318
Nancsai 41
Napoleon
Ld.: Bonaparte Napoleon
Nápoly 450
Narischkin 49
Naszód hn. 79
„National", hírlap 248

National Zeitung, hírlap 218
negyedik zászlóalj
Ld.: hadsereg, negyedik zászlóalj
48-as törvények 9, 28, 79, 168
Neill, John Mc. 213, 215, 241
Neiperg, Ervin (1813—1897), osztrák lovassági tábornok, 1848—49-ben mint császári őrnagy vett részt a Magyarország elleni hadműveletekben 8, 55
Nemeslád hn. 291
német kérdés 69, 134
Németh Ignác, őrmester 314
Némethy Károly 241
német egységes birodalmi alkotmány 379
Németi 237
Németország 35, 177, 265, 391
Nemzeti Színház 351, 388
nemzetiségek izgatása 174, 426
nemzetiségi kérdés 6, 28, 36, 38, 43, 85, 131, 389
nemzetközi jog 302
népfölkelés 260, 291
népgyűlés 268, 291
népképviseleti országgyűlés, első 241, 404
Neumarkt hn. 213, 214
Nicolajewitzky konstantinápolyi szerb ügynök 457, 459
Nieukerke 64
Nizza 211
Nógrád vm. 443, 444
Noisser Richárd (1813—1859), hírlapíró és szerkesztő. Győrben időhöz nem kötött röpiratokat adott ki: „Das Vaterland. Belletristisch-commerzielle Zeitschrift" címen. 1848 decemberben az ekkor már Wiegand kiadásában megjelent Pressburger Zeitung szerkesztését vette át Pusztai Sándortól 21, 311, 352, 370
Normanby, Constantin Henry Phillipps (1797—1863), államférfi, párizsi angol követ 42, 44
Noszlopy Antal (1802—1890) bátyja, N. Gáspár dunántúli szabadcsapatában harcolt, majd mint tüzér Komáromba került s itt hadnagygyá lett. A szabadságharc után somogymegyei birtokán gazdálkodott. 1867 után országgyűlési képviselő 386
Noszlopy Gáspár somogymegyei szolgabíró, 1849-ben a dunántúli népfölkelés szervezője a somogyvidéki szabadságmozgalmak vezére. Világos után egy darabig sikerült elrejtőznie, de 1852-ben elfogják és kivégzik 291, 384, 385, 396
novarai vereség (1849. III. 23.) 31, 210, 223, 230, 288
Nugent, Laval gr. tábornagy (1799—1862) skót származású császári tiszt 173, 242
Nyáregyháza 359
nyári színház 370
Nyáry 130
Nyáry Pál (1806—1871), közéleti pályáját 1845-ben kezdi, amikor mint Pest vm. alispánja, megyéje szabadelvű pártjának egyik vezére. Részt vesz a márciusi napokban, de már — noha ekkor még a forradalom oldalán halad, a „rend" fenntartásán dolgozik. Az Orsz. Honvédelmi Bizottmánynak tagja, de Debrecenben már élesen szembekerül Kossuth-tal és a békepárttal szavaz. A hirhedt gyémántperben Madarász legerősebb ellenfele 9, 22, 79, 119
Nyíregyháza 10, 82
nyolcadik hadtest
Ld.: hadsereg, VIII. hadtest
nyugdíj 249

O-Arad hn. 114
Obernyik Károly (1815—1855), író, Kölcsey, akinek házában mint unokaöccse nevelője, hosszú évekig élt, nagy hatással volt rá. Különösen a drámairodalom terén működött 262
Observer, hírlap 339, 340, 347, 349
Okolicsnyi István honvéd őrnagy, békésmegyei szabadcsapat parancsnok 115
oktroyált alkotmány 12, 22, 23, 25, 37, 67, 168, 198, 259, 320, 444
Oláh Elek 358
Oláh Lőrincz, lakocsai jegyző 385
olasz forradalom
Ld.: forradalom, olasz
Olaszország 134, 177
Olgyai Gáspár, ügyvéd. Munkája

„Observationes in Jus publicum Hungariae anno 1792" 460
Olmütz 56, 85, 86, 285
olmützi alkotmány
Ld.: oktroyált alkotmány
Oppinion Publique, hírlap 389
Orczy Gyula 254
Orczy János 323
Ormay, (Auffenberg) Norbert (1813—1849) ezredes, cseh származású tiszt, 1846-ban részt vett a lengyel felkelést szervező bizottságban, ezért Munkács várába zárták, ahonnan a magyar forradalom szabadította ki. Kossuth személyes hadsegédje, a honvéd vadász ezredek főparancsnoka 99
orosz intervenció
Ld.: cári intervenció
Orosz József (1809—1851), író és publicista, kezdetben az ellenzékhez tartozott, az Országgyűlési Tudósítások szerkesztésében részt vett, később szembefordult Kossuthtal, 1848-ban Bécsben Esterházy mellett működik, majd Párizsban és Londonban is feltűnik, számos lap munkatársa, sőt szerkesztője. Korának egyik kalandor figurája, aki egy időben mint rendőrügynök is szerepel. 1851-ben öngyilkos lesz 35, 432, 433, 440, 445, 450, 451
Oroszhegyi Józsa (1822—1870), őrnagy (valódi nevén Szabó József) a pesti radikális ifjúság egyik vezetője, fogalmazó a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban, szabadcsapatvezér. Világos után várfogságot szenved, ezután mint katonaorvos működik török szolgálatban 448
Oroszi hn. 77
oroszok 21, 218, 256, 271, 282, 391
Oroszország 31, 158, 170, 180, 282, 438, 440, 442
országgyűlés, Debrecenben 99, 404
országgyűlés, Pesten 5, 337, 452, 453
országos törvényszék 415
Osborne, Bernwall, magyarbarát angol képviselő 39, 215, 327, 328, 339
Ostdeutsche Post, hírlap 444
osztrák bankjegy 213, 277, 280
osztrákok 30, 256, 303, 339
Ottocsáni határőr zászlóalj
Ld.: hadsereg, Ottochaner zászlóalj
Ottinger Ferenc br. (1792—1869) tábornok, a drávai magyar sereg parancsnoka, átpártolt a császáriakhoz és Windischgrätz seregében dandárparancsnok 80, 94, 115, 197
Oudinot, Nicolas, Charles Victor (1791—1863) francia tábornok, orleanista, 1849-ben a római köztársaság ellen küldött francia csapatok parancsnoka 321
összbirodalmi alkotmány
Ld.: oktroyált alkotmány
Österreichische Korrespondenz, hírlap 218

Paál József 113
Pacona Vilmos 41, 76
Paget, Arthur 213, 215
Paget, John (1808—1892), író, angol származású magyar gazda, Bem egyik szárnysegédje, s az angol sajtó haditudósítója volt 216, 217
Paget Johnné, előbbi felesége, maga is kitűnő író 213, 215
Pákozd hn. 336
Pákozd-sukorói győzelem (1848. szeptember 29.) 354
Paks hn. 53
Pallas Athene, görög istennő 140
Pallavicini, Alphons (1807—1875) 375
Palmerston, Henry John Temple lord (1784—1865), angol politikus, a liberális párt legreakciósabb elemeinek vezetője, külügyminiszter, később belügyminiszter, majd miniszterelnök. Külpolitikája általában az európai demokratikus mozgalmak ellen irányult 30, 33, 39, 42, 44, 63, 67, 154, 157, 158, 161, 162, 177, 179, 180, 216, 217, 248, 270, 271, 302, 323, 327, 328, 339, 347, 349, 400, 430, 436, 439, 442, 443, 457, 458
Palota hn. 276
pancsovai kudarc 123
Pápai Antal 447
Papcon szn. 191
papírpénz
Ld.: pénzügyek, papírpénz

Papóciné 57
parasztság 12, 307
parasztmozgalmak 127, 174, 178, 191, 307
Páris, görög mithológiai királyfi 140
Parizs hn. 5, 132, 142, 156, 177, 420, 433
Párizsi Kommün 49
Párma hn. 212
Pasini Lajos, a velencei köztársaság megbízottja 449
Paszkievics, Ivan Fedorovics (1782—1856) orosz hadvezér, a Magyarország elleni cári intervenció főparancsnoka 274
Pataj hn. 53
Patosfa hn. 291
Patay István (1807—1878) ezredes, Debrecenben országgyűlési képviselő 387
Paulskirche 166, 169, 379, 383
Pauly 277, 279, 281, 285
Pázmándy Dénes ifj. (1816—1856), az ellenzékhez tartozó politikus, a pozsonyi országgyűlésen Komárom vm. követe, a frankfurti birodalmi gyűléshez irányított küldöttségben Szalay társa. Az első népképviseleti országgyűlésen a képviselőház elnöke, mind élesebben kerül azonban szembe a forradalommal. Debrecenbe már nem követi a kormányt. A fővárosba bevonuló Windischgrätznél kegyelemért folyamodik 29
Péchi Imre, a 16 szepesi város császári adminisztrátora 129
pechovich 368
Pécs hn. 53
Peleus, görög mithológiai király 140
peninsular society 450
pénzműhely 99
pénzügy 202, 260
pénzügyek, osztrák pénz 163
pénzügyek, papírpénz 191
pénzügyek, pénzellátás 260
Perczel Miklós ezredes (1812—1904) 1848-ban a kölesdi kerület képviselője, a tolnai nemzetőrség őrnagya, 1849-ben a felmentett Pétervárad parancsnoka, majd Arad várparancsnoka. Észak-Amerikába emigrált, s 1861-ben részt vett az ottani polgárháborúban 410
Perczel Mór (1811—1879) tábornok, a legradikálisabb ellenzéki, a szabadság ügyének rendíthetetlen híve. Mint honvédtábornok végig részt vesz a szabadságharc küzdelmeiben, a meg nem alkuvást hirdeti. Összeköttetését Kossuthtal az emigrációban is fenntartotta, de hazatérése után 1867-ben élesen szembekerült vele 10, 12, 38, 39, 73, 80, 81, 94, 100, 115, 128, 230, 234, 235, 243, 285, 330, 347, 349, 397, 398, 409, 410
Perczel Sándor őrnagy, volt császári tiszt, korábban a tolnai mozgó nemzetőrségnél, majd honvédzászlóaljban százados, később az első Bocskay zászlóaljnál őrnagy. Januárban elárulva a magyar ügyet, Windischgrätzhez pártolt 41
Perényi Zsigmond br. (1783—1849), a főrendi ellenzék egyik legkiválóbb alakja, Ugocsa megye főispánja, 1848 tavaszán és nyarán erdélyi országos biztos, majd a felsőház másodelnöke és az Orsz. Honvédelmi Bizottmánynak tagja. A Függetlenségi Nyilatkozat után a hétszemélyes tábla elnöke. A szabadságharc bukása után Haynau kivégeztette 60, 62, 306, 400, 403
perszonális unió 28, 29
Pest 58, 277, 280, 284
Pest bombázása 305, 309, 317, 325, 350, 352, 359, 370
Pest felszabadulása 18, 166, 262, 392, 447, 448
Pesti Hirlap 261, 262, 392
Pest megye 330
Pétervár 242
Pétervárad 195, 410, 411
Petrichevich Horváth János (1801—1865) császári huszárezredes 173
Petőfi Sándor (1823—1849) 4, 7, 40, 315, 316
Pfalz 377, 379, 381
Piemont 177, 211, 212, 222, 230, 288, 302, 303
Pinto, Michaele de, a piemonti forradalmi kormány torinói követe 222
Plate, du William 451

Podhajeczky Sándor 368
Podhorányi Károly, Eperjes császárhű polgármestere 129
Podhorszky Lajos, Széchenyi István fiainak, elsősorban Széchenyi Bélának nevelője 102, 112
Pogány József 61, 62
politikai klubbok 106
Pompéry János (1819—1884), írói álnéven Ervin, publicista és szépíró, 1848-ban Szemere mellett belügyi államtitkár 11, 135, 395
Ponsonby, John lord (1770—1855), több évtizedes diplomáciai szolgálata végén, 1846—1850. a brit birodalom bécsi követe 282
Poprád hn. 324
Poroszló 151, 153, 154, 155, 171, 172
poroszok 177, 208
Poroszország 180, 208, 209, 257
porosz-osztrák ellentétek 433
Porta 287
Portugália 239, 240
Pósár József 72
Posen 168
poseni kérdés 167
Pósta Alajos 82
posta, postaforgalom 7, 53, 126, 284, 457
Potocki Bernát lengyel emigráns 177, 180
Pozsony 277
Pöltenberg Ernő tábornok (1813—1849) a 13 aradi vértanú egyike 238
Pragmatica sanctio 22
„Presse", francia hírlap 256, 272, 451
Pridham, Charles, magyarbarát angol író 424
Prokes, a frankfurti parlament tagja 378
proletariátus 34, 78, 178, 345
Proudhon, Pierre Joseph (1809—1865), a francia alkotmányozó gyűlés tagja, közgazdász, kispolgári nacionalista, az anarchizmus elméleti megalapítója. Első híres munkája „Mi a magántulajdon", melyben a magántulajdont lopásnak nevezi. Louis Napoleon ellen írt cikke miatt rövid ideig börtönbüntetést szenvedett 1849-ben 43, 48, 49
Puchner, Anton br. (1779—1852), császári tábornok, Erdély katonai főparancsnoka. 1849 februárjában az ő hívására jelentek meg először a cári intervenciós csapatok Erdélyben 57, 81, 84, 154, 155, 157, 215, 216
Pulszky Ágost (1846—1901) politikus, Pulszky Ferenc legidősebb fia 224
Pulszky Ferenc (1814—1897), politikus, publicista és archeológus, a Közcsendi Bizottmány tagja, az első független minisztériumban a pénzügyminiszter Kossuth mellett, majd Bécsben, Esterházy mellett államtitkár. Itt részt vesz az októberi forradalomban. Egy ideig az Országos Honvédelmi Bizottmánynak is tagja. 1849-ben Londonban képviseli a magyar kormányt. Az emigrációnak, hazatértéig, 1861-ig egyik legbuzgóbb tagja. 1869—1894 a Nemzeti Múzeum igazgatója 5, 6, 19, 27, 28, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 123, 124, 142, 144, 145, 146, 153, 156, 158, 162, 166, 167, 171, 177, 179, 190, 192, 193, 208, 209, 210, 212, 213, 215, 216, 217, 218, 224, 227, 228, 239, 242, 244, 245, 247, 256, 265, 266, 270, 271, 281, 282, 287, 292, 293, 297, 302, 312, 320, 322, 327, 331, 337, 339, 340, 346, 347, 349, 350, 352, 354, 356, 362, 370, 376, 377, 389, 390, 396, 398, 400, 407, 411, 412, 413, 419, 420, 424, 425, 428, 429, 430, 432, 433, 436, 438, 439, 440, 442, 445, 449, 451, 457, 459
Pulszky Ferencné, Walter Teréz 193, 218, 228, 407
Pulszky Gábor, Pulszky Ferenc fia 224
Pulszky Gyula, Pulszky Ferenc fia 224
Pulszky Sándor ezredes, volt császári tiszt, a sárosi nemzetőrségnél őrnagy, majd a Simmunich-elleni sereg parancsnoka, a kassai—eperjesi hadmegye, majd a tartaléksereg parancsnoka 71
Pünkösti Sándor 417
Püspöki Grácián, Csányi Ferenc unokaöccse 397
Pyat, Felix (1810—1889), köztársa-

ságpárti forradalmár, az alkotmányozó nemzetgyűlés tagja. Részt vett a Párizsi Kommünben, ezért — mivel sikerült elmenekülnie — in contumaciam halálra ítélték. Az 1889. júl. 14-iki általános amnesztia után visszatért Párizsba 43, 48, 49
Pygmeus 393

Raácz Károly 446
Rácváros, Budapest 370
Rácz J. 238
Radács hn. 236
Ráday Gedeon gr. (1806—1873), Nógrád vm. főispánja, 1849-ben, (majd 1854-től ismét) a Nemzeti Színház főigazgatója 310
Radetzky, Johann gr. (1766—1858) osztrák tábornagy, az olasz forradalmi erők elleni csapatok főparancsnoka 43, 48, 134, 176, 179, 210, 222, 274
Radowitz Joseph Maria porosz államférfi, a frankfurti parlamentben a szélső jobboldal vezére 166, 167, 377, 382
Ragályi Ferdinánd (1814—1881) földbirtokos, 1848-ban Rozsnyó képviselője, októbertől tábori élelmezési biztos, 1949 januártól teljhatalmú biztos Luzsénszky Pállal együtt Görgey seregénél 100
Ragályi Károly Borsod vm. alispánja 374
Rajačić Josip (1785—1861), erősen magyarellenes karlócai szerb patriarcha 285
Rajna vidéke 379
Rakamaz hn. 246
Rakodczay Andor 101, 126, 314
Rakodczay Endre
Ld.: Rakodczay Andor
Rakodczay Pál, a későbbi hasonnevű tanító, műkedvelő színész, színigazgató nagyatyja 126, 313
Rákosi István 426
Rákospalota
Ld.: Palota
Ramberg, Georg von (1786—1887), császári altábornagy 202, 203
Ranzan hg. 47, 52
Rateau, Jean Pierre (1800—1877), bonapartista politikus. Az Alkotmányozó és Törvényhozó gyűlés tagja 66
reakció 4, 31, 34, 35, 38, 174
Rech 56
Redel kapitány, volt császári tüzértiszt, a bécsi októberi forradalom egyik tevékeny részvevője 425, 429, 430
„Reform", hírlap 158
Reisinger Ferenc hírlapíró, a „Pester Mephisto" c. szatírikus néplap szerkesztője 218, 265, 389, 445
Remele bécsi professzor 263
Répásy János, utóbbinak bátyja 115, 127
Répásy Mihály (1798—1849) tábornok. Korábban őrnagy a Lengyelországban állomásozó Würtenberg huszároknál, itt éri a szabadságharc híre, részt vesz a pákozdi és schwechati csatákban, Perczel lemondása után átveszi a déli haddtest parancsnokságát, 1849 májusában a hadügyminisztérium vezetésével van megbízva, július 30-án kolerában meghal 15, 81, 115, 127, 150, 151, 165, 243, 336
Repeczki Ferenc (1801—), a füleki kerület képviselője, Csányi kormánybiztosi segédje, hontmegyei teljhatalmú biztos, majd nógrádi kormánybiztos, később a hétszemélyes törvényszék bírája 120
Rétság hn. 243
Révai József 40
Rhodos 159
Ribiánszky József 94
Rieger, Franz Ladislaus politikus, 1848-ban az osztrák birodalmi gyűlésben mint a szláv nemzeti érdekek előharcosa szerepel 37, 321, 433
Rieser 378, 384
Rigyicza hn. 174
Rimely Mihály, a pannonhalmi bencés rend főapátja 109
Rintoul, Pulszky Ferenc barátja, a „Spectator" c. hetilap szerkesztője 349, 403
Rohonczy Klára, Leiningen Westerburg Károly sógornője 229, 272, 273
Rohonczy Lipót (1807—1861) a sza-

badságharc kitörésekor a honvédseregbe lépett és az egész szabadságharcot végigküzdötte. Aradon őt is halálra ítélték, de az ítéletet 18 évi várfogságra változtatták. 1850-ben amnesztiával szabadult 230
Rohonyi János, lutheránus pap 330
Roits hn. 421
Róma 134, 177, 211, 212, 320
Róma bombázása 320, 345, 429
római expedíció 31, 34, 320, 450, 45
román emigránsok 156
román havasi hadműveletek 38
románok 85, 156, 426, 427
Roskoványi Gábor 368
Róth Sándor százados 80, 82
Rothschild, gazdag bankárcsalád 43, 49, 148, 161
Rozsnyó hn. 324
rögtönítélő hadi- és polgári vegyesbíróságok felállítása 117, 123
Rudnyászky József (1788—1859), besztercebányai püspök 452
Russel, John (1792—1878) Earl, a whig-párt egyik vezére, az 1832-es parlamenti reformtörvény szerzője, később miniszterelnök és külügyminiszter 439
Ruszt hn. 404

Sajtószabadság 139, 177
Sala 272, 338
Salamon Lajos (1812—1888) földbirtokos, a vaáli kerület radikális képviselője, Fejér megye kormánybiztosa 54
Saly Ferenc, Zichy László tiszttartója 361
Samos 159
Sándor Ferenc 428
Sándor József 428
Sandford, William, angol polgár, Pulszky barátja 35, 144, 145, 158, 171, 210, 212, 213, 215, 239, 297, 313, 438
Sándor-huszárok
Ld.: hadsereg, Sándor-huszárok
Sárközy Albert (1790—1860) Somogy vm. főispánja és kormánybiztosa, a felsőház jegyzője 386
Sáros vm. 14, 122, 129, 219, 247, 367
Savoya 177
Scalia 449, 450
„Siècle", hírlap 158
Schlick, Franz (1789—1862), osztrák altábornagy. A szabadságharc kitörése után gyűjtött csapataival Galícia felől Dukla táján tört be Magyarországra és kassai győzelmével súlyos csapást mért az északmagyarországi seregre. Branyiszkónál ugyan vereséget szenvedett, de a kápolnai csatában egyesülve Windischgrätzcel előrenyomult s a szabadságharc végéig a fővezér mellett marad 3, 10, 14, 15, 59, 71, 79, 80, 81, 82, 87, 88, 116, 120, 122, 152, 155, 201, 202, 203, 204, 230, 232, 319, 367, 369
Schmerling, Anton (1805—1893), osztrák államférfi, 1848-ban a frankfurti parlament elnöke, később belügy-, majd külügyminiszter 69, 80, 86, 170
Schneller ácspallér 329
Schodelné, Klein Róza (—1854) a Nemzeti Színház első nagy gárdájának 1837 óta, a színház megnyitása óta, tagja 310, 359
Schulzig, Franz Joseph br. (1787—1864), császári altábornagy 80, 87, 232, 242
Schütte, Anton (1813—1867), újságíró és lapszerkesztő, a márciusi forradalmak óta élénk részt vett Bécs és Németország forradalmi mozgalmaiban, a bécsi októberi forradalom bukása után menekülni kényszerült. Többek között a Berliner National Zeitung c. lap szerkesztője 218
Schwarzenberg, Fritz Karl (1800—1870) hg., osztrák tábornok. Részt vett a magyarországi hadműveletekben 77, 78, 79
schwechäti csata (1848. okt. 30.) 78, 336, 374
Ségur de, Mme 63, 66
Ségur de, Paul 65, 275
Seidlitz, Julius 218
Sellye hn. 363
Semsey Albert 368
Semsey Antal 369
Semsey-család 367
Semsey Imre 369
Semsey Jenő 369
Semsey Róbert 369

Servánszky 223
Simonffiné 395
Simon Ludvig (1810—1872) trieri ügyvéd, 1848—49-ben a frankfurti nemzetgyűlés tagja, mint emigráns Svájcban, Amerikában és Párizsban élt. Marx „Herr Vogt" című gúnyiratában élesen elítéli működését.
Simon Rudolf 361, 362
Simon von Trier
Ld.: Simon Ludvig
Simunich Baltazar br. (1785—1861), császári altábornagy 77, 129, 130, 132
Sina bankház 148, 161
Sina György (1782—1856) bankár, nagybirtokos 148
Sinay Károly 72
Sipos József, ifj. 417
Sitzungsberichte d. Wiener Akademie 264
Skócia 239
Slovanska lipa 131
Sobrier, francia politikus, kispolgári demokrata 176, 178
Somogy vm. 384, 385
somogyi nemzetőrség
Ld.: hadsereg, somogyi nemzetőrség
Somos hn. 236, 237
Somossy Bertalan 165
Somossy Ignácz, táblabíró, a nyírbátori kerület képviselője, a Répássy-féle tartaléksereg tábori kormánybiztosa 116, 128
Somossy Klára 164
Sonderbund 302, 303
sorsjegyek (1834) 149
Sós Elek 426
Spányik Károly, a szabadságharc elején tizedes a 13. zászlóaljban, később hadnagy a katonai szállító hivatalban, utóbb szabadcsapatparancsnok 246
Spanyolország 239, 240
„Spectator", hírlap 340, 347, 349, 353, 354, 401, 413
Splényi Lajos br. (1817—1860), huszárezredes, turini, majd konstantinápolyi követ 31, 154, 156, 216, 217, 222, 239, 240, 248, 256, 272, 288, 321
Spitzer Sándor 295
Stadion, Franz gr. (1806—1853), osztrák belügyminiszter 170, 347, 348
Standard of Freedom, hírlap 347, 348
Stefanovics 234
Steier Lajos történész 24
Stein Miksa br. (1810—1858), a hadügyminisztérium táborkari osztályának főnöke, később a gyulafehérvári ostromsereg parancsnoka. Törökországba menekül és mohamedánná lesz 363
Stilles, W. H. az Északamerikai Egyesült Államok bécsi követe 299
Stolzmann K. 209, 347, 349, 354, 355, 437, 443
Stratimirovich, György (1822—) az 1848-iki szerb főlkelők vezére. Az osztrákok érdekében tett szolgálatainak elismeréseként alezredessé nevezték ki 437
Stuart Dudley lord, magyar barát angol politikus, a parlament tagja, a lengyelek nagy barátja 39, 162, 282, 283, 327, 340, 341, 440
Stur, Ludovit (1815—1855), a szlovák nemzeti mozgalom egyik vezetője 202, 203
Sturmfeder 85
Sumner, Georg, amerikai újságíró 171, 215, 216, 217, 218, 241, 450
„Sun", hírlap 216, 240
Svábhegy 325
Svájc 440, 441
Syreur 156
Szabadka hn. 134
Szabadka-bácsi vésztörvényszék 329
Szabadkereskedelem 437
Szabad királyi városok 404
Szabó director 361
Szabó Ervin (1877—1918) bibliográfus és szociológus, 1911-től a Fővárosi Könyvtár igazgatója 4
Szabó Károly (1824—1890) történetíró és bibliográfus. 1849-ben előbb a békési szabadcsapat zászlóaljban, az aradi ostromseregben, majd Perczel vezérlete mellett a bánáti hadműveletekben vett részt s különösen a szenttamási sáncok körül vívott harcokban igen kitűnt 96, 119, 143, 146, 166, 231
Szabó Laczi 428
Szabó Mihály, köröstarcsai ref. pap,

Szabó Károly apja 96, 119, 143, 146, 166, 231
Szabó Mihály, ifj., előbbi fia 143
Szabó Pál (Boldényi) 349
szabolcsi huszárok
Ld.: hadsereg, szabolcsi huszárok
szabolcsi zászlóalj
Ld.: hadsereg, szabolcsi zászlóalj
Szakál Albert 231
Szakál Antal 231
Szakál Lajos 120, 147
Szalay László (1813—1888), kiváló publicista, jog- és történettudós, centralista. Frankfurtban a birodalmi gyűlésen a magyar kormány megbízottja, később Londonban és Párizsban is szerepel. Világos után 1860-ig külföldön marad 29, 30, 35, 42, 45, 63, 67, 124, 156, 161, 162, 248, 391
Szalka hn. 242
Szamosfalva hn. 83
Szamosújvár 83
Szánthó szn. 373
Szántó hn. 77
Szántova hn. 172
Szardínia 177, 211, 212, 220
Szarka József 83
Szarvady Frigyes (1822—1882), tanulmányait jórészt külföldön végezte, majd mint ügyvéd Párizsban telepedett le 1847-ben. Élénk összeköttetésben állt a forradalmi szellemű „Constitutionel" c. lappal, később Teleki mellett Párizsban mint a magyar kormány megbízottja szerepel 35, 153, 158, 159, 213, 218, 239, 240, 242, 248, 256, 312, 391, 429, 430, 432, 433, 435, 450, 459
Szász János
Ld.: Száz (Szász) János
Szász Károly, id. (1798—1853) nagyenyedi, majd marosvásárhelyi tanár, 1848-iki erdélyi, majd az Unió után, a pesti országgyűlésen Vízakna követe, vallás- és közoktatásügyi államtitkár 188, 326
szászok 85
Szászmeggyes hn. 84, 85, 89
Szászsebes hn. 428
Szászváros hn. 57
Szathmáry-Király Barna, táborkari kapitány, majd őrnagy 117
szávai gőzhajózás
Ld.: gőzhajózás, szávai
Száz (Szász) János (1803—1854), volt császári tiszt, őrnagy, majd alezredes, a pesti önkéntes nemzetőrség, majd a belőle alakult 7. zászlóalj parancsnoka 99
szebeni csata (1849. I. 21.) 17, 80, 81, 84, 85, 90, 93, 141
Szécsény hn. 227, 350, 407
Széchenyi Béla, keleti utazó (1837—1918), Széchenyi István fia 102
Széchenyi Géza, Széchenyi István unokaöccse 104
Széchenyi Imre (1825—1898) Széchenyi István unokaöccse, diplomata, legfontosabb diplomáciai állomáshelyei Róma, Stockholm, Frankfurt, Szentpétervár, Berlin 104
Széchenyi István gr. (1791—1860) 103, 112, 148
Széchenyi Lajos, Széchenyi István fia 148
Széchenyi Pál, Széchenyi István fivére 103, 148
Széchy-család 367
Széchy Ferenc 368
Széchy Imre 368
Széchy Jenő 368
Szeged 15, 119, 121, 122
szegedi tábor 97, 143
székelyek 418
székely gyalogság
Ld.: hadsereg, székely gyalogság
székely huszárok
Ld.: hadsereg, székely huszárok
székely 83. zászlóalj
Ld.: hadsereg, székely 83. zászlóalj
Székesfehérvár 319
Szelindeki csata (1849. I. 29.) 17, 81, 85, 92, 93
Szemere Bertalan (1812—1869), ellenzéki politikus, republikánus, fellépésétől, 1832-től kezdve a pozsonyi országgyűlésen az ifjúság vezére. Az első magyar belügyminiszter, Kossuth kormányzósága idején miniszterelnök is. Debrecenben éles ellentétbe kerül Kossuth-tal, akinek politikájával már korábban is sokszor nem azonosította magát. A leghatározottabban republikánus, aki azonban a ra-

dikálisokkal sokszor éles ellentétbe kerül 6, 70, 71, 80, 87, 98, 100, 105, 116, 118, 120, 122, 129, 135, 150, 151, 153, 162, 188, 208, 219, 233, 235, 236, 238, 246, 286, 287, 299, 324, 337, 341, 358, 389, 391, 409, 415, 443, 444, 446, 460
Szemeréné 238, 358
Szemere-kormány 362
Szent-Gellért hegy 325
Szentiványi Károly (1802—1877), a reformkori ellenzék harcos tagja, 1848-ban Gömör vm. főispánja, 1849-ben erdélyi kormánybiztos 10, 87, 407
szent korona, magyar
Ld.: magyar szent korona
Szentmiklós hn. 324
Szentpéter hn. 236
szenttamási sáncok 18, 234, 243
Szent Szövetség 42, 44
Szepes 122
Szepesség 120
szerbek 15, 18, 38, 52, 97, 114, 119, 122, 172, 174, 175, 194, 199, 234, 243, 329, 347, 348
Szerbia 195
szerb pacifikáció 38
Szerém 79
Szeremlei Sámuel (1837—1924) 12, 84
szervián csapatok 18
szerzetesrendek 202
szicíliai hajók 451
szigetvári helyőrség 294
Szigligeti Ede (Szathmári József) színműíró (1814—1878) 388
Szikszói csata (1849. II. 13.) 324
Szilágyi Béla, Bulyovszkyné Szilágyi Lilla testvéröccse 110
Szilágyi Ferenc (1797—1876), akadémikus, iskolai tanácsos, történetíró, a Klio c. zsebkönyv megindítója. A márciusi forradalom után, reakciós nézetei miatt, szerkesztői és tanári állását elvesztette, Kolozsvárról Pestre költözött. Noha 1850-ben a határozatot megsemmisítették, nem tért többé vissza Kolozsvárra 393
Szilágyi János 243
Szilágyi Lilla, Bulyovszky Gyuláné színművésznő (1833—1909) és író, a Nemzeti Színház tagja, 1849-ben megválik a magyar színpadtól s ettől kezdve nagysikerű külföldi szerepek fűződnek nevéhez 20, 110, 309, 331, 350, 357, 359, 387, 394
Szilágyi Sándor (1827—1899), történetíró, a Századok c. folyóirat és a Történeti Életrajzok c. sorozat megalapítója. Kezdetben mint nemzetőr Szegeden fegyveres szolgálatot is teljesít, majd visszatért Kolozsvárra, utóbb Pestre, s ettől kezdve a tudománynak él, átmenetileg politikai magatartása nem volt szilárd, erősen támadták is, azonban életének ez a szakasza még nem tisztázott. A forradalom történetéről, menetéről számos munkát írt. 76, 243, 261, 262, 392
Szinlai 89, 91
Szirmay István, főleg szlovákokból, szabadcsapatot alakított s ezt a császári hadvezetésnek ajánlotta fel 117, 330, 361
Szitkay 123
szláv emigráció, párizsi 36
szláv-magyar királyság 37, 170
szlávok 36, 129, 256, 302, 303, 312
szláv...
Ld. még: délszláv és szlovák címszavak alatt is
szlovákok 129, 130
szociáldemokrata párt 345
szociális forradalom 299
Szolnok 21, 127, 154, 172, 243, 371
szolnoki ütközet (1849. III. 5.) 80, 81, 94, 122, 151, 155, 165, 171, 229, 230
szolnoktáji sereg 12, 115
szolnok-törökszentmiklósi seregek 115
szombathelyi gyűlés (kath. egyházi) 202, 205
Szőkefalva hn. 84
Sztanicsic hn. 174
Szujich 373
Szulczewski 442
Szulok hn. 291
Szulyovszky Guszti 369
Szurdokpüspöki hn. 280
Szutsuk Péter 114
Szuvorov-Rimszkij, Alexander Vasziljevics gr. orosz hadvezér (1729—1800), a híres szentgotthárdi át-

kelés hőse 1799-ben. Mint stratéga a támadó hadviselés híve volt 441
Szűcs hn. 384

tábla (kir. és hétszemélyes) 415
Tabola Mihály 261
Tahy István 368
Tahy László 368
Tamáslaki százados 367
Tanárky Gyula (1815—1886) Pulszky gyermekeinek nevelője, egy ideig Pulszky családjával Londonban, majd Turinban élt, később 1861—67-ben Kossuth titkára 224, 229
tápióbicskei csata (1849. IV. 4.) 21, 23, 233, 247, 371
Tarcal 82
tarcali ütközet (1849. I. 22.) 81
tarczal—tokaj—bodrogkeresztúri állások 81
Tasner Antal (1808—1861), Széchenyi István titkára, író, az Akadémia levelező tagja 112, 148
Tausenau, Carl (1808—1873) bécsi radikális hírlapíró, aki igen tevékenyen vett részt az októberi forradalomban. Magyarországon is járt, s itt népgyűlést tartott 267, 268, 425
Taylor, John Edward, londoni nyomdatulajdonos 281, 282
Taylor, Zakariás (1784—1850), az Északamerikai Egyesült Államok elnöke 300
tavaszi hadjárat 5, 16, 18, 23, 33, 39, 265, 327
Teleki József gr. (1790—1855), történetíró, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, az Unió végrehajtásáig Erdély kormányzója 105, 106, 258
Teleki László (1811—1861), politikus és író, a Kegyenc c. dráma szerzője, a reformországgyűléseken a főrendiházi ellenzék egyik vezére. 1848 őszétől a magyar külpolitika párizsi központjának vezetője. Az emigrációban Kossuth-tal a legszorosabb kapcsolatot tartja fenn. 1860-ban Drezdában elfogják, s csak midőn becsületszó mellett megfogadja, hogy a politikai élettől egy ideig tartózkodni fog, bocsátják szabadon. Az üggyel kapcsolatban Kossuth bizalma is megrendül, a suttogások felőrlik idegeit s öngyilkos lesz 5, 6, 15, 19, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 42, 43, 44, 45, 46, 63, 66, 73, 74, 75, 76, 81, 142, 156, 157, 158, 159, 171, 212, 213, 214, 216, 217, 239, 240, 243, 244, 247, 248, 256, 265, 266, 271, 287, 297, 298, 299, 312, 320, 337, 339, 346, 349, 356, 389, 390, 411, 420, 428, 430, 431, 432, 433, 435, 440, 445, 449, 451, 459
Teleki: La Hongrie aux peuples civilisés 74
telepítések 404
téli hadjárat 166, 374
Temesvár 315
tengeri haderő 449
tengerpart 209
tengerparti területek, magyar 208
Terebes hn. 80
Terézváros, Budapest 311, 319
Tétény hn. 58
Tetétlen hn. 362
Thaly Zsigmond (1814—1886), mérnök, 1848-ban a komáromi önkéntes zászlóalj századosa, 1849-ben Komáromban táborkari őrnagy. Kossuth bizalmasa 363, 364
Themleitner János, a 41. honvédzászlóaljban őrmester, majd hadnagy 375
Thetis görög mithológiai istennő 140
Thiers, Louis Adolph (1797—1877), történész, francia államférfi, köztársasági elnök (1871—73). A Párizsi Kommünt, mint a „végrehajtó hatalom" feje, vérbe fojtja 63, 64, 66
Thodorovič Kázmér császári tábornok, a szerb fölkelőkkel egyesült császári csapatok vezére 114, 121, 420
Thom, Ausztria párizsi követe 30, 35
Thurzó János (1796—1864), Bihar vm. alispánja 223
Tihucza hn. 57, 84
Times, angol hírlap 271, 282, 284, 401
timsógyártás 60, 62
Tisza-Füred hn. 15, 16, 18, 127, 135, 151, 165
tiszai gőzhajózás

Ld.: gőzhajózás, tiszai
Titel hn. 330
Titoff, konstantinápolyi orosz követ 458
Tocqueville, Alexis Charles Henri de, író, történész, burzsoá republikánus politikus, az Alkotmányozó és Törvényhozó gyűlés tagja, Louis Bonaparte ellenfele, Barrot kormányának külügyminisztere 32, 158, 160, 428, 440
Tokaj hn. 98, 165, 219
tokaji hadműveletek 87
tokaji híd felégetése 11, 98, 100
tokaj—losonci vonal 219
tokajtáji seregek 115
Toldi (Schedel) Ferenc (1805—1875), kritikus és irodalomtörténész, az Akadémia főtitkára, aki azonban tudományos tekintélyét nem a magyar ügy szolgálatába állította. Nagy része volt abban, hogy a korábban a haladást szolgáló Akadémia erősen visszamaradt 8, 105, 108, 109, 113, 121, 189, 210, 258, 263, 334
Tolnai Gábor (1820—1895) őrnagy, az erdélyi harcokban vett részt mint nemzetőrparancsnok, szerepe volt abban, hogy a kormány Vay Miklós után nem Pálffyt, hanem Beöthy Ödönt küldte Erdélybe kormánybiztosnak. A fegyverletétel után rövidebb fogság után a magánéletbe vonult vissza, 1861 után ismét képviselő 149
Tolnai honvédzászlóalj
Ld.: hadsereg, Tolnai honvédzászlóalj
Topánfalva hn. 427
Torna hn. 70
Toscana 134, 211, 212
toszkánai hadsereg 177
Tóth Ágoston (1812—1889) ezredes, 1849-ben a kolozsvári hadmegye főparancsnoka, később Guyon táborkari főnöke. Világos után várfogságot szenved 68, 79
Tóth N. őrnagy 127
Töltényi Alajos főhadnagy, kassai térparancsnok 123
törökök 256
Török 384
Török Ignác (1795—1849) tábornok, korábban császári vezérkari ezredes, Komárom ideiglenes várparancsnoka, az aradi 13 vértanú egyike 219, 363
Törökország 161, 177, 438
Törökszentmiklós hn. 12, 80, 115, 120, 122, 127, 144
törökszentmiklósi csata 81
török tartományok 438, 442, 443
törvényhatósági önkormányzat 404
Trattner—Károlyi-ház, Budapest 318
Trencsén vm. 324
„La Tribune des peuples", hírlap 171, 172, 356
Triest hn. 125, 134, 423
Tripartitum 62
trónfosztás 5, 23, 24, 25, 39, 273, 339, 340, 346, 391
Ld. még: Függetlenségi Nyilatkozat
Turcsányi 351, 387
Turin hn. 179, 211, 212
Turóczi Mózes 255
Türr István (1824—1908), magyar származású olasz altábornagy. 1848-ban Radetzky seregével került Itáliába, ahonnan csak 1849 januárjában sikerült piemonti területre szökni, itt átvette az akkor alakuló magyar légió vezetését, majd Novara után a bádeni forradalmi mozgalmakba kapcsolódott be. Ettől kezdve évtizedeken keresztül részt vett a legkülönbözőbb megmozdulásokban és 1860-ban Garibaldi vezérkari főnöke volt. 1867-ben jött vissza Magyarországra, itt részben a gazdasági életbe kapcsolódott be, részben a társadalmi mozgalmakban vett részt. Így népművelési kérdésekben és az örök béke eszméjéért vette fel a harcot 222

Uhland, Ludvig (1787—1862), költő, drámaíró és etnográfus. Költészetében a német forradalmi mozgalmakat készíti elő 378, 380, 384
Ujházy László (1795—1870), a sárosi ellenzék vezére, 1848-ban sárosmegyei főispán, szeptembertől pozsonymegyei országos biztos. 1849-ben szabadcsapatot szervez, később komáromi kormánybiztos,

Világos után az Egyesült Államokba emigrál, s itt megalapítja Új-Budát 129, 192
Új-Szeged 121
ultra katolikus 302, 303
Unbedingte Unterwerfung 3, 79
Uray József főhadnagy a 48. honvédzászlóaljban, majd százados a 73.-ban 115
Urbán, Karl (1802—1877) 1848-ban a naszódi határőrezred alezredese, császári főparancsnok 57, 83, 84, 418
Urquhart Dávid (1805—1877), angol diplomata és publicista, a cári orosz politika ellenzője, Palmerston külpolitikájával is szembenállt, a „The Free Presse" c. lapot adta ki, melynek egy ideig Marx is munkatársa volt 190
Utassy 254
Üchtritz Agoston 250, 277, 279
Üchtritz Emil br. (1807—1886) alezredes. Német származású tiszt, aki katonai pályáját az osztrák hadseregben kezdte meg. A szabadságharc kitörésekor felajánlotta szolgálatait a magyar kormánynak. Görgey feldunai seregében harcolt, része volt a branyiszkói győzelemben is. Júniustól Kmetty hadosztályában dandárparancsnok, Aradon kerül fogságba, ügyét azonban nem tárgyalják le, hanem mint külföldit száműzik. Életét Poroszországban fejezte be 135, 250, 276, 277, 280, 285, 342
Üchtritz Emilné, Amádé Dominika 250, 276, 277, 280, 285, 342

Vác 23, 77, 242, 277, 280
váci csata (1849. IV. 10.) 242, 247, 253
váci kiáltvány 6, 9, 10, 18, 19, 25, 139
Vadnay Károly (1832—1902), író, a Fővárosi Lapok egyik megalapítója. 16 éves korában beáll a honvédek közé és végigküzdi a szabadságharcot. Világos után besorozzák, de egy év múlva szabadul; itthon 1867 után ismét bekapcsolódik mint a szabadelvű párt tagja a politikába, később a hivatalos lapnak, a Budapesti Közlönynek a szerkesztője 19, 20, 186, 251, 323
Vadnay Lajos, előbbinek atyja, politikus, Miskolc liberális képviselője, később a legfőbb ítélőszék bírája 19, 186, 251, 323
Vadnay Miksa (megh. 1849.) főszolgabíró, a szirmabesnyői kerület képviselője, Kossuthék politikájának lelkes híve, miskolci népfelkelési biztos 188, 251
Vahott Sándor (1818—1861) költő, az OHB, majd a kormányzói hivatal polgári ügyosztályának titkára 395
Valancay 50
választójog 439, 443
váltó-szék 324
Vankay János 59
Varannó hn. 247
Varasd hn. 134, 295
Városliget, Budapest 311
Varsány hn. 77
Vas kapitány 427
Vass Mike 294
Vay Miklós br. (1802—1894) a reformkorban a konzervatív párt tagja, koronaőr, 1848-ban erdélyi kir. biztos, szeptemberben kinevezett miniszterelnök, azonban nem léphet funkcióba a magyar kormány forradalmi fellépése és az OHB megalakulása miatt 238
Vécsey Ágost gr. huszárezredes, aki 1849 januárjában elárulta a magyar ügyet 95
Vécsey Károly gr. (1809—1849) tábornok, az aradi 13 egyike, a Temesvárt ostromló V. hadtest parancsnoka, Arad vára előtte kapitulált 97, 100, 120, 122, 127, 315, 316
Vécsey Miklós br. 333, 421
védsereg 13, 14, 219, 266, 233, 235, 237, 246, 247, 253, 286, 287, 324
vegyes törvényszékek felállítása Ld.: rögtönítélő hadi- és vegyes polgári bíróság
Veisztricher Károly 456
velencei egyezmény (1849. IV. 3.) 31, 209, 449
velenceiek 449
Verbász 97
Verbőczi István 62

Verebély 77
Verecke hn. 260
Verespatak hn. 427
Verpelét hn. 277
vészbírósági kerületek 324
vésztörvényszék 330, 386, 411
Vetter, Antal (1803—1882) tábornok, osztrák származású császári tiszt, aki azonban az utolsó percig lelkesen kitartott a magyar szabadság ügye mellett, a vezérkar főnöke, majd Mészáros hadügyminiszter helyettese, egy ideig fővezér. Emigrál, de 1867-ben visszatér 16, 73, 152, 165, 230, 243, 259, 347, 349
Vida Károly író, a reakciós Figyelmező szerkesztője 261
Vidéki 355
Vidor 126
Viktória (1819—1901), angol királynő
Vilhelm huszárok
Ld.: hadsereg, Vilmos huszárok
Villám (Villányi) Ferenc, alezredes, dandárparancsnok 315, 316
Vincze Vilmos 368
Vipan, J. D., archeológus, liberális magyarbarát angol, Pulszky Ferenc barátja 33, 171, 208, 216, 217, 270, 282, 292, 302, 322, 339, 340, 346, 347, 352, 353, 398, 400, 412, 419, 436, 438, 439, 442
Virgil, Vergilius római költő 105, 113
Víziváros, Budapest 370
Vogel, Anton, császári tábornok 324, 367, 368
Vogt, Karl (1817—1895), német vulgáris materialista, a proletariátus és általában a kommunista mozgalmak ellenfele 377, 383
Voinits Lajos, őrnagy, majd alezredes a Hannoveri huszároknál, majd mint ezredes a Ferdinánd huszárezred parancsnoka, 1849-ben hűtlen lesz a szabadságharc ügyéhez s a hadseregből kilép 95
Vörös József 294
vörösök 63, 177, 239, 390, 391, 428, 451
vöröstoronyi szoros 218
Vukovics Sebő (1811—1872) a reformkori ellenzék harcos tagja, volt temesi alispán, a népképviseleti országgyűlésen a kisbecskereki kerület képviselője, délvidéki kormánybiztos, Szemere kormányában igazságügyminiszter. Emigrál. Londonban hal meg 259, 306, 324, 334, 356, 417, 443, 444

Walbereky 96
Walther László (1788—1863), történész, a Károlyiak uradalmának központi titkára, a családi levéltárnak levéltárosa 94, 322, 414, 435, 449
Wallachia 413
Walter Ágostonné, Pulszkyné, Walter Teréz édesanyja 192
Wardener, August Freih (1785—1848), császári altábornagy 215, 216
Welden, Franz Ludvig br. (1782—1853), osztrák táborszernagy, az októberi forradalom leverése után Bécs polgári és katonai helytartója. 1849 áprilisában Windischgrätz sorozatos vereségei után májusig a magyarországi osztrák hadak fővezére 102, 280, 284, 325, 442
Welker, osztrák képviselő a frankfurti parlamentben 169, 377, 378, 384
Wellington hg., Waterloo címzetes hercege (1769—1852), a waterlooi diadal győztes hadvezére 43, 52
Wenk, Tony 297
Wesselényi-féle főúri összeesküvés 269
Wessenberg-Ampringen, Johann Philip (1773—1858), osztrák államférfi, a bécsi júliusi kormány miniszterelnöke 68, 85
Wiener Zeitung, hírlap 373
Wimmer, August Gottlieb, felsőlői ev. lelkész, aki az osztrák csapatoknak ellentáll s ezért menekülnie kell, Berlinben, Londonban, majd Párizsban szerepel mint Kossuth küldötte 411, 420
Wimpfen 319
Windisch Antal 311
Windischgrätz, Alfréd (1787—1862), osztrák altábornagy. A reakció egyik fő támasza, aki először a prágai (1848. jún. 11.), majd az októberi bécsi forradalom kegyet-

len elfojtásával vált hírhedté. 1848 decemberében 150.000 főnyi seregével megkezdte, mint teljhatalmú főparancsnok, Magyarország elleni hadműveleteit. A dicsőséges tavaszi hadjárat során szenvedett vereségei miatt 1849 áprilisában leváltották 3, 8, 10, 12, 15, 22, 41, 43, 48, 52, 58, 71, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 94, 105, 106, 111, 112, 121, 122, 124, 148, 152, 153, 154, 155, 166, 167, 191, 196, 197, 198, 201, 210, 225, 226, 234, 280, 284, 347, 348, 371, 420, 442, 443, 444
Witgenstein hgnő 48
Wodianer Sámuel, bankár, majd kereskedő 307
Wolff, Ferdinand bécsi akadémikus 263
Wrbna-Freudenthal, Ladislaus gr. (1795—1849), császári vezérőrnagy, a kápolnai csata után Veronába helyezik, ahol öngyilkos lesz 152, 155
Wyld 217, 457, 458

Záborszky Alajos (—1862), pesti ügyvéd és táblabíró, Kossuth benső embere, egy ideig, az 1843/44-i országgyűlésen az Országgyűlési Tudósításoknak is szerkesztője. 1848-ban a szigetvári kerület képviselője, a képviselőház jegyzője, előbb a pénzügyminisztérium, majd a kormányzói hivatal tanácsosa, kormánybiztos s a minisztertanács előadó jegyzője 334
Zachár János 308
Zágráb 133
Zagyva folyó 219
Zalai honvédek
Ld.: hadsereg, zalai honvédek
Zala-Szentgyörgy hn. 291
Zalatna hn. 85
Zamoyski, Ladislaus gr., lengyel ezredes, a párizsi lengyel emigráció egyik tagja 177, 180
Zanini zászlóalj
Ld.: hadsereg, Zanini zászlóalj
Zaránd vm. 427, 428
Zeisberg 153, 155
zemplénmegyei fölkelők
Ld.: hadsereg, zemplénmegyei fölkelők
Zeyk Károly, erdélyi országgyűlési követ, majd a pesti nemzetgyűlésen is képviselő, Debrecenben a békepárthoz csatlakozott, átmenetileg a rendőrhivatal vezetésében Madarász László utóda 310
Zicherman 333
Zichy Alfréd, Széchenyi István nevelt fia 104
Zichy Jenő (Ödön), Fejér vm. adminisztrátora, Csepelszigeten Görgey hazaárulásért rögtönítélő bíróság elé állíttatja és felakasztatja 273
Zichy László gr. 361
Zichy Lipót gr. (1805—1869), alezredes és dandárparancsnok, 1849 januárjában elhagyja a magyar sereget 95
Zichy Pál gr. (1808—1850), korábban százados a Hardegg vasasoknál, majd őrnagy a Vilmos huszároknál. 1849 januárban ő is elhagyja a magyar ügyet, beadja lemondását és nyugdíjaztatását kéri 95
Zichy-féle jelentés 26, 292
Ld. még: gyémántper
Zombor hn. 121, 172, 174, 175
Zöld Laczi 221
Zrínyi csapat
Ld.: hadsereg, Zrínyi csapat
Zsibó hn. 83
Zsigmondfi 307
Zsófia, Friderika Dorottya (1805—1872), I. Miksa bajor király lánya, osztrák főhercegnő, Ferenc Károly főherceg felesége, I. Ferenc József osztrák-magyar uralkodó anyja, 1848-ban a Kamarilla főmozgatója 118
Zsurmai (Zsurmiczky) Lipót, 1848 őszén a Galíciában állomásozó Vilmos huszárezred két századával hazaszökik, nem csatlakozik ezredének a már augusztusban hazatért részéhez, hanem Bem alá rendelve Erdélyben harcolta végig a szabadságharcot. Világos után előbb halálra, majd 16 évi vasban eltöltendő várfogságra ítélték, de amnesztia révén 1850-ben szabadul 94

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés .. .. 1—40

Levelek:

1. Madarász József — Modrovich Ignáchoz (1849 január) 41
2. Apponyi Rudolf — Anyjához (1849 január 2.) 42
3. Daróczy Elek — Modrovich Ignáchoz (1849 január 9.) 53
4. Lossonczy József — Lossonczy Károlyhoz (1849 január 10.) 54
5. Károlyi Lajos — Heuffel Jánoshoz (1849 január 9.) 55
6. Domahidi Ferenc — Atyjához, Domahidi Menyhérthez (1849 január 10.) 57
7. Ismeretlen — Forgách Kálmánhoz (1849 január 10.) 58
8. Mikó Imre — Vankay Jánoshoz (1849 január 10.) 59
9. Beöthy Ödön — Kossuth Lajoshoz (1849 január 12.) 62
10. Apponyi Rudolf — Anyjához (1849 január 13.) 63
11. Bem József — Beöthy Ödönhöz (1849 január 14.) 68
12. Wessenberg-Ampringen, Johann Philip — Apponyi Rudolfhoz (1849 január 16.) 68
13. Szemere Bertalan — Klapka Györgyhöz (1849 január 15.) 70
14. Szemere Bertalan — Görgey Arthurhoz (1849 január 17.) 71
15. Derecskei Antal — Sinay Károlyhoz (1849 január 17.) 72
16. Csányi László — Kossuth Lajoshoz (1849 január 18.) 73
17. Apponyi Rudolf — Anyjához (1849 január 19.) 73
18. Erdélyi János — Szilágyi Sándorhoz (1849 január 19.) 76
19. Paczona Vilmos — Modrovich Ignáchoz (1849 január 19.) 76
20. Bem József — Tóth Ágostonhoz (1849 január 21.) 79
21. Szemere Bertalan — Görgey Arthurhoz (1849 január 22.) 80
22. Pósta Alajos — Eöry Istvánhoz (1849 január 22.) 82
23. Szarka József — Ismeretlenhez (1849 január 23.) 83
24. Wessenperg-Ampringen, Johann Philipp — Apponyi Rudolfhoz (1849 január 24.) 85
25. Szemere Bertalan — Szentiványi Károlyhoz (1849 január 25.) .. 87
26. Hammersberg — Forgách Kálmánhoz (1849 január 25.) 87
27. Domahidi Ferenc — Domahidi Menyhérthez (1849 január 27.) .. 88
28. Ribiánszky József — Walther Lászlóhoz (1849 január 28.) 94
29. Menyhárt Antal — Bikkesy Alajoshoz (1849 január 29.) 95
30. Szabó Mihály — Fiához, Szabó Károlyhoz (1849 január 30.) .. 96
31. Irinyi Bertalan — Apjához (1849 január 30.) 97
32. Kossuth Lajos — Szemere Bertalanhoz (1849 január 30.) 98
33. Dömе Károlyné — Rakodczay Andráshoz (1849 január 31.) 101
34. Podhorszky Lajos — Széchenyi Bélához (1849 január—február) 102
35. Szemere Bertalan — Kossuth Lajoshoz (1849 február 1.) 105
36. Czuczor Gergely — Toldy Ferenchez (1849 február 2.) 105
37. Teleki József — Windischgrätz Alfrédhoz (1849 február 3.) .. 106

38. Czuczor Gergely — Toldy Ferenchez (1849 február 4.) 108
39. Toldy Ferenc — Rimely Mihályhoz (1849 február 5.) 109
40. Szilágyi Béla —
Bulyovszky Gyuláné, Szilágyi Lillához (1849 február 6.) 110
41 Lobkowitz hercegné — Görgey Guidóhoz (1849 február 6.) 111
42. Tasner Antal — Lunkányi Jánoshoz (1849 február 7.) 112
43. Czuczor Gergely — Toldy Ferenchez (1849 február 8.) 113
44. Kun Géza — Paál Józsefhez (1849 február 8.) 113
45. Szutsuk Péter — Farkas Bélához (1849 február 8.) 114
46. Répásy Mihály — Répásy Jánoshoz (1849 február 8.) 115
47. Kossuth Lajos — Szemere Bertalanhoz (1849. február 8.) 116
48. Kossuth Lajos — Szemere Bertalanhoz (1849 február 10.) 118
49. Szabó Mihály — Fiához, Szabó Károlyhoz (1849 február 11.) .. 119
50. Kossuth Lajos — Szemere Bertalanhoz (1849 február 12.) 120
51. Mészáros Lázár — Leitner Ferdinándhoz (1849 február 12.) .. 121
52. Czuczor Gergely — Toldy Ferenchez (1849 február 12.) 121
53. Kossuth Lajos — Szemere Bertalanhoz (1849 február 14.) 122
54. Kayser Albert — Pulszky Ferenchez (1849 február 15.) 123
55. Döme Károlyné — Rakodczay Andráshoz (1849 február 16.) 126
56. Egan, Jankováczi uradalmi igazgató —
Tóth N. őrnagyhoz (1849 február 18.) 127
57. Répásy Mihály — Répásy Jánoshoz (1849 február 19.) 127
58. Kossuth Lajos — Szemere Bertalanhoz (1849 február 19.) 129
59. Apponyi Rudolf — Anyjához (1849 február 20.) 129
60. Gasparich Kilit — Batthyány Kázmérhoz (1849 február 20.) 133
61. Kossuth Lajos — Szemere Bertalanhoz (1849 február 23.) 135
62. Üchtritz Emil — Pompéry Jánoshoz (1849 február 24.) 135
63. Kossuth Lajos — Csernátoni Lajoshoz (1849 február 24.) 138
64. Kossuth Lajos — Csernátoni Lajoshoz (1849 február 24.) 140
65. Szabó Mihály — Fiához, Szabó Károlyhoz (1849 február 26.) .. 143
66. Sandford William — Ismeretlenhez (1849 február 26.) 144
67. Sandford William — Ismeretlenhez (1849 február 27.) 145
68. Szabó Mihály — Fiához, Szabó Károlyhoz (1849 február 28.) .. 146
69. Tasner Antal — Lunkányi Jánoshoz (1849 február 28.) 148
70. Nagy Lajos — Nagy Sándorhoz (1849 március 1.) 149
71. Mesterházy István — Leiningen Károlyhoz (1849 március 1.) .. 150
72. Dembinszki Henrik — Szemere Bertalanhoz (1849 március 3.) .. 150
73. Dembinszki Henrik — Szemere Bertalanhoz (1849 március 3.) .. 153
74. Szarvady Frigyes — Pulszky Ferenchez (1849) 153
75. Kiss Miklós — Pulszky Ferenchez (1849) 156
76. Sandford William — Pulszky Ferenchez (1849 március 8.) 158
77. Dudley Stuart — Banfieldhez (1849 március 8.) 162
78. Szemere Bertalan — Boronkay Alberthez (1849 március 10.) .. 162
79. Ismeretlen — Hrabovszky Jánoshoz (1849 március 13.) 163
80. Dancs Menyhért — Somossy Klárához (1849 március 13.) 164
81. Szabó Mihály — Fiához, Szabó Károlyhoz (1849 március 15.) .. 166
82. Doctor Julius — Pulszky Ferenchez (1849 március 16.) 166
83. Sandford William — Pulszky Ferenchez (1849 március 17.) 171
84. Dévay Imre — Batthyány Kázmérhoz (1849 március 20.) 172
85. Apponyi Rudolf —
Testvéréhez, Apponyi Karolinához (1849 március 21.) 176
86. Atyja — Aschermann Ferenchez (1849 március 22.) 184
87. Vadnay Lajos — Fiához, Vadnay Károlyhoz (1849 március 21.) .. 186
88. Czuczor Gergely — Toldy Ferenchez (1849 március 22.) 189

89. Birkbeck W. — Pulszky Ferenchez (1849 március 24.) 190
90. Jánik Ferenc — Forgách Kálmánhoz (1849 március 24.) 190
91. Walter Ágostonné — Douglas Louisához (1849 március 24.) 192
92. Bertinck Károly — Ismeretlenhez (1849 március 25.) 193
93. Bertussek Antal — Ismeretlenhez (1849 március 26.) 201
94. Damjanich János — Szemere Bertalanhoz (1849 március 27.) .. 208
95. Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez (1849 március 29.) 208
96. Czuczor Gergely — Toldy Ferenchez (1849 március 30.) 210
97. Sandford William — Pulszky Ferenchez (1849 április 1.) 210
98. Sandford William — Pulszky Ferenchez (1849 április 5.) 212
99. Sandford William — Pulszky Ferenchez (1849 április) 215
100. Szarvady Frigyes — Pulszky Ferenchez (1849 április) 218
101. Szemere Bertalan — Kossuth Lajoshoz (1849 április 1.) 219
102. Bocskor Antal — Bocskor Ferenchez (1849 április 2.) 220
103. Splényi Lajos — Michaele de Pintohoz (1849 április 3.) 222
104. Beöthy Ödön — Hodossy Miklóshoz (1849 április 3.) 223
105. Tanárky Gyula — Pulszky Ferenchez (1849 április 4.) 224
106. Pulszkyné, Walter Teréz —
Férjéhez, Pulszky Ferenchez (1849 április 4.) 228
107. Rohonczy Claire —
Leiningen-Westerburg Károlynéhoz (1849 április 4.) 229
108. Szabó Mihály — Fiához, Szabó Károlyhoz (1849 április 5.) .. 231
109. Langh Frigyes — Forgách Kálmánhoz (1849 április 6.) 232
110. Szemere Bertalan — Egressy Gáborhoz (1849 április 6.) 233
111. Matuska János — Danilovics Melániához (1849 április 6.) 234
112. Mészáros Lázár — Szemere Bertalanhoz (1849 április 7.) 235
113. Egressy Gábor — Szemere Bertalanhoz (1849 április 7.) 236
114. Szemere Bertalan — Feleségéhez, Dinához (1849 április 7.) 238
115. Sandford William — Pulszky Ferenchez (1849 április 9.) 239
116. Barczikay János — Egressy Gáborhoz (1849 április 10.) 241
117. Szarvady Frigyes — Pulszky Ferenchez (1849 április 10.) 242
118. Szilágyi Sándor — Szilágyi Jánoshoz (1849 április 10.) 243
119. Teleky László — Pulszky Ferenchez (1849 április 12.) 244
120. Brătianu Demeter — Pulszky Ferenchez (1849 április 12.) 245
121. Szemere Bertalan — Egressy Gáborhoz (1849 április 12.) 246
122. Apponyi Rudolf — Anyjához (1849 április 14.) 248
123. Csányi László — Kossuth Lajoshoz (1849 április 16.) 249
124. Üchtritz Emil —
Feleségéhez, Amadé Dominikához (1849 április 17.) 250
125. Vadnay Lajos — Fiához, Vadnay Károlyhoz (1849 április 18.) .. 251
126. Fogarassy János — Toldy Ferenchez (1849 április 19.) 254
127. Gábor Áron — Turóczi Mózeshez (1849 április) 255
128. Teleki László — Pulszky Ferenchez (1849 április 22.) 256
129. Czuczor Gergely — Toldy Ferenchez (1849 április 22.) 258
130. Kossuth Lajos — Ludvigh Jánoshoz (1849 április 23.) 258
131. Kalós Pál — id. Mándy Péterhez (1849 április 23.) 260
132. Bérczi Károly — Szilágyi Sándorhoz (1849 április 25.) 261
133. Kazinczy Gáborné, Fáy Emma —
Férjéhez, Kazinczy Gáborhoz (1849 április 26.) 262
134. Wolff Ferdinand — Toldy Ferenchez (1849 április 27.) 263
135. Reisinger Ferenc — Pulszky Ferenchez (1849 április 27.) 265
136. Goldbecher Antal — Egressy Gáborhoz (1849 április 28.) 266
137. Nádasdy Lipótné — Kossuth Lajoshoz (1849 április 29.) 267
138. Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez (1849 április 29.) 270

139. Teleki László — Pulszky Ferenchez (1849 április 30.) 271
140. Rohonczy Klára —
Leiningen-Westerburg Károlyhoz (1849 április 30.) 272
141. Beöthy Ödön — Kossuth Lajoshoz (1849 április 30.) 275
142. Üchtritz Emil —
Feleségéhez, Amadé Dominikához (1849 április 30.) 276
143. Taylor John Edward —
Pulszky Ferenchez (1849 április—május) 281
144. Taylor John Edward — Pulszky Ferenchez (1849 április—május) 282
145. Vipan J. D. — Pulszky Ferenchez (1849 május) 282
146. Ismeretlen — Ismeretlenhez (1849 április—május) 284
147. Üchtritz Emil —
Feleségéhez, Amadé Dominikához (1849 május 1.) 285
148. Egressy Gábor — Szemere Bertalanhoz (1849 május 1.) 286
149. Teleki László — Pulszky Ferenchez (1849 május 2.) 287
150. Kassák Lajos — Noszlopy Gáspárhoz (1849 május 2.) 291
151. Madarász László — Kossuth Lajoshoz (1849 május 2.) 292
152. Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez (1849 május 3.) 292
153. Metcalfe F. — Pulszky Ferenchez (1849 május 3.) 293
154. Vass Mike — Vörös Józsefhez (1849 május 5.) 294
155. Apponyi Rudolf —
Anyjához, Apponyi Józsefnéhez (1849 május 5.) 295
156. Sandford William — Pulszky Ferenchez (1849 május 6.) 297
157. Mészáros Lázár — Szemere Bertalanhoz (1849 május 6.) 299
158. Kossuth Lajos — Taylor Zakariáshoz (1849 május 6.) 300
159. Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez (1849 május 6.) 302
160. Kazinczy Gáborné, Fáy Emma —
Férjéhez, Kazinczy Gáborhoz (1849 május 6.) 304
161. Perényi Zsigmond — Vukovics Sebőhöz (1849 május 6.) 306
162. Nagy Zsigmond — Wodianer Sámuelhez (1849 május 6.) 307
163. Bulyovszky Gyula —
Feleségéhez, Szilágyi Lillához (1849 május 6.) 309
164. Noisser Richárd — Anyjához (1849 május 7.) 311
165. Teleki László — Pulszky Ferenchez (1849 május 7.) 312
166. Rakodczay Pál — Fischer Ignáchoz (1849 május 7.) 313
167. Németh Ignác — Irinyi Alberthez (1849 május 7.) 314
168. Vécsey Károly — Klapka Györgyhöz (1849 május 7.) 315
169. Kalas Zsigmond — Ismeretlenhez (1849 május 8.) 317
170. Teleki László — Pulszky Ferenchez (1849 május 9.) 320
171. Krizsány János — Walther Lászlóhoz (1849 május 9.) 322
172. Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez (1849 május 10.) 322
173. Vadnay Lajos — Fiához, Vadnay Károlyhoz (1849 május 10.) .. 323
174. Dessewffy Arisztid — Klapka Györgyhöz (1849 május 10.) 326
175. Dudley Stuart — Pulszky Ferenchez (1849 május 10.) 327
176. Millasin József — br. Forray Andrásné,
Nádasdy Juliannához (1849 május 11.) 328
177. Brătianu Demeter — Pulszky Ferenchez (1849 május 11.) 331
178. Bulyovszky Gyula —
Feleségéhez, Szilágyi Lillához (1849 május 11.) 342
179. Marinkás János — báró Vécsey Miklóshoz (1849 május 11.) .. 333
180. Mészáros Lázár — Klapka Györgyhöz (1849 május 12.) 334
181. Keresztes Ferenc — Klapka Györgyhöz (1849 május 12.) 335
182. Szemere Bertalan — Klapka Györgyhöz (1849 május 12.) 337
183. Teleki László — Pulszky Ferenchez (1849 május 12.) 337

184. Teleki László — Pulszky Ferenchez (1849 május 13.) 339
185. Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez (1849 május 13.) 339
186. Szemere Bertalan — Ismeretlenhez (1849 május 13.) 341
187. Üchtritz Emil —
Feleségéhez, Amadé Dominikához (1849 május 13.) 342
188. Apponyi Rudolf —
Anyjához, Apponyi Józsefnéhez (1849 május 13.) 344
189. Teleki László — Pulszky Ferenchez (1849 május 14.) 346
190. Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez (1849 május 14.) 346
191. Haynald Amália — Pulszky Ferenchez (1849 május 14.) 350
192. Bulyovszkyné Szilágyi Lilla —
Férjéhez, Bulyovszky Gyulához (1849 május 14.) 350
193. Noisser Richárd — Anyjához (1849 május 14.) 352
194. Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez (1849 május 15.) 352
195. Stolzman K. — Pulszky Ferenchez (1849 május 16.) 354
196. Beöthy Ödön — Vukovich Sebőhöz (1849 május 17.) 356
197. Teleki László — Pulszky Ferenchez (1849 május 17.) 356
198. Bulyovszky Gyula —
Feleségéhez, Szilágyi Lillához (1849 május 17.) 357
199. Bulyovszkyné Szilágyi Lilla —
Férjéhez, Bulyovszky Gyulához (1849 május 18.) 359
200. Saly Ferenc — Zichy Lászlóhoz (1849 május 18.) 361
201. Hollaender Leó — Klapka Györgyhöz (1849 május 18.) 362
202. Thaly Zsigmond — Klapka Györgyhöz (1849 május 19.) 363
203. Csepy alezredes — Klapka Györgyhöz (1849 május 19.) 365
204. Ismeretlen — Tamáslaki tüzérszázadoshoz (1849 május 20.) .. 367
205. Haynald Amália — Pulszky Ferenchez (1849 május 21.) 370
206. Noisser Richard — Anyjához (1849 május 21.) 370
207. Görgey Arthur — Ragályi Károlyhoz (1849 május 21.) 374
208. Themleitner János — Irinyi Bertalanhoz (1849 május 23.) 375
209. Haynald Amália — Pulszky Ferenchez (1849 május 23.) 376
210. Doctor Julius — Pulszky Ferenchez (1849 május 23.) 377
211. Ecsedy István — Noszlopy Gáspárhoz (1849 május 24.) 384
212. Kolmár József — Noszlopy Gáspárhoz (1849 május 24.) 385
213. Bulyovszkyné, Szilágyi Lilla —
Férjéhez, Bulyovszky Gyulához (1849 május 24.) 387
214. Teleki László — Pulszky Ferenchez (1849 május 24.) 389
215. Teleki László — Pulszky Ferenchez (1849 május 25.) 390
216. Gámán Zsigmond — Szilágyi Sándorhoz (1849 május 25.) 392
217. Bulyovszky Gyula —
Feleségéhez, Szilágyi Lillához (1849 május 25.) 394
218. Haynald Amália — Pulszky Ferenchez (1849 május 26.) 396
219. Hegyesy Kálmán — Noszlopy Gáspárhoz (1849 május 26.) 396
220. Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez (1849 május 26.) 398
221. Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez (1849 május 26.) 400
222. Horváth István — Kemény Zsigmondhoz (1849 május 25.) 403
223. Pulszkyné, Walther Teréz —
Pulszky Ferenchez (1849 május 27.) 407
224. Perczel Mór — Szemere Bertalanhoz (1849 május 27.) 409
225. Teleki László — Pulszky Ferenchez (1849 május 28.) 411
226. Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez (1849 május 28.) 412
227. Haynald Amália — Pulszky Ferenchez (1849 május 31.) 413
228. Krizsány János — Walther Lászlóhoz (1849 június 1.) 414
229. Kemény Zsigmond — Szemere Bertalanhoz (1849 június 1.) .. 415

230. Damjanich János — Vukovich Sebőhöz (1849 június) 417
231. ifj. Sipos József — Beretzki Zsigmondhoz (1849 június 2.) 417
232. Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez (1849 június 3.) 419
233. Teleki László — Pulszky Ferenchez (1849 június 3.) 420
234. Marinkás János — Kossuth Lajoshoz (1849 június 3.) 421
235. Pridham Charles — Pulszky Ferenchez (1849 június 4.) 424
236. Tausenau Carl — Pulszky Ferenchez (1849 június 4.) 425
237. Rákosi István — Sós Elekhez (1849 június) 426
238. Teleki László — Pulszky Ferenchez (1849 június 4.) 428
239. Szarvady Frigyes — Pulszky Ferenchez (1849 június 4.) 429
240. Szarvady Frigyes — Pulszky Ferenchez (1849 június 5.) 430
241. Nagy Sándor József — Nővéréhez (1849 június 6.) 431
242. Orosz József — Pulszky Ferenchez (1849 június 5.) 432
243. Krizsány János — Walther Lászlóhoz (1849 június 6.) 435
244. Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez (1849 június 6.) 436
245. Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez (1849 június 7.) 438
246. Teleki László — Pulszky Ferenchez (1849 június 8.) 440
247. Lafargue H. — Pulszky Ferenchez (1849 június 8.) 440
248. Vipan D. J. — Pulszky Ferenchez (1849 június 8.) 442
249. Kossuth Lajos — Szemere Bertalanhoz (1849 június 8.) 444
250. Teleki László — Pulszky Ferenchez (1849 június 9.) 445
251. Raácz Károly — Szemere Bertalanhoz (1849 június 9.) 446
252. Krizsány János — Walther Lászlóhoz (1849 június 10.) 449
253. Teleki László — Pulszky Ferenchez (1849 június 10.) 449
254. Teleki László — Pulszky Ferenchez (1849 június 11.) 451
255. Plate William — Pulszky Ferenchez (1849 június 10.) 451
256. Rudnyánszky József — Haynald Lajoshoz (1849 június 11.) .. 452
257. Bánfi János — Bánfi Farkashoz (1849 június 13.) 455
258. Hunkár Antal — Veisztricher Károlyhoz (1849 június 13.) 456
259. Browne F. W. — Pulszky Ferenchez (1849 június 14.) 457
260. Olgyai Gáspár — Szemere Bertalanhoz (1849 június 14.) 460

Országos Széchényi Könyvtár

OSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár